C. SUETONII TRANQUILLI
OPERA

TEXTU AD CODD. MSS. RECOGNITO

CUM

IO. AUG. ERNESTII

ANIMADVERSIONIBUS

NOVA CURA AUCTIS EMENDATISQUE

ET

ISAACI CASAUBONI

COMMENTARIO

EDIDIT

FRID. AUG. WOLFIUS.

INSUNT

RELIQUIAE

MONUMENTI ANCYRANI

ET

FASTORUM PRAENESTINORUM.

VOL. III.

LIPSIAE

IMPENSIS CASP. FRITSCH.

1802.

C. SUETONII TRANQUILLI

DE

ILLUSTRIBUS GRAMMATICIS

ET DE

CLARIS RHETORIBUS

LIBELLI.

ACCEDUNT

TERENTII, HORATII, LUCANI,
PLINII, IUVENALIS, PERSII
VITARUM EXCERPTA.

7

SUETONII
DE
ILLUSTRIBUS GRAMMATICIS.

Grammatica Romae ne in uſu quidem olim, ne- 1
dum in honore ullo erat; rudi ſcilicet ac bellicoſa etiam tum civitate, necdum magnopere liberalibus diſciplinis vacante. Initium quoque eius mediocre exſtitit: ſiquidem antiquiſſimi doctorum, qui iidem et poetae et oratores ſemigraeci erant, (Livium et Ennium dico, quos utraque lingua domi foriſque docuiſſe adnotum eſt,) nihil

Cap. 1. *Romae ne — olim*] Ordinem verborum dedi cum Oudend. eum, quem exhibent praeter edit. princ. Mſſ. nonnulli, etiam collatus mihi Pariſ. bonus in primis, cuius potiores varietates hic adſcripſi. Vulgo, *Gr. olim R. ne in u. quidem.* Ab eodemque Pariſ. et Voſſiano abeſt mox *ſcilicet*, ſine cauſa idonea. Similiter c. 4. *ne ſcilicet* etc.

Oratores ſemigraeci] Sc. quia et Graece et Latine docebant: tum quia eorum carmina et fabulae prope totae ductae e Graeco. Ern. Neutrum iam hoc loco commemorari debuit, et prius quidem illud ſtatim ponitur. Haud dubie verum vidit Graevius, *ſemigraecos* dici putans, qui vel Graecis parentibus nati eſſent, ut Livius Andronicus, vel regionem bilinguem patriam habentes, ſicut Calabriam Ennius. *Oratores* ſunt, ut Domit. 4. f., qui infra c. 6. *ſcriptores*; vulgo *proſaici*: e quo genere partim fuiſſe videntur ea, quae Latine ipſi compoſuiſſent. Perperam ergo vox *or.* abeſt a Voſſ. Pariſ. et nonnullis vett. editt.

Adnotum eſt] Explicant *manifeſtum*, quaſi ab omnibus agnitum. Sed admodum placet Gronovii patris correctio *adno-*

amplius quam Graeca interpretabantur; ac, si quid Latine ipsi composuissent, praelegebant. Nam quod nonnulli tradunt, duos libros *de litteris syllabisque*, item *de metris*, ab eodem Ennio editos, iure arguit L. Cotta, non poetae, sed posterioris Ennii esse; cuius etiam *de augurandi disciplina* volumina feruntur.

2 Primus igitur, quantum opinamur, studium grammaticae in Urbem intulit *Crates Mallotes*, Aristarchi aequalis, qui missus ad Senatum ab Attalo rege, inter secundum ac tertium bellum Punicum, sub ipsam Ennii mortem, quum regione Palatii prolapsus in cloacae foramen, crus fregisset, per omne legationis simul et valitudinis tempus plurimas ἀκροάσεις subinde fecit, assidueque disseruit, ac nostris exemplo fuit ad imitandum: hactenus tamen imitati, ut carmina, parum ad-

tatum, quo modo Plinius maior loqui solet. Deinde *Graeca*, scil. scripta, Graecos poetas: vulgo editt. et codd. *Graece*; sed Paris. et vere fortasse *Graecos*. Latina non interpretabantur illi, nisi a' semet ipsis conscripta: nam rari tum vel prope nulli erant Romanorum libri, quos enarrare possent.

Cap. 2. *Ab Attalo*] Ut ratio chronologica arguit, *Philadelpho*, Attali eius, qui Romanos heredes instituit, patruo. Regnavit is ab a. U. 596 ad 617; Ennius vero obiit a. U. 584: igitur legatio ista circa a. 600 ponenda erit, paucis annis ante Carthaginis excidium. *Sub* non accipiendum h. l. *paullo ante*, sed *post paullo*, vel simpliciter *circa*. Contra errare Suetonium in temporibus statuit V. C. in Opusc. acad. T. IV. p. 429. qui simul, quoniam ubique discipulos videt, hunc quoque Cratetem discipulum facit Aristarchi, cuius acerrimus erat adversarius. Conf. et Baylei Diction. T. I. p. 313. not. G.

Quum in regione] Sic vulgo olim. Deest praepositio etiam Paris.

Imitati] Deleri vult Gronovius, recte: sic et Oudendorpius. Quidam libri etiam non habent verba *ad imitandum*, in his ed. Flor. 1478. Ern. Hoc quoque Gronov. tollere volebat; audacius. Nonnemini

huc divulgata, vel defunctorum amicorum, vel ſi quorum aliorum probaſſent, diligentius retractarent, ac legendo commentándoque etiam ceteris nota facerent: ut *C. Octavius Lampadio* Naevii Punicum bellum, quod uno volumine et continenti ſcriptura expoſitum, diviſit in ſeptem libros: ut poſtea *Q. Vargunteius* annales Ennii, quos certis diebus in mágna frequentia pronunciabat: ut *Laelius Archelaus*, *Vectius*, *Quintus Philocomus* Lucilii ſatiras, familiaris ſui: quas legiſſe ſe apud Archelaum Pompeius Lenaeus, apud Philocomum Valerius Cato, praedicant.

Inſtruxerunt auxeruntque ab omni parte grammaticam *L. Aelius Lanuvinus*, generque

in animum venit *imitatis:* nam ſane durior h. l. eſt omiſſio verbi ſubſtantivi.

Retractarent] Intell. ad eum modum, quo critici Graeci verſati ſunt in antiquis poetis ſuis, quum carmina eorum distribuerent in partes; priſcam, interdum et vitioſam, ſcripturam refingerent; locos paſſim, et ſatis libere, ad proprium iudicium emendarent. Male codd. Pith. Voſſ. et Pariſ. *recitarent.*

Uno volumine] Sic recte ed. Flor. Vulg. male *unico*. Ern. Accedit et Pariſ. codex et Voſſ. Ex Latinitatis quidem uſu vulgatum damnari non licebat.

Laelius, Archelaus] Sic diſtinguebantur haec, quaſi duorum hominum nomina. Vitium primus vidit Caſaub. Mox ſimile ſubodoratus Gronov. ſcribit, *Vectiusque Phil.* Frequens haec eſt deſcribentium error. Nam non plures duobus viros hic poni, ſequentia veriſimillimum faciunt.

Parte grammatica] Graece efferebant libenter nomina diſciplinarum veteres Latini. Sic *logica* dixit Cicero. Ed. Flor. *grammaticam*, ut et alii libri: recepit Oudendorpius. Ern. Recte, et auctoritate plurium librorum, ut Pariſ. Adde, quod Suet. id nomen hoc uno loco pluraliter dixiſſet, eoquè minime commodo, quum alias ſaepe et *grammaticam* haberet et *rhetoricam* et *poeticam;* neque aliter Quintilianus ceterique probi ſcriptores loquuntur. Nec vero Graeci non dixerunt τὴν γραμματικήν; et, ſi verum quaerimus, aliquid diſcriminis

Aelii, *Servius Clodius*, uterque eques Romanus, multique ac varii et in doctrina et in republica usus.

3 *L. Aelius* cognomine duplici fuit: nam et *Praeconinus*, quod pater eius praeconium fecerat, vocabatur, et *Stilo*, quod orationes nobilissimo cuique scribere solebat: tantus optimatum fautor, ut Q. Metellum Numidicum in exilium comitatus sit. *Servius* quum librum soceri nondum editum fraude intercepisset, et ob hoc repudiatus, pudore ac taedio secessisset ab Urbe, in podagrae morbum incidit: cuius inpatiens veneno sibi perunxit pedes, et enecuit ita, ut parte ea corporis quasi praemortua vixerit.

Post hoc magis ac magis et gratia et cura artis increvit; ut ne clarissimi quidem viri abstinuerint, quo minus et ipsi aliquid de ea scriberent, utque temporibus quibusdam super XX celebres scholae fuisse in Urbe tradantur: pretia

est inter *grammaticam* et *grammatica*, *logicam* et *logica* etc.

Gener Quinti Aelii] Gronovius volebat *generque*, quod probo: item Oudendorp. Ern. Iam Carrio sic emendarat in ant. Lectt. I, 8. verissime. *Lucius* praenomen fuit Aelii Praeconini, non *Quintus*; ac paullo post Aelius hic dicitur Servii socer.

Cap. 3. *Lucius Aelius*] De hoc Aelio crebra mentio cum laude apud Ciceronem. Vid. Clav. Cicer. Add. Harduinus in Indice Auctorum in Plin. Ern.

Servius] De hoc Serv. Claudio vide Clavem Cic. Ern.

Vixerit] Ed. Florent. *viveret.* Ern. Id fortasse praeferendum est propter rationem temporum. Est enim, *vitam continuaret*. Atque ita plures codd. etiam Paris. noster.

Post hoc] Lege cum Casaub. *hos*. Ern. Mutatione opus esse, recte negat Oudendorp. Vetat etiam varians lectio *post haec*, quam et Paris. habet. Utilius monitum esset, mox in Voss. scribi X, non XX, ac deinde *pretia vero*, ut et vet. edit. Talis particula ibi abesse vix potest. Concinitque Paris. in utroque.

[vero] grammaticorum tanta, mercedesque tam magnae, ut conſtet, *Lutatium Daphnidem*, (quem *Lenaeus Meliſſus* per cavillationem nominis Πανὸς ἄγχημα dicit,) ducentis milibus nummûm Q. Catulo emptum, ac brevi manumiſſum; *L. Appuleium*, ab Eficio Calvino, equite Romano praedivite, quadringenis annuis conductum, multos edocuiſſe. Nam in provincias quoque grammatica penetraverat, ac nonnulli de notiſſimis doctoribus peregre docuerunt, maxime in Gallia togata: inter quos *Octavius Teucer*, et *Siſcennius Iacchus*, et *Oppius Chares*; hic quidem ad ultimam aetatem, et quum iam non greſſu modo deficeretur, ſed et viſu.

Appellatio *grammaticorum* Graeca conſuetudine invaluit; ſed initio *litterati* vocabantur. Cornelius quoque Nepos in libello, quo 4

Πανὸς ἄγχημα] *Delicias Panis*, ſtuporem ſic obiiciens, qui Pani tantum placeret. Daphnis ille apud poetas Panis delicium fuit. Sic recté explicavit Salmaſius ad Solinum. Ern. Ipſa verba Salmaſii p. 30 haec ſunt: Pan pecoribus praeerat; hinc Πανὸς ἄγ. cum dicebat, non Panis delicias, Daphnis ut fuit, ſed pecus: fortaſſe etiam aſinum intelligi voluit, qui Arcadiae peculiaris, quae in tutela Pánis. Alii aliter de eo nomine. Ceterum Lenaei item corruptum cenſebat Graev. cum Heinſio in egregia annot. ad Ovid. ex P. 4, 16, 30. volebantque *Cilnius*, probabiliter. Lenaeus libertus Pompeii fuit, Meliſſus Cilnii Maecenatis. Vid. c. 15 et 21.

Eficio Calvino] De priore nomine, in codd. varie exarato, nihil certi efficias. Oudendorp. coniecit *L. Sextio* ex inſcriptionibus. Sic et ſuſpectum mox eſt *Siſcennius*, pro quo leg. forſan *Siſennius*. Nec dubitavi ex Pariſ. dare *Chares*, ut iam Caſaub. correxit: vulgo *Cares*, mendoſe.

Quadringenis annuis] Sic recte ed. Florent. Vulg. *quadringentis*. Sic infra c. 23. Ern.

Greſſu] Ed. Flor. *ingreſſu*, melius. Ern. Idem eſt in Pariſ. Quod vitioſum potius dixiſſem.

distinguit litteratum ab erudito, *litteratos quidem vulgo appellari*, ait eos, *qui aliquid diligenter et acute scienterque possint aut dicere aut scribere: ceterum proprie sic appellandos poetarum interpretes, qui a Graecis γραμματικοὶ nominentur.* Eosdem *litteratores* vocitatos, Messalla Corvinus in quadam epistola ostendit, *Non esse sibi*, dicens, *rem cum Furio Bibaculo, nec cum Sigida quidem, aut litteratore Catone:* significat enim haud dubie Valerium Catonem, poetam simul grammaticumque notissimum. Sunt qui litteratum a litteratore distinguant, ut Graeci grammaticum a grammatista; et illum quidem absolute, hunc mediocriter doctum existiment, quorum opinionem *Orbilius* etiam exemplis confirmat. Nam *apud maiores*, ait, *quum familia alicuius venalis produceretur, non temere quem litteratum in titulo, sed litteratorem inscribi solitum esse; quasi non perfectum litteris, sed imbutum.*

Veteres grammatici et rhetoricam docebant; ac multorum de utraque arte commentarii feruntur: secundum quam consuetudinem posteriores quoque existimo, quamquam iam

Cap. 4. *Aliquid*] Abest bene ed. Flor. Ern. Servant pronomen omnes libri, ut omissio videatur mendosa esse; neque eam suadet sensus.

Nominentur: eosd. L. vocitatos. Messalla] Correxi malam distinctionem. Quod dicitur de litteratoribus, pertinet ad auctoritatem Messallae, non Cornelii. Viderunt rem et alii.

In quadam epistola ostendit] Addidi ex ed. Flor. *ostendit:* sic et Oudendorpius fecit. Ern. Ex codd. quibus accedit Paris. Satis bene. At ex uno Bongarsii, cuius Schottus meminit, affertur *scribit:* unde utrumque glossematis speciem trahere possit. Durius tamen ex superioribus repetas verbum *ait*.

Sigida] Putant legendum *Ticida* ex c. 11. Ern.

discretis profeſſionibus, nihilominus vel retinuiſſe vel inſtituiſſe et ipſos quaedam genera inſtitutionum ad eloquentiam praeparandam, ut problemata, paraphraſes, allocutiones, ethologias, atque alia hoc genus, ne ſcilicet ſicci omnino atque aridi pueri rhetoribus traderentur: quae quidem omitti iam video, deſidia quorundam et infantia; non enim faſtidio putem. Me quidem adoleſcentulo, repeto, quendam, Principem nomine, alternis diebus declamare, alternis disputare, nonnullis vero mane disſerere, poſt meridiem remoto pulpito declamare ſolitum. Audiebam etiam, memoria patrum quosdam e grammatici ſtatim ludo transiſſe in forum, atque in numerum praeſtantiſſimorum patronorum receptos. Clari profeſſores, et de quibus prodi poſſit aliquid dumtaxat a nobis, fere hi fuerunt.

Saevius Nicanor primus ad famam dignationemque docendo pervenit: fecitque praeter commentarios, quorum tamen pars maxima intercepta dicitur, ſatiram quoque; in qua libertinum ſe ac duplici cognomine eſſe, per hoc indicat: 5

Praeparandam] An forte: *praeparantium?* Ern. Mox *elocutiones* mutavi in *allocutiones* ex Pariſ. et aliis Mſſ. Conf. Capperon. ad Quintil. 1, 9. p. 65.

E grammaticis ſtatim e ludo] Legendum cum Statio et Caſaubono: *e grammatici ſtatim ludo:* aut: *a grammaticis ſtatim et ludo.* Etiam ed. Flor. omittit *e* ante *ludo*. Delevit et Oudendorpius. Ern.

Cap. 5. *Saevius Nicanor*] *Suevium* potius vocari volunt Viri docti e Macrob. Sat. 2, 14. Ern. Alii *Severum*, alii *Succium*. Nihil liquet.

Hoc] Edd. Flor. et Mediol. *per hoc.* Probantque viri docti. Ern. Nimirum propter *ſe*, quod expungendum eſſet, ſi ſimpliciter *hoc* legeretur. *Per* in vett. editt. et in codd. eſt, ut Pariſ. Eadem locutio etiam in vita Terent. non l. a princ.

Saevius Nicanor Marci libertus negabit:
Saevius Poſtumius idem, at Marcus docebit.

Sunt qui tradant, ob infamiam quandam eum in Sardiniam ſeceſſiſſe, ibique diem obiiſſe.

6 *Aurelius Opilius,* Epicurei cuiusdam libertus, philoſophiam primo, deinde rhetoricam, noviſſime grammaticam docuit. Dimiſſa autem ſchola, Rutilium Rufum damnatum in Aſiam ſecutus, ibidem Smyrnae ſimulque conſenuit; compoſuitque variae eruditionis aliquot volumina, ex quibus novem unius corporis, qui, quia ſcriptores ac poetas ſub clientela Muſarum iudicaret, non abſurde et ſcripſiſſe et feciſſe ſe ait ex numero divarum et appellatione. Huius cognomen in plerisque indicibus et titulis per

Poſthumius idem, ſed M.] Hoc nomen nec pro cognomine eſſe poteſt, et peccat in metrum, quod hexametrum eſt, eliſo ubique *s*. Gronovio videtur ſcrib. *Poſtumianus*, Oudendorpio *Poſtumuleius*, nomen ex lapidibus notum, et quod latet fortaſſe in aberratione quorundam codd., ut Pariſ., *poſt huius*. Deinde *ſed* metri cauſa interpolatum eſt; codd. fere habent *at*. Ecthlipſin autem olim neglectam eſſe conſtat, ut ap. Lucret. In priore verſu forſan legendum *negabat*.

Cap. 6. *Rutilium Rufum*] De quo vide Ciceronem Or. pro Balb. 13. Nat. Deor. 3, 32, Tacitum Ann. 4, 43. Ern.

Novem] Vide Heinſium ad Virg. Aen. 12, 835. Ern.

Qui, quia etc.] Varie tentatur hic locus. Ego delendum puto *qui*. Ern. Hoc et Oudendorpio placet; ut *novem* pertineat ad ſeqq. infinitivos, non ad verbum *compoſuit*. Id ni ita eſſet, cum Broukhuſ. ſcribendum eſſet *quos quia:* tametſi etiam corrigi licet *quae, quia*. Tum *ex quibus* erit *exque his, in his*, ut Aug. 29. pr. Conſ. ad Cael. 52. Sed nihil horum certum eſt, niſi vulgatam lectionem corruptam eſſe.

Feciſſe et ſcripſiſſe] Sic bene ed. Flor. Vulgo *ſcripſiſſe et feciſſe*. Ern. Cum Flor. faciunt codd. Voſſ. et Pariſ. At quicquid praeferas, haeret aliquid ſcabri, niſi corrigatur *inſcripſiſſe*.

Huius cognom. — unam lit-

unam litteram ſcriptum animadverto; verum ipſe per duas effert in paraſtichide libelli, qui inſcribitur *Pinax*.

M. Antonius Gnipho, ingenuus, in Gallia natus, ſed expoſitus; a nutritore ſuo manumiſſus, inſtitutusque Alexandriae quidem, ut aliqui tradunt, in contubernio Dionyſii Scytobrachionis; (quod equidem non temere crediderim, quum temporum ratio vix congruat,) fuiſſe dicitur ingenii magni, memoriae ſingularis, nec minus Graece, quam Latine doctus; praeterea comi facilique natura, nec umquam de mercedibus pactus, eoque plura ex liberalitate diſcentium conſecutus. Docuit primum in Divi Iulii domo, pueri adhuc; deinde in ſua privata. Docuit autem et rhetoricam, ita ut quotidie praecepta eloquentiae traderet, declamaret vero non niſi nundinis. Scholam eius claros quoque viros frequentaſſe aiunt; in his M. Ciceronem, etiam quum praetura fungeretur. Scripſit multa, quamvis annum aetatis quinquageſimum non exceſſerit: etſi Atteius Philologus duo 7

teram ſcriptum] Utrum L. an P. ambigitur. Mihi prius cum Gronovio placet, ſcil. *Opillius*. Ern. Gronov. coniecit, *unam literam* L. quod probatur Oudendorpio, non mihi. Dein *paraſtichis* idem eſt quod Ciceroni ἀκροστιχίς; ipſa vero ratio talis, qualem quis ex Plautinae Trinummi argumento, quod Priſciano tribuitur, ducere poſſit, ut demonſtret, ab illo auctore ſcriptum eſſe non *numum*, ſed ut Gr. νοῦμμον.

Id per duas] Pronomen abeſt a Voſſ. Pariſ.que, et ſane elegantius. Imitatus ſum.

Cap. 7. *Scytobrachionis*] Ed. Florent. *Scythobachionis*. Scripſi *Scytobrachionis* cum Oudendorpio. Nam Graece eſt Σκυτοβραχίων. Ern.

Non niſi nundinis] Sic ille Rhodius ſabbatis disputabat. Tiber. 32. Ern.

Fungeretur] Conſ. Macrob. Sat. 3, 12. Ern.

tantum volumina *de Latino ſermone* reliquiſſe eum tradit: nam cetera ſcripta diſcipulorum eius eſſe, non ipſius; in quibus et ſuum alicubi reperiri nomen.

8 *M. Pompilius Andronicus*, natione Syrus, ſtudio Epicureae ſectae deſidioſior in profeſſione grammaticae habebatur, minusque idoneus ad tuendam ſcholam. Itaque quum ſe in Urbe non ſolum Antonio Gniphoni, ſed ceteris etiam deterioribus poſtponi videret, Cumas transiit, ibique in otio vixit, et multa compoſuit; verum adeo inops atque egens, ut coactus ſit, praecipuum illud opusculum ſuum annalium Ennii elenchorum ſedecim milibus nummûm cuidam vendere. Quos libros Orbilius ſuppreſſos redemiſſe ſe dixit, vulgandosque curaſſe nomine auctoris.

9 *Orbilius Pupillus*, Beneventanus, morte parentum, una atque eadem die inimicorum dolo interemptorum, deſtitutus, primo apparituram magiſtratibus fecit; deinde in Macedonia corniculo, mox equo meruit: functusque militia,

Et ſuum — nomen] Id eſt *Atteii*, eius qui haec tradit. Sin ad Gniphonem referretur, deberet eſſe *eius*.

Cap. 8. *M. Pompilius A.*] Praenominis notam addidi cum Oudend. ex Pariſ. et Voſſ. Deſunt ea nomina alias et in hoc codice, quum exſtent in ceteris libris. Mox *grammatica* eſt in eodem Par. atque in extremo capite *dicit*, ut in Voſſ. non male.

Annalium elenchorum] Quale illud opusculum fuerit, quo argumento, adhuc incertum eſt. Ed. Flor. habet *Ennii elenchorum:* eadem ante *opusculum ſuum*. Enx. Utrumque dedit Oudend. quem ſequor ob conſenſum codd., etiam Pariſ. In his *Elenchis* igitur Grammaticus videtur criſin feciſſe Ennianae ſive dictionis et poeſeos ſive hiſtoriae et rerum.

Cap. 9. *Corniculo*] Gothofredus ad Leg. 10. Cod. Theodoſ. de Cohortalibus, T. II, p.

ſtudia repetit, quae iam inde a puero non leviter attigerat; ac profeſſus diu in patria, quinquageſimo demum anno Romam, conſule Cicerone, transiit: docuitque maiore fama quam emolumento. Namque iam perſenex, pauperem ſe et habitare ſub tegulis, quodam ſcripto fatetur. Librum etiam, cui eſt titulus *Perialogos*, edidit, continentem querelas de iniuriis, quas profeſſores negligentia et ambitione parentum acciperent. Fuit autem naturae acerbae, non modo in antiſophiſtas, quos omni ſermone laceravit, ſed etiam in diſcipulos; ut Horatius ſignificat, *plagoſum* eum appellans, et Domitius Marſus ſcribens,

Si quos Orbilius ferula ſcuticaque cecidit.

Ac ne principum quidem virorum inſectatione abstinuit: ſiquidem ignotus adhuc, quum iudicio frequenti teſtimonium diceret, interrogatus

506. explicat de officio cornicularii, qui magiſtratui apparet in corniculo ſecretarii. Sed id tempus pati vix videtur, quum res alias ferat fortaſſe, quia praecedit *apparitura*. Ern. Conf. Aſcon. in Verr. 3, 28.

Repetit] Forſ. *repetiit*.

Sub tegulis] In coenaculo, ſumma aedium parte, ubi pauperes habitare ſolebant. Ern.

Perialogos] Corruptus hic titulus non uno modo tentatus eſt. Fruſtra. Licebit ergo nobis quoque periculum facere. Forte igitur eſt *Periautologos*: quia iſtae querelae erant fere de iniuriis, quas ipſe tulerat, qui loquens inducebatur. Alioqui non ignoro περιαυτολογίαν ad oſtentationem maxime pertinere: quod ab hoc loco alienum. Oudendorpius mavult *Paedagogus*. Ern. Paullo poſt ſenſu caret vulgatum, *negligenter ab ambitione*. Certe nihili eſt, quod Turnebus interpretatur de *iniuriis quas negligerent acceptas*. Neque aptae ſunt correctiones interpretum. Quod in textu poſuimus, cur ſpreverint illi, quum ex parte codices praebeant, non video.

Antiſophiſtas] Vide ad Tiber. c. 11. Pro *quos omni in ſermone* ed. Flor. *quos omni in occaſione*. Ern.

a Varrone, diverſae partis advocato, *Quidnam ageret, et quo artificio uteretur: Gibberoſos ſe de ſole in umbram transferre,* reſpondit: quod Murena gibber erat. Vixit prope ad centeſimum aetatis annum, amiſſa iam pridem memoria, ut verſus Bibaculi docet:

Orbilius ubinam eſt, litterarum oblivio?

Statua eius Beneventi oſtenditur in Capitolio, ad ſiniſtrum latus, marmorea, habitu ſedentis ac palliati, appoſitis duobus ſcriniis. Reliquit filium *Orbilium,* et ipſum grammaticum profeſſorem.

10 *Atteius Philologus,* libertinus, Athenis natus. Hunc Capito Atteius, notus iuriſconſultus, inter grammaticos rhetorem, inter rhetores grammaticum fuiſſe ait. De eodem *Aſinius Pollio* in libro, quo Salluſtii ſcripta reprehendit, ut nimia priſcorum verborum aſſectatione oblita, ita tradit: *In eam rem adiutorium ei fecit maxime quidam Atteius Praetextatus, nobilis grammaticus Latinus, declamantium deinde adiutor atque praeceptor, ad ſummam philologus ab ſemet nominatus.* Ipſe ad Laelium

Varrone] Macrob. Sat. 2, 6 hoc narrat de Galba principis patre, qui gibber erat: v. Galb. c. 3. Quare iſta duo nomina viris doctis inſititia videntur; aberantque a vetere edit. qua Statius utebatur. Quamquam poſterius deleri parum placeret. Ceterum Pariſ. *quonam artiſ.* ut Voſſ.

Cap. 10. *Adiutorium ei fecit*] Quidam libri *fuit.* Probat Burmannus; et ipſe, ſi etiam legatur *adiutor.* Ern. At ſequitur ſtatim *adiutor,* ut contra monet Oudend. Et vulgatam formam loquendi ſcite defendit Ruhnken. ad Velleium 2, 112.

Praetextatus] Videtur eſſe cognomen Atteii. Ern.

Ad Laelium H.] Male Erneſt. ſervarat *Lucium H.* e Caſauboni errato. *Laelium* cum reliquis Mſſ. Pariſ. praebuit, ſed idem omiſit *Hermam.*

Hermam ſcripſit, *ſe in Graecis litteris magnum proceſſum habere, et in Latinis nonnullum: audiſſe Antonium Gniphonem, eiusque Hermam; poſtea docuiſſe. Praecepiſſe autem multis et claris iuvenibus: in quibus Appio quoque et Pulchro Claudiis fratribus; quorum etiam comes in provincia fuerit.* *Philologi* appellationem aſſumpſiſſe videtur, quia, ſicut *Eratoſthenes*, qui primus hoc cognomen ſibi vindicavit, multiplici variaque doctrina cenſebatur: quod ſane ex commentariis eius apparet; quamquam pauciſſimi exſtent, de quorum tamen copia ſic altera ad eundem Hermam epiſtola ſignificat: *Hylen noſtram aliis memento commendare, quam omnis generis coegimus, uti ſcis, octingentos in libros.* Coluit poſtea familiariſſime C. Salluſtium, et eo defuncto, Aſinium Pollionem: quos hiſtoriam componere aggreſſos, alterum breviario rerum omnium Romanarum, ex quibus, quas vellet, eligeret, inſtruxit; alterum praeceptis de ratione ſcribendi. Quo magis miror, Aſinium Pollionem credidiſſe, antiqua eum verba

Proceſſum] Sic uſus etiam Cicero Brut. 78. Ern.

Eiusque] Sive filium ſive diſcipulum. Ern. Immo ſervum vel libertum. Haec uſitata ellipſis eſſe ſolet. Sed ambiguum eſt ſcriptoris culpa, utrum Hermas ipſum docuerit, an ipſe Hermam. Veriſimilior tamen recepta diſtinctio.

Octingentos in libros] Probabilis eſt Broukhuſii coniectura: *octingentis e libris.* Sed illud ei obſtat, quod ita *copia*, h. e. multitudo commentariorum non verbis illis exprimeretur. Ern. Ergo propter id ipſum improbabilis eſt coniectura, quam etiam auctor poſtea delevit, in memoriam incidens 4000 librorum, de ſimili argumento ſcriptorum a Didymo Alex. Mox Pariſ. habet *hiſtorias.*

De ratione ſcribendi] Vulgo erat *dicendi.* Illud et re ipſa commendatur, et unice legi videtur in codd. Eſt etiam in Pariſ.

et figuras folitum effe colligere Salluftio: quum fibi fciat nil aliud fuadere, quam ut noto civilique et proprio fermone utatur, vitetque maxime obfcuritatem Sallustii et audaciam in translationibus.

11 *Valerius Cato*, ut nonnulli tradiderunt, Burfeni cuiusdam libertus, ex Gallia: ipfe libello, cui eft titulus *Indignatio*, ingenuum fe natum ait, et pupillum relictum, eoque facilius licentia Sullani temporis exutum patrimonio. Docuit multos et nobiles; vifusque eft peridoneus praeceptor, maxime ad poeticam tendentibus; ut quidem apparere vel his verficulis poteft:

Cato Grammaticus, Latina Siren,
Qui folus legit ac facit poetas.

Scripfit praeter grammaticos libellos etiam poemata, ex quibus praecipue probantur *Lydia* et *Diana*. *Lydiae* Ticida meminit:

Suadere etc.] Tempora in hoc loco non fatis apta funt. Debebat enim effe *fciret*, et mox *uteretur* et *vitaret*. Ea mutatio oriri potuit e verbo *fuadere*, quum non intelligerent, referri ad *folitum effe*. Ern. Id ne nos quidem fatis intelligimus. Nihil hic mutatum videtur a librariis, et ipfius fcriptoris effe, fi quid duri ineft in fubito ufu praefentis temporis verborum. Ad infinitum *fuadere* intell. *illum* i. e. Atteium. Burmannus coni. *quem fibi*, paullo obfcurius. Nec in reliquis aliquid movendum, in quibus Pollionis abhorrens a communi doctorum ufu oratio traduci videtur.

Cap. 11. *Legit ac facit poetas*] Praelegendis feu interpretandis poetis ipfis auditores poetas reddit; non, ficut hodie fit in multis Academiis, per aeftheticam quandam, unde, qui numquam recte legerunt carmen, quid poeta fit et quomodo res fuas agat, difcere et intelligere volunt, ut fi caecus colores. *Legere* h. l. non de privata lectione, fed de enarratione coram difcipulis accipiendum bene docuit Burm. Sic et c. 24 extr. Minus bene Heinfius coni. *capit poetas*.

Lydia doctorum maxima cura liber.

Dianae Cinna:

Saecula permaneat nostri Diana Catonis.

Vixit ad extremam senectam, sed in summa pauperie et paene inopia, abditus modico gurgustio, postquam Tusculana villa creditoribus cesserat, ut auctor est Bibaculus:

Si quis forte mei domum Catonis,
Depictas minio assulas, et illos
Custodis videt hortulos Priapi,
Miretur, quibus ille disciplinis
Tantam sit sapientiam assecutus,
Quem tres cauliculi, et selibra farris,
Racemi duo, tegula sub una
Ad summam prope nutriant senectam.

Et idem rursus:

Catonis modo, Galle, Tusculanum,
Tota creditor urbe venditabat.
Mirati sumus, unicum magistrum,
Summum grammaticum, optimum poetam,
Omnis solvere posse quaestiones,
Unum difficile expedire nomen.
En cor Zenodoti, en iecur Cratetis!

Custodis — Priapi] Plures igitur horti tam egeno? Id iure mirantur; accedunt aliquot libri qui habent *custodes*. Hinc Scaliger aliique probabiliter confecerunt, *Custodes videt hortuli* s. *hortulo Priapos* h. e. simulacra Priapi rudibus manibus dolata. Et iam sic edidit Burmannus Sec. Anthol. Lat. T. I. p. 420. Mox pro vulg. *miratur* ex Paris. dedi *miretur*, cogente sensu. Idem e Voss. fecit Oudendorp.

Una] Burmannus valde probat coniecturam Heinsii: *uda*. Gronovius volebat: *ipsa*. Ern. Alii, vel potius iidem, vulgatum bene interpretantur ὑπερβολικῶς, de exiguo et nimis angusto tugurio.

Difficile] Simplicissimum est adverbialiter capere. Ern. In formula *expedire nomen* elegans est lusus ex ambiguitate. Conf. ad Tib. 48 *Difficile* mendosum videtur, pro quo sagaciter Toupius ad Suid. T. III. p. 174. correxit *deficere*, probante Ruhnkenio ad Rutilium Lup. p. 132.

Iecur] Cum Turnebo intel-

12 *Cornelius Epicadus*, L. Cornelii Sullae dictatoris libertus, calatorque in ſacerdotio augurali, ſilioque eius Fauſto gratiſſimus fuit: quare numquam non utriusque ſe libertum edidit. Librum autem, quem Sulla noviſſimum de rebus ſuis imperſectum reliquerat, ipſe ſupplevit.

13 *Staberius Eros* hero ſuo emptus de cataſta, et propter litterarum ſtudium manumiſſus, docuit inter ceteros Brutum et Caſſium. Sunt qui tradant, tanta eum honeſtate praeditum, ut, temporibus Sullanis, proſcriptorum liberos gratis et ſine mercede ulla in diſciplinam receperit.

14 *Curtius Nicia* haeſit Cn. Pompeio et C. Memmio: ſed quum codicillos Memmii ad Pompeii uxorem de ſtupro pertuliſſet, proditus ab ea, Pompeium offendit; domoque ei interdictum eſt. Fuit et M. Ciceronis familiaris: in

ligo: ut *cor:* libido et ira, quae alias iecori tribuuntur, alienae ſunt ab h. l. Ern. Non quod in iecore ſedes credita ſit ſapientiae, ut ex hoc loco, eius generis unico, nuper docuit Hottinger ad Cic. de Div. 1, 57, ſed quia poſt *cor* ludenti poetae nil reliquum erat ſimile, quod pro prudentia vel acumine poneret. Poſuit autem iecur, ut coniicio, reſpiciens ad commotum et fervidum ingenium grammatici, cum adverſariis ex illorum temporum more animoſius disputantis. Aliena huc attulit Burm. Sec. l. l. incertus adeo, quem Zenodotum intelligat, quem Cratetem; quos nuper ad Homerum ſatis celebratos puto.

Cap. 12. *In ſacerdotio*] Addidi *in* ex ed. Flor. Ern. Sic etiam codd. Voſſ. et Pariſ. Quamquam in tali loco alias omittitur praepoſitio. V. Gronov. de Pec. vet. I, p. 29. Mox Oudendorpius coni. *ei ſilioque eius*. Pariſ. habet *ſilio quoque*.

Cap. 13. *Staber. Hiera ſuo hero*] Haec vulgaris lectio eſt. Illud, quod cum Oudend. adſcivi, ex praeclara emendatione Scaligeri eſt, per codd. firmata. Meminit huius Erotis, tamquam grammatica profeſſione clari, Plinius lib. 35 extr.

cuius epiſtola ad Dolabellam haec de eo legimus: *Omnino mihi litterae magis ſunt expetendae a te, quam a me tibi. Nihil enim Romae geritur, quod te putem ſcire curare, niſi forte ſcire vis, me inter Niciam noſtrum et Vidium iudicem eſſe. Profert alter, opinor, duobus verſiculis expenſum Niciae: alter Ariſtarchus hos ὀβελίζει. Ego tamquam criticus antiquus iudicaturus ſum, utrum ſint τοῦ ποιητοῦ, an παρεμβεβλημένοι.* Item ad Atticum: *De Nicia quod ſcribis, ſi ita me haberem, ut eius humanitate frui poſſem, in primis vellem illum mecum habere; ſed mihi ſolitudo et receſſus provincia eſt: quod quia facile ferebat Sica, eo magis illum deſidero. Praeterea noſti Niciae noſtri imbecillitatem, mollitiem, conſuetudinem victus. Cur ergo illi moleſtus eſſe velim, quum mihi ille iucundus eſſe non poſſit? Voluntas tamen eius mihi grata eſt.* Huius de Lucilio libros etiam ſatira comprobat.

Lenaeus, Pompeii Magni libertus et paene omnium expeditionum comes, defuncto eo 15
filiisque eius, ſchola ſe ſuſtentavit; docuitque in Carinis, ad Telluris aedem, in qua regione Pompeiorum domus fuerat: ac tanto amore erga patroni memoriam exſtitit, ut Salluſtium hiſtoricum, quod eum *oris improbi, animo invere-*

Cap. 14. *Dolabellam*] Ad Div. 9, 10. Ern.

Ad Atticum] 12, 26. ſed etiam aliis locis eius mentionem facit, quae vide in Clave Cic. Ern.

Cap. 15. *Improbi*] Gronov. legi vult *probi*. Placet. Ern. Et ita legi teſtantur in codd. nonnullis. Optime. Sic os modeſtum, verecundum, viro tribuerat Salluſtius cum plerisque, animum inverecundum. Conf. Senec. Epiſt. 11. Paullo ante a Pariſ. quoque abeſt *aedem*, trita ellipſi. Quod probatur doctis merito.

cundo ſcripſiſſet, acerbiſſima ſatira laceraverit, *laſtaurum* et *lurconem*; et *nebulonem, popinonemque* appellans, et *vita ſcriptisque monſtroſum*: praeterea *priſcorum Catonisque verborum ineruditiſſimum furem.* Traditur autem puer adhuc Athenis ſubreptus, refugiſſe in patriam: perceptisque liberalibus diſciplinis, pretium ſuum domino retuliſſe, verum ob ingenium et doctrinam gratis manumiſſus.

16 *Q. Caecilius Epirota*, Tuſculi natus, libertus Attici, equitis Romani, ad quem ſunt Ciceronis epiſtolae, quum filiam patroni, nuptam M. Agrippae, doceret, ſuſpectus in ea, et ob hoc remotus, ad Cornelium Gallum ſe contulit: vixitque una familiariſſime, quod ipſi Gallo inter graviſſima crimina ab Auguſto obiicitur. Poſt deinde damnationem mortemque Galli, ſcholam aperuit: ſed ita ut paucis, et tantum adoleſcentibus, praeciperet, praetextato nemini, niſi ſi cuius parenti hoc officium negare non poſſet. Primus dicitur Latine ex tem-

Catenis ſubreptus] *Catenis* mendoſum eſſe, Criticis facile credimus. Quis ita Latine appellet *oſtiarium qui ſe ipſe catena ſolverit?* Itaque Gron. exſculpſit *Catinae* opp. Siciliae, longe acutius vero Heinſ. *Athenis;* quod et Graevio plane verum videbatur. In quo notandum, librarios barbaris ſaeculis ſcribere ſolitos *cathenam* pro *catena.* Ergo hominem *Athenis* puerum ſubreptum puta a plagiario, ac Pompeio in Aſia tum agenti venditum, deinde fugitivum in patriam revertiſſe. Sic etiam Oudend. At quod idem e collat. Voſſ. probat *praeceptis* pro *perceptis*, id ex Pariſ. quoque enotatum minus placet mihi. *Percipere* i. e. diſcere artes liberales tum demum coepit, quum in patriam revertiſſet; mox et *praeceptorem* agere potuit et quidvis aliud, ex quo pretium manumiſſionis lucraretur: ſed illud commemorari ſatis erat.

Cap. 16. *Attici Satrii*] An *Patris?* Oudendorpius delevit. Ern. Id ego imitatus ſum.

pore diſputaſſe, primusque Virgilium et alios poetas novos praelegere coepiſſe; quod etiam Domitii Marſi verſiculus indicat:

Epirota, tenellorum nutricula vatum.

Verrius Flaccus, libertinus, docendi gene- 17
re maxime inclaruit. Namque ad exercitanda diſcentium ingenia aequales inter ſe committere ſolebat, propoſita non ſolum materia, quam ſcriberent, ſed et praemio, quod victor auferret. Id erat liber aliquis antiquus, pulcher aut rarior. Quare ab Auguſto quoque nepotibus eius praeceptor electus, transiit in Palatium cum tota ſchola; verum ut ne quem amplius poſthac diſcipulum reciperet: docuitque in atrio Catilinae domus, quae pars Palatii tunc erat, et ſeſtertia centena in annum accepit. Deceſſit aetatis exactae, ſub Tiberio. Statuam habet Praeneſte, in inferiore fori parte, contra hemi-

Cap. 17. *Exercitanda*] An: *excitanda?* Talia certamina, non tam exercendi, quam excitandi, incendendi cauſſa inſtituuntur. Ern. Parum asſequor vim huius ratiunculae.

Eius] Delendum eſſe et ipſe arbitror. Ern. Quaſi repetitum ex literis proxime poſitis. Alii corr. *ſuis:* cf. Canneg. ad Avian. p. 20. Cautius alii explicant *ſuis*. Conf. Voſſium de Conſtruct c. 56. Drakenb. ad Liv. 31, 11, 12.

Praeneſte] Legi volunt *pro Veſtae*, ſ. *pro aede Veſtae*, quod valde probabile eſt. Vid. Panvinius praef. ad Faſtos. Venit etiam in mentem, transpoſitum eſſe verbum, legendumque: *deceſſit — — ſub Tiberio, Praeneſte. Statuam habet in inferiore fori parte.* Ern. Nihil opus eſt. Neque adeo ceteris, quae hic ut probabilia afferuntur, locum eſſe, conſtitit his poſtremis annis, quum Praeneſte effoſſa ſunt fragmina harum tabularum cum parte (i. e. aliquot menſibus) Faſtorum ab hoc Verrio ordinatorum. Hos faſtos *Praeneſtinos*, diverſos a *Capitolinis* dudum publicatis, qui Romae erudite illuſtravit cl. Fogginius, ex tribus codd. Vatic. huius libelli

cyclium: in quo fastos a se ordinatos, et marmoreo parieti incisos, publicarat.

18 *L. Crassitius*, genere Tarentinus, ordinis libertini, cognomine *Pasicles*, mox *Pansam* se transnominavit. Hic initio circa scenam versatus est, dum mimographos adiuvat: deinde in pergula docuit, donec, commentario Smyrnae edito, adeo inclaruit, ut haec de eo scriberentur,

Uni Crassitio se credere Smyrna probavit:
Desinite indocti coniugio hanc petere.
Soli Crassitio se dixit nubere velle:
Intima cui soli nota sua exstiterint.

Sed quum edoceret iam multos ac nobiles, in his Iulum Antonium, triumviri filium, ut Verrio quoque Flacco compararetur, dimissa repente schola, transiit ad. Q. Sextii philosophi sectam.

(quos et Romae mansisse nuper mihi nunciatum est) lectiones affert, item in Voss. et Paris. repertas: *in superiore s. parte, circa hemicyclium* (vulgo *hemicyclum*) *marmori perite incisos*. Ultimum hoc praefert Fogginius, cui non cunctanter assentiendum arbitror.

Fastos] Quorum fragmenta esse, disputat Panvinius l. c. qui Capitolini fasti hodie dicuntur. Ern.

Cap. 18. *Smyrnae*] In *Smyrnam*, carmen obscurum Cinnae. Ern. De quo praeter auctores historiae poetarum Lat. vide Burm. Sec. ad Anthol. Lat. II, 250 et I. H. Vossium ad Virg. Eclog. IX, 35.

Credere] Elegans est I. F. Gronovii coniectura *cedere*, sc. petenti se. Ern. Oudendorp. correctionem non necessariam indicabat. Recte. Etiam recepto vocabulo locus est in amore.

Iulium Antonium] Dedi *Iulum*, de quo v. ad Claud. c. 2.

Q. Septimii] Huius nullam sectam in philosophia quisquam memoravit. In duobus codd. et haud dubie pluribus, qui nondum collati sunt, scriptum *Q. Sextii* (Paris. habet *in Sexti*) revocari iusserunt plures, in his Bruckerus et Oudend. quos sequor. Fuit hic Q. Sextius suppar Ciceroni excellens phi-

19 *Scribonius Aphrodiſius*, Orbilii ſervus atque diſcipulus, mox a Scribonia, Libonis filia, quae prior Auguſti uxor fuerat, redemptus et manumiſſus, docuit, quo Verrius tempore, cuius etiam libris *de orthographia* reſcripſit, non ſine inſectatione ſtudiorum morumque eius.

20 *C. Iulius Hyginus*, Auguſti libertus, natione Hiſpanus, (etſi nonnulli Alexandrinum putant, et a Caeſare puerum Romam advectum, Alexandria capta) ſtudioſe et audiit et imitatus eſt Cornelium Alexandrum, grammaticum Graecum, quem propter antiquitatis notitiam *Polyhiſtorem* multi, quidam *Hiſtoriam* vocabant. Praefuit Palatinae bibliothecae: nec eo ſecius plurimos docuit; fuitque familiariſſimus Ovidio poetae et C. Licinio, conſulari, hiſtorico: qui eum admodum pauperem deceſſiſſe tradit, et liberalitate ſua, quoad vixerit, ſuſtentatum. Hu-

loſophus, cui, ſi modo uni, debuit Roma, ut ad breve tempus ſectam florere videret Latino nomine; clarus per eandem etiam filius Sextius. Sive patris ſive filii mentio aliquoties ſit ap. Senecam Philoſ. atque alterum Rhetorem Controv. 2. Praef. ubi v. Nic. Fabrum. Item apud Quintil. 10, 1, 124. ex MſT. viri docti reſtituunt hos *Sextios*, et vere quidem, ubi vulg. *Scepticos*.

Cap. 19. *Cuius etiam libris*] Sic et Pariſ. pro vulg. *libro*, quod ortum erat ex vitioſo *libros*.

Cap. 20. *Etſi nonnulli Alexandrinum* etc.] *Etſi* abeſt ed. Flor. non male. Ern. Et cod. Pariſ. Ibidemque legitur Cortii ad Salluſt. Iug. 86 coniectura *adductum;* ut et vet. edit. habet: de quo item hoc dici licet *non male*.

Studioſe et audiit et imitatus eſt] Sic ex ed. Flor. dedi pro *ſtudioſe et avide imitatus eſt*. Sic et in MſT. reperit Oudendorp. Ern.

Hiſtoriam] Simili modo Pegaſus Ictus vulgo appellatus eſt *Liber*. Schol. ad Iuvenal. 4, 77.

C. Licinio] Nemo hiſtoricus conſularis adhuc inventus eſt hoc nomine; quare id incertum putandum eſt.

Quoad vixerit] Sic ed. Flor.

ius libertus fuit Iulius Modeſtus, in ſtudiis atque doctrina veſtigia patroni ſecutus.

21 *C. Meliſſus*, Spoleti natus, ingenuus, ſed ob discordiam parentum expoſitus, cura et induſtria educatoris ſui altiora ſtudia percepit: ac Maecenati pro grammatico muneri datus eſt. Cui quum ſe gratum et acceptum in modum amici videret, quamquam aſſerente matre, permanſit tamen in ſtatu ſervitutis; praeſentemque conditionem verae origini antepoſuit. Quare cito manumiſſus, Auguſto etiam inſinuatus eſt: quo delegante, curam ordinandarum bibliothecarum in Octaviae porticu ſuſcepit. Atque, ut ipſe tradit, ſexageſimum aetatis annum agens, libellos *Ineptiarum*, qui nunc *Iocorum* inſcribuntur, componere inſtituit: abſolvitque centum et quinquaginta, quibus et alios diverſos poſtea addidit. Fecit et novum genus togatarum, inſcripſitque *trabeatas*.

22 *M. Pomponius Marcellus*, ſermonis Latini exactor moleſtiſſimus, in advocatione quadam

bene pro vulgato *vixit*. Ern. Item Pariſ. Ego tamen nihil mutare primus auſus eſſem.

Cap. 21. *Quo delegante, curam — ſuscepit*] Ed. Flor. *quod eleganter curam ordinandarum bibliothecarum — ſuscepit*. Ern. Non nimis inficete, at vitioſe tamen. Conſ. Caeſ. c. 56. Paullo ante vulgatum *et* ex Pariſ. mutavi in *etiam*, ut iam fecit Oudend.

Componere], Hoc verbum non citat Schottus ad Victorem p. 209. bene. Qui et mox legit: *et mimos diverſi operis poſtea addidit*, e Mſ. in quo erat *animos diverſi operis* etc. Ern. Et Heinſio probatur haec correctio in annotat. ad Ovid. ex P. 4, 16, 30. eamque et ipſe veram puto. In Pariſ. quoque eſt *animos*. Ceterum *componere* minime movendum. Cf. vit. Perſii extr.

Trabeatas] Quales fuerint, adhuc dubitant. Vid. Cuperus Obſerv. I, 10. p. 66. Similes haud dubie fuere *Praetextatis*, quod et ipſum togatarum genus eſt, et Tragocomoedia, ſeu Comoedotragoedia. Ern.

(nam interdum et cauſſas agebat) ſoloeciſmum, ab adverſario factum, usque adeo arguere perſeveravit, quoad Caſſius Severus, interpellatis iudicibus, dilationem petiit: *ut litigator ſuus alium grammaticum adhiberet; quando non putat is, cum adverſario de iure ſibi, ſed de ſoloeciſmo controverſiam futuram.* Hic idem quum ex oratione Tiberium reprehendiſſet, affirmante Atteio Capitone, *et eſſe illud Latinum, et, ſi non eſſet, futurum certe iam inde: Mentitur,* inquit, *Capito. Tu enim, Caeſar, civitatem dare potes hominibus, verbo non potes.* Pugilem olim fuiſſe, Aſinius Gallus hoc in eum epigrammate oſtendit:

Qui caput ad laevam didicit, gloſſemata nobis
Praecipit: os nullum, vel potius pugilis!

Cap. 22. *Certe iam inde*] Ex quo Caeſar uſurpaſſet. Ern.

Verbo non potes] Sic ex Pariſ. ſcripſi cum Oudend. pro *verbis.* Perperam ita a Faërno correcta erat prava ſcriptura librorum *verba.*

Didicit] Malunt Viri docti quidam *deicit* pro *deiicit:* quod convenit ſane pugili: ſed *didicit* magis placet. Acumen videtur quaeſiſſe Aſinius in antithetis, *didicit, praecipit,* aptum epigrammati. Ern. Dummodo ſenſum habeat, quem nos quidem non magis videmus Caſaubono; cui tamen cave credas in poſteriore parte annotationis. Aliis elliptica locutio videtur eſſe, quum explicant, *didicit declinationes capitis ad laevam.* Mihi quidem multo aptius videtur *deicit* vel *reicit.* Sic ſimpliciter pugil deſcribitur, caput, ut iſti ſolebant, in laevam reflectens, quo ictus vitet. Hic pugil repente Criticus factus, praecipit et interpretatur gloſſemata: quam praeceptionem in primis grammaticae profeſſionis olim fuiſſe, notiſſimum eſt ex Quintil. 1, 8, 15.

Os nullum] Proprie de pugile, cui os caeſtuum ictibus foedatum. Vid. in primis Lamb. Bos ad verbum ὑπωπιάζω, in Exercitatt. ad Novum Teſtam. metaphorice h. l. de grammatico indiſerto. Quod addit, *vel potius pugilis,* ad obſcenitatem oris, quam Suetonius in Tiberio vocat, referendum. Ern. Immo huc refer, quod ante dixit de ceſtuum ictibus, et

23 *Q. Remmius Palaemon*, Vicentinus, mulieris verna, primo, ut ferunt, textrinum, deinde, herilem filium dum comitatur in ſcholas, literas didicit: poſtea manumiſſus, docuit Romae, ac principem locum inter grammaticos tenuit: quamquam infamis omnibus vitiis, palamque et Tiberio et mox Claudio praedicantibus, nemini minus inſtitutionem puerorum vel iuvenum committendam; ſed capiebat homines quum memoria rerum, tum facilitate ſermonis: nec non etiam poemata faciebat ex tempore. Scripſit et variis, nec vulgaribus metris. Arrogantia fuit tanta, ut M. Varronem *porcum* appellaret; ſecum et natas et morituras literas iactaret; nomen ſuum in Bucolicis non temere poſitum, ſed praeſagiente Virgilio, fore quandoque omnium poetarum ac poematum Palaemonem iudicem. Gloriabatur etiam, latrones quondam ſibi, propter nominis celebritatem parſiſſe. Luxuriae ita indulſit, ut ſaepius in die lavaret, nec ſufficeret ſumptibus, quamquam ex ſchola quadragena annua caperet, ac non multo minus ex re familiari, cuius diligentiſſimus erat: quum et officinas promercalium veſtium exerceret, et agros adeo coleret, ut vitem, manu eius inſtitutam, ſatis conſtet

conf. Lucillii epigr. 17 in Brunck. T. II. p. 320. Sed *os nullum* translate accipe *indiſertum:* alii putant, *nullius pudoris:* ictibus deformatum ac tumens quomodo *nullum* dici poſſit, non intelligo, quum plus ſit etiam quam os.

Cap. 23. *Remmius Palaemon*] Ed. Florent. *Q. Remnius*. Ern. Et cod. Voſſ. praenomen habet et Pariſ., unde addidi.

Textrinum] Coniicias *textrinam:* at cf. Aug. c. 4 med.

Poemata ſ. ex tempore] Martial. 2, 86. *Scribat carmina circulis Palaemon: Me raris iuvat auribus placere.* Statim Voſſ. et Pariſ. et vet. ed. *Scripſit vero variis.*

trecenta ſexaginta quinque vaſa edidiſſe. Sed maxime flagrabat libidinibus in mulieres, usque ad inſamiam oris: dictoque non inſaceto notatum ferunt cuiusdam, qui, quum in turba osculum ſibi ingerentem, quamquam reſugiens, devitare non poſſet: *Vis tu,* inquit, *magiſter, quotiens feſtinantem aliquem vides, abligurrire?*

M. Valerius Probus, Berytius, diu centuria- 24
tum petiit, donec taedio ad ſtudia ſe contulit. Legerat in provincia quosdam veteres libellos apud grammatiſtam, durante adhuc ibi antiquorum memoria, necdum omnino abolita, ſicut Romae. Hos quum diligentius repetere, atque alios deinceps cognoſcere cuperet, quamvis ſe contemni, magisque opprobrio legentibus, quam gloriae et fructui eſſe animadverteret, nihilominus in propoſito manſit: multaque exemplaria contracta emendare ac diſtinguere et

Trecenta ſexaginta quinque vaſa] *Vaſa* intellige amphoras. Quod autem vitem dicit trecenta ſexaginta quinque amphoras edidiſſe, non de ſingulis vitibus, ſed iugeribus capiendum. Sic *vites trecenae* apud Varronem R. Ruſt. 1, 27. dictae, quod iugera trecenas amphoras redderent. Solebant ergo proventum vitis definire e proventu ſingulorum iugerum. Ern. Haec nemini placebunt, opinor: apertum eſt de una vite dici. Quamobrem unice probabilis eſt coniectura Urſini CCCLX *uvas*, ex Plin. IV, 3. Colum. 3, 3 ducta. Quod vocabulum facili primum vitio mutatum in *vas*, deinde ex leni ſcilicet, ſed temeraria correctione vulgarem ſcripturam parere potuit.

Dictoque] *Dicto quoque* eſt in vet. edit. non inepte. Rei ipſius cauſa conf. Senec. de Benef. 4, 30. de Fabio Perſico.

Cap. 24. *Se*] Recte delendum τὸ *ſe* cenſet I. F. Gronovius. Loquitur enim de veterum librorum contemtu. Ern. Alii ex coniectura *eos* ſubſtituunt; alii *omnes*, ut vet. edit. habet, probante Oudend.

adnotare curavit, ſoli huic, nec ulli praeterea grammatices parti deditus. Hic non tam diſcipulos, quam ſectatores aliquot habuit. Numquam enim ita docuit, ut magiſtri perſonam ſustineret. Unum vel alterum, vel, quum plurimos, tres aut quatuor, poſtmeridianis horis, admittere ſolebat, cubansque, inter longos ac vulgares ſermones, legere quaedam, idque perraro. Nimis pauca et exigua de quibusdam minutis quaeſtiunculis edidit. Reliquit autem non mediocrem ſilvam obſervationum ſermonis antiqui.

Adnotare] Tertium munus Criticorum antiquorum, libros inſtruere *notis*, animadverſionum et emendationum indicibus, quibus vel ſpuria et aliunde illata ſignificarent, vel εἰκαίους ἀθετήσεις aliorum caſtigarent, vel transpoſita redigerent in ſedem ſuam etc. Quales notas magno nobis numero nuper attulit Homerus Venetus.

Sectatores aliquot] Pariſ. *aliquos*, moxque, *unum et alterum*. Quod legitimum eſt, ut Gr. εἷς καὶ δεύτερος.

SUETONII
DE
CLARIS RHETORIBUS.

L. PLOTIUS GALLUS.
L. OTACILIUS PILITUS.
EPIDIUS.
SEX. CLODIUS.
C. ALBUTIUS SILUS.
L. CAESTIUS PIUS.
M. PORCIUS LATRO.
Q. CURTIUS RUFUS.
L. VALERIUS PRIMANUS.
VIRGINIUS FLAVUS.
L. STATIUS URSULUS.
P. CLODIUS QUIRINALIS.
M. ANTONIUS LIBERALIS.
SEX. IULIUS GABINIANUS.
M. FABIUS QUINTILIANUS.
IULIUS TIRO. *)

Rhetorica quoque apud nos, perinde atque 1
grammatica, ſero recepta eſt, paullo etiam diffi-

*) Repetii hic rhetorum olim in hoc libro recenſitorum indicem, quem nonnulli nobis codices ſervarunt, dederuntque aliquot editores. Conſtat quidem nudis nominibus; tamen eum utilem per ſe eſſe, unius oſtendere poteſt nomen *Curtii*

cilius; quippe quam constet nonnumquam etiam prohibitam exerceri. Quod ne cui dubium sit, vetus Senatusconsultum, item Censorium edictum, subiiciam. *C. Fannio Strabone, M. Valerio Messalla Consulibus, M. Pomponius Praetor Senatum consuluit. Quod verba facta sunt de Philosophis et de Rhetoribus, de ea re ita censuerunt: ut M. Pomponius Praetor animadverteret, curaretque, uti ei e republica fideque sua videretur, ut Romae ne essent.* De iisdem interiecto tempore, *Cn. Domitius Aënobarbus et L. Licinius Crassus Censores* ita edixerunt: *Renunciatum est nobis, esse homines, qui novum genus disciplinae instituerunt, ad quos iuventus in ludum conveniat: eos sibi nomen imposuisse*

Rufi, cuius quam obscura sit notitia et ipsa aetas, satis notum est. Vix enim dubium est, quin sit idem, cuius hodieque liber superest de rebus Alexandri M. professione rhetoris dignissimus.

Cap. 1. *Vetus Senatusconsultum*] A. U. DXCII. Conf. Gell. 15, 11. Ern. Apud hunc vero quod de *Latinis rhetoribus* inscribitur, acute dubitat Pighius, an potius ad Graecos homines pertinuerit, et vox *Latinis* eiicienda sit. Nam quum in proximo Edicto, ad 70 aa. post facto, novum dicatur genus rhetorum Latinorum, priores illos magistros verisimile est Graecos fuisse. Conf. Casaub. ad h. l. Quae his obloquitur ad Gellium Gronovius, minime tanti sunt, ut error non videatur subesse sive librarii sive scriptoris ipsius. Ut enim Graecos rhetores putes Latina lingua usos esse, non ideo Latini dici potuerunt; at Ciceronis aetate demum Latine doceri coeptum esse, paullo post relatum legemus.

Censorium edictum] A. U. DCLXI. Vid. Pighius ad h. a. Ern.

Praetor] An per absentiam Consulum? quos cum Gallis et Liguribus et Corsis, item Lusitanis bella gessisse, ex Epitome Liv. suspicatur Pighius ad a. c. Ern.

Et L. Lic. Crassus] Copulam omittit Paris.

In ludos] *In ludum* habet

Latinos Rhetoras: ibi homines adulescentulos totos dies desidere. Maiores nostri, quae liberos suos discere, et quos in ludos itare vellent, instituerunt. Haec nova, quae praeter consuetudinem ac morem maiorum fiunt, neque placent, neque recta videntur. Quapropter et iis, qui eos ludos habent, et iis, qui eo venire consuerunt, videtur faciendum, ut ostendamus nostram sententiam, nobis non placere.

Paullatim et ipsa utilis honestaque apparuit: multique eam et praesidii caussa et gloriae appetiverunt. *Cicero* ad praeturam usque Graece declamitavit: Latine vero senior quoque, et quidem cum [Consulibus] Hirtio et Pansa: quos

Gell. l. c. et hic Paris. cum aliis codd., quos recte secutus est Oudend. Mutatum id ex seqq. *Qui eos ludos habent.*

Consuerunt] Sic ed. Flor. Vulgo *consueverunt.* Mox eadem habet *appetivere,* ut et infra *edidere.* Ern. Simul nota macrologiam dictionis, *videtur f. ut ost.* pro, ostendenda videtur sent. nostra. Perperam Heins. coni. *cavendum,* peius etiam Guietus.

Eam et praesidii] Adieci e Paris. et Voss. copulam, item mox *declamitavit.* Vulgo *declamavit.* Iidem habent *etiam Graece,* neque hoc male.

Et quidem Consulibus] Deleri volunt *Consulibus,* aut per πρόληψιν additum a Suetonio putari. Non enim, hos in Consulatu declamasse, vero simile videri. Sed ita etiam *grandes praetextati* non conveniunt. Ego non video, quare non potuerint hibernis mensibus, antequam ad bellum exirent, declamare. Qui etiam in castris legerunt, scripserunt, et declamarunt, ut de Augusto prodit Suetonius Aug. 84. quidni Romae hoc fecerint? Ern. Itaque probasse videtur scripturam *cum Coss.* quae est in libris nonnullis, ut Paris. eamque certe exhibendam putavi. Sed longe magis placet correctio Fabri ad Senecam prodita, ut *Coss.* plane deleatur, tamquam ex priore particula natum. Quamquam vel sic residet error Suetonii in nomine Pansae pro Dolabellae. Vid. Cic. Epp. ad Famil. 9, 16.

discipulos et grandes praetextatos vocabat. *Cn. Pompeium*, quidam historici tradiderunt, sub ipsum civile bellum, quo facilius C. Curioni, promptissimo iuveni, caussam Caesaris defendenti, contradiceret, repetisse declamandi consuetudinem: *M. Antonium*, item *Augustum*, ne Mutinensi quidem bello omisisse. *Nero Caesar* et primo imperii anno, publice quoque bis antea, declamavit: plerique autem oratorum etiam declamationes ediderunt. Quare magno studio hominibus iniecto, magna etiam professorum ac doctorum profluxit copia, adeoque floruit, ut nonnulli ex infima fortuna in ordinem senatorium atque ad summos honores processerint.

Sed ratio docendi nec una omnibus, nec singulis eadem semper fuit; quando vario modo quisque discipulos exercuerunt. Nam et dicta praeclare per omnes figuras, per casus; et apologos aliter atque aliter exponere: et nar-

Praetextatos] Seneca Controv. L. I. praef. Ern.

Per casus, et apologos] Quia *casus* et *apologi* iunguntur, non dubito, quin *casus* sint veri eventus, historiae, ut mox vocat. Ern. Sic et Oudendorp. Sed ita *casus* dici, non temere crediderim, nisi apud barbaros; ut nec *apologi* simpliciter esse possunt fictiones. Quare post *casus* maiore distinctione facta, praefero Mureti rationem Var. Lectt. 16, 11. Ex ea, quae vocantur *Dicta praeclare*, sunt *Chriae*, de quibus Aphthonius et alii praeceperunt. Ad eas per casus declinando variandas quomodo pueros olim assuefecerint, exemplo docet Diomed. I. p. 289. ed. Putsch. *Dixit M. Cato, literarum radices amaras esse, fructus iucundiores. M. Catonis dictum fertur — Catoni placuit* etc. Cf. Buchner. de commut. rat. dic. p. 280. Vix omittere Suet. potuit talem puerilem exercitationem, hodieque non inutilem parandae commutationi et copiae verborum: altera illa, fabulas Aesopicas variis modis exponendi, eadem est quam Lessingius et alii tironibus commendarunt.

rationes tum breviter et preſſe, tum latius et uberius explicare conſuerant: interdum Graecorum ſcripta convertere, ac viros illuſtres laudare, vel vituperare: quaedam etiam ad uſum communis vitae inſtituta, tum utilia et neceſſaria, tum pernicioſa et ſupervacanea oſtendere: ſaepe fabulis fidem firmare, aut hiſtoriis demere, quod genus θέσεις et ἀνασκευὰς et κατασκευὰς Graeci vocant: donec ſenſim haec exoleverunt, et ad controverſiam ventum eſt. Veteres *Controverſiae* aut ex hiſtoriis trahebantur: ſicut ſane nonnullae usque adhuc: aut ex veritate ac re, ſi qua forte recens accidiſſet. Itaque locorum etiam appellationibus adiectis proponi ſolebant. Sic certe collectae editaeque ſe habent: ex quibus non alienum fuerit unam et alteram, exempli cauſſa, ad verbum referre. *Aeſtivo tempore adoleſcentes urbani, quum Oſtiam veniſſent, litus ingreſſi, piſcatores trahentes rete adierunt, et pepigerunt, bolum quanti emerent: nummos ſolverunt: diu exſpectaverunt, dum retia extraherentur: aliquando extractis, piſcis nullus infuit, ſed ſporta auri obſuta. Tum emptores bolum ſuum aiunt, piſcatores ſuum. — Venalicii quum Brundiſii gregem venalium e navi educerent, formoſo et pretioſo puero, quod portitores verebantur, bullam et praetextam togam impoſuere; facile fallaciam*

Venalicii] Sunt mangones, qui uſitatius *venalitiarii* dicuntur, quod quidam hic reponi volunt. Sed *venalicios* etiam dixit ſic Cicero Orat. c. 70. Ern. *Portitores verebantur*, ne pro pretioſo mancipio maius portorium exigeretur. Igitur ut defraudarent operas publicanorum, puerum induerunt habitu ingenui. Conf. Rubenii Elect. I, 16.

celatunt. *Romam venitur: res cognita est: petitur puer, quod domini voluntate fuerit liber, in libertatem.* Olim autem eas appellatione Graeca συνθέσεις, vocabant: mox *controversias* quidam, sed aut *fictas*, aut *iudiciales.* Illustres professores, et quorum memoria aliqua exstet, non temere alii reperientur, quam de quibus tradam.

2 *L. Plotius Gallus.* De hoc Cicero ad M. Titinium sic refert: *Equidem memoria teneo, pueris nobis primum Latine docere coepisse L. Plotium quendam: ad quem quum fieret concursus, quod studiosissimus quisque apud eum exerceretur, dolebam, mihi idem non licere. Continebar autem doctissimorum hominum auctoritate, qui existimabant Graecis exercitationibus ali melius ingenia posse.* Hunc eundem (nam diutissime vixit) M. Coelius, in oratione, quam pro se de vi habuit, significabat dictasse Atratino, accusatori suo, actionem: subtractoque nomine, *hordearium*

In libertatem] Ita legendum consentiunt Viri docti. Adde Merillium Obs. 6, 20. Ern. Antea *libertate*, ut etiam Par.

Graeci συντάξεις voc.] Correxi haec cum Oudend. de coniectura Schotti Obss. hum. 4, 7. Sic et Paris. noster *synthesis.* Verius tamen videtur ὑποθέσεις vel θέσεις, ut volebat Gronov.

Cap. 2. *Cicero ad M. T.*] In deperditis libris Epistolarum. At Plotii huius idem meminit pro Arch. c. 9. Ceterum Paris. habet *Cicero incepta ad* — i. e. *in epistola*, bene.

Significabat] Eleganter, simul et vere coniecit Muretus l. c. *significat.* Quod legitimum est, quum sermo est de libris adhuc exstantibus. Cf. vit. Horat. n. l. a. pr. Ac sic statim *appellat.* Ubi *hordearium* ex Gr. translatum est, κρίθινον, ut olim vocabatur Dinarchus (κρίθινος Δημοσθένης.) Conf. Hermog. de Form. p. 389. et ibi Scholia p. 415. edit. Aldin.

eum rhetorem appellat, deridens, ut inflatum ac levem et fordidum.

L. Otacilius Pilitus ferviffe dicitur, atque etiam oftiarius, vetere more, in catena fuiffe: donec, ob ingenium ac ftudium litterarum manumiffus, accufanti patrono fubfcripfit. Deinde rhetoricam profeffus, Cn. Pompeium Magnum docuit, patrisque eius res geftas, nec minus ipfius, compluribus libris expofuit: primus omnium libertinorum, ut Cornelius Nepos opinatur, fcribere hiftoriam orfus, non nifi ab honeftiffimo quoque fcribi folitam. 3

Ad id tempus *Epidius*, calumnia notatus, ludum dicendi aperuit; docuitque inter ceteros M. Antonium et Auguftum. Quibus quondam *C. Canutius*, obiicientibus fibi, quod in re- 4

Cap. 3. *Otacilius Pilitus*] Pofterius nomen dubium. In Par. et alibi legitur *Pilutus:* aliis placuit *Pitholaus* ex Macrob. Somn. Sc. 2, 2. vel *Piletus* feu *Philetus*, vel *Plotus*, vel *Philtatus* etc. *In catena* eft *catenatus*, ut Calig. c. 45. *Hercules in petra* in Prolegg. Graev. ad Thef. A. R. Tom. V. Quod *veterem morem* dicit, puta eum morem tum certe rariorem factum: at cf. Barth. Adv. 55. 1.

Cap. 4. *Ad id*] Alii *ad idem* vel edidere vel fcribi voluere. Ern.

Calumnia notatus] I. e. calumniae poena, e lege Remmia, aut alia, affectus. Ern.

Ludum docendi] Sufpectus mihi fuit hic locus: neque credidi, dici Latine *ludum docendi aperire.* Tolerabilius foret *ludum dicendi.* Quod fi quis *docendi* delere malit, non magnopere repugnem. Ed. Florent. habet *dicendi*, quod reftitui. Ern.

Canutius] Non poteft alius Canutius effe, quam tribunus plebis, de quo eft in Philippicis Ciceronis, qui tribunatum geffit, quo anno Caefar interfectus eft. Sed is apud Ciceronem et alios praenomen habet *Tiberii:* quod hic ergo refcribendum eft. De tribunis dici reipublicae adminiftrationem, e Cicerone et Livio fatis conftat. Ern. Lenius eft cum Oudend. delere C.

publica adminiſtranda potiſſimum conſularis Iſaurici ſectam ſequeretur, *Malle*, reſpondit, *Iſaurici eſſe diſcipulum, quam Epidii, calumniatoris.* Hic Epidius ortum ſe ab Epidio *Nunciono* praedicabat: quem ferunt olim praecipitatum in fontem fluminis Sarni, paullo poſt cum cornibus exſtitiſſe, ac ſtatim non comparuiſſe, in numeroque deorum habitum.

5 *Sex. Clodius*, e Sicilia, Latinae ſimul Graecaeque eloquentiae profeſſor, male oculatus, et dicax, *par oculorum in amicitia M. Antonii triumviri exſtitiſſe ſe*, aiebat. Eiusdem uxorem, Fulviam, cui altera bucca inflatior erat, acumen ſtili tentare dixit, nec eo mi-

Iſaurici] Cuius animum in rempublicam ſaepe laudat Cicero in Philippicis. Ceterum probo Acidalii ad Dial. de corr. eloq. c. 21 ſententiam, qui verbum *conſularis* poſt *Iſaurici* ponendum putabat: quo modo elegans antitheſis efficitur *Iſaurici conſularis* et *Epidii calumniatoris*. Ern. Ratio, etſi elegans, non neceſſaria eſt, ut videbatur Oudend. qui denique etiam *calumniat.* omitti malebat.

Nunciono] Muretus in Var. Lect. 16, 10. vult *Nurſino*. Ern. Par. habet *Nuncino* ut Voſſ. Latet verum vocabulum.

Cap. 5. *Par oculorum — exſtitiſſe ſe*] Hic locus haud dubie corruptus eſt. Statius ad Catull. p. 255. pro *exſtitiſſe* legebat *extriſſe* vel *extriviſſe*. Muretus: *pari oculorum amicitiam Marci Antonii triumviri ſtetiſſe ſibi*: ſcilicet, quod bibendo retudiſſet oculos: eaque coniectura valde probatur doctis quibusdam viris. Sed nimis a vulgata lectione recedere videtur: praeterquam, quod non video, quare *pari oculorum* dixerit, et non *oculis* ſimpliciter. Ern. Exiſtimari hoc non licet, contextu deperdito. Verum probabilior eſt correctio Statii, probata et aliis et Valckenario ad Fragmm. Callimachi p. 120. In libris partim erat *extricte*.

Fulviam — acumen ſtili tentare] Mos fuerit neceſſe eſt, inflanda bucca tentari cuſpidem et aciem, non ab omnibus; (ridiculum enim;) ſed a plebeiis hominibus: alioqui dictum rationem nullam habet. Sed recte reſpicitur ad alium ſtilum. Ern.

nus, immo vel magis ob hoc Antonio gratus. A quo mox Confule ingens etiam congiarium accepit; ut ei in Philippicis Cicero obiicit: *Adhibes ioci cauffa magiftrum fuffragio tuo, et compotorum tuorum rhetorem: cui conceffifti, ut, in quem vellet, diceret: falfum omnino hominem! fed materia facilis, in te et in tuos dicta dicere. At quanta merces rhetori eft data? Audite, audite, Patres confcripti, et cognofcite reipublicae vulnera! duo milia iugerum campi Leontini Sex. Clodio rhetori adfignafti, et quidem immunia; ut tanta mercede nihil fapere difceres.*

C. Albutius Silus, Novarienfis, quum aedilitate in patria fungeretur, quum forte ius diceret, ab iis, contra quos pronunciabat, pedibus e tribunali detractus eft. Quod indigne ferens, ftatim contendit ad portam, et inde Romam: receptusque in Planci oratoris con- 6

Doctius laudant alii Lucian. de merc. conductis T. I. p. 656. et Petron. c. 70.

In Philippicis] 2, 17. unde hic locus in nonnullis bene correctus eft.

Dicta dicere] *Dicta* abeft a Parif. et plerisque aliis, item ap. Ciceronem vulgo; voluitque abeffe etiam Schottus, vel *dicta iacere.* Equidem non fatis cauffae video cur mutetur. At confidentius etiam Erneft. utramque vocem apud Cic. deleri iubet. *Dicta* delevit Oudend.

Cap. 6. *Quum forte ius diceret*] Ingrata eft illa repetitio τοῦ *quum.* Legendum arbitror: *atque forte ius diceret,* aut: *forte ius dicens.* Ern. Notatu dignum fortaffe hoc erat, non corrigendum.

E tribunali detractus eft] Tribunal municipali magiftratui tribuitur etiam apud Reinefium Infcript. II, 89. VI, 44. fed eft proprie tamen *bifellium,* ut Norifius oftendit, in Cenotaph. Pifan. p. 39. Ern. Conf. tamen Noodt de Iurisd. et imp. I, 3.

Planci oratoris] L. Munatii Planci, ex Cic. fcriptis notiffimi.

tubernium, cui declamaturo mos erat, prius aliquem, qui ante diceret, excitare, ſuscepit eas partes, atque ita implevit, ut Planco ſilentium imponeret, non audenti in comparationem ſe demittere. Sed ex eo clarus, propria auditoria inſtituit, ſolitus, propoſita controverſia, ſedens incipere, et calore demum provectus conſurgere ac perorare. Declamabat autem genere vario, modo ſplendide atque adornate: tum, ne usquequaque ſcholaſticus exiſtimaretur, circumciſe ac ſordide, et tantummodo trivialibus verbis. Egit et cauſſas, verum rarius, dum ampliſſimam quamque ſectatur, nec alium in ulla locum, quam perorandi. Poſtea renunciavit foro, partim pudore, partim metu. Nam quum, in lite quadam centumvirali, adverſario, quem ut impium erga parentes inceſſebat, iusiurandum quaſi per figuram ſic obtuliſſet: *Iura per patris matrisque cineres, qui inconditi iacent*, et alia in hunc modum: arripiente eo conditionem, nec iudicibus aſpernantibus, non ſine magna ſui invidia, negotium afflixit. Et rurſus in cognitione caedis,

In comparationem ſe demittere] Sic recte edidit Iac. Gronovius, probatque Drakenb. ad Liv. 3, 35. Olim legebant *dimittere*. Ern.

Declamabat a. genere v.] Codd. ſic fere: *declamare aut genere*. Correxit Muretus l. c. idemque mox *tantum non* pro *tantummodo*. *Declamare* tamen ſervari potuiſſe cenſet Oudendorp., ut pendeat a verbo *ſolitus*: Schott. ſic verba laudat ad Senec. Controv. lib. 3. praef.

Ne usquequaque ſcholaſticus exiſtimaretur] *Scholaſticus* in hoc contextu eſt, qui elegantiam, acumina, periodos ubique ſectatur, ut faciunt, qui ſcholae ſcribunt, non vitae; umbrae, non luci. Ern.

Negotium afflixit] Ut lis perderetur, fecit. Ern. Ad rem cf. Quintil. 9, 2, 95. et Seneca l. c.

Mediolani, apud L. Pisonem, proconsulem, defendens reum, quum, cohibente lictore nimias laudantium voces, ita excanduisset, ut et deplorato Italiae statu, quasi iterum in formam provinciae redigeretur, Marcum insuper Brutum, cuius statua in conspectu erat, invocaret, legum ac libertatis auctorem et vindicem, paene poenas luit. Iam autem senior, ob vitium vomicae, Novariam rediit: convocataque plebe, caussis, propter quas mori destinasset, diu ac more concionantis redditis, abstinuit cibo.

. . . .

Laudantium] Intellige oratorem Albutium. Ei quum ita acclamaretur, ut oratio eius exaudiri vix posset, Piso per lictorem silentium imperavit, quod homini vano bilem commovit. Ern. Conf. Ferrar. de Acclamatt. 3, 16. Ipsi discipuli coronam laudantium faciebant.

Cuius statua] De hac Bruti statua facetam historiam prodidit Plut. in Bruto extr. Conf. Sigon. de Iure Ital. 3, 2.

PUBLII TERENTII
VITA.

1 *P. Terentius*, Afer, Carthagine natus, servivit Romae Terentio Lucano, Senatori; a quo ob ingenium et formam non institutus modo liberaliter, sed et mature manumissus est. Quidam captum esse existimant; quod fieri nullo modo potuisse, Fenestella docet, quum inter finem secundi belli Punici et initium tertii natus sit et mortuus; nec, si a Numidis aut Gaetulis captus sit, ad ducem Romanum pervenire potuisset; nullo commercio inter Italicos et Afros, nisi post deletam Carthaginem, coepto.

Hic cum multis nobilibus familiariter vixit, sed maxime cum Scipione Africano et C. Laelio, quibus etiam corporis gratia conciliatus existimatur; quod et ipsum Fenestella arguit,

Cap. 1. *Terentio Lucano*] *Culleoni* pro *Luc.* sagaciter emend. Gronovius, ut sit idem, quem Africanus maior a captivitate liberavit, teste Liv. 30, 45. Quo ex loco manavit error Orosii 4, 19 de Terentio pileato Scipionis triumphum sequente; quam fabulam, iam a Tan. Fabro Epp. 2, 10 confutatam, nuper denuo vulgavit Schlözerus in Breviar. histor. univ. p. 308.

Quidam captum] Αἰχμάλωτον. Idem sequitur incertus poeta in Burmanni Anthol. II, 220. Fenestellae autem rationem, bene monuerunt eruditi, non nimis validam esse, quamvis non dubites mox corrigere *dominum*.

Ducem] Gronovius coniicit *dominum*, quod postulat verbum *commercio*. Placet et Oudendorpio. Ern.

contendens, utroque maiorem natu fuiſſe: quamvis et Cornelius Nepos aequales omnes fuiſſe tradat, et Porcius ſuſpicionem de conſuetudine per haec faciat:

Dum laſciviam nobilium et laudes fucoſas petit:
Dum Africani vocem divinam inhiat avidis auribus:
Dum ſe ad Furium coenare et Laelium, pulchrum putat:
Dum ſe amari ab hisce credit, crebro in Albanum rapi
Ob florem aetatis ſuae . . . ipſus . . . .
Suis ablatis rebus ad ſummam inopiam redactus eſt.
Itaque e conſpectu omnium abiit Graeciam in terram ultimam:
Mortuus eſt in Stymphalo Arcadiae oppido: nil Publius

Utroque maiorem] Non decebat, nec moris erat, amaſios natu maiores eſſe amatoribus ſuis. At Terentius ſi, ut fere putant, natus eſt a. U. 560, certe 8 annis maior fuit amico ſuo, Africano altero.

Dum laſciviam etc.] In his verſſ. nonnulla ad legem metricam ſponte mutavi, alia cum Hareo Anglo et Hermanno noſtro. Vulgo eſt *fucoſas laudes — Dum ad Furium ſe coenitare — Abiit in Graeciam — nihil Publius Sc. profuit, nihil ei Laelius, nihil F. — per idem tempus.* Vſ. 5. minime dubitandum eſt aliquid excidiſſe, quo numeri plane conturbati ſunt et obſcurus ſit infinitivus *rapi* (ſcil. curru in villam, quam alteruter habuit in agro Albano). Minus bene D. Heinſius refecuit iſta *Ipſus ſubl. rebus.* Scaliger autem in Animadvv. ad Euſeb. p. 144 tum hunc locum tum alios verſus ſecus ac nos conſtituit, hoc modo: *Dum ad Furi ſe c. et Laelii: — rapi* (omiſſis plane verbis *ob flor. aet. ſuae) Ipſus, ſublatis ibus, ad ſ. inop. r. eſt — qui agitabant homines facillume — Saltim, ut eſſet qui r. o. domini, ſervolum.*

Vocem divinam] Alii malunt, *voci divinae:* utrumque recte dicitur. *Voce divina,* quod nonnulli habent, nihili eſt. Ern.

Sublatis rebus] Furto ſcilicet, ſi locus ſanus eſt. Ern.

Scipio illi profuit, nil Laelius, nil Furius,
Tres per id tempus qui agitabant nobiles facillume:
Eorum ille opera ne domum quidem habuit conductitiam,
Saltem ut esset, quo referret abitum domini servolus.

2 Scripsit comoedias sex, ex quibus primam Andriam quum Aedilibus daret, iussus ante Caerio recitare, ad coenantem quum venisset, dictus est initium quidem fabulae, quod erat contemptiore vestitu, subsellio iuxta lectulum residens legisse; post paucos vero versus invitatus, ut accumberet, coenasse una, deinde cetera percurrisse, non sine magna Caerii admiratione. Et hanc autem et quinque reliquas aequaliter populo probavit; quamvis Volcatius de enumeratione omnium ita scribat:

Sumetur Hecyra sexta ex his fabula.

Eunuchus quidem bis die acta est, meruitque pretium, quantum nulla antea cuiusquam comoedia, id est, octo milia nummûm: propterea summa quoque titulo adscribitur. Nam Adelpho-

Agitabant] Int. vitam, aevum. Vitam facile agitare dicuntur divites. Ern. Ῥαδίως, ut dii Homerici ῥεῖα ζώοντες, sine molestia, omnibus bonis affluentes.

Saltem ut esset etc.] Ut esset locus, quo servulus eius comes in peregrinatione et solus rediens familiae nunciaret mortem patrisfamilias. Sic optime Gronov.

Cap. 2. *Caerio*] Muretus et Heinsius *Caecilio* legendum putant: Pighius *Acilio*. Melius. Ern. Nam Caecilius poeta tum certe iam mortuus erat. Praeterea ne id quidem apparet, Aedilisne is fuerit, quisquis fuit, an potius censor criticus ab Aedilibus delectus, quod sane probabilius est.

Et hanc autem]. Vitia his inesse suspicor ex omissione plurium verborum vel membrorum; similiterque dein post verbum *adscribitur*. Mox *bis die* aliunde confirmari nequit, nec *die* erat in editis olim.

Titulo]. I. e. didascaliae, in

rum principium Varro etiam praefert principio Menandri.

Non obſcura fama eſt, adiutum Terentium in ſcriptis a Laelio et Scipione, quibuscum familiariter vixit. Eandem ipſe auxit: numquam enim, niſi leviter, ſe tutari conatur; ut in prologo Adelphorum:

Nam quod iſti dicunt malevoli, homines nobilis
Hunc adiutare, aſſidueque una ſcribere:
Quod illi maledictum vehemens eſſe exiſtumant,
Eam laudem hic ducit maximam, quum illis placet,
Qui vobis univerſis et populo placent:
Quorum opera in bello, in otio, in negotio,
Suo quisque tempore uſu 'ſt ſine ſuperbia.

Videtur autem ſe levius defendiſſe, quia ſciebat, Laelio et Scipioni non ingratam eſſe hanc opinionem: quae tamen magis et usque ad poſteriora tempora valuit.

Q. Memmius in oratione pro ſe ait: *P.* 3
Africanus, qui a Terentio perſonam mutuatus, quae domi luſerat ipſe, nomine illius in ſcenam detulit. Nepos auctore certo comperiſſe ſe ait, C. Laelium quondam in Puteolano Kalendis Martiis admonitum ab uxore, temporius ut discumberet, petiiſſe ab ea, ne interpellaretur: ſerius tandem ingreſſum triclinium dixiſſe, non ſaepe in ſcribendo magis ſucceſſiſſe ſibi: deinde rogatum, ut ſcripta illa proferret, pronunciaſſe verſus, qui ſunt in Heautontimorumeno:

qua tamen illud hodie non legitur. Nam ferebantur illae diverſae apud Grammaticos vett.

Non obſcura fama eſt] Conſ. Cic. ad Attic. 7, 3 extr. et verſus Valgii ap. Donatum vel Scalig. ad Euſeb. l. l.

Cap. 3. *Heautontimorumeno*] 4, 4. Tota ſcena ſignificatur.

Satis pol proterve me Syri promiſſa huc induxerunt.

4 Santra Terentium exiſtimat, ſi modo in ſcribendo adiutoribus indiguerit, non tam Scipione et Laelio uti potuiſſe, qui tunc adoleſcentuli fuere, quam Sulpicio Gallo, homine docto, et qui conſularibus ludis initium fecerit fabularum dandarum, vel Q. Fabio Labeone et M. Popillio, conſulari utroque ac poeta. Ideo ipſum non iuvenes deſignaſſe, qui ſe adiuviſſe dicerentur, ſed viros, quorum operam et in bello, et in otio, et in negotio populus ſit expertus.

Poſt editas comoedias, nondum quintum atque trigeſimum egreſſus annum, cauſa evitandae opinionis, quia videbatur aliena pro ſuis edere, ſeu percipiendi Graecorum inſtituta moresque, quos perinde exprimeret in ſcriptis, egreſſus urbem eſt, neque amplius rediit. De morte eius Volcatius tradit:

Sed ut Afer ſex populo edidit comoedias,
Iter hinc in Aſiam fecit. Navim quum ſemel
Conſcendit, viſus numquam eſt: ſic vita vacat.

5 Q. Coſconius redeuntem e Graecia periiſſe in mari dicit cum centum et octo ſabulis, con-

Cap. 4. *Sulpicio Gallo*] Graecarum litterarum perſtudioſo et doctrinarum, velut aſtrologiae. Conſ. Cic. Brut. 20. ibique Wetzel. De *conſularibus ludis* mox dubitatur. Muretus perperam coni. *Conſualibus*, melius Faber *Cerealibus*: at praeſtat vulgatum capere cum Burm. de ſpecie ludorum, qui honorarii vocantur Aug. c. 32. Non tamen in his ludis a Sulpicio datis Andriam actam credere licet, etſi id illo Conſule factum didaſcalia ibi arguit. In ipſis vero Santrae argumentis eſt, quod non displiceat.

Egreſſus urbem eſt] *Urbe* poſuit Heinſ. rectius.

Cap. 5. *Q. Coſconius*] Sic in Mſſ. ſe reperiſſe teſtatur Lindenbrogius pro vulgató *Conſen-*

versis e Menandro. Ceteri mortuum esse in Arcadiae Stymphalo, sive Leucadia, tradunt, Cn. Cornelio Dolabella, M. Fulvio Nobiliore, Coss., morbo implicitum acri, dolore ac taedio amissarum sarcinarum, quas in navi praemiserat, ac simul fabularum, quas novas fecerat. Fuisse dicitur mediocri statura, gracili corpore, colore fusco. Reliquit filiam, quae post equiti Romano nupsit: item hortulos viginti iugerum, in via Appia, ad Martis villam. Quo magis miror Porcium scribere:

. . . . nil Publius
Scipio illi profuit, nil Laelius, nil Furius,
Tres per id tempus qui agitabant nobiles facillume:
Eorum ille opera ne domum quidem habuit conductitiam:
Saltem ut esset, quo referret obitum domini servolus.

Hunc Afranius quidem omnibus Comicis praefert,* scribens in Compitalibus:

Terentio non similem dices quempiam.

Volcatius autem non solum Naevio et Plauto et Caecilio, sed Licinio quoque et Attilio postponit. Cicero in Limône hactenus laudat:

Tu quoque, qui solus lecto sermone, Terenti,
Conversum expressumque Latina voce Menandrum
In medio populi sedatis vocibus effers,
Quicquid come loquens, atque omnia dulcia dicens.

tius, quod nomen nuspiam occurrit. Recepit et Oudendorpius. Ern. Quod de 108 fabulis amissis vel surreptis dicitur, merito ridet Faber l. c.

Et Attilio] Adieci hoc nomen cum Oudend. ex uno Ms. et antiqq. editt. Plane necessarium esse, docent Volcatii versus ipsi ap. Gell. 15, 24, quo respicitur.

Item C. Caesar:

Tu quoque, tu in summis, o dimidiate Menander,
Poneris, et merito, puri sermonis amator.
Lenibus atque utinam scriptis adiuncta foret vis,
Comica ut aequato virtus polleret honore
Cum Graecis, neque in hac despectus parte iaceres.
Unum hoc maceror, et doleo tibi deesse, Terenti.

Vis Comica, ut aequato virtus] Breviter hic repetendum est, quod nuper docui in cl. Biesteri Sylloge, (Berlin. Monatschr. Mart. 1799) pravam esse hanc distinctionem, qua vulgo iungitur *vis comica:* unde tamen profluxit technicum hoc loquendi genus, hodie tam frequens apud praeceptores artis poeticae. Inscripsit adeo anno 1782 Italus homo (Ill. *d'Arco)* librum elegantem *Della forza comica;* quasi haec appellatio quadam scriptorum Latinorum technologia niteretur: qualem auctorem nemo reperiet praeter Caesarem hunc, qui, mutata interpunctione, iam non *vim comicam* sed *virtutem* dicit, idque omnino pro ipsa arte vel praestantia poeseos comicae. Nam *virtus,* vocabulo sic absolute posito, h. l. ieiune diceretur et ignave; *vis* autem ita poni potuit, ut esset nimirum, quod in alio genere a Graecis δύναμις vel δεινότης usurpatur, illud in comoedia ridiculum, quod ad movendum spectatorem multo efficacius est quam reliquae virtutes pleraeque et sermo purissimus h. e. proprietate verborum et omni pulchritudine naturali placens. De reliquo facile apparet, Caesaris iudicium oppositum esse Tulliano. Sic *purus sermo* (cf. Prol. Heautont. 46) idem est quod in illo *lectus,* sic *lenia scripta* respondent *sedatis vocibus.*

HORATII POETAE VITA.

Horatius Flaccus, Venuſinus, patre, ut ipſe tra- 1
dit, libertino et exactionum coactore, ut vero creditum eſt, ſalſamentario; quum illi quidam in altercatione exprobraſſet: *Quoties ego vidi patrem tuum cubito ſe emungentem!* Bello Philippenſi, excitus a M. Bruto, imperatore, tribunus militum meruit; victisque partibus, venia impetrata, ſcriptum quaeſtorium comparavit. Ac primo Maecenati, deinde Auguſto [in gratiam]

Cap. 1. *Exactionum coactore*] An *auctionum?* Vid. Cicero pro Cluent. c. 64. et ibi Silvius. Ern. Saltem hoc melius quam mirificum commentum I. M. Geſneri, *exauctionum.* At probabilius eſt per ſe, hominem fuiſſe ex operis publicani exigendo cuidam generi vectigalium. De talibus et ſimilibus *exactio* dicitur. Cf. Pollionis Epp. in Cic. 10, 32. Tac. Hiſt. 1, 20.

Ut vero creditum eſt] Dedi *vero,* etſi non certius Caſauboni coniectura *fere* ex vulg. *vere.* Sed haec usque ad *emungentem* pro gloſſematis deleta cupiebat Ianus ad Horat. perperam praeſertim quum antea ſcripſiſſet *ipſe quidem* cum Mureto et aliis. Durior tamen eſt iunctura, *quum illi* pro *ſiquidem, quandoquidem illi.* Ipſum ſcomma in ταριχοπώλην apud veteres vulgatiſſimum puta, de quo cf. Diog. Laert. 4, 46. Ceterum alii habent *brachio,* non male, quum et Graeci hic βραχίονι dicant pro ἀγκῶνι, ut Oudend. monuit.

Scriptum quaeſtorium comparavit] *Decuriam emere* vocat Cicero Verr. 3. 79. *Scriptum facere,* pro ſcribam agere, eſſe, dixit Livius 9. extr. *Scriptum quaeſtorium comparare,* eſt locum inter ſcribas quaeſtorios emere vel alio mo-

insinuatus, non mediocrem locum in amborum amicitia tenuit. Maecenas quantopere eum dilexit, satis monstratur illo epigrammate, ubi inquit:

Ni te visceribus meis, Horati,
Plus iam diligo, tu tuum sodalem
Hinnulo videas strigosiorem.

Sed multo magis extremis [iudiciis] tali ad Augustum elogio: Horatii Flacci, ut mei, memor esto.

do consequi. Ern. Veniam impetravit per Maecenatem, ut arguit Sidonius Apollin.

Insinuatus] Inclusa vocabula afuisse videntur MSS. et simpliciter sic Suet. ponit *insinuari*. Exempla ex Calig. 12. Oth. 2. Gr. 21 notavit Oudend.

Dilexit] An *dilexerit?* Ern. Ita iam plures edidere, usitatiore syntaxi; sicut infra, *qualem habeam memoriam*, ubi codd. item *habeo*.

Ubi inquit] Non ex elegantia Latina haec verba adduntur; unde malim abesse: absuntque quibusdam libris, ut Mureti, Cruquii. Ern. Bene indicat Oudendorp. id opus esse, si legatur *demonstrat*, aut potius *testatur* ex MS. Puteani.

Ni te] Est imitatio Epigrammatis noti Catulliani. Ern.

Titium — Mimo] Hunc locum corruptum esse, omnes vident: quomodo sanandus, discrepant. *Titium* locum non habet, propter metrum: prima enim est brevis. Arbitror hoc unum verbum esse corruptum, et nomen a Maecenate positum fuisse poetae, et quidem in genitivo, cuius mimum carpere obiter voluit. Me sodalem tuum videas strigosiorem mimo illius. Quia Titii sodales noti sunt, imperitus librarius nobis dedit *Titium sodalem*, qui locum non habet, nequidem, si scomma recte se habere debet. Oudendorpius edidit *tu tuum sodalem*, ut ediderant Cruquius, Rutgersius, Bentleius: tum pro *Mimo, hinnulo*. Ern. Utrumque imitatus sum, ne quid novarem in loco diversissimae scripturae. Nam *mimo* certe omnium minime placeat: quis enim dicat *strigosum mimum?* Facilius latere credas nomen macilenti hominis Horatio noti, quale fortasse *Ninnio* est in cod. Pithoei, alibi *Minio*. Verum praestant, opinor, correctiones, *ginno* s. *hinno me*, vel, abiecto potius pronomine, *hinnulo*.

Extremis iudiciis] Interpretantur, *testamento*. At ita

Auguſtus ei Epiſtolarum officium obtulit, ut hoc ad Maecenatem ſcripto ſignificat: *Ante ipſe ſcribendis epiſtolis amicorum ſufficiebam: nunc occupatiſſimus, et infirmus, Horatium noſtrum a te cupio abducere. Veniet ergo ab iſta paraſitica menſa ad hanc regiam, et nos in ſcribendis epiſtolis iuvabit.* Ac ne recuſanti quidem aut ſuccenſuit quicquam, aut amicitiam ſuam ingerere deſiit. Exſtant epiſtolae, ex quibus, argumenti gratia, pauca ſubieci: *Sume tibi aliquid iuris apud me, tamquam ſi convictor mihi fueris: recte enim, et non temere, feceris; quoniam id uſus mihi tecum eſſe volui, ſi per valitudinem tuam fieri poſſit.* Et rurſus: *Tui qualem habeam memoriam, poteris ex Septimio quoque noſtro audire. Nam incidit, ut illo coram fieret a me tui mentio. Neque ſi tu ſuperbus amicitiam noſtram ſpreviſti, ideo nos quoque* ἀνθυπερηφανοῦμεν. Praeterea ſaepe inter alios iocos *putiſſimum penem* et *homun-*

dicuntur *ſuprema iudicia,* non *extrema;* neque, ſi ita dici liceat, opus fuerit addi *iudiciis,* quum abſolute ſic paſſim legamus *ſuprema.* Sed verbum in uno Mſ. repertum gloſſam redolet, et recte Burm. explicat *extremis vitae temporibus.*

A te c. abducere] Ita plerique recentiorum ex coni. Graevii vel ex ſenſu communi. Vulgo, *te c. adducere,* corrupte et ne ſatis Latine quidem.

'Ανθυπερηφανοῦμεν] Alii, ἀνθυπερφρονοῦμεν. Illud ſignificantius eſt et codd. veſtigiis propius, placuitque etiam Bentleio. Hic autem pro exemplo imperiti iudicii notandum eſt, Iano hunc totum locum de Epiſtolis Aug. e margine asſutum videri, ex quo loco forſan alii Suetonium huius Vitae auctorem agnoverint. Indoctius etiam iſte monachi manum ſomniabat in verbis, *et rurſus,* quibus nihil in hoc genere aptius eſt aut magis uſitatum. Cf. Aug. 71. 76. Gramm. c. 11.

Putiſſimum] Vulgo, *puriſſimum.* Alterum de coniectura, ut videtur, Scaligeri ad Virg.

cionem lepidissimum appellat, unaque et altera liberalitate locupletavit. Scripta quidem eius usque adeo probavit, mansuraque perpetuo opinatus est, ut non modo Saeculare carmen componendum iniunxerit, sed et Vindelicam victoriam Tiberii Drusique, privignorum: eumque coegerit propter hoc, tribus carminum libris, ex longo intervallo, quartum addere: post Sermones quoque lectos, nullam sui mentionem habitam ita sit questus: *Irasci me tibi scito, quod non in plerisque eiusmodi scriptis mecum potissimum loquaris. An vereris, ne apud posteros tibi infame sit, quod videaris familiaris nobis esse?* expressitque Eclogam, cuius initium est:

Cum tot sustineas et tanta negotia solus,
Res Italas armis tuteris, moribus ornes,
Legibus emendes: in publica commoda peccem,
Si longo sermone morer tua tempora, Caesar.

Idem Horatius habitu corporis brevis fuit atque obesus: qualis a se ipso et in Satiris describitur,

Catal. p. 244 dedit etiam Bentl. Mox *appellat*, in scriptis iocosis, ut Epistolis. De tempore verbi v. ad Rhet. c. 2.

Opinatus est] Haec ex uno Ms. addidit Rutgers. Venus. Lectt. c. 30. ubi hoc Scriptum aliquoties emendatur. In aliis codd. fuerat lacuna, quam plerique expleverunt verbo *credidit*. Sed acquiescendum in illo, etsi non absurde Oudend. coniecit *ominatus*.

Tribus — quartum addere] Vid. Intpp. ad Od. 3, 30.

Eclogam] Hoc nomine ergo Epistolae quoque poeticae insignitae sunt a Grammatt. non quod illae plane eiusdem sint generis ac Satirae, ut censebat Oudendorpius, sed ex vulgari olim usu nominis Eclogarum. Nam pluribus rebus inter se differre haec poemata, demonstrari facile posset, si id huius loci esset.

Idem Horatius] Muretus et alii haec duo importuna delent. Nihil refert: ut nunc sunt ista Excerpta. Mox *in Satiris* quaere 2, 3, 308.

et ab Augusto hac Epistola: *Pertulit ad me Dionysius libellum tuum, quem ego, ut accusem te, quantuluscunque est, boni consulo. Vereri autem mihi videris, ne maiores libelli tui sint, quam ipse es. Sed si tibi statura deest, corpusculum non deest. Itaque licebit in sextariolo scribas: quum circuitus voluminis tui sit ὀγκωδέστατος, sicut est ventriculi tui.* Ad res Venereas intemperantior traditur. [Nam speculato cubiculo scorta dicitur habuisse disposita: ut, quocunque respexisset, ibi ei imago coitus referretur.] Vixit plurimum in secessu ruris

Ut accusem te] Vulgo olim, *ne acc. te.* Reg. cod. *ut accusantem.* Inde minus bene factum *ut* s. *ne accusem brevitatem.* Nos Bentleium et Oudend. secuti sumus, in qua scriptura *ut* est *quamvis, licet.* In seqq. multo incertior est lectio, *corpusculum non deest.* Ubi Graevius coni. *venae abunde est:* in quo *abunde est* plane certum videtur; si quidem codd. lacunose praebent . . . *unde est.* Iocus ipse, et quid sit *in sextariolo scribere*, parum liquet: atque omnino difficiliores sunt ioci huius principis. Gesneri tamen opinionem legas in Horat. suo. Sed non oportet sepultam esse rationem et felicem emendationem Salmasii in eruditissimo libro de Modo usur. p. 408. *Si tibi statura deest, ventris abunde est. Itaque licebit in Sextario illos scribere, quo circuitus v. t. sit ὀγκωδέστατος, sicut est v. tui.* Ita queritur, nimis esse brevem Horatii libellum, sive libri volumen, suadetque ei, quo modulum ventris sui imitarentur, qui erat crassior, deinceps libellos suos in sextario scribere. Sextarium *ad granum* intelligit. Si ad eam crassitudinem libelli tui non possunt pervenire, ut ventriculi tui modum exaequent, fac eos scribas in sextario: sic exaequabunt. Graeci κυλίνδρους vocabant eiusmodi volumina.

'Οτηχωάντατος] Nannius et Guietus legendum censent ὀγκωδέστατος. Sic placebat etiam Casaubono, ediditque Oudendorpius. Ern.

Nam speculato etc.] In notandis his verbis plane secutus sum Oudend. iudicium accurate confirmatum. Alii, ut Bentleius, haec una cum istis *Ad*

ſui Sabini aut Tiburtini: domusque eius oſtenditur circa Tiburni luculum. Venerunt in manus meas et Elegi ſub titulo eius, et Epiſtola proſa oratione, quaſi commendantis ſe Maecenati: ſed utraque falſa puto. Nam elegi vulgares, epiſtola etiam obſcura: quo vitio minime tenebatur. Natus eſt ſexto Idus Decembres, L. Cotta et L. Torquato, Coſſ. Deceſſit quinto Kalendas Decembres, C. Marcio Cenſorino et C. Aſinio Gallo, Coſſ. poſt ſeptimum et quinquageſimum annum, herede Auguſto palam nuncupato: quum, urgente vi valitudinis, non ſufficeret ad obſignandas teſtamenti tabulas. Humatus et conditus eſt extremis Eſquiliis, iuxta Maecenatis tumulum.

res etc. tacite abiecerunt, adumbrata videlicet ex Senecae N. Q. 1, 16. Nota eſt inter noſtrates Leſſingii de h. l. disputatio.

Sabini aut Tiburt.] Inſcite loqueretur, ſi plane idem praedium ſignificaret, quod volebant Rutgerſ. et Maſſon. Tu credideris potius Wielando noſtro ad Epiſt. 1, 8. cui conſentit Dom. de Sanctis in Diſſert. de villa Horat. Mox abſurde vulgabatur antea *Tiburtini luc.* Conſ. Cluver. Ital. antiq p. 717.

Commendantis] Vulgo, *commendans.* Illud ex Mſſ. cum Bentleio recte edidit Oudendorp.

Nonum et q.] Nemo non videt ſcribendum, quod poſuimus ex Hieronymi Chron. Natus quippe a. U. 689, deceſſit a. 746.

LUCANI VITA.

M. Annaeus Lucanus, Cordubenſis, prima ingenii experimenta in Neronis laudibus dedit quinquennali certamine. Dein civile bellum, quod cum Pompeio et Caeſare geſtum eſt, recitavit. Qui tantae levitatis et tam immoderatae linguae fuit, ut in praefatione quadam aetatem et initia ſua cum Virgilio comparans, auſus ſit dicere: *et quantum mihi reſtat ad Culicem?* Hic initio adoleſcentiae, quum ob infeſtum matrimonium patrem ſuum ruri agere longe cognoviſſet, revocatus Athenis a Nerone, cohortique amicorum additus, atque etiam quaeſtura honoratus, non tamen permanſit in gratia. Siquidem aegre ferens, recitante ſe, ſubito, ac nulla niſi refrigerandi ſui cauſſa, indicto Senatu, Neronem receſſiſſe: neque verbis adverſus prin-

Cum Pompeio et Caeſare] Codd. aliquot *a Caeſ.* bene.

Qui — et tam immod.] Legendum eſt *Quin*, ut aliis iam viſum eſt. Ern. Plane abeſt pluribus libris; deinde *tam* omnibus. Hoc igitur delevi.

Infeſtum matrimonium etc.] Burmannus coniicit *infauſtum*. Ceterum poſt *cognoviſſet* aliquid excidiſſe arbitror. Ern.

Refrigerandi ſui] Vide ad Claud. c. 41.

cipem, neque factis exſtantibus poſt haec temperavit: adeo ut quondam in latrinis publicis clariore cum ſtrepitu ventris emiſſo, hemiſtichium Neronis, magna conſeſſorum fuga, pronunciarit: *ſub terris tonuiſſe putes.* Sed et famoſo carmine quum ipſum, tum potentiſſimos amicorum, graviſſime proſcidit.

Ad extremum paene ſignifer Piſonianae coniurationis exſtitit: multus in gloria tyrannicidarum palam praedicanda, ac plenus minarum; usque eo intemperans, ut Caeſaris caput proximo cuique iactaret. Verum, detecta coniuratione, nequaquam animi conſtantiam praeſtitit. Facile enim confeſſus, et ad humillimas devolutus preces, matrem quoque innoxiam inter ſocios nominavit; ſperans, impietatem ſibi apud parricidam principem profuturam. Impetrato autem mortis libero arbitrio, codicillos ad patrem de corrigendis quibusdam verſibus ſuis exaravit; epulatusque largiter, brachia ad ſecandas venas medico praebuit. Poemata etiam eius praelegi memini; confici vero, ac

Factis exſtantibus] Opponuntur occultis, clandeſtinis. Ern.

Cum] *Cum* delendum et ipſe puto: mox *magna conſeſſorum fuga* dedi pro *magna cum ſeſſorum fuga,* ut Oudendorpius. Ern. Tutius eſt, etſi ingratius, *clar. cum ſtrepitu crepitu v. emiſſo*, vel *cl. crepitu ventr.*, ut Graev. malebat.

Multis in gloriam — — indicenda etc.] Barthius in Adverſ. Ined. 97, 1. corrigit: *Multus in gloria tyrannicidarum palam praedicanda, ac plenus minarum* etc. et ſic Graevius volebat, edideruntque Burmann. et Oudendorpius, quos ſecutus ſum. Ern.

Nequaquam] Poſt hoc *aequam* vel ex Mſ. vel ex coni. poni voluit Salmaſ. Bene. Sed *parem* fuit in cod. Boherii.

Confici] *Confingi* interpretatur Bynkersh. Obſ. Iur. Rom.

venalia proponi, non tantum operose et diligenter, sed inepte quoque.

3, 18. Ern. *Confici* quidem intelligi potest de exemplaribus seu collectionibus minorum poematum veno apparatis; at aliquid tamen hic corruptum est haud dubie, forsan omittendo. Nam verba, *operose, diligenter, inepte* pertinere ad ornamenta voluminum in tabernis exponendorum ambitiosius quaesita, scite animadvertit Oudendorp.

CAII PLINII
VITA.

Plinius Secundus, [Novocomensis,] equestribus militiis industrie functus, procurationes quoque splendidissimas atque continuas summa integritate administravit; et tamen liberalibus studiis tantam operam dedit, ut non temere quis plura in otio scripserit. Itaque bella omnia, quae umquam cum Germanis gesta sunt, viginti voluminibus comprehendit. Item Naturalis Historiae triginta septem libros absolvit. Periit clade Campaniae. Nam quum Misenensi classi praeesset, et flagrante Vesevo, ad explorandas propius caussas, Liburnica pertendisset, neque, adversantibus ventis, remeare posset, vi pulveris ac favillae oppressus est: vel, ut quidam existimant, a servo suo occisus; quem, deficiens aestu, ut necem sibi maturaret, oraverit.

Novocomensis] Male sic etiam apud Hieronymum. Veronensis fuit. Certe aliter non potuit tradere Suet. Quare vocem uncis notavi.

Liburnicas praetend.] Burm. legendum putat *Liburnica pertendisset.* Recte. Sic *vehiculo pertendere* in Calig. 44. Ern. Mox alii *oraverat,* haud minus Latine.

IUVENALIS
VITA.

Iunius Iuvenalis, libertini locupletis, incertum filius, an alumnus, ad mediam fere aetatem declamavit, animi magis caussa, quam, quod scholae se aut foro praepararet. Deinde paucorum versuum Satira non absurde composita in Paridem, pantomimum, poetamque [Claudii Neronis] eius semestribus militiolis tumentem, genus scripturae industriose excoluit. Et tamen bene diu ne modico quidem auditorio quicquam committere est ausus. Mox magna frequentia, magnoque successu, bis ac ter auditus est, ut ea quoque, quae prima fecerat, inferciret novis scriptis:

Quod non dant proceres, dabit histrio, tu Camerinos,
Et Bareas, tu nobilium magna atria curas.
Praefectos Pelopea facit, Philomela tribunos.

Liberti] Recte Burmannus legi vult *libertini*. Sic et Oudendorpius edidit. Ern.

Ad mediam aetatem] I. e. circa annum 40. Obiit enim admodum senex. Cf. Salmas. ad Solin. p. 319.

Praepararet] Legendum *se praepararet*, ut Heinsius voluit, aut *se pararet*. Ern. Scripsi *scholae se* ex Ms.

Claudii Neronis] Glossema esse videtur adscriptum ad *eius* i. e. Paridis. *Huius poeta* dici potuit Statius ob notum commercium. Itaque uncos apposui nominibus, quibus adeo carent Mss. Sed et in reliquis quaedam corrupta sunt et obscuriora, etsi pertinent ad Iuvenal. 7, 88. Saltem corrig. *militiis*. Mox

Erat tum in deliciis aulae histrio; multique fautorum eius quotidie provehebantur. Venit ergo Iuvenalis in suspicionem, quasi tempora figurate notasset, ac statim, per honorem militiae, quamquam octogenarius, urbe summotus, missusque ad praefecturam cohortis, in extrema Aegypti parte tendentis. Id supplicii genus placuit, ut levi atque ioculari delicto par esset. Verum intra brevissimum tempus angore et taedio periit.

Oudend. dedit *industrie*, ut Galb. 3. atque in Plin. Vit. et *bene diu* h. e. *satis diu*, ex Mss. utrumque. Ante deerat *bene*.

Erat tum] Scil. temporibus Hadriani, qui poetam, ut probabile est, Oasin magnam relegavit, quasi Praefectum cohortis ibi tendentis. Histrionis nomen fortasse excidit; certe obscurum est: at neuter Paris intelligendus, ut praeclare docuit Oudend.

AULI PERSII
VITA.

A. Persius Flaccus natus est pridie Nonas Decemb. Fabio Persico, L. Vitellio, Coss.; decessit VIII Kalendas Decemb. P. Mario, Asinio Gallo, Coss.

Natus in Etruria Volaterris, eques Romanus, sanguine et affinitate primi ordinis viris coniunctus. Decessit ad octavum miliarium via Appia, in praediis suis. Pater eius Flaccus pupillum reliquit moriens, annorum fere sex. Fulvia Sisennia mater nupsit postea Fusio, equiti Romano: et eum quoque extulit intra paucos annos. Studuit Flaccus usque ad annum duodecimum Volaterris: inde Romae, apud grammaticum Remmium Palaemonem, et apud rhetorem Virginium Flavum. Quum esset annorum sedecim, amicitia coepit uti Annaei Cornuti, ita ut

Publio Mario] Vulgo erat *Rubrio*. Correctum a Lips. ad Tac. 14, 48. et aliis.

Fusio] Sic scriptum nomen est in una Ernest. vitio typothetae. Sed felix vitium est. *Fusii* plures reperiuntur, *Fusius* nullus. Cf. praeter alios Bentleium ad Hor. Serm. 2, 3, 60. vel Pearc. ad Cic. de Orat. 2, 22.

Et eum quoque extulit] Oudend. malebat *sed eum*. Nimirum sic hodie fere loquimur, veteres saepius altero modo.

Virginium Flavum] Sic bene correxit Oudendorpius vulgatum *Flaccum* e Mss. Huius *Flavi* mentio passim est apud

ab eo nusquam discederet: a quo inductus aliquatenus in philosophiam est.

Amicos habuit a prima adolescentia Caesium Bassum poetam et Calpurnium Suram, qui eo vivo iuvenis decessit. Coluit ut patrem Servilium Nonianum. Per Cornutum cognovit Annaeum etiam Lucanum, aequaevum, auditorem Cornuti. Nam Cornutus illo tempore Tragicus fuit, sectae Stoicae, qui libros philosophiae reliquit. Sed Lucanus adeo mirabatur scripta Flacci, ut vix retineret se, illo recitante, a clamore. [Quin illa esse vera poemata diceret.] Sero cognovit et Senecam, sed non ut caperetur eius ingenio. Usus est apud Cornutum duorum convictu doctissimorum et sanctissimorum virorum, acriter tum philosophantium, Claudii Agathemeri, medici Lacedaemonii, et Petronii Aristocratis, Magnetis, quos unice miratus est et aemulatus, quum aequales essent, et Cornuto minores. Ipse

Quintilianum. Idem mox *inductus* pro *introductus*, et infra *Nonianum* pro *Numanum*, ut viderat Gronov. corrigendum esse. Ern.

In philosophiam est] Verissime monuit Boherius ap. Schelhorn. Amoenitt. litt. T. X. p. 1105., huc pertinere locum in extremo totum inde a verbis, *Sed mox.* Probat etiam Oudend., nec dubitavit sic edere Reizius in parva sed accurata edit. Persii. Imitarer virum eximium, si ita Suetonii manum plane restitui posse putarem: nunc fragmenta damus turbata, ut erant.

Calp. Suram] Mendose olim *Staturam.* Correxit iam Casaub. *Suras* passim plures reperias, ut Cic. Brut. c. 64. Quintil. 6, 3, 54. Plin. H. N.

Quin — diceret] Molesta haec ne in omnibus quidem Mss. leguntur. Addita videntur a sciolo, qui id potuerat excipere singulis vocibus, quod omnino non dictum erat.

Cornuto minores] Oudend. ex Ms. Leidensi affert *Cornuti*, ut *minores* sint auditores, quemadmodum *maiores* saepe magistri, apud scriptores huius et inferioris aetatis. Scripturam hanc primus recepit Reiz. et ita

etiam decem fere annis fumme dilectus a Paeto Thrafea eft, ita ut peregrinaretur quoque cum eo aliquando, cognatam eius Arriam uxorem habente. Fuit morum leniffimorum, verecundiae virginalis, formae pulchrae, pietatis erga matrem et fororem et amitam exemplo fufficientis. Fuit frugi et pudicus. Reliquit circa feftertium vicies matri et forori; fcriptis tamen ad matrem codicillis, rogavit eam, ut daret Cornuto feftertia, ut quidam dicunt, centum; ut alii volunt, argenti facti pondo viginti, et libros circa feptingentos, five bibliothecam fuam omnem. Verum Cornutus, fublatis libris, pecuniam fororibus, quas frater heredes fecerat, reliquit. Et raro et tarde fcripfit. Hunc ipfum librum imperfectum reliquit. Verfus aliqui dempti funt ultimo libri, et quafi finitus effet, leviter retractavit Cornutus: et Caefio Baffo petenti, ut

haec fimilia funt iftis ante, *aequaevum auditorem Cornuti.*

Dilectus apud Thrafeam] Nihil certius correctione illa, quae a pluribus facta eft.

Sestertia — centum] Hoc repofui ex emendatione Gronovii certiffima. Nam nec Latinum eft *feftertia centies,* nec tantum habuit Perfius. Ern. Mox vulg. *pondera,* quod dudum emendavit Cafaub. Praeterea Reiz. edidit *ut quidam,* omiffo verbo, deinde autem *plus et arg.* etiam haec ex Mff. apud Oudendorp. Atque ultima fic affert Gronov. de P. V. p. 117.

Verum Cornutus — pecuniam fororibus — — reliquit] Hoc totum Oudendorpius fpurium putat, et uncis inclufit. Antea unam tantum fororem dicitur habuiffe. *Sororibus* certe vitiofum eft, fcribendumque, ut fupra, *matri et forori.* Ern. *Sorori et matri* correxit Reiz.

Dempti funt ultimo libri] Vulg. *in ult.* In aliis libris erat *de ult.* Cum Leid. Mf. particulam plane abiecit Oudend.

Leviter recitavit Cornuto] Hoc nemo intelligat. Ouden-

ipſe ederet, tradidit edendum. Scripſerat etiam in pueritia Flaccus *praetextam*, [Veſcio] et Ὁδοιπορικῶν librum unum, et paucos uxori Thraſeae in Arriam matrem verſus, quae ſe ante virum occiderat. Omnia autem ea Cornutus auctor fuit matri eius ut aboleret. Editum librum continuo mirari homines, et diripere coeperunt. Deceſſit autem vitio ſtomachi, anno aetatis XXVIII.

Sed mox ut a ſchola et magiſtris diverterat, lecto libro Lucilii decimo, vehementer Satiras componere ſtuduít, cuius libri principium imitatus eſt, ſibi primo, mox omnibus detrectaturus, cum tanta recentium poetarum et oratorum inſectatione, ut etiam Neronem culpaverit. Cuius verſus in Neronem quum ita ſe haberet,

Auriculas aſini Mida rex habet:

dorpius bene *Cornutus*, quod ſecutus ſum. *Leviter* pariter vitioſum eſt. Paullo poſt etiam vitioſum et ſine ſenſu eſt *paucos ſororum Thraſeae*. Mſ. Vineti habuit *uxori Thraſeae*. Ern. Ut dedit Oudend. quem et Reiz. ſequitur. In ceteris vitioſum erat tantum *recitavit*, uti de Gr. 2. Recte emendatum puto a Boherio, etiam ante mutata diſtinctione: *ut quaſi finitus eſſet. Leviter retractavit Cornutus*. Et ſic Reiz. quoque poſuit. Idemque deinde, *ſcripſit etiam*.

Veſcio] Additur hoc in pluribus codd. Quid id ſit, non liquet, niſi forte confictum nomen praetextatae fabulae, a *veſcendo*. Sic probabiliter Barth. Adv. 2, 27. Mox cum Burm. malim Ὁδοιπορικόν.

Diripere] Sic reſcripſi pro vulgato *deripere*, ut volebat etiam Rubenius. Verbum *diripere* eleganter ſic dicitur. Mox etiam legendum *diverterat*. Ern. Cf. Caſaub. ad Caeſ. 17.

Anno aet. XXVIII] Vel XXIX ut eſt in Chron. Hieron. Vulgo corrupte XXX. Cf. Scalig. ad Euſeb. p. 195.

in hunc modum a Cornuto ipſo tantummodo eſt emendatus,

Auriculas aſini quis non habet?

ne hoc Nero in ſe dictum arbitraretur.

Ipſo tantummodo] Senſu carent. Barthius coni. *nondum mortuo*, ut *ipſo* ſit de auctore. Recepit Reiz.

SUETONII
OPERUM DEPERDITORUM
FRAGMENTA.

SUIDAE
CATALOGUS OPERUM TRANQUILLI.

Τράγκυλλος ὁ Σουητόνιος, χρηματίσας γραμματικὸς, Ῥωμαῖος, ἔγραψε περὶ τῶν παρ' Ἕλλησι παιδιῶν Βιβλίον ά. περὶ τῶν παρὰ Ῥωμαίοις θεωρικῶν καὶ ἀγώνων Βιβλία β'. περὶ τοῦ κατὰ Ῥωμαίους ἐνιαυτοῦ Βιβλίον ά. περὶ τῶν ἐν τοῖς βιβλίοις σημείων ά. περὶ τῆς Κικέρωνος πολιτείας ά. Ἀντιλέγει δὲ τῷ Διδύμῳ, περὶ ὀνομάτων κυρίων καὶ ἰδεῶν ἐσθημάτων καὶ ὑποδημάτων, καὶ τῶν ἄλλων, οἷς τις ἀμφιέννυται. Περὶ δυςφήμων λέξεων, ἤτοι βλαςφημιῶν, καὶ πόθεν ἑκάστη· περὶ Ῥώμης καὶ τῶν ἐν αὐτῇ νομίμων καὶ ἠθῶν Βιβλία β'. Συγγενικὸν Καισάρων· περιέχει δὲ καὶ βίους καὶ διαδοχὰς αὐτῶν ἀπὸ Ἰουλίου ἕως Δομετιανοῦ, Βιβλία ή. Στέμμα Ῥωμαίων ἀνδρῶν ἐπισήμων.

DE REGIBUS LIBER.

AUSONIUS PAULINO, EPIST. XIX.

His longe iucundiſſimum poema ſubdideras, quod de tribus Suetonii libris, quos ille *de Regibus* dedit, in epitomen coegiſti tanta elegantia, ſolus ut mihi videare asſecutus, quod contra naturam eſt, brevitas ut obſcura non eſſet. In his verſibus ego iſta cognovi:

Europamque Aſiamque duo vel maxima terrae
Membra, quibus Libyam dubie Salluſtius addit,
Europae adiunctam; poſſit quum tertia dici.
Regnatas multis, quos fama oblitterat, et quos
Barbara Romanae non tradunt nomina linguae.
Illibanum, Numidamque Avelim, Parthumque Vononem,
Et Caranum, Pellaea dedit qui nomina regum,
Quique magos docuit myſteria vana Nechepſi,
Et qui regnavit ſine nomine mox Seſooſtris.

DE INSTITUTIONE OFFICIORUM LIBER.

PRISCIANUS LIB. VI. PAG. 679. ED. PUTSCH.

Quod tamen comprobat etiam Suetonius, diverſos ponens uſus in libro, qui eſt *de inſtitutione officiorum.*

CHRONICON PASCHALE S. FASTI SICULI AD OLYMP. XVII. P. 117. EDIT. CANGIANAE.

Οὗτος Νουμμᾶς, ὁ καὶ Πομπήλιος, δεξάμενος πρεςβευτὰς ἐκ τῆς χώρας τῶν λεγομενῶν Πελασγῶν, φορούντων χλαμύδας ἐχούσας ταβλία ῥούσαια, καθάπερ οἱ ἀπὸ τῆς Ἰσαυρίας χώρας,

Hic Numa, qui et Pompilius, quum excepiſſet legatos ex regione Pelaſgorum qui vocabantur, portantes chlamydas, quae haberent trabes ruſas, more regionis Iſau-

καὶ τερφθεὶς τοῦ σχήματος, ἐπενόησεν πρῶτος ἐν Ῥώμῃ χλαμύδας φορεῖσθαι, τὰς μὲν βασιλικὰς πορφυρὰς, ἐχούσας ταβλία χρυσᾶ, τὰς δὲ τῶν Συγκλητικῶν καὶ τῶν ἐν ἀξίαις καὶ στρατείαις χλαμύδας σήμαντρον τῆς βασιλικῆς φορεσίας ταβλία πορφυρᾶ, ἀξίαν δηλοῦντα Ῥωμαϊκῆς πολιτείας καὶ ὑποταγήν· κελεύσας μηδένα συγχωρεῖσθαι εἰσελθεῖν εἰς τὸ αὐτοῦ Παλάτιον πρὸς αὐτὸν δίχα τοῦ σχήματος τῆς αὐτῆς χλαμύδος. Καὶ οὐ συνεχώρουν τινὶ εἰσελθεῖν οἱ φυλάσσοντες τὸ Παλάτιον, εἰ μὴ ἐφόρει χλαμύδα ἔχουσαν φιλοτιμίαν βασιλικῆς ἐσθῆτος, καθὼς ὁ σοφώτατος Σουετώνιος Στραγκύαλος (leg. Τράγκυλλος) Ῥωμαίων ἱστοριογράφος συνεγράψατο.

riae, et delectatus forma, primus excogitavit Romae chlamydas geſtari, regias quidem purpureas cum trabibus aureis, ſed ſenatorias et eorum, qui vel dignitatibus vel militiae gradu ornati erant, chlamydas inſigne regii amictus, trabes purpureas, ſignificantes dignationem Romanae civitatis et ſubiectionem: edicto propoſito, ne cui concederetur ingredi palatium eius ad ipſum ſine forma huius ipſius chlamydis. Et neque conceſſerunt cuiquam ingredi illi, qui in ſtatione apud palatium erant, niſi geſtaret chlamydem, quae haberet magnificentiam regii veſtitus, ut ſapientiſſimus Suetonius Tranquillus Romanorum hiſtoricus conſcripſit.

PRAETORUM LIBRI.

PRISCIANUS LIB. VIII. P. 744.

Suetonius autem paſſive protulit in quarto Praetorum: *Laetoria quae vetat minorem annis XXV ſtipulari*, ἐπερωτᾶσθαι.

IDEM LIB. VIII. P. 743.

Suetonius in IV. Praetorum: *Minor XXV ann. ſtipulari non poteſt,* paſſive dixit.

IDEM XVIII. P. 1164.

Suetonius in VIII. Praetorum: *Faſti dies ſunt, in quibus fatur, id eſt, dicitur, ut neſaſti, in quibus non dicitur.*

DE LUDIS ET SPECTACULIS LIBER, AUT LIBRI VARII.

A. GELLIUS LIB. IX. CAP. VII.

Sed de fidibus rarius dictum et mirabilius eſt. Quam rem et alii docti viri et Suetonius etiam Tranquillus in libro ludicrae hiſtoriae primo ſatis compertam eſſe, ſatisque ſuper ea conſtare affirmat: *nervias in fidibus brumali die alias digitis pelli, alias ſonare.*

TERTULLIANUS DE SPECTACULIS, CAP. VI.

Qui, quotque in ordinem, et quibus idolis ludos inſtituerunt, poſitum eſt apud Suetonium Tranquillum, vel, a quibus Tranquillus accepit.

DIOMEDES GRAMMAT. LIB. III. P. 489.

Primis temporibus omnia, quae in ſcena verſantur, in comoedia agebantur. Nam Pantomimus et Pythaules et Choraules in comoedia canebant. Sed quia non poterant omnia ſimul apud omnes artifices pariter excellere, ſi qui erant inter actores comoediarum pro facultate et arte potiores, principatum ſibi artificii vindicabant. Sic factum eſt, ut, nolentibus cedere mimis in artificio ſuo ceteris, ſeparatio fieret reliquorum. Nam potiores inferioribus, qui in omni

ergaſterio erant, ſervire dedignabantur, ſe ipſos a comoedia ſeparaverunt: ac ſic factum eſt, ut exemplo ſemel ſumpto, unusquisque artis ſuae rem exſequi coeperit, neque in comoediam venire: cuius rei indicia produnt nobis antiquae comoediae, in quibus invenimus, ACTA TIBIIS PARIBUS AUT IMPARIBUS, AUT SARRANIS. Quando enim chorus canebat, choricis tibiis, id eſt choraulicis, artifex concinebat. In canticis autem, pythaulicis reſponſabat. Sed quod PARIBUS TIBIIS vel IMPARIBUS, invenimus ſcriptum, hoc ſignificat: ſi quando monodio agebat, unam tibiam inflabat; ſi quando ſynodio, utramque. *)

IOANNES TZETZES HISTOR. CHILIADE VI. A VERSU 877.

Τράγκυλλος Σουητῖνος τὶς ἐν παιδιαῖς Ἑλλήνων
Πολλὰς μὲν ἄλλας παιδιὰς καὶ συμποσίων λέγει.
Ὧν συμποσίων μία μὲν ἡ ἐωλοκρασία·
Ἑτέρα δὲ ὁ κότταβος, ὁμοῦ καὶ ἡ λατάγη.
Οἱ νέοι γὰρ κωμάζοντες τόποις ἀφωρισμένοις,
Περὶ ἑσπέραν τοὺς χοὰς καὶ τοὺς βικοὺς τιθέντες,
Ἕκαστος ἀνδριζόμενος, ἔπινε τὸν οἰκεῖον.
Ὃς δὲ οὐ πιεῖν ἴσχυσε τὸν ἑαυτοῦ χοέα,
Περιεχεῖτο ἔωθεν, τῶν συμποτῶν γελώντων.

*) *Non dubitandum, quin haec ſint e libro Suetonii de ludis ac ſpectaculis; quem ab eo ſcriptum eſſe, teſtis Suidas: variaque inde depromunt A. Gellius, Tertullianus, Servius, Diomedes, Tzetzes. Absque eo eſſet, dicerem eſſe ex libro eius de poetis: unde et fragmentum adducit Iſidorus Originum Lib. VIII. Cap. VII. Imo ex eodem ſuperſunt vita Terentii et Horatii; atque, ut cenſeo, Lucani, etiam Perſii et Iuvenalis.* Ita Ger. Io. Voſſius Lib. II. Inſtitution. poet. Cap. 29. qui tamen debuerat agnoſcere Caſaubonum, quippe primum huius indicem, cuius ſunt quoque multa ſequentia. IAC. GRON.

Τόδ' ἐωλοκρασία μὲν· τὸν κότταβον δὲ μάθε.
Τῷ συμποσίῳ ἵστατο ζυγὸς καὶ λεκανίσκαι,
Παρ' ἑκατέρῳ τοῦ ζυγοῦ κάτωθεν τῶν πλαστίγγων.
Αἱ λεκανίσκαι μέσον δὲ εἶχον ἀνδριαντίσκους,
Ἀνδριαντίσκους, οὓς μανᾶς ὠνόμαζον τότε
Οἱ κωμασταί. πληροῦντος οὖν οἴνου τὸ τούτων στόμα,
(Ὁ λάταξ καὶ λατάγη δὲ, ἤγουν ὑγρὸν καὶ ῥῦσις,)
Τοῦτο ἀπεκοττάβιζον εἰς μίαν τῶν πλαστίγγων,
Τουτέστιν, ἐξετίνασσον, ἀπέπτυον, ἐκένουν.
Κότταβον καὶ τὸ ὄργανον ἅπαν ἐκάλουν τοῦτο.
Ἂν οὖν πλάστιγξ τῇ φορᾷ κατέρρεψε τοῦ οἴνου,
Καὶ τὸν μανᾶν εἰς κεφαλὴν ἤχησε κεκρουκυῖα,
Ὁ κωμαστὴς συγκωμασταῖς ἐδόκει τῶν γεννάων.
Εἰ δ' οὔ, πολὺν ἐλάμβανεν, ὡς ἀσθενὴς, τὸν γέλων.

SERVIUS IN III. GEORG. 24.

Apud maiores theatri gradus tantum fuerunt. Nam ſcena de ligno tantum ad tempus fiebat, unde hodieque permanſit conſuetudo, ut componantur pegmata à ludorum theatralium editoribus. Scena autem, quae fiebat, aut verſilis erat, aut ductilis. Verſilis tunc erat, quum ſubito tota machinis quibusdam convertebatur, et aliam picturae faciem oſtendebat. Ductilis tunc, quum tractis tabulatis hac atque illac ſpecies picturae nudabatur interior. Unde perite utrumque tetigit, dicens, *Verſis discedat frontibus:* ſingula ſingulis complectens ſermonibus. Quod Varro et Suetonius commemorant.

IDEM IN V. AEN. 602.

Ut ait Suetonius Tranquillus, *Luſus ipſe, quem vulgo Pyrricham appellant, Troia vocatur:* cuius originem expreſſit in libro de puerorum luſibus. *)

*) Fortaſſe legendum *de Graecorum luſibus* ex Tzetze, Suida et Euſtath. CASAUB.

DE VITIIS CORPORALIBUS LIBER.

SERVIUS IN ECLOGAM III, 8.

Hirqui autem ſunt oculorum anguli, ſecundum Suetonium Tranquillum, in vitiis corporalibus.

ISIDORUS ORIGG. LIB. III.

Nam hirci ſunt oculorum anguli, ſecundum Suetonium etc.

SERVIUS IN VII. AEN. 629.

Secundum Suetonium, in libro de vitiis corporalibus, *Arvina eſt durum pingue, quae inter cutem et viſcus.*

DE RE VESTIARIA LIBER.

SERVIUS IN VII. AEN. 612.

Suetonius in libro de genere veſtium dicit, tria eſſe genera trabearum. Unum Diis ſacratum, quod eſt tantum de purpura. Aliud regum, quod eſt purpureum, habet tamen album aliquid. Tertium augurale de purpura et cocco.

DE REBUS VARIIS LIBER.

SOSIPATER CHARISIUS LIB. II. P. 210.

Suetonius Tranquillus de rebus variis, Praepoſitiones (inquit) omnes omnino ſunt Graecae duodeviginti, qui numerus inter omnes criticos Grammaticos perfecte convenit: noſtras vero eſſe has, *ab, ad, praeter, pro, prae, in, ex, ſub, ſuper, ſubter.*

IDEM LIB. II. P. 175.

Suetonius Tranquillus praeverbium putat dici debere, quod ante, vel adverbium, quod poſt verbum appellatio etiam nomenque ponatur.

DE VOCIBUS OMINOSIS.

SERVIUS AD II. AEN. 683.

Suetonius tria genera pileorum dixit, quibus ſacerdotes utuntur, *apicem*, *tutulum*, *galerum*: ſed *apicem* pileum ſutile, circa medium virga eminente: *tutulum*, pileum lanatum metae figura: *galerum*, pileum ex pelle hoſtiae caeſae.

AUCTOR ETYMOLOGICI MAGNI.

Ἀρχολίπαρες, ὁ λιπαρῶν ἵνα ἀρχῆς τύχῃ, ὁ ἐκ τοῦ ἄρχειν λιπαινόμενος. Οὕτω Τράγκυλλος περὶ βλασφημιῶν.

DE GRAMMATICIS ET RHETORICIS LIBRI.

D. HIERONYMUS IN PRAEFATIONE CATALOGI SCRIPTORUM ECCLESIASTICORUM.

Hortaris, Dexter, ut Tranquillum ſequens, Eccleſiaſticos ſcriptores in ordinem digeram; et quod ille in enumerandis litterarum viris fecit illuſtribus, ego in noſtris faciam.

IDEM IN EPISTOLA AD DESIDERIUM.

Scripſi librum de illuſtribus viris ab Apoſtolis usque ad noſtram aetatem, imitatus Tranquillum, Graecumque Apollonium.

EX LIBRIS INCERTIS.

CENSORINUS DE NATALI DIE, CAP. XX.

Annum vertentem Romae Licinius quidem Macer, et poſtea Feneſtella ſtatim ab initio duodecim menſium fuiſſe ſcripſerunt, ſed magis Iunio Gracchano et Fulvio Varroni et Suetonio aliisque credendum, qui decem menſium putaverunt fuiſſe, ut tunc Albanis erat, unde orti Romani.

A. GELLIUS LIB. XV. CAP. IV.

Eundem Baſſum Suetonius Tranquillus praepoſitum eſſe a M. Antonio provinciis Orientalibus, Parthosque in Syriam introrumpentes tribus ab eo proeliis fuſos ſcribit, eumque primum omnium de Parthis triumphaſſe, et morte obita publico funere ſepultum eſſe.

SERVIUS IN ECLOGAM III, 105.

Dicta ulna ἀπὸ τῶν ὠλενῶν, id eſt, a brachiis: unde et λευκώλενος Ἥρη. Licet Suetonius unum cubitum velit eſſe tantummodo.

IDEM IN III. GEORG. 27.

Quod autem ait, *Victorisque arma Quirini*, non eſt contrarium: nam, ut etiam in primo Aeneidos 292. diximus, Suetonius Tranquillus hoc de Auguſto commemorat, *quodam tempore tres partes populi conſentiente ſenatu obtuliſſe ei tria nomina, Quirini, Auguſti, Caeſaris. Ille, ne unum eligendo alias offenderet partes, primo Quirinus eſt dictus: inde Caeſar: poſt in nomine permanſit Auguſti.* *)

ISIDORUS ORIGG. LIB. XVIII. CAP. 2.

Tranquillus autem triumphum Latine potius appellatum, quod is, qui triumphans Urbem ingrederetur, tripartito iudicio honoraretur.

LIBRO EODEM, CAP. 6.

Tranquillus autem dicit: Dum cuiusdam gladiatoris in ludum emiſſi gladius curvatus fuiſſet ex acie re-

*) Errat hoc loco Servius; neque ex fide recitat mentem Suetonii. CASAUB.

cta, procurrit unus ad eum corrigendum: tumque a pugnante responsum est, *Sic pugnabo* (alii *Sica pugnabo*) inde sicae nomen datum est.

COMMENTATOR VETUS HORATII AD CARMEN DE ARTE POETICA VS. 354.

Scriptor: librarius, bibliopola, uti veteres dicebant, quod et Tranquillus affirmat.

SUIDAS.

Ἀσσάρια, ὀβολοί. Νοῦμμας ὁ πρῶτος βασιλεὺς μετὰ Ῥωμύλον Ῥωμαίων γεγονὼς, ἀπὸ σιδήρου καὶ χαλκοῦ πεποιημένα (νομίσματα) πρῶτος ἐχαρίσατο Ῥωμαίοις, τῶν πρὸ αὐτοῦ πάντων διὰ σκυτίνων καὶ ὀστρακίνων τὴν χρείαν πληρούντων, ἅπερ ὠνόμασεν ἐκ τοῦ ἰδίου ὀνόματος νοῦμμα, ὥς φησι Τράγκυλλος.

SERVIUS AD IV. GEORG. 127.

Corycos enim civitas est Ciliciae, in qua antrum illud famosum paene ab omnibus celebratum. Et per transitum tangit historiam memoratam a Suetonio. Pompeius enim, victis piratis Cilicibus, partim ibidem, partim in Graecia, partim in Calabria, agros donavit.

IDEM IN VI. AEN. 799.

Quod autem dicit, verum est. Nam et Suetonius ait in vita Caesaris, responsa esse data per totum orbem, nasci invictum Imperatorem. *)

IDEM IN XII. AEN. 185.

Homo *rebellis* dicitur: res ipsa *rebellio*, non *rebellatio:* sic Suetonius. *Vide ad Calig.* 51.

*) Haec Servius: nisi velis, semidocti cuiusdam litteratoris haec esse, qui historiam a Suetonio narratam cap. 4. vitio corrupit. CASAUB.

ISIDORUS ORIGG. LIB. VIII. CAP. 7.

Poetae unde ſint dicti, ſic ait Tranquillus: Quum primum homines exuta feritate rationem vitae habere coepiſſent, ſeque ac deos ſuos noſſe, cultum modicum ac ſermonem neceſſarium commenti ſibi, utriusque magnificentiam ad religionem Deorum ſuorum excogitaverunt. Igitur ut templa illis domibus pulchriora et ſimulacra corporibus ampliora faciebant: ita eloquio quaſi auguſtiore honorandos putaverunt, laudesque eorum et verbis illuſtrioribus et iucundioribus numeris extulerunt. Id genus quia forma quadam afficitur, quae ποιότης dicitur, poema vocitatum eſt, eiusque fictores poetae. *)

DIOMEDES LIB. I. P. 362.

Inchoavi ab inchoo. Sic dicendum putat Iulius Modeſtus, quia ſit compoſitum a chao, initio rerum. At Verrius et Flaccus in poſtrema ſyllaba adſpirandum probaverunt. *Cohum* enim apud veteres mundum ſignificat: inde tractum *incohare*. Tranquillus quoque his asſentiens, libello ſuo pleniſſime *aedem incohatam* ita disſeruit. *Vide ad Caeſ.* 46. *et Aug.* 60.

COMMENTATOR VETUS IN HORAT. I. SAT. VII, 20.

Bithus et Bacchus, gladiatorum nomina celebrata apud Suetonium.

CHARISIUS LIB. II. INST. GRAMM. P. 180.

Iſtoc vilius. Rex qui vocabat ad coenam, ſi ſibi ea res exhibenda indiceretur, quam exhibere non poſ-

*) In perantiquis ſcedis, quae Rabani Mauri nomen praeferebant, legi *eiusque factores poetae.* CASAUB.

ſet, reſpondit, ut Tranquillus refert, *iſto vilius nominis erit coena.* *)

EUSTATHIUS IN ODYSS. ῬΑΨ. Α. VERS. 106.

Ὅδε τὰ περὶ Ἑλληνικῆς παιδιᾶς γράψας, διαφορὰν καὶ αὐτὸς εἰδὼς κύβων καὶ πεσσῶν καὶ παλαιοτάτην εἰπὼν τὴν κυβιστικὴν παιδιὰν, παράγει Σοφοκλέους μὲν ἐκ Παλαμήδους, ὁμωνύμου τῷ ἥρωϊ δράματος τὸ, Ἐκεῖνος ἐφεῦρε πεσσοὺς, κύβους τε τερπνὸν ἀργίας ἄκος· καὶ Εὐφορίωνος τὸ, Πέσσα Ναυπλιάδαο. Λέγει δὲ καὶ etc. **)

HOC EXCERPTUM EX LIBRO MS. DE NATURA RERUM RETULIT OXONIO IAC. GRONOVIUS.

De omnibus maris ac fluminum in pratis in Annalibus Tranquillus ſic ait. Extremum mare Oceanus: internum medius, quod ex Oceano fluit: ſupernum et infernum, quibus Italia alluitur: ex his ſuperum et Adriaticum dicitur et Tuſcum inferum. Fretum anguſtum quaſi fervens mare, et Siculum et Gaditanum (Mſ. *Gaditianum*). Aeſtuaria ſunt omnia, per quae maria viciſſim tum accedit (Mſ. *occidit*) tum recedit. Altum proprie mare profundum. Vada (Mſ. *vaga*) quibus in mari poteſt ſtari, quae Virgilius brevia appellat, quae eadem Graeci brachia. Sinus maiores receſſus maris dicuntur, ut Caſpius, Arabicus, Indicus: maiores autem anguli, ut Paeſtanus, Matreſtae, Amyclanus et ſimiles nomina maris dixerunt.

*) Lego, *Erat moris reſpondere, ut Tr. refert, iſto vilius nobis coena erit.* Casaub. Conf. I. F. Gronov. ad Plauti Curc. 2, 1, 28.

**) Tota ea diſputatio, quae eſt admodum prolixa, e Suetonii libro περὶ τῶν παρ' Ἕλλησι παιδιῶν deſumpta eſt. Casaub.

Fluſtra motus maris ſine tempeſtate fluctuantis. Naevius in bello Poenico (Mſ. *Pontico*) in inſcriptione quod ait, *honerariae honuſtae ſtabant in fluſtris*, ut ſi diceret in ſalo (Mſ. *ſola*). Moles quae eminent et procurrunt mari, de quibus Pacuvius (Mſ. *Faucolius*) ait, *omnes latebras ſublaetu mole abſtruſas ſinus*. Caecus fluctus tamen, nec dum tamen canus, de quo Atta (Mſ. *aota*) in togata ſic ait: *Populo fluctos caecos faciunt per discordiam*; et Auguſtus ait: *nos venimus Neapolim, fluctu quidem caeco*. Litus, quicquid aqua alluitur. Flumen omnis humor, qui vel modice fluit. Torrens fluvius, qui a pluvia ereſcit, ſiccitate torreſcit, id eſt, areſcit, de quo Pacuvius ait, *Flammeo vapore torrens torret*. Oſtia exitus fluminum in mare. Tolli aquarum proiectus, quales ſunt in Aniene (Mſ. *aſſienſe*) flumine quam ſe maxima praecipitio.

IS. CASAUBONI

IN

C. SUETONII TRANQUILLI
DE XII CAESARIBUS
LIBROS VIII

ANIMADVERSIONES.

VIRO CLARISSIMO

PHILIPPO CANAIO

FRAXINETI ET MONTICULI DOMINO,
SANCTIORIS CONSIST. REG. CONSILIARIO,
GERMANIAE EXLEGATO,
ET IN SUPREMO OCCITANIAE SENATU
PRAESIDI,

IS. CASAUBONUS

S.

Triennium ferme est, Praeses clarissime, quum Suetonii Tranquilli librum secundum in hac schola publice explicui, in quo negotio ut ea fide versarer, quam et muneris mei ratio postulabat, et alacritas honestissimorum adolescentium, qui mihi assiduam operam navabant, occasionem nactus sum inquirendi in omnes historiae Romanae partes, paullo quam fecissem ante, diligentius. Est enim liber ille, quod te minime latet, Vir doctissime, ita scriptus, ut frustra sit aliquis speraturus, se eum vel explicare aliis, vel intelligere satis posse, quin omnia omnium veterum scrinia excusserit, in quibus aliquid lateat, aut ad publicum eius Reipublicae statum, aut ad privatam singulorum vitam et mores pertinens. Quod quum a nobis non segniter sit tentatum, eius laboris hunc fructum referre visi sumus, ut plurima, qua in Tranquillo, qua in aliis generis eiusdem scriptoribus, necdum cuiquam occupata, observaremus. Itaque non destiterunt ex eo agere mecum amici quidam, ut ea colligerem ac publicarem. Quibus tamen ut cederem, non ante inducere in animum potui, quam exstitisti mihi etiam tu, quando in Germaniam tuo accitu re-

ni, eorum edendi auctor et suasor. Expugnavit propositum meum auctoritas tua, Vir maxime: quae merito suo tanta apud me est, quanta non temere alius cuiusquam. Coepi igitur ab eo tempore praestantissimi huius auctoris edendi consilium: quod saepe tamen postea, destitutus antiquis exemplaribus, praesidio ad eam rem necessario, abieci. Enimvero praeter omnem spem experti sumus, quod ille ait, — πείρῃ θὴν πάντα τελεῖται. Nam unde nunquam existimaram, affulsit nostro huic incepto lux: de quo quum ad clarissimum virum, Augustum Thuanum, super cetera decora nostrarum quoque litterarum amore et cognitione iuxta magnum, scripsissem, impetravit is mihi ab humanissimo doctissimoque Petro Pithoeo auxilium libri manuscripti, qui nobis quanto usui fuerit, αὐτὸ δείξει. Adfuerunt mox et alia, tam expetita semper, quam insperata diu adminicula: quorum suo loco facta a nobis singulatim mentio est. Omnium tamen maximum, ne quid dissimulem, fuit, quod ipsi nobis oleo et opera nostra paravimus. Dum enim singula Suetonii cum iis contendimus, quae apud ceteros scripta leguntur, multis, nisi fallimur, locis lucem fecimus, quam priores interpretes non fecerant. Quod non eo dico, ut doctissimorum hominum laudibus obtrectem: praestiterunt alii, quantum tempora permiserunt; alii quantum per diversa studia et occupationes licuit; omnes quantum potuerunt: quo maius aliquid velle exigere, pars iniustitiae. Non vidisse eos omnia, haud ipsorum culpa, sed fatum et lex humanae naturae est. Quare neque illi sua laude fraudandi, neque nobis, aut iis qui nos porro sequentur, aditus ad eandem palmam debuit esse praeclusus. Laus est publica, inquit ille. Atqui fuerunt, qui rem me facturum dicerent Laevino Torrentio Viro clarissimo parum gratam, quod in eius messem, ut aiebant, falcem iniicerem. Ego vero falli

eos persuasum habeo: et neque genium nostrorum scriptorum, neque mores tanti viri nosse: quem ex iis, quae adhuc edidit, novimus non minus candidi pectoris quam doctum et eruditum. Equidem non tam huius iudicium reformido, quam aliorum quorundam ieiunas expecto querelas, quod toties velut e via in diverticulum, ad opem ferendam aliis scriptoribus, Graecis maxime excesserim. Quos tamen scire volumus, si studio factum hoc a nobis esset, potuisse nos facile vel alterum tantum observationum aut eo amplius adiicere: atque adeo nihil propius factum, quam ut adderentur et illa. Nam cur oblatam bene merendi de litteris occasionem non ambabus arriperem? tempus tantum et otium defuerunt: pleraque enim horum etsi adnotata pridem in liturariis meis, casu tamen quodam scripta raptim, brevissimo tempore, praelis urgentibus fuerunt. Sed nimirum animos tu faciebas nobis, Praeses clarissime. Tuis auspiciis inchoatum, tuis consummatum hoc quicquid est, qualecunque. Ut militem animat in praelia regis magni praesentia, redditque αὐτὸν αὐτοῦ κρείττω: ita me suavissima tui recordatio alacrem et semper recentem. Sperabam quidem tuorum in me maximorum meritorum, et meae summae in te observantiae Polybium potius fore apud omnes interpretem: sed quum nimis spisse variis de caussis quae non erant τῶν ἐπ' ἐμοὶ, procederet id operis, memor esse ἄνθρωπον σκιᾶς ὄναρ, et bullam, non potui diutius debere tibi hanc grati animi mei testationem. Quae ut in plurimorum manus veniret, meae intererat pietatis: id vero a scriptore Graeco in hoc studiorum tanto frigore et quasi senecta, expectare non poteram. Paucos enim habes, Vir doctissime, tui similes: qui Graecum sermonem ita amas, ut nemo magis; ita calles, et quoties lubet usurpas, ut vix pauci. Dico audenter, neque vereor, ne ludibrium pro-

pterea cuiquam debiturus sim. Habeo enim iudicii huius mei obsidem, volumen epistolarum tuarum. Deus bone, qua elegantia scriptarum! quanta eruditionis copia refertarum! Sane qui disciplinam iuris, qui mysteria philosophiae Aristoteleae mirabili solertia scrutetur, eum non linguae tantum, sed litterarum quoque Graecarum omnium peritissimum esse, πᾶσα ἀνάγκη. Tua quanta sit in utroque genere praestantia, et sciunt omnes eruditi, qui te norunt: et testantur doctissima scripta, quibus aeternitati nomen tuum commendasti. Nolo verecundiam oris tui commemoratione ceterarum laudum tuarum onerare: de quibus si dicere aggrediar,

τί πρῶτον, τί δ' ἔπειτα, τί δ' ὑστάτιον καταλέξω;

nam opes quidem avitas, et honores quos sub duobus maximis regibus obiisti summos, facile praetermitto: tua enim proprie illa non sunt. Tuae sunt illae eximiae animi dotes, quibus excellis: pietas, prudentia, fortitudo, cuius et in publicis saepe, et in privatis periculis nonnunquam specimen dedisti, et illa animi altitudo, quae in utraque fortuna te semper eundem praestitit. Ista sunt vere tua, vere bona, vere divina: sunt enim a Deo, qui hanc, ut dicam cum Alexandrino Clemente, ἐνέσταξέ σοι ἀπόῤῥοιαν θεϊκήν. His ut fruaris quam diutissime, utarisque ad publicam patriae salutem, Musarum patrocinium, tuum tuorumque decus, supplex Deum OPT. MAX. etiam et etiam veneror. Vale, Praeses clarissime, et me, usu et mancupio tuum, ama,

O et praesidium, et dulce decus meum.

IS. CASAUBONI
IN
SUETONII LIBRUM I.
ANIMADVERSIONES.

C. Suet. Tranq. de XII Caess. Lib. I.] Scripti codices, paullo ſaltem melioris notae, omnes iſtud opus in *libros* tribuunt. Prima quoque editio ante annos CXXV Romae cuſa, recens tum inventa arte typographica, etſi in ſingulorum librorum fronte de eo admonere neglexit, operis tamen totius initio ſingularum partium rubricas deſcribens, et *libros* appellat, et cum manu exaratis conſentit. Is liber plurimum nos iuvit in recenſendo hoc praeſtantiſſimo ſcriptore: multa enim, in poſterioribus editionibus mutata in deterius, accurata eius collatione et deprehendimus et reſtituimus. Huius nos libri unius ope freti, recenſionem ſcriptoris iſtius primo auſi ſumus aggredi: poſtea acceſſerunt alia adminicula amicorum beneficio. Petrus Pithoeus I. C. clariſſimus, qui fugientes Gallia Muſas moratur cum paucis, miſit ad me codicem ſuum, in cuius ora diligentiſſime erudita manu ipſius adſcriptae erant lectionum discrepantiae, quas olim, editionem Rob. Stephani cum vetuſtiſſimo, ut aiebat, et integerrimo exemplari contendens, obſervaverat. Fecit idem et Hieronymus quoque Groslotius Liſſaeus, nobiliſſimus doctiſſimusque vir: contulit, inquam, vel cum iisdem vel cum aliis non multum discrepantibus libris vulgatas editiones; vel διαφόρους γραφὰς ſua manu curate deſcriptas ad me miſit. Multum

hic eruditiſſimorum hominum labor noſtrum laborem levavit: aliquanto tamen amplius codex membraneus elegantiſſimus, cuius copiam nobis fecit humaniſſimus doctiſſimusque amicus noſter Ioannes Maneſſerius. Ex eius potiſſimum codicis fide concinnata nobis haec editio eſt. Olim id exemplar Viterbii decem ipſis annis, priusquam Romae prima editio in lucem prodiret, deſcripſerat adoleſcens quidam, nec ineruditus, et, quod res arguit, φιλομαθής. Cuius in fine libri exſtat hoc de ſe elogium: *Ego* (nomen erat deletum, ſic ut legi nullo modo poſſet) *Peruſini aëris fugiens intemperiem, recreandi animi gratia ſimul et novi aliquid cognoſcendi, tranſcripſi in civitate Viterbii, in propriis aedibus anno aetatis XXVIII. die XXII. Septembris MCCCCLX.* Quae propterea libuit adſcribere, ut aliquam gratiam manibus illius referrem, cuius φιλοπονίᾳ plurimum ſumus adiuti. Non enim eas ſolum emendationes, quas clariſſimus Torrentius in ſuis codd. inventas annotavit, omnes, paucis exceptis, in eo libro invenimus: ſed alias inſuper quam plurimas, quarum neque ipſe neque Pulmannus mentionem ullam fecerunt. Atque haec ſunt, quae olim ad manum habuimus praeſidia, quando primum ad illuſtrandum hunc ſcriptorem nos accinximus. Poſtea vero quam in hanc urbem, litterarum ſedem, venimus, librorum manu exaratorum magnam copiam ſumus nacti. Quatuor Bibliotheca regia ſuggeſſit: aliquot ſenator integerrimus atque eruditiſſimus, Paulus Petavius: unum, ſed eximium, et omnium fortaſſe, qui in Gallia noſtra hodie exſtant, vetuſtiſſimum, vir ampliſſimus, Iac. Memmius Henrici filius, libellorum ſupplicum magiſter. Hic eſt ille codex optimus, quem clariſſima patriae lumina, Turnebus, Pithoei fratres, Nicolaus Faber, aliquando tractarunt et ſaepe praedicarunt, Turonenſem appellantes; quia, ut in fronte libri notatum eſt, in armario B. Martini Turonenſis aliquando eſt ſervatus. Non dubitavimus autem hoc opus nova diviſione, *in libros octo*

secare: quum vulgo singulae vitae pro singulis libris censeantur, etiam in chirographis iis, quos secuti fere ubique sumus. Sed quum apud Suidam legissemus, octo libris constare Suetonii istud πόνημα, non duodecim: percussit e vestigio animum deformis illa, quae in vulgata divisione spectatur, voluminum inaequalitas: nam posteriorum sex librorum ea brevitas erat, ut cum aliquo e prioribus collati, cuncti vix ei mole sua pares essent, non multum certe superarent. Hoc igitur quum animadvertissemus, non diu quaerendum nobis fuit, quomodo institui restituique partitio illa legitima ac vera deberet. Res enim ipsa μονονουχὶ φωνὴν ἀφιεῖσα, eam sectionem nobis indicabat, atque adeo dictabat, quam tibi nunc, lector candide, nostra haec editio exhibet. Quare enim Graecum illum magistrum recte praeeuntem non sequerer? praesertim qui et antiquior longe, et, ut puto, omnibus iis doctior esset, quorum manu descripti hodie Tranquilli codd. exstant.

Cap. I. *Iulius Caesar D. — patrem amisit*] A codice Viterbiensi est hoc principium: ita enim diserte in eo scriptum est: ut ego arbitror, optime. Nam quod persuaserunt sibi aliisque doctissimi viri, deesse multa initio huius libri, esseque μῦθον ἀκέφαλον, falluntur, meo iudicio, vehementer. Duae rationes duntaxat illos, ut ita pronuntiarent, impulere: primum, quod verisimile non sit, Suetonium, qui aliorum principum originem et prosapiam tanta diligentia a stirpe prima solet repetere, de Iulia omnium nobilissima gente, tacuisse: deinde quod in Vaticano, ut aiunt, aliisque codd. initium hoc ita scriptum reperiatur, *Annum agens XVI. patrem amisit*, non ut in vulgatis: *Annum agens* Caesar *XVI. p. a.* Haec vero ratio nullius plane momenti est: quum ne ferri quidem illo loco vox *Caesar* possit, si nostri codicis auctoritatem sequimur. Enimvero ita accidit. Singulorum Tranquilli librorum duae sunt inscriptiones: altera quae totius operis argumentum et libri numerum

indicat; altera quae proprium cuiusque partis ſubiectum: puta, *D. Iulius Caeſar;* vel, ut in aliis ſcribitur, *De Iulio Caeſare.* Quum igitur haec verba leviter mutata initio huius libri bis poni debuiſſent, incuria librariorum factum, ut ſemel tantum ſcriberentur. Ex eo fonte manavit diverſe peccantium error: quibusdam alterum tantum indicem praeſcribentibus; plerisque de ſerie contextus eadem verba auferentibus. Illo modo peccatum eſt in editione veteri Lugdunenſi a. MDVIII. Deeſt enim ibi poſterior pars inſcriptionis: contextus autem ſic incipit: *Divus Iulius Caeſar annum agens XVI. p. a.* quomodo etiam in aliis invenimus, voce *divus* tantum omiſſa. Plerique omnes tamen libri altero potius modo peccarunt. Nam etiam in illo optimo codice Memmiano, tale omnino principium invenimus, quale eſt in Vaticano. At libri titulus in eo codice nullus iſto loco eſt appoſitus. Praeter iſtum barbara et recentiore manu alieno loco ſcriptum: *Incipit Suetonius de vita Caeſarum: nunc geſta Caeſaris.* Ita igitur exſtitit liber ἀκέφαλος: cui primi nos ex optimo illo codice caput ſuum reſtituimus. At, inquies, altum iſtud de Iulii origine ſilentium, nonne ſatis certum damni accepti argumentum eſt? Non eſt, me iudice: id enim propterea fieri potuiſſe cenſeo, quod iam ante in ſcripto eo, quo ſtemmata aliquot illuſtrium gentium Romanarum deſcripſerat, affatim de gente Iulia ſcripſiſſet, eumque locum dedolaſſet ac perpoliſſet: ut cauſſa non fuerit, cur hic iterum eadem repeteret. Eius libri ſaltem index ſupereſt hodie nobis in collectaneis Suidae, cuius nos verba ſuo loco recenſuimus. Dici et illud non inepte poteſt: Caeſarem in dedicanda Veneris Genitricis aede, ſtemma ſuum in parte aliqua eius aedis, ſicut ab aliis fieri ſolitum in atriis domorum ſuarum, publicaſſe: ut de origine eius gentis nemini eſſe poſſet vel ignotum vel dubium. Quare etiam accuratiſſimus ſcriptor Plutarchus vitam illius deſcripturus, non aliunde initium duxit, quam unde et Suetonius: Τὴν

Κίννα, inquit ille, τοῦ μοναρχήσαντος θυγατέρα Κορνηλίαν, ὡς ἐπεκράτησε Σύλλας, οὔτε ἐλπίσιν οὔτε φόβῳ δυνηθεὶς ἀποσπάσαι Καίσαρος, ἐδήμευσε φερνὴν αὐτῆς. Mirum, qui Suetonii libros mutilos eſſe tanto opere contendunt, non et de Plutarchi codd. idem pronuntiaſſe. Poterant ſane de eadem fidelia duos parietes dealbare: non enim ficus ficui ſimilior, quam ſunt iſta inter ſe principia. Nec diſſimile eſt illud librorum Arriani de Alexandro principium: Λέγεται Φίλιππος τελευτῆσαι ἐπὶ ἄρχοντος Πυθοδήμου Ἀθήνησι. Quin potius ſtatuimus omiſſam auctori gentis enarrationem, cuius nobilitas et nota erat et extra controverſiam: aut, ſi ita malumus, quum ſibi, alio loco, tum aliis expoſitae: eundem ceterorum principum gentes enucleaſſe: ut minus notas, et propter diverſitatem tradentium incertas atque controverſas. De iis et quaeſivit ipſe diligenter, et quid eſſet ſui iudicii, fecit nos ut ſciremus.

Annum agens XVI.] Coſſ. L. Cornelio Cinna IV. Cn. Papyrio Carbone II. Natus enim Caeſar C. Mario VI. et L. Valerio Flacco Coſſ. a. U. C. DCLIV.

Patrem amiſit] C. Iulium Caeſarem: de cuius repentino obitu, dum matutino calciatur, Plin. 7, 53. Falſum eſt, quod Graeci aiunt, Caeſarem dictatorem a caeſo matris ſuae utero cognomen inveniſſe. Legere id memini apud Cedrenum, Suidam, Glycam, et in Etymologico magno, atque etiam apud ſcriptores aliquot Hebraeos. Decepti ſunt, quod putarent primum hunc in ea gente Caeſaris cognomen habuiſſe: id vero falſiſſimum eſſe ſciunt et qui nondum aere lavantur. Verum id genus ſcriptores ignorantia peccare Romanarum rerum, non miror. Illam Heſychii doctiſſimi Graecorum criticorum notam ſaepe miratus ſum: Καισάραι, περικεφάλαιαι. An dicemus vocem veteris Graeciae eſſe καισάρα? an fallitur ille in vocis Latinae *caeſaries* interpretatione? Poteſt et Syriaca vox eſſe, ut aliae multae in eo auctore: nam in *Targum Ionathanis* כשירא exſtat notione affini pro ſcu-

to vel clypeo. Et fortasse inde est, quod Punica lingua elephas *Caesar* dicebatur, quasi tutamen et praesidium legionum. Nam Poenorum idioma e Syriaco tractum, vel *Plauti Poenulus* fidem abunde faceret, si aliunde id notum non esset.

Sequentibusque Coss.] Accipe ἁπλῶς, pro sequenti anno: nam leve est quod docti quidam etiam haec verba in argumentum defecti codicis trahunt.

Flamen Dialis destinatus] Velleius Paterculus 2, 43. *Caesar in Cottae Consularis locum paene puer a Mario Cinnaque flamen Dialis creatus, victoria Syllae, qui omnia ab iis acta fecerat irrita, amisit id sacerdotium.* Non dissimulo Plutarchi lapsum in hac historia: sic enim narrat, quasi Sulla post reditum in urbem suum Caesari in comitiis se ferens adversarium, ne suffragiis populi sacerdotium obtineret, effecisset. Μετιὼν, ait, τὴν ἱερωσύνην ἐς τὸν δῆμον προςῆλθεν οὔπω πάνυ μειράκιον ὤν· ταύτης δὲ ἐκπεσεῖν αὐτὸν ὑπεναντιωθεὶς Σύλλας παρεσκεύασε· non igitur obtinuit quod ambibat sacerdotium Caesar, nec creatus est flamen Dialis, quod Velleius et Suetonius aiunt. Sed verius est falli scriptorem Graecum, quum in hoc, tum in temporis ratione.

Praetextato desponsata fuerat] Codex Viterb. et vetus Rom. *dispónsata i* pro *e*: ut in lapidum inscriptionibus antiquis saepe. Contra *deiudicare, deminuere, deperire* in Florentinis Pandectis, et similia multa. Memmianus, *desponsata.*

Cinnae quater Cos.] Sic Mss. et primae editiones. Quater Cos. an quarto aut quartum dicas, pili non interest: etsi subtiliter inter ea distingui potest. Plutarchus ait τοῦ μοναρχήσαντος: more Graecorum, qui et Sullam et Cinnam et Marium, et dictatores quoque μονάρχας vocant.

Neque ut repudiaret c.] Vulgatae edd. *ut repudiaret illam.* Passim in Suetonio observavimus prono-

minum ellipsin non invenustam, Graecis quoque usitatam. Sicut hic *τὸ illam* nec Torrentii nec nostri MSS. agnoscunt. At imperiti homines de suo *illam* intruserunt fulciendae sententiae, quam ruere alias putabant. Sic cap. 5. *honor ei obtigit* scripserunt iidem: quum in veteribus libris esset, *honor obtigit.* Sic alibi saepe: quod semel dictum volumus. Nos enim scriptam lectionem secuti sumus.

Compelli a Sylla nullo modo potuit] Auget gloriam facti huius quod notat Velleius, *Cinnae filiam ut repudiaret nullo modo compelli potuit: quum M. Piso Consularis Anniam, quae Cinnae uxor fuerat, in Syllae dimisisset gratiam.* Non praetermittam antiquitatis studiosos monere; nomen dictatoris huius Sylla per *y* semper scribi in Memmiano sive Turonensi optimae notae codice: quam scripturam, Ciceronis praesertim auctoritate expressa confirmatam, adversus Verrium Flaccum et Fastos Capitolinos iure defendit Aldus Manutius vir eruditissimus, in orthographia sua.

Uxoris dote et gentilitiis hereditatibus multatus] Lege Cornelia de proscriptione, quae proscriptorum liberos et bonis patriis privavit, et ab honoribus petendis repulit. Plutarchus Sylla: ὃ δὲ πάντων ἀδικώτατον ἔδοξε, τῶν γὰρ προγεγραμμένων ἠτίμωσε καὶ υἱοὺς καὶ υἱωνοὺς, καὶ τὰ χρήματα πάντων ἐδήμευσε.

Ut etiam discedere e medio] Fugit ad Sabinos. Plutarchus eleganter, συχνόν τινα χρόνον πλανώμενος ἐν Σαβίνοις ἔκλεπτεν ἑαυτόν.

Et quamquam morbo quartanae aggravante] Male accepit ista verba Plutarchus. Ait, ἔπειτα δι' ἀῤῥωστίαν εἰς οἰκίαν ἑτέραν μετακομιζόμενος. Vult caussam mutandae domus fuisse morbum: quod procul abest non a mente Suetonii tantum, sed a veritate. Culpa liberaveris, si scribas non δι' ἀῤῥωστίαν, *propter morbum*, sed δι' ἀῤῥωστίας, *per morbum*, hoc est, ἀῤῥωστῶν, ut apud Paulum Apostolum διὰ τεκνογονίας, hoc est, τεκνογονοῦσα. Puto verius,

ſummum illum virum aut ſecutum alios auctores, aut ad vocem *quamquam* non attendiſſe.

Seque ab inquiſitoribus pecunia redimere] Liber Viterb. *redimeret.* Plutarchus eſt auctor, manum militum Cornelio Phagitae (de eo Suetonius infra Cap. 73.) fuiſſe commiſſam, ad anquirendum Caeſarem, aliosque tum in tenebris latitantes. Hi ſunt quos *inquiſitores* vocat: Graeci eleganter *φυγαδοθήρας*, recentior Helleniſmus etiam *διωγμίτας.* Metaphraſtes in vita S. Athanaſii: *ζημίαν ζωῆς ὑφέξειν τοὺς διωγμίτας εἰ μὴ τὸν Ἀθανάσιον ζῶντα παραστήσουσι.* Iuſtinianus *ἐρευνάδας* Graece nominat illos Quaeſtores a ſe inſtitutos, quorum officium deſcribit Novella 80.

Perque Mamercum Aemilium] Viterb. cod. et antiquiſſimus eorum quatuor qui in Chriſtianiſſimi Regis Bibliotheca ſervantur, *Mamertum.* A Mamers (ſic Oſcorum lingua Mars dictus, et Lycophroni quoque Μαμερτὸς) fit Mamertus, inde Mamertinus. Utrumque cognominis loco uſurpavit olim gens Aemilia, niſi error eſt in Livii codd. Apud Plut. Dionyſ. Hal. Feſtum, aliosque Μάμερκος, Mamercus, per *c* et ita in Turonenſi.

Propinquos et affines ſuos] Utrum pro eodem has voces accipit, et eſt *ἐκ παραλλήλου* dictum? an eſt potius *σχῆμα συλληπτικὸν*, quum horum alter propinquus fuerit, ſive cognatus, alter affinis? Interpretes affinem Iulio Aurelium notant propter Aureliam uxorem Iulii patris: dicerent cognatum potius. Aemilius quid illi fuerit neſcio: niſi fortaſſe affinis fuit per aliquam e gente Iulia, quam in matrimonio habuerit.

Cum deprecantibus — aliquandiu denegaſſet] Ita eſt; non ſponte ſua Caeſarem ſervavit Sylla: ſed victus precibus amicorum, ut declarant ſequentia. Quare non abeſt, quin gratiae alicuius de ea gente dederit haec verba Velleius: *magis*, inquit, *miniſtris Syllae adiutoribusque partium, quam ipſo conquirentibus eum ad necem.* lib. 2, 41.

Expugnatum tandem proclamasse, vincerent] *Vincere*, ait Donatus, familiare est verbum iratis: nempe ea notione qua hic accipitur, et apud Terentium aliosque. Caesar lib. 5, 30. *Vincite, inquit, si ita vultis, Sabinus.* Similiter apud Graecos νικᾷν. Sophocles Electra:

. . . . . . εἰ δὲ μὴ καλῶς
Λέγω, σὺ νίκα· σοὶ γὰρ ἑψόμεσθ' ἅμα.

Oedipo Coloneo: Νίκα· χρόνῳ γὰρ οἶδ' ὅτι γνώσῃ τάδε. Euripides Alcestide: Νίκα νῦν· οὐ μὴν ἀνδάνοντά μοι ποιεῖς. Ab eadem mente est hic quoque *expugnatus* pro *exoratus*. Sic etiam lib. 3, 21. *sed expugnatum precibus uxoris, adoptionem non abnuisse.* Ita apud Columellam praefatione lib. 10. *nisi propositum meum expugnasset frequens postulatio tua.* Est hoc quoque Graecorum imitatione dictum: qui non solum μάχεσθαι de omni vehementiore studio usurpant (unde illud apud Aristotelem Histor. 9. εἰ περὶ ταύτην τὴν ἐργασίαν ὄντες μάχονται χωρίζειν τὴν ἄλλην τὴν μεμιγμένην, id est, *pugnant separare ceteram quae mixta est.* Ita loquitur et Cicero) sed etiam πολιορκεῖν pro *evincere precibus* accipiunt. Chion epistola ad Matridem: Ἐγὼ οὖν ἄσπαστον ἡγησάμενος τὸν καιρὸν, τάλαντον προςετίθην τῇ προικὶ· καὶ μέχρι μὲν πολλοῦ ἠναίνετο· ἐξεπολιορκήσαμεν δὲ αὐτὸν πάνυ ἀληθεῖ καὶ δικαίῳ λόγῳ. Ita usi sunt voce *oppugnatio* Impp. in constitutione quadam de nuptiis: *In oppugnationem viduarum cessent sequestres atque interpretes, taciti nuntii renuntiique corrupti.* Non dissimilem usum verbi καταναυμαχεῖσθαι apud eundem Chionem notavimus, κἀγὼ μέχρι μέν τινος ἀντεῖχον· καταναυμαχούμενος δὲ ὑπ' αὐτῶν εἶξα.

Sive divinitus, sive aliqua coniectura] En scriptorem accuratum, etiam in iis, quae obiter dicit. Omnino, inquit, divinavit Sylla; sed utro genere divinationis sit usus, naturalis an artificiosae, nescio. Obiter significat, duo esse genera divinandi; illa ipsa de quibus Cicero Divin. 1, 6. 2, 11. *Duo, inquit, genera divinandi*

esse dicebat; unum artificiosum, alterum naturale. Artificiosum constare partim ex coniectura, partim ex observatione diuturna: naturale quod animus arriperet, aut exciperet extrinsecus ex divinitate, unde animos haustos, aut acceptos, aut libatos haberemus.

Quem incolumem tantopere cuperent] Scribe cum Mſ. *tanto opere.* Licinius Macer Annal. 1. *Non minimo opere milites quietes volebant.* In editione nupera Antverpienſi fragmentorum ab Ant. Auguſtino viro eruditiſſimo collectorum, ſcriptum eſt *Quirites* pro *quietes,* turpi errore: vid. Priſcian. lib. 6.

Nam Caeſari multos Marios ineſſe] Acriora illa et animi vehementius commoti apud Plutarchum, *οὐκ ἔφη νοῦν ἔχειν αὐτοὺς, εἰ μὴ πολλοὺς ἐν τῷ παιδὶ τούτῳ Μαρίους ἐνορῶσιν.* Eodem loquendi genere uſus quondam Dionyſius maior quum filium increparet, *οὐκ ἔστιν ἐν σοὶ τύραννος, Non ineſt tibi tyrannus.* Neque enim circuitione illa interpretum opus. *Tyrannus,* id eſt tyranno aptum ingenium: ſic *multi Marii,* id eſt ingenium aptum viro popularis factionis, inimico optimatium, quale fuit in Mario: ſed maius atque acrius multo quam ipſe Marius habuerit. Porro Caeſarem fuiſſe Mario ſanguine coniunctiſſimum ſcribit Vell. Paterc. lib. 2, 41. et docet Plutarchus initio vitae. Vid. ad cap. 6.

Cap. 2. *M. Thermi praetoris contubernio*] Ex more hoc et diſciplina Romana. Thermi huius praeturam in Aſia geſtam nusquam reperi. Nam Beroaldi coniectura plane *ἀπροςδιόνυσος.* Magis ad rem facit quod ex Appiani Mithridaticis novimus, per illa tempora quibus in Graecia et Aſia bellum Sylla cum Mithridate gerebat, fuiſſe Thermum quendam in Aſia Valerii Coſ. *ὑποστράτηγον.* Sed quum huic omnem mox poteſtatem Fimbria ademerit, Valerio trucidato, non poteſt ei competere quod hic narratur. Conſtat referenda haec eſſe ad tempus medium inter reditum Syllae in urbem, et eius mortem: eo tempore non Thermum ſed Murae-

nam Asiae praefuisse, clarum ex Livio, Appiano, Memnone, quos omnes mirum sane et res gestas istius Thermi ne verbo quidem indicasse. Mitylenarum expugnationem narrat Liv. epit. 89. sed ducis nulla ne ibi quidem facta mentione.

Ad arcessendam classem] Melius ita membranae, quam ut vulgo *accersendam*. Glossae veteres, *arcessere*, *μετεστείλαντο*, *καλέσαι*, *μεταπέμψασθαι*. Confundit *arcessere* et *arcessére*. In iisdem, *arcessit*, *μετεκαλέσατο*, *μετεπέμψατο*, *ἐφώνησεν*. Accipe *φωνεῖν* ut persaepe in Evangelio. Adventum Caesaris ad Nicomedem aliter narrat Plutarchus: etsi praegravat apud me Suetonii auctoritas, hac quidem in re.

Rursus repetita Bithynia] Fateor, sublata voce *rursus* sententiae nihil deerit: nego tamen recte sentire, qui eam putant inducendam. Hac ratione scalpello indigebunt quaecunque apud optimos scriptores speciem habent *βαττολογίας*, quaeque item dicuntur *ἐκ παραλλήλου*. Mitto illa pueris nota, *πάλιν αὖ*, *ὕστερον αὖθις*, *ergo igitur*, alia sexcenta: Sophocles Trach. Πρὶν κεῖνος αὐτὸν φανερὸς ἐμφανὴς σταθεὶς Δείξῃ. Ibidem: Ἔχρισα μὲν κατ' οἶκον ἐν δόμοις κρυφῇ Μαλλῷ. Plautus Poenulo *Revertor rursus denuo Carthaginem.*

Per caussam exigendae pecuniae] *προφάσει χρησάμενος*, *ὡς χρέος ἀπαιτήσων*. In Othone: *Sepositus est per caussam legationis in Lusitaniam.* In Vespasiano: *Sacramento solutum per caussam valitudinis tradunt.* Caes. Bell. Civ. 3. *equitatum per caussam pabulandi emissum, confestim decumana porta in castra se recipere iussit,* et saepe alibi. Porro caussa exigendae pecuniae, praetextus est honestus eorum, qui voluptatis caussa ad infamia vel suspecta loca peregrinationes instituunt. Docet hoc Antiphon, quo loco Alcibiadi criminis loco obiicit, quod iuvenis ad Abydenos ad discendas voluptates obscenas sese contulisset. Sic ille: ἐπειδὴ ἐδοκιμάσθης ὑπὸ τῶν ἐπιτρόπων παραλαβὼν παρ' αὐτῶν τὰ

σαυτοῦ χρήματα, ᾤχου ἀποπλέων εἰς Ἄβυδον, οὐδὲ χρέος ἴδιον σαυτοῦ πραξόμενος οὐδὲν, οὐδὲ προξενίας οὐδεμιᾶς ἕνεκεν· ἀλλὰ τῇ σαυτοῦ παρανομίᾳ καὶ ἀκολασίᾳ τῆς γνώμης. Lege cetera apud Athenaeum lib. 12.

Cuidam libertino clienti ſuo] Etſi ſunt relata patronus et libertus: tamen praeter hunc patronum alium libertis olim habere, ius fuit, cuius ipſi non liberti dicerentur, ſed clientes. Cicero ad Atticum lib. 1. *Libertum ego habeo, ſane nequam hominem, Hilarum dico ratiocinatorem et clientem tuum.* Sic Athenis ſervi quum manumitterentur, optabant ſibi ac publice aſciſcebant patronum in cuius clientela eſſent, idque voce praeconis. Ariſtot. Rhet. 3. τῶν κηρύκων προλαμβάνουσι τὰ παιδία, τὸ τίνα αἱρεῖται ἐπίτροπον ὁ ἀπελευθερούμενος ΚΛΕΩΝΑ. Sed de Graecis non mirum: apud quos et libertorum ſolutiora iura, et ſervorum etiam: adeo ut durius ſervitium mutare fas et ius fuerit: quod πρᾶσιν αἰτεῖν dicebant. Auctores Pollux lib. 7. et Plutarchus de ſuperſtitione. Cui iuri ſimillimum illud eſt, quod hodie legibus Turcarum mancipia ipſorum obtinent. Lege Petrum Bellonium Obſervv. 3, 29.

Corona civica donatus eſt] A codicibus utriusque editionis Antverpienſis exulat vox *corona*, neſcio quare de veteri poſſeſſione deiecta. An quia venuſte *civica* dicitur ἁπλῶς, tolli propterea dictio illa debuit? infirma ratio, prorſusque ἀσυλλόγιστος ὁ συλλογισμὸς: quum et veteres editiones omnes et manu exarati ita habeant, nullo plane excepto, de quo aliquid nobis compertum. Atqui hic eſt hodie ſolennis ἐπιδήμιος noſtrorum criticorum morbus: qui ſimul aliquid nove et inuſitate dictum alicubi obſervarunt, ſtatim quaerunt, ubi poſſint apud alium ſcriptorem, aut eum ipſum alio loco, intrudere ſuam illam obſervatiunculam, magnificis prius verbis venditatam. Hac ratione integerrimi atque incorruptiſſimi auctorum loci ceu corrupti et depravati corriguntur. Τὸ δὲ ὅλον, περιέστη ἡ νῦν κριτικὴ εἰς ἀκρι-

σίαν, ἡ τῶν παλαιῶν ξυγγραφέων διόρθωσις εἰς παραδιόρθωσιν, .. ἡ σωτηρία εἰς ἀπώλειαν.

Cap. 3. *Sed brevi tempore*] Annum fortaffe, ac ne eum quidem, ut videtur, plenum. Nam quo anno P. Servilius Vatia mox Ifauricus, in provinciam ex confulatu abiit, eodem et Sylla periit, et Lepidus res novas moliri coepit. Quo nuncio accepto propere Caefar, ut hinc difcimus, in urbem rediit. Is fuit a. U. C. DCLXXVI. Coff. erant M. Lepidus, Q. Catulus, aetatis Caefaris XXII.

Tum occafioni] Nihil muto: tamen fcripta lectio etiam in Turonenfi et omnium veterum editionum eft, *occafione*. An excidit vocula *de*, et fcribendum, *quum de ingenio diffifus, tum occafione*. Ita etiam fuerit oratio Latina. An eft potius librarii negligentia, quomodo in Pifanis pandectis *exceptione, defenfione, petitione*; pro *exceptioni, defenfioni* fcriptum exftat, aliaque id genus pluria. *Occafio* hic non eft καιρὸς aut πρόφασις, fed ἀφορμή, praefidium rei gerendae.

Cap. 4. *Cornelium Dolabellam — poftulavit*] Conftanter libri veteres fcripti, cufi, *Dolobellam*, ut apud Plutarchum et alios Graecos. Videntur ita fcripfiffe qui discrimen ftatuere volebant inter proprium viri nomen, et inftrumenti *Dolabellae*, cuius meminit Columella. Quo aetatis anno cauffam hanc Caefar egerit, inter fcriptores video non convenire. Suetonius ait, *compofita feditione civili:* conftat autem bellum Lepideum confectum effe Coff. M. Aemilio et D. Bruto. Quo anno Caefar a. d. IV. Idus Quintil. quartum et vigefimum natalem celebravit. Igitur vel XXIII. anno definente, vel XXIV. incipiente Dolabellam accufaverit. Atqui Tacitus, five quis alius auctor libri *de cauffis corruptae eloquentiae,* fcriptum reliquit: Caefarem annos tum fuiffe natum XXI duntaxat. Suetonii, meo quidem animo, verior fententia: nam Dolabella hic eft ille, qui ex confulatu profectus in Macedoniam,

devictis Thracibus, anno eo, quo Lepidus pulſus fugatusque eſt, triumphavit. Adi ad Faſtos et M. Tullium in ea *contra Piſonem.* More autem fecit Caeſar adoleſcentium eius aetatis, qui foro ſe praeparabant, quod militiae forenſis hoc rudimentum edidit. Vide Apuleii Apologiam, et quae ibi nuper annotavimus.

Abſolutoque Rhodum ſecedere ſtatuit] Saepe miratus ſum in tam illuſtris viri vita, eſſe tantas inter auctores diverſitates. Quam multa enim Plutarchus aliter atque hic narrat? vel hunc locum vide: multa diverſa, occaſiones dico rerum, et τὰ περὶ τοὺς χρόνους.

Apollonio Molonis clariſſ. tunc dicendi magiſtro] Mſ. *cl. dic. tunc mag.* Minime vero ferendi ſunt, qui iſto loco malunt cum vulgo errare, et ſcribere *Apollonio Moloni*, quam ut habent libri alii, et res ipſa flagitat *Apollonio Molonis.* Plutarchum mitto, cuius locus eſt in promptu. Porphyrius *Quaeſtionibus Homericis:* Λύει δὲ τὴν ἀπορίαν αὐτὸς, ὡς καὶ Ἀπολλώνιος ὁ τοῦ Μόλωνος παρίστησι. Sed non heri aut nudius tertius invaſit hominum mentes hic error, quo duos clariſſimos dicendi magiſtros confuderunt: Apollonium dico Molonis, qui et Μαλακὸς audiit, et Molonem: de quibus tam clara Strabonis verba, qui fuit illorum aequalis, ut mirer offendere in tanta luce quenquam potuiſſe. At confundunt eos Cicero et Quintilianus. Ita quidam ſcribunt: de Cicerone quidem falſo, nec ſine illius iniuria. Quintilianum non eo excuſatum: qui Molonem, de quo tam multa M. Tullius, Apollonium Molonem manifeſto appellat: duplici, ut arbitror, errore: nam et Apollonium Molonem perperam vocat, qui Ap. Molonis dici debuit: et fortaſſe non aliter ſcripſerat Quintilianus. Alterum peccatum eſt, quod Apollonio Molonis tribuit, quod non illi ſed Moloni conveniebat. Venit et Plutarchus in ſocietatem huius culpae: qui in Cicerone Ἀπολλώνιον τὸν Μόλωνος nominat, quem Cicero ſemper Molonem. Nempe ita eſt: quia eodem tempore, eodem loco, in-

didem orti, eandem artem pari fama docuere Apollonius Molonis et Molo, impoſuit ea res doctis. Nam et eruditiſſimus ſcriptor Ioſephus Ἀπολλώνιον Μόλωνα vocat perperam pro Μόλωνος. Ubi tamen nulla mendi ſuſpicio. Locus eſt lib. 2. contra Apionem: quo in libro quem Molonem vocat ſub initium, paullo mox Apollonium Molonem clare ſaepius indigetat. Non puto eſſe alium ſcriptorem ab illo, de quo Strabo: ipſum potius Ioſephum per incogitantiam hallucinatum reor. Hac ratione et hoc loco tueri licet plurium librorum lectionem, *Ap. Moloni;* ſi cui placeat ab exſcriptoribus in auctorem culpam transferre. Nam et regii libri, *Moloni*, omnes.

Circa Pharmacuſam] Quidam Mſ. *Pharmacuſſam*, ut apud Stephanum ſemper Φαρμάκουσσα, Σειρήνουσσαι, Μελίτουσσα, Σκότουσσα, Σίδουσσα; quae ſcriptura ex ſcribarum imperitia inolevit. Nam vel Pharmacuſa ſcribendum, vel Pharmacoëſſa, ut Prinoëſſa apud Plinium. Stephani ſunt verba: Φαρμάκουσσαι, δύο νῆσοι (Strabo melius lib. 8. Φαρμακοῦσαι, δύο νησία) πλησίον Σαλαμῖνος. Ἔστι καὶ ἄλλη ὑπὲρ Μίλητον ἐν ᾗ Ἄτταλος ἀνῃρέθη. Hoc vult, Pharmacuſas appellari duas inſulas, quae ſunt ad Salaminem inſulam ante Atticum littus. Pharmacuſam vero aliam eſſe inſulam ad littus Aſiaticum ſupra Miletum. De hac loquitur Suetonius hic, et Plutarchus in eadem hiſtoria.

Manſitque apud eos non ſine ſumma indignatione] Lego, *dignatione.* Id enim dicere voluit, quod Velleius 2, 41. his verbis: *Idem poſtea admodum iuvenis, quum a piratis captus eſſet, ita ſe per omne ſpatium, quo ab iis retentus eſt, apud eos geſſit, ut pariter iis terrori venerationique eſſet.* Plutarchus: ἡμέραις δὲ τεσσαράκοντα δυοῖν δεούσαις, ὥςπερ οὐ φρουρούμενος, ἀλλὰ δορυφορούμενος ὑπ' αὐτῶν, ἐπὶ πολλῆς ἀδείας συνέπαιζε. *Dignatio* vox ſcriptori huic et Tacito familiaris. Iuſtinus lib. 28. *A quo honorifice ſuſceptus, diu in*

summa dignatione regis vixit. Utitur et Livius. Similis locus in Vespasiano cap. 4. *Sortitus Africam, integerrime res non sine magna dignatione administravit.* Ubi eundem errorem in multis Mss. offendimus. Hoc nos putamus esse verum: alioquin tueri vulgatam lectionem possemus, ut *indignatio* accipiatur καινοπρεπῶς (ut multa in hoc scriptore) hoc est, ἐνεργητικῶς, non ut sit ἀγανάκτησις, quae est usitata eius vocis significatio; sed οὐκ ἀξίωσις, καταφρόνησις, contemtus. Sensus erit: Caesarem captivum et piratarum potitum, adeo nihil se indignum egisse, ut etiam contemtui haberet eos, in quorum erat potestate. Magnum animi magni argumentum. Plutarchus: Ἔπειτα τῶν περὶ αὐτὸν ἄλλον εἰς ἄλλην διαπέμψας πόλιν ἐπὶ τῶν χρημάτων πορισμὸν, ἐν ἀνθρώποις Φονικωτάτοις Κίλιξι, μεθ᾽ ἑνὸς φίλου καὶ δυοῖν ἀκολούθοιν ἀπολελειμμένος, οὕτω καταφρονητικῶς εἶχεν, ὥστε πέμπων, ὁσάκις ἀναπαύοιτο, προσέταττεν αὐτοῖς σιωπᾶν. Hic locus Plutarchi non parum confirmat posteriorem nostram interpretationem: placet tamen magis prior emendatio; quam Fulvio quoque Ursino venisse in mentem, ex eius Notis didici, quas nunc ipsum primum vidi. Magnum mihi earum desiderium excitarat doctissimus adolescens Lambertus Canterus, patre Theodoro patruoque Gulielmo dignissimus, quum Roma rediens hac transiret hoc anno, et illi ego quum alias in Tranquillum, tum istam quoque emendationem nostram ostenderem. Accidit autem percommode, ut, dum nostra haec ederentur, perducto iam ad umbilicum Tranquillo, eum librum, qui nuper Antverpiae prodiit, dono ad me mitteret clarissimus doctissimusque vir Iacobus Bongarsius: Bongarsius, cui se plurimum debere litterulae nostrae profitentur.

Cum uno medico et cubiculariis duobus] Ita omnes codd. veteres, recentiores, scripti, cusi: editiones quasdam nuperas excipio, in quibus reperi *cum uno amico.* Primus Robortellus auctor mutandae vulgatae

lectionis fuit: Plutarchum enim φίλον hunc vocare: neque esse verisimile ulli medico (quippe servi illis temporibus eam artem exercebant) Romae eum honorem habitum, ut inter amicos Caesaris censeretur. Placuit hoc commentum etiam viris doctissimis, quod miror: nam auctorem quidem eius nihil moror. Norunt omnes eruditi ineptias hominis et vanitatem; cuiusmodi hoc est, sane vanissimum. Primum illud falsum, omnes Romae tum medicinam profitentes servos fuisse; multi enim excellentes in ea arte e Graecia terra illuc quaestus sui caussa, partim ingenui, partim manu pridem emissi, itabant. Hi sunt, quos narrat hoc ipso libro Suetonius, civitate donatos omnes a Iulio Caesare; nam in servos id beneficium fuisse collatum, nimia est stultitia, vel suspicari. Falsissimum vero, medicos a magnatibus Romanis inter amicos non habitos, neque eo titulo dignatos. Tacitus Annal. 4, 3. *Sumitur in conscientiam Eudemus amicus ac medicus Liviae.* Seneca de Benefic. 6, 16. *Quare medico et praeceptori plus quiddam debeo, nec adversus illos mercede defungor? Quia ex medico et praeceptore in amicum transeunt.* Suetonius lib. 2. et Plutarchus in Bruto, auctores sunt, Octavium priore Philippensi proelio, *amici somnio* monitum, tabernaculo suo egressum. Quis ille amicus? Artorius medicus, consensu reliquorum historicorum, Velleii, Valerii Maximi, Dionis, et Lactantii quoque lib. 2, 1. At isti critici, quasi magnum esset nefas medicum aliquem procerum amicum audire, illum quoque e sequenti libro locum nobis corruperant: ut iam non aliter ibi edatur quam *medici somnio,* contra veterum librorum fidem, quorum nos auctoritatem secuti, medicis suam dignationem duobus hisce locis asseruimus. Gregorius Nazianzenus in Epitaphio Caesarii fratris: *τάττεται τὴν πρώτην ἐν ἰατροῖς τάξιν κἀν τοῖς φίλοις τοῦ βασιλέως εὐθὺς ἀριθμούμενος, τὰς μεγίστας καρποῦται τιμάς.* Falluntur autem docti viri, qui pertinere huc putant istum

Athenaei e lib. 6. locum: Ἰούλιος Καῖσαρ ὁ πρῶτος πάντων ἀνθρώπων περαιωθεὶς ἐπὶ τὰς Βρεττανίδας νήσους μετὰ χιλίων σκαφῶν, τρεῖς οἰκέτας τοὺς πάντας συνεπήγετο, ὡς Κόττας ἱστορεῖ, ὁ τότε ὑποστρατηγῶν αὐτῷ, ἐν τῷ περὶ τῆς Ῥωμαίων πολιτείας, ὃ τῇ πατρίῳ ἡμῶν γέγραπται φωνῇ. *Iulius Caesar, qui primus mortalium ad Britannicas insulas cum mille navibus traiecit, tres omnino famulos secum ducebat, ut scribit Cotta, qui legatus illi tunc erat, in eo libro, quem de Rep. Romana lingua nostra (Romanorum) composuit.* Non enim ad hanc historiam de captivo Caesare ullo modo pertinet Cottae legati eius testimonium, sed ad illam ipsam, de qua loquitur, expeditionem; aut fecit sane Cotta ineptissime, qui Caesari laudem frugalitatis tribuerit, quod apud praedones cum tribus servis fuerit. Plures enim initio habuit Caesar, sed eos dimiserat alios in aliam urbem ad expediendas pecunias, ut ex Suetonio et Plutarcho constat. Quare super ineptias, etiam falsitas fuerit in voce συνεπήγετο. Sed absurdum est et plane ridiculum, ad haec Caesaris tempora illam narrationem referre: quum diserte notet Larensis, Cottam fuisse legatum Caesari τότε, hoc est, in illa ipsa expeditione. Alioquin etiam illud dici poterat, in numeris parum fuisse hunc Cottam accuratum. Qui mille navium classem appellet, quam ipse Caesar dicat fuisse DCCC, et quidem ita, ut cum longis navibus etiam graves et vectoriae numerentur: atque ipsae etiam annotinae et privatae. Omnino graviter doctissimi viri errarunt, qui illum Athenaei locum huc putarunt referendum.

Ad expediendas pecunias — dimiserat] Supple ex Plutarcho, alium in aliam vicinae provinciae Asiae urbium: non enim sua redemptus est pecunia, sed *publica civitatum*, ait Velleius. Idem factum in pluribus Romanis, qui illa tempestate in piratarum manus inciderunt. Notum de P. Clodio, qui captus misit ad Ptolemaeum Cypri regem ad expedienda lytra. Strabo 14.

Dio lib. 38. Quod igitur Caesar praedonibus XV talenta postulantibus, L sponte sua obtulit, non liberalitas haec fuit: sed summa confidentia civis ἀγερώχου, sociorum P. R. fortunis insultantis.

Expositus in littore] Nihil est mutandum: tantum ex Plutarcho explicandum de littore Milesiaco. Suadet narratio illius, ut ita accipiamus: quanquam Plutarchus hoc διαῤῥήδην non dicit: estque valde verisimile, Milesios aegre passuros, ut suum littus latrones hac occasione explorarent. Non ergo assentiamur erudito viro *Mileti* emendanti.

Classe deducta] Ex portu Milesiaco: Plutarchus. Asconius in 3. contra Verrem: *Habent Milesii praesidiariam classem ex foedere praebendam populo Romano maritimis necessitatibus.*

Inter iocum] Membranae quaedam *per iocum.* Turonenses, *inter.* Plut. σὺν γέλωτι.

Ne desidere in periculo sociorum videretur] Quasi ad privati curam salus imperii aut sociorum stante et florente Rep. (nam de extremis periculis non loquimur) pertineret. Quin illud verius, ambitione impulsum, et gloriae cupiditate. Vidit hoc, qui tum temporis Asiam obtinebat nomine P. R. Proconsul Iunius. Itaque conata eius destituit. Velleius 2, 42. *Longum est narrare, quid et quoties ausus sit; quanto opere conata eius, qui obtinebat Asiam, magistratus P. R. metu suo destituerit.*

Praefecto regis provincia expulso] Notemus Caesaris privati adhuc inclytum facinus: quod apud Appianum, Livium, Memnonem, aliosque historicos quaeras frustra. Ne ille quidem tantus adulator domus Iuliae Paterculus hac de ἀριστείᾳ vel γρῦ, quod aiunt.

Nutantes ac dubias civitates] Turonensis liber, *nutantis.* Et adiectum est scholion ad oram manu eadem: *Ubique Suetonius accusativum pluralem tertiae declinationis in is ponit.* Etsi non ubique locum ha-

bet haec obſervatio, in illo quidem ipſo exemplari, praetermittere tamen illud nolui. De horum caſuum forma in *is*, fuſe Priſcianus lib. 5.

Cap. 5. *Tribunatu militum*] Haec vera lectio: quam vulgo membranae omnes corruptam exhibent. Unde occaſio data eruditiſſimo Torrentio aliter emendandi, ſed vetant vetuſtiſſimus regiorum librorum et Memmianus: in quibus diſerte, *tribunatum.*

Qui primus Romam reverſo] Plutarchus populi favorem magis aperit, victum ab eo referens in tribunatus petitione competitorem, ita ut prior Caeſar renuntiaretur: in quo gratiae popularis non mediocre erat ſpecimen. Τοῦ δήμου πρώτην ἀπόδειξιν τῆς πρὸς αὐτὸν εὐνοίας ἔλαβεν, ὅτε πρὸς Γάϊον Πόπλιον ἐρίσας ὑπὲρ χιλιαρχίας, πρότερος ἀνηγορεύθη.]

Auctores reſtit, tribunitiae poteſt. enixiſſime iuvit] Auctores fuere plures, ſed praecipuus ipſe Pompeius, qui tum erat Conſul. Iccirco ſcribit Velleius 2, 30. de primo illius conſulatu, qui in annum incidit XXX. aetatis Iulii; urbis vero conditae DCLXXXIV. *Hoc conſulatu Pompeius tribunitiam poteſtatem reſtituit, cuius Sylla imaginem in iure* (ſive *in Rep.*) *reliquerat.* Caeſar de bell. civ. 1. c. 7. *Syllam, nudata omnibus rebus tribunitia poteſtate, tamen interceſſionem liberam reliquiſſe: Pompeium, qui amiſſam reſtituiſſe videatur, bona etiam, quae ante habuerat, ademiſſe.* Invenimus in Memmiano cod., *actores,* quam lectionem doctiſſimus Turnebus putavit ſibi defendendam: tanti apud illum pretii erat Turonenſis ille codex. Illud vero mirum, legi in optimis aliis libris *auctoresque,* in Viterbienſi, Liſſaei et Romano veteri. An deeſt aliquid? Non videtur.

Cuius vim Sylla diminuerat] Lege lata, ne quis poſt tribunatum ullius honoris eſſet capax. Appianus Ἐμφυλ. 1. τὴν δημάρχων ἀρχὴν ἴσα καὶ ἀνεῖλε (de Sylla loquitur) ἀσθενεστάτην ἀποφήνας καὶ νόμῳ κωλύσας μηδεμίαν ἄλλην τὸν δήμαρχον ἀρχὴν ἔτι ἄρχειν· διὸ καὶ

πάντες ἢ δόξης ἢ γένους ἀντιποιούμενοι, τὴν ἀρχὴν ἐς τὸ μέλλον ἐξετρέποντο. Solam igitur tribunitiae poteſtatis imaginem Sylla reliquerat: hoc eſt, extremi iuris interceſſionem, ut ait Caeſar Bell. civ. lib. 1. *Deminuerat* ſcriptum in plerisque, non *diminuerat.* Et lib. 2, 41. *foenore deminuto* non *diminuto.* Sic in Plauto. Gloſſarius: *deminuit, ἐλαττοῖ, ἠλάττωσε.* Turonenſis *diminuerat.*

L. etiam Cinnae uxoris fratri] Huius unius gratia id negotium a Caeſare fuiſſe ſusceptum declarant, quae ſuperſunt ex ipſius ſuaſione verba: *Equidem mihi videor pro noſtra neceſſitate, non labore, non opera, non induſtria defuiſſe;* nam *neceſſitas* hoc loco ius affinitatis ſignificat, ut obſervat A. Gellius lib. 13, 3.

Poſt necem Conſulis] Lepidus tamen *morbo et poenitentia periit:* Florus. Νόσῳ τηκεδόνι χρώμενος: Appianus.

Rogatione Plotia confecit] Bene et κυρίως, rogatione: vide Feſtum. A. Gellius legem vocat: ſed privilegium hoc potius fuit: et ita confunditur rogatio haec cum lege Plotia de vi, et altera de iudiciis. In Turonenſi *Plocia* ſcriptum pro *Plotia.* Nam *c* et *t* ſaepe confunduntur, ut *nuntius* et *nuncius.* A. Gellius *Plautiam* vocat, quod idem eſt: *au* pro *o* et contra. Vide ad Veſpaſianum c. 22. Ridiculum eſt, quod diſſerunt ad hunc locum nonnulli de Plautiis Plotis.

Cap. 6. *Quaeſtor Iuliam amitam*] Haec Mario ſeniori nupta fuit, iuniorque Marius ex illa eſt natus. Plutarchus.

Sed in amitae quidem] Scribendum, *et in amitae q. l.* Littera S ex fine praecedentis vocis, ſine cauſſa, ut ſaepiſſime alibi, initio ſequentis adhaeſit.

Quo nomine fuit mater] Deeſt *ei:* vel culpa ſcribae; vel ex conſuetudine huius ſcriptoris, quam ante notavimus.

In Corneliae autem locum Pompeiam duxit] An quaeſtor adhuc? Sane, ut quidem Tranquilli narratio eſt. Plutarchus contra, poſt quaeſturam: γενόμενος ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἐκείνης τρίτην ἠγάγετο γυναῖκα Πομπηΐαν.

Cap. 7. *Quaeſtori ulterior Hiſpania obvenit*] Auctor libri de bello Hiſpan. ſub fin. *Caeſar quum a Gadibus ad Hiſpalim ſe recepiſſet, inſequenti die concione advocata, commemorat initio quaeſturae ſuae eum provinciam ex omnibus provinciis peculiarem ſibi conſtituiſſe, et quae potuiſſet, eo tempore beneficia largitum.*

Mandatu Praetoris] Gratia magna doctis viris, qui hunc locum reſtituerunt: nam in noſtris quoque manuſcriptis omnibus, etiam in regiis et Turonenſi, locus erat corruptus. Habent alii, *mandatu P. R.* alii etiam depravatius, *mandato Reip.*

Nihil dum a ſe memorabile] Liſſaei cod. *memoriale.* Sic hae duae voces ſaepe confunduntur. Maſſurii Sabini libros Paulus I. C. *Memorialium* appellat in Pandectis lege CXLIV. de verborum ſignif. qui conſtanter apud A. Gellium et Macrobium, *Memorabilium* inſcribuntur. Nam quod in nuperis A. Gellii editionibus mutatum, id eſt contra veterum librorum auctoritatem factum, quos nos vidimus antiquiſſimos. Porro ita ſcribitur hic locus in libro viri Cl. Franciſci Pithoei: *quod nihil tum admodum a ſe memorabile actum eſſet.* Minus recte.

Ad captandas — occaſiones in urbe] Membranae Viterbienſes, *in urbem:* ἀρχαϊκῶς, ut ſaepe apud Ciceronem. Puto inobſervantia huius locutionis factum eſſe, ut inter voces *urbem* et *etiam,* quidam libri interponant vocem *evenit* aut *venit.* Quam lectionem omnes libri meliores refutant. Diſtinctionem reſtituimus ex editione prima, et Mſſ. Liſſaei: peſſime enim in vulgatis editionibus diſtinctum eſt poſt vocem *occaſiones:* quum, ut doctiſſimus quoque Torrentius animadvertit, non in urbe ſed Gadibus ſequens Caeſari ſomnium fuerit ſomniatum.

Arbitrium terrarum orbis portendi interpretantes] Ita visum interpretari vanissimae artis auctoribus vanissimis. Artemidorus libro *τῆς ὀνειροκριτικῆς* primo, de huiusmodi somnio loquens, *Ἀγαθὸν δὲ καὶ παντὶ δημαγωγῷ καὶ πολιτευτῇ· σημαίνει γὰρ τὴν πατρίδα ἡ μήτηρ· ὥςπερ οὖν ὁ μιγνύμενος κατὰ νόμον Ἀφροδίτης παντὸς ἄρχει τοῦ σώματος τῆς συνούσης πειθομένης, καὶ ἑκούσης, οὕτως ὁ ἰδὼν, πάντων προστήσεται τῶν τῆς πόλεως πραγμάτων.* Astrampsychus in Onirocritico: *μητρὶ πλακῆναι καλὸν ἐστ' ὄναρ τόδε.* Astrampsychi sunt illi versus, quos ex Suida descriptos coniecit in animadversorum libros Hadrianus Iunius, tanquam incerti auctoris. Nobis eum librum manu exaratum videre olim contigit in bibliotheca Petri Galesii Hispani: sed tantum videre: non enim aut legere aut describere licuit. Donavit nos nuper eo munere eruditissimus, probatissimus, amicissimusque iuvenis Richardus Thomson Anglus, qui a Iosepho Scaligero (cui propter animi dotes non minus quam mihi est charus) nactus erat. Ceterum in huius somnii interpretatione, non consentiunt cum Artemidoro et Astrampsycho Persarum et Indorum sapientes; de quibus Achmet Seirim F. cap. 127: *ἐάν τις ἴδῃ, ὅτι συνουσίασε μητρὶ ἢ ἀδελφῇ ἀνάξιον ἀγαθοποιήσει, ψεγόμενος καὶ μεταγινώσκων. Si quis visus sibi fuerit cum matre vel sorore rem habuisse, indigno benefaciet, vituperatus eo nomine ac poenitens.*

Mater quam subiectam sibi vidisset] F. Pithoei codex, *subactam*. Idem scribit, *arbitrium orbis terrarum potiendi interpretantes:* non *portendi*. Quod iure tamen placet magis, etsi in duobus regiis antiquissimis eam scripturam offendimus: verum in altero eorum emendatam. Nam ibi factum rectiore manu *portendi* ex *potiendi*. Fuerit olim fortasse, *arbitrium terrarum orbis potiundi portendi interpretantes.* Moveor enim conspiratione tot exemplarium.

Cap. 8. *Colonias Latinas — agitantes*] Gallos Cisalpinos Transpadanos, quibus ius Latii post bellum

Marsicum lege Pompeia datum fuerat, ut ait Asconius: sed eo iure non fuisse illos contentos, nec eo secius de petenda civitate agitasse, ex historia patet. Vide Dionem lib. 37.

Conscriptas in Ciliciam legiones] Refer ad annum U. C. DCXXCVII. qui habuit Consules C. Pisonem L. F. Frugi, M. Acilium Glabrionem. Clarum ex praecedentibus sequentibusque. Vitae Caesaris annus erat XXXIII. Is ipse est annus, quo bellum maritimum et piraticum confecit Pompeius. Ne auscultemus igitur docto viro, qui hoc putavit pertinere ad annum U. C. DCXXCIII.

Cap. 9. *P. Sylla et Autronio*] Fortasse, *Publiis, Sylla et Autronio.* Nisi est Suetonii memoriale peccatum: quando et nos reperimus in omnibus libris, *et L. Autronio.* Quare eo pedibus in eruditissimi Torrentii sententiam.

Meminerunt huius coniurationis] Intellige, quod ad Caesarem: nam ipsa quidem coniuratio notior, quam ut testibus sit opus. Caesarem fuisse illius participem, id vero non ita clarum. Illud igitur est, quod probatum it testimoniis Tanusii, Bibuli, et Curionis patris: quos tamen omnes fuisse Caesaris inimicos, nemo est in illorum temporum historia, vel leviter versatus, quin sciat. Edicta Bibuli, illa ipsa sunt, quorum in Pompeio Plutarchus meminit, et vocat διαγράμματα, βλασφημίας ἔχοντα καὶ κατηγορίας: Cicero ad Atticum, *Archilochica edicta.*

Tanusius Geminus in historia] In manu exaratis multis, et editione prima, *Tamisius:* quo modo etiam apud Senecam in epistolis scriptum habent plerique libri antiqui. Sed et in Cicerone ancipiti scriptura, *Tamisios* et *Tanusios* lego. Graeci ab altera lectione stant: quanquam apud Plutarchum in Caesare Γανύσιος male pro Τανύσιος cusum est: male etiam Xylander, *Canusius.* Non enim, puto, Canusium laudat Plutarchus, cuius meminit Priscianus lib. 8. Hunc puto esse Canusium aequalem et amicum M. Tullii, non semel ei cum laude nominatum.

C. Curio pater] Curiones ſcripſerunt plures, ſicut obſcure Solinus ſignificat cap. 7. ſed duorum Ciceronis aequalium Suetonius meminit, patris et filii: itaque cum adiectione aliqua laudari ſolent. Sic iterum infra, et apud Priſcianum lib. 8. *Curio pater.* Suetonius alio iſtius libri loco patrem et filium ſimul laudat. De utroque Cicero in Bruto.

Ad Axium] Ita membranae noſtrae quoque et Liſſaei, vel *ad Auxium*: non ut in vulgatis *ad Atticum.* Similis error ab eruditis deprehenſus apud Senecam de brevit. vit. c. 5.

Diem caedi deſtinatum non obiiſſe] Ita princeps editio, a qua diſcedere religio fuit. Omnes tamen noſtri veteres ut Torrentii, *adiſſe.* Sed recte *obiiſſe* in Memmiano.

De humero deiiceret] Turonenſis *de umero deiiceret.* Neque enim deſuerunt critici, qui ſine aſpiratione, cui repugnat origo, hanc vocem ſcriberent. Gloſſarium in littera U. *Umerus* ὦμος.

Per Lambranos] Libri veteres iſto loco οὐδὲν ὑγιές: tanta in iis varietas et inconſtantia. Viterbienſis, *Ambianos:* ſed: ἐκ δευτέρας Φροντίδος: nam prius *Ambranos* ſcriptum fuerat, quo modo in regiis offendimus, et Turonenſi. Liſſaei, *Lubranos.* Suſpicor citerioris Hiſpaniae barbarum aliquem populum intelligi, cuius opibus abuteretur Piſo in rebus novandis: ut Romae Caeſar Transpadanorum. Si id non eſt, ſunto per me Lambrani οἱ παραποτάμιοι Lambri fluminis. Mentio eius praeter Plinium, etiam apud Sidonium Apollinarem lib. 1. epiſt. 5. *Ulvoſum Lambrum, caeruleum Adduam, velocem Athefim, pigrum Mincium, qui Liguſticis Euganeisque montibus oriebantur, paullum per oſtia adverſa ſubvectus, in ſuis etiam gurgitibus inſpexi.*

Cap. 10. *Aedilis praeter comitium ac forum*] Mos vetus Romae circa annum U. C. CCCCXLIII. inſtitutus, parta de Samnitibus per Papyrium Curſorem nobi-

lissima victoria. Notat Livius 10, 40. *Dictator ex S. C. triumphavit: cuius triumphi longe maximam speciem captiva arma praebuere. Tantum magnificentiae visum in iis, ut aurata scuta dominis argentariorum ad forum ornandum dividerentur: inde natum initium dicitur fori ornandi ab Aedilibus, quum thensae ducerentur.*

Pars apparatus exponeretur] Signata vox *exponeretur:* quod verbi proprie locum habet in iis, quas vocant Graeci ἐπιδείξεις: quum pretiosissimae quaeque res omnis generis foras proferuntur, et oculis spectantium exponuntur. Iacobus olim Bononiensis rescribi iussit, *par apparatus,* nulla ratione ductus necessaria: sed hauserat, puto, eam lectionem e manuscriptis. Nam in Viterbiensi codice ita scriptum.

Tantum Castoris vocaretur] Imo Castores dicti Latinis, quos Graeci vocant Διοςκούρους. Notum ex Plinio, Minutio Felice, Arnobio, aliis. Et ita recte vetus interpres, Actorum cap. 28. Sic in Euripidis Electra τὼ Κάστορε, quod nuper docuit nos Iosephus Scaliger.

Adiecit insuper Caesar etiam gladiatorium munus] Superiora ad Deûm honorem pertinuere et Aedilis munus: gladiatores in memoriam patris dedit Caesar. Dio et Plutarchus.

Paucioribus quam destinarat paribus] Exhibuit ad arenam paria gladiatorum CCCXX. Plutarchus.

Cap. 11. *Ut sibi Aegypt. prov. plebiscito daretur*] Id est, ut sibi extra ordinem pacandus Aegypti status demandaretur, et rex in regnum suum restituendus. *Provincia Aegyptus* hic dicitur (moneo tyronum gratia) ut paullo post, *provinciae* appellantur, sylvae callesque. Neque enim populi Rom. provincia Aegyptus erat illis temporibus.

Tropaea C. Marii] Plutarchus, clarius, εἰκόνας ἐποιήσατο Μαρίου κρύφα, καὶ νίκας τροπαιοφόρους. Eum adi. *Tropaea* autem semper scribendum, non *trophaea.*

Nullo enim modo ferendus eſt Marcellus Donatus, qui tantum hoc loco perdit verborum, ut probet veram ſcriptionem eſſe *trophaea.* Fuit omnino vir ille plurimarum litterarum, et in Romana antiquitate adprime verſatus: ſed qui Graecae eruditionis plane expers eſſet, ἀφυέστατον criticum ubique ſeſe prodit. Cuiusmodi ſane hoc eſt illius iudicium. Nam quot argumentis confutari eius ſententia poteſt? Repugnat primo analogia. Etenim ſi trophaea ſcribi debet; ergo etiam trophos rhetorum dicemus, non tropos. Origo enim eſt eadem. Ita nullum erit discrimen inter deducta a τρέφω *alo*, et τρέπω *verto.* Repugnant omnes libri meliores et paullo vetuſtiores nobis inſpecti, qui nullam in hac voce aſpirationem agnoſcunt. *Tropaea* enim diſerte habent Turonenſis codex et optimus quisque. Repugnant denique etiam priſci lapides: ut ille, in quo, vel ipſo Donato teſte, haec leguntur: ARCUM SIMULACRIS EORUM TROPAEISQUE DECORAT.

Atque in exercenda de ſicariis quaeſtione] Caeſar poſt aedilitatem factus eſt iudex quaeſtionis, A. U. DCXCI. eique Praetori operam navavit, cui ſorte contigerat quaeſtio inter ſicarios. Id erat fere aedilitiorum hominum munus, et gradus ad praeturam ex aedilitate. Poſſem ex Cicerone quod dicimus probare, niſi doctiſſimorum hominum de his ſcripta eruditiſſima verſari in omnium manibus ſcirem. Tantum lapidis inſcriptionem proferam, in honorem memoriae Octavii patris Auguſti poſiti, ubi ordine enumerantur officia, quae ille conſecutus eſt in Rep. omnia:

C. OCTAVIUS. C. F. C. N. C. PR.
PATER AUGUSTI
TR. MIL. BISQ. AED. PL. CUM
C. TORANIO IUDEX QUAESTIONUM
PR. PRO. COS. IMPERATOR APPELLATUS
EX PROVINCIA MACEDONIA.

Hoc ego non monuissem, nisi viderem, virum doctum, contra Suetonii mentem et ordinem eius accuratissimum, ad Caesaris praeturam haec referre. Scio factum interdum, ut idem et Praetor iurisdictioni praeesset, et quaesitor unam exerceret quaestionem: sicut Cicero de repetundis Praetor urbanus: sed hoc de Caesare cur nobis persuadeamus, silentibus veteribus memoriis, caussa nulla est.

Cap. 12. *Subornavit etiam*] Pessimo consilio, qui Suetonii libros in capita secuerunt, usos esse, nimis saepe attentus lector observabit. Exemplo sit hic locus: male enim divulserunt, quae prudenter auctor coniunxerat, et quae in Turonensi superioribus cohaerent: licet distinctio capitum in eo libro sit observata. Neque hoc nullum momentum ad rectam istorum intelligentiam affert. Nam qui non attenderunt, ab illis verbis superioris capitis, *atque in exercenda de sic. quaest.* ad huius 12. finem de Caesare iudice quaestionum agi, mentem auctoris pervidere non quiti sunt. Inde igitur prava divisio: inde eorum error, qui, perverso narrationis ordine, confusam Tranquillo temporum rationem imputarunt.

Ac sorte index in reum ductus] Accipio de sortitione illa, qua factus Caesar index quaestionis in iudicio Rabiriano. Quaestionis iudex quasi vicarius fuit Praetoris sive quaesitoris eius, cui aderat. Quamobrem non minus quam ille quaestionem exercere dicitur: quod ceteris privatis iudicibus non convenit. Refert Dio lib. 37. sedisse iudicem in hac caussa et L. Caesarem cum C. Caesare: sed ille quidem privatus fuit, ut unus aliquis e iudicum selectorum numero: Caius non simpliciter iudex, sed quaestionis iudex de caussa cognovit; quo maior ei facultas reo nocendi fuit.

Cap. 13. *Deposita provinciae spe — petiit*] Quo anno Caesar quaestiones exercuerat, eodem et Pontifex Maximus est creatus, sub exitum consulatus M. Tullii. Adi in actis eius anni Dionem.

Non sine profusissima largitione] Duabus potissimum Caesaris artibus effectum, ut in petitione huius sacerdotii homo iuvenis, necdum praeturam consecutus, amplissimos viros, Q. Catulum et P. Isauricum, superaret; profusa largitione in tenuiores, et potentiorum assectatione diligentissima, ad foeditatem adulationis usque. De hac fuse Dio lib. 37. ex cuius verbis tollenda menda, legendumque, *οὐδὲ ἔμελεν οἱ τῆς αὐτίκα ταπεινότητος πρὸς τὴν ἐκ τοῦ ἔπειτα ἰσχὺν, ἀλλ' ὧν ἐπεχείρει πρωτεῦσαι, τούτους ὡς καὶ κρείττους ὑπήρχετο.* Inepte vulgo *ὡς καὶ κρείττων.* Nec proba eruditissimi Xylandri emendatio, *ὡς ἐσόμενος κρείττων*: versio quoque a Dionis sententia aliena. Hoc vult enim, *quos dignitate praecedere studebat, eosdem ut dignitate superiores assectabatur.*

Cum mane — praedixisse matri osculanti] Descendentem ad comitia osculari, peculiare materni affectus fuit: at redeuntem e comitiis, honore auctum osculo excipere, commune matri cum aliis propinquis, amicis, clientibus. De matre locus iste apud Polybium testatur, lib. 10. *Δοκεῖν γὰρ ἅμα τ' ἀδελφῷ καθεσταμένος ἀγορανόμος ἀναβαίνειν ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς ὡς ἐπὶ τὴν οἰκίαν· ἐκείνην δὲ συναντᾶν αὐτοῖς εἰς τὰς θύρας, καὶ περιπτύξασαν ἀσπάσασθαι.* De reliquis elegans locus apud Arrianum in Dissertationibus Epicteti, lib. 1. c. 19. *Ἠξίωται τὶς δημαρχίας; πάντες οἱ ἀπαντῶντες συνήδονται, ἄλλος τοὺς ὀφθαλμοὺς καταφιλεῖ, ἄλλος τὸν τράχηλον, οἱ δοῦλοι τὰς χεῖρας.* Notatu dignum est, etiam in Curia talibus blanditiis fuisse locum: narrat enim Plutarchus Bruto, coniuratos sellam Caesaris Curiam ingressi circumstetisse, quasi aliquid rogaturos, osculabundos, manus alios, quosdam caput. *Καὶ συνεδέοντο πάντες ἁπτόμενοί τε χειρῶν, καὶ στέρνα, καὶ κεφαλὴν κατεφίλουν.* Sic, qui in Senatu honore aliquo afficiebantur, eos amici, qui intererant, osculo inibi excipiebant: quo ex more illud est, quod de optimo principum Traiano narrat Plinius in Panegyrico

c. 71: *Iam*, inquit, *quo assensu, quo gaudio exceptum est, quum candidatis, ut quemque nominaveras osculo occurreres, devexus in planum, et quasi unus ex gratulantibus.* Fuit et consuetudo principum, quos amarent, eorum non ora tantum sed pectus quoque et manus osculari. Theodoritus lib. 5. de Theodosio, Meletium episcopum excipiente, *περιεπτύσσετό τε καὶ κατεφίλει καὶ ὀφθαλμοὺς καὶ χείλη καὶ στέρνα, καὶ κεφαλὴν καὶ τὴν στεφανώσασαν δεξιάν.*

Cap. 14. *Solus municipatim — public. bonis censuit*] Quomodo *solus*, si plures in suam sententiam traxit? Sed aliud est *censere*, aliud *assentiri*, ut libro sequente c. 35. Et tamen ne sic quidem consentient inter se scriptores. A sententia, quae praesens supplicium decernebat, primum discessisse Domit. Neronem, non autem Caesarem, scribit Sallustius c. 50: qui etiam addit, Silanum, quando permotus oratione Caesaris, quod prius censuerat, correxit, pedibus in sententiam Ti. Neronis ivisse. Idem Appianus 2. Civil. quoque narrat. Suetonius et Dio nullam Domitii mentionem faciunt. Quin diserte Dio affirmat et Plutarchus, *τοὺς ἄλλους πάντας μέχρι Καίσαρος, θανατοῦν κελεῦσαι. Alios omnes ante Caesarem, mortis damnasse.* Sed et Caesaris sententiam ita varie narrant auctores, ut convenire pax inter illos nequeat. Sallustius sic ait c. 51: *Publicandas eorum pecunias; ipsos in vinculis habendos per municipia, quae maxime opibus valent: neu quis de his postea ad Senatum referat, neve cum populo agat.* Plane idem et Dio, qui Sallustii verba videtur expressisse. Si enim lib. 37. *γνώμην ἔδωκε δῆσαί τε αὐτοὺς, καὶ εἰς πόλεις ἄλλους ἄλλῃ καταθέσθαι τῶν οὐσιῶν ἐστερημένους, ἐπὶ τῷ μήτε περὶ ἀδείας ἔτι αὐτῶν χρηματισθῆναί ποτε.* Omnia sunt eadem: ut in vinculis habeantur, ut oppidatim dividantur; ut pecunia sua priventur; ut de eorum caussa, ad consequendam absolutionem, neque referre ad Senatum fas cuiquam sit, neque agere cum populo. At Plutarchus quam diverse!

ut per Italiae urbes, quas Cicero ipſe elegiſſet, cuſtodirentur ad devictum usque Catilinam; quo poſtea Senatus per otium de cauſſa ipſorum cognoſceret. Vides nullum huius ſententiae caput eodem modo eſſe conceptum, atque apud ſuperiores ſcriptores. Appianus Plutarchum, ut fere alibi, ſequitur, *προυτίθει, διαθέσθαι τοὺς ἄνδρας Κικέρωνα τῆς Ἰταλίας ἐν πόλεσιν, αἷς ἂν αὐτὸς δοκιμάσῃ, μέχρι Κατιλίνα καταπολεμηθέντος εἰς δικαστήριον ὑπαχθῶσι. Sententiam dixit, ut Cicero per urbes Italiae, quas ipſe probaſſet, reos divideret; donec Catilina devicto, iudicio ſiſtantur.* In editis libris perperam ſcriptum *προςετίθει*: qui error perſuaſit interpretibus, Caeſarem non novae ſententiae auctorem exſtitiſſe, verum prius dictis aliquid addidiſſe: quod falſiſſimum eſt. *Προυτίθει* igitur verum eſt; nempe *γνώμην*. Obſervent autem tirones morem populi Rom. in reorum cuſtodia. Nam quos in carcerem non coniiciebant, eos vel militibus, vel fideiuſſoribus, vel etiam ſibi committebant, ut ait lex 1. Digeſt. de cuſtodia reorum: vel eos magiſtratibus cuſtodiendos tradebant, vel per oppida Italiae dividebant: cuius moris nobile exemplum in illis mille Achaeis, quos bello Perſei confecto Romani in Italiam acciverunt, ut nuper ad Polybium oſtendimus, qui inter illos fuit. Quemadmodum autem ad magiſtratus ſive privatos fideiuſſores aut vades periculum ex evaſione cuſtodiarum ſpectavit, ſic ad urbes vel municipia, quibus fuerant rei traditi; quod in hac hiſtoria Dio obſervat illis verbis: *ἐπὶ τῷ ἂν διαδράσῃ τις ἐν πολεμίων μοίρᾳ τὴν πόλιν, ἐξ ἧς ἂν φύγῃ, εἶναι. Ea lege, ut ſi quis eorum effugiat, eius oppidani, unde aliquis effugerit, pro hoſtibus et perduellibus habeantur.*

Quoadusque manus equitum] Scrib. *quoad manus equit.* ut in omnibus *ἀξιοπίστοις* veteribus, etiam Turonenſi.

Quae armata praeſidii cauſſa circumſtabat] Plut. *πολλοὶ τῶν Κικέρωνα φρουρούντων τότε νέων.* Sed melius

Sallustius: *Consul ubi ea parari cognovit, dispositis praesidiis, uti res atque tempus monebat.* Non enim ad salutem Ciceronis magis quam ad publicam omnium haec praesidia spectabant. Quos autem iuvenes vocat Plutarchus, ii videntur equites fuisse, ex Sallustio: etsi de illo Patrum consessu is non loquitur, verum de priore.

Ut sedentem proximi deseruerint] Senatorum in Curia fuit hic mos, cavere ne homini obnoxio assiderent. Cicero in Catilinam 1, 7. *Quid quod adventu tuo ista subsellia vacuefacta sunt? Quid quod omnes Consulares, qui tibi saepe ad caedem constituti fuerant, simulatque assedisti, partem istam subselliorum nudam atque inanem reliquerunt?* Notat Dio lib. 58. de amicis Seiani illi assidentibus, quo die novissime in Senatum venit: *μετὰ τοῦτο καὶ ἐν κατηφείᾳ πολλῇ ἐγίγνοντο. Καί τινες καὶ ἐξανέστησαν τῶν συγκαθημένων αὐτῷ. Ὃν γὰρ πρόσθεν περὶ πολλοῦ φίλον ἔχειν ἐποιοῦντο τούτῳ τότε οὐδὲ τῆς αὐτῆς συνεδρείας κοινωνεῖν ἤθελον.*

In reliquum anni tempus] A Nonis Decemb. ad Kal. Ianuarias.

Cap. 15. *De refectione Capitolii — vocavit*] Ita exprimit Graecorum *ἐπί τινι εὐθύνειν.* Dio lib. 43. hac de re loquens: *ἐφ' οὗ τῇ ἐκποιήσει εὐθύνειν ἐκεῖνον ἐπεχείρησε.* Lib. 37. dixerat: *κλοπῆς αὐτὸν ηὔθυνε καὶ τὸν λογισμὸν τῶν ἀνηλωμένων χρημάτων ἀπῄτει.* Sic lib. 6. c. 2. *Caesarem ad disquisitionem Senatus vocavit.*

Quae curationem eam in alium transferebat] Is *alius* est Pompeius. In quem voluit Caesar non tam curationem quam honorem inscriptionis ambitiose transferre. Dio: *ἔπραττεν ὁ Καῖσαρ ὅπως τὸ μὲν τοῦ Κατόλου ὄνομα ἀπὸ ναοῦ τοῦ Διὸς τοῦ Καπιτωλίνου ἀφαιρεθείη, τῷ δὲ δὴ Πομπηΐῳ τὰ λοιπὰ προςεξεργάσασθαι ἐπιτραπείη.* Et quae sequuntur.

Relicto statim novorum Consulum officio] Vide ad cap. 53 lib. seq.

Cap. 16. *Donec ambo — Patrum ſubmoverentur*] De Caecilio Metello conſentit Dio: de Caeſare perſpicue aliter tradit: ceſſiſſe illum, neque paſſum decerni id de ſe, quod iam de Nepote fuerat decretum, οὐ μὲν οὕτω γε χαρίζεσθαι αὐτῷ (Pompeium intellige) ἤθελεν. ὥστε καὶ ἐφ' ἑαυτῷ διὰ τοῦτο ψηφισθῆναί τι τοιοῦτον, οἷον ἐπὶ τῷ Νέπωτι δέδοκται, ὑπομεῖναι. Id puto ex eo accidiſſe, quoniam decretum iſtud, quod ad Caeſarem, prius contumacia ipſius et imparentia, deinde ob poſterius factum ſenatusconſultum, perinde habitum, quaſi nunquam eſſet factum.

Operamque ſibi — pollicentem] Mirus ubique in hoc auctore poteſt obſervari verborum dilectus, non e rhetorum lecythis petitorum, ſed e vita communi et uſu quotidiano. Nam illae voces *in asſerenda dignitate*, ipſiusmet Caeſaris ſunt, non Suetonii. In omni republica bene temperata, qualis Romana fuit, duplex obſervatur aequalitas, arithmetica et geometrica; ſive, ut cum Ariſtotele dicam, τὸ ἀριθμῷ ἴσον, et τὸ κατ' ἀξίαν ἴσον. Prior aequalitas appellatur libertas, poſterior dignitas. Ut igitur plebs vilis quoties fere tumultuatur, libertatem praetexit: ſic optimates et potentes dignitatem. Sic Catilina conſpirandi adverſus patriam hanc ſe habere cauſſam dicere ſolitus, quod ſtatum dignitatis ſuae non obtineret. Apud Salluſtium ipſe ita loquitur c. 35: *Iniuriis contumeliisque concitatus, quod fructu laboris induſtriaeque meae privatus,* STATUM DIGNITATIS NON OBTINEBAM, *publicam miſerorum cauſſam pro mea conſuetudine ſuſcepi.* Caeſar ſimillime, cauſſam, cur patriae bellum intuliſſet, hanc afferre ſolitus, pro asſerenda dignitate ſua. De bello civil. lib. 1. c. 7. in concione ad milites: *hortatur, cuius imperatoris ductu IX annis remp. feliciſſime geſſerint; ut eius exiſtimationem dignitatemque ab inimicis defendant.* Suetonius c. 33. de illa concione aut ſimili loquens: *quum affirmaret, ſe ad ſatisfaciendum omnibus, per quos dignitatem ſuam defenſurus eſſet, annulum*

quoque aequo animo detracturum ſibi. C. 72. haec verba illius proferuntur: *profeſſus eſt palam, ſi graſſatorum et ſicariorum ope in tuenda ſua dignitate uſus eſſet, talibus quoque ſe parem gratiam relaturum.* Alibi idem Caeſar cauſſam, cur Pompeius hoc bellum conflaſſet, hanc dicit eſſe: *quod neminem dignitate ſecum exaequari volebat.* Sic in formula libellorum, quos idem Caeſar ad candidatorum commendationem circum tribus miſſitabat: *commendo vobis illum et illum, ut veſtro ſuffragio ſuam dignitatem teneant,* ut legitur c. 41. In his omnibus locis *dignitas* non ſimpliciter honorem ſignificat; ſed illam aequalitatem, quam appellari diximus Ariſtoteli, τὸ ἴσον τὸ κατ' ἀξίαν.

Cap. 17. *Apud Novium Nigrum quaeſtorem*] Hoc eſt quaeſitorem. Notum, qui fuerint in Romanis δικαστηρίοις quaeſitores.

A L. Vettio indice] Scribe *Iudice,* et ita volueram. Sic enim membranae Viterb. Sic nummi veteres, quos proferunt viri docti, in quibus Vettii cognomen eſt Iudex. Dio lib. 37. vulgatam lectionem ſtabilit nonnihil, μηνύσει Λουκίου Οὐεττίου ἀνδρὸς ἱππέως. Eſt et apud Tacitum Vettius quidam Valens, qui indicium offerens trahitur ad ſupplicium, 11, 35 Annal. ex eadem, ut puto, gente.

Quaedam ſe de coniuratione] Recte *quaedam,* ut Memmianus et fere omnes libri. Nonnulli *quadam:* id vero ferri non poteſt. Non enim de alia coniuratione iſta debent intelligi quam de Catilinaria.

Vettium pignoribus captis et direpta ſuppellectile] Inter coercitionum modos leniores hic fuit. Nam ſi quis Conſuli aut Praetori non obtemperaret, lictores mittebantur, qui damno eum coercerent, ut loquitur Cicero. Ex eo diſcimus, fabros, ſi aditus non pateret, ſolitos adhiberi, et publicis operis omnia diſturbari. Hanc violentiam exprimit Suetonius voce *direpta:* neque enim praedam aut rapinam id verbum ſemper ſignificat, ſed violentiam

duntaxat et celeritatem actionis denotat. Erit igitur *direpta ſuppellex*, quae fuerit cupide ablata et divendita. Nam *diripere* pro cupide emere, dixerunt eleganter Latini. Auctor vitae Perſii, quem docti putant eſſe Suetonium: *Editum librum continuo mirari homines et diripere coeperunt.* Nam ita ſcribendum eſſe, non *deripere,* in editione Perſii admonuimus: idque tam eſt certum, quam quod certiſſimum. Alii auctores pari venuſtate etiam verbum *rapere* uſurparunt. Hieronymus ad Pammachium, de Epiphanii litteris ad Io. Epiſcopum Hieroſolym. *Harum exemplaria certatim Palaeſtinae rapiebantur, vel ob auctoris meritum, vel ob elegantiam ſcriptionis.* Severus Sulpitius, Dialog. 1. c. 16. de ſuo libro, quo vitam B. Martini deſcripſit: *quum tota certatim urbe raperetur, exſultantes librarios vidi, quod nihil ab his quaeſtuoſius haberetur.* Porro *direpta,* hoc loco ſcribunt omnes libri, ſine ulla exceptione; non *dirupta,* ut probabili admodum coniectura (nam pignora capta moris erat caedere interdum) emendabat Guil. Ranchinus, vir doctiſſimus atque integerrimus: cuius obitum ex inopinato caſu nuper audivimus et moeruimus.

Male multatum] In optimo codice Memmiano, *mulcatum* habetur, ut olim doctiſſimus Lambinus admonuit, quem vide illa de voce disputantem. Eandem ſcripturam olim et Politianus in membranis ſuis inventam annotaverat.

Eodem Novium Q.] Elegantius in Mſſ. *eodem et Novium.*

Quod compell. apud ſe maior. poteſtat. paſſus eſſet] *Compellari* hic, quod paullo ante, *nominari.* Utraque vox hoc loco id ſignificat, quod Graeci dicunt ἐνδείκνυσθαι aut φαίνεσθαι, deferri ab indice aut delatore. Compellatio ἔνδειξις aut φάσις in iure Attico.

Cap. 18. *Ex praetura ulteriorem — Hiſpaniam*] Dio lib. 37. ὁ Καῖσαρ τῆς Λυσιτανίας μετὰ τὴν στρατηγίαν ἦρξε. Non video, cur praefuiſſe Luſitaniae cum

dicat, qui ſit nactus provinciam ulteriorem Hiſpaniam; cuius terrae pars tantum altera eſt Luſitania. Baeticam enim cum iſta complectitur. Plutarchus adhuc negligentius, qui praefuiſſe ipſum ait Iberiae ſive Hiſpaniae.

Retinentes creditores interventu ſponſor. removit] Plutarchus: Καῖσαρ ὡς ἦν δυςδιάθετον αὐτῷ τὸ περὶ τοὺς δανειστὰς ἐνοχλοῦντας ἐξιόντι καὶ καταβοῶντας, ἐπὶ Κράσσον κατέφυγε. Mox, ἀναδεξαμένου δὲ Κράσσου τοὺς μάλιστα χαλεποὺς καὶ ἀπαραιτήτους τῶν δανειστῶν, καὶ διεγγυήσαντος ὀκτακοσίων καὶ τριάκοντα ταλάντων, οὕτος ἐξῆλθεν ἐπὶ τὴν ἐπαρχίαν.

Antequam provinciae ornarentur] Ex fide doctorum virorum Lambini et Fulvii Urſini, qui ita ſcriptum eſſe in antiquiſſimis libris teſtati ſunt, reſtituimus hunc locum. Nam in noſtris quidem omnibus etiam Memmiano, ut in vulgatis, erat *ordinarentur:* minus recte. Notum, quid ſit, *ornare provinciam;* nempe κόσμον τῇ ἀρχῇ προστιθέναι. Id novo S. C. poſt impetratum lege curiata imperium, fiebat: quo de finibus provinciae, de exercitu in eam ducendo, et militum ſtipendio, cavebatur: attributus item legatus, qui propterea Appiano vocatur ὁ τῷ ἡγεμόνι τοῦ ἔθνους ἐκ τῆς βουλῆς ἑπόμενος εἰς βοήθειαν: cautum eodem S. C. et de viatico atque inſtrumento praetoriae domus. E lectione Tulliana etiam tironibus haec debent eſſe nota.

Sociis implorantibus ſubveniret] Miſera tum fuit ulterioris Hiſpaniae conditio ob duas cauſſas: nam et anguſta fides erat tota provincia; et latrociniis vicinorum populorum regio infeſtabatur. Utrique malo quam medicinam fecerit Caeſar, diſces ex Dione et Plutarcho. Ipſius vero apud ſcriptorem de bello Hiſpanienſi c. 42. haec ſunt: *Inſequenti praetura ampliato honore, vectigalia, quae Metellus impoſuiſſet, a Senatu petiiſſe, et eis pecuniis provinciam liberaſſe: ſimulque patrocinio ſuſcepto* (fortaſſe melius, *provinciae pat. ſusc.) multis legibus ab ſe in Senatum inductis ſimul publi-*

cas privatasque caussas multorum inimicitiis susceptis defendisse. Quo loco non assentior viro docto, qui pro *inductis* corrigit *inductos.* Sic fere loquitur Appianus Ἐμφυλ. 2. de eodem Caesare. Νόμους, ait, *ὑπὲρ τῶν πενήτων εἰς τὸ βουλευτήριον εἰςέφερε.*

Non exspectato successore decessit] Notat hoc Suetonius, quia contra mores, et leges etiam, ut diserte monet Dio lib. 29. Ex lege *Illud,* Dig. de officio praesidis constat, praesidem, postquam semel erat ingressus, ius abnoctandi e provincia, ne voti quidem solvendi caussa, habuisse. Historia Livii exempla aliquot suggerit civium ἀγερώχων, qui hoc ius non magis servarunt quam Caesar: sed hoc in vitio semper est positum. Sub Imperatoribus certum decessionis tempus definitum est. Lege Novell. 95. qua iubentur Praesides provinciarum, ut deposito magistratu L dies maneant in provinciarum metropolibus.

Edictis iam comitiis] Praeter manu exaratos sic habent editiones antiquissimae Romana et Bononiensis. Plutarchus, et ex illo Zonaras *πρὸς αὐτὰς τὰς ὑπατικὰς ἀφιγμένος ἀρχχιρεσίας.* At *editis* esset *μετὰ*, non *πρός.* *Edicta comitia* Dioni *ἀρχαιρεσίαι προεπηγγελμέναι.* Diffisum vero fuisse interdum comitiorum diem, in gratiam procerum absentium, docet idem Dio lib. 37. Magno Pompeio habitum hunc honorem narrans, quum exspectaretur eius ex Asia reditus.

Ambienti ut legibus solveretur] *Ambire* pro contendere omni ope atque opera: ut apud Graecos *φιλοτιμεῖσθαι, ἁμιλλᾶσθαι.*

Multi contradicerent] Cato et qui sectam eius sequebantur in republica. Dio.

Cap. 19. *Nummos — per centurias pronuntiaret*] Libertati populi Rom. interitum quum alia vitia sensim in eam remp. attulere, tum meo quidem animo, vel maxime foeda illa honorum nundinatio, quae Romae tum viguit. Plutarchus quidem in Catone Utic. auctor est,

ita Romanos per illa tempora usos esse τῷ δεκάζεσθαι, ὡς ἐργασίᾳ συνήθει, hoc est, non minus palam et sine ullo pudore pecuniam pro honoribus consequendis dedisse, quam alias consuetas omnibus artes exercerent. Notat idem in Caesare, tantam fuisse tum publicorum morum labem, et κακοπολιτείαν, ut candidati palam in comitiis nummarias mensas ponerent, et populi suffragia redimerent. Οἱ μὲν, ait, ἀρχὰς μετιόντες ἐν μέσῳ θέμενοι τραπέζας, ἐδέκαζον ἀναισχύντως τὰ πλήθη· κατῄει δὲ ὁ δῆμος ἔμμισθος, οὐ ψήφοις ὑπὲρ τοῦ δεδωκότος, ἀλλὰ τόξοις καὶ ξίφεσι καὶ σφενδόναις ἁμιλλώμενος. Interpretes qui τραπέζας isto loco de mensis escariis accipiunt, falluntur: ipse mox τραπέζας et χρηματιστήρια iungit. Lucanus lib. 1.

Hinc rapti fasces pretio, sectorque favoris
Ipse sui populus, letalisque ambitus urbi,
Annua venali referens certamina campo.

Arbiter in carmine de bello civili Pompeiano:

Nec minor in campo furor est, emptique Quirites
Ad praedam strepitumque lucri suffragia vertunt.
Venalis populus, venalis curia patrum,
Est favor in pretio.

Eam largitionem e rep. fieri] Nota et observatione dignum, posse ea tempora incidere, quum e rep. fuerit, malas alioquin artes usurpare. Simile exemplum in Graeca historia. Laudatur enim Themistocles, quod bello Persico rei bellicae administrationem Epicydi, cuius metuebatur ingenium lucri cupidum, et meticulosum, pecunia extorserit. Recte enim prudentes docent, temporibus interdum potius parendum esse quam moribus. De quo multa ad Polybium disseruimus.

Igitur cum Bibulo Cos. creatus est] Scrib. e Memmiano et aliis, *Cos. creatur,* et mox, *confierent,* non *conficerentur.*

Cap. 20. *Nec quoquam reperto qui — auderet*] Consularis potestatis pars haud minima in relationis iure olim posita: non enim poterat S. C. sine relatione fieri:

referendi autem ius Consulum fuit. Polybius lib. 6. οὗτοι (de Consulibus loquitur) τὰ κατεπείγοντα τῶν διαβουλίων ἀναδιδόασιν, αὐτοί τε τὸν ὅλον χειρισμὸν τῶν δογμάτων ἐπιτελοῦσιν. Hic igitur quid est, quod Bibulus Consul non refert de facta sibi iniuria? Puto, quia Caesar eo mense fasces habuit: eius enim e Coss. relatio fuit, cuius et fasces. At in editione Romana legitur *conquestus:* quasi de Caesare id sit dictum, non de Bibulo, qui in Senatum non venerit: non placet et damnant omnes melioris notae codices. Saepe autem factum ut, Consulibus absentibus, vel praevaricantibus ac mussantibus, referrent alii e principibus amplissimi ordinis; puta, Consules designati, aut Praetorum vel Tribunorum aliquis. Cuius rei multa exstant apud Ciceronem aliosque testimonia. Ex his liquet, cur dicat Suetonius, *qualia multa saepe in levioribus turbis decreta fuerunt.* Porro ius relationis sublata libertate etsi Consulibus ademptum non est, tamen et potestatis imperatoriae pars fuit: paullatim enim principes id sibi vindicarunt. Exemplum est ab Augusto primo, in cuius honorem decretum refert Dio in actis a. DCCXXXI, ut, assumpta in perpetuum tribunitia potestate, liceret ei, quoque Senatu, unam, de quacunque re vellet, relationem facere, etsi Consul non esset. Hoc voluit Dio hisce verbis e lib. 53. non quod somniavit nuperus emendator: ἡ γερουσία δήμαρχόν τε αὐτὸν διὰ βίου εἶναι ἐψηφίσατο, καὶ χρηματίζειν αὐτῷ περὶ ἑνὸς ὅτου (male editum est ὅπου) ἂν ἐθελήσῃ καθ' ἑκάστην βουλὴν, κἂν μὴ ὑπατεύσῃ, ἔδωκε. Non aliud hic Xylander peccaverat, quam quod pro illis, περὶ ἑνὸς ὅτου ἂν ἐθ. verterat, *de quibuscunque rebus vellet.* Magno sane veritatis dispendio neglecta voce ἑνός. Neque enim infinitum hoc ius Augusto concessum a Senatu, sed cum hac astrictione, ut de una re solum referre posset singulis Senatibus extra consulatum. Postea ampliato honore principum, inventa sunt ad similitudinem decreti huius iura secundae, tertiae, quartae,

quintae relationis, hoc est, ut quoque Senatu possent de duabus, tribus, quatuor, quinque rebus, quas vellent cunque, etiam non Consules, facere relationem. Exempla apud Capitolinum et Vopiscum. Apud quos observabis, fere cum proconsulari imperio et tribunitia potestate ius hoc iungi, plane ut in isto Dionis loco. Hoc igitur Xylandri peccatum qui debuerat corrigere, suo insuper non leviore cumulavit, et maximi momenti locum prava emendatione corrupit. Vult enim corrector iste *χρηματίζειν* esse *sancire,* non *relationem facere,* id vero pernegamus nos, et Xylandrum merito reprehendimus, quod alibi male sic acceperit eam vocem: ut lib. 55. illo loco: *ἐς τὸ συνέδριον ἐν λευκώμασι γεγραμμένα προέθηκε, πρὶν χρηματίσαι τι περὶ αὐτῶν,* etc. et lib. 58. ibi, *ἐχρημάτισαν δὲ οὔτε τότε, οὔτε αὖθις οὐδὲν, μέχρις οὗ ὁ Γαΐος δωδεκάτῃ ἡμέρᾳ τὴν ἀρχὴν ἀπειπὼν ἠγγέλθη.* His locis atque aliis *χρηματίζειν* est referre aliquid ad Senatum, ut de eo sententiae dicantur. Id supra diximus fuisse munus Consulum, vel iis cessantibus, Tribunorum aut Praetorum. Notandum vero, Praetores paullatim hoc ius non lege aliqua, sed non utendo amisisse: donec anno DCCXLVI ab Augusto in eius possessionem restituti sunt: frustra: iterum enim perire illud sibi tractu temporis siverunt. Rem nondum vulgatam docuit me Dio lib. 55. *τοῦτό τε οὖν ἰσχυρῶς ἐπὶ πλεῖστον τοῖς πάλαι τηρηθὲν, ἐξίτηλον τρόπον τινὰ ἤδη γέγονε, καὶ τὸ τῶν στρατηγῶν. Καὶ ἐκεῖνοι ἀγανακτήσαντες ὅτι μηδεμίαν γνώμην, καί τι τῶν δημάρχων προτετιμημένοι, ἐς τὴν βουλὴν ἐςέφερον, παρὰ μὲν τοῦ Αὐγούστου ἔλαβον αὐτὸ ποιεῖν, ὑπὸ δὲ δὴ τοῦ χρόνου ἀφῃρέθησαν.* Locus illustris, idemque clarus et apertus. Quod modo dicebamus esse *χρηματίζειν*, pro eo dixit hic Dio, *γνώμην εἰς τὴν βουλὴν εἰςφέρειν.* Nihil pote planius. Sic libro eodem: *δι' οὖν ταῦτα ἀπορῶν χρημάτων, γνώμην ἐς τὴν βουλὴν ἐςήνεγκε, πόρον τινὰ διαρκῆ καὶ ἀέννaον ἀποδειχθῆναι.* Interpretes eius praestantissimi scriptoris *γνώ-*

μην εἰςΦέρειν verterunt, *ſententiam dicere in Senatu.* Sunt alia prope infinita ſcitu digniſſima, quae in eius auctoris Graecis verbis latent, vel corruptis, vel male hactenus expoſitis. Ut ad Suetonium redeam, doceri equidem velim, quid ſibi ille voluerit, quum ita ſcriberet, *referre aut cenſere?* Nam ſi nemo fuit, qui relationem faceret, ne potuit quidem eſſe, qui cenſeret. Sunt enim quodam modo relata, referre et cenſere. Poterant quidem Senatores de ea re verba inter ſe facere in Curia: at cenſere, hoc eſt loco ſententiae quid videretur dicere, aut de ſcripto recitare, hoc vero nemo potuit, niſi praeceſſiſſet relatio.

In levioribus turbis] Vetus ſcriptura plerorumque librorum, *in levioribus culpis.* Probabam: ſed revocabat me ab ea ſententia Memmianus cum editis conſentiens.

Quoad poteſtate abiret] Octo menſes domi abditus latuit. Plutarchus Pompeio.

Per edicta obnuntiaret] Dio lib. 38. ait: *δι' ὑπηρετῶν*, per *lictores* vel *accenſos.* Idem haec ita exprimit: *ἐν τῇ οἰκίᾳ καταμένων, ἀεὶ τῷ Καίσαρι ὁσάκις γε ἐνεωτέριζέ τι, ἐνετέλλετο διὰ τῶν ὑπηρετῶν, ὅτι ἱερομηνία τε εἴη, καὶ οὐδὲν ὁσίως ἐκ τῶν νόμων ἐν αὐτῇ δύναιτο δρᾶσθαι.* Hoc quid ſit declarat idem paullo ante, de eodem Bibulo ſic ſcribens: *ἐκώλυε τὸ νομοθέτημα, καὶ τέλος, ἐπειδὴ μηκέτ' αὐτῷ μηδεμία ἄλλη σκῆψις ἀναβολῆς ὑπελείπετο, ἱερομηνίαν ἐς πάσας ὁμοίως τὰς λοιπὰς τοῦ ἔτους ἡμέρας, ἐν αἷς οὐδ' εἰς ἐκκλησίαν ὁ δῆμος ἐκ τῶν νόμων συνελθεῖν ἐδύνατο, προηγόρευσε.* Igitur *obnuntiare*, Dioni eſt *ἱερομηνίαν προαγορεύειν*, ferias indicere: quod caute accipiendum eſt: nam obnuntiatione fit quidem dies nefaſtus, et comitialis eſſe deſinit: non fit tamen feſtus neque *ἑορτάσιμος.* Quare, quid appellet *ἱερομηνίαν*, non intelligo. Melius alibi *obnuntiare* vertit idem *προεπαγγέλλειν ὡς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τὴν ἡμέραν ἐκείνην μαντευσόμενον*, *praemonere ſe*

illa die de coelo servaturum ad capiendum auspicium. Non potest paucioribus verbis Latinae dictionis vis exprimi. Cicero ad Attic. lib. 4. *proscripsit ille, se per omnes dies comitiales de coelo servaturum.* Idem Dio lib. 38. *servare de coelo* vertit, τὰ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ γινόμενα παρατηρεῖν: ubi legem Clodiam refert, qua vetus institutum antiquatur, diebus comitialibus servandi de coelo.

Testandi gratia] Lislaei cod. *testationis gratia.*

Iulio et Caesare Coss.] Dio: τόν τε δὴ Καίσαρα δύο καὶ ὠνόμαζον καὶ ἔγραφον Γαίον τε Καίσαρα, καὶ Ἰούλιον Καίσαρα ὑπατεύειν λέγοντες.

Bis eundem praeponentes, nomine atq. cognomine] Ait *praeponentes:* nempe voci Coss. vulgo editur, *proponentes:* vetustiores aliter.

Non Bibulo quicquam] Vetus editio *quiddam.*

Campum Stellatem maioribus consecratum] Si verum est, quod Suetonius ait, fuisse campum a maioribus consecratum, putem factum in memoriam inclytae illius victoriae, quam Romani eo in loco de Samnitibus a. U. C. CCCCLIX. Coss. Q. Fabio V. P. Decio IV. retulerunt. Vide Livium lib. 10. Sed si consecratus hic campus fuit, sequitur, ut ex illo desierit coli, fueritque, ut appellant Graeci, ἱερὰ ὀργάς, ἄνετος, ἀνέργαστος. Hoc concedere non possumus, quin arguamus M. Tullium ignorantiae, ut recte observatum Turnebo: nunquam enim rem tanti ponderis in tam gravi caussa reticuisset summus orator, nisi penitus hoc illi fuisset incognitum. Nam quod doctissimus Torrentius quasi Ciceronem excusans ait, non omissum id a Tullio, sed desiderari hodie cum aliis, quae ex eius Agrariis abolevit vetustas: pace illius dixerim, ne refutatione quidem eget. Num enim potuit orator eandem terram existimare eodem tempore et diis consecratam, et usibus hominum expositam? quin de Stellate campo loquatur ille tan-

quam, qui coleretur et exerceretur, legenti non erit dubium. Consequens igitur, ut ὀργάδα non esse persuasus fuerit. Quamobrem de huius campi antiqua conditione quin opinati sint contraria Cicero et Suetonius, non possumus negare. Ceterum utrius vera opinio fuerit, quaerant amplius, qui otio abundant. Equidem ut arbitrer, Ciceronem, cui toties, qua ex negotio, qua in aestivo secessu animi caussa, lustrata Campania, rem ignorasse in tam facili cognitione positam, adduci nequeo: etsi parum ei perspectum fuisse Campani agri modum, quae paullo post dicemus, clare arguunt.

Agrumque Campanum] In commemoratione legis Iuliae Agrariae longe abeunt (quod pauci observarunt) a Latinis scriptoribus Graeci. Sententia horum est, egenae plebi, cuius infinita Romae multitudo fuit, assignatos hac lege agros alios; Campanum vero iis extra sortem divisum, qui tres liberos haberent. Appianus lib. 2. Ἐμφυλίων de Caesare: *νόμους ὑπὲρ τῶν πενήτων ἐς τὸ βουλευτήριον ἐσέφερε, καὶ γῆν αὐτοῖς διένεμε, καὶ τὴν ἀριστεύουσαν αὐτῆς μάλιστα περὶ Καπύην, ἐς τὰ κοινὰ διεμισθοῦτο τοῖς οὖσι πατράσι παίδων.* Hoc voluit Dio lib. 38. quum scriberet, *ὅ,τε οὖν νόμος οὕτως ἐκυρώθη. Καὶ προςέτι καὶ ἡ τῶν Καμπανῶν γῆ τοῖς τρία τε πλείω τε ἔτι τέκνα ἔχουσιν ἐδόθη: ita*, inquit, *perlata lex est: et hoc amplius ager Campanus tres pluresve liberos habentibus, divisus.* Exstitere, qui Dionem inconstantiae arcesserent, qui hoc loco de agro Campano lege Iulia diviso contraria iis scribat, quae initio eiusdem libri narrantur. Non difficilis responsio est: satis enim ab eorum reprehensione vocula unica *προςέτι* cavit sibi Dio: nam hic loci illius sensus est: legem agrariam, de qua initio libri dixerat, in gratiam egenorum civium cuiuscunque generis, fuisse perlatam; et insuper divisum agrum Campanum tres liberos habentibus: licet initio, quum lex suaderi coepit, adeo tale nihil expeteretur, ut contra diserte in lege is ager exciperetur. Ita Graeci: Latini vero

aliam nullam praeter agri Campani et Campi Stellatis divifionem agnofcunt. Praeter Suetonium, cuius clara hic verba, Velleium audiamus 2, 44: *In hoc confulatu Caefar legem tulit, ut ager Campanus plebei divideretur, fuafore legis Pompeio. Ita circiter viginti millia civium eo deducta.* Sed quid aliis opus teftibus? Ecce unum pro omnibus. Cicero ad Att. lib. 2. ep. 16. *Coenato mihi et iam dormitanti, prid. Kal. Mai. epiftola eft illa reddita, in qua de agro Campano fcribis.* Non multo poft: *Deinde, ut me ego confoler, omnis exfpectatio largitionis agrariae in agrum Campanum videtur effe derivata: qui ager ut dena iugera fint, non amplius hominum quinque millia poteft fustinere: reliqua omnis multitudo ab his alienetur neceffe eft.* Expreffius nihil dici potuit contra Graecorum fententiam. Mitto alia, quae paffim in iisdem epiftolis atque alibi hac de re fcripfit idem.

Ac viginti millibus civium] Lego, *ad XX.* Divifit millibus civium ad viginti. Paterculus modo: *circiter XX millia civium eo deducta.* Parum autem Ciceroni Campani agri modum fuiffe cognitum, hinc colligimus: quem enim putabat ille vix fuffecturum quinque hominum millibus agrum, fufficit XX. Neque ad rem facit, quod Stellatis campus ad agrum Campanum, de quo ibi loquitur Cicero, fuit adiectus: ea enim exigua appendix fuit, prae Campani magnitudine, cuius pars erat. Neque item dici illud poteft, non dena, fed pauciora iugera lege Iulia fuiffe fingulis colonis asfignata: quum enim ille modus fit parvus, etiam fi quis liberos non haberet, quis putet breviorem eo asfignatum liberos habentibus? Prorfus a Caefaris munificentia aliena haec μικρολογία eft.

Publicanos remiffionem petentes — relevavit] Mihi videtur Cato fine cauffa propter hanc equitum poftulationem tantum turbarum excitaffe: prorfusque Ciceroni asfentior, debuiffe eum mitius et non adeo Stoice

cum publicanis agere, nec, ut fecit, ordinem equeſtrem a Senatu propterea ſeiungere. Iure enim ſuo uſi equites, quum, vaſtata per Mithridatem Aſia, remiſſionem et *ἐνδικίαν* petierunt; hoc eſt, parte mercedum relevari. More maiorum licuit illis hoc facere: ſaepiusque Romae factum. Fuit autem haec poteſtas non Conſulis, ſed Senatus. Docet Polybius lib. 6. ubi de locationibus Cenſorum locutus ſubiicit, *Ἔχει δὲ περὶ πάντων τῶν προειρημένων τὴν κυρίαν τὸ συνέδριον· καὶ γὰρ χρόνον δοῦναι, καὶ συμπτώματος γενομένου κουφίσαι, καὶ τὸ παράπαν, ἀδυνάτου τινὸς συμβάντος, ἀπολῦσαι τῆς ἐργωνίας.* Propterea in lege cenſoria aſcriptum, *ſi quis frui publico publicanus non poſſet, ne ei fraudi id eſſet.* Quod Cicero appellat *tegi lege cenſoria*, in ea de *provinciis conſular.*

Cicerone — deplorante temporum ſtatum] *Deplorante*, id eſt quum deploraſſet, *ὀλοφυραμένου*, non *ὀλοφυρομένου.* Non enim Cicerone orante factum, ſed trium ſaltem horarum intervallo, ut teſtatur ipſe in oratione pro domo ſua c. 16. Sic apud Terentium Phorm. 5, 1. *Offendi adveniens,* hoc eſt, *ἐλθών*, non *ἐρχόμενος*: apud *Virgilium: Ipſe domum linquens:* quod ſemper Graeci *λιπών*, ut recte obſervatum Donato in Phormionem, et Priſciano extr. lib. 12. Contra in paſſivis: nam praeteritum neceſſario uſurpant Latini praeſentis loco. Ut, *ut ventoſa per aequora vectis.* Hoc eſt *ὀχουμένων*: non autem *ὠχημένων.*

Poſtremo — inductum praemiis] Omnes veteres codd. hic corrupti: emendatio ex Cicerone et hiſtoricis in promptu. Legebam, *Iudex inductus*, vel *index inductus,* aut ſimpliciter *inductus:* ſed praefero lectionem, quam ex ſcripto codice magni Cuiacii communicavit clariſſimus amiciſſimusque Lectius, *induxit Vettium.* Atque ita edi oportuit. De re et tota hac hiſtoria lege epiſtolam Ciceronis 24. e lib. 2. ad Att.

De inferenda Pompeio nece] Cur tacuit de Caeſare? nam ita dixit ille falſus index. Dio lib. 38.

Ex compacto nominaret] Glossae veteres, *compactum facit*, *συνδοιάζει*. Graeci posteriores *συνδυάζειν* (pro quo saepe scriptum offendas *συνδοιάζειν*) dixerunt consentire alicui in fraudem alterius, hoc est *colludere*. Alibi Glossae; *συνδοιασμὸς* collusio. Iustinian. Novell. 150. *τινὲς τῶν ἀρχόντων τῶν ἐπαρχιῶν συνδυαζόμενοι πολλάκις τοῖς διασώζουσι τὸ ἡμέτερον στράτευμα, μὴ ἑτοιμάσωσι τὰς δαπάνας. Quidam e praesidibus provinciarum colludunt cum deductoribus nostri exercitus, ne parentur commeatus.* Idem alibi vocat et *συμπαιγνίαν*, latinissans, ut saepe. Apud Livium *compacto* et *communi fraude* iunguntur ut *ἰσοδύναμα*.

Uno atque altero nominatis] Dio auctores huius conspirationis facit Ciceronem et Lucullum. Narrat autem non ut mimum a Caesare fictum, sed tanquam rem gestam, nefarii huius consilii cupidissime Ciceronem reum peragens. Apage istam fatuam et falsam sententiam. Sed hoc perpetuo in illo scriptore observare licet, semper eum Romanis hominibus, quos ingenium et eruditio fecit illustres, obtrectare. Hinc illa de Cicerone praesertim et Seneca tam multa non minus falsa quam ipsis parum honesta.

Intercepisse veneno indicem creditur] Quidam codd. *Iudicem*, pro *indicem*, quod Vettii cognomen fuisse ante dictum. Eum noctu in carcere fuisse exstinctum, tradunt historici.

Cap. 21. *Pompeium prim. rogare sentent. coepit*] Nempe in Senatu. Mirum igitur, qui scribat Appianus, toto Caesaris consulatu nullum habitum post primas illius cum Bibulo contentiones: sic enim ait: *βουλὴν μὲν οὐκέτι συνῆγεν ἐπὶ τὸ ἔτος ὅλον· ἐπὶ δὲ τῶν ἐμβόλων ἐδημηγόρει.* Non celabo cod. Viterb. lectionem corruptam, *Pomp. pr. rog. sententiam dicereque coepit.* Videamus ne quid hic lateat: quod equidem divinare non possum.

Eum toto anno conservaret] Viterb. lib. *observaret*. Accipe autem *toto anno* pro tota parte anni, qua Consules designati nulli erant: nam consularibus comitiis peractis, quin mutanda ratio esset, et is honos Coss. designatis habendus, non ambigo. At docti viri aliter accipiunt haec verba, et multum hic aestuant.

Cap. 22. *Cuius emolumento — triumphorum*] Forte scribendum: *cuius emolumenta et opportunitates, idonea sint materia triumphorum.*

Quasi alludens] Quasi per lusum ac iocum. Non enim *alludere* hic interpretor *αἰνίττειν*, sed *προςπαίζειν*.

In Assyria quoque regnasse Semiramin] Turonensis, *in Suria*, vel ut postea emendatum, *in Syria*. Non multum interest, utro modo legatur. Assyriae tamen reginam Semiramin potius quam Syriae dici observamus. Recte autem Caesar Semiramin et Amazonas coniungit: nam et illa erat stirpe Amazonica; quod quum ab Herodoto et aliis historicis praetermissum, critici Graecorum ita produnt: *Κάϋστρός ἐστιν υἱὸς Πενθεσιλείας τῆς Ἀμαζόνας, ὃς ἐν Ἀσκαλῶνι ἔγημε τὴν Δερκετὼ, καὶ ἐξ αὐτῆς ἔσχε τὴν Σεμίραμιν, ἥτις καὶ τὰ Βαβυλώνια τείχη κατεσκεύασε.*

Magnamque Asiae part. Amaz. tenuisse quond.] Asiam cape minorem, non illam quae *τῆς οἰκουμένης* pars tertia est habita: nam si hanc respicias, falsum erit, quod Caesar dicit. Quin etiam iure queat aliquis mirari, cur Asiam potius quam Europam nominarit; quum plura multo in hac quam in Asia tenuerint. Itaque Iustini verba sunt haec lib. 2. *Maiore parte Europae subacta, Asiae quoque nonnullas civitates occupavere.* Ut omittam de Africa, quae prima illarum sedes.

Cap. 23. *Triduoque — absumpto in provinc. abiit*] Caussam subitae profectionis accurate explicat Caesar init. commentar. c. 7. Nam huc pertinent illa verba: *Caesari quum id nuntiatum esset, eos per provinci-*

am nostram iter facere conari, maturat ab urbe proficisci; et, quam maximis itineribus potest, in Galliam ulteriorem contendit, et ad Genevam pervenit.

Et statim quaestor eius — arreptus est] Vellem dictum planius; nunc enim anceps oratio: tam enim possumus de quaestore Caesaris accipere, qui euntem in provinciam erat comitaturus, quam de eo, qui fuit eidem Consuli quaestor. Hoc melius, nisi fallor. Non enim fit mihi verisimile, post abitum Caesaris remansisse in urbe eius tum quaestorem. Consulibus autem suos fuisse quaestores, clarum ex Livii 4. Dionis 48.

Aliquot criminibus arreptus est] Lib. 7. in Vitell. *Ac post praeturae honorem, inter Seiani conscios arreptus est.* Liv. lib. 3. *Priusquam praedicta dies adesset, Appius sibi mortem conscivit. Subinde arreptus a P. Numitorio, Sp. Oppius invidiae proximus.*

Obtinuit — reus ne fieret] Lege Memmia id cautum. Val. lib. 3. c. 7. *M. Antonius quaestor proficiscens in Asiam, Brundusium iam pervenerat: ubi litteris certior factus incesti se postulatum apud L. Cassium Praetorem, cuius tribunal propter nimiam severitatem scopulus reorum dicebatur: quum id vetare beneficio legis Memmiae liceret, quae eorum, qui reip. caussa abessent, recipi nomina vetabat, in urbem tamen recurrit.*

In magno negotio habuit] Non displiceret, *in magno habuit*, si per codices liceret hic consentientes. Sic apud Dionem et Aelianum, ἐν μεγάλῳ τίθεσθαι, et ἐν ἐλαφρῷ ποιεῖσθαι, aliaque apud Graecos. Tacitus, *quocunque casu occiderat, dum atrociora metuebantur, in levi habitum.* At apud Arnobium pro ποιεῖσθαι περὶ πολλοῦ, legas, *in magnis ponderibus ducere.*

E competitoribus] Turonensis codex et Lisslaei, *petitoribus.* Iidem, *recepissent*, non *pepigissent.*

Iusiurand. atque etiam syngrapham exigere] Prima editio, *syngraphum*, ut aliquoties apud Plautum. Viterbiensis codex, *chirographum.* Sic lib. 4. ubi aliud habetur depectionis contra bonos mores exemplum: *de qua re et iureiurando et chirographo cavit.* Et lib. ult. in Domitiani vita: *chirographum eius conservasse, et nonnunquam protulisse noctem sibi pollicentis.* De huiusmodi contractibus lex Iuliani Imp. exstat in libris Iuris civilis Rom.

Cap. 24. *Perfecitque utrumque*] Haec Vaticani codicis scriptura: nam in Turon. et aliis omnibus (Lisslaei cod. excipio, qui verba haec non habet) alio loco ista sic collocantur, *compulit, ut detrudendi Domitii caussa consulatum alterum peterent: perfecitque utrumque: et ut in quinquennium sibi imperium prorogaretur.* Emendabam: *fecitque per utrumque ut in quinq.* Vide Plutarchi narrationem in Pompeio. Sunt codd., qui habent *propagaretur,* non *prorogaretur.* Eadem discrepantia notata mihi non uno loco. Est qui, *prorogarent,* ut Viterb.

Alios privato sumptu addidit] Vulgo, *alias publico, alias pr. s. ad.* Sustulimus otiosa verba auctoribus Vatic. et Viterbiensi nostro; itaque esse in suis Pithoeus et Lisslaeus annotarant. Ita et Turonensis.

Vocabulo quoque Gallico, Alauda enim appellabatur] Militum galeis cristarum adiectione terribiliorem speciem dare, vetustissimum fuit Carum inventum, Romanis ac Graecis adaeque probatum. Vetustiorum Graecorum galeae non pinnis sed equinis setis fiebant horridae: unde illa apud vatem praecipuum, λόφος ἱππιοχαίτης, κυνέη ἵππουρις, et inde etiam Δωριεῖς τριχάϊκες. Romani teste Polybio pinnas tres adhibuere praelongas, colore purpureo vel nigro; et ita Lamacho tribui ab Aristophane video τὼ πτερὼ τὼ ἐκ τοῦ κράνους, ac mox, τὸ λοφεῖον τῶν τριῶν λόφων. Et apud Aeschylum Tydeus τρεῖς κατασκίους λόφους σείει. Virgilius de Turno:

Cui triplici crinita iuba galea alta chimaeram Sustinet. Ceterum insignes oportet fuisse legionis istius πτερίνους φάλους, ut Polybius vocat, vel aliud quid peculiare habuisse, unde *Alaudae* appellationem sit nacta. Vocabulum *alaudae* Gallicum esse et galeritam sive cassitam avem significare, testis praeter Plinium, Marcell. Empiricus c. 29. homo Gallicae linguae veteris non imperitus. Gregorius Turon. lib. 4. *In ecclesia Arverna, dum matutinae celebrarentur vigiliae, in quadam festivitate avis corydalus, quam alaudam vocamus, ingressa est.* Legionem novam, galearum cristis insignem, militari lascivia fuisse Alaudam de avis nomine, sicut Plinius tradit, appellatam, non magis mirum quam Cares olim eandem ob caussam *gallos gallinaceos* fuisse vocitatos. Plutarchus Artaxerxe: τοὺς Κᾶρας ΑΛΕΚΤΡΥΟΝΑΣ οἱ Πέρσαι διὰ τοὺς λόφους, οἷς κοσμοῦσι τὰ κράνη, προσηγόρευον. Sic et Comici Attici quendam ob similem speciem, aut aliquam δυσμορφίαν ridentes, nomen ei fecerunt Κορυδεὺς a κορυδὸς, galerita sive alauda. Celebratus etiam est Athenis Adaeus quidam, ipse quoque Ἀλεκτρυὼν *Gallus gallinaceus* ex eo cognominatus, quod cristam in capite gestaret; de quo vide Heraclidae Comici versus apud Athenaeum lib. 12. Apage circulatoris illius commentum, qui voce Cimbrica Alaudam legionem esse dictam ariolatur, non propter similitudinem avis cristatae, sed, quia tota ex veteranis constaret. Impium hominem, non solum vanum! qui sacrosancta religionis nostrae mysteria in galeritae crista quaerat. Haec vident et probant, qui se esse iactant solos sepem legis.

Sed prospere decedentibus rebus] Malim *prospere ei cedentibus rebus*, vel *cadentibus*, ut lib. 3. Vetus tamen omnis scriptura etiam Memmiani codicis habet *decedentibus*. Et fortasse hoc inter καινοπρεπείας Suetonii exempla referendum potius quam corrigendum. Non multo aliter apud Ciceronem, *discedere*, de

exitu rei alicuius, quod respondet Graeco ἀπαλλάττειν vel ἀπαλλάττεσθαι. Lib. 3. in Verrem c. 30. *Si istius haec tanta iniuria impunita discesserit.* In eadem, *omnes liberatos discessisse, et esse ignotum omnibus.* Sic alibi saepe, et Terentius.

Plurium — supplicationem impetravit] Restringe illa, *quisquam umquam* ad tempora ante Caesarem: nam post eius excessum ea res non habuit modum. Vide Ciceronem de provinciis consularibus.

Cap. 25. *Gessit autem — quibus in imperio fuit*] Appianus in Celticis rerum gestarum in Gallis a Caesare summam ita exprimit: Καῖσαρ μυριάσιν ἀνδρῶν ἀγρίων ἐν τοῖς δέκα ἔτεσιν, ἐν οἷς ἐστρατήγησεν, ἐς χεῖρας ἦλθεν (εἴτις ὑφ' ἓν τὰ μέρη συναγάγοι) τετρακοσίων πλείοσι. Καὶ τούτων ἑκατὸν μὲν ἐζώγρησαν, ἑκατὸν δὲ ἐν τῷ πόνῳ κατέκτανον. Ἔθνη δὲ τετρακόσια, καὶ πόλεις ὑπὲρ ὀκτακοσίας, τὰ μὲν ἀφιστάμενα σφῶν, τὰ δὲ προσεπιλαμβάνοντες ἐκρατύναντο. *Congressus est*, inquit, *Caesar cum hominibus feris, si omnia proelia in unam summam colligantur, amplius quadragies CM: caesa ex his decies CM, capta totidem. Victae gentes CCCC. Urbes partim rebellantes in ordinem coactae, partim Romano imperio tum adiectae, DCCC.* Plutarchus in Pompeio M urbes in Gallia vi expugnatas a Caesare scribit: de ceteris cum Appiano consentit. Plinium vide lib. 7. c. 25. Quod Appianus ait, decem annis in eo imperio Caesarem fuisse, Suetonius aliique novem: neutrum exacte verum est. Tenuit Gallias Caesar per geminum quinquennium semestri imperio minus, quod ei ademptum initio belli civilis. Suetonius alibi 10 annorum spatium dicit. Apud Dionem lib. 44. in funebri laudatione Caesaris Antonianae valde negligenter scriptum τὸ ὀκτὼ ἔτεσιν ὅλοις ἡγεμονεῦσαι Caesarem. Cuius peccatum dicemus, Antoniine an Dionis an librarii?

Cap. 26. *Nec multo post neptem amisit*] Quoniam Iuliae puerperium tam cito est exstinctum: (nam ut ve-

nuſte Zonaras ſcribit, μετ' ὀλίγον καὶ τὸ τεχθὲν ἐπαπῆλθε τῇ μητρὶ) factum inde, ut inter auctores non conveniat, filium an filiam eſſet enixa. Plutarchus, Dio et Suetonius filiam aiunt. *Neptem* enim, non *nepotem*, ut eſt in Vaticano, reperimus in Viterbienſi aliisque omnibus codd. praeter Memmianum et Liſlaei. Velleius tamen et Lucanus filium fuiſſe volunt. Nam quod Lucani locum ex lib. 5. docti corrigunt, plauſum a me non ferent: habeo enim perveteres membranas eius poetae, in quibus non aliter ſcriptum, quam ut hodie editur, *Mortemque nepotis.* Quid autem miramur, in re tam parvi momenti inter ſcriptores non convenire, quum eos videamus in rebus longe maximis contraria invicem, nedum diverſa, ſcribere! Ut ne dicam, videri poſſe in ancipiti hiſtoria de induſtria locutos, qui genus maſculum uſurparunt, memores filii appellatione et ſequiorem ſexum contineri. Fruſtra igitur, mea quidem ſententia, duo doctiſſimi viri contendunt, alter ut Suetonii, alter ut Lucani locum emendet.

Maturius et imperfecto adhuc bello] An potius, *immaturius?* Revera enim immaturus futurus erat et intempeſtivus deceſſus, bello nondum perfecto. Nihil tamen muto et omnium librorum lectionem ſervo. *Maturius*, id eſt, ante legitimum tempus decedendi e provincia, neque exſpectato ſucceſſore, ut antea dicebat Suetonius.

Cuius area ſuper HS millies conſtitit] Qui vocant hanc lectionem in dubium, quam ſuper omnium veterum codicum auctoritatem Plinius comprobat, eos apparet populi Rom. opes et magnificentiam habuiſſe parum cognitam. Budaeum excipio, cuius mens prope divina, neſcio quomodo in tractatione iſtius loci disſimilis ſibi fuit. Sed haec miſſa facimus: ſunt enim a doctis viris pridem animadverſa: neque noſtrum, de aliorum menſis analecta converrere. Obſervavimus et nos mendas aliquot apud Ciceronem aliosque ab hac inobſervantia Romanorum magnificentiae profectas, quas alio tempore, θεοῦ διδόντος, detegemus.

Quod ante eum nemo] Vulg. *nemo fecit.* Nostri omnes habent ut edidimus. Et glossam esse illud *fuit*, palam testatur Memmianus. In iisdem, quam *maxime*, non *maxima.* Pudet minutias istas persequi; nec faciam porro, nisi caussa sit. Lectorem semel volumus monitum, quae in hac editione mutata reperiet, quorum hic non erit reddita ratio, hausta esse illa ex iis codicibus, quorum initio fecimus mentionem.

Quamvis macellariis oblocata] Viterbiensis, *adlocata.* Turonensis, Pithoei et Lislaei, *ablocata.* Qua voce utitur in Vitellio, c. 7. Macellum Plutarchus alicubi κρεωπώλιον interpretatur: sed latius patet vocis illius significatio, extenditurque ad omne obsoniorum genus. Glossarium: *Macellarius*, ὀψωνιοπώλης. Suetonius infra: *Dispositis circa macellum custodibus, qui obsonia contra vetitum retinerent.* Inde apud Senecam, *vivere in macello*, pro, *in popina et* καπυρίοις καὶ ἡβητηρίοις.

Sicubi infestis spectatoribus dimicarent] Vetus poeta:

Sperat et in saeva victus gladiator arena,
Sit licet infesto pollice turba minax.

Tirones — sed in domibus per equites Rom.] Imo vero etiam per se ipsum, quum res postulabat. Hirtius de bello Afric. c. 71. *Caesar contra eiusmodi hostium genera copias suas, non ut imperator exercitum veteranum, sed ut lanista tirones gladiatores condocefacere.* Vide locum eximium.

Ipsique dictata exercentibus darent] Proprium lanistarum, quando tironibus illa dant praecepta, quae Hirtio commemorantur eo, quem indicavimus, loco. Hieronymus praefat. in 13. Commentariorum Ezechielis: *Facile est dare dictata de populo et singulos ictus calumniari, ac de alieno ridere sanguine, et ubi vulnus infigi debuerit imperiti lanistae more disserere.* Tertullianus ad Martyres: *Nec tantus ego sum, ut vos alloquar: sed tamen et gladiatores perfectissimos non tantum magistri*

et praepositi sui, sed etiam idiotae et supervacui quique adhortantur de longinquo: ut saepe de ipso populo dictata suggesta profuerint.

Ac singula — et praedia viritim dedit] Quidam *ex praeda.* Confirmat eam lectionem locus ipsius Caesaris e lib. 7. fin.: *Ex reliquis captivis toti exercitui capita singula praedae nomine distribuit.* Ab altera lectione stant omnes membranae.

Cap. 27. *Omnibus vero circa eum*] Plinius Panegyr. *Omnes circa te similes tui effecisti.* Aemilius Probus in Eumene: *Non passi sunt ii, qui circa erant.* Suetonius lib. 4. c. 10. *Tanti in avum et qui iuxta erant obsequii.* Cicero modo Graece dicit, *οἱ περὶ αὐτόν*, ut ad Att. lib. 13. fin. modo Latine, *qui circum illum sunt*, ut lib. 9. ad eundem.

Servulosque cuiusque] Dio lib. 40. *Καὶ οὐ μόνον τοὺς ἐλευθέρους, ἀλλὰ καὶ τοὺς δούλους, τούς τι καὶ ὁποσονοῦν παρὰ τοῖς δεσπόταις σφῶν δυναμένους ἐθεράπευσε.*

His plane palam] An alterum glossematium est? nam a Viterb. abest *τὸ palam.* Sed retinet Turonensis, idque melius.

Cap. 28. *Quando — Pompeius post. abrogasset*] Ita est in principe editione: ita in omnibus MSS. neque absurda lectio, si modo *abrogare* pro *derogare* positum meminerimus: nam auctor Glossarii non solum *ἀποκυροῦν*, sed etiam *ἐλαττοῦν* interpretatur. Sensus est: absentis Caesaris non esse rationem habendam, quia Pompeius legi suae, qua id in genere prohibebatur, non derogasset plebiscito: sed propria tantum auctoritate eam in aerarium iam relatam correxisset. Atqui ut ei legi a Pompeio semel perlatae derogaretur, tam opus fuerat populi auctoritatem intervenire, quam ante, quum in gratiam Caesaris fuerat factum prius plebiscitum sive rogatio, qua permittebatur ei absenti petitio consulatus.

Cap. 29. *Restitit — partim per Servium Sulpicium*] Dio: Καὶ αὐτῷ (Metello Cos.) ὅ,τε Σουλπίκιος καὶ τῶν δημάρχων τινὲς ἀντέπραξαν.

Ne sibi beneficium populi adimeretur] Proba lectio, quae et in membranis: non *adimeret*. Quod placet quibusdam; mihi non: vetant illa mox, *neque Senatu interveniente*.

Cum adversariis autem pepigit] Hoc est, pacisci voluit. Lib. 7. in Vitellio, c. 15: *Atque ubique aut superatus aut proditus, salutem sibi et millies HS a Flavio Sabino Vespasiani fratre pepigit*. Nam ita puto ibi quoque accipiendum. Sic in Nerone: *repraesentanda praemia in posterum sanxit*, id est, sanciendum dixit. Iuvenalis: *Graeculus esuriens in coelum, iusseris, ibit*. Id est, iturum se promittet. Dio lib. 54. Τὸν δὲ δὴ Λέπιδον αὐτὸν τότε θανατωθέντα ἀπέδειξε. Θανατωθέντα occidi iussum, non revera occisum. Sic multa apud Iurisc. accipienda, *sine effectu*, ut loquuntur.

Cap. 30. *Bello vindicat. si quid de tribunis pl.*] Speciosissima oratio. Vide Dionysium Halic. lib. 8. ubi: Καὶ δὴ καὶ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον ἐπὶ τῆς ἐμῆς ἡλικίας, ὃς μέγιστος, et quae sequuntur.

Et praetextum quidem illi civil. armorum hoc fuit] Quod Polybius in omni historia prudentissime monet faciendum, ut inter *caussas, praetextus, initia bellorum* distinguamus: id diligenter hoc loco a Suetonio factum licet observare. In cod. Viterb. locus erat veteri manu correctus *praetextus hic*. Male. Glossarium: *praetexto*, προφάσει. Alia notione in Seneca *praetextum*, pro purpura quae praetexitur. Locus est ep. 71. *Sed Cn. Pompeius amittet exercitum: sed illud pulcherrimum reip. praetextum, optimates, uno proelio profligabuntur.* Optimates vocat honesta translatione praetextum reip. Simillime Graeci loquuntur, et quidem Stoici. Epictetus apud Arrianum, Dissertat. lib. 1. cap. 2. Τί οὖν σε ἔδει φροντίζειν; πῶς ἂν ὅμοιος ᾖς τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις; ὥσπερ

οὐδ' ἡ κρόκη πρὸς τὰς ἄλλας κρόκας θέλει τι ἔχειν ἐξαίρετον. Ἐγὼ δὲ πορφύρα εἶναι βούλομαι· τὸ ὀλίγον ἐκεῖνο καὶ στιλπνὸν, καὶ τοῖς ἄλλοις αἴτιον τοῦ εὐπρεπῆ φαίνεσθαι καὶ καλά. Prorſus. Πορφύρα hic quod in Senecae verbis praetextum. Vapulent igitur, qui corruperunt illum locum in editione Romana Mureti.

Hoc voluerunt] Sic recte editio vetus viri incomparabilis Rob. Stephani, cui ſubſcribunt Mſſ. omnes. Recte etiam *C. Caeſar*, non *Caeſar*. Nam illo modo ſermo auguſtior eſt, et *ἀξιωματικώτερος*, magisque ex conſuetudine Romana. Notum eſt: *gaudent praenomine molles Auriculae.* Confirmat ſimilis locus apud Caeſarem 1. de bell. civ. *Neque ſe neque reliquos municipes pati poſſe, C. Caeſarem imperatorem, bene de rep. meritum, tantis rebus geſtis, oppido moenibusque prohiberi.* Supra omnia eſt Plut. qui Aſinium Pollionem haec ita Graece ſcripta reliquiſſe ait: Τοῦτο ἐβουλήθησαν, *εἰς τοῦτό με ἀνάγκης ὑπήγαγον*, ἵνα Γάϊος Καῖσαρ ὁ μεγίστους πολέμους κατορθώσας, εἰ προηκάμην τὰ στρατεύματα, κἂν κατεδικάσθην: in qua interpretatione animadvertendum eſt, verba illa *εἰς τοῦτό με ἀνάγκης ὑπήγαγον*, auctoris non eſſe: ſed alicuius, qui illa *τοῦτο ἐβουλήθησαν* voluit exponere. Quare Plutarchi eſſe non videntur: multo minus Aſinii. Caeſaris quidem non eſſe, Iovem lapidem iurare nulla religio fuerit.

Tantis rebus geſtis C. Caeſar] Ipſa ſunt Caeſaris verba, e 1. de bell. civ. Supplendum autem *ἔξωθεν*, ut ſaepe, verbi ſubſtantivi participium, ut apud M. Tullium lib. 3. in Verrem: *P. Servilius et Q. Catulus tanta auctoritate ſunt, tantis rebus geſtis, ut antiquiſſimorum et clariſſimorum hominum numero reponantur.*

Quidam putant captum imperii conſuetudine] Horum ſententiam veriſſimam eſſe, ne dubitandum quidem eſt. Habent hoc diuturna imperia, ut facile quemvis hominem natum dementent, et cupiditate firmandae potentiae inflamment: haec poſtquam ſententia ſedit, nullum

tam praeceps consilium, quod non placeat potius, quam ut imperio cedatur. Imbibant igitur, qui gubernacula reip. tractant, Maecenatis apud Dionem lib. 52. oraculum verius quam dictum: Ἀρχαὶ αἱ μακρότεραι καὶ πολυχρονιώτεραι ἐπαίρουσί πως πολλοὺς, καὶ ἐς νεωτεροποίησιν ἐξάγουσι. *Longiora imperia et diuturniora multis spiritus attollunt, et ad rerum novarum molitionem praecipites impellunt.* Aemilius Probus: *Miltiades multum in imperiis magistratibusque versatus non videbatur posse esse privatus: praesertim quum consuetudine ad imperii cupiditatem trahi videretur.* Ubi potius scribam, *quum imperii consuetudine ad imper. c. t. v.* Iustinus lib. 31. *Negantes Annibalem aequo animo sub legibus vivere, assuetum imperio.* Maximus Caesar peccatum in se commissum a pop. Rom. cavit admittere: et quae sibi patuerat rapiendae reip. viam, aliis prudentissime obstructum ivit. Dio lib. 43. Ὅτι αὐτὸς (Caesar) πολλοῖς τῶν Γαλατῶν ἐφεξῆς ἔτεσιν ἄρξας, ἔς τε τὴν ἐπιθυμίαν ἀπ' αὐτοῦ τῆς δυναστείας μᾶλλον προήχθη, καὶ ἐς τὴν παρασκευὴν τῆς ἰσχύος ἐπηυξήθη, κατέκλεισε νόμῳ.

Euripidis versus, quos sic ipse convertit] Ita scribendus hic locus, ut recte doctissimus Torrentius viderat. Brevitati styli Suetoniani non convenit, ut bis idem dicat, non necessario: deinde in codd. Turonensi et Viterb. ita importuno loco erant, quae hinc sustulimus, ut auctoris ea non esse, vel id satis argumento sit. Sic ibi habetur: *Semper Caesarem in ore habuisse: Est in Phoenissis:* Εἴπερ γὰρ ἀδικεῖν χρὴ, τυραννίδος πέρι κάλλιστον ἀδικεῖν (Turonens. ἀδίκημα) τ' ἄλλα δ' εὐσεβεῖν χρεών. Luce clarius, ex ora libri esse haec in contextum intrusa. Eo igitur reiiciantur, unde pedem moverunt inique.

Cap. 31. *Formam — aedificaturus, consideravit*] Plutarchus aliter: versatum in foro, et gladiatoribus sese exercentibus praefuisse, eosque spectasse. Τὴν ἡμέραν διῆγεν ἐν φανερῷ, μονομάχοις ἐφεστὼς γυμναζομένοις, καὶ θεώμενος.

Ex consuetudine convivio se frequenti dedit] Geminum huic vaframentum Arati Sicyonii Plutarchus narrat.

Dein post solis occasum] Quum ante horam consuetam accubuisset Caesar, hoc est, ante solis occasum, ubi iam nox erat, e convivio tempestivo surrexit, petita venia a suis convivis, quos se absente convivium hilariter peragere iussit. Ita hic accipi illa debent, *dein post solis occasum.* Appianus: *Αὐτὸς δὲ περὶ ἑσπέραν, ὡς δὴ τὸ σῶμα ἐνοχλούμενος, ὑπεχώρησε τοῦ συμποσίου τοὺς φίλους ἀπολιπὼν ἔτι ἑστιᾶσθαι.*

Mulis e proximo pistrino ad vehiculum iunctis] Plutarchus: Τῶν *μισθίων ζευγῶν ἐπιβὰς ἑνός: vehiculo mercede conducto vectus.*

Cum luminibus exstinctis decessisset via] Veteres, quum *νυκτοπορίᾳ* plurimum uterentur, ut de Alexandro, Iulio Caesare, Augusto, aliisque legimus, ad iter nocturnum faces adhibuere, vel lucernas laternae inclusas. Meminit Suetonius lib. seq. c. 29. Aristides Sacrarum quarta: Ἡ *δὲ πορεία ἐγένετο ὑπὸ λαμπάδων.* Ovid. lib. 4. Fast. 167. in descriptione diluculi:

> *Semiustamque facem vigilata nocte viator*
> *Ponet: et ad solitum rusticus ibit opus.*

Idem Metamorph. 1, 493.

> *Ut facibus sepes ardent, quum forte viator*
> *Vel nimis admovit, vel iam sub luce reliquit.*

Quod Ovidius ait casu vel imprudentia viatorum solitum evenire, id Varro lasciviae eorum ascribit 1. de re rust. *Naturale sepimentum, quod obseri solet virgultis aut spinis, quod habet radices vivae sepis, praetereuntis lascivi non metuet facem.* Nicetas de Manuele Comneno: *Οὐκ οὖν τὰς νύκτας ἔασεν ἀΰπνους, καὶ πρὸς τὴν πορείαν ἐχρᾶτο φωτὶ ποιητῷ.* Eleganter *φῶς ποιητόν,* ut *αὐγὴ τεχνητὴ* apud Hippocratem initio Officinae. Ποιητὸς *ἀήτης*, Nonnus in Dionysiacis, de ventulo, quem faciunt, qui ventilant aliquem. In commentariis Graecorum legimus, peculiares in usum viatorum faces solitas incidi, e

ligno querno vel iligno, quae γράβια vocabant. Praecipua fuit cura, ne facile vento cederent: testis tamen historia, saepe factum quod hic Suetonius ait, ut lumina exstinguerentur atque ita via decederetur. Plutarchus in Pyrrho: Περιϊόντι καὶ αὐτῷ μακρὰν καὶ δασεῖαν ὕλαις ὁδὸν, οὐκ ἀντέσχε τὰ φῶτα, καὶ πλάναι τοῖς στρατιώταις συνέτυχον. Propterea usi sunt lychnuchis e pelle, in eum usum comparatis, ut vim ventorum ferre possent et defendere. Quoniam autem fallendi fere hostis caussa iter nocturnum a ducibus exercituum instituebatur, quo tutius id fieret, excogitatae sunt iam olim, quas vocamus hodie *laternas surdas*. Hae ita sunt compositae, ut iis lucem abunde faciant, quibus praeferuntur: aliis negent, qui vel adversi incedunt, vel ad latera ipsius stant sive ambulant. Iulius Africanus, cuius elegantissimum librum de bellico apparatu nondum luce publica donatum habemus, fabricam huiusmodi laternarum sic explicat. Esto laterna quadrilatera, pellibus ab omni parte oppansis munita. Laterum trium pelles sunto nigrae: unius alba, per quam pone sequentibus lucerna lucebit. Locus est c. 70. quod περὶ νυκτοπολέμου inscribitur. Κατανέφου δὲ ὄντος τοῦ ἀέρος, ὥςτε παρ' ἡμῶν μὴ ὁρᾶσθαι τοὺς ἀστέρας, προάγειν δεῖ ἡμῶν τούς τε μάλιστα τὴν ὁδὸν γινώσκοντας, καὶ τὸ τῶν πολεμίων στρατόπεδον, ἐπὶ δοράτων ἀνηρτημένα φανία κατέχοντας· τὸ δὲ φανίον ἔστω τετράπλευρον, δέῤῥεσι τεταμένοις πάντοθεν περιειλημμένον· τῶν δὲ πλευρῶν, αἱ μὲν τρεῖς μέλανα ἐχέτωσαν δέῤῥη, μία δὲ λευκὸν, δι' οὗ τὸ λαμπάδιον διαφαίνεται τοῖς κατόπιν βαδίζουσι. Politianus in Miscellaneis indicem huius libri laudat de cestis, quam etiam inscriptionem invenimus ei operi praefixam in codice antiquo Bibliothecae regiae. Meus, quem olim Andreas Darmarius mihi vendidit, sic: Πολέμων παρασκευαί. Sed de scriptis Africani, et utrum quae veteribus memorantur sub nomine Africani, unius fuerint scriptoris an plurium, accurate alibi, volente Domino, sumus acturi. Apud Plutarchum formam aliam laternarum invenias,

quae, ſi eſſet a ventis quies, aperto ore geſtabantur: ſi flarent venti, impoſito operculo claudebantur: quo modo auguri eunti auſpicatum laternam praeferri nefas erat. Vide locum in libro Κεφαλαίων Ῥωμ. quaeſt. 72. Vir doctus ne tibi imponat, qui λαμπτῆρα eo loco *lucernam* interpretatur. *Laternam* debuit ibi quidem. Olympiodorus in 4. Meteorologicorum, πράξει 49. Πυρὶ δὲ καὶ ὕδατι μαλάττεται ὥςπερ οἱ λαμπτῆρες, τοῦτ' ἐστι, τὰ διαφανῆ κέρατα, ἐν οἷς ἐντίθενται αἱ λαμπάδες νύκτωρ. Hippocrates: ἡ γαστὴρ δίυδρος καὶ μεγάλη ὥςπερ λαμπτήρ. Galenus: λαμπτὴρ, ὃν οἱ πολλοὶ φανὸν ὀνομάζουσι. Ex paucis verbis, quae adſcripſimus de Hippocrate, formam veterum Graecienſium laternarum acutus lector coniiciet. Sed de laternis exſtant elegantiſſimi Empedoclis verſus apud Philoſophum, quos invat heic adſcribere.

Ὡς δ' ὅτε τὶς πρόοδον νοέων ὡπλίσσατο λύχνον
Χειμερίην διὰ νύκτα πυρὸς σέλας αἰθομένοιο
Ἄψας παντοίων ἀνέμων λαμπτῆρας ἀμοργούς.
Οἵγ' ἀνέμων μὲν πνεῦμα διασκιδνᾶσιν ἀέντων,
Φῶς δ' ἔξω διαθρῶσκον, ὅσον ταναώτερον ἦεν,
Λάμπεσκεν κατὰ βηλὸν ἀτειρέσιν ἀκτίνεσσιν.

Tandem ad lucem reperto duce] Latini *ad lucem* quum dicunt, tempus dilucidi, intelligunt, vel quod proxime dilucidum antecedit. Quum *ad lumina*, tempus, quo lucernae accenduntur; et ut Graeci id tempus denotant, περὶ λύχνων ἀφάς, ut lib. 4. c. 45. Nam lux a ſole eſt et naturalis: lumen eſt φῶς ποιητόν. Quare hic etiam *ad lucem* non aliud eſt, quam ſub diei exortum, non ut quibusdam videtur, luminibus quae exſtincta fuerant, iterum accenſis. Obſtat tamen nonnihil huic interpretationi, quod omnes hiſtorici teſtantur, Caeſarem id totum iter conſeciſſe atque adeo Ariminum cepiſſe ante lucem. Plutarchus: δρόμῳ τὸ λοιπὸν ἤδη χρώμενος, εἰςέπεσε πρὸ ἡμέρας εἰς τὸ Ἀρίμινον, καὶ κατέσχε. *Curriculo deinceps contendens, ante diem in urbem Ariminum irrupit, et etiam occupavit.* Appianus etiam expreſſius, Ἀρίμινον αἱρεῖ περὶ ἕω. Certe ſi Ariminum

cepit Caefar circa auroram, non poteft exacte verum effe, quod dixit Suetonius de reperto duce tantum ad lucem.

Reputans quantum moliretur] Καινοπρέπειαν fapit, *quantum moliretur*, pro quanta, vel quantam rem, aut quantum bellum. Plutarchus fic: *Ἀναλογιζόμενος ἡλίκων κακῶν ἄρξει πᾶσιν ἀνθρώποις ἡ διάβασις, ὅσον τε λόγον αὐτῆς τοῖς αὖθις ἀπολείψουσι.*

Omnia armis agenda erunt] Utpote criminis manifefti rei: nam extra provinciae fuae fines cum armis veniffe, crimen erat. Appianus alios auctorės fecutus, verba Caefaris ita narrat: Ἡ *μὲν ἐπίσχεσις, ὦ φίλοι, τῆςδε τῆς διαβάσεως ἐμοὶ κακῶν ἄρξει· ἡ δὲ διάβασις, πᾶσιν ἀνθρώποις. Amici hunc transitum fi inhibuero, vae mihi; transiero, vae univerfis mortalibus.*

Cap. 32. *Iacta alea eft, inquit*] Etfi fupervacua vox, *inquit*, eft, tollere tamen, nullo veterum codd. adftipulante, non fuftinuimus. Didici poftea abeffe eam a codice Fulvii Urfini: quare tollatur fane. *Eft* etiam membranae omnes retinent, non *efto*. Quo tamen modo fuiffe primitus fcriptum videtur. Petronius in carmine de bell. civ. Caefarian. *Quia poena tropaeis Imminet, et fordes meruit victoria noftra, Iudice fortuna cadat alea: fumite bellum, Et tentate manus.* Manifefto Petronius ad Caefaris verba refpexit paullo ante allata: *Tantis rebus geftis C. Caefar condemnatus effem, nifi ab exercitu auxilium petiiffem:* item ifta: *Iacta alea efto.* Eandem lectionem et Plutarchus in efferendo hoc dicto eft fecutus, vertens *ἀνερρίφθω*: iftum fortaffe verficulum Menandri in animo habens, *Δεδογμένον τὸ πρᾶγμ', ἀνερρίφθω κύβος.* Eodem fenfu dicunt Graeci et *ἀναρρίπτειν κίνδυνον*, ut Dionyfius Halic. 3. et 8. et Iofephus Ἁλώσεως lib. 4. item *χωρεῖν ἐπὶ κύβον*: Appianus Ἐμφυλίων lib. 2. *Ἐπὶ κύβον ἐχώρει πλήθους ἀνδρῶν τοσῶνδε σωτηρίας.* Livius lib. 1. *In dubiam imperii fervitiique aleam imus.* Interdum *βεβλῆσθαι τοὺς ἀστραγάλους*, ut in Arato Plutarchus. Nonnumquam *ἀναρρίπτειν* fimpliciter.

Philostratus de vita Apollonii, loquens de Vitellio: *Κυβεύει μὲν, δεδιὼς μήτι αὐτὸν οἱ πεττοὶ σφήλωσιν· ὑπὲρ δὲ ἀρχῆς ἀναῤῥίπτει παίζων.* Lib. 7. *Ἐμοῦ δὲ σμικρὸς λόγος, εἰ ξυμβουλεύοιμι αὐτῷ μὴ κυβιστᾶν ἐς ὀφθὰ ξίφη, μηδ' ἀναῤῥίπτειν πρὸς τυραννίδα, ἧς οὐ χαλεπωτέρα ἐνομίσθη.* Dio lib. 50. de Antonio. *Οὐκ ἠθέλησεν ἐς αὐτὸν ἀναῤῥίψαι, ἀλλὰ πείραις καὶ ἀκροβολισμοῖς ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἐχρήσατο.* Eleganter Pausanias *τῷ ἀναῤῥίπτειν*, quod est extrema consilia ex desperatione inire, opponit *τὸ ταμιεύεσθαι τὴν ἀπόνοιαν*: quod de eo dicitur, qui non totis viribus ruit ad proelium, certus aut vincere aut mori; sed ita se parat, ac vires dispensat, ut cedere coactus, denuo stare possit. Quod proprium est ducis prudentis, et, ut Augustus appellabat, *ἀσφαλοῦς*. Sic ait Strabo, Hispanos diu pop. Rom. invictos, quia *ἐταμίευον καὶ κατεκερμάτιζον τοὺς ἀγῶνας*. Quod Livius lib. 3. expressit: *in multa proelia parvaque carpere summam unius belli.* Sic *ταμιεύεσθαι ὁρμὴν*, non consumere suas omnes vires in primo impetu. Unde apud Iosephum *ἀταμιεύταις χρᾶσθαι ταῖς ὁρμαῖς* lib. 19. Antiquitatum, et 6. Excidii, et 5. *ταμιεύεσθαι τὰς ὀρέξεις*, pro frenum iniicere cupiditati edendi. Xenophon *Παιδείας* lib. 4. *Παρέσχον ἡμῖν ταμιεύεσθαι, ὥστε ὁπόσοις ἐβουλόμεθα αὐτῶν μάχεσθαι.*

Cap. 33. *Promissumque ius annulorum*] Quod et consecuti tandem sunt: sed sero post annos fere CCLIII, initio imperii Severi, Herodiano teste.

Promissumque ius annulorum — fama distulit] Fortasse, *fama distulit* sexto casu, *διεφήμισεν*, extrema nempe concio. Porro quod isti hariolati sunt de promissis CCCC millibus, non aliud fundamentum habuit, quam conceptam prius opinionem falsam de promisso iure aureorum annulorum. Nam qui hoc ita esse sibi persuadebant, quum scirent ius aureorum annulorum et equestrem censum eidem competere, nec separari posse: posterius hoc per interpretationem illi priori, quod non tam viderant,

quam putabant vidisse, adiecerunt. Humani ingenii vitium est, in iis, quae valde cupias, esse ταχυπειθῆ. Nec soli qui amant sibi fingunt somnia: faciunt et alii omnes, quicunque rem aliquam avide concupiscunt. Non probo viri magni commentum, subtiliter ad lucem huius loci de veterum computatione per digitos disputantis. Vult enim datam occasionem suspicandi de promissis CCCC ex similitudine gestus affirmantium aliquid manu, et superiorem numerum indicantium. Primum hoc leve est: nam in affirmando, indicem solum inclinabant, allevata ac spectante humerum manu, ut ait eleganter Quintilianus: in exprimendis CCCC, cum indice pollicem exigebant, sic aptatos invicem, ut indicis lateri superinducerentur interiora pollicis; quod ex Beda novimus. Deinde si ita sit, cur id Suetonius omiserit narrare, caussam nullam video. Atqui ex eius verbis non aliud elicias, quam quod ante expressimus. Etiam illud non probo, quod ad significanda millia quadringenta putat vir eruditissimus eam digitorum gesticulationem fuisse adhibitam, qua in designandis quadringentis tantum uterentur. Mitto alia non pauca, quae adversus hanc interpretationem possent, si esset operae, disputari.

Cap. 34. *Brundusium tetendit*] A. U. C. DCCV a. d. 7. Idus Martias Caesar Brundusium venit, et ad murum castra posuit. Auctor ipse in epistola ad Oppium et Cornelium, apud Ciceronem ad Att. lib. 9.

Romam iter convertit] Sexaginta diebus Italia tota in potestatem redacta, ut scribit Plutarchus.

Appellatisque de rep. patribus] Narrat ipse de bello civ. lib. 1. Dio lib. 41.

Cap. 35. *In Macedoniam transgressus*] A. U. C. DCCVI pridie nonas Ian. Caesar Brundusio naves solvit: postridie terram attigit Cerauniorum in Macedonia. Nam eousque Macedoniae nomen extenderunt Romani; et Strabo in Excerptis: ἡ Μακεδονία περιορίζεται ἐκ δυσμῶν τῇ παραλίᾳ τοῦ Ἀδρίου. Plinius ad Lissum usque pro-

ducit. At Caesar 3. de bello civ. Macedoniae vocabulum angustius semper accipit.

Maximis obsessum operibus] Bene sane, *maximis.* Nam si fabulas poetarum, et furores Xerxis et regum Aegyptiorum omittimus, non temere in tota antiquitate reperias, quid prius mirere Dyrrachina munitione. Historiam habes sine pompa descriptam 3. de bell. civ. Exclamat Lucanus, ut poeta ille quidem, sed non vane lib. 6.

Nunc vetus Iliacos attollat fabula muros,
Adscribatque deis: fragili circumdata testa
Moenia mirentur refugi Babylonia Parthi:
Et quantum Tigris, quantum celer ambit Orontes:
Assyriis quantum populis telluris Eoae
Sufficit in regnum, subitum, bellique tumultu
Clausit opus.

Neque loco, neque tempore aequo, sed hieme anni] *Hieme anni,* quod Graeci dicerent χειμῶνος ὥρα, vel ὥρα ἔτους χειμερινῇ, aut χειμερίῳ, ut Dionys. Halic. in historia 6. A. Gellius lib. 2. c. 21. *Nox fuit: et clemens mare, et anni aestas.* Lib. 17. c. 10. *Quum in hospitis sui Antiatem villam aestu anni concessisset.* Lib. 19. c. 5. *In Tiburte rus concesseramus aestate anni flagrantissima.* Cave ergo viro docto assentiaris, qui in nuperis suis ad Suetonium notis istum locum emendavit.

At tunc occasione temporum bellantem] Codex Fr. Pithoei *propalantem.* Turonensis et omnes alii *bellantem.*

Intra quintum, quam advenerat, diem — horis] Longe aliter Dio; ut videtur, minus vere: Ἔν τε τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, καὶ ἐν τῇ αὐτῇ ὥρᾳ, καὶ ἦλθε πρὸς τὸν πολέμιον, καὶ εἶδεν αὐτὸν, καὶ ἐνίκησε.

Una profligavit acie] Florus: *Uno, et, ut sic dixerim, non toto proelio obtrivit, more fulminis, quod uno eodemque momento venit, percussit, abscessit.*

Crebro commemorans Pompeii felicitatem] Πολλὰ μακαρίζων τὸν Πομπήϊον. Hoc ita Appianus: Ὅτε καὶ φασὶν αὐτὸν εἰπεῖν· Ὦ μακάριε Πομπήϊε, τοιούτοις ἄρα,

κατὰ Μιθριδάτην τὸν τοῦδε πατέρα πολεμῶν ἀνδράσι, μέγας τε ἐνομίσθης, καὶ Μέγας ἐπεκλήθης.

Cap. 36. *Nullam cladem — paſſus eſt*] Florus: *Aliquid tamen adverſus abſentem ducem auſa Fortuna eſt, circa Illyricum et Africam, quaſi de induſtria proſpera eius adverſis radiarentur.* Imitatur Florus Lucanum, unde totum illum locum expreſſit, 4, 402.

Non eadem belli totum fortuna per orbem
Conſtitit: in partes aliquid ſed Caeſaris auſa eſt,
Qua maris Hadriaci longas ferit unda Salonas.

Cap. 37. *Quinquies triumphavit*] Turonenſis una voce auctior, ſed vel ſupervacua, vel corrupta. Sic enim habet: *confectis bellis quinquies quinquenni triumphavit.* Ego nihil inde elicio: alii viderint.

Diverſo quemque apparatu] Vide Velleium Paterc. 2, 56. et Quintilianum lib. 6. c. 3.

Paene curru excuſſus eſt, axe diffracto] Sic recte veteres, non *defracto: defringere* eſt *ἀποκλᾶν. Diffringere* eſt *διακλᾶν* vel *κατακλᾶν*, quod hic contigit, nam alio axe opus fuit ut triumphum perageret Caeſar, ut ait Dio. Huc refero locum Plinii lib. 28. c. 2. *Caeſarem Dictatorem poſt unum ancipitem vehiculi caſum, ferunt ſemper, ut primum conſediſſet, id quod pleroſque nunc facere ſcimus, carmine ter repetito ſecuritatem itinerum aucupari ſolitum.*

Aſcenditque Capitol. ad lumina — geſtantibus] De aſcenſu clivi Capitolini loquitur: gradus vero Capitolinos genibus emenſus Caeſar die triumphi Gallici, de quo hic eſt ſermo. Dio 43. *Τότε τοὺς ἀναβασμοὺς τοὺς ἐν τῷ Καπιτωλίῳ τοῖς γόνασιν ἀνεῤῥιχήσατο.* Servatum hoc ex veteri conſuetudine, et a Claudio in triumpho Britannico, ut notat lib. 58. Quod addit Suetonius de elephantis lychnuchos geſtantibus, habes etiam apud Dionem, ſed cum aliqua narrationis diſcrepantia: *Τῇ τελευταίᾳ*, inquit, *ἐπειδὴ ἐκ τοῦ δείπνου ἐγένοντο, ἔς τε τὴν ἑαυτοῦ ἀγορὰν ἐσῆλθε βλαύταις ὑποδεδεμένος καὶ ἄνθεσι*

παντοδαποῖς ἐστεφανωμένος· καὶ ἐκεῖθεν οἴκαδε, παντὸς μὲν, ὡς εἰπεῖν, τοῦ δήμου παραπέμποντος αὐτὸν, πολλῶν δὲ ἐλεφάντων λαμπάδας φερόντων, ἐκομίσθη. Ait *τῇ τελευταίᾳ*: non igitur triumpho Gallico hoc accidit, fed Africano: ille primo die ductus eft, hic ultimo. Ait, *ἐκεῖθεν οἴκαδε ἐκομίσθη*: *inde eft domum vectus.* Si hoc fequimur, in Suetonio fuerit fcribendum, *defcenditque Capitolium.* Sed nihil temere fine libris mutare debemus: nam tales diverfitates nunquam non obfervare licet inter auctores eadem narrantes; verum non eodem modo. Ut Dionis narratio eft, elephanti ifti cum lychnuchis, nihil aliud quam fervorum *λαμπτηροφόρων* locum tenuerint. Vetus mos Romae fuit, bene meritis de rep. viris honoris fui cauffa permittere, ut cum aliqua inufitata pompa, quoties foris coenaffent, domum redirent. Sic Duillius, qui primus navalem victoriam reportavit, *non contentus unius diei triumpho,* Flori funt verba 2, 2, 10. *per vitam omnem, ubi a coena rediret, praelucere funalia et praecinere fibi tibias iuffit, quafi quotidie triumpharet.* Quod et Cicero aliique teftantur. Sic Cornificius ob rem bene geftam bello Siculo, quoties domi non coenaret, elephanto vehens domum redire folitus. Sic Caefarem, ait Dio, poft epulum triumphale, cum infigni hoc honore vefpere domum veniffe. Ut vero Suetonius rem narrat, lumina haec publici gaudii funt indicium. Antiquiffimi enim moris fuit, five privatim, five publice laeti aliquid obtigiffet, luminibus accenfis appenfisque gaudium teftari: eftque eius *λυχνοκαΐας* apud Graecos ac Latinos fcriptores creberrima mentio. Aefchyli unius verficulos referemus, ex quibus antiquitas eius confuetudinis poteft intelligi. Chori funt verba in Agamemnone, laetitiam publicam ob nuntium capti Ilii defcribentis:

ἄλλη δ' ἄλλοθεν οὐρανομήκης
λαμπὰς ἀνίσχει,
φαρμασσομένη χρίσματος ἁγνοῦ
μαλακαῖς ἀδόλοισι παρηγορίαις,
πελάνῳ μυχόθεν βασιλείῳ.

Lychnuchos gestantibus] Et in nostris erat *lychnos:* quia tamen Politianus e suis Mss. ita emendavit, secuti sumus olim hominis doctissimi fidem et iudicium. Postea in Turonensi veram lectionem invenimus. Olim candelis sebaceis soli pauperes utebantur, reliqui facibus vel lucernis: has Graeci λύχνους vocant: λυχνοῦχος autem est instrumentum cui lucerna aptatur, ut candelabro. Lychnuchi usus erat et domi. Cicero: *Hanc scripsi ad lychnuchum ligneolum.* Et cum foras prodirent: vide Athenaeum. Milites Graeci pro lychnucho ferebant obeliscolychnion, ut docet Aristoteles. Dio λαμπάδα pro eo hic dixit.

Inter pompae fercula] Hoc melius quam ut Plutarchus et Appianus, quum scriberet ad amicum quendam suum Romam. Mox, *sicut ceteri,* scripsimus ex Viterb. non *ceteris,* ut in aliis. τὸ *s* est ex *sed* quod sequitur.

Veni, vidi, vici] Ad celeritatem denotandam adhibetur oratio ἀσύνδετος eleganter. Sic quum Pompeius festinans ad bellum piraticum Athenas in transcursu invisisset, inter ceteras inscriptiones in eius honorem positas haec fuit: ΠΡΟΣΕΔΟΚΩΜΕΝ, ΠΡΟΣΕΚΥΝΟΥΜΕΝ, ΕΙΔΟΜΕΝ, ΠΡΟΠΕΜΠΟΜΕΝ. *Exspectabamus, Venerabamur, Vidimus, Deduximus.*

Cap. 38. *Veteranis legionibus — nummûm dedit*] Ita habetur hic locus in Romana editione mendosissime et corruptissime. In Viterb. cod. et Memmiano duae voces *in equites* non exstant, neque in Vaticano aut Pithoei. A Groslotiano aberat τὸ *quaterna.* Cetera ut in vulgatis. Quum igitur destituamur hic a libris, quaerendum nobis aliunde praesidium est ad constituendum illustrem hunc, et multis magnis viris tractatum locum. Lego: *Veteranis legionibus praedae nomine, in pedites singulos (super bina sestertia, quae initio civilis tumultus numeraverat) vicena: in equites quadragena millia nummûm dedit.* Reddamus nunc rationem et cur ita ipsi emendemus, et cur eruditissimorum virorum su-

per emendatione horum verborum ſententias improbemus. Quod hic de donativi Caeſaris quantitate narratur, id nusquam alibi, quod equidem ſciam, praeterquam apud Dionem et Appianum legitur. Quamobrem in eo vertitur cardo, ut hos tres ſcriptores attente comparemus. Dionis verba ſunt: Τοῖς στρατιώταις πεντακισχιλίας ὅλας δραχμὰς ἔνειμε, *militibus dedit drachmas quinquies millenas, non minus.* Appiani haec, poſtquam opes a Caeſare Romam illatas in triumphis commemoravit: Ἀφ' ὧν εὐθὺς ἐπὶ τῷ θριάμβῳ διένειμε τὰ ὑπεσχημένα πάντα ὑπερβάλλων, στρατιώτῃ μὲν ἀνὰ πεντακισχιλίας δραχμὰς Ἀττικάς· λοχαγῷ δ' αὐτοῦ τὸ διπλάσιον, καὶ χιλιάρχῳ καὶ ἱππάρχῳ τὸ ἔτι διπλάσιον. Hoc eſt, *Ex quibus ſtatim a triumpho dedit, quicquid ante promiſiſſet exſuperans, legionariis ſingulis drachmas Atticas quinquies millenas; centurionibus duplum; tribunis et praefectis alarum, adhuc duplum.* Haec duo illi ſcriptores. Eſt vero notandum, quum donativum omne geometrica proportione divideretur, praemiumque daretur cuique pro ratione loci, quem in militia obtinebat: diverſitatem hanc ab auctoribus interdum exacte notari, interdum ex parte tantum; aliquando omitti penitus, ut notam omnibus rerum Romanarum non incurioſis. Sic Dio ſatis habuit indicare, quantum ſingulis legionariis datum eſſet. Appianus hac parte diligentior, undeunde illa habeat: nam proprii fere nihil eum habere norunt eruditi. Suetonius quid dixerit, quid ſiluerit, incertum facit codicum eius inconſtantia. Si ſides Vaticano, Pithoei et Liſlaei, qui has voces *in equites* et *quaterna* non agnoſcunt: tantum dixerit noſter quantum Dio, nihil amplius. Ita legemus, *in pedites ſingulos (ſuper bina,* etc.) *vicena millia nummûm dedit.* Vicena M. HS ſunt, quod Dio et Appianus conſentientes aiunt πεντακισχίλιαι δραχμαί. Sed quia plurima et antiquiſſima Suetonii exemplaria voces illas retinent, non eſt dubitandum, errare eos graviter, qui iis inductis belle conſti-

tutum a se hunc locum censent. Est enim probabilius multo, librarios, homines ut plurimum litterarum rudes, verba quaedam legitima omisisse, quam de suo alia accudisse. Retinent autem illa *in equites* et *quaterna* praeter codices, de quibus dixi, etiam regii omnes quos vidimus. Existimamus igitur, duas a Tranquillo summas fuisse positas: peditum et equitum. Illam ex vestigiis corruptae lectionis et Graecis haud dubie expressimus: hanc iure arbitrario constituimus. Nam quia donativi, quod a Caesare acceperunt equites, modum nusquam expressum reperimus, quod superest, ut quam minima mutatione ad veritatem faciamus gradum, vulgatam lectionem *quaterna* mutamus in *quadragena*: etsi non male fortasse scripserimus *quadragena quaterna*. Porro ut de hoc nihil habemus, quod quasi certum affirmemus: ita de peditum donativo rem sic habere, ut diximus, persuasi sumus. Statuimus enim, nisi aut menda in codicibus Dionis et Appiani esse demonstretur, aut error in sententia; caussam dici non posse, cur eorum consentienti testimonio non credatur, et ex ipsis de loco Suetonii iudicium fiat. Falsi lectionem, nisi ex sua coniectura, nemo arguit: sententiam contendunt multi esse falsam. Nam quae opum vis, inquiunt, huic donativo sufficiat? deinde quasi aperta et manifesta sit ἀτοπία, est qui os verberet optimis scriptoribus, ut parum attentis ad verba Tranquilli: est qui locum Dionis corrigat, et pro πεντακιςχιλίας faciat πεντακοσίας. Alii Appianum, aut pueriliter hallucinatum pronuntiant, aut scripsisse χιλίας καὶ πεντακοσίας: iidem Suetonii verba convenienter sententiae, quam pro vera amplectuntur, ita μετασχηματίζουσιν inverecunde, ut veteris lectionis nullum agnoscas vestigium. Nos contra falli doctissimos viros, et in Graecis scriptoribus illis nihil esse mutandum contendimus. Quid enim hic est, quod merito suspectum habeamus? miramur, unde Caesari tanta pecuniae vis? clamant historici, spoliatas ab eo omnes provincias; regna multa vel direpta, vel pretio vendita; templorum multo-

rum gazas infinitas ablatas; artes cogendae pecuniae ab eodem innumeras esse excogitatas, propter quas *χρηματοποιὸς ἀνὴρ* Graecis dici solet. Haec si attendimus, quid tantopere miremur, non erit. Quanto magis mirum, Octavium et Antonium post proelium Philippense tantundem potuisse suis militibus dare? Atqui non istud meum est somnium, sed Plutarchi scriptoris gravissimi narratio. *Ὑπεσχημένοι*, ait ille in Antonio, *ἑκάστῳ στρατιώτῃ δραχμὰς πεντακισχιλίας, ἐδέοντο συντονωτέρου χρηματισμοῦ καὶ δασμολογίας.* Exstat eadem summa (ne quis mendum suspectet) apud Appianum quoque lib. 4. *Ἐμφυλίων*, in ipsius Antonii oratione. Atque ego Caesaris exemplum ante oculos habuisse triumviros hosce puto, quum hanc quasi legitimam summam suis pollicerentur. Quid? potuerunt eadem tempestate Cassius et Brutus ex praeda Asiae et Syriae, quas obtinebant, militibus suis numero prope infinitis, drachmas semel millenas quingenas, mox iterum millenas dare: Caesar totius paene orbis praedo alterum tantum non potuerit? Omnem vero admirationem adimat sani iudicii hominibus, quod de Didio Iuliano legimus, qui *quum vicena quina millia militibus promisisset, tricena dedit,* inquit Spartianus. At erant pauci, qui acciperent, milites: aliquis dicet. Sane pauciores quam qui a Iulio. Sed quae comparatio Didii istius cum Iul. Caesare? Qui utriusque ingenium norit, et singula pensitarit, mecum dubio procul sentiet. Et tamen sciri volo, non adeo immensum numerum eorum fuisse, qui hoc a Caesare donativum acceperunt. Equidem vix ad XX M. aut paullo plures fuisse censeam. Habuit ille quidem multas legiones: sed, quod ipse queritur initio tertii, infrequentes: quod multi Gallicis tot bellis defecerant. Eas ipsas vero copias sequentibus proeliis vehementer fuisse attenuatas, quis dubitat? Satis probatam putamus integritatem codicum Dionis et Appiani. Quum igitur Caesaris *μεγαλοδωρίαν* mirari desinimus: tum doctorum virorum *μετεωρίαν καὶ ἀβλεψίαν* mirari satis non

poſſumus, qui hominis *τοῦ ἐν ἀνθρώποις πλεῖστα καὶ κεκτημένου καὶ δεδωρημένου* maximum donativum ad *πεντακοσίας δραχμὰς* vel *χιλίας καὶ πεντακοσίας* redigere non dubitarunt.

Asſignavit et agros — ne quis poſſeſſ. expelleretur] Dio lib. 52. aliam affert cauſſam: *Χώραν ἔκ τε τῆς δημοσίας, καὶ ἐκ τῆς ἑαυτοῦ δὴ πᾶσι σφίσιν ἔνειμεν, ἄλλους ἄλλῃ, καὶ πάνυ πόῤῥω ἀπ' ἀλλήλων ἀπαρτήσας, ὥςτε μήτε τοῖς ὁμοχώροις σφᾶς φοβεροὺς, μήτ' αὖ πρὸς νεωτερισμὸν ἑτοίμους καθ' ἓν που συνοικοῦντας γενέσθαι.* Sed videtur Dio loqui de alia agrorum asſignatione, quam de qua nunc Suetonius ſentit. Quod autem notant uterque de agris non continuis, id contra veterem conſuetudinem deducendarum coloniarum fuit: ſemel tamen admiſſum, ſaepius poſtea uſurpatum eſt. Tacitus lib. 14. Annal. c. 27. *Veterani Tarentum et Antium asſcripti, non tamen infrequentiae locorum ſubvenere dilapſis pluribus in provincias, in quibus ſtipendia expleverant. Neque coniugiis ſuscipiendis, neque alendis liberis ſueti, orbas ſine poſteris domos relinquebant. Non enim, ut olim, univerſae legiones deducebantur cum tribunis et centurionibus, et ſui cuiusque ordinis militibus, ut conſenſu et caritate remp. efficerent: ſed ignoti inter ſe, diverſis manipulis, ſine rectore, ſine affectibus mutuis, quaſi ex alio genere mortalium repente in unum numerum collecti, numerus magis quam colonia.* Huc pertinet quod narrat Appianus de bello civ. lib. 3. noluiſſe Caeſaris veteranos poſt miſſionem ſeparari, ſed in agros asſignatos mitti coniunctos: quod quia ante illius necem non potuerat perfici, propterea in urbe eos adhuc, quum caederetur Caeſar, fuiſſe, inque templorum porticibus tetendiſſe. Propterea Auguſtus, ut eſt apud eundem Appianum, poſt Mutinenſem aciem cum Antonio ſocietatem inire cupiens, Decium quendam cum his mandatis ad illum mittit: *ἠξίου μιμεῖσθαι τοὺς ὑπὸ σφίσιν ὁπλίτας οὐ διαλυομένους, οὐδ' ὅτε παύσαιντο τῶν στρατειῶν.* Deinde cauſſas eius rei pluribus perſequitur.

Annuam etiam habitationem Romae — nummûm] Anno DCCVI lex illa promulgata a M. Caelio Rufo Praetore in fumma rerum omnium perturbatione Romae propter Caefaris abfentiam. Ab illo exemplo manavit haec Iulia lex, de qua Dio in actis anni DCCVII: Τὸ ἐνοίκιον ὅσον πεντακοσίας δραχμὰς ἦν ἐνιαυτοῦ ἑνὸς ἀφῆκε. *Habitatio* Tranquillo eft, τὸ ἐνοίκιον, penfio quae habitationis cauffa penditur. Icti etiam *obventiones* vocant; et Gloffarium: Ἐνοίκιον, *penfio, obventio.* In fuperioribus verbis Dionis, pars legis praetermiffa de iis, qui extra urbem in Italia habitabant. At lib. 48. in actis anni DCCXIII, renovatam hanc legem, ab Octavio poft proelium Philippenfe commemorans, utriusque partis ficmeminit: Τὸ ἐνοίκιον τοῖς μὲν ἐν τῷ ἄστει μέχρι πεντακοσίων δραχμῶν οἰκοῦσι, πᾶν· τοῖς δ' ἐν τῇ λοιπῇ Ἰταλίᾳ κατὰ τὸ τέταρτον ἐνιαυτοῦ ἑνὸς ἀφεθῆναι. Ait remiffam habitationem Romae quidem, annuam: in Italia vero non ultra tres menfes. Puto falli Dionem, et Suetonio potius asfentior, annuam et in Italia remiffam penfionem, fed non ultra quingenos HS. Quia caro in urbe conftabant habitationes, propterea tam diverfae penfionum fummae in hac lege expreffae. Mens et Caefaris et Octavii fuit, ut non nifi ad tenuiores hoc beneficium pertineret. Pauperes autem adaeque, qui in Italia quingenis feftertiis habitarent, quique in urbe binis millibus. Vide Plutarchum initio Sullae et Ciceronem in ea pro M. Caelio: qui etfi filius familias, quum a patre femigraffet, XXX millibus habitabat. Porro folutae habitationis exempla alia fuggerunt infecutorum Imperatorum hiftoriae. Nam Romanum Conftantini filium δεδωκέναι καὶ τὰ ἐνοίκια τῆς πόλεως, neque id cum aliqua diftinctione civium ditiorum vel pauperiorum, fed promifcue omnium, ἀπὸ τοῦ ὑψηλοτέρου καὶ μέχρι τοῦ ἐσχάτου, auctor eft Cedrenus.

Adiecit epulum ac vifcerationem] Notatu dignae harum vocum interpretationes, quae funt in Gloffario:

Epulum, διανομή. *Visceratio*, ἀρτόκρεας. Perſius: *oleum artocreasque popello.* Mox, *Viſcerationem*, εὐφρασίαν. In altero Gloſſario: Εὐφρασία, *epulatio*. Vox Graeca, quam legere eſt apud Epiphanium, ducta eſt ab ea verbi εὐφραίνεσθαι notione, qua ſemper utitur D. Lucas Evangeliſta. Ut φάγε, πίε, εὐφραίνου. Et φαγόντες εὐφρανθῶμεν. Et εὐφραινόμενος καθ' ἡμέραν λαμπρῶς. Sic apud Athenaeum accipi debet initio quinti: et συνευφραίνεσθαι apud Curopalaten, ubi de coronatione Impp. agit. Ita accipiendum id verbum etiam in hoc Athanaſii loco ex epiſtola ad Africanos: Οἱ μὲν Ἕλληνες, ait, εὐφραίνοντο δυσωπούμενοι τὴν ἡμέραν. Ὁ δὲ Γεώργιος πενθεῖν ἠνάγκαζε τότε τοὺς Χριστιανοὺς τῇ κακώσει τῶν δεσμῶν. Interpretes peſſime acceperunt haec beatiſſimi patris verba. Exaggerat ibi Athanaſius Georgii parepiſcopi Alexandrini ſcelus: qui die dominica in templum Dei irrumpens orthodoxos variis cruciatibus affecerat: *quum tamen*, inquit, *ei diei veneratio ab ipſis etiam infidelibus praeſtetur.* Apparet autem ſeptimi diei ſolemnitatem a paganis iam temporibus Athanaſii fuiſſe admiſſam, et uſu receptam. Ab hac verbi iſtius ſignificatione Genius, cuius ſimulacro menſae decorari ſolitae, Εὐφράδης dictus. Heſychius: Εὐφράδης παταικὸς ἐπιτραπέζιος. Vocat παταικὸν ad eorum ſimilitudinem, quorum Herodotus meminit, qui in navibus ſculpebantur aut caelabantur. Vox eſt Hebraica. At *viſceratio* eſt κρεανομία. Nam, ut alibi notamus, *viſcera*, vocabant non ſolum inteſtina, ſed quicquid ſub corio eſt, inquit Servius. Melius hoc, quam quod legitur alibi apud eundem, *viſcera proprie carnes dici*.

Cap. 39. *Edidit ſpectacula varii generis*] Varia variis temporibus edidit Caeſar ſpectacula: ſed quaecunque hic in Suetonio referuntur, ea referri debent partim ad annum DCCVIII, quo quater triumphavit: partim ad ſequentem, quo Hiſpanienſem triumphum egit.

Per omnium linguarum histriones] Romae magna copia erat hominum ex omnibus imperii Romani provinciis. Caesar, ut omnibus gratificaretur, et omnes nationes sibi conciliaret, histriones omnium linguarum adhibuit. Simile est, quod in eius funere notatur infra: *In summo publico luctu exterarum gentium multitudo circulatim suo quaeque more lamentata est, praecipueque Iudaei.* Sic accipio istum locum, et geminum ei alterum in Octavio, cap. 43. Non probo eorum sententiam, qui in utroque loco consuetos Romae edi ludos, Latinos, Oscos, Graecos intelligunt.

Furius Leptinus] Scripti quidam, *Lettinius.* Is est fortasse, quem Dio Fulvium Setinum nominat: etsi historia diverse ab eo narratur. *Q. Calpenus* autem est in veteribus, non *A. Calpenus.*

Ludis Decimus Laberius] Eodem tempore et facto eodem, ordinem equestrem amisit Laberius ac meruit. Amisit, quum egit mimum in scena: recepit, donatus a Caesare annulo aureo. Asinius Pollio de Gallo quaestore suo ad Ciceronem: *Ludis, quos Gadibus fecit, Herennium Gallum histrionem, summo ludorum die annulo aureo donatum in quatuordecim sessum deduxit: tot enim fecerat ordines equestris loci.*

In XIV e scena] Sic liber Pithoei, in aliis abest τὸ *e:* unde nata multorum librorum lectio, *in XIV scamna.* Non probo. Petronius: *Ex hac nota domina est mea: usque ab orchestra quatuordecim transilit, et in extrema plebe quaerit quod diligat.* Et alibi Suetonius.

Per orchestram transiit] Multi codd. etiam Viterb. *per solium orchestram transiit.* Fortasse, *per podium orchestramque transiit.* Vel sic, *per solum orchestrae tr.* quod minus tamen placet.

Elephantis vicenis] Appianus: Ἐπέδωκεν ἐλεφάντων μάχην εἴκοσι πρὸς εἴκοσι. Dio quoque elephantos XL pugnasse, hoc est vicenos ex utraque acie, narrat.

Ita accipere debuerunt interpretes illius verba, lib. 43. Συνέβαλε δὲ καὶ ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ πλείους, καὶ ἱππέας ἱππεῦσι, καὶ πεζοὺς πεζοῖς. ἄλλους τε ἀναμὶξ ἀλλήλοις ἴσους, καί τινες καὶ ἀπ' ἐλεφάντων τεσσαράκοντα ἐμαχέσαντο. Interpretes: *erant XL viri, qui ab elephantis pugnabant.* Ineptiſſime. Vide Plin. lib. 8. c. 7. Sed haec nos fuſius in lib. de venatione amphitheatr. in quo, et item altero de circenſibus, multa Suetonii explicamus, quae hic propterea omittimus. Utrumque commentariolum amicis multis pridem communicatum, edere brevi cogitamus: niſi, quod potius velim, eruditiſſimus Lipſius fidem ſuam ante liberarit, et ſtudioſorum votis ſatisfecerit.

Navali proelio in minore Codeta defoſſo lacu] Dio: Καὶ τέλος ναυμαχίαν οὐκ ἐν τῇ θαλάσσῃ οὐδὲ ἐν λίμνῃ τινὶ ἀλλ' ἐν τῇ ἠπείρῳ ἐποίησε. Χωρίον γάρ τι ἐν τῷ Ἀρείῳ πεδίῳ κοιλάνας, ὕδωρ τε ἐς αὐτὸ ἐσῆκε, καὶ ναῦς ἐπήγαγεν. Quód ait Dio, Caeſarem ἐν τῷ Ἀρείῳ πεδίῳ χωρίον κοιλᾶναι, *excavaſſe locum quendam in campo Martio:* id Suetonius, *defoſſo lacu in minore Codeta.* Codetam ſive campum Codetanum ad Tiberim fuiſſe ex Feſto et veteribus urbis deſcriptionibus conſtat. Minor Codeta, et Maior ſic appellatae, ut Velabrum Maius et Minus, atque alia in eadem urbe. Hic lacus mox a Caeſaris morte, ex decreto Senatus, teſte Dione fuit complanatus: itaque et Octavius, et qui deinceps naumachias edidere, lacus defodiſſe narrantur. Naumachias tamen aliquot fuiſſe, in quibus aqua ſemper eſſet, ex Frontini de aquaeductibus libello diſcimus. Porro hanc eſſe veram huius loci lectionem, *in minori Codeta*, non ut vulgo edunt *in morem cochleae*, recta ratione rem putantibus dubium eſſe non poteſt. Ita enim habent vetuſtiores et meliores codices, teſtibus Beroaldo, Ranconeto, Turnebo, Torrentio, Petro Pithoeo, Groslotio, et, qui duos vidiſſe ait, praeſtantiſſimo viro Ioſepho Scaligero. Accedat his vetus Lugdu-

nenſis editio anni DVIII, in qua ſic ſcriptum eſt: accedant et antiquiſſimi duo regiae bibliothecae, in quibus ita invenimus: poſtremo accedat Memmiani omnium, opinor, vetuſtiſſimi, pondus et auctoritas. Corruptam eſſe eam tot librorum ſcripturam, ne ſuſpicari quidem licet. Qui enim potuit imperito librario de Codeta venire in mentem, niſi ſic in exemplari fuiſſet? Profecto non ita ſolitum ab eo genere hominum in bonis auctoribus peccari, ut per aberrationem mentis voces veteres paucis cognitas, ſententiae aptas, loco notiorum ponerent; contra quo quaeque vox erat inſolentior, eo ſemper magis iſtorum hominum iniuriae fuit opportuna. Saepe factum eſſe, ut *cl* et *d* ſcribarum imperitia truderent ſe loco invicem apud veteres ſcriptores, pridem ab induſtriis hominibus ſumus admoniti. Similiter hic quoque *cocleae* pro *Codeta* ſcribi primo coepit: deinde ceterorum ſecuta eſt depravatio. *Coclea* autem veteres ſcribebant, non *cochlea*, teſte veteri libro Gloſſarum et Velio Longo de orthographia. Haec ita accidiſſe, non tam mirum videri mihi ſolet, quam miror reperiri hodie, qui ineptam illam lectionem tueantur: quorum pertinaciam ſatis libro de circenſibus, quum de naumachiis ſive navalibus circenſibus ageremus, retudimus.

Tyriae et Aegyptiae claſſes] Scrib. *Tyria et Aegyptia claſſis.* Sic lib. 5. *Spectaculo claſſis Sicula et Rhodia concurrerunt.* Vel ita potius ſcribe, *biremes ac triremes, quadriremesque Tyriae et Aegyptiae claſſis.* Haec vera ſcriptura, neque aliter Memmianus.

Ut pleriq. advenae — tabernac. poſitis manerent] Occupatis videlicet omnibus ſacris publicisque locis, ubi tendere ſoliti peregrini, ſi hoſpitem non haberent. Dionyſ. Halic. lib. 8. Ἡ κρατίστη τῶν Οὐολούσκων νεότης ἐξ ἁπάσης πόλεως, ὡς ὁ Τύλλος ἠξίου, παρῆν ἐπὶ τὴν τῶν ἀγώνων θέαν· καὶ κατεσκήνουν οἱ πλείους ἐν ἱεροῖς τε καὶ δημοσίοις τόποις οὐκ ἔχοντες καταγωγὰς ἐν οἰκίαις τε καὶ παρὰ ξένοις. Macho poeta comicus: — κατά-

λυσιν οὐδαμοῦ μισθοσίμην Δυνάμενος εὑρεῖν ἐν τεμένει καθίσας τινὶ, Ὃ πρὸ τῶν πυλῶν ἦν κατὰ τύχην ἱδρυμένον. Sic Ionas, quum Niniven veniſſet, ad urbis portam caſulam ſibi conſtruit. Mendicos etiam, ut veterum philoſophorum multos, in porticibus templorum aliisque locis publicis habitaſſe conſtat. Dio Chryſoſt. de Diogene: *Οἴκοις ἐχρῆτο ταῖς πόλεσι, καὶ ἐνταῦθα διέτριβεν ἐν τοῖς κοινοῖς τε καὶ ἱεροῖς.* Idem in eodem: *Οἰκίας τὰς καλλίστας καὶ τὰς ὑγιεινοτάτας ἐν ἁπάσαις ταῖς πόλεσιν εἶχεν ἀναπεπταμένας, τά τε ἱερὰ καὶ τὰ γυμνάσια.* Spartianus in Severo: *Tota urbe milites in templis, in porticibus, in aedibus Palatinis, quaſi in ſtabulis manſerunt.* Sic Stilpon apud Athenaeum, allio ſatur, *κοιμᾶται ἐν τῷ τῆς μητρὸς τῶν θεῶν ἱερῷ. Inter vicos* et *inter vias*, eſt in viis urbis et ad urbem. Apud Plautum et Terentium, *inter vias* valet *μεταξὺ πορευομένος*, ut inter coenam *μεταξὺ δειπνῶν.*

Cap. 40. *Faſtos correxit*] A. U. DCCVIII, ſuo III. et M. Aemilii Lepidi conſulatu. Cenſorinus aliique. De hac correctione et anno conſuſionis, quem hic deſcribit Suetonius, vide Ioſephi Scaligeri diatribam init. lib. 4. de emendatione temporum.

Ex Kal. Ianuariis nobis — ratio congrueret] Placet emendatio doctorum virorum, *novis* pro *nobis* legentium.

Cap. 41. *Senatum ſupplevit*] Quanta cum invidia eius ordinis, declarant Ciceronis ioci, epiſt. ad Leptam lib. 6. et apud Senec. patrem lib. 7.

Patricios allegit] Lege Caſſia. Tacit. Annalium 11, 25, 2. In his allectus Cicero: Dio lib. 46. Cauſſam ſuppletarum toties patriciarum gentium breviter aperit, idem lib. 52. *Auguſtus,* inquit, *gentes patricias ſupplevit, ἐπειδὴ τό τε πλεῖστον ἀπολώλει σφῶν. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ὡς τὸ γενναῖον ἐν τοῖς ἐμφυλίοις πολέμοις ἀναλίσκεται· καὶ ἐς τὴν ποίησιν τῶν πατρίων ἀναγκαῖοι ἀεὶ εἶναι νομίζονται. Quia et maxima patriciorum*

pars perierat: ut enim quisque generosissimus est, ita maxime bellis civilibus absumitur; et ad peragendos ritus patrios existimantur illi semper esse necessarii. Vespasianus tandem in futurum prospexit, ne facile patricii desiderari possent, constitutis mille gentibus patriciis. Ita interpretor quod ait Aurelius Victor: *Lectis undique optimis viris, mille gentes compositae, quum ducentas aegerrime reperisset.* Pro *allegit* in cod. Viterb. erat adnotata altera lectio *elegit.* Sic in veteri quadam inscriptione, ELECTUS IN FAMILIAM PATRICIAM. Tacitus dicit, *sublegere, asciscere.* Dio ἐγκαταλέγειν et συμπληθύειν τὸ τῶν εὐπατριδῶν γένος. Turonensis hic *adlegit.*

Magistratuum numerum ampliavit] Dio lib. 42 et 43. variis locis.

Nudatos opere censorio restituit] Duplex καινοπρέπεια in his verbis. *Nudatos* dixit pro notatos, quod proprium verbum est censorum, nihil tamen hic muto. Sic Cicero ad Att. de iudicio Clodiano 1, 16. *nudos equites* vocat, probri plenos. *Nunquam turpior in ludo talario, consessus fuit: maculosi senatores, nudi equites: tribuni non tam aerati quam, ut appellantur, aerarii.* Sic etiam *exutus* et *exuere* apud Tacit. Annal. lib. 3. *Piso exuta dignitate in decem annos relegatur.* Lib. 15. *Exuti dehinc tribunatu Pompeius, Cornelius Martialis, Flavius Nepos.* Ait, *opere censorio:* sic vocatur opus, quod notam censoriam meruit. A. Gellius lib. 4. c. 12. *Non id sine poena fuit: sed erat opus censorium; censoresque aerarium faciebant.* Possumus etiam interpretari *opere censorio,* nota censoria, cui opponitur statim iudicum sententia: sive per censores. Ut lib. 2. *opere militari,* id est, per milites. Columella lib. 12. *Ne videar intempestive censorium opus obiurgandis moribus nostrorum temporum suscepisse.*

Sententia iudicum de ambitu condemnatos] Dio lib. 43. Εὐθυνομένους τε ἐπὶ δώροις τινὰς, καὶ ἐξελεγ-

χομένους γε ἀπέλυσε. Paullo ante dixerat idem, Caesarem in sermones hominum incidisse, quod sententia iudicum pulsos in exilium multos intercessione quorundam tribunorum restituisset: *καὶ ὅτι τοῖς δεκασμοῦ ἐπ' ἀρχῆς ἀποδείξει ἁλοῦσι ἐν τῇ Ἰταλίᾳ διαιτᾶσθαι ἐπέτρεψεν. Quod ambitus damnatis in Italia manere permisisset.*

Quos populus vellet, pronuntiarentur] Haec scripta lectio omnium librorum pro *renuntiarentur:* quod est verbum in ea re usitatum ac solemne.

Circum tribus missos] Ad singulas tribus. Sic apud Livium: *circum insulas litterae missae.* Apud Caesarem: *circum conventus Campaniae gladiatores distribuit.* At editiones priscae habent, *cuique tribuum.*

Commendo vobis illum] Hac formula usi principes Caesaris exemplo, quum suis candidatis honores mandari iuberent. In S. C. quo Vespasiano imperium datur, ita scriptum est: *Utique quos magistratum, potestatem, imperium, curationemve cuius rei petentes Senatui populoque Romano commendarit, quibusve suffragationem suam dederit, promiserit: eorum comitiis quibusque extra ordinem ratio habeatur.* Tacit. Annal. 1. *Senatus libens tenuit, moderante Tiberio, ne plures quam quatuor candidatos commendaret, sine repulsa et ambitu designandos.* Sic Dio lib. 55. fin. de candidatis Augusti: Τούτῳ δὲ καὶ τοῖς ἔπειτα γράμματά τινα ἐκτιθεὶς συνίστη τῷ τε πλήθει καὶ τῷ δήμῳ.

Admisit ad honores et proscriptorum liberos] Contra quam lege Cornelia, sive Valeria de proscriptione fuerat cautum. Cicero, Plutarchus, alii. Notat Dio lib. 41. 44. 54. Patris exemplum secutus Octavius, non in Syllae tantum proscriptis, sed etiam in suis.

Recensum pop. — vicatim per dominos insf. egit] Chiasmum observa: nam *vicatim* refertur ad illa, *nec*

loco solito. Locus solitus fuit campus Martius, et quae in eo erat villa publica. *Per dominos ins.* πρὸς τὸ *nec more.* More solito per censores et publicos scribas res peragebatur. Quare merito *recensum* appellat, non *censum:* recteque ab eruditissimo Torrentio observatum, labi Plutarchum, qui censum populi Romani a Caesare factum scripsit. Fefellit Plutarchum vox *populus* in eo scriptore Latino, quem sequitur, pro plebe frumentum publicum accipiente. Et ita hic Suetonius quoque accipit. Dio optime hic quidem: nam alibi minus recte idem populi censum a Caesare, ut censore, actum scribit.

Vicatim per dominos insularum] Hoc est, per locatores, qui suas sive domos sive insulas egenis locarent. In re veteri usurpat Tranquillus loquendi genus recens. Ante Neronem plures in urbe domus quam insulae: post Neronem contrarium fuit, ut ex Tacito notum. Inde coeperunt appellatione *insulae* quaevis aedes locatitiae intelligi, et per *dominos insularum* omnes locatores. Sic *insularius* nominatus servus flagitator, pensionum exactor. Glossarium: ἐνοικολόγος, *insularius.*

Ad centum quinquaginta retraxit] Aut centum et sexaginta. Nam Dio ait, τοὺς ἡμίσεις. Sed verius est, Dionem παχυμερῶς locutum, rotundi numeri studio, ut saepe auctores. Verba Dionis: καὶ τούς γε ἡμίσεις ὁμοῦ τι αὐτῶν προαπήλειψε. Nihil hic mutandum. Nuperus tamen emendator iubet nos scribere τοὺς ἡμίσεις ὁμοῦ αὐτῶν, quae oratio est contra Hellenismum. Vel, inquit, ὁμοῦ αὐτῶν, nihilo melius. Ignorat ὁμοῦ τι tritum Graecis genus loquendi, in moderatione sententiae. Demosthenes contra Aphobum priore, κατὰ τριακοσίας. ὁμοῦ τι τάλαντον διακεχρημένους. Plutarchus de oraculorum defectu: ὀλιγανδρίαν αἱ πρότερον στάσεις καὶ οἱ πόλεμοι περὶ πᾶσαν ὁμοῦ τι τὴν οἰκουμένην ἀπειργάσαντο. Mox: οἱ μὲν οὐδενὸς ἁπλῶς τὸν θεὸν, οἱ δὲ ὁμοῦ τι πάντων αἴτιον ποιοῦντα. Et saepe alibi idem scriptor aliique passim. Sic Graeci eidem

ὑπό τι dicunt pro aliquatenus, quodammodo, nonnihil. Plato Phaedro, *εὐήθη καὶ ὑπό τι ἀσεβῆ*. Idem in Gorgia, *ταῦτ᾽ ἐπιεικῶς μὲν ἐστὶν ὑπό τι ἄτοπα*. Qui locus magnos viros exercuit. Ariſtophanes, Veſpis, *ταῦτα κατιδὼν, ὑπό τι μικρὸν ἐπιθήκισα*. Sic apud Hippocratem in Prorheticis, *ὑπό τι ὀλέθρια*. Et in 4. Epidemiorum, *τῶν ὑπό τι περιφέρειαν ἐχόντων*. Apud Ciceronem, *ὑπό τι πεφυρακέναι*. Apud Strabonem lib. 2. ut noſtra ipſi vineta caedamus, *ὑπό τι σωζομένου*, non *περισωζομένου*, quod olim viſum. Male item in ſuperiori loco Dionis ſcribit idem Criticus *προςαπήλειψε* pro *προαπήλειψε*. Additum *τὸ πρὸ* in hac voce ad indicandum, prius a Caeſare recenſum factum, quam frumentum diviſum. Prudentiſſime. *πρὸς* quid valeat, ſcire velim.

Ex his, qui recenſiti non eſſent] Hoc eſt, qui in recenſione Caeſaris admiſſi ad frumentationem non eſſent. Pithoei liber *recenſi*. Ita Memmianus.

Cap. 42. *Ut exhauſtae quoq. urbis — ſuppeteret*] Scribae *urbi*. In voce *exhauriri* qua hic accipitur notione, calumnia Ciceronis nota in agraria II, 26.

Ne quis civis maior annis XX minorve XL] In omnibus fere libris antiquis ſcribitur, *minorve X*, quod ferri non poteſt, ut recte docti viri obſervarunt. Fortaſſe etiam pro *XL* rectius *LX* legeretur. Videtur enim hac lege definitum humanae vitae ſpatium, quo vir ſobolis generationi aptus eſt, quae facultas citra ſexageſimum fere non ceſſat: ultra LXV, raro durat. Etſi ſcimus in quibusdam longe aliter et fuiſſe olim, ut de Maſaniſſa aliisque legimus, et nunc quoque in hoc mundi effeto ſenio eſſe. Ipſi vidimus nuper, qui anno ſeptuageſimo quarto generarunt. Probo tamen ut ſcribatur *XL*. Nam quum ſit hoc *λειτουργίας* genus, et quidem ut tum erant homines, moleſtiſſimae, quod ſub Auguſto legem Papiam ferente apparuit, veriſimile eſt, Caeſarem ſuſtinendo ei oneri brevius ſpatium lege definiſſe, ad ſimilitudinem aliarum *λειτουργιῶν*.

Minus tertia parte — inter paſtores haberent] Quid hoc ad urbis frequentiam? Plurimum: voluit Caeſar ſuos cives aliquantum a ſtudiis bellicis retrahere, et ad pacis artes traducere. Militi legionario uxorem ducere ius non fuit. Pecuarios et negotiatores nihil vetuit matrimonio operam dare. Vide, quae notamus lib. 2. ad cap. 42. Veterum porro legum agrariarum capite uno cautum fuerat de numero puberum ingenuorum, quos inter paſtores habere tenerentur, qui pecuariam facerent. Hanc legem Caeſar, ex antiquitate petitam, repoſuit a ſe correctam. Exſtat apud Appianum Ἐμφυλ. lib. 1. ubi videtur tanquam legis Liciniae, a Licinio Stolone latae, pars proferri iſtud caput. Ait enim: *Τῶν δημάρχων εἰσηγουμένων ἔκριναν, μηδένα ἔχειν τῆς γῆς πλέθρα πεντακοσίων πλείονα, μηδὲ προβατεύειν ἑκατὸν πλείω τὰ μείζονα, καὶ πεντακοσίων τὰ ἐλάττονα. Καὶ ἐς ταῦτα δὲ αὐτοῖς ἀριθμὸν ἐλευθέρων ἔχειν ἐπέταξαν, οἵ τὰ γιγνόμενα φυλάξειν τε καὶ μηνύσειν ἔμελλον.* Quod ait Appianus, certum numerum ingenuorum hominum ea fine pecuariam facientibus (ita verti debent, quos ille *προβατεύοντας* appellat) fuiſſe imperatum, ut per eos reſciri poſſet, ſi quis adverſus hanc legem peccaret: id etſi verum eſſe haud negaverim; non puto tamen, eum praecipue ſcopum auctoribus legis huius fuiſſe propoſitum, ſed illum potius, quem iſto loco Suetonius nobis aperit. Quo nimirum exhauſtae urbi continuis bellis et crebris in colonias distributionibus, ingenuorum et civium nihilominus copia ſuppeteret.

Deducto ſummae aeris alieni — numeratum] Vetus inventum fuit Romanorum, quoties anguſta fides erat. Livius lib. 4. *Tribuni promulgavere leges omnes adverſus opes Patriciorum, et pro commodis plebis: unam de aere alieno, ut deducto eo de capite, quod uſuris pernumeratum eſſet, id quod ſupereſſet, triennio aequis portionibus perſolveretur.*

Qua condit. quarta pars — crediti deperibat] Facile eſt rationem inire. Lex iſta lata anno DCCVII, quum primum Caeſar, victo Pompeio, in urbem venit, non multo poſt exactum alterum belli civilis annum. Biennii igitur uſuram a belli principio exegerant creditores: quam ſi, ut fere tum fiebat, centeſimam erant pacti, deducta ea de capite, vicenos quaternos e centenis nummis amittebant, id eſt, quartam fere crediti partem.

Cuncta collegia] Quae paucis ante annis P. Clodius tribunus pl. lege lata partim reſtituerat, ſub S. C. novem annis prius facto, Coſſ. L. Caecilio et Q. Marcio: partim nova adiecerat ex omni faece urbis ac ſervitio. Cicero, Aſconius, Dio, alii.

Poenas facinorum auxit: et quum locupl.] Voculam *et* licet repertam a nobis in omnibus exemplaribus, ne uno quidem excepto, prorſus tamen tollendam cenſemus. Ita enim ſententia concipienda: *Poenas facinorum auxit, quum locupl. eo fac. ſc. ſe obl. quod int. patr. exſulabant, parricid.*

Quod integris patrimoniis exſulabant] Libera rep. raro factum, ut civis Rom. ſine privilegio, iudicio publico condemnaretur: omnibus enim libera fuit, prius quam ſententia pronuntiaretur, abeundi poteſtas. Ita ſententiam iudicis ſimul et bonorum iacturam evadebant. Auctores Polybius, Cicero, alii. Idem ius fuit et civibus Athenienſibus: unde ſumſerunt, ut puto, Romani. Demoſthenes κατὰ Ἀριστοκράτους: Τῷ φεύγοντι, τὸν πρότερον ἔξεστιν εἰπόντι λόγον μεταστῆναι. Καὶ οὐθ᾽ οἱ δικάζοντες, οὔτ᾽ ἄλλων ἀνθρώπων οὐδεὶς κύριος κωλῦσαι. At civibus Rom. ut alia omnia libertatis iura, ſic hoc quoque per principes iam inde a Caeſare imminutum, penitus tandem eſt ademptum. Sed de hoc iure plura aliquando ad 6. Polybii, ſi Deus voluerit.

Ut Cicero ſcribit] Cur duo inſignes Critici haec verba tollant, quae in omnibus codd. comparent, cauſſam non video: niſi ſi viſa iis et lecta, quaecunque

hodie e ſcriptis Romanae Sirenis nos terrae filii deſideramus.

Cap. 43. *Repetund. convictos etiam — movit*] Ante Caeſarem, qui repetundarum crimine ceciderant, exilio puniebantur et aeſtimatione. Lege Iulia iidem ordinem amiſerunt et iudices ad litem aeſtimandam acceperunt. Ordinis ex hac cauſſa amiſſi exempla ſuggerunt Tacitus, Plinii epiſtolae; hic ipſe in Othone cap. 2.

Uſum conchyliatae veſtis] Dio in Auguſto, qui eandem legem retulit: Τὴν ἐσθῆτα τὴν ἁλουργῆ μηδένα ἄλλον ἔξω τῶν βουλευτῶν τῶν ἐν ταῖς (puto ſcribere τῶν τε ἐν τ.) ἀρχαῖς ὄντων ἐνδύεσθαι ἐκέλευσε.

Lecticarum uſum et margaritarum ademit] Euſebii in Chronico verba ſunt, in anno proximo poſt devictam a Caeſare Aegyptum: *Prohibitae lecticis margaritisque uti, quae nec viros, nec liberos haberent, et minores eſſent annis quinquaginta quinque.*

Cap. 44. *Bibliothecas Graecas et Latinas*] Malim, *Bibliothecas Graecam et Latinam.* Ut fere lib. ſeq.

Siccare Pontinas paludes] Dio lib. 44. initio inter recenſendos honores, quos Caeſar Dictator eſt conſecutus, ita ſcribit: Ὥς τε ταῦτα ἐδέξατο, τά τε ἕλη οἱ τὰ Πόντινα χῶσαι προσέταξαν. Quibus verbis eo loco poſitis quid ſibi auctor ille voluerit, alias viderimus. Meminit et lib. 45. ubi πόμπτινα vocat, non πόντινα, ut ante. Eadem diverſitas apud Latinos.

Ea, quae ad formam et habitum etc.] Haec omnia, quo ordine hic proponuntur, eodem poſtea explicantur. Hic perpetuus mos Suetonii, ne ſemel quidem, ut videtur, eius interpretibus obſervatus.

Cap. 45. *Fuiſſe traditur excelſa ſtatura*] Silenus apud Iulianum in Caeſaribus de ſtatura et forma huius: Καὶ γὰρ ὡς ὁρᾷς ἐστὶ μέγας καὶ καλός. Ἐμοὶ γοῦν εἰ καὶ μηδὲν ἄλλο, τὰ γοῦν περὶ τὴν κεφαλὴν ἐστὶ προσόμοιος. Alludit autem ſub Sileni perſona Iulianus ad

calvitii deformitatem: nam tales Sileni pingebantur, ut ex Luciano et poetis constat. Iisdem nasum collisum tribuebant, teste Seneca, et Luciano eodem. Ideo Lucretius: *Simula, silena est.* Xenophon Silenos nominat τῶν ἐν τοῖς σατυρικοῖς αἰσχίστους.

Teretibus membris] Succulentis, nec tamen obesis. Philosophus hunc habitum εὔσαρκον vocat, et ἀρθρώδη καὶ διηρθρωμένον: qui medius est inter τὸν λεπτὸν et περίπλεον.

Nigris vegetisque oculis] Qui prae se ferrent τὸ δραστήριον Caesaris, *et illum ei proprium vigorem, celeritatemque quodam igne volucrem,* ut Plinius lib. 7. Aristoteli quoque oculi nigri, sed qui ad flavum colorem inclinent, indicium sunt εὐψυχίας. At in Viterb. codice scriptum est, *nigris, levibus, volubilibusque oculis:* quod intelligeremus de iis oculis, quos Graeci vocant ταχὺ κινοῦντας vel κινουμένους: quibus contrarii sunt, οἱ πεπηγότες ὀφθαλμοί, *oculi fixi.* Lego cum vulgatis, *vegetis.* Eginhartus in vita Caroli Magni, quae tota fere Suetonii verbis et sententiis scripta est: *Apice capitis rotundo, oculis praegrandibus ac vegetis.*

Bis inter res agendas correptus est] Semel Africano bello, teste Plutarcho: iterum fortasse Hispaniensi contra Pompeii liberos; nam aegrotasse eum tunc, auctor Dio. Sed an comitialis fuerit ille morbus, quaeri potest: nam verba Dionis aliud videntur indicare. *Agendas,* non *gerendas,* habent vett. codd. Ex iisdem alia sunt, quae isto capite emendavimus.

Circa corporis curam morosior] Sic omnes libri: quod testari placuit: quia scio quibusdam visum, *morbosior* esse scribendum. Ingeniosa, fateor, coniectura; sed cuius gratiam facimus ipsis, nos quidem: nisi prius nos docuerint, quare haec omnium librorum lectio ferri non queat. *Morosus* opponitur indifferenti. Ut quum mox ait fuisse Caesarem circa victum indifferentem.

Ius laureae perpetuo gestandae] Liber Memmii: *ius laureae coronae p.* Vide quae scripsimus ad cap. 2.

Etiam cultu notabilem ferunt] *Cultu notabilem* vocat, τὸν ἔχοντα ἐσθῆτας ἐξάλλους, ut de regibus et tyrannis loquitur Polybius in 6. et apud Nicetam, στολαῖς ἐξάλλοις ἐκέκαστο: alibi dicit ἐσθῆτας καινοφανεῖς. *Notabilis* vox frequens Plinio, Senecae, Tertulliano, et Cypriano. Seneca in epistolis, *ut inter istos nomen invenias, opus est non tantum luxuriosam rem, sed notabilem facere.* De Caesaris lautitiis Dio libro 43. Τῇ τε ἐσθῆτι χαυνοτέρᾳ ἐν πᾶσιν ἐνηβρύνετο καὶ τῇ ὑποδέσει· καὶ μετὰ ταῦτα ἐνίοτε καὶ ὑψηλῇ καὶ ἐρυθροχρόῳ, μετὰ τοὺς βασιλέας τοὺς ἐν Ἄλβῃ ποτὲ γενομένους, ὡς καὶ προσήκων σφίσι διὰ τὸν Ἴουλον, ἐχρῆτο. *Deliciis fluxioris vestis ubique luxuriabatur et calceamentorum, quibus etiam postea interdum usus est altioribus et coloris rubri, more regum, qui Albae quondam regnarunt, ut qui propter Iulum, ipsos genere contingeret.* Sic legi debet hic locus et exponi: nam vulgo postrema verba pessime eduntur sic: ὡς καὶ προσῆκον σφίσι διὰ τὸν Ἰούλιον. Interpretibus facile condonarem, si hoc tantum peccassent, quod depravatam lectionem secuti sunt: sed ὑπόδεσιν verti *cincturam fluxiorem*, quis ferat? Nihilo consultius verba ὑψηλῇ et ἐρυθροχρόῳ ad ἐσθῆτα retulerunt: quum perspicuum sit, ad ὑπόδεσιν referri. Quid est autem vestis ὑψηλή? Atqui de calceamentis Caesaris loquitur auctor. Ea namque sunt, quae vel humilia vel alta dicuntur a veteribus, ut lib. seq. annotamus. Ὑπόδεσις ἐρυθρόχροος sunt calcei punicei, quibus interdum utebantur proceres Romani in triumphis et pompis solemnibus. In lapide posito memoriae C. Marii: DE. MANUBIEIS. CIMBRICEIS. ET. TEUTONICEIS. AEDEM. HONORI. VICTOR. FECIT VESTE. TRIUMPHALI. CALCEIS. PUNICEIS a regibus Albanis esse exemplum, ait Dio: a quibus etiam mulleorum calceorum usum patricii Romani didicerant,

ut ait Festus. Rerum igitur Albanorum insigne quondam fuere calcei punicei, ut Imperatorum novae Romae πέδιλον ἐρυθρὸν sive Φοινικοβαφὲς, quod ex Zonara, Niceta aliisque constat.

Usum enim lato clavo ad manus fimbriato] Fimbriae inter ea, per quae vesti ornatus accedit, et pretium. Sic paludamenta ducum fimbriata erant. Plutarchus Lucullo κροσσωτὴν ἐφεστρίδα vocat. Sic et mappis additae fimbriae. Petronius inter Trimalcionis delicias recenset, *mappam laticlaviam, fimbriis hinc atque illinc pendentibus.* Nam mappas quoque purpura et auro clavatas fuisse constat. Latum clavum ad manus fimbriatum interpretor, χιτῶνα πλατύσημον, χερίδας ἔχοντα μέχρι τῶν καρπῶν κροσσωτὰς, *tunicam laticlaviam, manicas ad manus usque habentem, easque fimbriatas.* Vel intelligit tunicam ἀνάκωλον simpliciter, id est, ea longitudine, ut brachia tegeret. Prior interpretatio est melior. Atque hic observent studiosi antiquitatis, quod hodie solet a nonnullis observari, ut indusiorum nostrorum extremae manicae ornatus caussa accessionem habeant limbi e subtiliore tela, vel simplicis atque expansi, vel in densas plicas corrugati; eius moris vestigium fuisse in istis tunicis ad manus fimbriatis. Sic earum corrugatarum telarum, quae collo aptantur, imago fuit in subuculis vel interioribus tunicis circa collum fimbriatis, quibus usos esse veteres observamus. Nam talem olim fuisse formam interiorum vestium, quibus honestiores utebantur, declarant versus Lycophronis, quibus indumentum illud describit non habens exitum, quo usa est Clytemnestra in tollendo Agamemnone. Sic enim ille doctissimus poeta v. 1099.

Ὁ μὲν γὰρ ἀμφὶ χύτλα τὰς δυσεξόδους
Ζητῶν κελεύθους αὐχενιστῆρος βρόχου
Ἐν ἀμφιβλήστρῳ συντεταργανωμένος
Τυφλαῖς ματεύσει χερσὶ κροσσωτοὺς ῥαφάς.

Haec obiter isto loco: nam si Deus dederit vitam et

otium, alibi totam illam antiquitatis partem pulcherrimam diligenter tractaturi ſumus.

Nec ut unquam aliter] Traiectio, in qua frequens Suetonius. Pro, *nec unquam aliter; quam ut ſuper eum cingeretur.*

Unde emanaſſe Syllae dictum] Scribo, *unde manaſſe S. d.* niſi tamen verbo *emanare* uſus Suetonius, ut ſignificaret, non palam id eſſe dictum a Sylla; ſed vocem ab ipſo editam in ſecretis colloquiis, poſtea eſſe evulgatam. Verbum *conſtat,* ſuſtulimus, auctoribus libris noſtris et Torrentii.

Cap. 46. *Villam — a fundamentis inchoatam*] Diomedes grammaticus lib. 1. *Inchoavi,* inquit, *ab inchoo.* Sic dicendum putat Iulius Modeſtus, quia ſit compoſitum a *chao,* initio rerum. At Verrius et Flaccus in poſtrema ſyllaba aſpirandum probaverunt. *Cohum* enim apud veteres mundum ſignificat: unde ſubſtractum *inchoare.* Tranquillus quoque his asſentiens, libello ſuo pleniſſime aedem inchoatam ita disſeruit. In libris vulgatis male *choaum* pro *cohum* eſt editum. Adi Feſtum in ea voce. Male etiam *inchoare* et *inchoatam,* contra apertiſſimam Diomedis mentem. Fortaſſe etiam ſcribendum: *At Verrius Flaccus aliique in p.* vel: *At Verrius Flaccus in p. ſ. a. probavit.* Verum hanc emendationem incertiorem reddit, quod Flacci cognomen non in Verria ſolum gente, ſed aliis multis fuiſſe repertum, conſtat. Apparet autem ex iſto Diomedis loco, exſtitiſſe olim aliquod de re grammatica Suetonii opus, cuius hodie etiam titulus nobis incognitus. Sane *aedem inchoatam* dicit Tranquillus in hoc opere lib. 2. cap. 60. ſed non illum locum reſpicit Diomedes, neque ullum alium iſtorum librorum. Quin autem ubique in noſtro ſcriptore *incohare* et *incohatum* ſit ſcribendum, nemini dubium eſſe poteſt, ſi ſua Diomedi conſtat fides. Vide amplius Servium, aliosque grammaticos.

In exped. tessell. et sectilia pavim. circumtulisse] *Pavimenta* appellat materiam pavimentorum: ipsa sectilia marmorisque crustas et tesseras, quas circumferebat Caesar in expeditionibus, ut, quoties castra metandum esset, pavimenta ex iis in praetorio picta de musivo, struerentur. Quare oportuit eum in suo ministerio musivarios artifices semper habere. At apud veteres, ut testatur Polybius, militum gregariorum munus fuit in exstruendis castris, τὸν περὶ τὴν σκηνὴν τόπον ἐδαφίζειν. Postea luxuria etiam in castra perrupit: adeo, ut inter sarcinas ducum ista pavimenta fuerint. Ideo praetorium in castris templo propter magnificentiam Iosephus comparat. Plinius quoque 37, 2. *Neronis viatoria cubicula unionibus instructa queritur.* Inde illa indignatio Horatii de castris Antonii: *Interque signa turpe militaria Sol aspicit conopeum.* Iuvenalis de Othonis speculo: *Res memoranda novis annalibus, atque recenti historia, speculum civilis sarcina belli.* Idem poeta de patina Domitiani: *Sed ex hoc tempore iam, Caesar, figuli tua castra sequantur.* Fatetur Velleius inter Tiberii sarcinas belli Germanici Pannonicique tempore, fuisse *balinei instrumentum:* sed in usum aegrotorum, non ad delicias Tiberii: *Iam medici,* ait 2, 114. *iam apparatus cibi, iam in hoc solum importatum instrumentum balinei, nullius non succurrit valitudini.* Transiit hic luxus ex Oriente et castris regum Asiae ad Romanos. Nam talem fuisse illorum, non in urbe solum, sed militiae quoque, vitam, nemo ignorat qui Graecos auctores legerit. Trebellius Pollio de Herode tyranno: *Homo omnium delicatissimus et prorsus Orientalis et Graecae luxuriae, cui erant sigillata tentoria, et aurati papiliones et omnia Persica.* Sustulit ex parte hunc luxum Adrianus Imper. *Ac triclinia de castris et porticus, et cryptas et topia diruit,* inquit Spartianus. Porro apud veteres in frequentissimo usu tessellata pavimenta fuere: adeo ut, quum plurima

eorum essent genera, istud tamen pavimenti appellationem propriam sibi fecerit. Itaque auctor Glossarii vertit, *pavimentum* ψηφολόγημα, ψηφολόγητον, ἔδαφος: et Cicero porticum domus suae *pavimentatam* ait fuisse in ea pro domo, non simpliciter ἐστρωμένην, sed *arte pavimenti*, ut Lucilius dixit. Graeci quoque λιθόστρωτον hoc pavimenti genus vocarunt, et e Latinis Varro ac Plinius. Apud Homerum quidam e veteribus Criticis κραταίπεδον ita interpretati sunt, nempe λιθόστρωτον ἔδαφος ἢ ψηφολογικόν. Sed falli eos opinor: neque enim tam antiqua apud Graecos ea ars fuit, ut ex Plinio discere licet. In Evangel. Ioann. cap. 19. λιθόστρωτον puto esse iudicii locum, qui in Rabbinorum scriptis appellatur לשכת הגזית q. d. *cubiculum caesurae* propter sectilia et caesi marmoris frusta, quibus elaboratum eius pavimentum. Etsi potest vox Hebraica aliter exponi: de quo nolim contendere. Apuleius: *Pavimenta ipsa lapide pretioso caesim diminuto, in varia picturae genera discriminantur.* Gregorius Nyssenus in Theodorum Teronem martyrem: Καὶ ὁ τῶν ψηφίδων δὲ συνθέτης ἱστορίας ἄξιον ἐποίησε τὸ πατούμενον ἔδαφος καὶ τοῖς αἰσθητοῖς οὕτω φιλοτεχνήμασιν ἐνευπαθεῖ τὴν ὄψιν. Elegantissime vero S. Augustinus lib. 1. de ordine c. 1. *Si quis tam minutum cerneret, ut in vermiculato pavimento nihil ultra unius tessellae modulum acies eius valeret ambire, vituperaret artificem, velut ordinationis et compositionis ignarum: eo, quod varietatem lapillorum perturbatam putaret, a quo illa emblemata in unius pulchritudinis faciem congruentia simul cerni collustrarique non possent.* Meminit huius artis etiam Epiphanius in disputatione contra Valentinianos. De his pavimentis non repetam, quae pridem sunt ex Plinio, Vitruvio et Isidoro notata aliis. Sed non praetermittam corruptum in illorum mentione locum apud Senecam patrem, nemini adhuc emendatum. Lego igitur sic haec verba ex controversia 1. lib. 2.

In hos ergo exitus varius ille ſecatur lapis; ut tenui fronte parietem tegat: at quam iunctus ſevere! in hos pavimentum teſſellatum, et infuſum tectis aurum. Eleganiiſſime Papirius Fabianus, cuius illa ſunt, poſtquam dixit, opes eximias ſaepe maximorum malorum eſſe cauſſam, ſubdit hoc ἐπιφώνημα, quod in libris omnibus corruptiſſime ſcriptum eſt. Illud, *at quam ſevere iunctus!* Perſiano ſimile, *per laeve ſeveros effundit iunctura ungues.* Et eſt διὰ μέσου inſertum venuſte, ut in eo genere ſcriptorum non pauca. Ita autem reſtituimus ex illa corrupta lectione, *tegat quam vinctus ſevere,* et pro *pavimentum levatum* facimus, *pavimentum teſſellatum.* Illud quoque nondum cuiquam explicatum, quid ſibi doctiſſimus auctor Gloſſarii velit, quum ſcribit, *pavimentum,* χονδροβελίας ἔδαφος (nam ita potius ſcribendum) puto autem, intelligi pavimenti genus, quod non teſſellis, ſed quaſi punctis ac granis ſit diſtinctum, et vermiculatum: Nicetas Choniates lib. 3. πλάκας ῥανίσιν ἐστιγμένας ποικιλοχρόοις appellat. Idem auctor eo loco τυπώματα διὰ ψηφίδων nominat, figuras opere muſivo, et, ut loquitur idem alibi, ψηφίδων μικρῶν ἐπιθέσεσιν, vel ἐνθέσεσι λεπταῖς ψηφίδων expreſſas: quod interpres non eſt asſecutus. Gregor. Naz. dixit οἰκίας καταστραπτούσας ψηφίδος λεπτῆς διαθέσει. Galenus διατυποῦσθαι ſic uſurpat in exhortatione ad artes, τὸ δὲ ἔδαφος ἐκ λίθων πολυτελῶν συγκεῖσθαι θεῶν εἰκόνας ἔχον ἐξ αὐτῶν διατετυπωμένας. Procopius lib. 1. de aedificiis Iuſtiniani: Ἐναβρύνεται δὲ ταῖς γραφαῖς ἡ ὀροφὴ πᾶσα οὐ τῷ κηρῷ ἐντακέντι τε καὶ διαχυθέντι ἐνταῦθα παγεῖσα, ἀλλ᾽ ἐναρμοσθεῖσα ψηφῖσι λεπταῖς τε καὶ χρώμασιν ὡραϊσμέναις παντοδαποῖς αἵ δὴ τά τε ἄλλα καὶ ἀνθρώπους ἀπομιμοῦνται. Nicetas idem in Ioanne Comneno verbum εἰκονίζεσθαι ſic uſurpat. Ὅσα, inquit, οἱ ἐν τοῖς τοίχοις διὰ ψηφίδων καὶ χρωμάτων εἰκονιζόμενοι. Eruditus interpres ψηφίδας hic putavit eſſe *penicillum:* magno errore: ſunt enim teſſellae, vel la-

minae aut bracteae: nam in Manuele Comneno memorat auctor ille ἀνδρῶνας ψηφίδων χρυσῶν ἐπιθέσεσι διαυγάζοντας. Quod vel de bracteis aureis, quibus parietes illiti, accipiendum; vel de tessellis inauratis. Nicetas alibi vocat τοὺς ἐκ τῶν ψηφίδων καὶ χρωμάτων ὡραϊσμούς: et in Isaacio Angelo τὰ διὰ ψηφίδων ποικιλοχρόων ἔκτυπα. *Tessellas* Graeci etiam βόλια dixerunt: unde est χονδροβολίας vox in Glossarii superiore loco, pro minutissimo genere harum tessellarum instar granorum, nam id est χόνδρος. Hic in Gallia vocamus *marqueterie:* Glossarium: *Tessellae*, βόλια καὶ ψῆφοι. Sunt et tesserae lusoriae, βόλια. Hieronymus in vita Apollonii: *Prophetes tabula ludit et tesseris?* Graecus interpres: προφήτης τάβλα καὶ βολίοις παίζει; in Graeco epigrammate εἰς τάβλαν. Ἑζόμενος μὲν τῇ δὲ παρ' εὐλάϊγγι τραπέζῃ Παίγνια κινήσεις τερπνὰ βολοκτυπίης. Hesychius: πεττοὶ βόλια ἐν οἷς ταυλίζουσι. *Sectilia*, quae Suetonius aliique nominant in hoc argumento, sunt, quas Palladius in Maio, *tabellas marmoreas aut paginas.* Hebraei, אבן משכית, ut proverb. 18, 11. doctiores interpretantur Graeci ἀβάκια et ἀβακίσκους. Moschio apud Athenaeum et Eustathium, ταῦτα δὲ πάντα δάπεδον εἶχεν ἐν ἀβακίσκοις συγκείμενον ἐκ παντοίων λίθων. Eustathius hanc notam subiicit: Ὅρα τὸ ἀβακίσκοις, ἐξ οὗ δῆλον, ὡς οὐ μόνον ἐπὶ σανίδος ὁ ἄβαξ καὶ τὸ ἀβάκιον, ἀλλ' ἰδοὺ καὶ ἐπὶ λίθων ὁμοιοσχημόνων ξυλίνοις ἄβαξι. Gregorio Naz. πλάκες ut Latinis paginae dicuntur, in lepidissimis versiculis, quibus animam alloquens suam. Visne, inquit, ψηφίδων σοφισμοὺς κινουμένων σχεδόν τι; Λάμψιν πλακός τε ἀνθηρᾶς Ἀντίχροον πολύχρουν; etiam Romanis scriptoribus *abaci* inter parietum ornamenta; Plinio lib. 35. c. 1. Vitruvio lib. 7. c. 3.

Cap. 47. *Animosissime comparasse*] Προθυμότατα. Sic *animosus corruptor* apud Tacitum. Apud Aelianum, ἀνδρείως καὶ ἀνδρικῶς. Apud Dionem ἀθυμότερον pro lentius et remissius.

Servitia recentiora politioraque] Non eadem ratio erat ſervorum, qui elegantiae et floris aetatis cauſſa emebantur, atque eorum, qui miniſterii. In his novitia ſervitia pretio cedebant veteranis: quod vel Graecorum vox *νεώνητος* indicat: dicitur enim per contemtum atque *εὐτελισμὸν* ut *ἀλώνητος*. Claudianus eleganter de Eutropio: *Tot translata iugis ſummiſit colla vetuſtum ſervitium ſemperque novum.* In illis recentiſſima quaeque gratiſſima, et iucundiſſimi uſus: nempe quorum formam vultumque adhuc nullus labor deturparat, et ut Graeci dicerent, *ὧν τὰς ὄψεις οὐδεμία ταλαιπωρία ἠφάνικε.* Ea fine excogitata multa a veteribus mangonicae artis peritis, ut quam tardiſſime flos ille aetatis, quo paedagogia iſta commendabantur, praeteriret. Hi ſunt, quos Graeci dicunt *ἀωρυλλίους*; ut quidem ſcripſere nonnulli veterum Criticorum in verſu hoc Cratini ex Archilochis: *Ἐρασμονίδη Βάθιππε τῶν ἀωρυλλείων.* Sed ſcripſerunt alii *ἀωρολείους*, ut apud Hephaeſtionem. Ita et Aelianus nominat, de animalibus lib. 13. c. 27. Vim Graeci illius nominis exprimit Seneca pluribus verbis ep. 122. *Non vivunt contra naturam, qui expetunt, ut pueritia ſplendeat tempore alieno? Quid fieri vel crudelius vel miſerius poteſt? Nunquam vir erit, ut diu virum pati poſſit: et quum illum contumeliae ſexus eripuiſſe debuerat, ne aetas quidem eripiet.* Quare placet lectio omnium vett. *recentiora:* nec placet eruditiſſimorum virorum emendatio. *Recentia* ſervitia opponuntur exoletis et *σκληροῖς καὶ παρηβηκόσι*, quos Graeci *κόλλοπας* dixerunt. In libro Cuiacii fuit *rectiora pollucioraque.* Perperam. *Pollučtiora* fortaſſe aliquis arripiat antiquarius, pro ſelectiora, meliora. Qualia ſunt, quae diis conſecrantur et pollucta dicuntur. Nobis veriora quam acutiora ſunt cordi. Quum praeſertim videantur veteres vocem *pollučtus* in contrario ſenſu poſuiſſe. Plautus Rudente 2, 4, 2. *Non ego ſum pollucta pago;* id eſt communis et omnibus expoſita.

Immenso pretio] Iuvenalis Sat. 5.

Flos Asiae ante ipsum pretio maiore paratus,
Quam fuit et Tulli census pugnacis et Anci.
Et, ne te teneam, Romanorum omnia regum
Frivola: quod quum ita sit, tu Gaetulum Ganymedem
Respice quum sities, nescit tot millibus emtus
Pauperibus miscere puer: sed forma sed aetas
Digna supercilio.

Et cuius ipsum puderet; sic — vetaret inferri] Romanorum olim tanta in tabulis conficiendis diligentia, ut, quacunque ex caussa pecuniam expendissent, id in rationes referrent. Ideo dixit Seneca in epist. 1. luxurioso diligenti rationem constare impensae. Inde saepe usu venit, ut scelus pecunia redemtum, aliaque talia, ex ipsis auctorum tabulis probarentur. Vel vide orationem pro Cluentio. Nullas vero tabulas conficere, quod olim de Antonio oratore vulgo creditum, hominis esse parum frugi, extra quam si quis filius familias esset, iudicabant. Auctor Cicero pro Caelio. Circumspectiores, quod in Caesare hic notat Suetonius, quae male et nequiter emerant, vetabant rationibus inferri a dispensatore: aut sub falsis titulis iubebant inferri, ut de Vespasiano scribitur lib. 8, 22. Dispensator enim non solum aera singula annotabat, sed singulis summis titulum praeponebat, unde constaret impensae ratio. Posidonius in vita Augustini: *Nunquam clavem, nunquam annulum in manu habens: sed ab eisdem domus praepositis cuncta et accepta et erogata notabantur, quo sciretur, quantum acceptum, quantum dispensatum fuisset, vel quicquid indispensatum, vel dispensandum remansisset: in multis titulis magis illius praepositi domus fidem sequens, quam probatum manifestatumque cognoscens.* Quos vocat Posidonius *titulos*, Cicero *articulos* dicit, ut ad Characteres Theophrasti notabamus: Graeci vulgo ἐλλόγια. Λόγιον est scriptura brevis, sententia una, cuiusmodi fere oracula erant. Ἐλλόγιον est scriptio caussam

expensae pecuniae continens, sive praefatio summae, quae in rationes refertur. Ἐλλογίου exemplum et formula est in illo Vespasiani, cap. 22. *Vespasiano adamato HS. CCCC;* item illo ex rationibus Periclis, exagitato a Comicis, *εἰς τὸ δέον ἠνάλωσα τοσοῦτον.* Hinc *ἐλλογίζεσθαι,* inferre rationibus cum indicatione caussae. Latine *imputare.* Paulus dixit *καταλογίσασθαι.* Glossar. *Imputat, ἐλλογεῖ.* Graecis Iurisconsultis *ἀντέλλογος* est compensatio, et *ἐλλόγιμος ἄνθρωπος*, quem nos lingua vernacula diximus, *homme de mise.* Vocem *ἐλλόγιον* Romani fecerunt usu suam, et dixerunt *ellogium*, vel quod pridem obtinuit, *elogium.* Nam plane nihil elogium quam *ἐλλόγιον*, titulus, caussae brevis explicatio, praefatio: et ita saepe Valerius Maximus *praefationem* pro elogio usurpat. Hanc veram esse censemus vocis *elogium* originem: de quo tam multi ante nos quaesiverunt.

Cap. 48. *Uno quo sagati palliat. — discumberent*] Per *sagatos* et *palliatos* placet Turnebo Gallos et Graecos intelligi: sagum enim esse Gallorum. Hac ratione possumus et Hispanos intelligere; nam et illorum sagum erat. Praeter Strabonem in 3. Appianus Ibericis: Χρῶνται διπλοῖς παχέσιν, ἀντὶ χλαμύδων αὐτὰ περιπορπώμενοι, καὶ τοῦτο σάγον ἡγοῦνται. Mox ἐνεπορπήσατο σάγον Ἰβηρικῶς. Inde apud Val. Max. *sagulum Hispanum.* Sed non puto, hanc auctoris esse mentem. De comitibus enim Caesaris hoc accipio, et ea, quae dicebatur cohors praetoria. Igitur per *togatos* intelligit honestiores e comitatu: puta, consulares, praetorios, senatores, legatos, et quaestores: per *sagatos* et *palliatos* turbam omnem reliquam. Sagatos fuisse Romanos castra sequentes, tam notum est, quam duces paludatos. Sic Vitellius, ut est scriptum lib. 7. Romam introiit paludatus ipse, comitibus sagulatis. Quin ipsae quoque ducum chlamydes saga appellantur ab Horatio et Val. Max. Non est autem dubium, Caesarem in suo ministerio ac comitatu Graecos aliquos habuisse, ut medicos aut alios erudi-

tos viros, quorum convictu delectaretur. Hi ſunt, quos *palliatos* nominat.

Cap. 49. *Praeter contubernium Nicomedis*] Serio hanc maculam a ſe amovet Caeſar, apud Dionem lib. 43.

Spondam interiorem regiae lecticae] Scipio Africanus in oratione in P. Sulpicium Gallum hominem delicatum: *Qui in conviviis adoleſcentulus cum amatore, cum chiridota tunica interior accubuerit, qui non modo vinoſus, ſed viroſus quoque ſit: eumne quisquam dubitet, quin idem fecerit, quod cinaedi facere ſolent?*

Edicta Bibuli, quibus proſcripſit collegam ſuum] Cave asſentiaris eruditiſſimo viro, qui emendat *praeſcripſit.* Quod ferri non poteſt. Mirum, fugiſſe tantum in his litteris virum, quid ſit *proſcribere.* Dicitur enim de edictis magiſtratuum loco publico poſitis. Cicero ad Atticum: *Proſcripſit ille, ſe per omnes dies comitiales de coelo ſervaturum.* Graeci pro eo et προγράφειν dicunt et στηλιτεύειν.

A ſatellitibus regiis eum — eductum] A coena ſurgens Caeſar, in ξενῶνα ſive hoſpitale cubiculum ſibi asſignatum receſſerat: ſi nihil aliud, ſaltem ut pudori ſuo conſuleret: inde poſtea per ſatellites eſt eductus, et ad regem deductus. Quod conciſe hoc loquendi genere indicatur. Atque ita Thucydides et auctores alii ſaepiſſime verborum compendium faciunt. Quare nihil mutandum. De huiusmodi transitu a triclinio in cubiculum loquitur Seneca, epiſt. 95. *Transeo puerorum infelicium greges, quos poſt transacta convivia aliae cubiculi contumeliae exſpectant.*

Et quid illi tu dederis] Memmianus codex, *quid illi tute dederis.*

Qualia currum proſequentes ioculariter canunt] Vide Plinium lib. 19. c. 8. Notatus hic mos ſaepe a ſcriptoribus Graecis rerum Romanarum. Huc refero illud Varronis de lingua Latina lib. 5. p. 56. *Hinc appellatum dictum in mimo; ac dictioſus, hinc in manipuleis ca-*

ſtrenſibus dicta ducibus. Intelligit militum διακερτομήσεις, quas in duces ſuos iaciebant. Martialis lib. 1. Epigr. 5.

Conſuevere iocos veſtri quoque ferre triumphi:
Materiam dictis nec pudet eſſe ducem.

A Graecis ad Romanos hunc quoque morem manaſſe certum eſt. Phurnutus de diis: Ὁ δὲ θρίαμβος ἀπὸ τοῦ θροεῖν καὶ ἰαμβίζειν τὴν κλῆσιν ἔλαχεν. Ὅθεν καὶ ἐν τοῖς κατὰ τὸν πόλεμον θριάμβοις πολλοῖς ἀναπαίστοις σκώπτοντες χρῶνται. In cap. de Baccho.

Gallias Caeſar ſubegit, Nicomedes Caeſarem] Dio vertit lib. 43. Καίσαρ μὲν Γαλάτας ἐδουλώσατο, Καίσαρα δὲ Νικομήδης. Poterat aptiore verbo uti, quam δουλοῦσθαι, quod parum quadrat.

Cap. 50. *Cui et proximo ſuo conſulatu*] Eum accipe, qui proxime tempora illa ſecutus eſt, quibus Serviliam amare coepit: vel, ut cum Plutarcho dicam, quem proxime praeceſſere οἱ χρόνοι, καθ' οὓς μάλιστα ὁ ἔρως ἐπέφλεγεν. Erat autem tunc temporis Caeſar iuvenis et νεανίας ἔτι, ait Plutarchus.

Ex auctionibus haſtae ei nummo addixit] Turonenſis liber, *ex auctionibus haſtae minimo addixit.* Idque iam probo, et ſententiae Torrentii lubens accedo.

Quo melius emtum ſciatis, tertia deducta eſt] *Bene emere* eſt, vili pretio emere, ἄξιόν τι πρίασθαι vel ἀξίως. Doctiſſimus Turnebus, qui hic et in epigrammate Martialis care emere interpretatur, aliud agebat, quum illa ſcriberet, neque Turnebus erat. Senſus eſt, eos qui pretii parvitatem mirarentur, quo praedia emerat Servilia, magis miraturos, ſi ſciant tertiam partem a venditore Caeſare fuiſſe remiſſam. Haec ſimplex ſententia horum verborum, in quibus latet Ciceronis iocus propter ancipitem notionem vocum *tertia* et *deducere.* Docti viri putant, alludi ad legem Caeſaris de ſolutione aeris alieni; ſubtilius meo iudicio, quam verius.

Cap. 52. *Ut Naso scripsit*] Probabiliter disputant interpretes, laudari Actorium Nasonem, cuius ante facta mentio. Tamen Viterb. *Nasa* habet; et in ora *Vassa*, Lislaei *Vasa*. Pithoei et Turonensis *Vasto*.

Eadem nave thalamego] Quales habebant paratas Aegyptii reges DCCC. Vide Appianum in prooemio. Similes, si usum spectes, veterum Gallorum paradae, de quibus Ausonius et Sidonius. Item illa Neronis, de qua Plutarchus Περὶ ἀοργησίας. Seneca *cubiculatas* et *lusorias* vocat. De iis sentit Gripus in Rudente:

Post animi caussa mihi navem faciam, atque
imitabor Stratonicum:
Oppida circumvectabor.

Nisi exercitus sequi recusasset] Attende loquendi genus, *Aegyptum paene penetravit, nisi exercitus sequi recusasset;* pro, factumque esset, nisi. *Penetravit* igitur, est penetraturus fuit. Sic in Galba cap. 10. *Servi per angiportum in balnea transeuntem paene interemerunt, nisi expressa cruciatu confessio esset.* Hegesippus ψευδεπίγραφος, lib. 2. *Tanto impetu in Romanos prosiluere, ut omnem exercitum averterent, nisi equites subvenissent.* Lib. 5. idem: *Romanos flammae circumvallaverant, nisi mature consuluissent.*

Quam denique accitam in urbem] Cleopatram venisse Romam proximo anno post bellum Alexandrinum a Caesare confectum, testis luculentus est Dio, lib. 43. Hieronymus ex Eusebio in illo anno, qui est ipsi quartus Olympiadis CLXXXIV: *Cleopatra regio comitatu urbem ingressa.* Nam, quin appellatione *urbis* Romam et Eusebius et Hieronymus intellexerint, non potest dubitari. Etsi aliter summo viro scimus esse visum: sed hoc est γεροντικὸν ἀνδρὸς δαιμονίου, cui Suetoniani huius loci tunc in mentem non veniebat, καὶ πάνυ εὐξύγγνωστον ἁμάρτημα.

Quae scire C. Matium et C. Oppium — amicos] Tacitus Annal. lib. 12, 60. *C. Oppius et Cornelius Balbus*

primi Caesaris opibus potuere conditiones pacis et arbitria belli tractare. Matios posthac et Vedios et cetera equitum Romanorum praevalida nomina referre, nihil attinuerit. Multa M. Tullius in epistolis ad Att.

Non esse Caesaris filium, quem Cleopatra dicat] Prima editio, *quaeque de Cleopatra dicant.* Lisiaei: *de Cleopatra dicant.* Fortasse pro, *quem de Cleopatra editum dicant:* sed praestat legere cum vulgatis et MSS. Qui putant legendum, *Esse Caesaris,* sublata negatione, quia Antonius Oppium eius rei auctorem in senatu laudaverat, falluntur: nec attendunt ad illa Suetonii verba, *quasi plane defensione ac patrocinio res egeret:* innuit enim ideo scriptum ab Oppio librum, ut mentitum Antonium in senatu probaret.

Quas, et quot vellet ducere, liceret] Dicit *quas:* quia illi et civi Rom. et senatori non cum omnibus ius fuit connubii: puta, cum ea, quae esset sanguine propius iuncta, cum peregrina, cum liberta aut serva. Dicit *quot,* quia legibus Rom. non permissa *πολυγαμία.* Primus omnium Romanorum, ut Plut. ait, Antonius duas simul uxores habuit. Dio prius membrum praetermisit, non recte: nisi tamen scripserat ille, *Ἀμέλει καὶ γυναιξὶν, ὁποίαις καὶ ὅσαις ἂν θελήσῃ συνεῖναι οἱ ἐτόλμησάν τινες ἐπιτρέψαι.* In plerisque codd. etiam Viterb. *vellent* scriptum, non *vellet.* Ea lectio confirmatur veteri exemplo Semiramidis, quod refert Orosius: item exemplo Valentiniani Imp. qui, ut duas ipse posset uxores ducere, lege lata id omnibus permisit. Auctores Socrates, Nicephorus, alii. Simile est, quod de Claudio narratur lib. 5. cap. 26. Iuvat etiam, quod Suetonius *legem* appellat, non *rogationem.* Assentior tamen potius *vellet* probantibus. Praeter Dionis auctoritatem, firmant prima editio, et codices Pithoei ac Lisiaei.

Omnium mulierum virum, et — mulierem] Pherecrates Comicus:

> *Οὐκ ὢν ἀνὴρ γὰρ Ἀλκιβιάδης, ὡς δοκεῖ,*
> *Ἀνὴρ ἁπασῶν τῶν γυναικῶν ἐστὶ νῦν.*

Vetus poeta alius:

'Ανέρας ἠρνήσαντο, καὶ οὐκ ἐγένοντο γυναῖκες·
Οὔτ' ἄνδρες γεγάασιν, ἐπεὶ πάθον ἔργα γυναικῶν·
Οὐδὲ γυναῖκες ἔασιν, ἐπεὶ φύσιν ἔλλαχον ἀνδρῶν.
'Ανέρες εἰσὶ γυναιξὶ, καὶ ἀνδράσιν εἰσὶ γυναῖκες.

Cap. 53. *Nam circa victum C. Oppius — docet*] *Indifferens circa victum* eſt, qui εὔκολος Graece dicitur unica voce. Eſt enim παρὰ τὸ κόλον, *cibus*. Unde βουκολεῖν et alia. Propria igitur εὐκολία eſt *indifferentia circa cibum*, etſi pluribus verbis Plut. in hac hiſtoria, τὴν περὶ τὴν δίαιταν εὐκολίαν dixit. Ubi interpretes, *victus tenuitatem*, neſcio quare, vertere perperam maluerint, quam verbis Suetonii. Seneca aliter expreſſit epiſt. 90. *Sapiens facilis victu fuit.* Hoc eſt εὔκολος περὶ τὴν δίαιταν. Sic δύςκολος proprie, *moroſus circa cibum*: ſed generaliter accipitur pro δύςτροπος: moroſus, ſive multorum diverſorum morum homo. Nos vulgo dicimus *phantaſtique*. Ut et veteres Graeci φαντασιοκοπεῖν et φαντασιοκόπος ſic uſurparunt. Auctor libri, qui Sapientia Sirach ſive Panareton inſcribitur, cap. 4. μὴ ἴσθι ὡς λέων ἐν τῇ οἰκίᾳ σου, καὶ φαντασιοκοπῶν ἐν τοῖς οἰκέταις σου. *Ne ſis in domo tua leoni ſimilis, et vexans moroſitate tuos famulos.* Ita puto interpretandum illum locum. Etſi ſcio, paullo aliter ſolitam accipi eam vocem, ut apud Euſtathium in Odyſſ. λ. φαντασιοκόπος et ἐλπιδοκοπούμενος pro eodem. Apud Euſebium ὁ φαντασιοκοπῶν et ὁ δοξοκοπῶν idem Hiſtor. lib. 7.

Conditum pro viridi appoſitum] Unguento uti pro oleo, eius eſt, qui vetus proverbium tollat, τὸ ἐπὶ φακῇ μύρον. Ineſt in facto ὑπερβολὴ δαπάνης inepta. Philoſophus vocet, qui id faciunt βαναύσους, ἀπειροκάλους, σαλάκωνας. Talis Horatio deſcribitur Naevius:

— — *nec ſic ut ſimplex Naevius unctam*
Convivis praebebit aquam: vitium hoc quoque magnum.

Simplex Horatio eſt ἀπειρόκαλος. Oppius in Caeſaris hoſpite *negligentiam* aut *ruſticitatem* appellat illius-

modi. *ἀπειροκαλίαν*, ut et Plutarchus vertit *ἀγροικίαν*. Recte vero Plutarchum *conditum oleum* legiſſe, non *cónditum*, patet ex iis, quae diximus. Ait autem ille aſparagos fuiſſe, in quorum paratu *μύρον ἀντ' ἐλαίου* Caeſaris hoſpes Valerius Leo Mediolanenſis uſurpavit. Oleum aſparagis affundi ſolitum teſtis Varro, Virgula divina: *Oleum in lucubrationem ſervavimus, quod in ſparagos totum legitime vertamus.* Sic in Nonii codicibus ſcribitur hic Varronis locus: recte; neque asſentiendum aliter pronuntiantibus. Σπάραγος pro ἀσπάραγος dicit vir undecunque doctiſſimus, ut *στάχυς*, *ἄσταχυς*: et a verbo *σπάω* deducta, *σπάλαθος*, *ἀσπάλαθος*: *σπάλαξ*, *ἀσπάλαξ*: inde et *σπάραγος* ſecundum quosdam, quia trahendi vim habet, ventrem molliens, urinam ciens. Porro ex his Suetonii verbis diſcimus, non quodvis oleum in aſparagorum paratu uſurpatum, ſed viride. Ita vocabant, quod ex acerba premitur olea, nec matura. Nam iſtud cenſebant vulgare, et *Romanicum* dicebant, ut eſt apud Catonem. Virgilius: *et amara pauſia bacca.* Servius: *de pauſia viride oleum fit.* Graeci, quod ſciam, *ἔλαιον χλωρὸν* non dixerunt, pro optimo oleo: at Hebraei pariter cum Latinis, שמן רענן, hoc eſt, oleum viride: quod Graeci Latinique interpretes varie expreſſerunt.

Cap. 54. *Abstinentiam neque in imp.*] Verbum Caeſaris fuit: potentiae parandae et conſervandae duo eſſe inſtrumenta, *milites* et *pecuniam*: eorum alterum alterius ſtare praeſidio. Haec cauſſa eſt rapinarum illius. Οὐ γὰρ ὑπὸ κακίας ἐποίει ait Dio lib. 42. hoc eſt, non pecunias propter ipſas amabat, ut qui proprie *Φιλοχρήματοι* dicuntur. Κακίαν ponit ibi Dio *ἀντὶ Φιλαργυρίας*, quam eſſe *πάσης κακίας μητρόπολιν* dicebat Bion.

In Hiſpania a Proconſule — pecunias accepit] Intelligo extortam Proconſuli, cui ſuccedebat Caeſar, pecuniam, iniecto calumniarum metu: quum metueret iſte, quisquis tandem fuerit, Proconſul, ne Romam reverſus

lege repetundarum interrogaretur. Certum enim, decessoris caussam a Caesare plurimum vel premi vel sublevari, prout ei foret animus, potuisse. Porro Hispaniam ulteriorem ex praetura sortitus est Caesar: quum illam proconsule rexisset, cui succedebat. Neque enim eaedem perpetuo aut praetoriae provinciae fuerunt, aut proconsulares: cuius rei exempla in historia Romana non pauca. Est etiam, quando auctores eum, qui ex praetura provinciam fuerit nactus consularem, rexisse illam proconsule, vel proconsulatum administrasse dicant. Exemplum in promptu de Q. Cicerone apud hunc nostrum lib. 2. c. 3. Id si isto loco admittimus, legam lubens, cum Turonensi et nonnullis aliis: *In Hispania proconsule, et a sociis pecuniam accepit.* Atque idem hic significabit *proconsule*, quod libro secundo, *administrare proconsulatum.*

Ternisque millibus nummûm in libras promercale] Hoc est, ut in singulas auri libras septem argenti et selibra penderetur. Ita doctissimus Budaeus, quem in hoc argumento regnare paene solum, consentiunt omnes. Pro *ternis* inveni in nonnullis *quaternis.*

Tria millia pondo auri furatus e Capitolio] Huius furti nemo veterum, nisi fallor, meminit. Plinius, quo nos reiiciunt interpretes, nihil quod huc pertineat, refert, neque lib. 19. cap. 3. nec lib. 53. cap. 3. capite vero primo eiusdem, simile furtum narratur M. Crassi, qui suo et Cn. Pompeii tertio consulatu duo millia e Capitolini Iovis solio rapuerit, a Camillo ibi condita. Solebat autem coronarium aurum atque etiam, ut videtur, triumphale, aut pars illius, in Capitolini Iovis cellam referri.

Tantundem inaurati aeris reposuit] Similis Vitellii fraus lib. 7. commemoratur.

Cap. 55. *Eloquentia militarique re — aut excessit*] Iam ante monuimus ad finem cap. 24. Suetonium, quae ibi proposuit, eodem deinceps ordine sigillatim exsequi. Nunc igitur transit ad illius *civilia* et *bellica studia*, ut ibi est locutus. Quare dubitari non potest (quod

acute pridem vidit et Lipsius), quin sint hoc loco veteres omnes corrupti, in quibus scriptum *Eloquentia militari, quare.* Prorsus enim necessum est legere, ut restituimus. Ab initio huius capitis ad finem 55. de studiis et eloquentia Caesaris agit: a principio 57. ad 70. finem studia bellica enarrantur: quae deinde subiiciuntur, quomodo ad civilia eius studia referri debeant, suo loco explicabimus. Non me fugit, apud Plutarchum tribui Caesari *λόγον ἀνδρὸς στρατιωτικοῦ*: quod videri queat vulgatae lectioni asserendae facere. Verum id Caesar ibi de se, tot iam annos in Martis castris versato, excusationis gratia, in contentione cum principe eloquentiae Cicerone. Quare nihil ea verba falsam *γραφὴν* adiuvant: quae vel propterea stare non potest, quod sententiam hiulcam atque imperfectam reddit.

Strabonis Caesaris secutus est] Invenimus in MSS. quibusdam *Caesar secum est.* Quod propterea notamus, ne tironem aliquem ea scriptura decipiat: ut saepe accidit, quoties immaturo iudicio ad tractandos MSS. acceditur. Rectum est *Caesaris.* Nec pote aliter: non enim satis definite distincteque C. Iulius Caesar Strabo vetus orator, de quo multa Cicero, solo cognomine designaretur, quum praesertim in aliis multis Romanarum gentium Strabones reperiantur.

Orationes aliquas reliquit] Ut in Dolabellam unam, vel plures. Asconius Pedianus: *Ne forte erretis, et eundem hunc Cn. Dolabellam putetis esse, in quem C. Caesaris orationes legitis.*

Ut pro Q. Metello] Ita legendum retracto *ut* fugitivo, quod male cum praecedentis dictionis fine coaluerat. Quod mendi genus passim in hoc auctore fuisse commissum, non mirabuntur, qui in Pisanarum Pandectarum lectione aliquid olei et operae posuerint.

Quam scripsit Metello] Titulus integer fuit, *oratio Caesaris quam scripsit Metello.* Longe fallitur vir doctus, qui putat tollenda esse illa verba, *quam scripsit.*

Cui enim persuadebit, inscriptam fuisse hanc orationem sic? *oratio Caesaris Metello.*

Apud milites quoque in Hispania] Fallitur vir doctus, qui mavult *Ad milites.* Diomedes lib. 1. *Sane frustro apud veteres reperitur. Ut C. Caesar apud milites de commodis eorum: Non frustrabo vos milites.*

Subita hostium incursione] Longe aliter auctor lib. de bello Hispan. Nam, ut ille narrat, adeo nulla fuit subita hostium incursio, ut contra aegre Pompeiani ad proelium elici potuerint. Graeci historici in proelio Mundensi describendo, omissiores fuerunt: maxime omnium Appianus.

Cap. 56. *Cicero in eodem libro*]. Membranae regiae eruditissimi Pithoei, *in eodem Bruto.* Neque aliter scribendum, Turonensi etiam libro auctore.

Dum voluit alios habere parata unde sumerent] Et Ciceronis et Suetonii omnes meliores codices *parata* scribunt: quae vera lectio est, non *paratum*, ut Lambino visum: aut *paratam*, ut aliis.

Celeriter eos perscripserit] Malim *confecerit*, ut est hodie in nostris codicibus. Locus est in praefatione lib. 7.

Reliquit et de analogia libros duos] Liber Angeli Politiani, *de analogia ad Neronem duos libros.* Quam appendicem nostrae membranae non agnoscunt.

Dum ab urbe in Hispaniam ulter. — pervenit] Legendum 7. et 20. *die.* Neque enim quarto et vigesimo, sed vigesimo septimo die Hispaniam pervenit fulmen istud belli. Strabo lib. 3. *Φασὶν οἱ συγγραφεῖς ἐλθεῖν καὶ* Καίσαρα *ἐκ* Ῥώμης *ἑπτὰ καὶ εἴκοσιν ἡμέραις εἰς τὸν* Ὀβούλκωνα *καὶ τὸ στρατόπεδον τὸ ἐνταῦθα, ἡνίκα ἔμελλε συνάπτειν τὸν περὶ τὴν* Μοῦνδαν *πόλεμον.* Appianus eundem numerum cum Strabone habet: addit autem confectum hoc iter cum *βαρυτάτῳ στρατῷ.* In Historia miscella non XXIV. scriptum invenies, sed XVII. manifesto librarii errore, qui alterum X omisit. Non igitur dubium, quin

locus iste Suetonii sit emendandus. Sic alibi saepe peccatum, et pro V scriptum II vel contra. Est autem antiqua loci huius depravatio: reperimus enim vulgatam lectionem non solum in codd. Suetonii nostris omnibus, sed etiam in fragmento quodam rerum Iulii Caesaris, quod ex veteri libro descriptum beneficio viri eruditissimi Iacobi Bongarsii nacti sumus. Continetur iis schedis belli Hispaniensis historia a nescio quo ex Suetonio, Hirtio aliisque concinnata, plane pro captu saeculi barbari: etsi non barbaro prorsus stilo.

Quas primum videtur] Placeret magis, *quas, primus is.*

Ad pagin. et formam memorial. libelli convertisse] Eadem fuit forma epistolarum vulgo: quod declarant Ciceronis epistolae, in quibus extrema pagina valet extrema pars epistolae: sic alibi paginae in epistolis nominantur. Quodsi impleta pagina superesset aliquid: tum vero transversa charta scribebant in margine prorsus, ut hodie fieri interdum solet. Cicero ad Att. lib. 5. *Nunc venio ad transversum illum extremae epistolae versiculum.*

Exstant et ad Ciceronem — domesticis de rebus] Fallitur iterum vir ille eruditissimus, qui putat, tollenda esse illa, *ad Ciceronem.* Quid? Caesarem ad Ciceronem scripsisse mirum tibi videtur? at, inquis, non fuit illi Tullius familiaris. Ille vero satis amicus et familiaris, quod epistolae ad Atticum multis locis testantur. Et tamen fallimur, si putamus, Suetonium hoc loco Ciceronem inter Caesaris familiares ponere: quem potius ab illis separat, si recte accipimus ipsius verba. A. Gellium Ciceronis non meminisse lib. 17. cap. 9. mirum non est. Solos enim nominat eos, ad quos Caesar per notas scripserat. Nemo autem de Caesare et Cicerone hoc dicit: neque ea est Suetonii mens, qui hoc tantum voluit, exstare sua memoria adhuc aliquas Caesaris ad Ciceronem epistolas. Exstant et hodie quaedam: sed, ut puto, pauciores.

Ad familiares] C. Oppium et Cornelium Balbum et alios, qui res eius absentis curabant. De hoc genere procuratorum Asconius Pedianus. Graeci vocant τοὺς ἐπιτροπεύοντας τῆς ἀποδημίας τινὶ, ut Appianus Manium Antonii procuratorem.

Si quis investigare et persequi vellet] Melius legeris *volet*, ut in editione Roberti Stephani. *Persequi* pro *assequi* legendo, vel intelligere, ut apud Graecos παρακολουθεῖν et ἕπεσθαι. Sic imitatione Graecorum *transire* dixerunt, pro *percurrere* sive lectione, sive oratione, ut illi διέρχεσθαι. In ὁμιλίαις Graecolatinis, quae Glossario sunt adiectae, leguntur haec: *Et ego transeo lectionem:* καὶ ἐγὼ διέρχομαι ἀνάγνωσιν. Doctissimi viri barbare dictum pronuntiarunt, et inepta Graeci sermonis imitatione. Ego memini, sic loqui elegantissimum scriptorem A. Gellium cap. ult. *Ipse*, inquit, *volvendis transeundisque multis admodum voluminibus exercitus defessusque sum. Transeundis*, hoc est legendis. Sic accipio lib. 3. ad Herennium, quum ait auctor, *ut ipsi nobiscum primum transeamus bis aut ter eum versum:* id est, legamus attente: vel repetamus apud nos quasi recitantes. Lib. 1. de inventione, *transire breviter argumentationes* non semel dictum, pro *recensere*, διέρχεσθαι, *oratione percurrere.* Hoc visum obiter monere: quia doctissimos viros valde superiores loci habuerunt exercitos, dum hunc ἑλληνισμὸν non observant.

Quartam elementorum litteram] Dio lib. 40. Εἰώθει δὲ καὶ ἄλλως, ὁπότε τι δι᾽ ἀποῤῥήτων τινὶ ἐπέστελλε, τὸ τέταρτον ἀεὶ στοιχεῖον ἀντὶ τοῦ καθήκοντος ἀντεγγράφειν.

Item dicta collectanea] Alibi notamus, quosdam Graecorum libros edidisse, ἰσοδυνάμῳ indice, Ὑπομνήματα τῶν σποράδην λεγομένων: fortasse tamen verius est, eum librum intelligi, quem Ἀποφθεγμάτων vocat Cicero in epist. ad Paetum. Nam quod volumina dicuntur illi, Suetonio libelli: non debuit ea res quemquam movere.

Volumen Latinis eſt omnis ſectio maior, ſive liber ſit, ſive libri pars. Sic librum primum Bibliothecae Diodori duobus voluminibus conſtare dixeris recte. Plin. in epiſt. *Libri tres in ſex volumina propter amplitudinem diviſi.* Ipſe Diodorus τμήματα et μερίδας vocat. Viterb. cod. legit *dicta coniectanea*, pro *conlectanea*, ut puto.

Cap. 57. *Incredibili celeritate confecit*] De quo non abſurdam ſententiam M. Tullius ad Att. de Caeſare: *Hoc τέρας horribili vigilantia, celeritate, diligentia eſt.*

Meritoria reda] In manu exarato libro Iacobi Cuiacii pro iſtis verbis erant hae litterae Graecae: ΜΗΡΤΑΡΗΔΑ. Quod quid ſit, divinare nequeo. Niſi, quod videtur, qui ita ſcripſit, uſus exemplari, ubi fugientes eſſent hae litterae Latinae, *mriareda:* quod ſcribendi compendium quum non intelligeret, ſuſpicatus, Graecum verbum eſſe, Graece ſcripſit. At *reda* Gallicum eſt, non Graecum vocabulum. Graeci meritoriam redam dicerent, μισθωτὸν τετράκυκλον vel ὄχημα τετράκυκλον. Reda quatuor rotas habebat, ut ciſium duas, auctore Iſidoro: quare Graeci in rebus Romanis τετράκυκλον appellant. Xiphilinus in Adriano: Οὐδ' ἔστιν ὁπότε οὔτε ὀχήματος τότε γε, οὔτε τετρακύκλου ἐπέβη. *Nunquam*, inquit, *in illo itinere nec currum, nec redam conſcendit.* Dionis interpretes τετράκυκλον pudendo errore *quadrigas* interpretantur. Nam etſi mancipes publici curſus redas quasdam ſoliti appellare *quadrigas* vel *flagella*, ut narrant Impp. in codice: non tamen ſerendus ſit, qui viatorum τετράκυκλον *quadrigas* dicat. Separat autem Dio redam et ὄχημα, quum tamen ὄχημα ſit nomen generis: ſed accipitur pro carpento aut alio curru artificii maioris. Ideo ſcribitur in Gloſſario ὄχημα, *vehiculum, currus.* Ὀχημάτιον, *reda.* Alioquin et τετράκυκλον ſive reda, ὄχημα eſt. Eunapius in Aedeſio, διὰ δὲ εὐδαιμονίαν ἐπὶ τετρακύκλου ὀχήματος ἐφέρετο. Ubi idem error eruditiſſimi Iunii vertentis *quadrigas.* Quemadmodum autem hoc genus vehiculi a rotarum numero τετρακύκλου nomen invenit, ſic apud ve-

iustissimos Aeoles ab eodem numero *πετόριτον* dictum, et apud inferioris aetatis Graecos Latinosque *δίκυκλον* et *birota*. In Codice Theodos. de cursu publico: *Statuimus redae mille pondo tantummodo superponi, birotae ducenta, veredo triginta.*

Vel innixus inflatis utribus] Inventum est antiquissimum. Graecis ante Alexandrum fuisse in usu, ex tertio Ἀναβάσεως Xenoph. sub finem liquet. Non igitur Graecos, sed Barbaros solum hoc docuit Alexander, quem tamen lib. 7. sic loquentem inducit Curtius: *Utribus amnem traiiciendi exemplum fecimus nuper: hoc ut Scythae imitari nesciant, Bactriani docebunt.* Hi utres vel inflabantur follibus, ut Suetonius indicat, et Xenophon, Caesar, Florus, aliique e Latinis: vel stramentis inferciebantur, ut apud Curtium lib. 7. c. 5. *Utres quam plurimos stramentis refertos dividit. His incubantes transnavere amnem.* Mox: *quos utres sarmento repleti vehebant;* lege *stramento*. Inepte enim nuper mutarunt. Arrianus de traiectione Istri lib. 1. Τὰς διφθέρας ὑφ' αἷς ἐσκήνουν τῆς κάρφης πληρώσας etc. His igitur utribus sive θελάκοις πεφυσημένοις, ut Graeci interdum nominant, ita incubantes et pedibus iter adgubernantes, tranabant: sed postea inventi sunt a Romanis ascogephri, hoc est, pontes utribus iunctis constantes: quorum descriptionem habemus in libro Notitiae Imperii. Meminit Zosimus lib. 3. sic iunctum Tigrim narrans a Ioviano in reditu e Perside. Ἀσκοὺς, ait, ἀλλήλοις συνδήσαντες καὶ ζεύγματα τρόπον τινὰ διὰ τούτων κατασκευάσαντες, ἐποχούμενοί τε τούτοις διέβησαν.

Ut persaepe nuntios de se praevenerit] Plutarchus: Ὅπου γὰρ ἄγγελον ἢ γραμματοφόρον διαδῦναι παρ' αὐτοῦ χρόνῳ πολλῷ ἦν ἄπιστον, ἐνταῦθα μετὰ πάσης ἑωρᾶτο τῆς στρατιᾶς.

Cap. 58. *In obeundis expedit. dubium — audentior*] Polybius acerrimi vir iudicii, et in rerum caussis scrutandis sollers, lib. 1. Romanorum ingenia ita depinxit, ut si

eius descriptionem ad res gestas magni istius Caesaris referas, dixeris ipsissimum Iulium esse, quem describat. Ideo visum illius locum apponere: Καθόλου, inquit, Ῥωμαῖοι πρὸς πάντα χρώμενοι τῇ βίᾳ καὶ τὸ προτεθὲν οἰόμενοι δεῖν κατ' ἀνάγκην ἐπιτελεῖν, καὶ μηδὲν ἀδύνατον εἶναι σφίσι τῶν ἅπαξ δοξάντων, ἐν πολλοῖς μὲν κατορθοῦσι διὰ τὴν τοιαύτην ὁρμὴν, ἐν τισὶ δὲ προφανῶς σφάλλονται. *Omnino*, ait, *Romani in omni re, quam instituant, violenti, et quicquid semel proposuerint, id necessario fieri debere existimantes, nihilque eorum, quae semel decreta ipsis fuerint, non posse fieri statuentes: efficiunt illi quidem pleraque omnia haec tanta violentia et impetu, ex animi sententia: in quibusdam tamen notabiles clades patiuntur.* Ita vides, quibus virtutibus et artibus pop. Rom. orbem subegerat, iisdem esse per Caesarem et superatum, et in ordinem coactum.

Neque in Britanniam transvexit, nisi ante per se p.] Hic mihi suspecta Suetonii memoria: nam illud *per se*, qui potest fidem invenire, quum Caesar ipse aliter scriptum reliquerit? praemisisse ait C. Volusenum cum navi longa.

Cap. 59. *Profectionem adversus — non distulit*] Minutius Felix: *Caius Caesar ne ante brumam in Asiam navigia transmitteret, auguriis et auspiciis renitentibus, sprevit: eo facilius et navigavit et vicit.*

Cui ad opprobrium vitae Salutioni cognomen erat] Editio Romana et aliae nonnullae, ut Roberti Stephani, ita hoc cognomen scribunt: quod in libris aliis tam varie scriptum reperitur. Romanam γραφὴν confirmant meliores codices Plinii lib. 7. cap. 12. et lib. 35. cap. 2. et ita apud Plutarchum Σκιπίων Σαλουτίων. Apud Dionem Σαλάττων, minus recte. Cornelia gens, quod sciunt omnes, in plurimas divisa fuit familias: in iis una quaedam obscura et ignobilis, unde iste erat: quem cognomen Salutionis a mimo, cui similis fuit, traxisse, credamus affirmanti Plinio lib. 7. Suetonius ait, ad opprobrium vitae

id illi cognominis esse impositum: quod non repugnat sententiae Plinii: utrumque enim fieri potuit, ut et vultus et morum similitudine histrionem illum referret. Sic legimus Curionem oratorem corpore et lingua percitum et inquietem, Barbuleii Scenici nomen coactum suscipere. Hic Salutio a Caesare tum assumtus, in gratia apud eum postea fuit et loco aliquo. Opes sane tantas paravit, ut earum magnitudine Scipionem unum e familia Africanorum induxerit, ut vellet testamentaria adoptione in familiam simul et nomen ei succedere. Quod factum nobilibus viris vehementer improbatum, Messalae inprimis, qui ea caussa motus librum edidit de familiis. Auctor Plinius lib. 35. Viris doctis, qui illum locum varie emendant, equidem magis audiendum quam auscultandum censeo.

Cap. 60. *Proelia non tantum destinato — sumebat*] Viterb. sine *ex. Proelia sumere*, ut apud Tacit. 2. Historiarum: *Othoniani, quanquam dispersi, pauciores, fessi, proelium tamen acriter sumsere.* Et alibi: *pugnam resumere.* Et 15. Annal. *sumere coniurationem.* Genus loquendi militare, ut *terga sumere.* Unde apud Servium ex Sallustio, *more proelii sumtis tergis et redditis.*

Quum minime quis moturum putaret] Vera lectio, *speraret.* Ita in exarata lectione optimorum quorumque librorum. Mutarunt imperiti magistelli non hoc loco solum, sed aliis multis veterum scriptorum: quod scripti codd. arguunt. Nesciebant isti qualemcunque τοῦ μέλλοντος δόξαν Latinis *spem* dici, Graecis ἐλπίδα; ut in 1. de legibus docet Plato. Et ita loquuntur gravissimi auctores. Ita dictum divino Hippocrati 1. Prorrhetico, μανῆναι τούτους ἐλπίς. Ita vati Thebano, κοιναὶ γὰρ ἔρχοντ' ἐλπίδες πολιπόνων ἀνδρῶν, Nemeonicarum Ode 1. Ita etiam optimi quique Latinorum. Quod aliis observatum.

Quo saepius vicisset hoc minus — opinans] Prudens et necessarium consilium. Bene olim Alexandri milites. *Si non militibus vel ipse sibi parcat, ne fortunam suam nimis onerando fatiget.* Iustinus lib. 12.

Quin castris quoque exueret] Magni duces, ſtantibus hoſtium caſtris adhuc, plenam ſe adeptos victoriam non putabant, nec dum Imperatoris meritos cognomen. Plutarchus in dictis memorabilibus Pompeii.

Cap. 62. *Ut aquilifer — ſit comminatus*] Plut. et App. lib. 2. Ἐμφυλίων hoc docent accidiſſe eo proelio, quo Pompeius inſignem de Caeſare apud Dyrrachium victoriam tulit: aiuntque ſtatim occiſum iſtum aquiliferum ab iis, qui circa Caeſarem erant. *Cuſpis* eſt haſtilis, quo aquila geſtatur, pars poſterior mucronata, qua terrae infigitur. Graecis οὐρίαχος et στύραξ: etiam σαυρωτήρ, ſed τοῖς μεθ' Ὅμηρον tantum.

Cap. 63. *Vectoria navicula*] Sic dictum ut ſupra, *reda meritoria: vectoria* eſt, τῷ τοῦ πορθμέως πλοιαρίῳ, atque hoc mire factum auget. Turnebo aſſentior et cum Cuiacii et Pithoei codd. *vectoria* lego, non, ut aliis placet, *victor.* Dionis verba pro omni ratione ſint: τὸν Ἑλλήσποντον ἐν πορθμείῳ τινὶ περαιούμενος.

L. Caſſium partis adverſae] Libri nihil variant: Dio conſentit, μετὰ τοῦ Κασσίου τοῦ Λουκίου. Sed quae ad ea verba Dionis eruditiſſimus Xylander disputat, impellunt me, ut in praenomine erratum putem, et *C.* pro *L.* eſſe ſcribendum.

Cap. 64. *Elata laeva, ne libelli — madefierent*] Codex Politiani, *elevata laeva.* Falſo. Nam verum eſt, manum laevam a Caeſare in eo periculo eſſe elatam, ne commentarii, quos illa manu tenebat, madefierent. Dio: πολλὰ γράμματα ἐν τῇ ἀριστερῇ χειρὶ ἀνέχων ἐνήξατο.

Cap. 65. *Militem neque a moribus — probabat*] Si quid mutandum, nihil melius emendatione Torrentii, *a forma.* Sed quid ſi hoc melius? magni enim aeſtimamus conſenſum Mſſ. Igitur *a fortuna* interpretor, *a cenſu.* Graeci, πλουτίνδην δοκιμάζειν: quod Polybius in Hiſt. 6. ait factum a Romanis in equitum dilectu; ſed et in pedite ſervatum idem, ut ex ipſo Polybio probavimus alibi. Livius lib. 34, 31. Nabidem Spartanum ita

facit alloqui T. Quintium: *Vos a censu equitem, a censu peditem legitis: et paucos excellere opibus, plebem subiectam esse illis vultis.* Portius Latro apud Senecam patrem lib. 2. *Census senatorium gradum ascendit: census in castris senatorium ordinem promovet: census iudices in foro legit.* Quod negat a moribus probatum Caesari militem, id a Romana disciplina per fuit alienum. Observo enim, tantae Romanis ducibus curae fuisse mores suorum militum, ut in numeris ad cuiusque nomen nota morum apponeretur. Appianus Ἐμφυλίων lib. 3. Ἤιτησε παρὰ τῶν χιλιάρχων τοὺς στασιώδεις. Ἀνάγραπτον γάρ ἐστιν ἐν τοῖς Ῥωμαίων στρατοῖς ἀεὶ καθ' ἕνα ἄνδρα ὁ τρόπος.

Praecipue pluviis et festis diebus] Haec duo tempora, quam sint hostilibus insidiis opportuna, ex scriptoribus strategematum discere licet.

Cap. 66. *Non negando, minuendove*] Liber Cuiacii *inhibendove.* Non absurde: imo fortasse recte. Notae artes hodieque politicis, rumores sinistros inhibere.

Quum exspectatio adventus Iubae terribilis esset] Viterb. *Quum exspectatio Iubae.* Ipsi Caesari, nedum militibus eius, θυμὸς ἐνὶ στήθεσσι πάτασσε, si Dioni fides: qui plane divinitus servatum narrat.

Levis armaturae C millibus] Errant, qui censent, haec verba non esse legitima. Hirtius: *Quum praesertim ab incolis eius provinciae nunciarentur adversariorum copiae, equitatus infinitus, legiones regiae IV, levis armaturae magna vis. Scipionis legiones X, elephanti CXX, classesque esse complures.* Vide amplius totum locum. Appianus nihil te movebit, si recte ceperis. Eum adi.

Desinant quidam quaerere ultra, aut opinari] Vim horum omnium verborum unica sibi familiari voce exprimunt Graeci historici παραστρατηγεῖν. Passim ea Plutarchus utitur, Appianus quoque 3. Ἐμφυλίων de Cassio:

Ἐκείνῳ ἐξ ἐπιτάγματος ὑπήκουον οὐ παραστρατηγοῦντες, οὐδὲ τὰς αἰτίας μανθάνοντες, οὐδ' εὐθύνοντες, ὅτε καὶ μάθοιεν.

Aut quidem vetustissima nave — iubebo avehi] Scribe: *Aut equidem vetustissimae navi impositos.* Obſervo autem, fuiſſe hoc apud veteres inter ſupplicii genera. Ita puniti a Tito primum, (Suetonius ait in illius vita cap. 8. ſed obſcurius) deinde a Traiano delatores. Plinius in Panegyr. 34. *Congeſti ſunt in navigia raptim conquiſita, ac tempeſtatibus dediti: abirent fugerentque vaſtas delationibus terras: ac ſi quem fluctus et procellae ſcopulis reſervaſſent, hic nuda ſaxa et inhoſpitale litus incoleret: ageret duram et anxiam vitam relictaque poſt tergum totius humani generis ſecuritate, moereret.* Ita ſaevitum olim a tyrannis, Chriſtiani nominis oſoribus, in viros ſanctos. Victor de Geiſerico Vandalo: *Tunc vero memoratae urbis epiſcopum, id eſt Carthaginis, Deo et hominibus manifeſtum, nomine, Quod vult Deus, et maximam turbam clericorum navibus fractis impoſitum, nudos atque exſpoliatos expelli praecipit.* Eadem hiſtoria in Martyrologio, in VII. Kal. Novemb. *Quod vult Deus, epiſcopus una cum clero a Geiſerico rege Ariano in navibus fractis absque remigiis et velis impoſitus, praeter ſpem Neapolim appulit.* Eius generis ſunt et iſta ex eodem libro, in Aprili: *Hos omnes Aurelianus praefectus, navi vetuſtae impoſitos in altum mare deduci praecipit.* Paullo poſt: *Alios ignibus conflagrari, alios naviculis impoſitos pelago immergi fecit.* In Septembri: *Priſcus epiſcopus unus fuit ex illis, qui ſub Valente imperatore, ob fidem Catholicam vetuſtae navi impoſiti, ex Africa ad Campaniae litora pervenerunt.* Habentur et alia exempla in hiſtoria rerum geſtarum αἱρεσεομανοῦς καὶ ἀλάστορος illius Valentis.

Cap. 67. *Neque pro modo exſequebatur*] Cur hic quisquam offendat, cauſſam video nullam. Unde vero

colligunt, apud Caesarem, ut apud Stoicos, peccata fuisse aequalia?' Non sane id verba ista significant: sed hoc tantum, fuisse illum in puniendo milite suo leniorem, nec semper meritas poenas exegisse, duobus criminibus exceptis desertae stationis, et seditionis: in his fuisse ἀπαραίτητον.

Neque pro modo exsequebatur] *Modum* appellat ius consuetum et disciplinae militaris instituta. At *exsequi* hic est, quod Graeci ἐπεξέρξεσθαι, *punire*. Sic alibi apud Suetonium et Senecam. Tacitus in vita Agricolae: *Omnia scire, non omnia exsequi.*

Remisso officiorum munere] Vide Polybium lib. 6. et quae libro sequente notamus.

Milites suos etiam unguentatos bene pugnare posse] Vetus est luxuriae patrocinium Bacchi apud Euripidem, Aristippi apud Laertium:

— — καὶ γὰρ ἐν βακχεύμασιν
ὁ νοῦς ὁ σώφρων οὐ διαφθαρήσεται.

Ut argento et auro politis armis ornaret] Antiquum hoc institutum Romanorum. Iuvenalis: *Argenti quod erat, solis fulgebat in armis.* Vide Plut. in Bruto, et Iosephum Ἁλώσεως lib. 5. Ideo semper tecta arma gerebant, nisi proelii tempore: tum splendida vestis indui solita, arma ad splendorem dari detractis tegumentis: quae fere erant e corio vel pelle. Iosephus θήκας appellat, Attici, σάγματα. Plutarchus Lucullo: Οὔτ' ἐσθῆτα λαμπρὰν οἱ ἄνδρες λαμβάνουσιν ὁδοιποροῦντες, οὔτε θυρεοῖς ἐκκεκαθαρμένοις χρῶνται, καὶ κράνεσι γυμνοῖς, ὥςπερ νῦν, τὰ σκύτινα τῶν ὅπλων σκεπάσματα περισπάσαντες. Ἀλλὰ μαχουμένων ἐστὶν ἡ λαμπρότης αὕτη, καὶ βαδιζόντων ἤδη πρὸς τοὺς πολεμίους. Nudabant arma et in lustratione exercitus, atque omni transvectione pompae. Iosephus 5. Ἁλώσεως, cap. 25. Suetonius Vitellio, et infra in funere Iulii.

Metu damni] Voluit igitur Caesar suum militem esse φιλόπλουτον, ut olim Iphicrates. Vide Plut. initio Galbae.

Audita clade Titurianae] Adi ad lib. 5. de bello Gallico.

Cap. 68. *Tenuiorum tutelam*] Hoc est, alituram et necessitatum omnium exhibitionem. *Tueri* hoc interdum significat apud ICtos, et alios veteres. Macrobius lib. 2. Saturn. cap. 2. *Plancus in iudicio forte amici quum molestum testem destruere vellet, interrogavit (quia sutorem sciebat), quo artificio se tueretur.*

Quarum cent. ac triginta millia — reperta sunt] Aut hic, aut apud Caesarem mendum in numero. Eum vide lib. 3. de bello civili.

Centum et viginti ictibus scuto perforato] Appianus totidem, *ἑκατὸν καὶ εἴκοσι*, Plutarchus, *ἑκατὸν καὶ τριάκοντα*, CXXX.

Cap. 69. *Non enim cessit unquam tumultuantibus*] Dionis super hoc notanda verba iis, qui cum fructu historias legere volunt. Caesar, ait, *οὔτε ὑπεῖξεν αὐτοῖς, νομίζων μηδὲν δεῖν τὸν ἄρχοντα παρὰ γνώμην ὑπὸ τῆς τῶν στρατιωτῶν βίας ποιεῖν, ὡς καὶ ἄλλο τι αὖθις σφῶν διὰ τοῦτο πλεονεκτῆσαι ἐθελησόντων. Non cessit* tumultuantibus Caesar: *existimans, ducem contra animi sui sententiam coactu militum facere nihil debere. Alioquin futurum mox, ut ob id ipsum alia commoda velint consequi.*

Et nonam quidem legionem apud Placentiam] Appianus in huius rei commemoratione Ἐμφυλίων lib. 2. quid appellat legem Petreiam? An fuit lex aliqua de militum decimatione lata? an potius locus mendosus, et legendum: *Χρήσομαι τῷ πατρίῳ νόμῳ κατὰ τοῦ ἐννάτου τέλους, ἐπειδὴ μάλιστα τῆς στάσεως κατῆρξε, τὸν δέκατον διακληρώσω θανεῖν.* Lib. 3. vocat legem militarem, *Αἰτήσας παρὰ τῶν χιλιάρχων τοὺς στασιώδεις διεκλήρωσε τῷ στρατιωτικῷ νόμῳ.*

Cap. 71. *Studium et fides erga clientes*] Redit ad civilia studia Caesaris: nam ad caput usque 76. docet, quomodo se ille gesserit, quum erga eos, qui partes

ipſius in rep. ſequebantur: tum erga illos, qui ſtudio diverſae partis ducebantur. Capite 44. quum proponeret auctor, ſe dicturum de ſtudiis Caeſaris civilibus, utrumque complexus eſt: et eloquentiae ſtudia, de quibus dixit ante, et haec, de quibus nunc agere inſtituit. In quo Graecos eſt imitatus, apud quos πολιτικὴ utrumque hoc ſtudiorum genus complectitur: ponitur enim et pro eloquentia atque oratoria arte, et pro ratione adminiſtrandae publicae rei. Hoc norunt, qui Platonem et Ariſtotelem norunt.

Stipendiarium quoque pronuntiatum] Ita omnino legendum: nec aliter libri vett. Maſintha iſte, quem vocat Suetonius nobilem iuvenem, videtur fuiſſe e ſtirpe regia ortus: unius alicuius eorum Africae regum, qui in Africa, quod Romanis reſtitiſſent, periere amiſſo regno. Hunc veteris ſplendoris umbram aliquo modo retinentem, pendere ſibi ſtipendia Hiempſal pridem a pop. Rom. rex ſalutatus, adnitente Sylla, iubebat. Re ad ſenatum delata, Maſintha Romam venit: Hiempſal filium Iubam mittit. Ibi magna contentione actum eſt, diviſis ſenatorum ſtudiis. Vicit tandem Iuba: et Maſintha pronuntiatus Iubae ſtipendiarius: multum renitente Caeſare, cuius ſtudium in defendendo Maſintha hic Suetonius commemorat. Ita hunc locum interpretandum cenſemus: nec dubitamus, falli interpretes in totius huius hiſtoriae explicatione: maxime eos, qui contra librorum omnium conſenſum putant ſcribi debere, *pronuntiavit.* Etiam ii falluntur, qui Maſintham eſſe putant Oxyntham Iugurthae filium, cuius meminit Appianus. Is cum patre captus circa annum U. C. DCXLVIII. Haec cauſſa Romae disceptata Praetore Caeſare, anno poſt XLII. Quomodo igitur iuvenis tum eſſe potuit, ut Suetonius eum vocat?

Inter officia proſequentium] In turba amicorum, ad Salutarem portam convenientium, ubi ex more ſalutabatur is, qui in provinciam pro Praetore aut pro Conſule exibat. Feſtus Pompeius.

Cap. 72. *Et in diverſorio loco — erat, ceſſerit*] Traiectionibus, quas vocant, delectari Suetonium, alibi notamus: verum iſta lectio defendi ea ratione non poteſt. In editione Rob. Stephani plana omnia, *in diverſorio, quod unum erat, loco ceſſerit.* Sed mirum in omnibus fere libris aliter legi. Viterb. τὰ *et in* non habet. Fortaſſe an, *diverſoriolo, quod unum erat, ceſſerit.*

Ac ipſe humi ac ſub divo cubuerit] *Humi*, pro, ἐπὶ στιβάδος, vel culcita viatoria humi ſtrata. Sic Graecis χαμεῦναι, qui in ſtramentis vel culcitis ſuper humo conſtratis cubant: χαμευνίας Latini ſcriptores dicunt *humi dormitiones.* Deinde *ſub divo*, an praeciſe verum? Plutarchus ſaltem ait, ἐν τῷ προστεγίῳ τῆς θύρας. Eſt vero προστέγιον non *veſtibulum*, ut vertunt: ſed *protectum*, ſive *tecti proiectura*, quae aliquantum ſpatii ante ianuam tegeret: προστεγίσματα Graecis et γεῖσα, Latinis *ſuggrundia* et *protecta*. Gloſſar. *prote - etum*, ἐκθέτης. Scrib. *protectum.* Non etiam diſpliceat *accubuerit*, ut in multis libris, non *cubuerit.* Ea voce innuitur, ad fores ſub protecto cubuiſſe Caeſarem. Turonenſis tamen *cubuerit:* quod fortaſſe rectius.

Cap. 73. *Ut non — oblata libens deponeret*] Facilitas in accipienda ſatisfactione, et redintegranda poſt offenſam gratia, inter notas magni viri, et magis principis. Antoninus Imp. et, quod maluit re eſſe, philoſophus, doctum ſe ait τὸ πρὸς τοὺς χαλεπήναντας καὶ πλημμελήσαντας εὐανακλήτως καὶ εὐδιαλέκτως, ἐπειδὰν τάχιστα αὐτοὶ ἐπανελθεῖν ἐθελήσωσι, διακεῖσθαι. Talem deſcribit Pompeium Velleius.

Hoſpitioque patris eius, — uti perſeveraverit] Non dubium eſt, patris Catulli domum in Transpadana regione Italiae fuiſſe: quo Caeſarem poſt triumphos ſuos iviſſe, nemo dicere ſuſtinebit, qui meminerit, paucis diebus poſtquam triumphaſſet, caeſum illum fuiſſe. Porro epigramma Catulli, quo Caeſari ſtigmata ſunt im-

posita, constat illud esse in Mamurram *προηγουμένως* scriptum, cuius initio est: *Quis hoc potest videre, quis potest pati?* Quum igitur mentio praedae Ponticae et Ibericae arguat, scriptum esse id epigramma sub tempora novissima vitae Caesaris; colligi inde necessario videtur, quae hic dicuntur de reconciliatione Caesaris et Catulli, ea brevi illo tempore esse gesta, quod medium fuit inter reditum Caesaris in urbem post bella civilia confecta et eius caedem. Haec si ita sunt, non video, qui possit verum esse, quod Suetonius heic dicit de Caesare diversorio Catulli patris, post reconciliationem uso. Quare Iosephus Scaliger inter Suetonii *παροράματα* hanc historiam esse ponendam pertendit, notis ad Eusebii Chronicum, numero MDCCCCLX.

Cap. 74. *Iugulari prius iussit, deinde suffigi*] Tarquinium Priscum crucibus fixisse eorum corpora, qui necem sibi conscissent, notat Plinius, ut saevum et uni illi usurpatum, locus est lib. 36. cap. 15. Sub Impp. vero factum saepius, ut amputata sontibus capita in crucem tollerentur. Exemplum est in Nigro apud Xiphilinum in Severo; et in Albino apud eundem Xiphilinum et Herodianum. Simile est, quod de Cleomene Plutarchus narrat: cuius verba eo proferam libentius, quod veram eorum sententiam non interpretes modo non videre, sed ne doctissimus quidem ille vir, qui nuper in libello de cruce eum tractavit. Plutarchus igitur postquam Cleomenis *αὐτοκτονίαν* commemoravit, Ὁ δὲ Πτολεμαῖος, inquit, ὡς ἔγνω ταῦτα, προςέταξε τὸ σῶμα τοῦ Κλεομένους κρεμάσαι καταβυρσώσαντας. Sententiam esse putant, iussisse Ptolemaeum, ut Cleomenis corpus crucifigeretur cute detracta. Sed vocem *καταβυρσοῦν* quis unquam ita usurpavit? ipsa vocis compositio, si exempla deessent, illam interpretationem per se satis refelleret. Quare aut eorum codicum probanda *γραφή*, qui habent *καταμυρώσαντας*, et vertendum: *Iussit Cleomenis corpus affigi cruci, unguentis fartum*, sive unguentatum (sen-

tentia, ut puto, non inepta: nam ista unguenta ad maiorem infamiam valuerunt: nempe quo diutius integrum corpus maneret, et facies semper agnosci quiret: *κατχμυροῦν* hoc loco, quod Herodoto aliisque *ταριχεύειν*) vel significat hic *καταβυρσῶσαι* in culleum capite tenus insuere, quia ex historia, quae statim sequitur, caput saltem fuisse nudum constat. Vitruvius libro decimo, quod Graecus scriptor dicit *βυρσοῦν βύρσαις*, vertit, *coriis involvere*. Polybius id vocat *καταῤῥάψαι εἰς ἀσκὸν*, lib. 8. ubi referens Achaei supplicium, ait, *ἔδοξε πρῶτον μὲν ἀκρωτηριάσαι τὸν ταλαίπωρον· μετὰ δὲ ταῦτα τὴν κεφαλὴν ἀποτεμόντας αὐτοῦ, καὶ καταῤῥάψαντας* (male quidam, *καταῤῥίψαντας*) *ἐς ὄνειον ἀσκὸν ἀνασταυρῶσαι τὸ σῶμα.* Moris fuisse apparet, ut sontium perditissimi quique et maxime exosi, parricidarum in morem vel ante vel post supplicium culleo insuerentur. Etiam in Martyrologiis leges, viros sanctos culleis insutos in mare saepius demersos.

Praemio dato] Duobus talentis. Plutarchus.

Philemonem a manu servum] Asserimus vocem *servus* contra docti viri coniecturam. Cicero de oratore lib. 3. *Quem servum ille sibi habuit ad manum.*

Tam suspicione quam crimine carere oportere] Livia apud Dionem 55. *Δεῖ σε, ὦ Αὔγουστε, μὴ μόνον μηδὲν ἀδικεῖν, ἀλλὰ μηδὲ δοκεῖν.*

Cap. 75. *Denuntiante Pompeio*] Auctore sententiae tam tristis Cn. Domitio, qui solus ita censuerat. In Nerone cap. 2.

Motis apud Ilerdam deditionis conditionibus] Concise, pro, *mota mentione conditionum.* Sicut paullo post, *motam regni mentionem.*

Exceptis duntaxat Afranio, Fausto et L. Caesare] L. Annaeus Florus lib. 4. cap. 2. *Nemo caesus imperio praeter Afranium; satis ignoverat semel: et Faustum Syllam; didicerat generum timere: filiamque*

Pompeii cum patruelibus ex Sylla; hic posteris cavebatur.

Et Caesar libertis] Ita recte veteres quaedam editiones: nam mirum est, omnes Mss. hic peccare. Periit L. Caesar in Africa, Utica capta. Vide Dionem. Huius mors eos omnes vehementer perculit, qui in clementia Caesaris spes vitae suae habebant sitas. Cicero Varroni: *Ut audivi de L. Caesare F. mecum ipse: Quid hic mihi faciet patri? Itaque non desino apud istos, qui nunc dominantur, coenitare. Quid faciam? tempori serviendum est.* Quibus ex verbis et ex historia, apparet voluntate Caesaris eum periisse, contra quam credidisse videtur Suetonius.

Statuas L. Syllae atque Pompeii] Dio lib. 43. M. quoque Tullius Caecinnae: *In quo admirari soleo gravitatem et iustitiam et sapientiam Caesaris: qui nunquam nisi honorificentissime Pompeium appellat.*

Civili animo tulit] Libro sequente de hac virtute, quae civilitas dicitur, agemus fuse. Quaedam et Torrentius hic docte.

Cap. 76. *Ut iure caesus existimetur*] M. ipse Antonius ita pronuntiavit, auctore Seneca, de beneficiis lib. 5. nam de reliquis senatoribus non est dubium, quin eadem fuerit cunctorum, demtis paucis Caesarianis, sententia. In quam transire se, non obscure declarat his verbis Suetonius. Laudo iudicium et liberam vocem. Non enim puto, fuisse sub Caesaribus extra omne periculum, palam de primo auctore imperii, quod ipsi tenebant, ita pronuntiare. Inde illa tam multa Dionis in detestationem facti huius non uno loco. Damnat idem Seneca quoque non una ratione, de beneficiis lib. 2. Est vero gravis haec quaestio, neque huius loci.

Non enim honores modo nimios recepit] Absit ut concedamus clariss. Torrentio tollendam vocem *recepit.* Non obiiciemus consensum omnium librorum: sen-

tentiam ſtare poſſe negamus ea ſublata. De induſtria enim ſeparavit auctor honores, quos recepit Caeſar, ab iis, quae decerni ſibi paſſum ait.

Continuum conſulatum] Contra antiquiſſ. plebiſcitum, quo cautum, ne quis eundem magiſtratum intra decem annos caperet. Liv. lib. 7. extr. De conſulatibus Caeſaris diverſa tradi a veteribus, notum eſt.

Perpetuam dictaturam] Hic multa contra leges: nam et plebiſcitum vetus erat, quo cavebatur, ne quis duos magiſtratus uno anno gereret. Deinde lex ſive maiorum inſtitutum fuit, quo dictaturae exuendae ſemeſtre tempus praefinitum. Tertio modus ipſe, quo dictator creatus eſt, contra leges fuit. Vide Dionem. Poſtremo, quod extra Italiam dictator ſit profectus, quodque alia ſervari ſolita a dictatoribus, omnia contemſerit, quantum nefas eſt?

Praefecturamque morum] Recte *praefecturam morum*: non *cenſuram*. Caeſar enim cenſor non fuit, ſed morum praefectus, ut et a Cicerone nominatur. Hoc eſt, rem habuit, titulum per ſpeciem modeſtiae recuſavit. Summa enim cenſurae fuit dignitas, quam non dubitat Plutarchus vocare in Aemilio Paulo, *ἀρχὴν πασῶν ἱερωτάτην*: in Catone, *κορυφήν τινα τιμῆς ἁπάσης, καὶ τρόπον τινὰ τῆς πολιτείας ἁπάσης ἐπιτελείωσιν.* Pars poteſtatis eius fuit morum cura, et ut ait Plut. *ἡ περὶ τὰ ἤθη καὶ τοὺς βίους ἐξέτασις.* Hanc partem Caeſar uſurpavit, et ideo *praefectus morum* dictus: non totam cenſuram. Nec verum eſt, quod Dio ait, ideo cenſoris appellatione abſtinuiſſe, quia id parum honorificum exiſtimaretur. Melius alibi idem ſcriptor: Auguſtum aeque cenſoris nomen ac dictatoris refugiſſe. Male igitur illi dictus Caeſar *τιμητὴς διὰ βίου.* Suetonio potius aſſentiamur, qui regimen morum honore cenſurae caruiſſe in Octavio ſcribit. Primus, opinor, Pompeius hunc titulum nactus, *tertium Conſul corrigendis moribus dilectus,* inquit Tacitus 3. Annal. 28.

Insuper praenomen imperatoris] Appellatio *imperatoris* in historia Romana trifariam accipitur, primum, pro ἡγεμὼν et στρατηγός. Hoc sensu imperator a militibus nominatus, qui imperium belli suis auspiciis administrandi a populo accepisset: veteres, ut notat Iustinianus in Novellis, *praetórem* vocabant. Deinde pro *victor* et νικητής. Nam qui res magnas bello gesserat et lege definitum (notant Dio lib. 37. Cicero ultima Philippica, Orosius lib. 5. c. 3. alii) hostium numerum occiderat, a militibus imperator solitus salutari. Cornel. Tacit. lib. 3. Annal. 74. *Tiberius id quoque Blaeso tribuit, ut imperator a legionibus salutaretur: prisco erga duces honore, qui bene gesta rep. gaudio et impetu victoris exercitus, conclamabantur: erantque plures simul imperatores, nec super ceterorum aequalitatem.* Postremo *imperator* idem significare coepit a Iulio Caesare, ac *rex.* Has tres significationes subobscure notat Dio lib. 43. Τό,τε τοῦ αὐτοκράτορος ὄνομα οὐ κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἔτι μόνον, ὥςπερ ἄλλοι τε καὶ ἐκεῖνος πολλάκις, ἐκ τῶν πολέμων, ἐπεκλήθησαν· (secundam, quam diximus, significationem intelligit) οὐδ' ὡς οἱ τινὰ αὐτοτελῆ ἡγεμονείαν, ἢ καὶ ἄλλην τινὰ ἐξουσίαν λαβόντες, ὠνομάζοντο, (haec prima significatio: sequitur tertia) ἀλλὰ καθάπαξ τοῦτο δὴ τὸ καὶ νῦν τοῖς τὸ κράτος ἔχουσι διδόμενον, ἐκείνῳ τότε πρώτῳ τε καὶ πρῶτον, ὥςπερ τὶ κύριον προςέθεσαν. Bene Dio κύριον: et fortasse προέθεσαν, non προςέθεσαν. Fuit enim vox *imperator* tertio significatu praenomen omnium principum, ut Suetonius loquitur hic et lib. 3. Eadem vox secunda notione, cognomen illorum fuit, institutumque est, ut quoties hostis vinceretur, toties princeps imperator salutaretur. Dionis locum in explicatione huius moris pessime acceptum, non possum, quin illustrem. Scribit ille lib. 52. de Octavio: Τὴν τοῦ αὐτοκράτορος ἐπίκλησιν ἐπέθετο· λέγω δὲ οὐ τὴν ἐπὶ ταῖς νίκαις κατὰ τὸ ἀρχαῖον διδομένην τισὶ (ἐκείνην γὰρ πολλάκις

μὲν καὶ πρότερον, πολλάκις καὶ ὕστερον ἀπ᾽ αὐτῶν τῶν ἔργων ἔλαβεν, ὥςτε καὶ ἐν εἴκοσιν ὄνομα αὐτοκράτορος σχεῖν) ἀλλὰ τὴν ἑτέραν τὴν τὸ κράτος διασημαίνουσαν. Hoc vult, Auguſtum quinto conſulatu imperatoris nomen asſumſiſſe tertio ſignificatu. At ſecundo, et ſaepe illum ante cognomen id ex victoriis ſuis meruiſſe, et poſtea quoque ſaepius; ita, ut hac notione vicies imperator fuerit ſalutatus: haec Dionis ſententia, haec veritas rei. Lapis vetus doctiſſimo Onufrio deſcriptus, IMP. CAESAR. DIVI. F. AUG. PONT. MAX. COS. XIV. IMP. XX. TRIBUNIC. POTEST. XXXVIII. P. P. Tacitus de Auguſto: *Nomen imperatoris ſemel atque vicies partum.* Ἐν *εἴκοσιν*, in ſuperioribus verbis ſignificat, *in viginti proeliis:* repetendum enim *ἔργοις*. Valeat igitur inepta, falſa, et abſurda interpretum ſententia, *εἰκόσιν* legentium. Poſſum Dionis ſex alios locos proferre confirmandae noſtrae interpretationi: ſed otio abuti nolo, neque meo, neque lectorum. Scribit accuratiſſimus Lipſius, poſt T. Blaeſum, cui vocabulum imperatoris conceſſit Tiberius A. U. C. DCCLXXV nemini ſubditorum eum titulum fuiſſe communicatum: me, ut asſenſionem ſustineam, movet Appianus, qui 2. Ἐμ*φυλίων* non penitus ademtum privatis exercituum ducibus ſua aetate (ſub Adriano vixit) eum honorem; ſed difficiliorem ad eum aditum relictum eſſe ſcribit. Non enim dari cuiquam niſi caeſis X M. hoſtium: quum ante *ἐπὶ πᾶσι τοῖς μεγίστοις ἔργοις* tribueretur. Auſpicia tamen penes ſolos principes fuiſſe, fatendum omnino eſt.

Statuam inter reges] Septem ſtatuae totidem regum, et octava Bruti tyrannicidae, in Capitolio conſecratae viſebantur. Iuxta Brutinam collocata Caeſarea eſt Dio lib. 43.

Suggeſtum in orcheſtra] Infra lib. 6. ad cap. 12.

Sedem auream in curia et pro tribunali] Placet iſta lectio: vult enim, Caeſarem ſella aurea uſum, ut alios curuli, in ſenatu, et in foro, pro roſtris. Quod Cicero

declarat Philipp. 2. Fuit tamen, quum ex Dionis verbis legendum suspicarer, *in curia pro tribunali.* Verba Dionis sunt: Δίφρος οἱ ἐπίχρυσος καὶ στήλη, ᾗ ποτε οἱ βασιλεῖς ἐκέχρηντο, ἐδόθη. *Sella,* inquit, *aurea, et columna, qua olim reges usi, decreta.* Quaenam haec columna est? interpretes de statua inter reges exponunt. Non deest quod obiiciam. Nam et dictum ante Dionis de illa statua: et στήλην *statuam* hic interpretari, et χρῆσθαι στήλῃ, *statuam ponere* nonne ineptum est? Putabam velut cippum aliquem fuisse in curia mediocris altitudinis, in quo statueretur sella aurea, tanquam in parvo et humili tribunali. Iuvat Florus, qui non *sedem* aut *sellam* vocat, sed *suggestum.* Id autem est βῆμα et *tribunal.* De loco Suetonii muto nunc, nec recedo ab edita lectione: de Dioneo cogitemus adhuc.

Thensam et ferculum circensi pompa] Distingue, duos mores circa principum honores solitos usurpari, quos multi perperam confundunt. Unus fuit, ut absentibus aut mortuis sella poneretur in theatro cum corona: cuius rei expressam similitudinem vidimus in multis nummis. Dixit pridem de hoc Iustus Lipsius ad 2. Annalium docte et accurate. Sed videntur Romani a Graecis id didicisse: nam προεδρία non merentibus illam solum decernebatur Athenis, et in aliis urbibus Graeciae, sed etiam posteris ipsorum. Ad eius rei memoriam primo institutum, ut etiam mortuis sellae ponerentur: deinde reges sibi et suis hunc honorem tribuerunt. Athenaei locum non male huc traxeris lib. 5. in descriptione pompae Philadelphi, quem mox proferemus. Simile est, quod Eumenes ait: *Aemilius Probus, in principiis nomine Alexandri statuit tabernaculum, in eoque sellam auream cum sceptro ac diademate iussit poni.* Alter mos fuit, ut in pompa circensi, quam unus optime describit Dionys. Halicarnass. lib. 7. cum simulacris deorum inferretur principis imago, in thensa et ferculo sicut imagines numinum. Res, ut puto, inaudita Romae ante Caesarem. Apud Graecos

ſimile quid obſervamus. Athenaeus in enarratione pompae Philadelphi: Ἐπόμπευσαν δὲ καὶ θρόνοι πολλοὶ ἐξ ἐλέφαντος καὶ χρυσοῦ κατεσκευασμένοι, ὧν ἐφ' ἑνὸς ἔκειτο στεφάνη χρυσῆ, ἐπ' ἄλλου δὲ κέρας χρυσοῦν, ἐπ' ἄλλου δὲ ἦν στέφανος χρυσοῦς, καὶ ἐπ' ἄλλου δὲ κέρας ὁλόχρυσον. Ἐπὶ δὲ τὸν Πτολεμαίου τοῦ Σωτῆρος θρόνον, στέφανος ἐπέκειτο, ἐκ μυρίων κατεσκευασμένος χρυσῶν. Ait traductam inter res divinas, quas paullo ante commemoravit, ſellam Ptolemaei Soteris cum corona aurea: nec non ſellas multas aliorum, quorum nomina non ponit. Ubi vides non obſcurum veſtigium utriusque moris ante expoſiti. Dionis verba, quae his Suetonii reſpondent, ubi uterque honos exprimitur, apponam, ut emendem. Nam docti viri unius litterulae offenſione excaecati ſunt. Εἴτε τὰ θέατρα τόν τε δίφρον αὐτοῦ τὸν ἐπίχρυσον, καὶ τὸν στέφανον αὐτοῦ τὸν διάλιθον καὶ διάχρυσον, ἐξ ἴσου τοῖς τῶν θεῶν ἐσκομίζεσθαι. Hactenus de ſella: ſequitur de thenſa. Κἂν ταῖς ἱπποδρομίαις ὀχὸν εἰσάγεσθαι ἐψηφίσαντο. Male vulgo editum, ὄχλον. Fecimus ὀχόν. Sic appellat thenſam. Alibi ἅρμα. Et eſt thenſa aliud nihil quam, ἅρμα πομπικὸν ſive ἱερὸν, vel ut vertitur in Gloſſario, ἅρμα θεῶν. Diomedes lib. 1. *Tenſa, deorum vehiculum.* Recte autem emendari a nobis ὀχὸν, fidem fecerit ipſe Dio ita ſcribens lib. 49. Ὁ τῆς Ἀθηνᾶς ὀχὸς πρὸς τὸ Καπιτώλιον ἐξ ἱπποδρομίας τινὸς ἐπανιὼν συνετρίβη. Et lib. 50. Ὅ,τε ὀχὸς ὁ τοῦ Διὸς ἐν τῇ τῶν Ῥωμαίων ἱπποδρομίᾳ συνετρίβη.

Simulacra iuxta Deos] Dio: Καὶ ἐν ταῖς πόλεσι τοῖς τε ναοῖς τοῖς ἐν τῇ Ῥώμῃ ἀνδριάντα τινὰ αὐτοῦ εἶναι ἐκέλευσαν. Hoc dixit Vitruvius: *Inter deorum ſedes dedicari.*

Pulvinar] Lectiſternia Romanorum ex Livio aliisque nota: Graecos idem factitaſſe, primi fortaſſe nos obſervamus. Scholiaſtes Pindari Olympionicarum oda prima: Διὰ τιμῆς ἦγον οἱ Ἀθηναῖοι τὸν Αἴαντα. ὡς μὴ μόνον Αἰαντίδα φυλὴν ἀποδεῖξαι, ἀλλὰ καὶ κλίνην αὐτῷ

κατὰ πανοπλίας κατακοσμεῖν. Aemilius Probus in Timotheo: *Quae victoria tantae fuit Atticis laetitiae, ut tum primum arae Paci publice sint factae, eique deae pulvinar sit institutum.* Pausanias Arcadicis: Κλίνη τε ἱερὰ τῆς Ἀθηνᾶς, καὶ αὐτῆς εἰκὼν γραφῆς μεμιμημένος ἀνάκειται. In Phocicis de templo quodam Aesculapii: Κλίνη δὲ ἐν δεξιᾷ κεῖται τοῦ ἀγάλματος. Valerius Max. lib. 2. c. 10. *Rhodii quoque eas:* (intellige Harmodii et Aristogitonis imagines) *urbi suae appulsas, quum in hospitium publice invitassent, sacris etiam pulvinaribus receperunt.* Huc spectant et quae de Themisone divinos honores usurpante Athenaeus commemorat.

Ac nullos non honores] Male vulgo, *nonnullos.* Lib. 2. *Ad nullius non facinoris societatem coibant.* Lib. 4. *Quoque magis nullius non boni exempli fautor videretur.*

Praefectosque pro Praetoribus constituerit] Imo pro *Quaestoribus.* Dio, Ἐπὶ τῆς διοικήσεως δύο τῶν πολιανομούντων, ἐπειδὴ ταμίας οὐδεὶς προκεχειροτόνητο, ἐγένοντο. Sed placet magis, ut nihil mutemus: nam istos quidem praefectos constat et quaestorum in urbe munera obiisse: Praetoribus tamen eos potius comparat, quia praetextam, curulem sellam, et sex lictores, quae sunt insignia Praetorum, habuere. Colligi potest ex Dione. Omnino autem legendum, repugnantibus omnibus libris, *absente se,* cum Torrentio; vel *pro se,* ut Lipsius. Dio paene ad verbum: Ἐν τῇ ἀποδημίᾳ τῇ τοῦ Καίσαρος οἱ πολιανόμοι τὰ ἐν τῷ ἄστει πράγματα μετὰ τοῦ Λεπίδου ἱππαρχοῦντος ἔσχον.

Consulis morte cessantem honor. — petenti dedit] Fuse Cicero in epist. ad Curionem. Hoc sine exemplo factum a Caesare in exemplum vertit. Anno DCCXV in paucas horas suffecti aediles. Dio lib. 48. Anno DCCXXI in locum Praetoris, qui ultimo die obierat, creatus alius εἰς τὰς λοιπὰς ὥρας. Dio 49. Ita accidit anno DCCCI, sed ex alia caussa. Tacitus lib. 12. Annal. 4. *Adactus*

Silanus eiurare magistratum, et reliquus praeturae dies in Eprium Marcellum collatus est. At gravis censor Nero exemplum improbavit. Vide lib. 6. cap. 15. idem iudicium Dionis.

Magistratus in plures annos ordinavit] In annos quinque. Apud Appianum in oratione Antonii scribe: Ἐς γὰρ πενταετὲς, ὡς ἴστε, καὶ τὰ ἀστικὰ ἡμῖν τὰ ἐτήσια, καὶ τὰς τῶν ἐθνῶν ἢ στρατοπέδων ἡγεμονίας διετάξατο. Vocat ἀστικὰ ἐτήσια, comitia urbanorum magistratuum, qui omnes fuere annui. Meminit et alibi.

Rufini liberti sui filio] Variant libri: quidam *Rusfoni*, alii *Rufioni*: quidam *Rusioni*.

Cap. 77. *Ut T. Ampius scribit*] Et hic fluctuant nostri codices. Viterb. plane, *Titus Amplius*. Alii *T. Amprius*. Ursino placet *Tampius* ex antiquis inscriptionibus et Tampiae familiae denariis. Nos quoque vidimus argenteum nummum, sed scriptura ancipiti: tam enim *T. Ampius* quam *Tampius* legi poterat.

Appellationem modo sine corpore ac specie] Cur negat, speciem saltem reip. superesse? an legendum, *sine corpore atque re?* Ovidius:

Aut sine re deus est nomen, frustraque timetur.

Sic Graeci, ut

Ὦ τλῆμον ἀρετή! Λόγος ἄρ' ἦσθ'· ἐγὼ δέ σε.
Ὡς ἔργον ἤσκουν.

Et B. Basilius venustissime in epistola ad Patrophilum: Πᾶν μοι ἦθος ὕποπτον ἐνομίσθη, καὶ μὴ εἶναι ἐν ἀνθρώπου φύσει τὸ τῆς ἀγάπης καλόν, ἀλλὰ ῥῆμα εἶναι εὐπρόσωπον. Ab eadem mente est illud eiusdem libro de Spiritu Sancto, cap. 27. Εἰς ὄνομα ψιλὸν περιΐστᾶν τὸ κήρυγμα. Atque ita saepe etiam B. Chrysostomus. Ceterum in Suetonii verbis nihil mutandum; sed illud potius est observandum: vocem *species* Latinis duo significare, et id, quod vere est atque subsistit; ut quum temperantiam virtutis speciem esse dicimus: et id, quod veram existentiam non habet; et, ut loquuntur phi-

losophi, τὸ μὴ ὂν μὲν, φαινόμενον δέ. Ut quum χολοβάφινα dicimus habere speciem auream: et speciem dominationis Claudio Imperatori, vel postremis regibus stirpis Merovingiae tribuimus; vim imperii, Claudii libertis, aut Carolo Tuditi. Caesar priore notione hic accipit, non posteriore. Ac fortasse etiam verum est, quod Desiderius Heraldus meus observabat, vir probitatis eximiae, et cui litterae meliores, quum debeant iam non parum, multo plura olim sunt debiturae, si per forenses occupationes ipsi licuerit; is igitur observabat, videri Caesarem allusisse ad discrimen positum a veteribus inter *vocabulum* et *appellationem*. Quintilianus lib. 1. cap. 4. *Fuerunt, qui ipsum adhuc vocabulum ab appellatione diducerent; ut esset vocabulum, corpus visu tactuque manifestum, domus, lectus: appellatio, cui vel alterutrum deest, vel utrumque, ventus, caelum, deus, res.*

Cap. 78. *Et inexpiabilem sibi invidiam*] Non aliter multi veterum codd. etiam regius unus perantiquus. Alii in eadem bibliotheca *exitiabilem*, ut et vetus Politiani, et Turonensis.

Triumphanti, et tribunitia subsellia praetervehenti] Triumphantes a magistratu excipiebantur in aliqua porticu, vel alio quo loco, ubi positis subselliis eos exspectabant. Vide Iosephum lib. 7. Excidii cap. 16.

Pontium Aquilam] In gente Pontia fuit Aquilarum familia. In antiquissima inscriptione exstat: L. PONTIUS AQUILA. Hunc autem constat acerrimum reip. propugnatorem fuisse: pro qua et vitam fudit bello Mutinensi D. Bruti legatus. Dio lib. 46.

Cap. 79. *Coronam lauream — praeligatam*] Fascia candida est diadema regium. Plutarchus vertit, διάδημα βασιλικόν. Tali fascia candida ornatae causiae regum Macedoniae, ut nostri hodie galeri loris vel torulis quibusdam. Veteres Grammatici: Καυσία πῖλος ἦν πλατὺς, ὃν οἱ Μακεδονικοὶ βασιλεῖς ἐφόρουν, λευκὸν αὐτῷ διάδημα περιειλοῦντες. Vide Aelianum de animal. lib. 15. cap. 2.

Inde eſt, quod in Pompeio faſciae licet crurales affectati regni ſuſpicionem moverunt, quia erant candidae.

Discutere valuit] Ita probo cum Viterb. et aliis libris nonnullis: quidam *voluit.* Quod placet Torrentio Dionis verba utri lectioni potius faveant, incertus ſum. Οὐ *μέντοι καὶ ἔπραξέ τι δι' οὗ ἂν ἄχθεσθαι τῷ προσρήματι ὡς ἀληθῶς ἐπιστεύθη.*

Quanquam et plebei] Ita meliores codd. pro *plebi.* Unde nata depravata lectio *plebeio,* quam improbo, etſi doctis probatam. Sed Dio ait *τινές.* Neque probabile eſt, unum tantum fuiſſe. Plebs igitur hic non eſt plebs univerſa, ſed e plebe perditiſſimus quisque in hoc ſummiſſus, ut aliis praeiret ad hanc acclamationem.

Varia fama percreb.] Viterb. *valida fama perc.* Puto melius.

Cap. 80. *Maturandi deſtinata negotia*] Vox *negotia* in hoc loquendi genere omitti ſolet, ut apud Livium, *maturare coepta,* apud Ciceronem, *perficere cogitata.* Neque hic fortaſſe Suetonii eſt.

Iidem in curia] Regius codex, *in curiam.* Fr. Pithoei, *inde in curiam.*

Latum clavum ſumſerunt] *Sumſerunt* penultima correpta, ut, *obſtupui ſteteruntque comae.*

Non eſſe Conſulem eum] Et Cicero negat, eſſe Conſulem, in epiſt. ad Curium.

Poſt remotos Caeſetium et Marullum trib.] Haec diſtinctio reſtituta ex cod. Viterb. quanquam viderat hoc acute Torrentius: quem miror in ratione temporum explicanda eſſe hic hallucinatum. Fallitur ſane et quum putat, annum interceſſiſſe a Coſſ. ſubſtitutis Fabio ac Trebonio, ad offenſam tribunorum: et quum eorum exauctorationem coniicit in finem anni, quo fuit Caeſar, ut ait, quintum Conſul. Neutrum ſtare poteſt. Contigit enim utrumque horum poſt reditum Caeſaris ex Hiſpania: menſe autem Octobri quum revertiſſet, Idibus Martiis proximis eſt occiſus. Itaque trimeſtris Q. Maximi con-

sulatus in eum annum incidit, quem φθίνοντα vidit novissimum Caesar: Albanae feriae et tribunorum casus in eum, quem ultimum ipse inchoavit. Eiusdem anni mense Februario etiam illa Lupercalia celebrata sunt, de quibus modo est actum. Quis vero nescit, ferias Latinas statim principio consulatus sui a Coss. solitas indici? Comitia, quorum hic mentio, tempore non suo, primis anni mensibus habita; vel mense Februario, quo olim legationes audiri solitae a P. C. vel Martii initio. Sed festinavit Caesar, quia primo vere urbe exiturus erat. Iam enim Octavium cum parte copiarum Apolloniam praemiserat.

Subscripsere quidam L. Bruti statuae] Ita olim moris fuit plebi Romanae, si quid palam profiteri non auderet, voluntatis suae significationem edere scribendo in porticibus, parietibus, statuarum basibus, aliisque monumentis defunctorum. Plutarchus in Gracchis: Τὴν δὲ πλείστην αὐτὸς ὁ δῆμος ὁρμὴν καὶ φιλοτιμίαν ἐξῆψε προκαλούμενος διὰ γραμμάτων αὐτὸν ἐν στοαῖς καὶ τοίχοις καὶ μνήμασι γραφομένοις. Similia his et in Graecorum historia reperiuntur exempla.

Conspiratum est in eum a LX amplius] Idem numerus apud Eutropium et Orosium. Dio negligentius, οὐκ ὀλίγους. Nomina eorum, quae in libris exstant, qui ad nos pervenerunt, ista fere sunt:

M. Iunius Brutus Philippensis.
D. Iunius Brutus Albinus.
C. Cassius Longinus.
L. Cassius C. frater.
C. Servilius Casca.
P. Servilius Casca.
Q. Ligarius.
P. Turullius.
Ser. Sulpicius Galba.
L. Tullius Cimber.
L. Minutius Basilius.

M. Spurius.
Sext. Popilius Laena.
Caecilius.
Bucolianus.
Rubrius Ruga.
Sextius Naso.
Pontius Aquila.
Atilius.
Petronius.
Cornelius Cinna.
Cassius Parmensis.

His possunt duo addi; *Cn. Domitius Aënobarbus*, et *Sextus Pompeius.* Illum pars scriptorum inter coniuratos ponit: Dio etiam *σφαγέα* nominat: pars sceleris, et ut Valerius Max. semper loquitur, parricidii absolvit. Sex. Pompeius etsi Roma abfuit tempore coniurationis, lege tamen Pedia cum ceteris conspiratis damnatus est. Habeo et alios, quos in hoc album suspicor referendos: sed suspicor tantum.

Marcelloque et D. Bruto principib. conspirationis] Foedissimum mendum in priorem nostram editionem, nescio quomodo, irrepsit. Nam inter coniuratos, qui Caesarem occiderunt, nullus fuit, quod sciam, Marcellus: neque dubitari potest, veram esse librorum omnium scripturam, *Marcoque et Decimo Bruto.*

Partibus divisis] Aliis super ponte, aliis sub ponte collocatis. Hinc intelligimus, pontes comitiorum non humiles, sed altos satis fuisse.

Postquam senatus Idibus Martiis edictus est] Is dies, propter Annae Perennae festum, hilariter solitus agi. Ideo etiam ludi in Pompeiano theatro erant futuri. Moris autem fuit, ut quibus diebus spectacula in eo theatro exhiberentur, senatus in curia Pompeii haberetur. Notandus Appiani locus: *Θέαι δὲ ἦσαν ἐν τῷ Πομπηΐου θεάτρῳ· καὶ βουλευτήριον ἔμελλε τῶν τις περὶ αὐτὸ οἴκων ἔσεσθαι· εἰωθὸς ἐπὶ ταῖς θέαις ὧδε γίγνεσθαι.*

Cap. 81. *Ut Iulo prognatus*] Memmianus, *ut Ilo prog.* Nihil mutandum; nam Iulius Caefar auctorem generis fui faciebat Iulum Aeneae filium, et ut ait Dio lib. 43. pofteris Aeneae fe dicebat *προςήκειν διὰ τὸν* Ἴουλον.

Ne quis fabulofam aut commentitiam putet] In membranis fuperfcripta erat emendatio, *ne quis fabulofum aut commentitium putet.* Probo.

Equorum greges, quos — confecrarat] Euftathius in Odyffeam μ. Ὅτι δὲ καὶ καθ' ἱστορίαν ἀγέλας ὅλας ἡμέρων ζώων Ἕλληνες ἀφιέρουν δαίμοσιν, ὧν οὐκ ἦν θεμιτὸν ἅπτεσθαί τινας, ἐν οἷς καὶ πτηνὰ ὡσιοῦντο ἱεροῖς ἀνειμένα, οἷον ταῶνες, καὶ χῆνες, καὶ τοιαῦτά τινα, καθωμίληται ἐν ταῖς ἱστορίαις. Solita hoc modo confecrari omnis generis animalia, etiam pifces, ut apud Athenaeum lib. 7. fcriptum. Maxime autem id factitatum in iis, quae ufui aut voluptati fuerant: quibus hoc quafi praemium datum, ut ante obitum manu emitterentur et finerentur ἄφετα. Sic fervos, quos amabant, imminente morte properabant liberare, ut faltem in libertate morerentur, ut Plinius in epiftolis docet. Sic in hiftoria Marcellini lib. 29. Valentinianus Imp. Innocentiam Urfam, qua diu fuerat oblectatus, tandem *ut bene meritam fylvas abire dimifit innoxiam.* Eo refero Theodoreti verba ex oratione 2. Θεραπευτικῆς, ubi ait, Homerum unguentis delibutum ita fuiffe a Platone e rep. fua pulfum, ut mulieres folent hirundines. Μύρῳ γε ἀλείψας, καθάπερ αἱ γυναῖκες τὰς χελιδόνας, ἐκ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ξυντεθείσης πόλεως ἀπέπεμψε. Repetit idem et oratione 10. Sed a vetuftioribus fumfit haec Theodoretus. Nam multo ante dixerat Dio Chryfoftomus in fermone de Homero: Καὶ κελεύει (Plato) μάλα εἰρηνικῶς στέψαντας αὐτὸν ἐρίῳ καὶ μύρῳ καταχέαντας ἀφιέναι παρ' ἄλλους· τοῦτο δὲ αἱ γυναῖκες ἐπὶ τῶν χελιδόνων ποιοῦσιν. Ariftides in Platonica 3. Ὁ Πλάτων Ὅμηρον μύρῳ χρίσας ἐκπέμπει χελιδόνος τιμὴν καταθείς. Videntur mulieres, quando erant miffurae e poteftate aviculas, quibus plurimum

fuerant oblectatae, ſolitae illis unguentum affundere; quod genus luxus obſervo etiam in hac re fuiſſe uſurpatum. Sic apud Plinium in Epiſt. lib. 9. delphino, qui omnibus erat admirationi, Octavius Anitius legatus proconſulis unguentum ſuperfudit. Meminit Solinus cap. 17. et apud Philoſtratum in vita Apollonii, elephantis cuiusdam ἀφέτου mentio fit, quem ſoliti incolae regionis μυρίζειν καὶ ταινιοῦν. De equis teſtis Simonides. Aelianus de animalibus lib. 11. cap. 36. Ὅτι δὲ καὶ μύρῳ ἐχρίοντο ἵπποι, Σιμωνίδης ἐν τοῖς Ἰάμβοις λέγει. Lib. 16. cap. 24. Similis ſtultitia eorum, qui piſces monilibus et inauribus ornabant, ut narrat idem lib. 12. cap. 30.

Rubicone flumine conſecrarat] Turonenſis, *Rubiconi flumini:* quod olim Turnebo non ſine ratione placuit. Nam cui Caeſar equos iſtas conſecravit? Fluvios pro numinibus habitos olim et cultos, nemo eſt, quin ſciat.

Avem regaliolum] In Gloſſario non *regaliolus*, ſed *regaviolus* ſcribitur: nam *regaviolus* dicta haec avicula quaſi rex avium. Sic autem legendum in eo libro, *regaviolus*, σπίνος. *Regaviolus*, βασιλίσκος, ὀρνύφιον. Ubi vides inconſtantiam ſimul et imperitiam eius Grammatici: male enim σπίνος interpretatur, et cum frigilla regaliolum confundit. In altero conſcriptum eſt, βασιλίσκος, *regula*, ſcrib. *regulus* vel *regaviolus*. De hac ave Plinius. In 3. Pauli Aeginetae legimus *aviculam*, Graecis βασιλίσκον dictam, omnium, quas noſſet vetuſtas, habitam eſſe minimam. Nec multo eſſe maiorem paſſerem troglodyten: quam volunt eruditi eſſe noſtrum *roitelet*.

Ea vero nocte, cui illuxit dies caedis] Melius ſic, quam ut Dio, ἐν τῇ νυκτὶ, ἐν ᾗ ἐσφάγη.

Cum Iove dextram iungere] Dio, τῆς τοῦ Διὸς χειρὸς ἅπτεσθαι. Non recte in vulg. *dextras*.

Collabi faſtigium domus] Dixit ante, decreta fuiſſe Caeſari templa, aras, pulvinaria, non ſecus ac deo: eodem et faſtigium iſtud pertinebat. Quod ex Ciceronis, Plutarchi et Flori teſtimoniis cognoſcimus. Ut igitur

Valerio Poplicolae olim honoris caussa concessum, ut foras aperirentur aedes eius: sic Iulii domus fastigio ornata. *Fastigium* aliquando est ἁπλῶς aedificii summum, ut Festus interpretatur: itaque de privatorum aedibus dicitur. Cicero ad Q. fratrem lib. 3. *Absolutum ostendi in aedibus tuis tectum: quod supra conclavia non placuerat tibi esse multorum fastigiorum.* Et apud Senecam epist. 122. interdum significat tecti formam deorum templis propriam, quae Graecis ἀετὸς et ἀέτωμα dicitur. Aristophanes Avibus in beatissimae illius suae reip. descriptione, pro summa felicitate ponit, quod omnes in aedibus fastigium habentibus habitaturi essent, ut numina in templis. Εἶτα, ait, πρὸς τούτοισιν, ὥσπερ ἐν ἱεροῖς οἰκήσετε· Τὰς γὰρ ὑμῶν οἰκίας ἐρέψομεν πρὸς ἀετόν. De his fastigiis multa alibi, ex erudita antiquitate prompta, notamus.

Libellumque insidiarum idem] Putavit Caesar, supplicem libellum hunc esse: ideo ceteris δεητηρίοις commiscuit. Similem errorem admisit Nicephorus Imperator, quum uxoris Theophanus et Tzimissae coniuratione caesus est. Fuse narrat Cedrenus. Geminum istis exemplum in annalibus nostrorum temporum posteritas leget, ac fatorum vim inevitabilem etiam in ea caede recognoscet. Res plane memorabilis, et quae olim inter θαυμάσια ἀκούσματα, et providentiae divinae argumenta iactabitur.

Libellis ceteris, quos sinistra — commiscuit] Non sinistra, sed dextra, ait Manilius: — — *totiens praedicta cavere Vulnera non potuit, toto spectante senatu Indicium dextra retinens.* Etiam commixtum ceteris libellum indicem negat Plutarchus: Ἐν δὲ τῇ χειρὶ κατέχων καὶ φυλάττων ἐκεῖνο μόνον.

Dein pluribus hostiis caesis] Florus: *Nec perlitare centum victimis poterat.*

Cap. 82. *Assidentem conspicati — circumsteterunt*] Aliae editiones male, *praeiverunt.* Nam *conspirati* et *circumstiterunt* scribendum.

Cimber Tullius] Nuperae quaedam editiones mutarunt in *Tillius*, perperam. Nam Tullius appellatur in omnibus Latinorum codd. et Graecorum quoque nonnullorum, etiam Plutarchi in Bruto: at in eiusdem Caesare et Appiano Τίλλιος mendose.

Clamantem, Ista quidem vis est] Plautus Capteiveis: *Vis haec quidem hercle est, et trahi et trudi simul.*

Alter Cassius] Non solum in prima editione, sed etiam in membranis, ut docti viri testantur, et vidimus ipsi, ita scriptum est, et mox *Cassii brachium.* Non ut emendatum est a Beroaldo, ut arbitror, *alter Casca et Cascae brachium.* Scio, Plutarchum et Appianum eius emendationis esse fundos: sed quis scit, annon illi potius sint corrigendi? Deinde, quam multa in hac historia, ut aliis omnibus, diverse narrantur ab historicis? Possent multa annotari; sed λεπτολογεῖν nolumus.

Arreptum graphio traiecit] MSS. quidam *arrepto.* Alii, *abrepto:* quidam *abreptum:* nonnihil variante sententia. Veteres scribebant vel stilis, vel calamis: quia autem σιδηροφορεῖν non licebat, et stilis et calamis ad necem inferendam abutebantur: sed illis frequentius. In historia ecclesiastica et apud Prudentium multos martyres graphiis confossos beatam animam coelo, unde acceperant, reddidisse legimus. Et apud Plutarchum in Gracchis perit Antillus quidam γραφείοις μεγάλοις κεντούμενος ἐπ' αὐτὸ τοῦτο πεποιῆσθαι λεγομένοις. Qui locus est testis improbitatis quorundam per illa tempora, qui graphia ad caedem ex professo parare soliti. Propterea cautum aliquando Romae, ne ferrea graphia quisquam haberet, sed ossea, ut Isidorus refert. Sed et calamis γραφικοῖς ad caedem abusi. Refert enim Euagrius lib. 3. Stephanum Antiochiae episcopum a pueris interemptum καλάμοις ἴσα δόρασιν ὀξυνθεῖσι.

Undique se strictis pugionibus peti] Qui Miscellam historiam composuit, *cultros senatorios* vocat: nescio

quare: Graeci quidam ξίφη. Vere pugiones fuiſſe, ex Dione conſtat, notante illatos eos in curiam in ſcriniis libellorum. Vide Plut. in Bruto.

Καὶ σὺ εἶ ἐκείνων, καὶ σὺ τέκνον] Haec lectio veteris Romani cod. et quorundam Mſſ. In Viterb. tantum: Καὶ σὺ ἐκείνων εἶ; in aliis: Καὶ σὺ τέκνον; ut in vulgatis, et Turonenſi; fortaſſe melius. Sic enim apud Dionem quoque.

Dependente brachio] Appianus pro eo dicit διεκόμισαν οἴκαδε ἀνωμάλος, οἷα τρεῖς; hoc eſt, lectica non aequaliter ſublata, ſed propendente, ut quum a tribus ſolis geſtatur.

Fuerat animus coniuratis] Melius ſupra *conſpiratos* et *conſpirationem* vocabat. Nullum enim iusiurandum interceſſit. Plutarchus συνωμότας: ſed cum correctione, λεγέσθω γὰρ οὕτως.

Cap. 83. *Quod Id. Septembr. proximis — fecerat*] Quum reverſus ex Hiſpania ad triumphum, ex veteri more ad urbem eſſet. Videtur autem per menſem ibi fuiſſe. Nam Octobri urbem eſt ingreſſus.

Demandaveratque virgini Veſtali maximae] Ita veteribus mos fuit, ut ex Pandectis et hiſtoriis notum. Appianus ait, L. Piſoni ſocero: Λεύκιον δὲ Πείσωνα ὅτῳ τὰς διαθήκας ὁ Καῖσαρ παρετίθετο. Sed errat.

Ex quadrante reliquo] Omnes codd. hunc locum corrupte ſcriptum habent, ut in vulg. *reliquos in ima cera*. Veram emendationem et ſententiam aperuit primus Lipſius. Poſſis etiam legere ſic: *Ex quadrante reliquo, aliosque in ima cera. C. Octav.* ut illis verbis, *aliosque in ima cera* ſubſtitutiones intelligantur, quas fieri ſolitas in ima cera ſive extrema pagina, ex ICtorum libris certum eſt.

Pluresque percuſſor. in tutor. filii — naſceretur] Valde oſcitanter partem iſtam teſtamenti Caeſariani legit Dio in eo auctore Latino, unde ipſe ſumſit. Ita enim vertit: Μαθὼν ὁ δῆμος ὅτι τόν τε Ὀκταούϊον υἱὸν πεποίηται,

καὶ τὸν Ἀντώνιον τόν τε Δέκιμον, καί τινας ἄλλους τῶν σφαγέων ἐπιτρόπους αὐτοῦ. Ait, Octavium teſtamento eſſe adoptatum: eique datos eodem teſtamento ἐπιτρόπους. Quid appellat ἐπιτρόπους; tutores? atqui Octavio, annum agenti decimum octavum, tutor dari non potuit. Curatores? illi vero teſtamento non dantur; ſed dati confirmantur, inquies. Scio. Verum quis hoc dixit praeter Dionem? deinde, quam abſurdum, quod neceſſariam iſtam partem de poſtumo praetermittit? Nimis certum eſt, optimum alias ſcriptorem, quum iſta verteret, non attendiſſe animum ad illa verba: *ſi quis ſibi naſceretur.* Itaque ad Octavium retulit, quae de poſtumo ſcripſerat Caeſar.

Populo hortos] Viterb. quum hic, tum alibi, *ortos.* Ut apud Varronem et Ciceronem quoque in plerisque libris. Sic in Turonenſi *Omerus* ſemper, non *Homerus.* In his hortis poſtea fuit aedis conſecrata Forti Fortunae. Plut. de Romanorum Fortuna.

Et viritim trecenos ſeſtertios] Si Octavio fides, centenos vicenos tantum. Vide Dionem lib. 44. Mirum vero, qui fieri potuerit, ut res iſta divulgata diverſe traderetur.

Cap. 84. *Funere indicto*] A Coſ. Antonio. Lactantius lib. 1. *Si Coſ. non fuiſſet Antonius, Caius Caeſar pro ſuis in remp. meritis, etiam defuncti hominis honore caruiſſet, et quidem conſilio Piſonis ſoceri et L. Caeſaris propinqui. Funus indicere* Graecis περιαγγέλλειν: Heſychius. Romanus mos ex Terentio et aliis notus.

Rogus exſtructus eſt in Martio campo] Quae ad funerum curam pertinuere, ea vel domi peragebantur, vel in foro, vel extra portam. Domi curatum funus per plures dies: ibi fiebat ἡ πρόθεσις, et mortuus ſeptem dies in veſtibulo poſitus, qua a domeſticis, qua ab amicis, plangebatur, ac coronis aliisque muneribus honorificis afficiebatur. Tranquillus hanc totam partem praetermittit: ſolitus, inſignia tantum notare. In foro laudabantur:

extra urbem cremabantur. Caesar tamen in ipso foro crematus, non in exstructo ei rogo: quod per populi tumultum evenit. Simillimum est, quod paucis ante annis in funere Clodii a Milone occisi acciderat, ut narrat Asconius. Dio quidem inter alios Caesari decretos honores hunc commemorat, ut mortuus intra pomoerium sepeliretur: sed ea non est caussa combusti intra urbem Caesaris.

Iuxta Iuliae tumulum] Quae in Martio campo sepulta contra maiorum instituta. Dio lib. 39.

Et pro rostris aurata aedes — collocata] Bononiensis editio, quae proxime Romanam secuta est, legit, *aurata sedes*. At Mſ. et Romana, *aedes*. Recte dubio procul. Aedem appellat pegma in foro exstructum, ut ibi collocaretur Caesaris corpus, dum laudatio perageretur. Ita autem vocat, primum, quia, ut disertim notat, in modum templi fuit confectum: deinde, propter religionem circa defunctos. Qua ratione dixit Polybius lib. 6. imaginibus defunctorum solita περιτίθεσθαι ξύλινα ναΐδια, et Plinius quoque armaria illa vocat *aediculas*. Postremo, quia de Iulio Caesare tanquam de deo loqui solent: fuitque haec illius ἀποθέωσις quaedam et consecratio. Sane enim quum legantur multi ante Caesarem in foro laudati, nemini tamen exstructam aedem legimus: sed lectum pro rostris, vel in rostris, ut loquitur Asconius, fuisse positum. Postea vero quam coepere Impp. illis ritibus consecrari, quos describunt Herodianus et Dio, hoc quoque servatum est. Dio in Severo de funere Pertinacis: Ἐν τῇ ἀγορᾷ τῇ Ῥωμαίᾳ βῆμα ξύλινον ἐν χρῷ τοῦ λιθίνου κατεσκευάσθη· καὶ ἐπ' αὐτῷ οἴκημα ἄτοιχον περίστυλον ἔκ τε ἐλέφαντος καὶ χρυσοῦ πεποικιλμένον ἐτέθη, καὶ ἐν αὐτῷ κλίνη. Prorsus illa verba οἴκημα ἄτοιχον περίστυλον aedem illam exprimunt, quam hic Suetonius narrat: nam quod columnis, non parietibus cincta fuerit, non potest esse dubium, etsi nemo id veterum dixit. At quomodo aliter defuncti corpus cerneretur a populo? Quomodo Antonius ostensione vulnerum, illam conspiratis invidiae flammam excitasset?

Intraque lectus eburneus] Polybii aetate, qui laudandi erant, plerique pro rostris statuebantur erecti. Συντελουμένης, ait, τῆς ἐκφορᾶς, κομίζεται μετὰ τοῦ λοιποῦ κόσμου πρὸς τοὺς καλουμένους ἐμβόλους εἰς τὴν ἀγορὰν, ποτὲ μὲν ἑστὼς ἐναργὴς, σπανίως δὲ κατακεκλιμένος. Possumus tamen Polybii verba accipere de simulacris defunctorum cereis; quae, ut a populo conspici possent, machinamentis erigebantur. Tale simulacrum ab Antonio ostensum est populo, super funebri lecto Caesaris, ea arte factum, ut versatile esset, omniaque ei imposita vulnera mire ob oculos poneret: auctor Appianus.

Et ad caput tropaeum, cum veste — occisus] Quod Suetonius *tropaeum*, Appianus κοντὸν vocat. Τὸ σῶμα τοῦ Καίσαρος ἐγύμνου, καὶ τὴν ἐσθῆτα ἐπὶ κοντοῦ φερομένην ἀνέσειε. Qui noverit tropaeorum Romanorum formam, intelliget, quam bene huic loco ea vox conveniat.

Omisso ordine] Ordo, quem dicit, fuit hic: praeibant magistratus et senatus positis dignitatis insignibus: sequebantur equites habitu lugubri: deinde milites cum armis, sed versis: postremo populus per tribus. Tacitus, alii.

Men' me servasse, ut essent, qui me perderent] Si ita legimus, erit sententia ei similis, quam exagitat Epictetus in dissertationibus lib. 1. cap. 4. Τάλας ἐγώ! ἐπὶ ταῦτά μου τὰς πολιὰς ἐτήρησα; Virgilius, 11. Aen. 159. *Felix morte tua, neque in hunc servata dolorem!* Velleius de Caesare paene victo proelio Mundensi, lib. 11. c. 55. *Consistens ante recedentem suorum aciem, increpita prius Fortuna, quod se in eum servasset exitum.* Non placet mihi haec sententia: non, inquam, puto eum eiulare, quod se servarit, ut postea misere periret: sed hoc potius, quod alios servarit, a quibus sit deinde occisus. Lege igitur, ut in membranis omnibus: *Men' servasse, ut essent, qui me perderent?* Ita legerunt Graeci, quod ex versione apparet: Ἐμὲ δὲ καὶ τούς τε περισῶσαι.

τοὺς κτενοῦντάς με; apud Appianum. In Pacuvii fabula pronuntiabatur hic verſiculus ab Aiace ſuas victorias Achivis exprobrante: vel de Ulyſſe dicebatur: de quo ait apud Ovidium Met. 8. 76.

Servavique animam, minimum eſt hoc laudis, inertem.

Ex Electra Attii alia] Sic emendavimus corruptam omnium librorum lectionem *Attilii.* De hoc poeta plura ad Perſium.

Laudat. loco Coſ. Antonius — pronunciavit S. C.] Nullam ergo aliam habuit Antonius de laudibus Caeſaris orationem? Si Appiano fides, nullam. Hoc enim ille diſertis verbis affirmat. Falſa igitur, et ad arbitrium conficta illa bene longa oratio, quam Dio pro Antoniana venditat. Quod non eo ſolum loco apud eum ſcriptorem eruditus lector obſervare poterit. Quod ait Suet. *per praeconem*, Appianus contra, ſua ipſius voce Antonium id S. C. recitaſſe.

Lectum pro roſtris in forum mag. — detulerunt] Aptius erat *detulerant.* Nam hoc factum ante illa, quae modo narrata ſunt: quod non obſervant quidam. *Detulerunt* igitur, nempe ex veſtibulo domus Caeſaris, in forum, et pro roſtris poſuerunt.

Circumſtantium turba] Quidam codices, *circumaſtantium.*

Virgulta arida et cum ſubſelliis tribunalia] Vide Appianum. Plutarchus adiicit et menſas numulariorum, quae erant in foro. Sic Aſconius in gemina hiſtoria funeris Clodiani: *Populus duce Sext. Clodio, corpus P. Clodii curiam intulit; cremavitque ſubſelliis, et tribunalibus et menſis, et codicibus librariorum.*

Quicquid praeterea ad donum aderat, congeſſit] Damnatam lectionem calculis Beroaldi et quorundam aliorum; ſed omnium noſtrorum libb. ſuffragiis confirmatam, reſtituimus. Eratoſthenes in deſcriptione ſimilis moris, quem φυλλοβολίαν vocant Graeci (nos fuſe ex-

ponimus ad librum 6.) pro eo dixit, ἔῤῥιπτον τῶν θεατῶν ὅπως ἕκαστος εὐπόρει.

Deinde tibicines] Legi apud quosdam superioris aevi Criticos, exstare codices, ubi scriptum sit, *deinde siticines.* Quam lectionem nec reperi, nec repertam probarem. Adi A. Gellium et Nonium. Omnes libri, etiam qui in regia bibliotheca, item Memmianus constanter *tibicines:* non *siticines:* non etiam *tubicines:* quam vocem quum hoc loco viri docti pridem non sine caussa restituissent (nam in nobilium et publicis funeribus tubam adhiberi solitam pueri non nesciunt), reperti sunt nuper, qui de ea observatiuncula triumpharent.

Veteranorum militum legionarii] Hoc est, legiones compositae e veteranis militibus, quae Romae tum erant, deductionem in promissos agros exspectantes. Ut iam diximus. De his multa Appianus.

Praecipueque Iudaei] Qui Caesarem dilexisse videntur ob Pompeii caedem, a quo urbs ipsorum capta fuerat. Iudaeos tamen militasse Pompeio contra Caesarem, testis Appianus. Verum ea offensa mox bello Alexandrino expiata est: cui et interfuerunt, et egregiam Caesari operam navaverunt. Inde illa Caesaris in eam gentem collata beneficia. Iosephus de antiquit. lib. 14.

Noctibus continuis bustum frequentarunt] Ingentis desiderii argumentum: nam de plebe Romana minus est, quod narrat Appianus, τὴν νύκτα πανδημεὶ τῇ πυρᾷ παρέμενον.

Cap. 85. *Concionatum de Caesare, requirebat*] Viterb. *inquirebat.*

Solidam columnam] Graeci de hac columna, cuius et Cicero meminit, silent omnes: aram contra plerique omnes positam ibi narrant, ubi fuerat crematus. Dio, factum a populo, scribit: Appianus, a Pseudomario.

In foro statuit] Eo ipso loco, ubi fuerat crematus, ut diximus. At reliquiis Caesaris quid factum? Unus te docebit ex omnibus historicis Dio: Τὰ αὐτοῦ οἱ ἐξελεύθε-

ροι προκνείλοντο, καὶ ἐς τὸ πατρῷον μνημεῖον κατέθεντο. *Reliquias eius liberti ante sustulerant, et in patrium monumentum condiderant.* Hodie locus editur corrupte. Legitur enim, πρῶτον. Quod fatetur Xylander se non intelligere. Nupero correctori omnia curva, recta. Non me fugit, exponi posse πρῶτον μνημεῖον, monumentum, de quo prius cogitarant. Nam initio propositum fuerat, et cremare in Campo Martio, et inferre cineres in Iulium monumentum: sed et coacta interpretatio est, et manifesto falsa. Nam id per pontifices non licuit: quorum etiam auctoritate factum, ne in extructo ibi rogo cremaretur, ut Appianus docet.

Scripsitque PARENTI PATRIAE] Cicero non plebem, sed Antonium auctorem facit: et inscriptionem aliter conceptam habet, PARENTI OPTIME MERITO. Locus est in epistola ad Cassium lib. 12. ad Familiares. Errat Vir doctus, qui argumento huius inscriptionis Antonianae inducitur, ut cognomen *Patris Patriae* mortuo demum Caesari decretum fuisse putet. Id vero Cicero nullus dicit, neque verum est: sed cognomen vivo Caesari tributum: postea, damnata quodammodo eius memoria, actisque in dubium vocatis, amissum, hac inscriptione, quasi publico consensu, iterum confirmatum ei fuerat.

Apud eandem longo tempore sacrificare] Quomodo *longo tempore*, quum statim per Dolabellam Cos. ea columna sit deiecta? et tamen ait, *perseveravit.* Dio parcius: θύειν ἐπεχείρουν.

Controversias quasdam interposito — distrahere] Vult dicere, cultum eum locum instar templi. Nam controversiae in templis distrahi solitae. Exemplum habes apud Platonem in Protagora, Isocratem in Trapezitico, Plinium epist. 1. lib. 5. et apud Dionem variis locis. Aliquando templa non ingrediebantur, sed officii sui satis se admonitos putabant, si ad aedem alicuius deûm accessissent. Antiphon in ea περὶ χορευτοῦ, *de ludio* aut *salio.* Καὶ ἐγὼ πεισθεὶς ὑπὸ τῶν φίλων διηλλάγην τούτοις

ἐν τῇ πόλει ἐναντίον μαρτύρων, οἵπερ διήλλαττον ἡμᾶς πρὸς τῷ νεῷ τῆς Ἀθηνᾶς. Distrahebantur autem iureiurando interposito, ut ait Suetonius. Quod ideo vetus poeta eleganter appellavit, *mantile, quo quotidianae noxae extergeantur.* Et iurabant per deos, heroas, magnosque viros defunctos, etiam per vivos; unde est illud apud Lucianum ὅρκος εἶναι τινὶ, pro observari colique ab aliquo officiosissime. Pertinet huc, quod de haereticis quibusdam, ut Priscillianistis, Donatistis, aliis in historia veteris ecclesiae narratur. Nam et istis sectae suae princeps erat ὅρκος: per illum iurabant, et controversias suas in eius memoriis dirimebant. Cur dicit Suetonius quasdam? puto, quia aliae controversiae ad alios deferebantur deos sive heroas. Sic narrat Plutarchus, Thebanos solitos de rebus amatoriis ad Iolai tumulum convenire.

Cap. 86. *Cum gladiis sectantium se*] Etiam hic peccatum fuerat coalitione finis praecedentis dictionis cum sequentis initio, ut millies in Mss. et Pandectis Flor. arguit ita esse, corruptior adhuc lectio cod. Lislaei, *ad inspectantium.* Ego non puto Latinitatem pati, ut aliter legatur quam *sectantium.*

Insidias undique imminentes] Ipse Caesar notat optime, quanto esset omnibus bonis odio. Verba eius sunt: *Ego dubitem, quin summo in odio sim, quum M. Cicero sedeat, nec suo commodo me convenire possit? Atque si quisquam est facilis, hic est: tamen non dubito, quin me male oderit.* In epist. 1. lib. 14. ad Attic. similia his epistola sequente.

Subire semel confessum satius esse — semper] Est verum, quod Seneca dixit epist. 22. *Nemo tam timidus est, ut malit semper pendere, quam semel cadere.* Non abludit illud beati Chrysostomi: Βέλτιον ἀπελθεῖν, ἢ διηνεκῆ φέρειν χειμῶνα· ἐπεὶ καὶ τὸν Κάϊν ἀνεκτότερον ἦν ἀποθανεῖν, ἢ διὰ παντὸς τρέμειν.

Cap. 88. *Periit VI. et L. aetatis anno*] Non quidem exacto: deerant menses circiter quatuor.

Atque in deorum numerum relatus est] Quod in antiquissimis Graecis historiis dici solet, aliquem a morte vel τετυχέναι τιμῶν ἡρωϊκῶν, vel ἰσοθέων, vel ἰσολυμπίων, ut Philo, id Latini multo inverecundius dicunt, *in deorum numerum referri*, vel *consecrari*, ut in epist. Paeti de Hippocrate ἀνιεροῦσθαι. Fere autem conditoribus urbium aut aliis de publica re bene meritis, honores heroici decerni soliti; donec paullatim pro diis habiti etiam isti. Plutarchus in mulierum praeclaris factis: Τῇ Λαμψάκῃ πρότερον ἡρωϊκὰς τιμὰς ἀποδιδόντες, ὕστερον ὡς θεῷ θύειν ἐψηφίσαντο. Deferre τιμὰς ἡρωϊκὰς est, quod una voce ἐναγίζειν dicitur, et longe differt a θύειν, ut notant veteres Grammatici. Adulatio postea ac superstitio θεοποιίαν invexit: cuius moris exstat gravis censura apud Plutarchum in Romulo. Atque istiusmodi adulatione reliquos mortales superarunt cives Attici, illi ipsi, quorum patres Aristotelem capital admisisse pronuntiarant, quum paeanem in Hermiam composuisset. Romani ante Impp. parcius hanc insaniam publice insanivere. Solus e regibus, ut ait Cicero, Romulus consecratus est, et postea pauci alii. Privatae tantum ἀποθεώσεις fiebant parentum per liberos consecratorum, et domestica religione cultorum, ut ex Varrone Plutarchus docet in quaestionibus Romanis. Atque hi sunt *dii animales*, de quibus Labeo libros scripserat: in quibus aiebat (Servii verba sunt) *esse quaedam sacra, quibus animae vertantur in deos, qui appellantur animales, quod de animis fiant.* Haec annotanda duxi, ut origo ἀποθεώσεως Impp. intelligeretur. Nam ut parentes a liberis consecrabantur, et privata religione colebantur; ita Imperatores, qui patres patriae et dicebantur, et habebantur, publice in deorum numerum relati et publica religione culti. Primus hoc in Caesare patre sanxit Augustus, quem propterea κοροπλάστην Iuliani Silenus nomi-

nat. Et rationem addit: Ἦ γὰρ οὐκ ἔπλαττες ἡμῖν, ὥσπερ ἐκεῖνοι τὰς νύμφας, ὦ Σεβαστὲ, θεοὺς, ὧν ἕνα καὶ πρῶτον τουτονὶ Καίσαρα; Manilius lib. 4, 932.

Iam facit ipſe deos, mittitque ad ſidera numen
Maius, et Auguſto creſcit ſub principe caelum.

Sed mirum eſt, Iulianum in Auguſto id ridere, quod multo ante Auguſtum paſſim uſurpatum legimus. Nam in Idyllio Theocriti 17. nonne deſcribitur ἀποθέωσις Ptolemaei regis Aegypti, a filio, qui ſucceſſerat patri, facta? Ubi recte antiquus ſcholiaſtes: ἐξεθεώθη ὁ Πτολεμαῖος ὑπὸ τοῦ υἱοῦ: ſic habet ſcripta lectio; non, ut vulgatum eſt, ἐξεώθη, prorſus abſurde. Quid? nonne Aratum ducem ſuum Achaei in numerum deorum retulerunt fato functum? Nam ſcribit Polybius in 9. hiſtoria, non ſolum eos honores, qui heroibus tribuebantur, ei fuiſſe decretos, ſed etiam ſacrificia; qui proprius deûm cultus cenſebatur. Θυσίας αὐτῷ, inquit, καὶ τιμὰς ἡρωϊκὰς ἐψηφίσαντο. Primis temporibus, qui humanarum virtutum modum videbantur ſupergreſſi, horum nomina poſt ipſorum obitum in rituales libros referebantur, et anno vertente memoriam illorum celebrabant, atque eorum animas in beatorum inſulas receptas eſſe, omni poſt futuro iudicio liberas ſibi perſuadebant. Cedrenus de antiquis Aſſyriis loquens ritum hunc ita deſcribit: Ἦν δὲ τὸ τῆς ἀποθεώσεως σχῆμα τοιοῦτον. Ἐν ταῖς ἱερατικαῖς αὐτῶν βίβλοις ἐτάσσοντο τὰ ὀνόματα αὐτῶν, μετὰ τελευτήν· καὶ κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἑορτὴν αὐτῷ ἐπετέλουν, λέγοντες τὰς αὐτῶν ψυχὰς εἰς τὰς τῶν μακάρων νήσους εἶναι, καὶ μηκέτι κρίνεσθαι ἢ καίεσθαι πυρί. Huc etiam pertinent, quae obſervamus ad Athenaeum lib. 6. cap. 14.

Ludis quos primo conſecrat. ei heres Aug. edebat] Non multum intereſt, ſive *primo* ſcribatur, ut in omnibus membranis, ſive *primos*, ut quibusdam editis. Ea vox referri debet non ad *ludos* vel *conſecratos;* ſed ad verbum *edebat*. Iulio varii ludi fuerunt conſecrati, ſicut

libro proximo dicemus. Auctor de iis loquitur, quos reversus Apollonia primo edidit in patris honorem. Suetonius hic seorsim sentit ab aliis, qui non Caesari sed Veneri Genitrici eos ludos, quibus cometa apparuit, fuisse consecratos tradunt; Seneca, Plinius, Dio, alii. Possumus conciliare ceteris nostrum, si illa verba *consecratos ei*, exponamus, consecratos ab eo. Ita saepissime loquitur Suetonius. Appianus: Καῖσαρ θέας ἐτέλει ἀνακειμένας ἐκ τοῦ πατρὸς Ἀφροδίτῃ Γενετείρᾳ.

Simulacro eius in vertice additur stella] Ad exemplum eius simulacri, quod Augustus ei tum consecravit, ut ex ipso refert Plinius, in foro: ut Dio, in ipsa Veneris Genitricis aede.

Ac ne unquam eo die] Qui ante legitimi senatus dies erat. Notum ex historia, et monet Dio.

Cap. 89. *Percussorum autem, fere — supervixit*] Sane *fere*. Nam excessere triennium non pauci. Prima hostia, qua mors Caesaris expiata est, C. Trebonius fuit, quem in Asia Dolabella occidit. Secuta inde D. Bruti caedes et Pontii Aquilae, aliorumque bello Mutinensi: mox celebrata proscriptio, qua periit Ligarius et quicunque alii prehendi potuerunt. Sed plurimi bello Philippensi, quod tertio anno a caede Caii gestum est, sublati sunt. Quo respiciens Suetonius, paucos triennio supervixisse scribit. Pauci illi, ii sunt, qui cum Sex. Pompeio erant. Estque eorum mentio apud Appianum et Dionem in pacis conditionibus, quae convenit inter Caesarem, Antonium et Pompeium, anno U. C. DCCXV, post Caii necem quinto. Supervixerunt et Pompeio quidam, Antonio ipsos protegente: in his Parmensis ille Cassius, quem postremum omnium poenas dedisse Velleius ait. Obiit post Actiacum bellum, quum Caesari supervixisset annos tredecim, et quod excurrit. Huic porro de Caesaris percussoribus observationi, similis est ista Marcellini de auctoribus caedis Gordiani iunioris: *Nec erravere diu manes eius inulti, quod velut cla-*

refcente iuftitia, omnes, qui in eum confpiravere, cruciabilibus interiere fuppliciis. Lib. 23.

Neque fua morte defunctus eft] Seneca ad Lucilium: *Bella res eft mori fua morte.* Firmicus lib. 8. cap. 19. *Erit longaevus, in fenecta felix, et qui fua morte moriatur.* Cap. 29. *Sed ii tandem fuperftitibus filiis fua morte morientur.* Sic *οἰκείᾳ τελευτῇ ἀποθνήσκειν* apud B. Chryfoftomum. Ita et Graeci locuti funt. Epiphanius lib. 1. Καὶ *μήτις λεγέτω περὶ τοῦ Ἀβέλ.* Οὐ *γὰρ θανάτῳ ἰδίῳ τέθνηκεν.* Eufebius de praeparat. lib. 1. Οὐ *γὰρ θνήσκει ἰδίῳ θανάτῳ, εἰ μὴ βίᾳ τινὶ πληγὴν τοῦτο τὸ ζῶον.* Ptolemaeus lib. 4. Tetrabibli, *ἰδίοις τελευτῶν θανάτοις*, et *βιαίοις* opponit invicem. Dicitur et, *fua die mori* in veteri epigrammate, *Inviolatus artus die fuo peremptus hoc fitus eft in agro.* Quo etiam modo Hebraei funt locuti. Iobus cap. 15. בלא יומו תמלא ad verbum, *ἐν οὐκ ἰδίᾳ ἡμέρᾳ τελειωθήσεται.* Id eft, ut vertunt Graeci, *πρὸ ὥρας φθαρήσεται.* Demofthenes aliique Graeci faepe *fuam mortem τὸν αὐτόματον θάνατον, καὶ τὴν πεπρωμένην* nominant: Cicero *naturam et fatum.* Vide A. Gellium. Plinius in epift. *naturalem et fatalem.* Tacitus *mitem obitum* et Nicetas *μαλακὸν θάνατον.*

Nonnulli femet eod. illo pugione — interemerunt] Ut Brutus et Caffius. Quorum nomina inter exempla ultionis divinae clara funt. Non minus infignis Cafcarum fratrum mors: de quibus, quoniam tacent veteres hiftorici, apponam epigramma antiquum per illa tempora editum:

Occidere fimul Cafcae, fimul occubuere
Dextra quisque fua, qua fcelus aufus erat.
Caftra eadem fovere: locus quoque vulneris idem.
Partibus afflictis victus uterque iacet.
Quanta fuit mentis, tanta eft concordia fati.
Et tumulus cinerem parvus utrumque tegit.
Par fratrum multo celebrandum carmine vatum,
Una fi fierent parte, minus gemini.

Hos exitus fecere Caesariani conspirati omnes. Hos exitus faciant quicunque principibus vitam scelere et perfidia eunt ereptum. Plena est omnium temporum historia huius generis exemplis. Sed nostra haec aetas quanto infamior perfidia subditorum in principes: tanto insignior ultionis divinae argumentis. Illustre inprimis est, quod nuper, dum haec scribimus, accidit: quando in Henrici IV. Christianissimi, fortissimi, benignissimi regis necem civis Parisiensis aetate puer paene, malitia veteranus, coniurare sustinuit: cuius parricidii incepti detestatio expressit a me haec epigrammata, quae pro coronide huius libri visum adscribere.

IN

IOANNEM CASTELLUM

PRODIGIOSAE MALITIAE IUVENEM,
REGIAE MAIESTATIS PERCUSSOREM,

POST ILLATUM VULNUS CAPTUM ET SUPPLICIO AFFECTUM.

Ὦ τοῦ πανασεβοῦς τολμήματος! ὢ ἀθεμίστου
Ἔργου! Φεῦ τῆς σῆς παῖ κάκ' ἀτασθαλίης!
Ἔτλης ἀφρῆτορ καὶ ἀνέστιε, εἰν ἑνὶ λαιμῷ
Φράγγος ἐὼν Φράγγους πάντας ὁμοῦ κτανέειν;
Ἦ σοὶ μὲν λύκος ἔσκε πατὴρ, μήτηρ δὲ ὑαίνη
Καὶ τίγρις μασθοὺς σοὶ πόρε γεινομένῳ.
Οὐ γὰρ Φράγγος ἔης· ἀλλὰ Φράγγοις ἐνάριθμος
Ἄνθρωπος μορφὴν, θὴρ δὲ νόον τέλεθες.
Καί κε χέρ' ἰοβόλῳ μέγα δὴ μέγα ἔργον ἔρεξας,
Εἰ μὲ Ὑψιμέδων εἶργεν ἄνακτα μόρου.
Σῶσε ΘΕΟΣ βασιλῆα· σάωσε δὲ λαὸν ἅμ' αὐτῷ·
Χαίρετ' ἐπουράνιοι, χαίρετ' ἐπιχθόνιοι.
Καμμορίη δέ σε δεινοτάτη κίχε δεινὸς ἄλαστορ·
Καὶ θάνες αἰνόμορος δυςθανάτῳ θανάτῳ.
Οὐκ ἀρετᾷ κακὰ ἔργα· ἔχει ΘΕΟΣ ἔκδικον ὄμμα·
Οὐ δὲ Δίκη μερόπων πάμπαν ἔλειψε γένος.

ΑΛΛΟ.

Ἤθελεν, ὢ μέγα θαῦμα! ἐῆς λελαθημένος αἴης
 Φράγγος ἰβηρίζων ὃν μεδέοντα κτανεῖν·
Τὸν καὶ ἐν ὑσμίνῃς νέον Ἕκτορα ἠδ' Ἀχιλῆα,
 Καὶ Θέμιδος δίας μειλίχιον πρόπολον.
Ἤθελεν, ἀλλὰ ΘΕΟΣ λαοὺς ἐλεήρας ἀπείρους,
 Τὴν ἱερὰν κεφαλὴν ῥύσατο ἐκ βελέων.
Οὐκ ἔφθης κτανέων μιαρώτατε· μυρία δ' αὐτὸς
 Ἐκτάνθης προπαθὼν, ἄξιος ὢν πλεόνων.
Εὗρε ΘΕΟΣ τὸν ἀλιτρόν· ἔχεις τάλαν οἷα ἔοργας·
 Ἐς τάδ' ἰδὼν τρεμέτω, ὅςτις ἀλιτρόνοος.

IS. CASAUBONI
IN
SUETONII LIBRUM II.
ANIMADVERSIONES.

Cap. 1. *Praecipuam olim fuisse*] Princeps editio, *praecipuam omnium fuisse.* Fortasse, *praecipuam omnium olim fuisse.*

Vicus Octavius vocabatur] An hic fuit conditor urbis? an exhaustam casu aliquo frequentavit? Magnum certe quoddam videtur istius exstitisse in remp. beneficium, cuius gratia ἡρωϊκὰς τιμὰς sit consecutus. Ait autem Diodorus lib. 20. honores heroicos esse istos: *De nomine alicuius nomen loco imponere, ei aras, festa, ludos decernere,* et similia his. Quod igitur mox addit, *ostendebatur ara Octavio consecrata,* nihil vetat accipere de ara ipsi Octavio consecrata.

Qui bello dux finitimo] *Bellum finitimum,* vel quod cum finitimis quacunque caussa geritur: vel quod pro finibus: qualia fere bella illo seculo. Istud autem non finitimum tantum, sed vere antarium, ut veteres appellabant.

Semicruda exta rapta foco prosecuit] His verbis continetur praecipua huius facinoris laus. Non enim tantum fuit, hostem fudisse, quantum reperisse viam tam cito, qua et religioni deorum satisfieret, et sine mora hostis pelleretur. Haec est illa vis animi, quam commendat in Themistocle Thucydides lib. 1. quod fuerit in subitis consiliis inveniendis, quum res postularet, excel-

lens atque, ut ipſe loquitur, *κράτιστος αὐτοσχεδιάζειν τὰ δέοντα.* Sic in hiſtoria Romana laudantur Tullus Hoſtilius rex et Papyrius Curſor propter conſilia ſalubria inter ipſa pericula inita. *Exta rapta foco proſecare,* eſt, victimae carnes, quae in foco coquuntur, rapide accipere, et earum proſicias ſive *ἀπαρχὰς* diis offerre, et in aram iniicere adolendas. Moris ante fuerat Veliternis, exta cocta Marti proſecare: Octavius et praeſentis vir conſilii, et religioſus, hoſtium incurſione audita, intelligens non eſſe *ἕδρας ἀκμήν*, et ut vetus verbum fuit, *οὐδὲν δεῖ παρὰ τὸν βωμὸν βουλεύειν*, ſemicruda quam nulla exta iudicavit ſatius eſſe proſecare. Mars factum probavit, et victoriam dedit: ut quidem caeci homines ſibi perſuadebant: inde Octavio decus et gloria. Fuerunt et dii Romanorum tam bono ſtomacho, quam Mars Veliternus: nam et iis cruda, nedum ſemicruda, exta data. Arnobius lib. 7. *Averſionibus ſtomachorum numina laborant? ut ad expellenda faſtidia ſaporum varietas quaeratur? ut modo his aſſa, modo cruda ponantur, ſemicocta modo et ſemicruda?* Idem lib. 2. *Quum Romulo Pompilioque regnantibus, percocta plane ac madida cremarentur diis exta, nonne rege ſub Tullo ſemicruda cepiſtis et leviter animata* (ſcribo *exanimata*) *porriſcere priſca obſervatione contemta?*

Ut in poſterum quoque] Vulgo, *quoque anno.* Sustulimus vocem *anno* auctoribus omnibus Mſſ.

Cap. 2. *Ea gens — in patricias transducta*] *Allegere inter gentes Romanas,* eſt, civitate donare. Id primo datum Octaviae genti per Tarquinium Priſcum: deinde Tullius rex traduxit in ſenatum inter patricias gentes, vel, ut videtur olim ſcriptum fuiſſe, *inter patricios;* nam in membranis Viterb. eſt, *in patricios.* Non igitur ſtatim ac Romam venit, patricia gens fuit: qui honor tamen quibusdam peregrinis fuit tributus, ut de Claudiis et Vitelliis legimus. In cod. Petri Pithoei

ſcriptum erat, *inter minores gentes allecta in ſenatum, mox a Serv.* quae lectio ferri aliter non videtur poſſe, quam ut dicamus, ſolos maiorum gentium ſenatores fuiſſe patricios, minorum gentium non item. Aut certe κατ' ἐξοχὴν patricios iſtos a Suetonio eſſe appellatos.

Ac rurſus magno intervallo — in patric. rediit] Iulius Caeſar dictator lege Caſſia patriciorum numerum augens, adſcivit in eum numerum Octavium, mox ab induta libera toga: Dio lib. 45. Lege autem *magno intervallo* cum Vaticano et Viterb. Alii, *magna vi.* Sic alibi Suetonius infra hoc libro c. 52. *Dictaturam magna vi offerente populo.* Et apud Celſum non raro. Qui etiam *magna mole,* pro eodem dicit. Id vero hoc loco non convenit: dictatori enim facile fuit, quicquid voluit. Niſi ſi *magna vi* dictum pro μεγάλῃ σπουδῇ, quod videtur Dionis narratio confirmare.

Aemilio Pappo Imperatore] Plerique MſſS. *Aemilio Paulo,* male. Vide Liv. lib. 28.

Avus municipalibus magiſteriis contentus] Viterb. *miniſteriis contentus.* Poſſis intelligere, fuiſſe quaedam negotia in eo municipio curanda publice ei commiſſa. Sic miniſterii titulo relegaſſe Catonem dicitur Clodius a Velleio 2, 45. Valerius Max. lib. 7. cap. 3. *Idem ut Puteolos venit, perinde ac publicum miniſterium agens, ſumma cum licentia correptis navibus in Siciliam penetravit.* Placet tamen vulg. lectio. *Magiſteria* vocat ἀρχὰς municipales, quas magiſtratus nomine non dignatur; et erant revera umbrae honorum magis quam honores veri.

M. Antonius libertinum — exprobrat reſtionem] Aetate Suetonii exſtabant adhuc Antonii epiſtolae, unde haec ſunt ab eo deſumpta. Cremutius Cordus apud Tacit. 4. Annal. 34. *Antonii epiſtolae, Bruti conciones, falſa quidem in Auguſtum probra, ſed multa cum acerbitate habent.* Meminit et Serv. in 5. Aeneid. Contra has epiſtolas ſcripſerat librum Meſſala, cuius

mentionem facit Sosipater Charisius lib. 1. Pro *libertinum* scripti quidam *libertum: restionem* autem scribendum, non *Restionem.* Glossarium: Σχοινοπλόκος, *restic ularis, restio.* Plut. καλωστρόφον dixit. Sed si Grammaticis fides, *restio* erit σχοινοπώλης, non σχοινοπλόκος. Fronto: *Restiarius qui facit; restio, qui vendit.* Puto autem, ea ratione restionem audisse proavum Octavii, qua pater Ciceronis dictus fullo, Demosthenis μαχαιροποιός: quod familias haberent eorum artificiorum peritas, ex eaque re ipsi, ut moris erat, quaestum facerent. At Gratianus Valentiniani Augusti pater *funarius* fuit nuncupatus, quia funes venalitios solitus circumferre, ut scribit Victor. Videntur autem restiones olim inter vilissimos artifices habiti: sicut apud Graecos οἱ ἱμονιοστρόφοι. Unde proverbium apud Comicum: ἱμονιοστρόφου μέλη, *restionis cantilenae,* hoc est, vilis hominis et εὐτελοῦς, ut Graeci interpretantur.

E pago Thurino] E municipio Thuriis. Locus nobilis vel propter historiarum patrem Herodotum, qui inter alios colonos eo concessit. Strabo, alii.

Cap. 3. *Octavius pater*] Scripti Torrentii, *C. Octavius p.* quomodo etiam in Turonensi habetur. Sane patri Augusti fuisse praenomen Caio certum est e veteri inscriptione, quam ad librum primum attulimus.

Et re et existimatione magna fuit] Recte *existimatione* cum Turonensi et omnibus melioris notae: non autem *aestimatione.* Sic passim erratur contra germanam Latinitatem. Velleius Paterculus 2, 59. *Fuit Caius Octavius, ut non patricia, ita admodum speciosa equestri genitus familia, gravis, sanctus, innocens, dives.*

Hunc quoque a nonnullis argentarium] Qui patrem Octavii argentarium fuisse dixerit, neminem e veteribus reperias, praeter auctorem versiculi, qui infra habetur, *Pater argentarius, ego Corinthiarius.* Describitur in epist. ad Octavium, non Ciceronis quidem, sed

vetere tamen: *Quid de sua patria audient, quam spoliis triumphisque decorarunt? an esse quendam annos XIII* (legendum *XIX* vel *XX*) *natum, cuius avus fuit argentarius, astipulator pater, uterque vero precarium quaestum fecerit, sed alterum usque ad senectutem, ut non negaret: alterum a pueritia, ut non posset non confiteri; eum agere, rapere rempublicam?*

Atque etiam inter divisores — proditum] Puto, fuisse nonnullos in hac plebeia gente Octaviorum, qui hoc genus quaestus et similes non aspernarentur. Talis namque fuisse videtur, aut ortus talibus, is, de quo Cicero in epist. 7, 9. ad Trebatium: *Cn. Octavius, an Cn. Cornelius? tuus quidem familiaris, summo genere natus, terrae filius: is me, quia scit tuum familiarem esse, crebro ad coenam invitat. Adhuc non potuit perducere: sed mihi tamen gratum est.* Et in epist. 16. *Ego si foris coenitarem, Cn. Octavio, familiari tuo, non defuissem: cui tamen dixi, quum me aliquoties invitaret, oro te, quis tu es?* Omnino vilem et obscurum oportet hunc fuisse Octavium, a quo se invitari Cicero, tantum non contumeliae loco duceret.

Ex praetura Macedoniam sortitus] Successit Octavius praetorius C. Antonio viro consulari. Is ex consulatu, quem gessit cum Cicerone, in Macedoniam abiit: estque inde reversus Coss. Q. Caecilio Metello Celere, L. Afranio. Ita incidit annus, quo praefuit Macedoniae Octavius in consulatum C. Caesaris; quo etiam tempore Q. Cicero Asiam administrabat. Etsi autem consularis non erat Octavius, provinciam tamen rexit pro Consule. Ideo scriptum in lapide de eo: PR. PRO COS.

Cap. 4. *Priusquam confiteri se cand. — posset*] Scribendum erat *profiteri.* Nam sic Viterb. et, quod postea didici, Ursini cod. nec aliter editum a Roberto Stephano. Memmianus tamen *confiteri.*

Verum M. Antonius despiciens — originem] Servius ad illa lib. 5. Aeneid. — *genus unde Atii duxere Latini*, notat: *propter Atiam dicit, matrem Augusti; de qua Antonius ait, Aricina mater.* Alludit Servius ad locum Antonii, quem refutat divinus orator in Philipp. 3.

Materna tibi farina] Obiicit avum maternum, pistorem Aricinum.

Siquidem ex crudissimo Ariciae pistrino] Τὸ *siquidem* deest in aliis. Multi, *si ex crudissimo.*

Hanc finxit manibus collybo decolor. — mensarius] Obiicit avum paternum nummularium. Est autem sermo allegoricus. Tuus, inquit, paternus avus farinam sumsit e pistrino crudissimo Aricino: hoc est, uxorem duxit filiam pistoris Aricini cuiusdam, hominis vilissimi: hanc ille farinam finxit manibus collybo decoloratis. Vult dicere, avum Octavii, qui esset nummularius abiectissimus, ex ea farina, quam sumpserat de pistore Aricino, finxisse et formasse, tanquam aliquod dulciarium opus (hoc est, genuisse) patrem Octavium. Legimus autem *finxit* ex nostris et Torrentii libris, et ita prisca Romana editio, ac Rob. Stephani. Id verbum optime illi loco convenit; nam ex farina finguntur opera dulciaria, quorum figurae erant infinitae, ut placentae, scriblitae, crustula, lucunculi, hami, lacertuli, spicae, globuli, enchyta, circuli, liba, aliaque plurima. Martialis 14. 222.

Mille tibi dulces operum manus ista figuras
Exstruet.

Varro de lingua Latin. *Fictores dicti a fingendis libis.* Sic apud Scribonium: *Fingere pilulas et pastillos.* Et apud Petronium c. 33. *Ova ex farina pingui figurata.* Et apud Plutarchum: *Διαπλάσαι μελίπηκτον εἰς σχῆμα πόλεως.* In Ecloga 2. Calphurnii, recte libri veteres, *fingere liba Priapo*, non *figere.* Inde fictorum ordo, cuius mentio etiam in veteribus inscriptionibus. In aliis libris est *pinsit*, quod esset ut *μύλλειν* Theocrito. Ap-

pellat patrem Octavii menſarium Nerulonenſem, faciens alluſionem ad eius oppidi menſarios, aut ad aliquem eius aetatis nummularium inſignem paupertate, aut alia qua re non bona: talem iſtum vult fuiſſe. In Viterb. erat *Verulonenſis*, non *Nerul.* Legerim *Vetulonienſis.* Vide Plinium lib. 3. cap. 5. At in antiquiſſima Lugdunenſi editione reperi *Nemorenſis.* Quod idem eſſet atque Aricinus. Memmianus, ut in editis.

Cap. 5. *IX. Kal. Octobr. — ante ſolis exortum*] Imo vero poſt ſolem occaſum. Hallucinatum enim eſſe hoc loco Suetonium, neque defendi hac parte illum poſſe, ſi vere eidem auctori aliisque dictum, Auguſti horoſcopum eſſe capricornum, certiſſima demonſtratione probatum eſt divini ingenii viro Ioſepho Scaligero, quum in 5. de emendatione temporum, tum etiam in ubertimis notis ad Manilii Aſtronomicum primum.

Regione Palatii, ad Capita bubula] Invenias, qui partem urbis, ubi natus Auguſtus, *Lautas Carinas* fuiſſe nominatam ſcribant. Vide Servium ad Librum octavum.

In deprecanda graviore adulterii poena] Quam poenam deprecetur, nemo poteſt divinare: quia non omnis adulterii eadem poena: hoc quale fuerit, neſcimus.

Praeter aetatem] Haec adlegatio non admittebatur lege Iulia. Papinianus lib. 36. ff. L. Iul. de adult. *Si minor annis adulterium commiſerit, lege Iulia tenetur: quoniam tale crimen poſt pubertatem incipit.*

Cap. 6. *Iuxta Velitras*] In vetuſtis ſcholiis Horatii epiſt. 1, 2, 30. legere memini, Auguſtum *Ulubris* nutritum: quod ſi certum eſſet, *Ulubras* hic foret legendum. Sed illi ſcholiaſtae fidem arbitrari non auſim.

Cap. 7. *Infanti cognomen Thurino*] Fuit et *Caepias* Octavio cognomen: ita enim Dio tradit, et ex eo Xiphilinus ac Zonaras, cuius verba ex Dione ſunt emendanda.

In memoriam maiorum originis] Atqui maiores Octavii e pago Thurino originem non habuerunt: etsi quidam illorum ibi consedere.

Quod in regione Thurina — rem prosp. gesserat] Thurinum agrum bello Spartacio valde a fugitivis fuisse vexatum, ipsamque urbem captam, auctor est Appianus lib. 1. Ἐμφυλίων. Horum reliquias ab Octavio ὁδοῦ πάρεργον fuisse deletas, quum in Macedoniam ex praetura iret, dixit ante Suetonius. Eo tempore Octavius F. annum agebat tertium. Caute igitur accipe verbum *recens.* Simul observa: Nominalibus non fuisse imposita cognomina: sed postea ex occasione captatum omen aut decus.

Imagunculam eius — ferreis litteris inscriptam] Turbant interpretes istae ferreae litterae in aere inscriptae: deinde alius aliter aut corrigit, aut exponit. Mihi hoc magis mirum non videtur, quam quod Dio lib. 44. narrat, decretum in Caesaris honorem factum litteris aureis in pilam argenteam fuisse inscriptum. Τὰ δόγματα, ait, τὰ περὶ τούτων γιγνόμενα ἐς στήλας ἀργυρᾶς χρυσέοις γράμμασιν ἐνέγραψαν. Seneca epist. 5. *Non habeamus argentum, in quod solidi auri caelatura descenderit.* Petronius c. 32. *Habebat etiam in minimo digito sinistrae manus annulum grandem subauratum, extremo vero articulo digiti sequentis minorem, ut mihi videtur, totum aureum, sed plane ferreis velut stellis ferruminatum.* Observo, Graecos hanc artem τέχνην ἐμπαιστικὴν nominasse. Athenaeus lib. 11. c. 12. in fabrica Nestorei populi: Οἱ μὲν οὖν λέγουσιν ἔξωθεν δεῖν ἐμπείρεσθαι τοὺς χρυσοῦς ἥλους τῷ ἀργυρῷ ἐκπώματι κατὰ τὴν ἐμπαιστικὴν τέχνην. Sic legi debet ille locus ex Mss. et Eustathio. Idem lib. 12. Σκίμποδί τε ἐστηρίζετο χρυσᾶς ἕλικας ἐμπεπαισμένῳ. Etiam lib. superiore meminit idem poculi, ut videtur, argentei, ἔχοντος κύκλῳ γράμματα ἕνδεκα χρυσᾶ, χρυσοῦ θαυμασίου, et aliorum similis artificii. Non existimo autem in huius

artis operibus caelaturam auream, quae in argentum descendebat, fuisse exemptilem. Quare non assentior viro docto, qui superiorem Senecae locum de emblematis interpretatur. Nam emblemata, ut e M. Tullii Verrinis scimus, evelli poterant e vasis, quibus illigata prius fuerant, et aliis includi. Quod in litteris eius imagunculae, quam commemorat Suetonius, non magis fieri poterat, quam caelaturae aureae in iis operibus, quae hodie vocamus Damascena.

Inter cubiculares colitur] Imagines dedicatas soliti habere veteres in variis aedium partibus: suorum quidem maiorum, ut notum est, in atrio, hoc est, celeberrimo aedium loco et maxime conspicuo, quem vocat Polyb. in 6. τὸν ἐπιφανέστατον τῆς οἰκίας τόπον. Eorum vero, quos amarent, in cubiculo. Suetonius in Caligula c. 7. de Germanici liberis: *Duo infantes adhuc rapti, unus iam puerascens insigni festivitate, cuius effigiem Augustus in cubiculo suo positam, quotiescunque introiret, exosculabatur.* Plin. lib. 35. c. 2. *Iidem et vultus Epicuri per cubicula gestant ac circumferunt.* At viri docti in bibliothecis, non in cubiculis dedicatas habebant veterum auctorum imagines, ut ex Cicerone, Plinio, Iuvenale aliisque constat. Colebantur autem in cubiculo istae imagines una cum laribus: eorum custodiae apponi solitus puer. Suetonius in Domitiano c. 17. *Puer curae larium cubiculi ex consuetudine assistens interfuit caedi.* Meminit et Macrobius eiusdem ministerii sub fin. lib. 1. Saturnal. Fuerunt inter cubiculares imagines et eorum numinum simulacra dedicata, quae tori genialis curam habere existimabantur. Augustinus de civitate Dei lib. 6. cap. 9. *Parcatur humanae verecundiae: peragat cetera concupiscentia carnis et sanguinis procurato secreto pudoris. Quid impletur cubiculum turba numinum, quando et paranymphi inde discedunt?* De his sentit Plin. lib. 15. cap. 11. *Omnia iam* (intellige mala

cotonea et ſtruthea) *et virorum ſalutatoriis cubilibus incluſa, ſimulacris noctium conſciis impoſita.* Poſterioribus Imperatoribus peculiaris mos fuit, ut in cubiculo ipſorum Fortuna eſſet aurea, quam morituri ad eum transmittebant, qui ſibi eſſet ſucceſſurus. Vide Capitolinum in Antonino Pio et Marco Antonino Philoſopho; item Spartianum in Severo. Alludebat Marcellinus ad hunc morem, quum recenſens omnia, quae Valentiniani obitum praeceſſerunt, ita ſcriberet 30, 21. *Nocte, quam lux ereptura eum vitae ſecuta eſt, ut per quietem ſolet, videbat coniugem ſuam abſentem ſedere paſſis capillis, amictu ſqualenti contectam: quam aeſtimari dabatur, fortunam eius eſſe cum tetro habitu iam diſceſſuram.* Hic mos non videtur antiquior quam ignis praelatio, cuius mentio in eorundem principum hiſtoria tantum: nam Domitianus quidem Minervae, non Fortunae ſimulacrum in cubiculo habuit. Videtur et ſignum Minervae, quod Cicero urbem relinquens in Capitolio conſecravit, quodque diu ante domi ſuae coluiſſe ait, in cubiculo eius poſitum prius fuiſſe. Atque hae ſunt, quas vocat Suetonius *cubiculares imagines.* Ad quam ſimilitudinem ſolita alia quoque in cubiculis dedicari. Tacit. lib. 15. Annal. 55. de Scevino coniurationis in Neronem reo: *Is raptus per milites, et defenſionem orſus, ferrum, cuius argueretur, olim religione patria cultum et in cubiculo habitum, ac fraude liberti ſubreptum, reſpondit.* Suetonius in Nerone c. 25. *Sacras coronas in cubili circum lectos poſuit.*

Pro opprobrio nomen prius obiici] *Nomen prius* eſt nomen, ſive cognomen, quod infans habuerat, pridem autem habere deſierat. Clara mens Auguſti ex ſuperioribus Suetonii verbis: certa etiam lectionis huius fides conſentientibus omnibus libris. Quod ideo dico, ne quis doctiſſimo viro mutanti vocem *prius* in *poſte-*

rius putet esse asſentiendum. Nae tu, vir eruditiſſime, ἤμβροτες, οὐκ ἔτυχες.

Poſtea C. Caesaris] Legebam C. Iulii Caesaris: videbatur enim ſine ratione omiſſum nomen praecipuum: ſed quum hic de cognominibus Octavii tantum agat, locum ea vox non habet. Sed nec praenomen C. ferri poteſt. Scribe igitur: *Poſtea* Caesaris. Liquet clare ex ſequentibus verbis. Memmianus tamen ita: *Poſtea Gaii Caeſaris.*

Deinde Augusti *cognomen aſſumſit*] Idibus Ianuarii anno DCCXVII, ſe VII. et M. Vipſanio Agrippa III. Coſſ. Sic Ovid. 1. Faſt. Cenſorinus ait: *Ex ante diem decimum ſextum Kal. Febr.* Lapis, qui Narbone eſt, ait, Auguſtum auſpicatum eſſe imperium VII. Idus Ianuarias. Oroſius, VIII. Idus Ian., et triplici triumpho urbem eſſe ingreſſum et primum tunc Augustum eſſe ſalutatum, et orbis imperium ſuſcepiſſe.

Quibusdam cenſentibus] Imo geſtiente Octavio, ſic nominari. Vide Dionem.

Ab auctu] Vel ominis boni gratia: vel, ut ait Dio, ὡς καὶ πλεῖόν τι, ἢ κατὰ ἀνθρώπους ὤν. Nam augere verbum erat ſacrorum. Infra hoc libro, *augeri hoſtias iuſſit.* In dedicatione arae Narbonenſis: Si quis huic arae donum dare augereque volet liceto. Inde *mactus, magmen, magmentum.*

Vel ab avium geſtu, guſtuve] Feſtus, *guſtatuve*: quod malim. Docti viri geſtum avium ad tripudium ſoliſtimum referunt: ſed, meo iudicio, non bene; nam ad augurium ex avium volatu referri debet; non enim volatum tantum obſervabant, ſed et quomodo ſe gererent in volando. Inde illa avium diviſio in diſciplina augurali, alias auſpicium facere ore; alias ore et alis; alias volatu et alis. *Guſtu geſtuve* Ed. Rom.

Auguſto augurio]

Septingentei ſunt paullo plus aut minus anni,
Auguſto augurio poſtquam inclyta condita Roma.

Cap. 8. *Diu cunctatus, an — leg. imploraret*] Velleius 2, 59. *Cui ut est nunciatum de caede avunculi, quum protinus ex legionibus centuriones suam suorumque militum operam ei pollicerentur, neque eam spernendam Salvidienus et Agrippa dicerent* etc.

Id consilium, ut praeceps immaturumque omisit] Plautus *incoctum* simili translatione:

Eccere autem, capite nutat; non placet quod repperit:
Quidquid est, incoctum non expromit, bene coctum dabit.

Urbe repetita, hereditatem adiit] Quam tamen Brundisii iam creverat, et nomen Caesaris usurpare coeperat. Dio et Appianus. Vide Ciceronem ad Att. lib. 14. epist. 12.

Dubitante matre] Cui persecutionem conspiratorum dissuadenti appositissime respondit versu Homerico:

Αὐτίκα τεθναίην, ἐπεὶ οὐκ ἄρ' ἔμελλον ἑταίρῳ
Κτεινομένῳ ἐπαμύνειν.

Cum Antonio per duodecim fere annos] Tribus demptis mensibus: ex a. d. quintum Kal. Decemb. a. U. C. DCCXI ad a. d. III. Non. Sept. anni DCCXXIII.

Cap. 9. *Neque per tempora, sed per species*] Velleius Paterculus 1, 14. *Facilius cuiusque rei in unum contracta species, quam divisa temporibus, oculis animisque inhaeret.*

Cap. 10. *Nihil convenientius duc. — vindicare*] Paulus I. C. lib. 21. ff. de his, quibus ut indign. *Omnes heredes, vel eos, qui loco heredum sunt, officiose agere circa defuncti vindictam convenit.* Vide in Dig. et Cod. de his, quibus ut indignis hereditas aufertur.

Et quia praevisum periculum subterfugerant] Non hoc dicit, Brutum et Cassium veritos Octavium urbe discessisse: nam Romam ante deseruerant metu Antonii. Puto igitur, Octavium per milites Caesarianos in-

ſidias ſtruxiſſe illorum vitae, quo tempore Antii erant et per Italiam vagi errabant, ut ex Epiſtolis Ciceronis apparet.

Legibus aggredi] Lege Cornelia de ſicariis, aut Iulia de vi publica, aut Iulia maieſtatis.

Ludos autem victoriae Caeſaris ipſe edidit] Matio curante. Ipſe Matius epiſtola ad Ciceronem lib. 11, 28. *At ludos, quos Caeſaris victoriae Caeſar adoleſcens fecit, curavi. At id ad privatum officium, non ad ſtatum reipub. pertinebat.* Vir doctus refert ad Palilia, quibus celebrata ex SCto memoria Caeſarianae victoriae de Pompeii liberis in Hiſpania victis: ſed falli eum ex Ciceronis Epiſtolis intelligimus. Dies Paliliorum fuit XI. Kal. Mai. Hos vero ludos adhuc parabat Matius XV. Kal. Iun. nec niſi aliquanto tempore poſt ſunt editi: ſed varios ludos in memoriam victoriarum Caeſaris fuiſſe celebratos docent Dionis aliquot loci, et Appianus quoque Ἐμφυλίων lib. 2. pag. 494. *Decretum eſt,* inquit, *θύειν τὴν πόλιν ἀνὰ ἔτος ἕκαστον, αἷς αὐτὸς ἡμέραις ἐν παρατάξεσιν ἐνίκα.*

Non audentibus facere, quib. obtigerat id munus] Dio lib. 45. de ludis Veneris Genitricis, quos edidit Octavius mortuo avunculo: Καὶ μετὰ τοῦτο τὴν πανήγυριν, τὴν ἐπὶ τῇ τοῦ Ἀφροδισίου ἐκποιήσει καταδειχθεῖσαν, ἣν ὑποδεξάμενοί τινες, ζῶντος ἔτι τοῦ Καίσαρος, ἐπιτελέσειν ἐν ὀλιγωρίᾳ ὥσπερ που καὶ τὴν τῶν Παριλίων ἱπποδρομίαν ἐποιοῦντο, αὐτὸς τοῖς οἰκείοις τέλεσι διέθηκε.

In locum tribuni plebis forte demortui] Sic et Appianus loquitur: Τῶν δὲ δημάρχων τινὸς ἀποθανόντος. Neuter videtur de Helvio Cinna intellexiſſe; nec poteſt, niſi fallor.

Candidatum ſe oſtendit] Sic Pithoei cod. Liſlaei et quidam editi: Viterb. ac plerique alii, *candidatum petitorem ſe oſtendit.* Legebam, *candidatus petitorem ſe oſtendit.* Quod ait Suetonius, *necdum ſenator,* vide ad cap. 40.

Ac ne publicum quidem et translatitium ius] *Ius translatitium* Graecis ἐγκύκλιον δίκαιον, quasi ordinarium, in quotidiano usu positum. Demosthenes in Aristogitonem oratione priore: Ὧι οὐδὲ τῶν ἴσων, οὐδὲ τῶν ἐγκυκλίων δικαίων μετουσίαν δεδώκασιν οἱ νόμοι.

Hortantibus itaque nonnullis — subornavit] Videtur Octavium velle excusare, quum ait, aliorum hortatu id ab eo factum. Ceterum de his insidiis non eadem omnes tradunt. Velleius plane factum negat 2, 60. *Mox*, inquit, *Antonius, velut insidiis eius petitus, scelefte insimulare coepit: in quo turpiter deprehensa eius vanitas est.* Appianus vero etiam modum earum narrat ex verbis Antonii: corruptos nempe fuisse aliquos ex ipsius satellitibus. Cicero ad Cornif. lib. 12. ad Famil. *Rerum urbanarum acta tibi mitti, certo scio: quod ni ita putarem, ipse perscriberem: inprimisque Caesaris Octaviani conatum. De quo multitudini fictum ab Antonio crimen videtur, ut in pecuniam adolescentis impetum faceret. Prudentes autem et boni viri, et credunt factum et probant.* Seneca de clementia 1, 9. rem ponit ut certam: *Divus Augustus quum hoc aetatis esset, quod tu nunc es, duodevicesimum egressus annum, iam pugiones in sinu amicorum absconderat, iam insidiis M. Antonii Cos. latus petierat.* Quod ait Seneca, Octavium id aetatis iam pugiones in sinu amicorum abscondisse, vereor, ne sit παρὰ τὴν ἱστορίαν in gratiam Neronis σχεδιασθέν. Nam id neque ullus e veteribus tradit: neque aut Caesaris, in cuius potestate ille erat, aut ipsius Octavii moribus, quibus adhuc esset usus, convenit.

Periculum invicem metuens] Velleius 2, 60. *C. Caesar iuvenis quotidianis Antonii petebatur insidiis.*

Cum Hirtio ac Pansa, qui consulat. acceperant] Iisdem Kal. Ian. et inierunt isti consulatum, et SCtum est factum auctore Cicerone, quo hic honos Octaviano delatus. Velleius vocat Coss. *designatos:* incogitanter.

Sine paludamento] Hoc erat ἥττης et turpis fugae argumentum: nam in summo periculo aut fuga soliti duces paludamenta et omnia insignia honoris ponere. Appianus lib. 5. pag. 735. loquens de eodem Octavio in Sicilia periclitante de vita: Ἐπὶ δὲ τῇ παρακλήσει τὰ στρατηγικὰ σημεῖα, ὡς ἐν κινδύνῳ μάλιστα ὤν, ἀπέθετο. Idem pag. 741. de Sexto Pompeio: Καὶ ὁ Πομπήϊος ἐν ὁδῷ περὶ τῆς μεταγνώμης τοῦ πεζοῦ πυθόμενος, τὴν ἐσθῆτα ἤλλαξεν εἰς ἰδιώτην. Et exempla plura apud Plutarchum et Dionem: lib. 49. pag. 459. de Sexti Pompeii fuga loquens, τὴν σκευὴν, ait, τὴν στρατιωτικὴν ἀπεδύσατο. Ubi suspicari aliquis possit, scribendum στρατηγικὴν, sicut paullo post de eodem, τὸ σχῆμα τὸ στρατηγικὸν ἀνέλαβε. Sed verius nihil mutandum: nam etiam lib. 53. duobus locis στρατιωτικὴ ἐσθὴς est paludamentum. Caesar 3. de bello civ. 96. *Pompeius, iam quum intra vallum nostri versarentur, equum nactus, detractis insignibus imperatoriis, decumana porta se ex castris eiecit.* Horatius Epod. 9, 27. de Antonio: *Terra marique victus hostis, Punico Lugubre mutavit sagum.*

Non modo ducis, sed — functum munere] Ammianus Marcellinus lib. 25. c. 13. *Corporis munus a milite, ab Imperatore vero animi poscitur.* Onosander: Στρατηγοῦ γνώμη πλέον ἰσχύει ῥώμης. Sed haec ad Polybium.

Aquilifero legionis suae] Quae haec Caesaris propria legio? nam certum est, eum iussum esse comparato a se exercitui praeesse, qui tribus minimum legionibus constabat. An legendum *legionis IV.?* nam ab ea scriptura proclivis in hanc declinatio: An potius *legionis unae*, hoc est *unius?* nam prius scriptum fuisse videtur, *legionisve.* Id nisi sit, Torrentio assentior.

Aquilam humeris subiisse, diuque portasse] Quod sane mirum: nam et signa militaria scimus fuisse tanti ponderis, ut iis portandis vix valentissimi humeri suffice-

rent: et Octavius nec aetate ea tum fuit, nec lacertis illis, ut ſine maximo conatu par oneri eſſe poſſet. Herodianus lib. 4. c. 7. in Caracalla ut arduum et rarum notat, quod ſuffecerit baiulandis interdum ſignis, dum per omnia militibus ſuis vult facere ſe aequalem. Verba eius inſignia: Ἔστι δὲ ὅτε καὶ τὰ τῶν στρατοπέδων σύμβολα, ἐπιμήκη ὄντα καὶ χρυσοῖς ἀναθήμασι πολλοῖς κεκοσμημένα, μόλις ὑπὸ τῶν γενναιοτάτων στρατιωτῶν φερόμενα, ἐπὶ τοῖς ὤμοις ἔφερεν αὐτός. i. e. *Aliquando etiam ſigna militaria, quae et praelonga ſunt, et multis donariis ornata, ut illa vix validiſſimi geſtent milites, ipſe humeris impoſita ferebat.* Auctor hiſtoriae Miſcellae lib. 11. c. 8. de Conſtantini labaro loquens: *Conſtituit itaque certos ſigniferos, qui in eo laborarent, quorum opus erat, ut vicibus humeris eum veherent, et omnes acies ita luſtrarent.*

Cap. 11. *Rumor increbuit, ambos op. ei. occiſos*] Dio plane idem et Tacitus lib. 1, 10. vulgi ſermones de Auguſto commemorans: *Caeſis Hirtio et Panſa, ſive hoſtis illos, ſeu Panſam venenum vulneri affuſum, ſui milites Hirtium, et machinator doli Caeſar abſtulerat.* Sed ſi vera ſunt, quae de moriente Panſa apud Appianum legimus, difficile creditu eſt, cauſſam mortis ei attuliſſe Caeſarem. *Increbruit* autem cum gemino *r* in Memmiano et omnibus melioris notae libris ſcribitur, non *increbuit;* quae ſcribendi ratio apud plerosque auctores obtinuit.

Solus victores exercitus occuparet] Viterb. *ſolus victor ex. occ.* Memmianus et alii *victores.*

Cap. 12. *Ceterosque duces — pro patribus*] Nondum conſtitui, utra lectio vera ſit, *pro patribus,* ut reperi in omnibus membranis; an *pro partibus,* ut reperiſſe aiunt viri docti in quibusdam Mſſ. et editum eſt a Roberto Stephano. Conſenſum pro patribus et rep. fuiſſe victo Antonio maximum in transmarinis praeſertim provinciis, referunt omnes hiſtorici. Velleii verba ſunt

2, 62. *Protinus Pompeianis partibus rediit animus.* Et notat idem, temporibus illis Brutum et Cassium decem et septem legionum fuisse potentes. Ideo Antonium, Caesarem *subinde admonuisse, quam inimicae ipsi Pompeianae partes forent, et in quod iam emersissent fastigium* 2, 65. Similia his apud alios legas, quae valent ad stabiliendam lectionem *pro patribus.* Cui favent inprimis Appiani ista lib. 3. pag. 587. *Τόσαδε πράξας ὁ Καῖσαρ, ἐπενόει τὰς ἐς τὸν Ἀντώνιον διαλύσεις πυνθανόμενος* (adverte caussam huius consilii) *ἤδη τοῖς ἀμφὶ τὸν Βροῦτον εἴκοσι συνῆχθαι τέλη στρατοῦ, καὶ χρήζων ἐπ' αὐτὰ Ἀντωνίου.* Rursus si ad verba Suetonii diligenter attendimus, non possumus alteram lectionem damnare: prorsus enim videtur ad M. Antonium, Lepidum, Plancum et Silanum respicere, eosque exercitus, qui in Gallia Cisalpina tum erant. Nam et horum magnus fuit *pro partibus* consensus: quod Velleius, Plutarchus, aliique narrant. Inde illa tam subita victi Antonii velut in integrum restitutio: habuit enim hic quoque eo tempore, de quo sentit auctor, legiones septemdecim, ut Plutarchus scribit. Quare scribi malim *pro partibus:* praesertim quum alterum illud *pro patribus, ἀντὶ τοῦ* pro republ. sive pro optimatibus, quae erant partes Pompeianae, sit insolentius.

Quasi alii se puerum] Dio de Octavio lib. 46. p. 362. *Ἐκεῖνος δὲ ἐπί τε τοῖς ἄλλοις, καὶ ἐπ' αὐτῷ ὅτι παῖς ἤκουε, δεινῶς ἀγανακτῶν οὐκ ἀναβολὰς ἐποιήσατο.* Ita autem vulgo tum Romae appellitabatur. Atticus scribens Ciceroni lib. 26. Ep. 15. *In praesentia belle iste puer retundit Antonium.* Sed et decreto senatus cautum legimus, vere an falso, ne quis Octavium vocaret puerum. Servius ad Ecl. 1, 44. HIC ILLUM VIDI IUVENEM. *Caesarem dicit Octavium Augustum; decreverat enim senatus, ne quis eum puerum diceret, ne maiestas tanti imperii minueretur.*

Alii ornandum tollendumque [iactassent] Viterb. *ordinandum;* perperam. Velleius 2, 62. *Hoc est illud tempus, quo Cicero, insito amore Pompeianarum partium, Caesarem laudandum et tollendum censebat, quum aliud diceret, aliud intelligi vellet.* Porro iocum hunc Ciceronis Octavius mox Romam reversus ad rapiendum magis quam petendum consulatum, non invenuste ἀντεμυκτήρισε. Venienti enim ad se Ciceroni, suaque in illum officia venditanti, respondit non aliter quam ὅτι τῶν Φίλων αὐτῷ τελευταῖος ἐντυγχάνοι, ait Appianus: hoc est, *quod amicorum novissimus eum salutaret.* Sententia acuta et ancipiti.

Nursinos grandi pecunia] Dioni lib. 48. in hac historia, quum in aliis, parum convenit cum Suetonio, tum in temporis notatione magna discordia: vult enim, bello Perusino illud accidisse: cui labor ut potius habendam fidem sentiam. Ceterum, utut habeat de tempore, non est dubium, praetextum illum fuisse, quem ait Tranquillus, non veram caussam; quae non alia fuit quam pecuniae ad militibus largiendum inopia: quae res Octavium saepe ad magnas crudelitates, non προηγουμένως, sed ἐξ ἀνάγκης impulit.

Extorres oppido egit] Dio: Ὥςτε καὶ τὴν χώραν, καὶ τὴν πόλιν ἅμα πᾶσαν ἐκλιπεῖν. Mira saevitia: sed cuius exempla in historia Romana multa.

Cap. 13. *Nec successum victoriae moderatus est]* Viterb. *successu.* Non male.

Ut statuae Caesaris subiiceretur] Sic factum in Trebonio occiso a Dolabella. Dio: Καὶ ἐκεῖνος ἀποκτείνας τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ πρὸς τὴν τοῦ Καίσαρος εἰκόνα ἔῤῥιψε. *Subiiceretur* scripsimus, ut in cod. Viterb. Cuiacii et aliis melioris notae: non, ut vulgo, *submitteretur.* Dio ἔῤῥιψε.

In splendidissimum quemque captivum — saeviit] Invenimus in uno codice *exstinxit.* In ea editione Lugdunensi, quam ex multis, ut ait, MSS. emendavit Ant.

Francinus, ſcriptum eſt, *ſecuit* ſine *in* ante *ſplendidiſſ.* Quae lectio mire ſaevitiam Octavii intendit. *Secuit* enim, vel ad flagellationem ante ſupplicium (qui mos in ſervis receptus olim) referendum: ut apud Horat. de Mena; Epod. 4, 11.

Sectus flagellis hic triumviralibus:

vel ad quodvis aliud ſaevae excarnificationis genus. Sic *τέμνειν* apud Graecos. Arrianus Diſſertationum Epicteti lib. 3. c. 21. Οὐδὲ *γὰρ ἐν οἰκίᾳ καλῶς οἰκουμένῃ παρελθών τις αὐτὸς ἑαυτῷ λέγει·* Ἐμὲ *δεῖ οἰκονόμον εἶναι· εἰ δὲ μή, ἐπιστραφεὶς ὁ κύριος καὶ ἰδὼν αὐτὸν σοβαρῶς διατασσόμενον, ἑλκύσας ἔτεμεν.* Qui locus valde huic ſimilis eſt Matth. cap. 24, 50. Ἥξει *ὁ κύριος τοῦ δούλου ἐκείνου ἐν ἡμέρᾳ, ᾗ οὐ προςδοκᾷ, καὶ ἐν ὥρᾳ, ᾗ οὐ γινώσκει, καὶ διχοτομήσει αὐτόν.* Sic etiam Latini *ſcindere* verbum uſurpant. Martialis 3. Epigr. 94. *Mavis Ruſe coquum ſcindere quam leporem.* Et revera ſectio uſurpata olim in ſuppliciis praeſertim ſervorum. Princeps poetarum vocat *διαμελεϊστὶ τάμνειν* Ὀδυσσ. *σ*, 338. Tale eſt Melanthii ſupplicium Ὀδυσσ. *χ*, 474.

Ἐκ *δὲ* Μελάνθιον *ἦγον ἀνὰ πρόθυρόν τε καὶ αὐλήν·*
Τοῦ *δ' ἀπὸ μὲν ῥῖνάς τε καὶ οὔατα νηλέϊ χαλκῷ*
Τάμνον· *μήδεά τ' ἐξέρυσαν, κυσὶν ὠμὰ δάσασθαι.*

Nota etiam illa e XII tabulis de confeſſi aeris iudicatis nec ſolventibus, TERTIIS NUNDINIS PARTEIS SECANTO, apud Aul. Gellium, Quintilianum et Tertullianum. Quae ſaevitia quia multis mira videtur, exemplis confirmanda eſt. Lyſias in orat. pro Callia ſacrilegii reo: Μετὰ *δὲ ταῦτα ἔπλευσεν ὡς τῶν* Κιτιέων *βασιλέα, καὶ προδιδοὺς, ληφθεὶς ὑπ' αὐτοῦ ἐδέθη, καὶ οὐ μόνον τὸν θάνατον ἐφοβεῖτο, ἀλλὰ καὶ καθ' ἡμέραν αἰκίσματα, οἰόμενος τὰ ἀκρωτήρια ζῶντος ἀποτμηθήσεσθαι.* Sic Baebius Syllae iuſſu in fruſta laceratur, ut eſt apud Florum et Lucanum. Item alius ſenator iuſſu Caligulae; de quo Tranquillus lib. 4. Athenaeus lib. 12. Ὁ *δὲ βασιλεὺς οὗτός ποτε καὶ ζηλοτυπήσας τὴν αὐτοῦ γυναῖκα ταῖς αὐτοῦ χερσὶν ἀνέτεμε τὸν ἄνθρωπον, ἀπὸ τῶν αἰδοίων ἀρξάμε-*

νος. Eusebius lib. 10. histor. ecclesiast. *Ἤδη δέ τινες καινοτέραν ὑπέμενον τελευτὴν, ξίφει τὸ σῶμα εἰς πολλὰ τμήματα κατακρεουργούμενοι.* Etiam apud Socratem lib. 7. Hypatia illa doctissima, *μεληδὸν διασπᾶται* a furente populo Alexandrino. Vide etiam 1. Samuelis c. 15. In Martyrologiis reperies non paucos, qui post alios cruciatus tandem *minutatim sunt concisi.*

Verborum contumelia] Alii codices *verberum*, hoc est, *αἰκία*.

Iam istam in volucrum fore potestatem] Non ausi sumus mutare, quum ita scriptum sit in Viterb. et aliis optimis codd. Translatitium est *in potestatem* pro *in potestate*; et id genus multa apud omnes veteres. Probo tamen magis alteram lectionem, *iam istam volucrum fore potestatem.* Atque ita in Memmiano invenimus.

Sortiri vel dimicare iussisse, ut alt. concederetur] Viterb. et vetus Romana ac plerique alii codices ita scribunt; nec displicet. Captivos ita tractare mos fuit, praesertim Poenorum. Valerius Max. lib. 9, 2. de Annib. *Quos vero in castra perduxerat, paria fere fratrum et propinquorum iungens, ferro decernere cogebat.* Appianus de eodem pag. 330. *Ὅσοι δὲ ἦσαν ἀπὸ τῆς βουλῆς, ἢ ἄλλων ἐπιφανεῖς, μονομαχεῖν αὐτοὺς ὑπὸ θεαταῖς τοῖς Λίβυσιν ἠνάγκασε, πατέρας τε υἱοῖς καὶ ἀδελφοὺς ἀδελφοῖς.* Et alibi idem. Itemque Livius lib. 21. c. 42. At Pithoei, Lislaei, aliique, ut pridem Turnebo observatum est, habent *sortiri vel micare.* Ea si placet lectio, notemus loquendi genus: sic enim loquitur quasi diversa essent *sortiri vel micare:* quum non aliter differant quam ut genus et species. Glossarium: *micare, λαγχάνειν.* Sortitionis varii erant modi: micare de ea dicitur, quae fit per digitos subito expansos sub certo numero. Nonnus lib. 33. vs. 77. hunc morem eleganter exprimit, describens certamen inter Cupidinem et Hymenaeum, quos inducit miro iaculationis genere brabeuta Ganymede certare:

— — Φιλακρήτων δὲ βολάων.
Λαχμὸς ἔην μετέπων ἑτερότροπα δάκτυλα χειρῶν.
Καὶ τὰ μὲν ὀρθώσαντες ἀνέσχεθον, ἄλλα δὲ καρπῷ
Χειρὸς ἐπεσφήκωτο συνήορα σύζυγι δεσμῷ.

Hinc dictum eſt *dimicare*, quod proprie eſt ſorte ac micatione finem imponere controverſiae. Deinde accipi coepit pro tollere controverſiam quoquo modo: ſed quia ferro id ſaepe fit, propterea pro *pugnare* ponitur, prorſus ut κρίνειν et *cernere*. Graeci magiſtri πυκτεύειν vertunt eleganter: nam proprie dicitur de ea pugna, quae ex rixa inter duos eſt orta. Fuit autem frequens apud veteres micationis uſus in controverſiis: nam etiam in contractibus faciendis, ſi de pretio aliave qua re non conveniret, micatione controverſiam tollebant. Sic res in foro, ſic carnes de lanio emebantur. Quod tamen poſtea iure mutatum eſt, cautumque, ut ſub exagio, hoc eſt, πρὸς σταθμὸν, non micatione carnes emerentur. Cuius inſtituti auctorem facit vetus inſcriptio omnibus nota Apronianum, praefectum Urbi. Eius initium eſt: (apud Gruter. DCXLVII, 6.)

EX AUCTORITATE TURCI APRONIANI V. C. PRAEFECTI URBIS.

RATIO DOCUIT UTILITATE SUADENTE CONSUETUDINE MICANDI SUMMOTA SUB EXAGIO POTIUS PECORA VENDERE QUAM DIGITIS CONLUDENTIBUS TRADERE.

Varro de Parmenone: *Micandum erit cum Graeco, utrum illius numerum, an ille meum ſequatur.* Alludit Varro non ad luſionem, ut volunt, ſed ad illam, quam notavimus conſuetudinem transigendi de pretio in emptione, et id genus aliis, per micationem. Atque hinc potius ortum putem proverbium: *Dignus quicum vel in tenebris mices*, quam ex luſu, quem aiunt quidam Graecis fuiſſe familiarem, et ab iis ἐπάλλαξιν τῶν δακτύλων appellatum. Somnia mera.

Cum patre, qui ſe obtulerat, occiſo] Exſtat haec hiſtoria apud Dionem, init. lib. 51. ubi cetera eadem

reperias, duo diverſa a narratione Suetoniana. Alterum, quod accidiſſe hoc ait poſt Actiacam victoriam: in quo ſolennis disſenſio eſt παρὰ τοὺς χρόνους: qualem ſupra notabamus in hiſtoria de Nurſinis. Alterum eſt, quod dicere videtur, filium ſe prius obtuliſſe neci: nam Suetonius, patrem. Quanquam poſſumus locum Dionis aliter accipere; non enim novum, ut οὗτος ad id, quod remotius eſt, referatur, et accipiatur ſimpliciter οὗτος et ἐκεῖνος pro ὁ μὲν, ὁ δὲ. Floros autem nominat ille. Scio clariſſ. Torrentium aliter hunc locum exponere: et ad Egnatios referre, quos Appianus ait ſimiliter patrem et filium occiſos. Sed qui utriusque Graeci ſcriptoris narrationem cum Suetonii verbis contulerit, non dubito, eum mihi asſenſurum: ut taceam, Egnatios non bello, ſed proſcriptione periiſſe.

Voluntaria occubuiſſet nece] Memmianus, Liſlaei et Pithoei codd. *voluntariam occubuit necem;* melius. Tamen Viterb. aliter, aliique.

M. Favonius] Graecis Φαώνιος dicitur: ſcribitur tamen apud quosdam Φαβώνιος, ſed, ut puto, mendoſe: nam in multis dictionibus ſcriptura Graecorum, praeter Aeoles, disſimulat Aeolicum digamma. Quod Latini exprimunt: *Davus,* Δαὸς; ὠὸν, *ovum;* αἰὼν, *aevum;* λεῖον, *leve;* λαιὸν, *laevum;* ὄϊς, *ovis,* et hoc genus ſexcenta. In quibusdam aliter. Disceſſerunt enim ab Aeolibus, et alios Graecos ſunt imitati, ut *aër,* ἀήρ. At Aeoles αὐήρ, et eos ſecuti Syri אויר, *aver,* etſi אאר, *air,* quoque ab illis dici ſcribique non neſcio. Quare falluntur docti, qui in libris Latinis reſcribendum *Faonius* contendunt. Lapis, quem profert Urſinus, ubi FAONIUS ſcriptum eſt, tanti non eſt: fabrili enim peccato id admiſſum, ut alia μύρια ὅσα.

Neque veteranor. neque poſſeſſor. gratiam tenuit] Vetus Lindenb. *neque v. neque privorum g. t.* id eſt, ſingulorum, qui per Italiam agris ſuis deturbabantur. Non placet.

Quo tempore L. Antonius] Bellum Perusinum sub exitum anni DCCXIII conflatum, ineunte anno sequenti est confectum. Nam in obsidionis tempus inciderunt Kalendae anni DCCXIV, ut Appianus narrat. Quem in eo manifestum est falli, quod bellum hoc accidisse putavit vergente iam ad finem prioris triumviratus quinquennio; secundo enim anno tantum incepit.

Cap. 14. *Res novas molientem*] Videtur auctorem belli Perusini facere L. Antonium: quum constet, non tam belli caussam eum praebuisse, quam Fulviae praebenti secundas egisse. Florus lib. 4, 5. *Semper alias L. Antonii pessimum ingenium Fulvia gladio cincta virilis militiae uxor agitabat.* Ubi scripserim, *uxor Antonii agitabat*, et *piissimum*, non *pessimum*. Hic enim est L. Antonius, qui cognomen meruit PIETAS, propter insignem pietatem, ut Dio ait, in fratrem, ut ego putabam, in rempub. quam ille omni ope annisus est vindicare in pristinam libertatem. Apparet hic eius animus ex historia eorum temporum, praesertim Appiani. Sane Augustus ipse epigrammatio illo mollissimo, quod suorum uni includit Martialis 11, 20. Fulviae uni belli huius caussam tribuit.

Saluti fuit] Confer cum narratione Appiani.

Cap. 15. *Trecentos ex dedititiis electos*] Prisca editio Rom. centum demit, et scribit *ducentos*. Dio totidem adiicit: Ἐπὶ βωμὸν τὸν τῷ Καίσαρι τῷ προτέρῳ ὡσιωμένον ἀχθέντες ἱππεῖς τετρακόσιοι, καὶ βουλευταί.

Ad aram d. Iulio exstructam — mactatos] Mos notus ex Tertulliano de spectaculis, et Servio ad illum versum, *Viventes rapit inferias, quos immolet umbris.* Trogi breviator lib. 11, 2. de Alexandro: *Prima illi cura paternarum exsequiarum fuit: in quibus ante omnia caedis conscios ad tumulum patris occidi iussit.* Tacitus de clade Vari, Annal. 1. c. 61. *Adiacebant lucis propinquis Barbarae arae, apud quas tribunos ac primorum ordinum centuriones mactaverant.* Sic Spartacus

fugitivus, Crixo occiſo, trecentos e captivis Romanis immolat: auctor Appianus 1. Ἐμφυλ. pag. 424. Sic Sylla C. Marium occidit, *pertractum per ora vulgi ad ſepulcrum Lutatiae gentis*, ait Valerius 9, 2, 1. Idem factitatum a Carthaginenſibus. Polybius lib. extrem. Quod ait, *hoſtiarum more*, non temere adiectum. Seneca de clementia 1, 9. *Ergo non dabit poenas, qui tot civilibus bellis fruſtra petitum caput non occidere conſtituit, ſed immolare?* Valerius Max. 9, 11, 3. *Damaſippi iuſſu principum civitatis capita hoſtiarum capitibus permiſta ſunt.* Et 9, 7. Milit. Rom. 2. de Q. Pompeio Coſ. *Ambitioſi ducis illecebris corrupti milites, ſacrificare incipientem adorti, in modum victimae mactaverunt.* Livius lib. 7, 15. *Nec in acie tantum ibi cladis acceptum, quam quod CCCVII milites Romanos captos Tarquinienſes immolarunt: qua foeditate ſupplicii aliquanto ignominia populi Romani inſignior fuit.* Idem lib. 25, 16. *Pecorum modo inulti trucidantur.* Sic apud Philonem contra Flaccum, ἱερείου τρόπον κρεουργηθῆναι. Cur tantae ignominiae hoc mortis genus haberetur, modus efficiebat, quem aperit paucis verbis Florus lib. 2. c. 5. *Legatos quippe noſtros ob ea, quae deliquerant iure agentes, nec gladio quidem, ſed ut victimas ſecuri percuſſit.* Olim ſecuri tantum ſontes puniebantur: poſtea etiam gladio; hoc ſupplicium illo lenius et honeſtius viſum; ideo in militem animadverſum a Caracalla, qui Papinianum ſecuri occidiſſet, iuſſus gladio. Victimis autem comparantur ſecuri percuſſi, quia et illa ſeceſpita, et hi ſecuri, humi ſtrati feriebantur. Appianus de bell. Hiſp. p. 275. Ὁ δὲ Σκιπίων τοὺς εἰς τὸ μέσον παραχθέντας αἰκισάμενος καὶ μᾶλλον αὐτῶν τοὺς ἐκβοήσαντας ἐκέλευσε τοὺς αὐχένας ἁπάντων ἐς τὸ ἔδαφος παττάλοις προςδεθέντας ἀποτμηθῆναι.

Conſpecto eum ad arma iſſe] Miram et nos varietatem hoc loco offendimus. Viterb. *conſpicato.* Liſlaei, *conſpecto.* Vetus Romana, *eum ad arma iſſe*

ex proposito. In aliis, *consulto.* Puto rectum esse, *conspecto*; nam ita quoque Cuiacii libb. et Memmianus codex. At *compecto,* quod Lipsio placet, non possum probare. Est enim *ἐκ συνθήματος*, quod huic loco non convenit.

Cap. 16. *Sed diu traxit intermissum saepius*] Annos septem circiter: liquet ex sequenti descriptione, quam ad Suetonii et historiae lucem visum, pro bono subiicere.

A. U. C. DCCX. Occiso Caesare incipit Sex. Pompeius, in Hispania tum latitans emergere: Asinium Pollionem proelio fundit: cum Lepido paciscitur de relinquendis Hispaniis, si bona paterna recipiat: probat senatus et Cos. Antonius.

A. U. C. DCCXI. Bellum Mutinense: Sextus Pompeius ex Hispania revertitur: a senatu in bona paterna restitutus, maritimae orae praeficitur: lege Pedia inter conspiratos damnatur: partem Siciliae occupat: proscriptos et fugitivos suscipit, magnumque modum legionum efficit.

A. U. C. DCCXII. Sex. Pompeius totam Siciliam in suam potestatem redigit: Octavius in Macedoniam cum classe tendens per se et Salvidienum Rufum eum aggreditur, at saltem oram Italiae ab eo defendit. Belli Siculi haec initia.

A. U. C. DCCXIII. Pompeius, occupatis bello Philippensi Octavio et Antonio, maria infestare, et omnes Italiae oras vexare non cessat.

A. U. C. DCCXIV. Octavius expeditionem in Gallias destinans, pace frustra tentata cum Pompeio per Mutiam ipsius matrem, M. Vipsanium Agrippam bello Siculo praeficit. Pompeius Italiam incursionibus vastat: urbem fame premit. Hoc anno foedus iteratum inter triumviros Octavium et Antonium, qui in Italiam ex Asia venit, et cum collega societatem belli contra Pompeium iniit.

A. U. C. DCCXV. Colloquium et foedus ad Misenum promontorium inter Octavium, Antonium et Pompeium. Sicilia et Achaia Pompeio in pacis foedere conceduntur: eius filia M. Marcello Octaviae F. despondetur.

A. U. C. DCCXVI. Menas a Pompeio ad Caesarem transfugit: bellum Siculum serio recrudescit: Antonius accitu Caesaris Brundisium usque venit: inde statim solvit, revertitque in Graeciam, prodigiis territus. Pompeii classis Cumas in Italia occupat, aliaque in ea ora, ducibus Menecrate et Apollophane. Octavius cum Sabino et classe sua Rhegium venit: proeliis navalibus inter eos varie pugnatum. Caesari classis pars maxima, qua vi hostium, qua tempestatibus, et quidem aestate perit. Res Pompeii Menecratis ducis iactura valde labefactatae.

A. U. C. DCCXVII. Superioris anni finis, et hic totus, a Caesare impenduntur in paranda classe et exercendis copiis: eique negotio praeficitur M. Vipsanius Agrippa.

A. U. C. DCCXVIII. Menas redit ad Pompeium, eum denique mox iterum deserit. Hoc anno Caesar adiutus Lepidi copiis, terra marique in Sicilia et ad Siciliam Pompeium oppugnat tandemque expugnat, et in fugam se dare compellit. Dio, Appianus, ceteri.

Modo reparandarum classium caussa] Refer ad annum DCCXVI et sequentem.

Et quidem per aestatem] Non sine caussa notat. Nam neque solet fieri in illo mari, et calamitas Caesaris eiusmodi fuit, ut confessione omnium ira deûm adversus ipsum, favore adversus Sextum accidisse videretur. Propterea ἐχαυνώθη miser Sextus, vitio usus humani ingenii. Itaque ergo nihil iam hominis spirans, Neptuni filius et dici et credi voluit.

Modo pace facta] A. U. C. DCCXV. Et nota ὑστερολογίαν.

Et ad remum datis] Non in poenam, ne erres: sed simpliciter intellige factos remiges, nam aliud sonat vulgo hoc loquendi genus.

In quo quum hyeme tota copias exercuisset] Ex historia apparet, sesquiannum in hunc apparatum fuisse consumptum. Non placet tamen lectio, quam profert et probat Torrentius, *hyemes totas*: neque enim verum est, Octavium plures hyemes copias suas in portu Iulio, de quo Suetonius intelligit, exercuisse. Dionem vide.

Inter Mylas et Naulochum] Ultimo anno belli Siculi duobus magnis proeliis navalibus res est confecta. Alterum apud Mylas habitum, alterum ad Artemisium. Is locus non procul Messana aberat, ubi copias suas Pompeius habuit in navali, quod Φερωνύμως Graeci Ναυλόχους vocant, ut Appianus bis. Suet. *Naulochum.* Fuisse eum locum Messanae navale, ut erat Gythium Spartae, Cenchreae Corinthi, ex collatione Strabonis et Appiani satis liquet. Dio non nominat diserte, sed de Naulocho intelligendum, quum scribit lib. 49. Οἱ τοῦ Σέξτου ἅτε ἐν τῇ οἰκείᾳ ναυλοχοῦντες οὐδὲν ἐδέοντο σπεύδειν.

Verum supinum caelum intuentem — cubuisse] Ita legendum, non *supremum caelum*. Obiicit Octavio Antonius ignaviam, simul et δεισιδαιμονίαν; quod quando in acie stare debebat, lateret supinusque caelum intueretur, vota solum diis fundens. Alludit enim ad morem eorum, qui vehementissime aliquid a deo peterent: supini quippe orabant, et, ut ait Horatius 3. od. 23. *caelo supinas ferebant manus.* Ideo negat Prometheus apud Aeschylum se

— — θηλύνουν γενήσεσθαι,
Καὶ λιπαρήσειν τὸν μέγα στυγούμενον
Γυναικομίμοις ὑπτιάσμασιν χερῶν.

Heliodorus lib. 9. Ὑπτίας τὰς χεῖρας προτείνοντες εἰς ἱκεσίας ἔμφασιν. Possumus et ita hanc vocem interpretari, ut apud Iuvenalem 1. Sat. 66.

Et multum referens de Maecenate supino.
Addit *stupidum*, id est, *ὑπὸ δέους ἔκφρονα.* In Viterb. erat *incubuisse.*

Militibus in conspectum fuisse] Emendavimus ex Viterb. et Cuiaciano: nam male vulgo etiam MSS. *venisse* corruperunt, qui non observaverant elegantias prisci sermonis. Est autem *fuisse* positum pro *venisse.* Graeci *παραγενέσθαι*, vel etiam *γενέσθαι.* Eustathius in Ἐρωτικοῖς lib. 6. Γενοῦ *περὶ τὸ δωμάτιον. Εὐθὺς οὖν ἐξανέστη, τῆς τραπέζης καὶ περὶ τὸ δωμάτιον γέγονεν. Abi in cubiculum: illa igitur e mensa statim surrexit, et in cubiculum venit.* Sic saepe ille scriptor, et alii et meliores eo multo et vetustiores: contra *venire τοῦ esse* locum saepe obtinet, praesertim apud poetas. Sic *fieri* accipit Apuleius Milesiadis 10. *Haec ut primum ante iudicis conspectum facta est.* Sed et *facere se* pro *venire* aut *sistere* ponebant. Apul. init. 5. *Intra limen sese facit.* Nam mali Critici sunt, qui putant mendosum et mutant. Terentius: *Huc te fac*, pro *veni*, vel *accede*, ut explicat Donatus. Affinis significatio verbi *ποιεῖν* apud Graecos, ut in Actis, *ἔξω ποιήσατε τοὺς ἀποστόλους*, quod potes ad verbum interpretari, *facite extra apostolos.* Aristoteles in Oeconom. *Τοὺς ἀποσταλέντας ἐς φυλακὴν ποιήσας.* Cedrenus: *Θησεὺς Φαίδραν ἀπὸ ὄψεως ἐποίησε.*

Ac die Circensium proximo] Vide Dionem in actis anni DCCXIV.

Pompae simulacrum dei detraxerit] Alludit ad hanc historiam Iulianus in Caesaribus: *Ἐπὶ τὸν Ὀκταβιανὸν*, ait, *τὴν ὑδρίαν ἔφερεν ὁ τοῦ Ποσειδῶνος θεράπων, ἐπιμετρῶν αὐτοῦ τοῦ ὕδατος ἔλασσον διὰ τὸν καιρὸν, ἄλλως τε καὶ μνησικακῶν αὐτῷ τῆς εἰς τὸν θεὸν ὑπερηφανίας.*

Traiecto in Siciliam exercitu] Eo bello, quod gestum est anno DCCXVI. Historiam hanc diligentissime exponit Appianus, sed paullo aliter.

Quum partem reliquam copiar. — repeteret] Ita Viterb. et alii optimi codd.: quidam tamen, *quum ad partem reliquam copiarum continentem repeteret*: quae lectio planior. Atque ita in editione Rob. Steph.

Dolens proſcriptum olim ab eo patrem Paulum] Is eſt, opinor, cuius nomen refert in proſcriptorum album, et caedem narrat Appianus lib. 4. etſi Aemilius illi tantum dicitur.

Circeios in perpetuum relegavit] Oroſius lib. 4, 18. *Lepidus ſupplex Caeſari factus vitam et bona impetravit, perpetuo emendatus exilio.* Longe mitius, ut plerique alii narrant. Velleius hoc tantum lib. 2, 80. *Vita rerumque ſuarum dominium conceſſa ei ſunt: ſpoliata, quam tueri non poterat, dignitas.* Dio lib. 49. p. 456. in Italia fuiſſe habitum non ſine cuſtodia: Appianus aperte Suetonio repugnat; vult miſſum a Caeſare non in exilium, ſed Romam, ut privatus degeret, pontificatu maximo, quem gerebat, contentus, Ἐμφυλίων lib. 5. p. 743. Et alibi quoque idem Romae cum in ſumma ἀδείᾳ eſſe verſatum narrat, de Lepidi iunioris et matris coniuratione in Auguſtum loquens lib. 4. p. 618. Mihi hic Appiani ſuſpecta fides. Nam Dio anno demum DCCXXXVI, duodecimo poſt conſpirationem anno ab Auguſto in urbem retractum, auctor eſt: niſi dicamus poſt mortem filii, non neceſſitate, ſed voluntate ſua in agros ſeceſſiſſe et ſolitudinem: quod videtur innuere etiam Dio.

Cap. 17. *M. Antonii ſocietatem*] Fecerant ineptiſſime, qui ſuperioribus iſta coniunxerant.

Reconciliationibus variis male — tandem] Dictum eſt elegantiſſimum Appiani de Octavio et Antonio: *Συνεχὴς ἦν αὐτοῖς ἡ μεταβολὴ πρός τε τὰς ὑπονοίας ἐκ φιλαρχίας, καὶ ἐς τὰς πίστεις ὑπὸ χρείας.* Afferemus et huic loco lucem ex notatione temporum.

A. U. C. DCCX. Caedes Iulii: reditus Octavii ab Apollonia, et cum Antonio contentiones variae in urbe. Antonius tandem urbem relinquit.

A. U. C. DCCXI. Bellum et pax Mutinenſis: foedus factum inter Caeſarem et Antonium affinitate confirmatur, Clodia Fulviae filia ex primo marito (tres enim habuit) Octavio deſponſata.

A. U. C. DCCXIII. Caeſar Romam reverſus ex bello Philippenſi, exorta cum Fulvia ſocru ſimultate, Clodiam dimittit adhuc virginem. Peruſinum bellum.

A. U. C. DCCXIV. Caeſar et Antonius Brundiſii conveniunt: reconciliantur affinitate redintegrata per Octaviam, quae Antonio nubit: Romam ſimul ingrediuntur: Antonius redit in Aſiam.

A. U. C. DCCXV. Antonius iterum venit in Italiam, et ad Miſenum promontorium, cum Octavio, depoſitis ſimultatibus, foedus renovat.

A. U. C. DCCXVI. Antonius ex Graecia repetit Italiam, ſpecie opem ferendi Caeſari contra Pompeium: ſed portento territus, priusquam Caeſarem alloqueretur, Brundiſio ſolvit.

A. U. C. DCCXVII. Antonius tertio redit in Italiam: amicitiam cum Caeſare Tarenti redintegrat, et tertiam cum eo iungit affinitatem, deſponſa Iulia Octavii Antyllo filio ſuo. Inde abit in Aſiam, et bellum Perſicum.

A. U. C. DCCXIX. Octavia cum muneribus et legionibus ad Antonium reducem in Aegyptum ex Armenica expeditione tendit: Antonius eam domum redire iubet, amore Cleopatrae occupatus.

A. U. C. DCCXXI. Reverſo Antonio ab expeditione Armenica in Aegyptum, recrudeſcunt ſimultates inter eum et Caeſarem, fruſtra tentata pace amicorum interceſſione.

A. U. C. DCCXXII. Inimicitiae inter Caeſarem et Antonium creſcunt, Octavia ſuas res habere iuſſa: Antonius hoſtis pop. Rom. appellatus, vel Cleopatra potius.

A. U. C. DCCXXIII. Hoc anno a. d. IV. Non. Septemb. victus Antonius ad Actium, ſequenti periit.

Male focillatam] Sic omnes noſtri: nec mutanda vox elegans *focillatam* aut *focilatam* uno *l*; ſic enim ſcribitur in Turonenſi. Gloſſarium: *focilat*, *θωπεύει*. Lucanus ſeu quis alius ad Piſonem, ex veteri lectione: *Sed miſerum parva ſtipe focilat.* Varro *focillor* aliter quam Suetonius uſurpavit, de vita populi Rom. lib. 2. *Propter res ſecundas ſublato metu non in commune ſpectant: ſed ſuum quisque diverſi commodum focillantur.* Propriȩ *focillare* eſt aegras fauces lana appoſita fovere, ut fuit moris. Contra *effocare* dicimus fauces premere ad perniciem.

Degeneraſſe eum a civili more] Intelligit facta Antonii contra maiorum inſtituta et gravitatem Romanam, quae pluribus explicantur ab hiſtoricis. Vide Dionem init. lib. 50.

Teſtamentum aperiend. — pro concione curavit] De hoc Auguſti facto equidem ſiç exiſtimo, ut inter exempla magnae cuiusdam immanitatis referendum cenſeam. Primum quia contra ius naturae eſt, ut rebus alienis nos immiſceamus, quae ad nos nihil pertinent: neque id ſolum, ſed etiamſi vel maxime ad nos pertinerent, humanitatis tamen lex eſt, multa neſcire velle. Inde eſt quod in caelum tolluntur laudibus Athenienſes, Pompeius, Iulius Caeſar, Antonius et alii, qui hoſtium ſuorum litteras in caſtris repertas, aut alio caſu captas, legere noluerunt. Simili ratione, paullo qui ſit humanior, nemo delatorum voces admittat. Multo minus aequum videtur, quae ſit alicuius viventis valentisque voluntas, ſuper iis, quae poſt mortem ſuam fieri velit, ſatagere. Itaque ait Plutarchus: viſum hoc factum *ἀλλόκοτον καὶ δεινόν*. Dio quoque *ἔργον παρανομώτατον* vocat. Amplius dico, capitale admiſſum, ſi aeſtimetur hoc factum legibus Romanis: teneretur enim poena legis Corneliae, de falſis leg. 1. D. ad legem Corneliam de falſis, leg. 38. D. de poenis. Taceo violatam deorum religionem, quorum ſacerdotibus ſanctiſſimis,

virginibus Vestalibus, Antonius hoc testamentum commiserat: neque illae sane prodiderunt: sed maiori vi, quia reniti non poterant, invitae cesserunt. Non me fugit, quid pro Augusto dici queat: sed verius hoc nihil quisquam dixerit: voluisse illum in odium et invidiam Antonium adducere. Erant autem capita testamenti Antonii, quae maxime exagitavit Octavius, haec tria. Primum, quod Caesarioni redderet testimonium, quasi filio Caesaris naturali et legitimo: quum is matrimonio ortus non legitimo, iure civis esse non posset, sed peregrinus tantum: proinde capere quidquam de bonis civis Romani non poterat. Alterum, quod reliquos Cleopatrae liberos summis affecisset elogiis et honoribus, iisque plurima contra leges reliquisset. Postremo, quod iussisset corpus suum, ubicunque mori ipsi contigisset, Alexandriam deferri, et cum Cleopatra, quandoque fato functa, sepeliri.

Quod is Romae etiam] Testamentum Antonii factum est Alexandriae, sed pluribus exemplis: eorum unum ibi custoditum, alterum Romam missum. Vide Dionem. Non igitur satis apte aut vere noster *reliquerat:* nam dubium non est, quin post ea tempora scripserit Antonius id testamentum, quibus novissime in urbe fuit.

De Cleopatrae liberis inter heredes nuncupatis] Scripta lectio, *et de Cl. lib.* sic optimi quique codd. An verum est, *quod is Romae etiam de Cleopatra, et de Cleop. lib.?* Neque enim de liberis tantum Cleopatrae in testamenti sui tabulis egerat Antonius; sed multo etiam pluribus de ipsa Cleopatra: ut quum illi bibliothecam regum Pergami, velut legati iure, donabat; et quum corpus suum, ubicunque ipsi contigisset mori, Alexandriam mandabat deferri, ut eodem tumulo cum Cleopatra conderetur. Lege Plutarchum et Dionem lib. 50.

Et Ti. Domitium] Omnino, ut erudite Torrentius obſervavit, *Domitium* vel *Cn. Domitium* ſcribi debet: tamen ſcripti libb. omnes ita habent.

Bononienſibus quoque] Contrarium plane affirmat Dio lib. 50. p. 482. Eum vide. Ego ſuſpicor, Dionem in hac hiſtoria lapſum, quum non ſatis intelligeret, quid eſſet, Bononienſes in clientela Antoniorum antiquitus fuiſſe: propterea dixiſſe Antonium fuiſſe Bononiae κτιστήν. Quod falſum puto.

Gratiam fecit coniurandi pro partibus ſuis] Reſpexit ad hanc hiſtoriam Ovid. Triſt. lib. 1, 4, 34.

Saepe fidem adverſis etiam laudavit in armis:
Inque ſuis amat hanc Caeſar: in hoſte probat.

Et alio loco eiusdem libri: Eleg. 8, 25.

Sed tamen in duris remanentem rebus amicum,
Quamlibet inviſo Caeſar in hoſte probat.
Nec ſolet iraſci (nec enim moderatior alter)
Quum quis in adverſis, ſi quid amavit, amat.

Potes referre et ad hiſtoriam T. Vinii Philopoemenis, de quo cap. 27.

Navali proelio apud Actium vicit] A. d. IV. Non. Sept. a. U. C. DCCXXIII, aetatis ſuae XXXII, diebus demptis XXII. Atque ab hoc principio numerati anni imperii Auguſti, inquit Dio. Sed notum eſt, docente eodem Dione atque aliis, non idem initium imperii Auguſti omnes conſtituiſſe.

Ab Actio quum Samum — hiberna ſe recepiſſet] Auguſtum traieciſſe in Aſiam mox a victoria Actiaca, teſtatur Dio lib. 51. Veniſſe Samum Ionicam, ex iis colligimus, quae narrat Appianus lib. 4. de duobus Metellis proſcriptis, patre et filio. Ait ibi, Caeſarem in hac inſula διακρίναι τοὺς αἰχμαλώτους. Venit eodem et anno poſt, confecto bello Alexandrino, quando V. conſulatum ibi ſuſcepit, et idem poſtea bis, quum Graeciam et Aſiam luſtraret. Vide Dionem in rebus geſtis anni DCCXXIV. Meminit et Strabo lib. 13.

Inter promontoria Peloponnesi atque Aetoliae] Inter Rhium opinor et Antirrhium, qui erat brevissimus simul et aestuosissimus ex Aetolia in Peloponnesum traiectus.

Nec amplius quam septem et viginti dies] Dio tamen ait triginta: Ἐς τὴν Ἑλλάδα αὖθις τριακοστῇ μετὰ τὴν ἄφιξιν ἡμέρᾳ ἀπῆρε. Ad hanc celeritatem respicit Germanicus apud Tacitum 1. Annal. 42. *Divus Augustus vultu et aspectu legiones Actiacas exterruit.*

Donec desideria militum ordinarentur] Viterb. et Cuiacii codd. *donec et desid.* Pithoei, Turonensis, *donec ad des.* Quam lectionem probat idem ille Cuiacius in Observv. de quo statuat per me eruditus elector. *Desideria* sunt ἀξιώσεις. Sic apud Tac. *desideria militum* et *desideria legionum:* apud ICtos aliquando pro libellis supplicibus, ut infra cap. 53. *Adeuntium desideria excipiens.*

Viditque mortuum] Non aliter MSS.: recte prima editio, *viditque mortuam Cleopatram.* Dio fere ad verbum lib. 51. p. 508. Τότε σῶμα αὐτῆς εἶδε, καὶ φάρμακα αὐτῷ καὶ ψύλλους, εἴπως ἀνασφήλειε, προςήνεγκε.

Quod periisse morsu aspidis putabatur] Praeter historicos Galenus historiam mortis Cleopatrae fuse narrat, in libro de theriaca ad Pisonem. Quum autem tres ibi dicantur esse species aspidum, ptyadem, terrestrem, et chelidoniam, quo genere perierit Cleopatra, non dicit Galenus. Solinus et Isidorus *hypnalen* appellant.

Quem ex Caesare Cleopatra — praedicabat] Vulgo *ex Caesare patre.* Sic alibi, ut cap. 45. hic tamen MSS. vocem *patre* non habent.

Cap. 18. *Conditor. et corp. Magni Alexandri*] Quid appellat *conditorium?* an quam Strabo lib. ultimo πύελον? Ea erat arca olim ex auro, postea e vitro,

in qua servatum Alexandri M. corpus. Sic ait Plinius lib. 35, 12. *Defunctos multos fictilibus doliis condi voluisse.* Inde *conditorium*, *θήκη*, *λάρναξ*. An potius quem Strabo lib. 17. p. 546. περίβολον vocat, intelligit? Locus fuit urbe media, sepulturae regum destinatus, quem vocari ait Strabo Σῆμα. Sic enim legimus, non Σῶμα: ut habent etiam manu exarati. Didymus in proverbio: Εὔνους ὁ σφάκτης. Ἐν μέσῃ τῇ πόλει μνῆμα οἰκοδομήσας ὁ νῦν Σῆμα καλεῖται, πάντας ἐκεῖ τοὺς προπάτορας σὺν αὐτῇ κατέθετο, καὶ Ἀλέξανδρον τὸν Μακεδόνα. Atque hoc melius. Petronius c. 112. *Iacuerunt ergo una praeclusis conditorii foribus.* Seneca *conditivum* pro eo dicit epist. 62. et 84. Plinius uterque *conditorium.* Ammianus Marcellinus lib. 18. *conditorium muralium tormentorum* pro ὁπλοθήκη. Ceterum fuisse in media urbe Alexandria conditorium Alexandri, etiam ex hodierna specie illius semirutae urbis potest constare: si vera sunt, quae leguntur apud Leonem Africanum, non contemnendum scriptorem; cuius verba sunt e lib. 8. in descriptione illius urbis: *Neque praetermittendum videtur,* ait, *in medio Alexandriae ruderum, aediculam instar sacelli constructam adhuc superesse, insigni sepulcro, magno a Machumetanis honore affecto, memorabilem, quo Alexandri Magni corpus summi prophetae ac regis, velut in Alcarano legunt, asservari contendunt. Concurrit autem ingens eo peregrinorum vulgus ex longinquis etiam regionibus, colendi ac reverendi sepulcri gratia; cui quoque magnas frequenter largiuntur eleemosynas.* De eodem conditorio vide, quae scribit Suidas in Severo Sophista.

Floribus aspersis] Pars MSS. *aspersum.*

Num et Ptolemaeum] Torrentius corrigit *Ptolemaeûm.* Placet: nisi intelligas de Ptolemaeo Lagi, qui fuit regni illius conditor, et supra omnes insignis.

Urbem Nicopolim apud Actium condidit] *Apud,* id est, e regione. Graeci modo πρὸς τῷ Ἀκτίῳ, modo

ὑπὲρ τοῦ Ἀκτίου. Sinum Ambracium ingredientibus ad dextram eſt Actium, vetuſtiſſimum Apollinis templum ab Auguſto inſtauratum, et magnis reditibus ditatum: ad ſiniſtram Nicopolis, libera civitas, Auguſti opus et κτίσμα. Itaque ut κτίστῃ divini honores illi Nicopoli habebantur, eratque ibi apex honorum omnium, Auguſti ſacerdotium. Quare etiam anno nomen dabat ſacerdos Auguſtalis, et in ſcribendis publicis aut privatorum contractuum inſtrumentis, ad tempus notandum, nomen eius adſcribebant: quo modo fieri ſolitum in plerisque Graeciae urbibus ſatis conſtat. Haec nos ita eſſe colligimus ex eo loco Arriani Diſſertationum Epicteti lib. 1. c. 19. quem ante nos attigerunt magis quam explicaverunt Iuſtus Lipſius, et πολυμαθέστατος ille Petrus Faber. Sic autem habet: Σήμερόν τις ὑπὲρ ἱερωσύνης ἐλάλει μοι τοῦ Αὐγούστου· λέγω αὐτῷ. Ἄνθρωπε, ἄφες τὸ πρᾶγμα· δαπανήσεις πολλὰ εἰς οὐδέν· ἀλλ' οἱ τὰς φωνάς φησι γράφοντες γράψουσι τὸ ἐμὸν ὄνομα. Μήτι οὖν σὺ τοῖς ἀναγινώσκουσι λέγεις παρών, Ἐμὲ γεγράφασιν; εἰ δὲ καὶ νῦν δύνασαι παρεῖναι πᾶσιν, ἐὰν ἀποθάνῃς, τί ποιήσεις; μενεῖ μου τὸ ὄνομα· γράψον αὐτὸ εἰς λίθον, καὶ μενεῖ· ἄγε, ἔξω δὲ Νικοπόλεως τίς σου μνεία; ἀλλὰ χρυσοῦν στέφανον φορήσω· εἰ ἅπαξ ἐπιθυμεῖς στέφανον, ῥόδινον λαβὼν περίθου· ὄψει γὰρ κομψότερον. Dixerat aliquis in ſermonibus Epicteto, velle ſe fieri ſacerdotem Auguſti: Epictetus ea ratione diſſuaſit, quod magnos ſumptus eſſet facturus nulli bono. Sumptus intellige, vel ludorum, qui in honorem Auguſti Nicopoli celebrabantur, maximis eorum impenſis, qui praediti eſſent ſacerdotio: neque aſſentior iis, qui ad curam ludorum Actiacorum hoc referunt: quia non Auguſto illi ſacri, ſed Apollini: neque putandum eſt ludis Apollinis praefuiſſe alium potius quam ſacerdotem eius dei, in cuius honorem edebantur. Deinde Actiacus ἀγὼν ἱερὸς fuit, et habuit σίτησιν, quod obſervat Dio: Auguſtalis, ut videtur, non item. Vel potius intellige ſumptus.

quos facere conveniebat iis, qui hunc honorem ambiebant: eos enim fuisse maximos constat. Vide lib. 5. ad c. 9. Quae sequuntur in narratione Arriani, sunt corrupta: quid enim est *οἱ τὰς φωνὰς γράφοντες?* nam doctis viris, qui conantur ea verba interpretari quasi sana, oleum et opera, me iudice, perit. Nos autem legimus *οἱ τὰ σύμφωνα γράφοντες*: et eam sententiam eruimus, quam initio retulimus. Est vero illustris hic locus, ex quo attentus lector discat, non pauca vulgo haud ita nota: ut quod de anno in instrumentis notari solito diximus. Multae enim civitates sub imperio Romano, proprios annorum characteres habuerunt et neque Coss. Romanos indices cuiusque anni scripserunt, neque Iuliani rationem sunt secutae. Infra c. 59. *Quaedam Italiae civitates diem, quo primum ad se venisset, initium anni fecerunt.* Sic igitur Nicopolitani annos numerarunt ab Augustali suo; quod et Alexandriae factum: fuisse enim illis quoque Augustalem suum anni indicem, et *τοῦ ἐνιαυτοῦ ἄρχοντα*, ut loquitur Theodoretus, Cuiacio ex non editis eius urbis Chronicis notatum est. Habeo etiam in antiquissimis *ψῆφον πασχαλίων*, id est, canonem paschalem, scriptum Graece, ubi anni caput est non Ianuarius, sed September: quod in Alexandrina ecclesia aliisque scimus obtinuisse. Exstat tamen Novella, qua iubentur omnes omnium partium imperii Rom. *συμβολαιογράφοι* in scribendis instrumentis annum Imperatoris et Coss. annotare: qua constitutione videntur aerae civitatum propriae ab usu omni summotae. Praeterea observandum, inter alios honores fuisse hunc deferri solitum summis sacerdotibus, ut de illorum nomine contractus insignirentur. Auctor Maccabaeorum lib. I. c. 14. *Καὶ εὐδόκησαν οἱ Ἰουδαῖοι καὶ οἱ ἱερεῖς, τοῦ εἶναι αὐτῶν Σίμωνα ἡγούμενον καὶ ἀρχιερέα.* Deinde: *καὶ ὅπως γράφονται ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ πᾶσαι συγγραφαὶ τῇ χώρᾳ.* Nemo vero dubitare potest, recte a nobis eum locum esse constitutum: nam *σύμφωνα* Graecis ICtis aliisque scriptoribus *τὰ συμβόλαια* dicuntur. Glossarium

Graeco-Lat. *σύμφωνον, συνθήκη, pactum, compactum, conventum, conventiculum, pactio,* et *σύμφωνα ποιεῖν* apud mediae aetatis Graecos, pro contrahere et pactum facere. Obſervatione etiam dignum eſt, quod ait paullo poſt, de corona aurea iſtorum Auguſtalium: nam tales erant provincialium ſacerdotum. Tertullianus de idololatria c. 18. *Igitur purpura illa et aurum cervicis ornamentum eodem more apud Aegyptios et Babylonios inſignia erant dignitatis, quo more nunc praetextae, vel trabeae, vel palmatae et coronae aureae ſacerdotum provincialium.* Eius coronae meminit et Dio Chryſoſtomus. In fine ſuperioris loci, illa *ῥόδινον λαβὼν περίθου,* cave vertas cum viro magnae famae, *roſeam indutus circumi.* Quod excuſari non poteſt: ſed *roſeam ſume* et capiti *circumda.*

Ludosque illic Quinquennales conſtituit] De agone Actiaco multa erudite obſervat Ioſephus Scaliger: quem ſtudioſus lector conſulat quum in libris de emendatione, tum etiam ad Euſebii Chronicon numero MDCCCLXXXVIII.

Locum caſtrorum, quibus fuerat uſus] Viderit lector utri potius asſentiendum putet, Suetonio an Dioni. Tranquillus locum caſtrorum totum in templum ait verſum, et hic et cap. 96. Dio in caſtrorum loco urbem Nicopolim fuiſſe aedificatam: templum, de quo loquitur Suetonius, in loco, in quo fuerat Auguſti tabernaculum. Ego Dionem potius ſequar: video enim factum etiam alias, ut quo in loco caſtra habuerant, ibi urbem mox conderent Romani. Strabo lib. 4. p. 142. de Auguſta apud Salaſſos: *Τρισχιλίους Ῥωμαίων πέμψας ᾤκισε τὴν πόλιν Αὐγοῦσταν ὁ Καῖσαρ ἐν ᾧ ἐστρατοπέδευσε χωρίῳ Οὐάῤῥων.* Sunt et exempla alia non pauca. Non enim aliunde eſt, quod tam multae Hiſpaniae, Africae, aliarumque regionum urbes ſub *caſtrorum* appellatione reperiuntur. At Suetonius non in hoc tantum errare videtur: ſed etiam quum dicit

templum hoc ab Augusto fuisse Neptuno et Marti consecratum: nam et Strabo et Dio aiunt Apollini: quibus potius habendam fidem, assentietur mihi, opinor, qui meminerit, et qua semper religione Apollinem Augustus, ut omnium sibi bonorum auctorem vereque parentem coluerit, et contra quam parum sibi amicum numen Neptunum crediderit, quamque ipse parum Neptuno amicus. Suetonio, qui locum, ut puto, non viderat, et Actiacam victoriam in mari quaesitam noverat, imposuit mos communis, cuius in historiis multa testimonia.

Exornatum navalibus spoliis] Philippus in epigrammate in Anthol. 4, 25.

Ἔμβολα χαλκογένεια, φιλόπλοα τείχεα νηῶν,
Ἀκτιακοῦ πολέμου κείμεθα μαρτύρια.

Cap. 19. *Lepidi iuvenis*] A. U. C. DCCXXIV, dum Augustus reliquias belli Actiaci conficit: exstinctus est vigilantia Maecenatis urbis custodiae praepositi.

Deinde Varronis Murenae et Fannii Caepionis] Sequitur ordinem, quem Livia apud Senecam 1. de Clem. 9. *Salvidienum Lepidus secutus est; Lepidum Murena; Murenam Caepio; Caepionem Egnatius.* At Dio lib. 54. unam, non duas facit coniurationes Murenae et Caepionis: hunc, praecipuum machinatorem doli: illum, seu vere seu falso creditum participem. Accidit octennio post superiorem.

Mox M. Egnatii] Res novas molitus est triennio post Murenam et Caepionem, Coss. Q. Lucretio Vispillone, C. Sentio. Auctor Velleius 2, 93. Dio lib. 53. ad annum DCCXXVIII, qui Coss. habuit Caesarem VIII. et T. Statilium Taurum II. aut certe ad proximum videtur referre, in quo magna est temporum diversitas, annorum fere septem. Seneca, qui modo Egnatium, modo Egnatios nominat, innuere videtur, conspirasse cum hoc vel fratrem vel alium eiusdem gentis. In Mss. plerisque offendimus *Genatii* vel *Genutii.* Apud Dionem, Μάρκος ὁ Γνάτιος Ῥοῦφος.

Exin Plautii Rufi] Membranae *Plantii Rufi.* Tempus coniurationis huius notatum non reperio a veteribus historicis, nec sequentium quoque aliquot.

Hybridae] Deest in MSS. quibusdam, non recte. Sic accipe, ut in isto Hirtii de bell. Afric. c. 19. *Praeterea ex fuga proelioque Pompeiano, quos secum a Brundisio transportaverat, equites Germanos Gallosque, ibique postea ex hybridis libertinis servisque conscripserat.* Vocat hybridas Numidarum abiectissimum quemque e libertinis servisque prognatum.

Ad extremum Telephi] Refero illa, *ad extremum,* non ad insidiarum ordinem: (nam si Senecae fides, post Cinnam nemo Augusti vitae insidiatus est:) sed ad ordinem narrationis, quae in hoc desinit, vel ad personae vilitatem. Ideo subiicit ea, quae statim sequuntur.

Nam ne ultimae quidem sortis — caruit] De his postremis sentit Livia apud Senecam, quum ait, *Ut alios taceam, quos tantum ausos pudet.* Nam si pereundum est, ἐξ ἀξίου γοῦν ξύλου, inquit vetus dictum. In Telepho omnia indigna: quod servus, quod mulieris, quod fartor, sive, quod idem est, nomenculator: ita scriptum in antiquissimis libb. ut in Pandectis quoque Florentinis, pro *nomenclator,* ut *figulinae* pro *figlinae,* et *exempulum, tempulum,* ac similia. Hos servos fere Afros fuisse coniicio ex Luciano de mercede conductis, ubi inter miserias degentium in aulis magnatum haec ponit: Περιμένειν ὠθούμενον καὶ ἀποκλειόμενον, καὶ ἀναίσχυντον ἐνίοτε καὶ ὀχληρὸν δοκοῦντα ὑπὸ θυρωρῷ κακῶς συρίζοντι, καὶ ὀνομακλήτορι Λιβυκῷ ταττόμενον, καὶ μισθὸν τελοῦντα τῆς μνήμης τοῦ ὀνόματος. Quo ex loco id etiam intelligimus, in potentiorum familiis fuisse nomenclatores, ut hostiarios: quos vides a Luciano iungi, ut similis ministerii et paris dignationis. Similiter Seneca in libello, in sapientem non cadere iniuriam c. 14. *Quidam se a cinerario impulsos moleste ferunt, et contumeliam vocant hostiarii difficultatem,*

nomenclatoris ſuperbiam, cubicularii ſupercilium. Nomenclatorum miniſterium non ad prenſationes tantum candidatorum pertinuit, ſed ad ſalutationes matutinas, et diſpoſitionem convivarum, aliaque talia. Plinius lib. 34. c. 1. *Hoc perfecere mancipiorum legiones, et in domo turba externa, ac ſervorum quoque cauſa nomenclator adhibendus.* Non iam igitur quiſquam miretur cum eruditiſſimo Torrentio, mulieri ſervum fuiſſe nomenclatorem.

Rapere ad exercitus: Telephus] Vulgo ſcriptum eſt, *ad extremum Telephus*, ineptiſſime. Emendavimus primum ex coniectura: deinde ex editione Rob. Stephani: nam Viterb. ac vett. alii codd. corrupti ſunt.

Cap. 20. *Dalmaticum adoleſcens adhuc*] Annum agens trigeſimum. Appianus in Illyricis clare arguit. Recte igitur *adhuc:* ut intelligamus de extrema adoleſcentia.

Antonio devicto Cantabricum] Quod confectum eſt a. U. C. DCCXXX, a morte Antonii ſexto, Dio lib. 53. Oroſius auctor eſt, duraſſe id bellum annos quinque, ſuſceptumque ab Auguſto a. U. C. DCCXXVI. Euſebius in Chron. ad annum tertium Olymp. CLXXXIX. *Auguſtus Calabriam et Gallos vectigales facit.* Scribe *Cantabriam.* Etſi in faſtis Graecis, ubi exſtant verba ipſa Euſebii, ſic ſcriptum reperi: Αὔγουστος Καῖσαρ Καλαβρίαν καὶ Γαλάτας ὑποφόρους ἐποίησεν. Sed Κανταβρίαν ſcribendum. Ex eodem Euſebio diſcimus, moviſſe etiam poſtea Cantabros: ſic enim ſcribit ad annum primum Olymp. CXC. *Cantabri res novas molientes opprimuntur.*

Ruina pontis conſauciatus] Pontem intellige, qualem deſcribit Vegetius lib. 4. c. 21. Plinius, turrim appellat: item Dio lib. 49. p. 471. Αὐτόν τε ἐκεῖνον ἀπὸ πύργου τινὸς ξυλίνου ἐπιβῆναι τοῦ περιβόλου πειρώμενον κατέτρωσαν. Sic Appianus in Illyr. p. 764. expreſſius: ex quo etiam apparet in verbis Suetonii ὕστε-

ρον πρότερον: prius enim acceptum vulnus, quod secundo loco memoratur. Aliter haec Florus lib. 4. c. 12.

Cap. 21. *Partim ductu, partim auspiciis*] *Ductu*, hoc est, per se: *auspiciis suis*, id est, per legatos. Sic in veteri inscriptione apud Plinium lib. 3. c. 20. de eodem Augusto: QUOD. EIUS. DUCTU. AUSPICIISQ. GENTES. ALPINAE. OMNES. QUAE. A. MARI. SUPERO. AD. INFERUM. PERTINEBANT. SUB. IMPERIUM. P. R. SUNT. REDACTAE. Seneca paullo aliter epist. 33. de Epicureis, qui omnia semper ad unum sectae suae ἀρχηγὸν referebant: *Omnia, quae quisquam in illo contubernio locutus est, unius ductu et auspiciis dicta sunt.*

Aquitaniam] De Aquitanis triumphum retulit Messala a. DCCXXVI, ut testatur vetus, quae hodieque exstat, inscriptio. Tibullum vide eleg. 8. lib. 1. et lib. 4. et ibi notata a nobilissimo Scaligero.

Pannoniam] Diu tractum bellum. Vide Dionem. Initium eius videtur referre Velleius in annum DCCXXXV. *Subinde*, ait 2, 96. *bellum Pannonicum, quod inchoatum Agrippa* (ita docte emendat Lipsius) *M. Vinicio avo tuo Cos. magnum atroxque et perquam vicinum imminebat Italiae, per Neronem gestum est.* Plura de illo bello, et reliquis, quae deinceps commemorantur, idem Velleius paullo post. Scribit Dio, Pannonios dictos a *pannis*, voce indigena, ex quibus consuere solitus sibi tunicas manuleatas hic populus. Quod mihi videtur mirum. Annon enim vox Latina est *pannus* hac notione? sane: *pannos* enim Latini appellant ῥάκη. Naevius Tabellaria: *Qui habet uxorem sine dote, pannum positum in purpura est. Pannum*, id est, quod in Evangelio ῥάκος. Horatius Poet. 15. *Purpureus late qui splendeat unus et alter Assuitur pannus.* Sic Valerius Max. fasciam regiae coronae vocat, *pannum* lib. 7. c. 2. ext. 5. et linteamina, quibus vulnera obli-

gantur, *panni* et *pannuli* dicuntur. Inde vox *pannutia* apud Perſium 4. Sat. 21. et apud Terent. Heaut. 2, 3, 53. *pannis obſita.* Apud Senecam grabatus et pannus extremae paupertatis ſunt indicia. Sic πάνιον accipio apud citimae vetuſtatis Graecos: ut quum in deſcriptione ἐπικουβίων, quae pro teſſeris erant, Curopalates ait, τμήματα ἐκ πανίων κόπτοντες. Ergo et Pannonii a pannis quaſi pannoſi, vel pannutii ῥακώδεις, qui veſtes gererent, non ἀῤῥάφους, (quales fuiſſe plerasque omnes apud veteres perſpicue alio opere docemus) ſed ex variis pannis ac plagulis conſutas καὶ ῥαφιδουμένας. Similiter Romani iidem a cultu incolarum Galliam Togatam et Braccatam appellarunt: ne quis miretur de Pannoniis. Litem fortaſſe inter me et Dionem dirimat Velleius Paterculus, qui Pannoniis tribuit, *non diſciplinae tantummodo, ſed linguae quoque notitiam Romanae.* Illos ego arbitror non ſolum tunicas ex variis pannis conſuiſſe, ſed etiam mulierum ſtolas ex diverſis limbis et pannulis oblongis contexuiſſe. Non multo ſecus ac fieri hodie apud Helvetios notum eſt. Coniecturam facio ex his, quae de veſtibus muliebribus Paeonum (quos cum Pannoniis non confuderim quidem, vetante Dione: ſed plerisque veterum confundi propter morum et inſtitutorum ſimilitudinem putem) apud Graecos legere memini. Veteres Critici ad illum Heſiodi verſum: Μηδὲ γυνή σε νόον πυγοστόλος ἐξαπατάτω, ſic notant: Περὶ πυγὰς ἑαυτῶν αἱ τῶν Παιόνων θυγατέρες ζώνας πλατείας φέρουσι, ῥακώδεις, πολυκρόσσους. Καὶ πήχεις δὲ στολίζουσι τοὺς ἑαυτῶν ὁμοίως. Dionis verba de appellatione Pannoniorum ſunt haec, lib. 49. Ὀνομάζονται δὲ οὕτως, ὅτι τοὺς χιτῶνας τοὺς χειριδωτοὺς ἐξ ἱματίων τινῶν ἐς πάννους ἐπιχωρίως πως καὶ κατατέμνοντες καὶ προσαγορεύοντες συῤῥάπτουσιν, id eſt: *Sic nominantur, quia tunicas manuleatas ſibi conſuunt, ſectis patrio quodam modo veſtibus certi generis, in eos, quos pannos appellant.* Quod ait ἐξ ἱματίων τινῶν,

referendum ad multiplicem materiam, ex qua veſtes conſiunt, lana, lino, pellibus, et aliis. Nec probo, quod *ἱμάτια centones* hic nonnulli vertunt: nam integros pannos ſic vocat, ex quibus centones et panni minutiores ſciſſura fiunt: Latini quoque *veſtem* hoc vocant, Galli, *une pièce entiere.* Similis locus eiusdem Dionis in fragm. lib. 88. de caracalla veſte ab Imperatore eiusdem nominis inventa: Καί τινα ἰδίαν ἔνδυσιν βαρβαρικῶς πως κατακόπτων καὶ συῤῥάπτων εἰς μανδύης τρόπον, προςεξεῦρε. Non eſſe autem certum veriloquium Pannoniorum Dionis, vidit ipſe, et faſſus eſt verbis ſequentibus. Fatemur et nos, quae ſupra ſcripſimus, nonniſi coniectura niti: quam labeſactari eo maxime intelligimus poſſe, quod Pannoniorum nomen cognitione Romanorum antiquius eſſe videatur. Exſtat enim in fragmento quodam Polybii apud Suidam in ἑρμητήριον: niſi tamen mendum eſt.

Ac Salaſſos gentes Inalpinas] Fortaſſe, *Salaſſos aliasque gentes Inalpinas.* Ex inſcriptione, quam modo protulimus.

Germanosque ultra Albim fluvium ſubmovit] Florus lib. 4, 12. *Victor Druſus in tutelam provinciarum praeſidia atque cuſtodias ubique diſpoſuit, per Moſam flumen, per Albim, per Viſurgim.*

Suevos et Sicambros — traduxit in Galliam] Tacit. lib. 2. Annal. 26. ex epiſtolis Tiberii ad Germanicum: *Se novies a Divo Auguſto in Germaniam miſſum, plura conſilio quam vi perfeciſſe. Sic Sugambros in deditionem acceptos, ſic Suevos.* Quod ait Suetonius et Sicambros et Suevos in ripam Gallicam eſſe translatos, de Sicambris facile asſentior. Ea enim gens, ſicut et Ubiorum ad latus Rheni Teutonicum olim ſita, perpetuis Suevorum incurſionibus vexata facilis transduci. Idem et Strabo videtur ſentire, quum ſcribit de ea ripa Rheni: Ταύτης δὲ τὰ μὲν εἰς τὴν Κελτικὴν μετήγαγον Ῥωμαῖοι, τὰ δὲ ἔφθη μεταναστάντα εἰς τὴν ἐν βάθει

χώραν, καθάπερ Μάρσοι. Λοιποὶ δὲ εἰσὶν ὀλίγοι, καὶ τῶν Σιγάμβρων μέρος. Ait, partem aliquam Sicambrorum remanere in veteri patria, reliquis videlicet in Galliam transductis. De Suevis vellem parcius locutum Suetonium: nam quis veterum geographorum et historicorum Suevos in Galliam transsevit, praeter Suetonium? Sed Pithoei codd. praeferunt *Seubos*. In qua scriptura vestigium, ut puto, latet verae: nam reiecto *s* in finem superioris vocis, mutatione minima feceris *Ubios*. Strabo lib. 4. p. 194. Οὐβίους μετήγαγεν Ἀγρίππας εἰς τὴν ἐντὸς τοῦ Ῥήνου. Ita igitur legimus, et accuratissimum scriptorem culpae absolvimus: praesertim quum testetur Ursinus ita scriptum in suis Mss.

Nec ulli genti sine iustis — caussis bell. intulit] Non ea sententia Dionis: qui Pannonios ab Octavio nulla ne minima quidem re laeso, bello petitos scribit, lib. 49.

Tantumque absuit — imperium augendi] Hunc Augusti animum testatur eius de Alexandro dictum, quod Plutarchus refert. Dederat idem et moriens tale consilium suis: quod tamen non defuere, qui secus interpretarentur. Tacit. 1. Annal. 11. *Addideratque consilium coercendi intra terminos imperii, incertum metu, an per invidiam.* Dio lib. 56. Γνώμην τε αὐτοῖς ἔδωκε τοῖς τε παροῦσιν ἀρκεσθῆναι, καὶ μηδαμῶς τὴν ἀρχὴν ἐπαυξῆσαι ἐθελῆσαι. Deinde caussas adiicit.

A quibusd. vero nov. genus obsidum — exigerent] *Novum*, hoc est, inusitatum, ea praesertim aetate: alioquin res non erat nova: neque id Suetonio ignotum puto, ut visum quibusdam. Factum olim a Romanis in Cloelia, factum a Graecis non semel; item ab Asdrubale in Hispania. Polyb. lib. 10. Προσποιηθέντες οἱ περὶ τὸν Ἀσδρούβαν ἀπιστεῖν αὐτοῖς, ᾔτησαν χρημάτων τε πλῆθος καὶ τὰς θυγατέρας εἰς ὁμηρίας. Et initio 8. eiusdem gravis illa posita est sententia: Τὸ μὲν μηδενὶ πιστεύειν εἰς τέλος ἄπρακτον· τὸ δὲ λαβόντα τὰς ἐνδε-

χομένας πίστεις πράττειν τὸ κατὰ λόγον ἀνεπιτίμητον· εἰσὶ δὲ ἐνδεχόμεναι πίστεις, ὅρκοι, τέκνα, γυναῖκες· τὸ μέγιστον, ὁ προγεγονὼς βίος. Tacitus de moribus Germanorum hoc in ea gente ut ipſi proprium obſervat.

Marium pignora] Memmii, Liſlaei et Viterb. *marum pignera.* Trogi breviator lib. 26. *Qui nec aetatis nec pigneris reſpectu timeret.* Aliter Agraetius, vetus Grammaticus, *pignera rerum: pignera filiorum et affectionum.* Vocat *affectiones*, quos alii *affectus*. Volcatius Gallicanus: *Nec in eius liberos aut affectus ſaeviit.* Capitolinus: *Affectus ſuos unice dilexit: filios et nepotem, ultra morem: filiam et neptem, religioſe:* et ſaepe alibi.

Multatus eſt poena] Optimi libri quidam, *ultus eſt poena.*

Ut captivos ſub lege venundaret] Dio lib. 54. de Scordiſcis, *τῆς ἡλικίας τὸ πλεῖον ἐπ' ἐξαγωγῇ ἀπέδοτο.* Ex venditionibus mancipiorum tractum, ut docemur a I. C.

Neve intra XXX. annum liberarentur] Factum in Salaſſis a Terentio Varrone. Dio lib. 53. *Συνέλαβέ τε τοὺς ἐν ἡλικίᾳ καὶ ἀπέδοτο, ἐφ' ᾧ μηδεὶς σφῶν ἐντὸς εἴκοσι ἐτῶν ἐλευθερωθείη.* Quo ex loco ſuſpicio eſt, in Suetonio quoque legendum *XX.* non *XXX.* Non ſolum autem ſic alienabantur ſervi, ut non manumitterentur intra certum tempus: ſed etiam ut omnino ne manumitterentur. Vide ICtos.

Indos etiam ac Scythas] Indorum et Scytharum legatos ſimul veniſſe ad Auguſtum Tarraconem usque, auctor eſt Oroſius 6, 21. Ego obſervo duas legationes a Poro, rege Indorum, ad eundem Auguſtum. Alteram, quae ad eum venit in Hiſpaniis bellum gerentem, cuius Oroſius meminit, et cum eo Euſebius in Chronico: qui id annotat ad annum Auguſti, ut ipſe numerat, XVIII. quamvis incidit in tempus belli Cantabrici. Hi legati petendae pacis cauſſa venerunt. Secuta eſt deinceps

altera legatio, quae ad Augustum a. U. DCCXXXIV pervenit: quando ipse post Graeciam Asiamque lustratam, Samum per hyemem venit. Hi legati cum magnis multisque muneribus ad sanciendum foedus, quod ante petierant, venerunt. De his Strabo lib. 15. et Dio lib. 54. Regem Indorum, a quo venerunt ad Augustum legati, Eusebius Pandionem in Chronico appellat, non Porum. Πανδίων, ait, ὁ τῶν Ἰνδῶν βασιλεὺς, φίλος Αὐγούστου καί σύμμαχος, εἶναι παρεσκεύασται. Venerunt postea et ad Traianum Indici legati. In historiis autem Impp. Constantinopolitanorum saepe memini legere, venisse ad Imperatorem legatos Indorum, ut ad Constantinum, ad Theodosium, Heraclium, Iustinianum, alios.

Parthi quoque et Armeniam — et signa militaria] Et hic Homerica figura est: nam signa militaria restituta sunt Augusto, ad statum Orientis componendum, in Asiam et Syriam profecto, a. U. DCCXXXIV. Armenia autem cessit Phraates, quo tempore C. Caesar Augusti F. ad bellum Armeniacum missus est, circa annum urbis DCCXLVIII.

Obsidesque insuper obtulerunt] Strabo lib. 6. et 16. Tacitus Annal. lib. 2. in principio.

Cap. 22. *Ianum Quirinum — urbe clausum*] De Iano Quirini et portis templi eius, deque more, eas aperiendi, claudendive, res omnibus hodie nota: sed quoties id acciderit aut ante, aut post Octavium, paucis habe, quae quidem in iis memoriis, quae nunc exstant, legere meminimus. Prima mentio est apud Livium et Plutarchum in historia Numae: ab eo mos institutus. Huius temporibus per annos XLIII Iani portae clausae fuerunt. Anno deinde ab urbe condita DXIX, Coss. T. Manlio Torquato, C. Attilio Balbo II. clausum esse iterum Ianum, eodemque anno rursum apertum multi referunt. Tertium clausit Augustus a. U. C. DCCXXV, Coss. se V. et Sexto Apuleio, post victum Antonium.

Quartum idem princeps Coss. ipso IX. et M. Iunio Silano, quum ex bello Cantabrico Romam rediisset a. U. C. DCCXXIX. Auctor Dio in eius anni actis lib. 53. et Orosius clare lib. 6. c. 21. Quintum quoque clausit idem Imperator circa tempora nativitatis regis et pontificis summi Iesu Christi, domini nostri. Dio huius historiae non meminit in illius anni rebus exponendis: sed meminerant veteres alii, ex quibus sumsisse Orosium, qui diserte notat lib. 6. c. 22. non dubium. Scio, viros doctos hanc tertiam κλεῖσιν ad XI. eius consulatum referre ex inscriptione, quae Emeritae in Hispania, cuius initium: IMP. CAES. DIVI. F. AUGUSTUS. PON. MAX. COS. XI. TRIBUNIC. POT. X. IMP. VIII. ORBE. MARI. ET. TERRA. PACATO. TEMPLO. IANI. CLUSO. Nobis aliter videtur. Putamus enim, eo lapide non indicari, quo anno clausus Ianus ab Augusto fuerit: sed inter argumenta prosperi status florentis tum imperii clausum Ianum esse positum. Quid autem mirum, si priore anno clausus nondum fuerat apertus? non enim aperiebatur nisi caussa esset. Sic tertium ab eodem clausus per annos multos (fere duodecim, ait Orosius) ad Varianam usque cladem mansit obseratus. Tum apertae eius templi fores ad Neronis usque tempora patuerunt. Sextum clausit Nero, se III. et Valerio Messala Coss. a. U. C. DCCCXI. Septimum (Tacitus et Orosius aiunt sextum, quia Nero sine vera caussa clauserat) Vespasianus a. U. C. DCCCXXIV, Coss. se III. et Nerva. Magnum deinceps altumque silentium apud historicos super Iani portis. Mansisse tamen consuetudinem antiquam, testatur Capitolinus in Gordiano iuniore. Ait enim, Coss. Praetextato et Attico, qui est annus conditae urbis DCCCXCV, Gordianum Iano aperto, quod signum erat indicti belli, profectum esse contra Persas. Sed et sub Christianis Impp. servatum aliquamdiu vetus hoc institutum, testis locuples Ammianus lib. 16. qui in historia rerum gestarum a Constantio clausi ab eo Iani mentio-

nem facit. Id accidit post victum Magnentium, quum sublatis omnibus tyrannis unus ille Romani orbis dominus exstitit a. U. C. cIↄCV.

Terra marique pace parta] Formula frequens in Augusti nummis et statuis olim. Rostratae statuae, quae ei posita est decreto senatus post victum Sex. Pompeium, inscriptio fuit haec: OB. PACEM. DIU. TURBATAM. TERRA. MARIQUE. PARTAM. Apud Appianum Ἐμφυλίων lib. 5. ita hunc locum leges: Καὶ ἐπινίκιος ἐν ἀγορᾷ χρύσεος ἑστάναι μετὰ σχήματος οὗπερ ἔχων εἰσῆλθε, περικειμένων τῷ κίονι νεῶν ἐμβόλων· καὶ ἕστη μὲν ἡ εἰκὼν ἐπιγραφὴν ἔχουσα, ΟΤΙ ΤΗΝ ΕΙΡΗΝΗΝ ΕΣΤΑΣΙΑΣΜΕΝΗΝ ΕΚ ΠΟΛΛΟΥ ΣΥΝΕΣΤΗΣΕ ΚΑΤΑ ΤΕ ΓΗΝ ΚΑΙ ΘΑΛΑΣΣΑΝ. Vulgo legitur περικειμένῳ τῷ κίονι νεῶν ἐμ, nullo sensu. Intelligit rostra captivarum navium circum columnam fuisse affixa, cui statua Augusti superposita.

Post Philippense] Est ita: post bellum Philippense ovavit primo Octavius: non tamen verum est, quod videtur sensisse Suetonius, ex ea victoria eum ovasse. Nam contra ea ovatio titulum et caussam habuit, pacem factam cum M. Antonio: qui et ipse eundem simul honorem usurpavit a. U. C. DCCXXXIV. Auctor Dio et Fasti Capitolini: in quibus de duabus Octavii ovationibus haec leguntur: IMP. CAESAR. DIVI. F. C. N. IIIVIR. R. P. C. OV. — ..... QUOD. PACEM. CUM. M. ANTONIO. FECIT. et de ovatione ex Sicilia: IMP. CAESAR. DIVI. F. C. II. III. V. R. P. C. II. A. DCCXVII. OVANS. EX. SICILIA. IDIBUS. NOVEMBR.

Dalmaticum] Illyrium quidam appellant. In his Appianus: contra historiam et veritatem.

Cap. 23. *Sed Lollianam — quam detrimenti*] Velleius Paterculus lib. 2. c. 97. *Sed dum in hac parte imperii omnia geruntur prosperrime, accepta in Germania clades, sub legato M. Lollio, homine in omnia pecuniae quam recte faciendi cupidiore, et inter sum-*

mam vitiorum dissimulationem vitiosissimo: amissaque legionis quintae aquila, vocavit ab urbe in Gallias Caesarem. Dio lib. 54. p. 612. narrat in anno, qui habuit Coss. L. Domitium, P. Scipionem. Unus, quod sciam, est Eusebius, qui Lollii huius non cladem in Germania, sed victoriam de Germanis commemoret. Notat ille ad annum quartum Olympiadis CXC. *Germanicos in arma versos M. Lollius superat.*

Excubias per urbem indixit] Ita solitum in omni tumultu et ad omnem cladis acceptae nuntium, ut saepe apud Livium. Tunc vero caussa praecipua fuisse videtur, quod erant in urbe Germani Gallique milites non pauci. Vide infra c. 49.

Vovit et magnos ludos Iovi Opt. Max.] Dio lib. 55. prius factum notat ob aliam occasionem. Eum lege. Ait autem: Κατά τε τῆς πανηγύρεως τῆς μεγάλης ηὔξατο. Eleganter Dio εὔχεσθαι κατὰ pro *vovere* dixit, usitato Demostheni et aliis loquendi genere, ut pridem ad Dionys. Halic. notare meminimus. Male igitur interpretes Dionis omnes sinceram lectionem suis emendationibus depravant.

Si remp. in meliorem statum vertisset] Lege Si resp. ex suggestione libri Memmiani et Pithoei. Elegans et vetus locutio.

Quod factum Cimbrico Marsicoque bello erat] Nempe ut ludi magni voverentur sub eadem conditione: nam alioquin saepe alias ex votis ducum, Si hosteis fudissent, iidem ludi sunt celebrati: ut Q. Servilii Ahalae dictatoris apud Livium lib. 7. et Camilli item dictatoris, ibidem, et alibi item.

Caput interd. foribus illideret] Istud est, quod Graeci eleganter dicunt τὴν περιπέτειαν οὐ κατὰ σχῆμα φέρειν, ut Polybius 3. c. 85. qui etiam in 6. idem loquendi genus usurpat, sed aliter. M. Tullius vocat *detestabilia genera lugendi.* In tertia Tusculanarum c. 26. *Ex hac opinione sunt illa varia et detestabilia genera*

lugendi: paedores, muliebres lacerationes genarum, pectoris, feminum, capitis percuſſiones. Similis ex impatientia ἀσχημοσύνης, exempla apud poetas et hiſtoricos paſſim obvia. Seneca de ira lib. 1. c. ult. *Quid opus eſt menſam evertere? quid pocula affligere? quid ſe in columnas impingere?* In Ciceronis Oratore c. 67. *Incurriſti amens in columnas.* Quamquam eius facti non tam impatientia quam inſania videtur cauſſa exſtitiſſe. Apud Capitolinum in Maximinis c. 17. *Iaciebat ſe in parietes, nonnunquam terrae ſe proſternebat.* In Gordian. 13. *Incurrere in parietes, veſtem ſcindere videbatur.* Appianus de Carthaginenſib. in Punic. p. 46. Ἔς τε τὴν γῆν σφᾶς ἐῤῥίπτουν καὶ χερσὶ καὶ κεφαλαῖς αὐτὴν ἔτυπτον. Et ſimilia his multa: ſed quod ait Suetonius *foribus,* neſcio, an non ſit in eo aliquid religionis: utique ſi ad fores aedium ſacrarum referas. Tibullus:

Non ego tellurem genibus perrepere ſupplex,
Et miſerum ſancto tundere poſte caput:
Non ego, ſi merui, dubitem procumbere templis,
Et dare ſacratis oſcula liminibus.

Putabant hac ſui iniuria leniri deûm iram. Cicero lib. 3. Tuſculanarum c. 29. cauſſas lugendi enumerans: *Accedit ſuperſtitio muliebris quaedam: exiſtimant enim, diis immortalibus ſe facilius ſatis facturos, ſi eorum plaga perculſi, afflictos ſe et ſtratos eſſe fateantur.* Ex qua opinione multa fluxerunt in veteres ritus. Sed Suetonii verba et Florus et Oroſius ſimpliciter acceperunt, et *parietem* pro *foribus* ambo poſuerunt. Sic apud Graecos, παίειν τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸν τοῖχον.

Diemq. clad. quotannis moeſtum — ac lugubrem] Nihil variant alii Codd. Cuiacii ſic: *Diemque cladis, quem damnis moeſtum ac lugubrem habuerat, memorans.* Fortaſſe non male, ſi modo ſcripſeris, *quem damnis aliis moeſt.* Sic fieri ſolet in omni lamentatione, ut, ſi quid unquam in longa vita nobis adverſi eodem tempore contigerit, memoremus. Quae ſint autem illa

damna, divinare difficile est. Sed cladis ipsius Varianae quis fuit dies? Quaesivi enim, et cum cura quidem: frustra: neminem enim veterum historicorum exorare potui, ut id me doceret. Non Dionem, non Velleium, non Tacitum, Florum, Zonaram, qui omnes hanc cladem (copiosius alii, alii brevius) commemorant: omnes diem tam insignem, quasi ex compacto, reticent. Video tamen, Beroaldum, Torrentium, aliosque, incompertum nobis diem reperisse: nempe accidisse hanc stragem a. d. IV. Non. Sext., quo etiam die ad Cannas male olim pugnatum a Romanis. Mirabar, quis hoc illos docuisset: nam praeter superiores historicos, etiam Plutarchus id nobis invidit, quum in Camillo de diebus atris disputans, similes huiusmodi casus non indiligenter colligeret: sed animadverti postea, manasse hoc παράκουσμα ἱστορικὸν ab uno Beroaldo, qui primus id notavit ad hunc Suetonii locum; ex eo reliqui εὐχερῶς nimis et ἀβασανίστως. Beroaldum, qui falso historicos id tradere ait, decepit Flori hic locus e lib. 4, 12, 35. *Varus perditas res eodem, quo Cannensem diem Paulus, et fato est et animo secutus.* Putavit, Florum hoc dicere: Varum eo die periisse, quo Paulus Cannensi proelio. Atqui Florus eleganter et εὐφήμως *diem* pro clade usurpat. Sic plane nos Francoceltae *la journée* pro clade vel pugna decretoria. Sic idem Florus lib. 2. c. 6. de Annibale et Scipione loquens: *Non fuit maior sub imperio Romano dies, quam ille, quum duo omnium et antea et postea ducum maximi, ille Italiae, hic Hispaniae victor, collatis cominus signis direxere aciem.* Olim seu ferro, seu iudicio controversia disceptanda erat, dies certus assignari solitus: ex eo more coepit vox *dies* pro die proelii aut clade ea die accepta usurpari, et similiter *pro iudicio:* quod in Cilicum idiotismo familiare fuisse, testis Hieronymus: inde illud Pauli Apostoli 1. Corinth. 4, 3. Ἀνακρίνεσθαι ὑπὸ ἀνθρωπίνης ἡμέρας.

Cap. 24. *In re milit. et commut. — et instituit*] Exempli gratia, quod notat Isidorus lib. 18. c. 3. *Pilam in signa constituisse fertur Augustus: propter nationes in cuncto orbe subiectas, ut magis figuram orbis ostenderet.* Cuius tamen historiae βεβαιωτὴν idoneum poscerem libens Isidorum.

Disciplinam severissime rexit] Ursini Codd. ut ipse testatur, *exegit:* quod etsi non improbo, pluris tamen apud me est tot librorum consensus. Sic *regere disciplinam* leges et apud alios inferioris aevi historicos, huius plerumque aemulos.

Ne legatorum quidem cuiquam] Non solum ergo militum uxores, si qui forte per illa tempora uxores habuere, sed ne legatorum quidem, maritos in provincias comitari solitae. Quod postea tamen licentia temporum vivo adhuc Augusto (imo ipsius Augusti exemplo, qui in Occidentem atque Orientem saepius meavit comite Livia) mutari coepit: et magis Tiberii principatu. Apparet ex ea relatione Caecinae, cuius Tacitus meminit lib. 3. Annal. 33. *Inter quae Severus Caecina censuit, ne quem magistratum, cui provincia obvenisset, uxor comitaretur.* Iuvenalis Sat. 8, 127. de rectoribus provinciarum loquens:

Si tibi sancta cohors comitum, si nemo tribunal
Vendit acer se comes, si nullum in coniuge crimen,
Nec per conventus, et cuncta per oppida curvis
Unguibus ire parat nummos raptura Celaeno:
Tunc licet a Pico numeres genus.

Nisi gravate] Sic prima editio. Scripti fere *gravato*, quod idem est. Μόλις, χαλεπῶς: non, ut quidam explicant, graviter affecto.

Ipsum bonaque subiecit hastae] Ut in aliis, ita in hoc quoque veterem morem retulit Augustus: testes Livius, Dionysius, Cicero, Valerius Max. et ICti lege 4. Dig. de re militari §. gravius. Vide amplius Festum in *portisculus*, et quae ad eum locum magnus interpres

notat. Vetus ſcriptor apud Suidam: Ἐμαστιγοῦτο ῥάβδοις, εἶτα ἐπ' ἐξαγωγῇ ἐπιπράσκετο, δειλίας καὶ ἀποδράσεως τίμημα φερόμενος, δοῦλος εἶναι. Videntur Polybii eſſe verba, et ad Romanos mores referenda. Sed haec fuſſe ad Polybii lib. 1.

Relegatum in agros] More ſervorum, qui dominum offenderant. Ulp. l. 55. Dig. de hered. inſt. *Si ſervus fuerit miſſus in villam, interim illic futurus quia dominum offenderat, quaſi ad tempus relegatus.* Livia quoque cara illa femina, apud Dionem lib. 55. p. 644. inter leviores poenas, quibus civium delicta caſtigari vult ab Octavio, κατάκλεισιν ἐν ἀγρῷ non permittit.

Citra commoda emeritor. praemior. exauctoravit] Sic et noſtri libb. ut Torrentii omnes.

Cohorteis ſi quae ceſſiſſent loco decimatas] Habes exemplum in ea cohorte, quae ad Promonam loco ceſſiſſet bello Dalmatico. Appianus in Illyricis. De ignominia κριθοφαγίας nemo melius Polybio lib. 6. c. 36. Meminit etiam Dio lib. 49. non uno loco.

Ut ſtare per totum diem iuberet] Inter leviores animadverſiones veterum fuerunt et ἕδραι et στάσεις ἄτιμοι. Ac videtur eius moris auctor fuiſſe Charondas, quem ait Diodorus Siculus lib. 12, 16. genus hoc ignominiae, ſummi ſupplicii loco in eos ſtatuiſſe, qui vel ordinem in acie deſeruiſſent, vel qui in delectu ad nomina non reſponderent; Προςέταξεν, ait, τοὺς τοιούτους ἐν τῇ ἀγορᾷ ἐφ' ἡμέρας τρεῖς καθῆσθαι ἐν ἐσθῆσι γυναικείαις. Livia apud Dionem lib. 55. p. 642. in praecipienda clementia Auguſto, ſic loquitur: Καὶ ἤδη γέ τινες καὶ ὑπὸ τοῦ μὴ τυχεῖν ὧν ἤλπιζον, καὶ ὑπὸ τοῦ διαμαρτεῖν ὧν ἐφίεντο, ἐσωφρονίσθησαν· ἕδραι τε ἄτιμοι, καὶ στάσεις ἐπονείδιστοι, τότε προλυπηθῆναι καὶ τὸ προφοβηθῆναι συχνοὺς βελτίους ἐποίησε. Vult animum coniugis a gravioribus ſuppliciis avertere et leniores malorum poenas proponit, quibus potius utatur: in his

ἕδρας ἀτίμους καὶ στάσεις ἐπονειδίστους, *sessiones inhonestas et stationes ignominiosas.* Plato de legg. lib. 9. ἀμόρφους ἕδρας, καὶ στάσεις καὶ παραστάσεις in eandem rem commemorat, cuius locum videtur Livia vel Dio potius imitari: quod si observassent Xiphilini interpretes, non tam turpiter errassent. Plutarchus in Antonio, κλισίαις ἀτίμοις προπηλακίζεσθαι non dissimiliter dixit. Reperio in disciplina militari Dacorum similem animadversionis modum. Iustinus lib. 32, 3. *Daci suboles Getarum sunt: qui quum Orole rege adversus Bastarnas male pugnassent ad ultionem segnitiae, capturi somnum capita loco pedum ponere iussu regis cogebantur.* Sed genere isto obiurgandi, quod plus habet ignominiae quam cruciatus, plurimum usi veteres Romani in disciplina militari sancienda. Exempla sunt apud Livium lib. 27. et Valer. Max. lib. 2. de C. Titio, equitum praefecto, qui arma hostibus tradiderat; et alibi alia.

Interdum tunicatos] Demptis sagulis, quibus militiae Romani utebantur. Lampridius in Alexandro c. 54. de exauctoratis militibus loquens: *Depositis etiam sagulis militaribus, omnes non ad castra, sed ad diversoria varia recesserunt.* De iisdem sentit Herodianus lib. 2, 13. in exauctoratione praetorianorum, qui Pertinacem neci tradiderant, τάς τε ζώνας καὶ τὰς ἐσθῆτας καὶ εἴτι σύμβολον ἔφερον στρατιωτικὸν ἀφαρπάσαντες, γυμνοὺς ἐξέπεμπον. Tunicatum apparere in publico magnum Romae et in castris fuit vilitatis et humilis sortis argumentum. Contra, interdum toga ignominiae caussa sumi iussa, sed abscissis laciniis deformis, ut apud Valer. Max. lib. 2, 7, 9. Nec dissimilis historia est, quae narratur primo Paralipomenon, c. 19, 4. Nam ibi quoque ignominiae caussa vestis praeciditur.

Discinctosque] Plut. ἀζώστους, Polyaenus λυσιζώνους. Olim qui aliquid serii facere parabant cingulo vestes alias fluxas constringebant: quod proprie Latini dicunt *accingere se operi.* Inde homo navus εὔζωνος

dictus; ſed, ſi res urgeret, discincti opus aggrediebantur. Heſiodus: *Γείτονες ἄζωστοι ἔκιον, ζώσαντο δὲ πηοί.* Valet ibi *ἄζωστος*, ſine mora ulla aut tergiverſatione. Ideo notant Graeci litteratores, poni *ζώσασθαι* interdum *ἐπὶ ἀργίας*. Adimebantur autem militibus ignominiae cauſſa cum cingulo interdum et calcei, ſive caligae. Valerius Max. lib. 2, 7, 9.

Cum decempedis vel etiam ceſpitem portantes] Hoc pacto indicabatur regradatio. In militia Romana ſua cuique pro loco, quem obtinebat in matriculis, dignitas: ut quisque fortiter fecerat, aut flagitium admiſerat, ita vel praeponebatur aliis, vel poſtponebatur, ut leg. 3. Cod. de commeatu. Infimus gradus erat tironum militiam auſpicantium, et caligatorum, quos nullum adhuc facinus egregium in altiorem promoverat gradum. His omnia fere incumbebant militiae munia: nam in multis eorum opera utebantur tribuni et centuriones, plane in modum ſervorum, ut ipſi queruntur apud Tacit. 1. Annal. 17. Inde ſunt iſti *munifices* appellati: quibus opponebantur *beneficiarii*, qui vacationem munerum militarium habebant. Qui igitur contra militarem diſciplinam aliquid admiſerant, ii regradatione puniebantur, fiebantque amiſſo ordine, in quem promoti fuerant, pro *beneficiariis* munifices. Sic refert Val. Max. 2, 7, 15. ſenatum permiſiſſe M. Marcello, ut eorum opera in expugnatione Syracuſarum uteretur, qui apud Cannas rempubl. deſeruerant: ſed ita, *dum ne quis ex eis munere vacaret.* Inde eſt, quod Auguſtus centuriones ignominiae cauſſa iubet cum decempedis ſtare et ceſpitem portantes: quorum multus uſus in tabernaculis conficiendis, aliisque obeundis militiae muneribus.

Ceſpitem portantes] Polyaenus 8, 3. *Ἐκέλευσε πλινθοφορεῖν δι' ὅλης ἡμέρας*: non exprimit vocem Latinam *ceſpes:* neque enim eſt *πλίνθος*, ſed *γῆς ἐκτομὴ βαθεῖα*, ut Plutarchus vertit in Pompeio. Gloſſarium:

cespes, *χορτόχλινθος*, *χορτόβολος*, *πλῆθος*. Legendum, *χορτόπλινθος*, *χορτόβωλος*, *πλίνθος*. Poterat omittere tertiam interpretationem. Animadvertimus, et alios auctores Graecos in ea voce exprimenda laborare.

Cap. 25. *Ambitiosius id existimans — militaris*] *Ambitiosius*, hoc est, blandius et *κολακικώτερον*. Nam appellare milites *commilitones*, eius ducis est, qui per blanditiam suos in officio velit retinere. Iustinus lib. 14, 2, 8. *Itaque Eumenes blandimentis agere; suppliciter singulos alloqui: nunc commilitones suos, nunc patronos appellans.*

Libertino milite] Servis in id ipsum manumissis. Vetustiores *libertos* vocabant, posterior aetas etiam *libertinos*.

Si tumultus in graviore annona metueretur] Qui metus frequens in urbe: utique postquam populus Rom. suffragii iure amisso coepit curare panem et Circenses solum. Vide Suetonium in Claudio, Symmachum locis plurimis, et Ammianum Marcellinum.

Bis usus est] Dio in actis anni DCCLIX et DCCLXII. Macrobius lib. 1. c. 2. *Caesar Augustus in Germania et Illyrico cohortes libertinorum complures legit, quas voluntarias appellavit.*

Servos adh. viris pecuniosioribus indictos] Quae, malum, ista dementia eorum, qui *periculosioribus* hoc loco scripserunt! Quae porro doctos viros superstitio incessit, ut ineptissimam lectionem tamdiu retinerent! Neque illos probo, qui *peculiosioribus* legunt: nam ea vox neque ferri potest, neque ullius *ἀξιοπίστου* libri auctoritate nititur. In omnibus enim, nostris quidem, est vera lectio, *pecuniosioribus*. Dio lib. 55. p. 652. *Παρά τε τῶν ἀνδρῶν καὶ παρὰ τῶν γυναικῶν δούλους πρὸς τὰ τιμήματα αὐτῶν σὺν τροφῇ ἑκμήνῳ λαβὼν ἠλευθέρωσεν.* Ubi *πρὸς τὰ τιμήματα* verte *ex censu*. Velleius in eadem historia 2, 111. *Viri feminaeque ex censu libertinum coactae dare militem.* Supina prorsus negligentia inter-

pretum Dionis eum locum perperam interpretantium. Iterum vero teſtificari cogimur, *pecunioſioribus* ſcriptum in melioris notae libris omnibus, ut Viterb., Pithoei, Liſlaei, ceteris: id ut non eſſet, tamen ex Dione facile erat videre intelligenti harum litterarum, ſic legi debere. Haec nobis animadverſa nuper et liquido probata. Quod nunc repetimus, in cauſſa eſt viri docti, quam hisce diebus non ſine admiratione legebamus, disputatio, contendentis, *peculioſioribus* recte ſcribi. Quaeſo autem, quo argumento? non alio validiore quam quod Sidonio dicatur *ager peculioſus in paſtoribus*, Epiſt. lib. 3, 2. Sed profecto ἄλλο γλαὺξ, ἄλλο κορώνη φθέγγεται: aliter, inquam, loquitur Suetonius, aliter Sidonius. Mihi vero is ſcriptor in re Latinitatis *improbus inteſtabilisque eſt.*

Sub priore vexillo habuit] Malim, *ſub primore vexillo.*

Quidquid auro argentoque conſtaret] Lege, *et quidquid:* nam omnino ita poſtulat ſententia. Militarium donorum atque adeo omnium praemiorum duo ſunt genera: quaedam τιμῆς σημεῖον ſolum habent, ut palma, θαλλὸς, haſta pura, corona graminea vel querna, et id genus per ſe nullius pretii vel parvi: ſed quae in pretio habentur propter id, quod per illa ſignificatur. In quibusdam ineſt et κτήματος δόσις et τιμῆς σημεῖον coniunctim. Haec proprie δῶρα appellat Ariſtoteles Rhet. 1, 5. ac notat vere, propterea et opum et gloriae cupidos doni eſſe appetentes: Ἀμφοτέρους γὰρ ἔχει, ὧν δέονται· καὶ γὰρ κτῆμα ἔστιν, οὗ ἐφίενται οἱ φιλοχρήματοι· καὶ τιμὴν ἔχει, οὗ οἱ φιλότιμοι. Huius generis ſunt torques ac phalerae aliaque multa, quae Auguſtum facilius dediſſe notat Suetonius quam vallares coronas. Erant iſtae quoque ex auro: ſed, ut aperte indicat Suetonius, pauco; ut pretio comparandae non eſſent cum torquibus ac phaleris: quare ad prius genus pertinent. Amplius enim erat in eis τιμῆς σημεῖον, quam κτήμα-

τος δόσις: contra in phaleris ac torquibus aliisque multis. Doctum virum non audio emendantem *quamquam auro argentoque*.

Quam vallares ac murales coronas] Quare omisit civicas? Hae, si materiae aestimationem spectes, omnium vilissimae: fuerunt enim initio ilignae, postea ex esculo, tandem quernae: si honorem eis habitum, omnium gloriosissimae et superbissimae, praeter obsidionalem. Quare parcissime omnium datae istae ab Augusto: quem et alii postea principes sunt secuti. Videtur *civica*, postquam coepit appendi foribus Impp. quasi propria eorum habita et pars maiestatis ipsorum. Ex his lucem accipit iocus Augusti apud Quintilianum lib. 6. c. 3. *D. Augustus*, ait, *quum ei Galli torquem aureum centum pondo dedissent, et Dolabella per iocum, tentans tamen ioci sui eventum, dixisset, Imperator, torque me dona: malo te, inquit, civica donare.* Quum Dolabellae torquem maximae indicaturae petenti, civicam potius se daturum ait Augustus, hoc ipso satis indicat, quanti faceret donum civicae, quam nisi coactus non daret.

Et sine ambitione] Οὐ χάριτι. Impp. Honorius et Arcadius Stiliconi magistro mil. *Honoris augmentum non ambitione, sed labore ad unum quemque convenit devenire.*

Quod ipsi quoque ius habuissent — quib. vellent] Id ius libera republ. penes eos erat, quorum auspiciis bellum gerebatur: postea sublata libertate, duces cum auspiciis hoc quoque ius amiserunt: non tamen repente, nec ἀθρόως, sed primum ea desierunt donare, quae honore praecellebant: deinde etiam alterius generis. Civicam sane sub Augusto iam et Tiberio raro dederunt. Tacitus 3. Annal. 21. *Quo proelio Rufus Helvius gregarius miles servati civis decus retulit, donatusque est ab Apronio torquibus et hasta: Caesar addidit civicam coronam: quod non eam quoque Apronius*

iure Proconsulis tribuisset, questus magis quam offensus.

Ἀσφαλὴς γὰρ ἐστ' ἀμείνων ἢ θρασὺς στρατηλάτης] Dux ἀσφαλὴς Latine *cautus*, cui opponitur *audens*, ut libro superiore c. 58. *dubium cautior an audentior.* Tacitus de Suetonio Paulino, 2. H. 25, 3. *Contator natura, et cui cauta potius consilia cum ratione, quam prospera ex casu placerent.* Ammianus Marcellinus lib. 16, 3. *Iulianus nec itinera nec flumina transiri posse sine insidiis putans, erat providus et cunctator: quod praecipuum bonum in magnis ductoribus, opem ferre solet exercitibus et salutem.* Appianus in Ἀννιβαϊκοῖς p. 321. refert, Augustum, Fabii Maximi, qui cunctator dictus est, factum in ore saepe habuisse. Idem Ἐμφυλίων lib. 5. p. 720. verbum Augusti memorat, οὐκ εὔβουλον εἶναι τὸ ῥιψοκίνδυνον. In Viterb. ubi pleraque Graeca eleganter sunt perscripta, hic tamen versus desideratur, relicto vacuo eius spatio. In ora vero haec adscripta est interpretatio ad verbum, ut ubique Graeci quod abest, *Accelera tarde sciens optime manentia in pugna bellatorem.* Quid dicemus? An nugas esse meras hominis Graece indocti? An talem aliquam Graecam lectionem reperit auctor huius interpretationis.

— — σπεῦδε βραδέως· τοῦτο γιγνώσκων ὅτι
τὰ λῷστα μίμνει ἐν μάχῃ τοὺς ἀσφαλεῖς.

Sed recta est lectio vulgata, quam et Memmianus confirmat.

Cap. 26. *Consulatum XX. aetatis anno invasit*] A. d. XIV. Kal. Septemb. Nec amplius deerant XX. anno Octavii, quam XXXVI dies. Non enim errant, neque Dio, lib. 46. neque Suetonius, ut scribit vir magnus: sed, ut opinor, aliud agens: nam res clara est, et certa. Factum autem hoc ab Octavio sine exemplo ullo, ait Dio lib. 46., recte sane: nisi unum Marium iuniorem excipias, qui et ipse *Consul ante annos vi-*

ginti per vim creatus est, inquit Florus epit. lib. 86. Sed quia mera vi id factum, cum eo noluit fortasse Dio Augustum comparare: qui per speciem saltem aliquam liberorum suffragiorum Consul est creatus. Solinus: *Caesar Augustus Consul creatus nonum decimum annum agens.* Tironi in historia Romana non imponant centuriones Caesariani, qui apud Appianum lib. 3. Ἐμφυλίων p. 582. petitionem illius defendere conantur exemplo Corvini et Scipionis, qui inferiores aetate facti sint Consules. Nam id falsum est et commentitium: sive Appiano hoc imprudenter exciderit, sive centuriones imprudenter iactarint. M. Valerius Corvinus annorum saltem duorum et viginti fuit: Scipio Africanus superior (nam illum intelligit) tam fere ultra aetatem Octavii, quam citra legitimam.

Hic faciet] Iulium Caesarem, aiunt, quum audiret, negari sibi consulatum, dixisse, κόπτοντα τὴν λαβὴν τοῦ ξίφους, ἥ δέ μοι δώσει. Appianus 2. Ἐμφυλίων. Alii hoc aliter.

Suo quemque tirocinio deduceret in forum] Mos ex Cicerone, Suetonio et aliis multis Latinorum notus, Appiano notatur Ἐμφυλ. lib. 4. Ἀτίλιος δὲ ἄρτι τὴν τῶν τελείων περιθέμενος στολὴν ᾔει, ὡς ἔθος ἐστι, σὺν πομπῇ φίλων ἐπὶ θυσίας ἐς τὰ ἱερά. Idem mos per provincias servatus, ut docet Apologia Apuleii. At Spartae longe aliter. Trogi breviator lib. 3. cum allusione ad morem Romanum: *Pueros puberes non in forum, sed in agrum deduci praecepit.*

Ceteros autem sex] Lege, inductis vocibus *autem sex*, ita, *ceteros, aut novem aut sex.* Ita Viterb., Pithoei, Lisslaei et ex editis optimus quisque, ut Robert. Steph. Nec potest aliter.

Quum mane pro aede Capitolini Iovis] Ex more omnium Consulum, consulare sacrum facturus ascenderat in Capitolium.

Paullulum curuli ſella praeſediſſet] Ut magiſtratum auſpicaretur, praeſedit curuli ſella, et ſui adeundi poteſtatem fecit. Viro docto, qui ad ſtrenas refert, non asſentior: non enim ea cauſſa Conſuli veniendi in Capitolium: quae autem de Auguſti ſtrenis alibi narrantur, nihil huc pertinent.

Cap. 27. *Triumvirat. reip. conſtituendae*] Graeci hiſtorici triumviros reip. conſtituendae ἁρμοστὰς appellant: notatque Appianus, ſimilem magiſtratum fuiſſe eorum, quos Lacedaemonii mittebant in captas a ſe urbes. Verius dixeris, decemviros illos, quos Romani in ſubactas provincias ad ordinationem mittere ſoliti, ſimiles fuiſſe ἁρμοσταῖς Spartanorum, τοῖς καθισταμένοις σφὶν τὰ ὑπήκοα, ut idem auctor loquitur. At triumviris iſtis, ut et dictatoribus ſimiles apud Graecos fuiſſe, qui turbato inteſtinis malis reip. ſtatu, ad eam conſtituendam ſoliti creari: hos Theſſali ἀρχούς, Lacedaemonii ἁρμοστὰς (ſed qui a ſuperioribus harmoſtis longe differrent) appellarunt, φοβούμενοι βασιλεῖς ἢ τυράννους καλεῖν, ait Dionyſ. Halic. lib. 5, 83. etſi revera tyrannica aut regia poteſtate erant praediti. Agathias lib. 1. Φράγγων ἁρμοστὰς imitatione veterum vocat, quos Franci captis a ſe urbibus in Italia praeficiebant: ſic accipiendum et lib. 4. eiusdem. Iſtos veros triumviros Graeci Latinorum imitatione τριῶν ἀνδρῶν appellant, ut in nummis Auguſti: Γ. ΙΟΥΛΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡ ΤΡΙΩΝ ΑΝΔΡΩΝ. Item in alio: ΚΑΙΣΑΡ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΤΡΙΩΝ ΑΝΔΡΩΝ L. Δ. Exſtant et alii ad hunc modum. Dio lib. 41. triumviratum vertit τριαρχίαν.

Reſtitit quidem aliquamdiu] Ad tertium usque diem. Plutarchus. Cauſſam pete ex Dione, lib. 47.

Magnopere contendit, ne cui parceretur] Si prudentia ab honeſtate et probitate ſeparari poteſt, dicam conſilium prudentiſſimum fuiſſe, etſi impium et ſaeviſſimum. Geminum huic illud fuit, quod olim ſapientiſſimus ſenex Herennius Pontius pater filio dedit, conſul-

tus ab eo, quum ad Furculas Caudinas inter duos ſaltus clauſos exercitus Romanos teneret. Adi ad Livium lib. 9. c. 3. At de Octavio longe alia narrat Dio: nempe ſervatos ab eo, quotquot ſervari potuerint.

C. Toranium tutorem ſuum] Dubitanter Appianus 4. de bell. civ. p. 596. λεγόμενον, ait, ὑπό τινων ἐπιτροπεῦσαι Καίσαρος. Vir doctus, qui notat, procuratorem vocari ab Appiano, non attendit ad ſignificationem vocis Graecae.

In cuius tamen pertinaciae poenitentiam] Sic fere loquitur de eodem Auguſto Appianus lib. 4. p. 619. Αὐτὸν ὁ Καῖσαρ ἐς ἀπολογίαν τῆς Κικέρωνος ἐκδόσεως etc.

T. Iunium Philopoemenem] Dio tantum Philopoemenem vocat, Appianus Philemonem, quo modo ſcriptum offendi in quibusdam optimae notae Latinis Codd. Patronum huius Dio T. Vinium nominat: quam lectionem probo, et lego hic quoque *T. Vinium.* Atque ita iam inveni in cod. Memmiano. Liberti enim δύο τοῦ ἀπελευθερώσαντος προςέλαβον ὀνόματα, ait Artemidorus lib. 5. Oneiroc. et hodie omnibus notum. Quare omnino ita hic edendum fuit. Lego etiam apud Appianum 4. Ἐμφυλ. p. 614. ſic: Οὐίνιον δὲ ἀπελεύθερος αὐτοῦ Οὐίνιος Φιλοποίμην.

Equeſtri dignitate decoravit] Noſtri quoque Mſſ. *honoravit;* ἐτίμησε: ſed prima editio, *decoravit.*

In eadem hac poteſtate] Viterb. *tempeſtate*, καιρῷ, ferri poteſt.

Nam et Pinarium] Lego, *Nam et T. Pinarium;* ac de eo T. Pinario interpretor, cuius non infrequens apud Ciceronem mentio: ex quo auctore ſatis liquet, bonarum artium et partium fuiſſe hunc virum.

Curioſum ac ſpeculatorem ratus] Proprie curioſus eſt πολυπράγμων. Plautus Sticho 1, 3, 55. *Curioſus nemo eſt, quin ſit malevolus,* hoc eſt, πᾶς πολυπράγμων κακοήθης, ex Plutarcho περὶ πολυπραγμοσύνης c. 2. No-

lo excusare scelus Augusti: sed et ille peccavit, qui vel curiosus fuit, vel cur existimaretur, commisit. Speculatores fuisse milites, quos Plutarchus in Galba c. 30. διωπτῆρας καὶ διαγγέλλους vocat, pridem docti sumus a doctis. Horum munus erat, ut ubicunque essent, vicem fungerentur ὠτακουστῶν, ac si quid ducum vel principum cognitione dignum intellexissent, ad eum statim iter instituerent. Iidem a celeritate, qua utebantur in conficiendis itineribus, πτεροφόροι dicti. Hesychius: πτεροφόροι· τέλος τὶ στρατιωτικόν. Plutarchus Galba: Καὶ πτεροφόροι συνεχῶς ἐφοίτουν, ἀεί τι προςχαρεῖν ἐκείνῳ φράζοντες. Iuvenalis Satira 4, 146.

— — — — — festinare coactos,
Tanquam de Cattis aliquid torvisque Sicambris
Dicturus: tanquam e diversis partibus orbis
Anxia praecipiti venisset epistola pinna.

Somnia sunt, opinor, quae ad hunc locum effudit editus nuper a doctissimo Pithoeo Scholiastes, de pinna in litteris Coss. super re tristi. Vetus tamen id commentum est, et cui fingendo ansam Virgilii locus hic dedit, e lib. 9, v. 473. *Interea pavidam volitans pennata per urbem Nuntia fama ruit.* Nam ad eum locum sic notatum invenias in veterum interpretum farragine: *Quidam volunt ideo hic famam pinnatam a poeta inductam, quae tumultum et res adversas nuntiet, ut illud tangere videretur, quod qui bellum nuntiaret,* pinnatas litteras *diceretur afferre.* Melius Aristides in illo excellentissimo Romae Panegyrico, 1, p. 361. epistolas, quae de publicis rebus mittebantur, tanta celeritate perlatas, ut pennis ferri viderentur. *Imperatori,* ait, εὐμαρίᾳ πολλῇ καθημένῳ πᾶσαν ἄγειν τὴν οἰκουμένην δι' ἐπιστολῶν· αἱ δὲ μικρὸν φθάνουσι γραφεῖσαι, καὶ πάρεισιν, ὥςπερ ὑπὸ πτηνῶν φερόμεναι. Speculatores Dio vocat διόπτας et ἐρευνητὰς, et separat eam militum τάξιν, ab ordine tabellariorum, quibuscum videntur docti illos confundere. Locus est in fragmen-

tis Urſini 83. p. 423. Ταῦτά τε οὖν αὐτοῦ πολλοὶ ᾐτιῶντο, καὶ ὅτι καὶ τὸν Ἀδούεντον ἐν τοῖς διόπταις τε καὶ ἐρευνηταῖς μεμισθοφορηκότα, καὶ τὴν ἐν αὐτοῖς τάξιν λελοιπότα, ἔς τε τοὺς γραμματοφόρους τελέσαντα, καὶ πρόκοιτον ἀποδειχθέντα. Speculatores, ut ex hoc loco apparet, inferiores ordine tabellariis: quos etiam milites fuiſſe, declarat alter locus eiusdem: Ὀχημάτων τε ἐνταῦθα, ὡς καὶ στρατιώτης τὶς τῶν ἀγγελιαφόρων ὢν ἐπέβη.

Et Tedium Afrum] Scripti quidam *Rhedium*. Eſt ſane obſcura haec gens Tedia. Legi tamen apud Iuvenalem in antiquis membranis, *Tedia non lambit:* non *Media*, ut in editione optimi doctiſſimique Pithoei. Vulgo *Taedia*.

Q. Gallium Praetorem] Sic legendum ex Mſſ. et Appiano, apud quem ſolum hanc hiſtoriam legas. Periit anno DCCXI extremo.

Oculis eius ſua manu effoſſis] O feritatem! ſed fecit non primus. *Sylla*, ait Valerius Max. 9, 2, 2. *Marium non prius vita privavit, quam oculos infelicis erueret.*

Urbe interdicta dimiſſum] Appianus ex Auguſti libris, vel alicuius Caeſariani, lib. 2. bell. civ. p. 587. Ὁ δὲ Καῖσαρ ἐς τὸν ἀδελφὸν ἐκέλευσε χωρεῖν· καὶ δοκεῖ νεὼς ἐπιβὰς οὐδαμοῦ ἔτι φανῆναι.

Tribunitiam poteſtatem perpetuam recepit] Tribunitia poteſtas Auguſto decreta anno DCXXIV poſt victum Antonium, Dio lib. 51. ſuſcepta tamen ab eo, anno tantum DCCXXXI, idem lib. 53. et veterum Faſtorum fragmenta. Species tamen quaedam tribunatus iam ante fuerat eidem tributa, victo Sex. Pompeio anno DCCXVIII. Dio lib. 49. Exemplum primum eſt a Iulio, cui S. C. delata ἡ ἐξουσία τῶν δημάρχων διὰ βίου. Dio lib. 42. et 44. Huius dignitatis ea fuit vis, ut ſacroſanctus Auguſtus efficeretur inſtar tribunorum: utque appellantibus ipſum et intra pomoerium (quod

ius tribuni habuerunt) et intra proximum miliare (quod nulli unquam tribuno ius fuit) opem ferre poſſet. Tacitus 3. Annal. 56. *Tiberius poteſtatem tribunitiam Druſo petebat. Id ſummi faſtigii vocabulum Auguſtus reperit, ne regis aut dictatoris nomen adſumeret, ac tamen appellatione aliqua cetera imperia praemineret.* Quod diximus de opis latione, habemus a Dione, cuius verba ſunt lib. 51. *Καὶ τὸν Καίσαρα τήν τε ἐξουσίαν τὴν τῶν δημάρχων διὰ βίου ἔχειν, καὶ τοῖς ἐπιβοωμένοις αὐτῶν, καὶ ἐντὸς τοῦ πωμηρίου, καὶ ἔξω μέχρι ὀγδόου ἡμισταδίου ἀμύνειν, ὃ μηδενὶ τῶν δημαρχούντων ἐξῆν.* In his verbis et ſimili loco, qui habetur lib. 54. *ὄγδοον ἡμιστάδιον*, *ſeptem ſtadia cum dimidio* interpretamur, hoc eſt, miliare unum. Sic ſemper apud Dionem ſtadia ſeptem cum dimidio unum miliare efficiunt, qui fuit quorundam veterum podiſmus, ut ex multis ſcriptoribus liquet. Genus loquendi, quo Dio uſus, fuſe nobis expoſitum nuper ad Theophraſti Characteres. Quod eo moneo, quia interpretes eius, non intellecto eo, plurimos Dionis locos vel depravarunt correctionibus ſuis, vel depravatos ante non emendarunt, aut certe perperam interpretati ſunt. Quaedam obiter viſum annotare lib. 52. Verba ſunt Maecenatis de praefecto Urbi loquentis: *Ἵνα τὰς τοῦ θανάτου τοῖς τε ἐν τῇ πόλει, πλὴν ὧν ἂν εἴπω, καὶ τοῖς ἔξω αὐτῆς μέχρι πεντήκοντα καὶ ἑξακοσίων σταδίων οἰκοῦσι, κρίνῃ.* Non eſt dubium, Dionem exprimere hic voluiſſe id intervallum, quod apud I. C. de offic. praef. Urbi l. 1. §. 4. legitur. Quare ſcribendum aio, *μέχρι πεντήκοντα καὶ ἑπτακοσίων σταδίων*, hoc eſt, intra centeſimum lapidem. Auctor ipſe Dio ita emendandi: ſubdit enim: *Τήν τε Ἰταλίαν πᾶσαν τὴν ὑπὲρ πεντήκοντα καὶ ἑπτακοσίοις ἀπὸ τῆς πόλεως σταδίοις.* Simile mendum obſidet hunc quoque locum e lib. 55. ubi inter remedia laborantis annonae refertur decretum Auguſti: *Τὸ τὰ ἀνδράποδα τὰ ὤνια ὑπὲρ πεντήκοντα καὶ ἑξακοσίους σταδίους ἐξωσθῆ-*

γαι. Scribi debet hic quoque *ἑπτακοσίους.* Male enim χ' posuerunt pro ψ'. At Xiphilini codd. veram lectionem adhuc retinent.

Quamquam sine censurae honore] Vide ad lib. 1. c. 76.

Censum tamen populi ter egit] Habes in lapide Ancyrano.

Cap. 28. *De reddenda rep. bis cogitavit*] Intellige τὸ *cogitavit* cum effectu: nam alioquin et simulavit ipse semper se rempubl. velle reddere: et tandem, ut posset, optavit non simulate, sed ex animo, si fides ulla ipsi habenda. Verba eius exstant apud Senec. in lib. de brevit. vit. *Divus Augustus, cui dii plura quam ulli praestiterunt, non desiit quietem sibi precari, vacationem a republ. petere. Omnis eius sermo ad hoc semper revolutus est, ut sibi pararet otium.* Mox: *In quadam ad senatum missa epistola, quum requiem suam non vacuam fore dignitatis, nec a priore gloria discrepantem pollicitus esset, haec verba inveni: sed ista fieri speciosius quam promitti possunt: me tamen cupido temporis optatissimi mihi provexit, ut quum rerum laetitia moretur adhuc, perciperem aliquid voluptatis ex verborum dulcedine.* Suetonio *reddere remp.* est, quod pluribus Dio lib. 53. dicit, *ἀποδιδόναι τῷ δήμω καὶ τὰ ὅπλα, καὶ τὰ ἔθνη, καὶ τὰς ἀρχὰς, καὶ τὰ χρήματα.* Sic apud Senecam, *possidere rempublicam.*

Taedio diuturnae valetudinis] VII. suo consulatu, ut narrat Dio init. lib. 53. nisi aliquis malit ad ea referre, quae in XI. consulatu gessit, de quo quidem Dio in eod. lib. extremo.

Magistratibus ac senatu domum accitis] Dio lib. 53. fin. *Τὰς ἀρχὰς, τούς τε ἄλλους τοὺς πρώτους καὶ τῶν βουλευτῶν καὶ τῶν ἱππέων ἀθροίσας.* Errat igitur vir eruditus, quum emendat *magist. e senatu.*

Ita mihi salvam ac sospitem rempublicam] Dignum principe iusiurandum. Ammianus lib. 24. c. 10. *Animabat Iulianus exercitum, quum non per charitates, sed per inchoatam negotiorum magnitudinem deieraret assidue:* Sic sub iugum mitteret Persas: Ita quassatum recrearet orbem Romanum. *Ut Traianus fertur aliquoties iurando dicta consuevisse firmare.* Sic in provinciarum speciem redactam videam Daciam: Sic pontibus Istrum, Euphratem superem: et similia plurima. Hactenus Ammianus. Tale illud Planci Imperatoris in epist. ad Cic. lib. 10. ad Famil. 9. *Ita ab imminentibus malis resp. me adiuvante liberetur.* At in Octavio, quando remp. primum capessebat, damnatum illud a bonis: *Ita mihi parentis honores consequi liceat.*

Remp. sistere in sua sede] *Sedes* est basis, *κρηπίς*. *Sistere*, *ἀνορθοῦν*, *ἱστάναι*. Est enim (quod non advertunt interpretes) translatum e columnis vel colossis, qui magno nisu in suam basim (*βωμὸν* interdum Graeci vocant) restituuntur, ut in eo exemplo, quod narrat Socrates lib. 1. c. 20. Ita loquitur Isocrates Archidamo: *Ἐὰν κατορθώσωμεν, καὶ τὴν πόλιν εἰς ταυτὸ καταστῆσαι δυνηθῶμεν, ἐξ ὧνπερ ἐκπέπτωκε.* Eadem translatio in illis mox, *mansura in vestigio suo fundamenta reip.* Symmachus epist. 46. lib. 3. *Ita volvenda attulit dies, ut domini nostri Gratiani fortissima simul ac felicissima manu nutantia reip. pondera fulciantur.* Sic obiter emendabis illum locum: nam vulgo *gratiam* pro *Gratiani.*

Fecitque se compotem voti] Audax dictum. Statius 9. Thebaid. de Capaneo, 551. *Sic ait, et voti sese facit ipse potentem.* Vetus dictum est Romanorum: *Sapiens ipse fingit fortunam sibi.* Apud Plautum, Ciceronem, Sallustium, et Cornel. Nepot. Seneca epist. 31. *Quid votis opus est? fac te ipse felicem.* Et ad hoc exemplum multa apud Stoicos impietati proxima.

Urbem neque pró] Corruperant hunc locum, qui putabant, a ſuperioribus illa pendere: falſo: nam ſi in capita ſecari debuit Suetonius, hinc erat ducendum principium eorum, quae vulgata diviſione capitibus continentur 29. et 30. More enim ſuo auctor, toti illi ſermoni iſtud veluti caput et breve praepoſuit.

Pro maieſtate imperii] Sic in veteri lapide poſito in honorem Auguſti ob munitas vias, PRO DIGNITATE IMPERII.

Inundationibus incendiisque obnoxiam] Tacitus de incendio Neroneo, lib. 15. Annal. 38. *Ignis anteiit remedia velocitate mali, et obnoxia urbe arctis itineribus huc et illuc flexis atque enormibus vicis, qualis Roma fuit.* Sed vide Strabonem lib. 5. p. 162. De inundationibus ſubit mirari, quum ea res cauſſas naturales et manifeſtas haberet, ſemper tamen Tiberim exundantem pro magno prodigio habitum et in Acta relatum.

Iure ſit gloriatus marmoream — accepiſſet] Aliorſum trahit Dio lib. 55. p. 676. Auguſti dictum, quem morientem dixiſſe refert, *ὅτι τὴν Ῥώμην γηΐνην παραλαβὼν, λιθίνην ὑμῖν καταλείπω.* Et addit ſuum interpretamentum: *Τοῦτο μὲν οὖν οὐ πρὸς τὸ τῶν οἰκοδομημάτων αὐτοῖς ἀκριβὲς, ἀλλὰ πρὸς τὸ τῆς ἀρχῆς ἐχυρὸν ἐνεδείξατο.* At Suetonius non de imperii firmitudine, ſed de publicis aedificiis accipit. Iulianus in Caeſaribus ad Dionis mentem accedit, qui ſic gloriantem inducit Auguſtum, reſpiciens haud dubie illius hoc dictum: *Ὑπὸ τῶν ἐμφυλίων στάσεων τὴν Ῥώμην ὁρῶν εἰς ἔσχατον ἐλαύνουσαν πολλάκις κίνδυνον, οὕτω διεθέμην τὰ περὶ αὐτὴν, ὥστε εἶναι δι' ἡμᾶς, ὦ θεοὶ, τὸ λοιπὸν ἀδαμαντίνην.* Idem Iulianus Auguſti vocem ſpectaſſe videtur, quum diceret Antiochenis, velle ſe ipſorum urbem facere marmoream. Libanius legatione ad Iulianum de Antiochia: *Σὺ γάρ τι τῇ πόλει πρώην μεμφόμενος, Ἐγὼ δὲ, ἔφης, αὐτὴν διενοούμην ποιῆσαι μαρμαρίνην· οὕτω γὰρ εἶπες τῷ ῥήματι.* Notabis, quomodo verterit illa Dio

latericiam et *marmoream:* alii Graeci pro *latericiam* dixerunt πηλίνην. Allufit autem Auguftus ad antiquiffima Romanorum aedificia, de quibus Varro Ταφῇ Μενίππου: *Antiqui noftri domibus lateritiis paullulum modo lapidibus fuffundatis, ut humorem effugerent, habitabant.* De iis Plinius lib. 35. c. 14.

Quantum provideri humana ratione potuit] Ὅσον ἦν προορατὸν ἀνθρωπίνῃ προνοίᾳ, Xenophon. Hoc autem ideo additum, quia fati neceffitas humanis confiliis rumpi non poteft, ut ait Livius.

Cap. 29. *Forum cum aede Martis ultoris*] De Augufti foro apud Ovidium in 5. Faft. 552. atque apud fcriptores alios multa. Sed notanda verba Servii recens a Daniele editi, ad illa: *Furor impius intus Saeva fedens fuper arma,* etc. Notat enim Servius: *In foro Augufti introeuntibus ad finiftram fuit bellum pictum, et Furor fedens fuper arma aeneis vinctus, eo habitu, quo poeta dixit.*

Ut de bellis triumphisque hic confuleretur fenatus] Ovidius de hoc templo, 5. Faft. 556. *Hinc fera Gradivum bella movere decet.* Olim in Capitolio. Appianus Punic. p. 42. Ἡ δὲ βουλὴ ἐξέφαινέ τε τὴν γνώμην, καὶ ἐς τὸ Καπιτώλιον, οὗπερ εἰώθασι περὶ πολέμου σκοπεῖν, συνελθοῦσα ἐψηφίσατο.

Templ. Apoll. in ea parte Palat. domus excitavit] Vir doctus, qui *exertavit* pro *excitavit* repertum in uno fortaffe aut altero cod. amplectitur, non magis probat mihi fententiam fuam, quam doctus alter ille, qui apud A. Gellium mavult legi in verbis Quadrigarii, lib. 9. c. 13. *lingua exerrare,* quam *linguam exertare.* Quae lectio et elegantiffima eft, et omnium aliorum hiftoricorum narratione confirmatur, qui in ea re ufi plerique verbo *exerere.* Nec aliter Plinius quoque lib. 35. Nec moveor, fi in uno aut altero cod. fic fcriptum exftat: nam in pluribus multo aliter eft. Sic fane antiquiffimum exemplar, quod ipfi vidimus.

Lecticam eius fulgur perſtrinxiſſet] Vel, ut alii libri, *praeſtrinxiſſet.* Fulgur autem pro fulmine, ut in Domitiano c. 15. *Tot fulgura facta auditàque ſunt*, et ita ſemper in libris olim aruſpicum: ſaepe etiam Plinius, et optimus quisque Latinitatis auctor. Gloſſarium: Κεραυνοβόλιον ἡμερινὸν, *fulgurium.* Lege, *fulgur dium.* Feſtus: *Dium fulgur appellabant diurnum, quod putabant Iovis, ut nocturnum Summani.* Gloſſae: Κεραυνοβόλιον ἀπὸ πρωῒ νυκτερινὸν, *fulgor ſubmanum.* Ita accipe vocem *fulgor* in Conſtantini conſtitutione, Cod. Theodoſ. de paganis ſacrificiis et templis: *Si quid de palatio noſtro aut ceteris operibus publicis deguſtatum fulgore eſſe conſtiterit, retento more veteris obſervantiae, quid portendat, ab haruſpicibus requiratur.*

Sed et ceteros viros principes ſaepe hortatus eſt] Notemus igitur in his Taciti verbis magnam μείωσιν Annal. lib. 3. c. 72. *Erat etiam tum in more publica munificentia; nec Auguſtus arcuerat Taurum, Philippum, Balbum, hoſtiles exuvias, aut exundantes opes, ornatum ad urbis et poſterum gloriam conferre.*

Aedes Herculis Muſarum] Sustulimus τὸ *et*, ſecuti libb. noſtros et hiſtoriam. Haec aedes in regione nona fuit. Vide urbis deſcriptionem. Ovidius de ea 6. Faſt. 799.

— — — clari monumenta Philippi
Aſpicis: unde trahit Martia caſta genus.

Atrium Libertatis] Fuit in Aventino. Vide Livium et Ovidium in Idib. Aprilis. Eo docti tanquam ad λέσχην conveniebant. Ovidius 3. Triſt. 1, 71.

Nec me, quae doctis patuerunt prima libellis
Atria, Libertas tangere paſſa ſua eſt.

Ibidem fuit tabularium, in quo ſervata acta publica. Livius lib. 45, 16. *Cenſores ex templo in atrium Libertatis aſcenderunt, et ibi ſignatis tabellis publicis clauſoque tabulario, et dimiſſis publicis ſervis* etc.

Hinc etiam intelligimus loci formam: erat enim similis atriis aedium privatarum, quae habebant tablina et pinacothecas adiunctas; in medio erat area sub dio, columnis cincta: ideo is locus etiam *perifiylium* appellatus. Idem quoque *impluvium* dicebatur. Atque hoc proprie atrium est, non atrii pars: nam *atrium*, ab *αἴθριον*, significat locum in aedibus sub dio. Graeci ὕπαιθρον frequentius vocant: sed αἴθριον pro atrio notavimus saepe apud LXX et Iosephum. Tertullianus in loco Ezechiel. c. 9. *subdival* vertit. Exstat et apud Lucianum, neque dubium esse potest, inde dictam vocem Latinam: nam Varronis aliorumque veterum notationes quis non rideat? Etiam illi errant, qui atria fuisse tecta volunt, quia dixit Ausonius in Mosel. v. 49. *laqueata atria*. Neque animadvertunt eam vocem, ut apud Graecos *μέγαρον* et *αὐλή* pro palatiis procerum poni: at in iis, quae proprie atria dicebantur, non aliud tectum erat, praeter alas aedificii, quae velut porticus circa medium subdival efficiebant. Ideo docte auctor Glossarum: *atrium, περίστωον, μέσαυλον.*

Cap. 30. *Spatium urbis in regiones — divisit*] Regiones quidem XIV, vicos vero CCCXXIV, si satis certa haec in fragmento Rufi lectio: nam Victor aperte vitiatus. Non assentior interpretibus, qui Augustum negant fuisse divisionis urbis in regiones XIV auctorem: nam si ea partitio Augusto antiquior, cur eius non meminit Varro de lingua Latina lib. 4. Dionis tamen ambigua verba lib. 55. p. 634. ex quibus expresse eam sententiam non elicias. Regiones autem ille *μέρη* vocat simpliciter. Socrates in ecclesiast. hist. *κλίματα*. Alii Graeci *ῥεγεῶνας*, unde in Suida *ῥεγεωνάρχης* dicitur, et apud Hesych. *ῥεγεωνάριος*, *curator regionis:* nam male ipse interpretatur *γειτονίαρχος*: is enim est *vicomagister*.

Instituitq. — magistri e pl. cuiusq. viciniae electi] Viterb. *lecti*. Suetonium brevitas interdum reddit ob-

ſcurum, ut hic: quod enim ait de annuis magiſtratibus, quibus commiſſae regiones urbis, tam de novis magiſtratibus in eam rem creatis poteſt intelligi, quam de ordinariis: quae ſententia verior: neque enim novi magiſtratus creati ex inſtitutione Auguſti, qui curarent regiones, ut falſo docti quidam tradunt: ſed eam curam curavere aediles, tribuni, Praetores. Idque ad Severi tempora ſervatum. Haec omnia Dio in actis anni DCCXLVII clariſſime docet, lib. 55. p. 634. cuius verba ſic ſcribenda: *Καίτοι καὶ ἐκείνων* (nempe *τῶν ἀγορανόμων*, non, ut Xylander, *τῶν στενωπάρχων*) *καὶ τῶν δημάρχων τῶν τε στρατηγῶν πᾶσαν τὴν πόλιν εἰς δεκατέσσαρα μέρη νεμηθεῖσαν, κληροῦν προςταχθέντων· ὃ καὶ νῦν ἔτι γίνεται.* Legitur vulgo *κλήρῳ* mendoſe; nam vel *κληροῦν* ſcribendum, vel ſic, *κλήρῳ σφίσι διανέμειν προςτάχει.* In deſcriptionibus urbis Victoris et Rufi, duo curatores urbis regioni cuique asſignantur: quod cuius principis ſit inventum, neſcio: Auguſti non eſſe, hoc ſcio. Vicorum magiſtros autem, ſive viocuros, iam inde ab antiquiſſimis temporibus Romae fuiſſe certum eſt. Fuit et nova Roma in regiones XIV diviſa, habuitque ſuos curatores et vico-magiſtros.

Adverſus incendia — commentus eſt] Strabo lib. 5. p. 162. Dio lib. 55. p. 648. in anno DCCLIX, et I. C. Dig. de offic. praeſ. vigil. Ante aediles incendiorum curam habuerunt, ut ex variis eiusdem Dionis et Appiani locis conſtat. Erant autem cohortes praefecti vigilum e libertinis conſcriptae: propterea alii milites per contemtum eos vocabant *ſparteolos.* Ut opinor, a funibus, quorum multus uſus in reſtinguendis incendiis; vel a ſparteis tunicis, quibus erant amicti; vel etiam a genere calceamentorum: nam huiusmodi hominum ſoleae e ſparteis funibus contexebantur interdum, ut docemus alibi. Sic eos nominat vetus Iuvenalis Scholiaſtes ad haec verba ex lib. 5, 505. *Diſpoſitis praedives hamis,* notans, *per translationem*

diſciplinae militaris ſparteolorum Romae, quorum cohortes in tutelam urbis cum hamis et cum aqua vigilias curare conſueverunt vicinis. Sic accipio apud Tertullianum in Apologia c. 39. *Ad fumum coenae Serapicae ſparteoli excitabuntur: de ſolo triclinio Chriſtianorum retractatur.* Innuit elegantiſſime ſcriptor Afer, tantum apparatum coenae Serapicae eſſe ſolitum, ut milites cohortium praefecti vigilum, illum locum, ubi parabatur, obſervandum haberent: non enim magnum convivium ſine magno igne paratur: inde incendii metus, quem ait excitare ſparteolos. Nihil etiam vetat, eam vocem ibi interpretari de gumiis, lurconibus et paraſitis, quos certum eſt omnes epularum occaſiones ſectari. Huiusmodi hominum proprium eſt, *omnis fumi eſſe non imperitos,* ut ait Apuleius in Apologia; et nos ibi nuper expoſuimus. Itaque ſparteoli venuſtiſſime dicentur: quia ſparteoli, id eſt, vigiles, dum intenti ſunt ad omnem incendii caſum, fumos caminorum ſollicite obſervant. Seneca epiſt. 68. *Intervenerunt quidam amici, propter quos maior fumus fieret: non hic, qui erumpere e lautorum culinis et terrere vigiles ſolet: ſed hic modicus, qui hoſpites veniſſe ſignificaret.*

Quo autem facilius urbs adiretur] Dio in anno U. C. DCCXXVII, lib. 53. p. 585. et in a. DCCXXXIV, lib. 54. Strabo lib. 5. p. 602. Exſtant et nummi in memoriam eius rei cuſi, cum hac inſcriptione: S. P. Q. R. CAES. AUGUSTO QUOD VIAE MUN. SUNT. Fuerunt et ſtatuae variis locis quum in urbe tum per provincias ob eam curam eidem Auguſto poſitae, ut Dio quoque teſtatur. Tale eſt iſtud monumentum, quod hodieque Emeritae in Hiſpania reperitur: (apud Gruter. XLIX, 4.)

IMP. CAES. DIVI. F. AUGUSTUS. PONT. MAX. COS. XI. TRIBUNIC. POTEST. X. IMP. VIII. ORBE. MARI. ET. TERRA. PACATO. TEMPLO. IANI. CLUSO. ET. REP. P. R. OPTIMIS. LEGIBUS. ET. SANCTISSIMIS. INSTITUTIS. REFORMATA. VIAM.

SUPERIOR. COS. TEMPORE. INCHOATAM. ET. MULTIS. LOCIS. INTERMISSAM. PRO. DIGNITATE. IMPERII. P. R. LATIOREM. LONGIOREMQUE. GADEIS. USQ. PERDUXIT.

Reliquas triumphal. viris ex manubiali pecunia] Hoc verius quam, ut Dio ait, quibusdam e senatoribus: neque ex pecunia manubiali, sed propriis impensis: Τὰς ἄλλας ἄλλοις τισὶ τῶν βουλευτῶν ἐπισκευάσαι οἰκείοις τέλεσι προςέταξε.

Aedes sacras vetustate collapsas — refecit] Vide inscriptionem Lapidis Ancyrani. Ovidius 2. Fast. 59.

Cetera ne simili caderent labefacta ruina
Cavit sacrati provida cura ducis:
Sub quo delubris sentitur nulla senectus
Nec satis est homines, obligat ille deos.
Templorum positor, templorum sancte repertor,
Sit superis opto mutua cura tui.

Versu penultimo puto legendum *refector,* non *repertor.* Livius 4, 20. Augustum *templorum omnium conditorem aut restitutorem* vocat. Imitatus est hunc locum, ut alios multos ex hoc praesertim libro, Eginhartus de vita Caroli Magni. *Praecipue tamen,* ait, *aedes sacras ubicunque in toto regno suo vetustate collapsas comperit, pontificibus et patribus, ad quorum curam pertinebant, ut restaurarentur, imperavit.*

Gemmasque aut margaritas] Manilius lib. 5, 509.

Hinc augusta nitent sacratis munera templis
Aurea Phoebeis certantia lumina flammis,
Gemmarumque illi radiantes lucibus ignes.

Vide Macrobium Saturnal. lib. 3. c. 17. et quae ad Manilii superiorem locum Iosephus Scaliger de harum gemmarum et margaritarum usu annotavit.

Cap. 31. *Pontificatum maximum suscepit*] Hoc deerat ad implendum omni ex parte ius αὐτοκρατορίας: duobus enim continetur respubl. omnis, religionum caerimoniis, et legibus humanis: quorum utriusque cura et potestas olim penes reges fuit. Eique is mos antiquis-

simus, ut ex Aristotelis lib. 3. Polit. notare olim meminimus ad lib. 14. Strabonis. Vide eundem philosophum lib. 6. c. ult. et Synesium epist. 121. Postea, quum rebus mutatis vetera regna defecissent, vestigium nihilominus eius rei in plerisque rebuspubl. servatum est: in quibus creati sunt reges sacrificuli, qui potestate cetera privati, religiones curabant: regium vero nomen ὁσίης ἕνεκα, ait Dionysius lib. 4. c. 79. retentum est. Hi sunt, quos Graeci ἀνακτοτελεστὰς et βασιλεῖς ἱερέας vocant: quales diu fuisse in multis Graecorum civitatibus, certissimum est ex Aristotele et veteri historia. At barbarorum plerique, ait Clemens Alexandr., priscum institutum constanter retinuerunt. Ὅπερ, inquit, hoc ipsum intelligens, ἔτι καὶ νῦν παρὰ τοῖς λογιωτάτοις τῶν βαρβάρων σώζεται, τὸ ἱερατικὸν γένος εἰς βασιλείαν προσαγόντων. Romani Graecos per omnia sunt secuti: nam et primi reges ipsorum augures et postea privati sacerdotiis praediti remp. religionum auctoritate rexerunt, ut scribit Cicero 1. de Divinat. c. 40. Augustus ergo, ne quid illi ad summam potestatem deesset, Pont. max. a. U. C. DCCXI, prid. Non. Martii creatus est. Dio lib. 54. p. 619. et Ovidius in Martio 3. Fast. 420. Permansit mos ab eo traditus ad Gratianum usque: qui primus ex Impp. Christianis descivit ab hoc maiorum instituto, Constantini, Constantii et ceterorum exemplo neglecto. Auctor Zosimus lib. 4.

Quem nunquam vivo Lepido auferre sustinuerat] Plutarchus Quaest. Rom. 99. auguribus hoc ius proprium esse ait, ut ne damnati quidem sacerdotio priventur: de reliquis vero negat diserte. Quod miror. Cassiodorus in patriciatus formula lib. 4. init. *Mox ut datus fuerit, in vitae tempus reliquum homini sit coaevus ornatus individuus, cingulum fidele, quod nescit ante deserere quam de mundo homines contingat exire. Credo, ad similitudinem pontificatus, unde venerat, rem fuisse formatam: quia sacerdotium non*

deponunt, nisi quum vitae munera derelinquunt. Eo alludunt Imperatores, quum scribunt sic: *Hi veluti dicati infulis mysterium perenne custodiant.* Nam *dicati infulis* sunt pontifices lege 122. de decurionibus in Theodos. C.

Annum a D. Iulio ordinatum] Quia anni ratio in potestate pontificis fuit, propterea hic de emendatione anni agit.

In cuius ordinatione Sextilem mensem] Censorinus: *Qui autem ita Sextilis fuerat, C. Martio Censorino, C. Asinio Gallo Coss. in Augusti honorem dictus est Augustus; anno Augustorum vicesimo.*

Magis quam Septembrem, quo erat natus] Soliti veteres, eum diem, qui sibi ad honores aditum patefecisset, non minore aut etiam maiore colere religione, quam illum, quo solem primum viderant. Ea caussa est, cur Sextilem mensem praeferat Octavius Septembri. Sic Cicero diem, quo redierat ab exilio et prioribus honoribus fuerat restitutus, modo παλιγγενεσίαν suam vocat, ut ad Atticum 6. epist. 6. modo *natalem reditus sui*, ut lib. 3. epist. 20.

In demortuae locum aliam capi oporteret] Κυριολογία, ut ex A. Gellio et aliis notum. Sic *dictus dictator, flamen proditus* dicuntur proprie, ut notat Curius Fortunatianus lib. 3. etsi hoc non perpetuum. In glossis scriptum est: *Captam τὴν ἀπὸ προγόνων οἰκίαν*: mirum interpretamentum. Scio, quid sit in ritibus sacris *captus locus:* hic magister, quid sibi voluerit, nescio. Puto tamen, scriptum ab eo non *οἰκίαν*, sed *οἰκείαν*. Existimavit, captam dici eam, quae per parentes in ea caussa sit, ut capi sacerdos possit. Verum alia quoque multa spectata fuisse in legenda virgine Vestali, liquet. Vide apud Gellium lib. 1. c. 12. Non igitur tam male, quam parum dixerit Graecus ille magister.

Salutis augurium] Intermissum per annos XLIV a Ciceronis et Antonii consulatu, ad V. Consulem Augu-

ſtum et S. Apuleium. Auctor Dio, qui ſine ratione, ut arbitror, et lib. 37. et 51. Ὑγιείας οἰώνισμα Graece vertit: nam *ſalus* hic, vel ipſo teſte, non ὑγίεια, ſed σωτηρία.

Diale Flaminium] Vide inſcriptionem Ancyranam.

Sacrum Lupercale] Celebratum paucis diebus ante Iulii Caeſaris necem, poſtea neglectum.

Ludos ſeculares] Coſſ. C. Furnio C. F. et C. Iunio C. F. Silano.

Compitales lares ornare bis anno inſtituit] Veteres quidam *compitalitiis*, ut Urſini et editi quidam. Placet: repetendum enim ex ſuperioribus *ludis:* et ſic dictum eſt *Lupercalibus* et *ſecularibus*. Mos Suetonii fere perpetuus, ut quae iunctim propoſuit, ea exſequatur ſigillatim eodem ordine: ſed an fuerunt gemina compitalia? In veteri Kalendario ſemel notata ſunt ſexto Non. Maii, in eodem tamen larentinalia annotantur inter Decembris feſtos dies: et ſatis conſtat ex Dionyſ. Halic. 4, 18. non longo intervallo a Saturnalibus acta quondam compitalia: Varro lib. 5. de lingua Lat. *Compitalia dies attributus laribus: quotannis is dies concipitur:* unde diſcimus, aetate Varronis non fuiſſe niſi una compitalia: eorumque diem, ut fere conceptivarum omnium feriarum, fuiſſe incertum. Proprie autem *lares ornare* dixit, vel *ornari*, ut in Viterb. aliisque ſcriptum lib. 6. c. 46. *Kal. Ianuar. exornati lares in ipſo ſacrificii apparatu conciderunt*, quod interpretor de privato larium cultu, non publico per compitalia. Feſtus: *Donaticae coronae dictae, quod his victores in ludis donabantur, quae poſtea magnificentiae cauſſa inſtitutae ſunt ſuper modum aptarum capitibus, quali amplitudine fiunt, quum lares ornantur.*

Vernis floribus et aeſtivis] Nam ver atque aeſtas floribus coronariis generandis aptiſſimae ſunt tempeſtates. Ideo Theophraſtus et alii ſapientes στεφανωματικὰ ἄνθη diſtinguunt in ἐαρινὰ et θερινὰ, etſi certum, in εὐηλίοις

praefertim locis etiam autumno, etiam hyeme flores nafci.

Itaque et op. cuiusque manentibus titulus reftituit] De his titulis fentit Velleius Paterculus lib. 2. c. 39. *D. Auguftus, praeter Hifpanias, aliasque gentes, quarum titulis forum eius praenitet, paene idem facta Aegypto ftipendiaria, quantum pater eius Gallia, in aerarium reditus contulit.*

Statuas omnium] Ab ipfo Aenea et Romulo. Ovid. lib. 5. Faft. 563. de Marte Ultore loquens, cui aedes in foro Augufti:

Hinc videt Aenean oneratum pondere charo,
Et tot Iuleae nobilitatis avos.
Hinc videt Iliaden humeris ducis arma ferentem,
Claraque difpofitis acta fubeffe viris.

Ut illorum velut ad exemplar]. Sic prima editio: Mff. plerique fic, *ut ad illorum velut ad exemplar,* fcripferim, *ut ad illos velut ad exemplar.*

Contra theatri eius regiam] Pompeius poft exftructum famofiffimum illud theatrum, circumdedit ei quum alia opera, quod Velleius ait, tum etiam domum, ut illa erant tempora, admodum magnificam: ipfo mortuo videtur, aut illa aut aliud quoddam aedificium ex iis, quae theatro adiuncta (quorum praeter Velleium etiam Appianus meminit) *regiae* nomine affectum. Ait autem, *regiam theatri Pompeiani,* quia, ut Plutarchus in Pompeio c. 65. ait, quafi appendix theatri fuit ea domus et ἐφόλκιον, ut ipfe nominat. Sic potius hunc locum interpreter quam ut Torrentius, *theatri regia,* hoc eft, *theatrum regale opus.*

Marmoreo Iano fuppofuit] Haec omnium veterum lectio. *Iani,* quos *transitiones pervias* Tullius 2. de N. D. 27. interpretatur, magna hominum frequentia foliti celebrari, ut fora. Ammianus Marcellinus lib. 38. c. 4. *Potiores auctoritate longaeva per Ianos et fora clamitant faepe, remp. ftare non poffe.*

Livius lib. 41. c. 27. de colonia quadam loquens: *Fulvius Flaccus locavit forum porticibus tabernisque claudendum, et Ianos tres faciendos.* Sunt codices non postremae notae, in quibus est *Iano superposuit,* ut intelligamus Iano superpositam Pompeii statuam tanquam arcui triumphali, vel alicui columnae: quod scimus et Romae et Constantinopoli saepe factum in principum statuis.

Cap. 32. *Grassatorum plurimi*] Et Roma et circumiecta Italia perpetuo obnoxiae huic periculo, quo ne nunc quidem carent. Refero huc Appiani locum Ἐμφυλ. lib. 5. p. 746. Λῃστευομένης δὲ κατὰ συστάσεις τῆς τε Ῥώμης αὐτῆς καὶ τῆς Ἰταλίας (vel τῆς ἄλλης Ἰταλίας) περιφανῶς. In vulgatis editionibus scriptum est τῆς Σικελίας. Eamque lectionem videntur confirmare, quae deinceps narrantur: sed qui attentius locum legerint, mihi assentientur. Iuvenalis querela est de suis temporibus, 3. Sat. 303.

— — — — — — *nam qui spoliet te,*
Non deerit, clausis domibus postquam omnis ubique
Fixa catenatae siluit compago tabernae.
Interdum et ferro subitus grassator agit rem.
Armato quoties tutae custode tenentur
Et Pomptina palus et Gallinaria pinus.
Sic inde huc omnes tanquam ad vivaria currunt.

Appianus alibi 4. Civ. p. 607. grassatorem hac periphrasi describit, ἄνδρα λῃστεύειν τοὺς παροδεύοντας καὶ ἐπὶ ἔργῳ καταδεῖν εἰθισμένον. Ceterum de huiusmodi latrunculatoribus, et eorum inhibitione, lege, quae observata sunt Iacobo Cuiacio lib. 19. c. 11.

Rapti per agros viatores — supprimebantur] Similis improbitas exstitit mancipum panis gradilis temporibus Theodosii, ut plures illorum temporum scriptores ostendunt. Auctor historiae miscellae 13, 2. *Horum panum mancipes tempore procedente pistrina publica latrocinia esse fecerunt: quum enim essent molae in locis subterraneis constitutae, per singula latera earum*

domuum tabernas instituentes. Mox: *Arte mechanica in molam de taberna cadebant, et hoc patiebantur maxime peregrini; et ita latebant clausi, ut multi usque ad senectutis tempus laborantes, inde non permitterentur exire, existimantibus eorum propinquis esse defunctos.*

Ergastulis possessorum supprimebantur] *Ergastulum,* vox Graecae originis, non Graeca. Illi *ἐργάτωνας* vocabant. Hesychius: Ἐργάτωνες· *οἱ ἐν τοῖς ἀγροῖς τόποι, ἔνθα οἱ οἰκέται κοιμῶνται*: sed accommodatius mori Romano scriptor Glossarum: *Ergastulorum, ἐλευθέρων φυλακῶν. Ergastula, τόποι, ἐν οἷς πεδῆται ἐργάζονται. Δεσμωτήριον, δεσμός.* Vetustiores Graeci et usum horum notant et *ἐρκίτας* appellabant. Athenaeus lib. 6. c. 19. Ἀμερίας δὲ ἑρκίτας φησὶ καλεῖσθαι τοὺς κατὰ τοὺς ἀγροὺς οἰκέτας.

Ergastula recognovit] Per Tiberium libro sequenti c. 8. sed quin hoc saepius factum etiam per alios, non ambigo.

Praecipuam calumniandi materiam] Τοῦ ἐπηρεάζειν, non τοῦ συκοφαντεῖν. Sic in Domitiano c. 9. *fiscales calumniae,* et in Iulio 20. *calumniarum metum iniecit.* Quid appellet *calumniandi materiam,* declarat eximie lex Impp. Theodos. et Valent. AA. in Cod. Theodos. titulo de indulgentiis reliquorum. Reliqua huius periodi paene ad verbum expressit Dio: Τὰ παλαιὰ συμβόλαια τῶν τῷ κοινῷ ὀφειλόντων ἔκαυσε. Unde merito probata eruditiss. Torrentio quorundam libb. lectio *exussit:* quum in plerisque scriptum et nos invenerimus *excussit.* Confirmant illam scripturam similia insequentium principum exempla non pauca: Spartianus de Hadriano c. 7. *Ex reliquiis ingentes summas remisit, syngraphis in divi Traiani, quo magis securitas omnibus roboraretur, incensis.* Flavius Vopiscus de Aureliano c. 29. *Tabulas publicas ad privatorum securitatem exuri in foro Traiani semel iussit.* Ausonius in

Panegyrico: *Tu argumenta omnia flagitandi publicitus ardere iussisti. Videre in suis quaeque foris omnes civitates conflagrationem salubris incendii: ardebant stirpes fraudum veterum, ardebant seminaria futurarum.* Vide lib. 4. ad c. 15. Appiani narratio lib. 5. Ἐμφυλ. utrique lectioni accommodari potest. In antiquis nonnullis est, ut dixi, *excussit.* Nobis placet *exussit,* quam scripturam praeter allata iam exempla stabilit lex Impp. Arcad. et Honor. AA. Cod. Theodos. de indulgentiis debitorum. Ea lege iubentur chartae istiusmodi cremari. Etiam Iustini Imp. similem liberalitatem multis versibus decantat Corippus, antiquus et elegans poeta. In eius verbis caute ista accipe lib. 2. sub fin. *Quod nullus avorum Augustos unquam cecinit fecisse priores.* Nam id, nisi commoda interpretatione mollias, falsissimum est.

Loca in urbe publica iuris ambigui] Id est, quae publica esse dicebantur magis quam probabantur: alioquin vel ablata possessoribus, vel non nisi imposito solario essent concessa. Simile iudicium Domitiani, ut narrat Suetonius in eius vita c. 9. Ad hoc controversiarum genus instituti sunt postea, quos *curatores locorum publicorum iudicandorum* nominabant. Vetus lapis: (apud Gruter. CC, 5.)

T. QUINCTIUS. CRISPINUS. VALERIANUS.
C. CALPETANUS. STATIUS. RUFUS.
C. PONTIUS. PELIGNUS.
C. PETRONIUS. UMBRINUS.
M. CRASSUS. FRUGI.
CURATORES.
LOCOR. PUBLICOR. IUDICAND.
EX. S. C. CAUSA. COGNITA.
EX. PRIVATO. IN. PUBLIC. RESTITUER.

Exstat memoria similium iudiciorum in aliis inscriptionibus, quas missas facio.

Diuturnorum reorum] Variis olim legibus ac S. C. accuſantium temeritas et improbitas coercita fuit, ut lege Remmia et S. C. Turpilliano: de quibus habes apud I. C. in Pandect. Tandem vero prodiit ſaluberrima conſtitutio, quae anno terminari iuſſit quaeſtiones criminales. Exſtat ea lex hodieque in Cod. Theodoſ. lib. 9. tit. 36. Iuſtinianus tempus ampliavit, et biennium praefiniit. Leg. 3. Cod. *Ut intra certum tempus criminalis quaeſtio terminetur.*

Si quem quis repetere vellet] Poſt accuſationis abolitionem vel ex S. C. vel indulgentia principis, vel ob ferias laetitiamve aliquam aut quamcunque aliam ob cauſſam; repeti rei poſſunt intra dies XXX, de quibus vide I. C. Dig. ad S. C. Turpillianum lege 10. et ſeqq. Huius iuris auctorem facit hic Suetonius clare Auguſtum: obſcure Paulus Iurisconſultus lege 3. Dig. de accuſat. et Inſcript. *Si accuſator deceſſerit aliave quae cauſſa impedierit, quo minus accuſare poſſit, et ſi quid ſimile, nomen rei aboletur poſtulante reo: idque et lege Iulia de vi, et ſenatusconſulto cautum eſt; ita ut liceat alii, ex integro repetere reum; ſed intra quod tempus, videbimus. Et utique triginta dies utiles obſervandi ſunt.* Similem Domitiani conſtitutionem refert auctor in eius vita c. 9.

Par periculum poenae ſubiret] Vide in Domitiano, c. 9. Calumniatorum poena legitima talio, hoc eſt, ſimilitudo ſupplicii, leg. ult. Cod. de calumniatoribus. Olim lege Remmia calumniae damnatorum fronti inurebatur littera K. Cicero pro Roſcio Amerino, et Plinius in Panegyr. Unde apud Papinianum *calumniae damnatus* et *homo integrae frontis* opponuntur, lege 13. Dig. de teſtibus.

Triginta amplius dies actui rerum accommodavit] In multis olim rebuspublicis, ut Athenienſi, Tarentina, aliisque, eveniſſe legimus, ut creſcente variis occaſionibus dierum feſtorum numero, tandem plures voluptati-

bus dicati reperirentur, quam negotiosi et iuridici. Idem Romanis evenerat ante Augustum. Quod non una Ciceronis in Verrinis querela declarat. Augustus primus, sicut hic narrat Suetonius, huic malo medicinam fecit: idem postea factum a Claudio, ut narrat idem lib. 5. Simile est, quod in vita optimi principis Marci Antonini Philosophi refert Capitolinus c. 10. iudiciariae rei singularem diligentiam eum adhibuisse: fastis dies iudiciarios addidisse, *ita ut ducentos triginta dies annuos rebus agendis, litibusque disceptandis constitueret:* quod non temere ab eo historico notatum. Vix enim ullo alio tempore, si antiquissima excipias, tot dies negotiosi in anno Romano fuerunt. Potest iniri ratio ex Kalendario veteri, quod hodieque exstat, et historiis. Quid? noster hodie annus quam procul ab eo numero abest? quum quidem iam inde a temporibus Iustiniani dies feriati in anno essent circiter CLX, clara res ex illius Codice, titulo de feriis. Quantum post illa numerus auxerit, videmus. Digna res animadversione alicuius Antonini, si minus Philosophi, saltem Pii.

Qui honorariis ludis occupabantur] Festi verba sunt: *Honorarios ludos, quos et Liberalia dicebant.* Ego vero hoc loco honorarios ludos interpretor, qui ad honorem edentium pertinerent. Triplex olim ludorum et agonum exhibendorum caussa: deorum religio, mortuorum ὁσία, et edentium honos. Qui ex duabus prioribus caussis exhibebantur, sacri fere erant et inviolabiles, eorumque origo prior est et antiquior: *Sero enim transierunt ludi ab honoribus deorum et mortuorum ad honores viventium: quaesturas dico, magistratus, et flaminia ac sacerdotia,* inquit Tertullianus de Spect. c. 21. Postea autem ita res in frequenti usu fuit, ut temporibus Augusti nemo aliquem locum honestiorem in rep. sortiretur, quin magnam patrimonii partem in editione spectaculorum impenderet, aut impendisset. Merito igitur Augustus hos potius ludos coer-

cuit, qui ex ambitione prava originem habebant, quam illos priores. Ita hunc locum interpretor ex Tertulliani lib. de ſpectaculis, ubi haec diſtinctio ludorum et agonum aperte explicatur. Poteſt et alia afferri ratio praeter ſuperiorem, cur hi ludi a Suetonio honorarii cognominentur: nam quia Auguſti temporibus plurimi magiſtratus Praetores erant, (ſedecim enim ab eo conſtat fuiſſe aliquando creatos) a maiori parte *honorarii ludi*, quaſi praetorii, ita potuerunt dici, ut *ius honorarium* κατ' ἐξοχὴν appellarunt ius praetorium: nam alioquin proprie loquendo, etiam ius aedilitium et aliorum magiſtratuum, qui honores obtinebant, iura honoraria dici potuerunt. Sic ipſos Praetores *honoratum magiſtratum*, dixerit Ovidius 1. Faſt. v. 52. *Verbaque honoratus libera Praetor habet.* Etſi, ut ante diximus, non de ſolis Praetorum ludis accipere debemus: ſed eorum omnium, qui eo modo propriae ambitioni et populi voluptatibus ſerviebant. Ceterum ad hos ludos refero et eorum pleroſque, quos vocat Suetonius in Nerone, c. 21. *privatos.* Intelligo enim ludos a magiſtratibus, aut ſacerdotibus propria pecunia honoris ſui gratia edi ſolitos: nam privati omnes dicuntur etiam ſummi magiſtratus reſpectu principis, et ita ſaepe accipiendum in Suetonio et Tacito. Sed et eos ludos poſſumus, ni fallor, ad genus referre, quos extra ordinem in honorem principis ex ambitioſo aliquo decreto ſenatus fuiſſe editos legimus: cuius rei exempla in hiſtoriis plurima.

Ad tres iudicum decurias quartam addixit] Quae ratio Auguſtum impulit, ut tempora iudiciorum amplificaret, eadem ut iudicum numerum augeret. Quot et quales Romae mutationes in re iudiciaria acciderint, quia ex Cicerone et Aſconio diligenter docti viri expoſuerunt, pluribus perſequi non eſt operae. Tandem Octavius ad quatuor decurias omnem iudicum numerum redegit. *Decuria* in hoc loquendi genere non

est δεκάς: nam singulae decuriae singula minimum millia continebant, quod ex Plinio constat. Non est etiam ordo, ut quodam apud Ciceronem loco Asconium exponere memini: nam decuriae quatuor fuerunt, postea etiam plures: ordines in civitate non nisi tres, senatorius, plebeius et, qui illis maxime temporibus constitutus formatusque fuit, equester. Est vero decuria hac notione idem fere ac λεύκωμα, *album*. Quae fuerit differentia inter has decurias, et ut ita dicam, quae εἰδοποιϊκὴ διαφορὰ, nondum inveni: nam censum solummodo spectatum non puto: de quo tamen alibi, si deo placuerit, quaeremus: sed quaecunque ea tandem fuerit, per illam quatuor τάξεις diversae iudicum sunt constitutae: quae ea ratione decuriae dictae sunt, qua et equitum decuriae dicuntur apud Tacitum et Suetonium. Quod enim apud eos legimus, *ordinare decurias equitum*, id significat, omnes equites recensere, et eum cuique locum assignare, qui ei conveniebat. Erant quippe decuriae aliae aliis honestiores: cuiusmodi decuria quaestoria erat, inter equestres vel honestissima: quam si quis erat nactus, eius fuit, sedere in quatuordecim inter primores. Scholiastes Iuvenalis, ad Satiram 5. vs. 3. *Sarmentus natione Tuscus, e domo M. Faboni, incertum libertus an servus, plurimis forma et urbanitate promeritis, eo fiduciae venit, ut equitem Romanum ageret: decuriam quoque quaestoriam compararet. Quare per ludos, quibus primus in quatuordecim ordinibus sedit, haec a populo in eum dicta sunt.*

Iudices a tricesimo aetatis allegit] Lege *a vicesimo*, nusquam enim reperio ante Augustum non allectos in decurias iudicum minores annis XXXV, contra, annum XXV. legitimum ei muneri obeundo, ut plerisque aliis fuisse finitum, persuadet mihi lex 8. Dig. de muner. et honorib. Ita emendabat hunc locum etiam Iacobus Cuiacius, iudicii vir acerrimi, aquila Iurisconsultorum.

Ut solitae agi Novembri ac — res omitterentur] Hoc est, ut rerum actus, qui certis diebus mense Novembri et Decembri celebrari solebat, omitteretur, essentque omnes eorum mensium dies nefasti, nulli ἀγόραιοι. Docti viri, quia non animadvertebant, *res agi* sic dici hoc loco, ut paullo ante *rerum actus*, mentem Suetonii non videntes, inani quaestione sese fatigarunt, quaenam essent illae res mense Novembri et Decembri agi solitae. Atqui, ut ad Theophrasti Characteres notabamus, et *rerum actus* et *res agi* dicunt Romani de eo tempore, ὅτε αἱ δίκαι εἰσί. Quinam autem dies illis duobus mensibus essent utiles, qui feriati, ex Kalendario veteri et Cicerone, Asconio ceterisque scriptoribus potest intelligi. December praecipue voluptatibus deputatus fuit. Senecam lege initio epist. 18. Videtur autem Octavius hoc instituto auctor fuisse eius, quod in Claudio notat Suetonius, c. 23. ut rerum actus in menses aestivos et hibernos esset divisus: nam Octobrem fere cessisse feriis vindemialibus, vetus Kalendarium rusticum et paullo post Tranquillus suadent. Quin et Septembrem paene totum ludis fuisse occupatum, ex altero Kalendario et Cicerone constat.

Cap. 33. *Ipse ius dixit assidue*] Duravit hic mos admodum laudabilis et Romae et Constantinopoli per multa saecula, ut Imperatores non solum in curia senatorum cognitionibus interessent, verum etiam in foro Praetorum iudiciis intervenirent, ac saepe in eodem tribunali sederent. De Augusto observat Suetonius; de Tiberio Tacitus 1. Annal. c. 75. etsi non cum eius laude: agit enim ibi de lege maiestatis a Tiberio reducta. Sic ille: *Nec patrum cognitionibus satiatus, iudiciis adsidebat in cornu tribunalis, ne Praetorem curuli depelleret.*

Et in noctem nonnunquam] Contra consuetudinem veterum: nam et in curia et in foro servata lex XII tabularum: SOL OCCASUS SUPREMA TEMPE-

STAS ESTO. Similem assiduitatem requirit a iudicibus Imperator Iustinianus, Novella 82. Καθεδοῦνται οἱ διαιτηταὶ διηνεκῶς ἐπὶ τῆς βασιλείου στοᾶς, ἐν οἷς καὶ νῦν οἰκίσκοις δικάζουσιν ὄρθριοί τε εὐθὺς καὶ εἰς δείλην ὀψίαν. Agathias Constantinopolitanus caussidicus lib. 5. Ἀλλ' ἐγὼ ἥμενος ἐν τῇ βασιλείῳ στοᾷ βιβλίδια πολλὰ δικῶν ἀνάπλεα καὶ πραγμάτων ἐξ ἑωθινοῦ μέχρι καὶ ἐς ἥλιον καταδύντα ἐκμελετῶ καὶ ἀνελίττω. Quin disertim testatur Augustinus Donatistis respondens, qui noctu prolatam a Marcellino adversus se sententiam calumniabantur, solitum saepe fieri, *ut iudices usque ad multam partem noctis sederent.*

Vel etiam domi cubans] Reperio notatum a Dione in anno penultimo vitae Augusti lib. 56. p. 674. Οὕτω τὰ πλείω καὶ κατακείμενος ἔστιν ὅτε ἐχρημάτιζεν.

Parricidii reum] Similis in simili caussa clementia eiusdem Augusti, quum Tario affuit in cognitione de filio. Seneca narrat de clementia lib. 1. c. 15.

Ne culleo insueretur] Res nota: praeter ceteros vide Glossarii caput, cui index Ἀδριανοῦ ἀποφάσεις, ubi fuse describitur. Isidorus vero non audiendus, qui in Glossis ait: *Culleum tunicam fuisse ex sparto in modum cruminae factam, et solitam liniri a populo pice et bitumine.* Imperite nimis confundit culleum cum tunica. Ille, quod certum est, corium fuit et ἀσκὸς vel βόειος vel ὄνειος, in quem parricidae insuebantur. Tunica, ut ex ipsius descriptione apparet, ab eis induebantur, qui erant igne cremandi. Seneca epist. 14. *Cogita illam tunicam alimentis ignium et illitam et intextam.* Iuvenalis 8. Sat. 235. *tunica punire molesta.* De hac loquitur Tertullianus ad martyres c. 5. *Iam et ad ignes quidam se auctoraverunt, ut certum spatium in tunica ardente conficerent.*

Ita fertur interrogasse] Iudiciorum criminalium pars non minima erat rei interrogatio. Multum autem intererat in peragendis interrogationibus, quo animo ef-

ſet is, qui interrogabat. Exemplum illuſtre hic in Auguſto, qui ſua interrogatione tacite viam ſalutis reo aperuit. Haec enim interrogatio: *Certe patrem tuum non occidiſti?* eandem vim habet, ac ſi ita eſſet concepta: *Nonne verum eſt, te patrem tuum non occidiſſe?* At legitima formula ita potius erat concipienda: *Parricidium, quod obiicitur tibi, feciſti?* Simile eſt, quod narrat Livius lib. 8. c. 21. quum de Privernatibus triſtes ſententiae a ſenatoribus plerisque dicerentur, et legatus ipſorum ferociter reſponderet: *Conſul,* inquit Livius, *benigna interrogatione mitius reſponſum elicere conatus eſt.* Simile idem, quod de Cincio Severo narrat Tertullianus c. 4. ad Scapulam: *Qui* (ait ille) *Thiſtri ipſe dedit remedium, quomodo reſponderent Chriſtiani, ut dimitti poſſent.* Contra, qui perditum reum volebant, omnibus modis illum in fraudem ſuis interrogationibns inducere conabantur.

Omnesque ſignatores lege Cornelia tenerentur] Ut referuntur huius legis verba in Pandect. et Inſtit., nemo ea teneri poterat, niſi qui ſciens dolo malo ſignaſſet: nam ea verba legi adduntur: ſed, ut hic locus docet, ex interpretatione ſapientum eſt illa adiectio: non minus quam haec altera in eiusdem legis recitatione apud Iuſtinianum, *qui teſtamentum vel aliud inſtrumentum falſum ſcripſerit.* Nam lege Cornelia de falſo tantum, quod in teſtamentis et nummis eſſet admiſſum, cautum fuerat: unde appellatur ab antiquis *Cornelia teſtamentaria et nummaria.*

Praetori delegavit urbano] Omnino doctis viris aſſentior ſcribentibus *PR. delegavit UR.* interpretantibusque: *Praefecto delegavit urbis.* Nemo in hiſtoria verſatus negabit. Melius autem membranae *delegabat,* quam *delegavit.*

Cap. 34. *Hanc quum aliquanto — emendaſſet*] Auguſtus igitur legem de maritandis ordinibus emendavit. Non autem primus tulit, quod video doctos viros

affirmare. Reperio ſane apud Dionyſ. Halic. mentionem legis, quae cives Romanos caelibes eſſe prohiberet. Locus eſt lib. 9. c. 27. ubi futile illud *παράκουσμα* de exſtincta gente Fabia ad Cremeram refellens: *Ὁ ἀρχαῖος*, inquit, *αὐτῶν νόμος γαμεῖν τε ἠνάγκαζε τοὺς ἐν ἡλικίᾳ, καὶ τὰ γενόμενα ἅπαντα ἐπάναγκες τρέφειν.*

Vacatione triennii data] Hoc prius: poſtea biennii tantum. Teſtis ipſe apud Dionem initio lib. 56. Utrum vero de viris an de feminis intelligi debet? an de utrisque? nam ex Suetonio quidem et Dione nihil colligas. Ex Ulpiano vero ſuſpicari aliquis poſſit, feminis tantum hanc vacationem datam. Sic enim ſcribit titulo 14. *Feminis lex Iulia a morte viri anni tribuit vacationem: a divortio ſex menſium. Lex autem Papia a morte viri triennii* (ita lego cum Cuiacio, non *biennii) a repudio, anni et ſex menſium.*

Quumque etiam immaturitate ſponſarum] Dio lib. 54. in actis anni DCCXXXVI, p. 906. *Ὡς δὲ οὖν βρέφη τινὲς ἐγγυώμενοι τὰς μὲν τιμὰς τῶν γεγαμηκότων ἐκαρποῦντο, τὸ ἔργον δ' αὐτῶν οὐ παρείχοντο, προςέταξε μηδεμίαν ἐγγύην ἰσχύειν, μεθ' ἣν οὐδὲ δυοῖν ἐτοῖν διελθόντων γαμήσει τις· τουτέστι δεκέτιν πάντως ἐγγυᾶσθαι τόν γέ τι ἀπ' αὐτῆς ἀπολαύσοντα. Δώδεκα γὰρ ταῖς κόραις ἐς τὴν τοῦ γάμου ὥραν ἔτη πλήρη νομίζεται.* Haec Dionis verba ſi contuliſſent Xylander et Leunclavius cum iſto Suetonii loco, non tam procul abiſſent ab auctoris ſui mente. Saltem Zonaram conſuluiſſent, qui Dionis locum ſic refert, ut eius ſententiam explicet, ac finem legis manifeſte aperiat. Mirum vero, Auguſtum, qui hanc licentiam ita coercuit, imputare tamen ſuis civibus indulgentiam ſuam apud Dionem, non ſecus ac ſi plane libera huiusce rei facultas ipſis eſſet ab eo relicta. Sic enim ait lib. 56. p. 660. *Καίτοι καὶ μνηστεύειν ὑμῖν ἁπαλὰς ἔτι κόρας καὶ μηδέπω γάμων ὡραίας ἐπέτρεψα, ἵνα τὸ ὄνομα τῶν μελλονύμφων ἔχοντες οἰκωφελῶς βιῶητε.*

Tempus ſponſas habendi coarctavit] Biennii ſpatio tempus illud Auguſtum definiſſe modo narrabat Dio. Qua de re vide, quae obſervat Iacobus Cuiacius Obſervv. lib. 16. c. 35.

Cap. 35. *Senator. affluentem numerum*] Adi lib. 52. extr. et 54. Dionis. Erant Romae ſenatorum omnium nomina in album relata, unde citati ordine ſuo quisque procedebant publicarum ſolennitatum diebus. Corippus lib. 4. vſ. 142. *Inde ſenatorum ſacro recitantur ab alto Nomina, conſcripti Patres: qua voce citati Accedunt hilares.*

Erant enim ſuper mille] Quum a Tarquinii Priſci temporibus ad Syllam usque CCC tantum ſenatores fuiſſent: poſt illa coepit augeri numerus, qui iam temporibus Iulii ad DCCC creverat, ut auctor eſt Dio. Eo mortuo ducenti acceſſere, per factiones bellorum civilium admiſſis omnibus qua dignis, qua indignis. Dio lib. 52. Πολλοὶ μὲν γὰρ ἱππεῖς, πολλοὶ δὲ καὶ πεζοὶ παρὰ τὴν ἀξίαν ἐκ τῶν ἐμφυλίων πολέμων ἐβούλευον· ὥςτε καὶ ἐς χιλίους τὸ πλήρωμα τῆς γερουσίας αὐξηθῆναι.

Poſt necem Caeſaris]. Antonius fuit, qui Caeſaris tabulas nactus, hanc turpem nundinationem inſtituit et exercuit. Hiſtoria nota ex Cicerone, Appiano, Dione et Plutarcho in eius vita.

Quos orcinos vulgus vocabat] *Orcinos* ſcriptum eſt in quibusdam Mſſ. et ita omnino ſcribendum, vel per *v*, ut in Memmiano *orcivos*, ſicut etiam in Ciceronis Oratore c. 48. *orcivus* ſcribitur, non *orcinus;* licet ab *orcus* ita formandum videatur *orcinus*, ut *Paulinus* a *Paulus*, et ſimilia. Plutarchus in Antonio c. 20. χαρωνίτης expreſſit, ut *orcinum libertum* apud Iuſtinianum lib. 2. Theophilus χαρωνιανὸν dixit, uſus in voce Graeca formatione Latina. In vulgatis libris et plerisque Mſſ. ſcribitur *abortivos*. Quomodo Paulus 1. Corinth. 15, 8. vocat ſe ἔκτρωμα, et Simeo ille Ἐπικιόνιος vel Stelites in epiſtola ad Baſilium. Ἐγὼ, ait, ὁ ταπεινὸς καὶ εὐτε-

λῆς τὸ ἔκτρωμα τῶν μοναχῶν. Sed non dubium, illam priorem lectionem esse veram, hanc falsam: ortus error a veteri scriptura *horcinus* pro *orcinus:* nam veteres *horcus* scribebant pro *orcus*, teste Mario Victorino: sic iidem *ortus* et *hortus*, de quo antiqui Grammatici. Videtur sane *horcus* esse Graecorum ἕρκος; *e* et *o* litterae permutabiles, ut loquuntur Hebraei magistri. Similiter mutatur *υ* in *ο*; ut quum *orcas* dixerunt, quas Graeci ὕρχας vulgo, Iones ὕρκας. Non clam me est, scripsisse virum in omni genere litterarum maximum, ortum esse a Graeco ὅρκος, prolato Menandri hoc loco:

Οὐ πώποτ' ἐζήλωσα πολυτελῆ νεκρά
Εἰς τὸν ἴσον ὅρκον τῷ σφόδρ' ἔρχετ' εὐτελεῖ.

Nec refragor: etsi suspicor, istum versiculum bis corruptum esse, et ita scribendum:

Εἰς τὸν ἴσον ὀρχὸν τῷ σφόδρ' ἔρχετ' εὐτελής.

Ὀρχὸς, ut sciunt Graece docti, est fovea, in qua conduntur mortui, quasi ὀρυχὸς ab ὀρύσσω. Inde potius est *orcus*. Nam et *orchus* cum aspiratione in medio Probus et plerique alii omnes e veteribus Criticis scribunt. Cicero quoque vocem *orcivus* inter eas ponit, quae aspirationem ratione originis suae desiderent; licet vulgo aliter pronuntiaretur. Atque ita *orcam* et *orcham* τὴν ὕρχην vertentes dixerunt.

Ad modum pristinum] Non, qui olim fuerat ante Syllam: sed qui, ut videtur, ante bellum civile inter Caesarem et Pompeium. Dio planius et melius: Ἐβουλεύσατο μὲν τριακοσίους αὐτοὺς κατὰ τὸ ἀρχαῖον ποιῆσαι, δυσχερανάντων δὲ πάντων ὁμοίως τοὺς ἑξακοσίους κατελέξατο.

Duabus lectionibus] In Ancyrano lapide ait Augustus, ter a se lectum senatum. Dio Nicaeus plurimas illius ἐξετάσεις commemorat. Suetonius absque numeri adiectione lectum ab eo senatum refert. Nam qui sic verba illius interpretantur, ut duas has lectiones diversis temporibus factas autument, ii, nisi animi fallor,

quum ea fcriberent *τὸν κάλαμον εἰς τὸν νοῦν οὐκ ἔβαψαν.* Non enim indicare Suetonius voluit, quoties fenatum Auguftus recenfuerit, fed quomodo. Rationem, inquam, legendi ordinis ampliffimi expreffit.

Quo tempore exiftimatur lorica fub vefte munitus] Aliter Dio lib. 54. p. 605. non enim hoc tempore, fed faepe alias lorica munitum fuiffe illum, ob infidiantium vitae fuae metum. Loricatum igitur faepe prodire folitum in publicum, et in fenatum item loricatum ventitaffe: Ὁ Αὔγουστος, ait, *θώρακα ὑπὸ τῇ στολῇ πολλάκις καὶ ἐς αὐτὸ τὸ συνέδριον εἰςιὼν εἶχεν.*

Quosdam ad excufandi] Dio fub finem lib. 52.

Etiam excufantibus] Vetus membrana *etiam excufatis.*

Spectandi in orcheftra] Hoc eft, *in fenatu*, ut alibi loquitur. Dio haec omnia lib. 54. totidem verbis.

Quo aut. relig. — fenator. munera fungerentur] Illud *minore moleftia* cave referas ad proxime fequentia de fuffitus inftitutione. Quid enim hoc ad levandam fenatoriorum munerum moleftiam? Sed more fuo Suetonius fimul proponit res diverfas, quas deinceps figillatim explicat: nam fequitur ftatim, *et ne plus quam bis in menfe legitimus fenatus ageretur.* Non annotaffem ifta, nifi vidiffem, Dionis interpretes familiarem Tranquillo confuetudinem non obfervantes, aliorfum haec traxiffe et ea propter peffimam peffime affecto Dionis loco medicinam feciffe. Verba Dionis funt lib. 54. p. 621. in actis anni DCCXLII: Αὔγουστος ἐπιμελητής τε καὶ ἐπανορθωτὴς τῶν τρόπων εἰς ἕτερα πέντε ἔτη αἱρεθεὶς θυμιᾷν τε τοὺς βουλευτὰς ἐν τῷ συνεδρίῳ, ὁσάκις ἂν ἕδρα αὐτὸ, καὶ τὴν ἄφιξιν πρὸς ἑαυτὸν ποιεῖσθαι, τὸ μὲν, ἵνα θεοσεβῶσι, τὸ δὲ, ἵνα ἀπονητὶ συνίωσιν, ἐκέλευσεν. Locus corruptiffimus: quid enim illud *ἕδρα αὐτό?* Deinde, ubi eft alterum membrum, quod neceffario poftulat adiectum *τε* voci *θυμιᾷν?* Planiffime inftituit duo Augufti inftituta referre, quorum alterum eft *τοῦ θυμιᾷν,*

alterum in hac lectione non comparet. Neque hunc locum ſanat illa nupera quorundam emendatio, ἔδει αὐτὸ ποιεῖσθαι, ἢ καὶ τήν: neque eorundem verſio recta, quae haec eſt: *Iuſſit, ut ſenatores, quoties in curiam convenire aut ſe accedere deberent, ſuffitum adolerent, partim ut ſe religioſe gererent, partim ut eo minore cum moleſtia convenirent.* Exiſtimarunt illi in hoc Suetonii loco verba illa *minore moleſtia* ad inſtitutum adolendi referri: et illam Tranquilli, vel ſuam potius ſententiam a Dione eſſe expreſſam, annotarunt. Sed neque ea eſt Suetonii mens, quam illi putarunt, ut ante monuimus: neque ad Suetonii verba oculos intendit Dio, quum haec ſcripſit. Similia quidem narrant, ſed non eadem omnia. Voluit uterque, ut ex eorum verbis planum eſt, indicare, quomodo Auguſtus ſenatorum religioni et commodo conſuluerit: de religione eadem ambo referunt: non item in altero faciunt. Nec mirum: quum variis rationibus ſenatorum commodis ſit ab Auguſto conſultum. Scribo igitur in Dione: Θυμιᾷν τε τοὺς βουλευτὰς ἐν τῷ συνεδρίῳ, ὁσάκις ἂν ἕδρα αὐτῶν ᾖ, καὶ τὴν ἄφιξιν πρὸς ἑαυτὸν οὐ ποιεῖσθαι. Hoc eſt: *Iuſſit ſenatores, quoties ſenatus ageretur, adolere in curia, neque ad ſe venire: illud, ut religioſius ſe gererent; hoc, ut ſine moleſtia convenirent.* Ex ἕδρα αὐτὸ ἢ fecimus ἕδρα αὐτῶν ᾖ, certiſſima coniectura. Sic diem ſenatus ſolent exprimere Graeci. Idem Dio lib. 54. p. 629. Τὰς τῆς γερουσίας ἕδρας ἐν ῥηταῖς ἡμέραις γίγνεσθαι ἐκέλευσε. Lib. 56. p. 673. in ſimillimo illi loco: Τὸ μὲν γὰρ πλεῖστον ἄλλως τε καὶ ὁσάκις ἕδρα αὐτῶν ἐγίγνετο ἔν τε τῇ ἀγορᾷ καὶ ἐν αὐτῷ γε ἔστιν ὅτε τῷ συνεδρίῳ, καὶ ἐσιόντα αὐτὸν καὶ ἀπιόντα αὖθις ἠσπάζοντο. Ἤδη δὲ καὶ ἐν τῷ Παλατίῳ καὶ καθήμενόν γε· ἔστι δ' ὅτε, καὶ κατακείμενον οὐχ ὅτι ἡ γερουσία, ἀλλὰ καὶ οἱ ἱππεῖς τοῦ τε δήμου πολλοί. Et alibi multis locis. Iam habes orationis τὸ κατάλληλον, hoc eſt, alterum membrum, quod in vulgata lectione et aliorum emen-

dationibus non comparere ante diximus. Sed veram lectionem non habebimus, nisi negationem ante verbum ποιεῖσθαι adiecerimus: ita erunt omnia plana. Sensus enim est, Augustum, ut laborem senatorum levaret, instituisse, ne die senatus Ave matutini ferendi caussa, venire ipsius domum necesse haberent. Probamus ex modo allato Dionis loco, et ex Suetonio, qui hanc ipsam sententiam aliis verbis retulit infra c. 53. *Die senatus*, ait, *nunquam patres nisi in curia salutavit.* Tiberius in oratione funebri Augusti: Ἐν ταῖς ἄλλαις ἡμέραις καὶ τὴν γερουσίαν ἐν αὐτῷ τῷ βουλευτηρίῳ ἠσπάζετο. Dio lib. 56.

Ut priusquam — thure ac mero supplicaret] More eorum temporum, quoties serii quid aggrederentur. Ovidius praecipiens uxori suae, quomodo Liviam adiret, 3. ex Ponto, 1, 171.

Sed prius imposito sanctis altaribus igni
Thura fer ad magnos vinaque pura deos.

Notemus vero duplicem circa introitum curiae Romanorum morem: nam et magistratus soliti rem divinam facere, atque exta consulere, priusquam ingrederentur. Appianus Ἐμφυλ. lib. 2. p. 501. Ἔθος ἐστὶ τοῖς ἄρχουσιν, ἐς τὴν βουλὴν εἰςιοῦσιν, οἰωνίζεσθαι προςιοῦσιν. Eum morem servat Caesar, quando in curiam novissime ingreditur. Suetonius lib. 2. c. 81. *Dein pluribus hostiis caesis, quum litare non posset, introiit curiam spreta religione.* Et in ea historia alii plures. Diversus ab hoc ritus est, cuius auctor isto loco dicitur Augustus: ut senatores, priusquam considerent, thure et mero supplicarent. Simile iam olim factitatum ab exterarum gentium legatis curiam introeuntibus reperio. Apud Polyb. lib. 15. legati Romanorum Carthaginensibus tumore vano se efferentibus, et rebellare parantibus, in primis obiiciunt, quod legati ipsorum paullo ante παρελθόντες εἰς τὸ συνέδριον, οὐ μόνον τοῖς θεοῖς σπείσαιντο καὶ τὴν γῆν προςκυνήσαιεν, καθάπερ ἐστὶν ἔθος τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ πεσόντες

ἐπὶ τὴν γῆν ἀγεννῶς, τοὺς πόδας καταφιλοῖεν τῷ συνεδρίῳ. Ait, plane morem esse omnium hominum, (de exteris hoc audio et eorum legatis) in ingressu curiae diis libare et limen adorare: legatos autem Carthaginensium, huic consuetudini, ipsius consessus adorationem adiecisse, foedam et demissi fractique animi indicem. Idem alibi de Prusia, rege Bithyniae, qui Romam venerat: Τότε κατὰ τὴν εἴσοδον τὴν εἰς τὴν σύγκλητον, στὰς κατὰ τὸ θύρετρον ἀντίος τοῦ συνεδρίου, καὶ καθεὶς τὰς χεῖρας ἀμφοτέρας προσεκύνησε τὸν οὐδὸν καὶ τοὺς καθημένους, ἐπιφθεγξάμενος, ΧΑΙΡΕΤΕ ΘΕΟΙ ΣΩΤΗΡΕΣ. Quod ad senatores, antiquissima Romae ea fuit consuetudo, ut de maiore negotio, et in quo ipsorum animi essent suspecti, senatus iuratus sententiam diceret. Exempla ex Livio et aliis possem proferre, nisi factum id iam esset a Lipsio ad 4. Annal. Taciti. Plinii locum non omitto, nec meam de eo coniecturam. Epist. lib. 5. epist. 14. *Flavius interdicendum ei advocationibus in quinquennium censuit: et quamvis neminem auctoritate traxisset, constanter in sententia mansit: quin etiam Dextrum, qui primum diversum censuerat, perlata lege de senatu habendo iurare coegit, e rep. esse, quod censuisset.* Sic legitur vulgo hic locus: quum scribendum sit, nisi animi fallor, *prolata lege.* Nam hoc vult Plinius, Aprum in illa acri cum Dextro altercatione, repente adegisse illum ad iusiurandum: *Esse e rep., quod censuisset:* idque beneficio legis de senatu habendo, quae ideo ab ipso est prolata. Eius legis auctorem facit Lipsius Traianum argumento istius loci. Ego antiquiorem puto atque adeo Augusti ipsius fortasse: nam de Traiano qui colligi ex hoc Plinii loco queat, nullus video.

Apud aram eius dei, in cuius templo coiretur]. Quid si autem in curia, non in templo coiretur? Sed puto, et in singulis curiis fuisse aram alicuius numinis, ut in Iulia Victoriae: de qua multa Dio lib. 51. p. 526.

et noſter hoc ipſo libro extremo. Appoſitus ad hanc rem Symmachi locus lib. 10. ep. 54. de illa ara ad tres Augg., qui tolli eam iuſſerant: *Illa ara concordiam tenet omnium: illa ara fidem convenit ſingulorum: nec aliud magis auctoritatem facit ſententiis noſtris, quam quod omnia quaſi iuratus ordo decernit.*

Legitimus ſenatus ageretur] Sic omnes vett., ſic omnes editi pro *haberetur.* Dictum, ut agere conventum. *Senatus legitimus* opponitur ei, qui indicitur a Conſulibus, aliove cui competit ius. Capitolinus in Gordianis c. 11. *Non legitimo, ſed indicto ſenatus die Coſ. venit in curiam.* Haec proprie *βουλὴ σύγκλητος* Graecis dicitur: nam indicere dicunt, *συγκαλεῖν βουλὴν* vel *προγράφειν βουλὴν,* ut Plutarchus in Bruto c. 20. *edicere ſenatum,* Suetonius in Iulio c. 80. At *ſenatus legitimus* Graecis eſt *βουλὴ καθήκουσα, νόμιμος,* aut *ἔννομος,* vel *κυρία.* Dio lib. 55. p. 629. hoc ita narrat, *βουλὰς κατὰ μῆνας κυρίας ἀπέδειξε,* ubi puto ſcribendum ex Suetonio *β βουλὰς* ſive *δύο βουλάς.* Sic accipiendum apud Spartianum in Adriano, c. 7. *Senatui legitimo, quum in urbe vel iuxta urbem eſſet, ſemper interfuit.*

Et Idibus] Martias excipe: lib. ſuper. c. 88.

Neve Septembri, Octobrive menſe] Omnino propter vindemias hoc inſtitutum, quarum gratia feriae menſtruae conceduntur in Codice. *Iuſtum autem vindemiae tempus,* inquit Plinius lib. 18, 31. *ab aequinoctio ad vergiliarum occaſum dies XLIV.* In Italia fieri ſolitae vindemiae menſe Octobri, aliquanto poſt aequinoctium autumnale: in frigidioribus locis, ut in climate, quod et ducitur et dicitur *διὰ* Βυζαντίου, menſe Novembri ſub autumni exitum, non multo ante ſolſtitium hibernum. Hoc ideo dicimus, ut obiter Agathiae locum emendemus e libro 5. Verba eius ſunt haec: *Ἡνίκα γὰρ ἐκείνου τοῦ ἔτους ἡ τοῦ φθινοπώρου ἔληγεν ὥρα, ἔτι τὰ ὑπὲρ τῶν ὀνομάτων συμπόσια ἐτελεῖτο, ἥπερ τοῖς Ῥωμαίοις νενόμισται.* Merito quaerunt eruditi, quaenam

ſint iſta τῶν ὀνομάτων συμπόσια. Ceterum ad Nominalia Romanorum hoc referre aut ad Graecorum ἀμφιδρόμια, par et ſimilis ratio, imo ἀλογιστία. De publico enim feſto, non privorum ſolennitatibus ſentire Agathiam conſtat: neque huc facit hilum locus Tertulliani, quem proferunt iidem. Legendum aio, τὰ ὑπὲρ τῶν οἰνωμάτων συμπόσια, id eſt, *feſtos vindemiarum dies.* De hoc feſto quae ſunt pridem aliis obſervata, non reponam.

Per quorum numerum decreta confici poſſent] Ante Auguſti conſtitutionem SCtum a paucioribus quadringentis perfici non potuit. Dio lib. 54. p. 624. Ὁρῶν ὅτι ἐκ ἀεὶ συχνοὶ συνελέγοντο, ἐκέλευσε τὰ δόγματα αὐτοῖς καὶ ἐν ἐλάττοσιν ἢ τετρακοσίοις γίγνεσθαι· οὐ γὰρ ἐξῆν τινὰ ἐκ τοῦ πρὶν ἄλλως κυροῦσθαι. Erat autem numerus neceſſarius alias alius pro vario genere rerum, de quibus decernebat ſenatus. Dio lib. 55. p. 629. Τόν τε ἀριθμὸν τὸν εἰς τὴν κύρωσιν τῶν δογμάτων ἀναγκαῖον καθ' ἕκαστον εἶδος αὐτῶν ὥς γε ἐν κεφαλαίοις εἰπεῖν, διενομοθέτησε. Huc refero legem Conſtantini in Theodoſiano Codice, cuius verba ſunt: *Placet, ne minus quinquaginta clariſſimi veniant in ſenatum: certum eſt namque, hoc numero large abundare ſubſtantiam virtutis honorandae.*

Conſilia ſortiri ſemeſtria] *Conſilia* pro conſiliariis, ut matrimonia pro uxoribus et alia multa. Dionem vide in actis anni DCCXXIX lib. 53. et lib. 61. in anno DCCLXVI.

Cum quibus de negot. — referend. ante tractaret] Hoc eſt, quod Graeci προβουλεύειν vocant. Libera rep. hae erant ſenatus partes, deinde res in concionem ad populum deferebantur, quae quidem maioris momenti eſſent: ideo Graeci rerum Romanarum ſcriptores, ſenatores aliquando προβούλους et S. C. προβουλεύματα nominant. Auguſtus vindicat ſibi, quod erat ſenatus: illi tribuit, quod erat populi: plebis Rom. ut olim Megarenſium οὐδεὶς λόγος. Ex eo ſub Impp. aut raro aut nulla plebiſcita.

Non more atque ordine] Ordo, quem intelligit ex lib. 54. Dionis, utcunque intelligi poteſt, ubi de Lepido ſermo eſt, et ex lib. 56., ubi de Germanico et Druſo, Tiberii filiis. In Viterb. eſt *perrogabat*, ut in plerisque aliis Mſſ.

Ac ſi cenſendum magis quam aſſentiendum eſſet] Proprie igitur *cenſere* non dicitur, niſi qui novam ſententiam in ſenatu dicit, eamque vel oratione, vel de ſcripto, pluribus explicat: quod tamen *decernere* dici ſolet. Unde in faciendo S. C. notari ſolitum, quo referente, quo decernente, et quo primum aſſentiente id ſit factum. *Aſſentiendi* autem in ſenatu triplex modus, voce, manu, pede. Porro ad aſſentiendum alteri et mediocris attentio deſideratur, et induſtria quoque mediocris: quum ad cenſendum oporteat venire meditatum, aut ſolerti ingenio eſſe praeditum, idoneo conſilium in arena capere. Auguſtus vero, inſtituto more ſententias praerogandi et quidem nullo certo ordine, ſingulos cogebat attendere et ad dicendam ſententiam ſe parare. Simile eſt, quod in re longe diverſa Quintilianus ſcriptor optimus praecipit 2, 5. ut praeceptor ſuos frequenter interroget, et iudicium diſcipulorum experiatur: cauſſam adiicit, quam et Auguſtus, quum hoc inſtitueret, eſt ſecutus: *Sic audientibus ſecuritas aberit: nec quae dicentur perſluent aures: ſimulque ad id perducentur, quod ex hoc quaeritur, ut inveniant ipſi et intelligant.*

Cap. 36. *Ne magiſtratus — mitterentur*] Dio lib. 53. p. 578. Κοινῇ δὲ δὴ πᾶσιν αὐτοῖς ἀπηγόρευσε, μηδένα πρὸ πέντε ἐτῶν μετὰ τὸ ἄρξαι ἐν τῇ πόλει, κληροῦσθαι. Cauſſam lib. priore c. 30. indicavimus.

Quae publice locari ſolebant] M. Tullius paſſim. Vide Livium initio lib. 42. In re nota erraſſe Dionis interpretes omnes miror, eoque monere obiter viſum. Quare haec illius verba lib. 53. p. 580. Τὸ μὲν γὰρ πάλαι ἐργολαβοῦντες τινὲς παρὰ τοῦ δημοσίου πάντα

σφίσι τὰ πρὸς τὴν ἀρχὴν φέροντα παρεῖχον. Ita verte: *Nam olim quidem erant, qui praebenda* ituris in provincias *publice redimerent et, quidquid iis muneris sui caussa opus esset, exhiberent.* Notum de Ventidio Basso, qui fuit ἐργολάβος et praebendorum manceps. Ea veteris reip. consuetudo non circa rectores tantum provinciarum ab Augusto sublata est, sed reliquos quoque magistratus urbicos, quibus de publico data merces annua et cibaria. Circa eosdem tamen servatus ex parte mos vetus in tabulis, chartis, ceterisque aliis huiusmodi. Exstat S. C. de curatoribus aquarum publicarum Augusto principe factum, in quo scriptum: *Ut, qui ita delati essent, iis Praetores aerarii mercedem, cibaria, quanta praefecti frumento dando, dare deferreque solent, annua darent et attribuerent: iisque eas pecunias sine fraude suas facere liceat: utique tabulas, chartas, ceteraque, quae eius curationis caussa opus esset, iis curatoribus praebenda. Q. Aelius, P. Fabius Coss. ambo, alterve, si iis videbitur, adhibitis Praetoribus, qui aerario praesint, locent.*

Ut centumviralem hastam decemviri cogerent] Lucanus Panegyrico ad Pisonem:

Seu trepidos ad iura decem citat hasta virorum
Et firmare iubet centeno iudice caussas.

Vetus consuetudo Romae est, ut quotannis viginti sex viri populi suffragiis crearentur: e quibus constituebantur decemviri stilitibus iudicandis, triumviri monetales, triumviri capitales. Quatuorviri curatores viarum intra urbem, duumviri curatores extra urbem, et quatuor praefecti, qui in Campaniam mittebantur: quae vetus consuetudo sub Augusto partim servata, partim abolita est. Dio lib. 54. fuse: meminit eorundem vigintisexvirorum et Festus in *praefecturae,* cuius locum cum verbis Dionis confer: nam maximi viri in eorum expositione mihi non satisfaciunt.

Cap. 37. *Quoque plures partem — caperent*] Maecenatis prudens praeceptum eſt apud Dionem lib. 52. quod videtur ſecutus Auguſtus. Καλῶς ἔχει, inquit, *διὰ πλειόνων πάντα τὰ τῇ ἀρχῇ προσήκοντα διάγεσθαι, ὅπως καὶ ὠφελῶνται μάλα συχνοί, καὶ ἔμπειροι τῶν πραγμάτων γίγνωνται.*

Curam operum publicorum] Pereunte cenſura ſimul cum libertate, in plures *διακονίας καὶ ἐπιμελείας* diviſus eſt is magiſtratus factique ſunt curatores plures pro una cenſura. Non infrequens in antiquis monumentis lapideis titulus: CURATOR OPERUM PUBLICORUM, et nonnunquam: CUR. SARTORUM TECTORUM OPERUM PUBLICORUM. Hi, ſicut ceteri omnes, qui curam aliquam publice curabant, non magiſtratus erant, ſed *quaſi magiſtratus*, ſicut vocantur a Frontino: ex quo uno optime intelligimus, quo iure fuerint et quae honorum inſignia plerisque ipſorum conceſſa.

Viarum, aquarum, alvei Tiberis] Haec ita ἀσυνδέτως in membranis et prim. edit. De curatoribus viarum ab Auguſto conſtitutis erudite Lipſius ad 3. Taciti Annal. at eiusdem coniectura *riparum* pro *aquarum* ſubſtituentis, meo iudicio non proba. Nam cui ſiat veriſimile, omiſſum a Suetonio in hoc albo curatorem aquarum? de quo officio vide in elegantiſſimo Frontini libello.

Frumenti populo dividundi] Videtur, qui hanc curam ſustinebat, alio nomine dictus *Minutiae curator.* Sic interpretor in lapide veteri, ubi ſculptum: CURATOR. AQUARUM. ET. MINUTIAE. CUR. ALBEI. TIBERIS. ET. CLOACARUM. URBIS. De Minutia frumentaria alii monuerunt.

Triumvirat. legendi ſenat. et alter. recognoſcendi] Utrum munus olim cenſorium. Tacitus de Voluſio Annal. lib. 3, 30. *Cenſoria etiam poteſtate legendis equitum decuriis functus eſt.*

Cap. 38. *Nec parcior — virtute honoranda*] Infigne eft in hoc genere, quod de L. Tario Ruffo notat Plinius lib. 18. c. 6.

Super triginta ducibus iuftos triumphos] Velim notent diligenter hunc locum Romanae hiftoriae ftudiofi. Eft enim res quaeftione digna, quomodo ab eo tempore, quo rerum potitus eft Auguftus, ad annum DCCXL (eo defiere triumphi, cepere ornamenta triumphalia decerni) triginta triumphi in urbe acti fint. Et profecto aut valde negligenter fcriptae eorum temporum res ad nos pervenerunt, aut hic aliquid mendi latet: five alibi mentem habuit Suetonius, quum haec fcriberet, eoque offendit; quod non facile putem de tam accuratae diligentiae viro: five hic aliquis fcriptor cefpitavit; de quo nihil pronuntio. Sane quum omnes veteres memorias excufferis, vix reperias ad dimidium numeri huius, qui triumphum eo fpatio egerint. Et tamen ait, non *triginta*, fed *fuper triginta ducibus*, nec fimpliciter *triumphos*, fed *iuftos:* quae tam diligens asfeveratio aegre permifit nobis, ut de *minutis* quibusdam *triumphis* hunc locum exponamus, quos faepe et facile ab Augufto folitos concedi, variis locis fcribit Dio lib. 54. de Agrippae moderatione loquens in petendis honoribus: *Τῶν δὲ δὴ ἄλλων τινὲς οὐχ ὅτι τὰ αὐτὰ οὕτω πράσσοντες, ἀλλ' οἱ μὲν λῃστὰς συλλαμβάνοντες, οἱ δὲ πόλεις στασιαζούσας καταλλάσσοντες, καὶ ἐπωρέγοντο τῶν νικητηρίων, καὶ ἔπεμπον αὐτά· ὁ γὰρ Αὔγουστος καὶ ταῦτα ἀφθόνως τισὶ τήν γε πρώτην ἐχαρίζετο.* Ex eodem optimo fcriptore difcimus, quod olim in Inlio Caefare vifum fuerat, cum Hifpanienfis triumphi honorem ambitiofe legatis fuis, qui propriis aufpiciis nihil egiffent, communicavit: id Auguftium interdum effe imitatum, ut de Carinate narratur lib. 51., qua fortaffe ratione defendi huius loci fcriptura ac fententia poffit.

Liberis fenatorum — et curiae intereffe permifit] Ius veniendi in fenatum habebant olim priinum ii, quos

legerant Cenſores, deinde ii, qui mandatos ſibi a populo (cuius fuit proprium ius ſuffragiorum) magiſtratus curules obtinebant. Poſtremo praetextati ſenatorum filii: licuit enim patribus, quoties in curiam venirent, ſuos ſecum filios adducere. Cauſſam eius moris aperit Suetonius. Manſit ea conſuetudo usque ad tempora Papyrii praetextati, cuius nota hiſtoria. Ab eo tempore intermiſſus mos longo intervallo ab Auguſto reſtituitur; etſi Auguſtus non tam priorem morem revocaſſe, quam imitatione maiorum novum ius invexiſſe in civitatem videtur: neque enim curiae aditum tantum liberis ſenatorum aperuit, ſed etiam ſenatorum inſignibus decoravit, ac quodammodo in ſenatorium ordinem allegit. Veteri iure tantum equites erant: Iſidorus lib. 4. *Quamvis ſenatoria quis origine eſſet, usque ad legitimos annos eques Romanus erat; deinde accipiebat honorem ſenatoriae dignitatis.* Appellat *legitimos annos* aetatem ſenatoriam, quam illis temporibus fuiſſe XXV. annum, ex Dione pridem ſcimus. Non igitur poterant ſenatorum liberi tunicam lati clavi induere: id enim erat ſenatorii ordinis inſigne. Ex hoc vero Auguſti inſtituto tunica laticlavia cum virili toga ſumpta a liberis ſenatorum, quibus et curiae intereſſe permiſſum. An hoc ante Octavium Romae ius non fuit? Haud temere quaerat hoc aliquis: nam de veſte quidem palam eſt, quod ipſe aliis tribuit, id ei contigiſſe: manifeſto declarant haec Suetonii infra c. 94. *Sumenti virilem togam, tunica lati clavi reſuta ex utraque parte ad pedes decidit.* Quorſum enim iſto loco et tempore ea tunica, niſi vel quum virilis toga eſſet induenda, vel quum praetexta deponenda? Id aetatis vero ſenatorum liberos, laticlavia tunica ornari ſolitos, nusquam invenio ita claro expreſſum, ut, fuiſſe eum publicum morem omnium, poſſe inde colligi exiſtimem: ſunt quae id ſuadeant loca nonnulla, ut haec apud Statium lib. 5. Sylvarum, in Protreptico ad Criſpinum, Carm. 2, 27.

Sic te, clare puer, genitum sibi curia sensit,
Primaque patricia clausit vestigia luna:
Mox Tyrios ex more sinus, tunicamque potentem
Agnovere humeri.

Non igitur primus Augustus hoc instituit. Ego vero quod in Augusto factum est, non ius commune fuisse, sed privilegium puto. Videtur enim Iulius Caesar, qui tunc temporis in rep. pro libidine omnia gerebat, quum de nepote hoc suo (quod tradunt historici) maximam spem concepisset, et brevi eum ad rerum administrationem admoveri cuperet, suaque id putaret referre, hoc primus instituisse, et in eo usurpasse, fortasse et in aliis idem facturus, si diutius remp. rexisset: quod ipsi non licuit, Augustus filius non tam maiorum, ut ante dicebamus, quam patris vestigia premens, ut in aliis plerisque, hoc primus sanxit, et in mores recepit. Fieri etiam potest, ut hic mos, per confusionem bellorum civilium institutus, ad ea tempora duraverit, quibus cessit omne imperium Augusto: qui quod licentia temporum fiebat, ut iure fieri liceret, instituerit: ut non male etiam sic rei auctor dici queat. Magnum huius rei argumentum, quod de Iulio Caesare narratur, quem scribit noster c. 45. *Usum lato clavo ad manus fimbriato: nec ut unquam aliter quam supra eum cingeretur, et quidem fluxiore cinctura:* unde manasse Syllae dictum constat, optimates saepius admonentis, *ut male praecinctum puerum caverent.* Ecce, puerum vocat Sylla, quem latum clavum gestare dixit: ergo ante aetatem senatoriam gestavit. Illud certum, quocunque tempore id ceperit, sub initia principatus Augusti ita fieri solitum in splendidiorum equitum liberis. Arguit Ovidius de se minurriens Tristium lib. 4. Eleg. 10.

Interea tacito passu labentibus annis,
Liberior fratri sumpta mihique toga est:
Induiturque humeris cum lato purpura clavo.

Id quod factum esse, certum est tertio vel quarto anno circiter post Augusti in urbem reditum a victo Antonio.

Hoc ius praeclare expreſſit Statius Sylvarum lib. 4. in carmine ad Iulium Menecratem, 8, 59.

Quippe et opes et origo ſinunt hos lampade prima
Patricias intrare fores: hos pube ſub ipſa
(Si modo prima bonis invicti Caeſaris adſunt
Numina) Romulei limen pulſare ſenatus.

Ait, tali proſapia ortum, poſſe cum virili toga latum clavum ſumere et intereſſe curiae: ſi tamen, inquit, ea fuerit voluntas principis: quod non temere ab eo adiectum: ſive enim ex Auguſti conſtitutione, ſive ex alius Imperatoris innovatione, non ita fuit hoc ius promiſcuum, ut ſine cognitione principis uſurpari poſſet: quin patres id ab eo liberis ſuis, quos deſtinabant reip. adminiſtrationi, petebant: propterea *munus* hoc vocat idem Statius alibi: *Notus adhuc tantum maioris munere clavi.* Saepeque evenit, ut fratrum alter beneficio principis uteretur, abſtineret alter, pro patris voluntate, vel ingenii diverſitate. Suetonius in Veſpaſiano, c. 3. *Sumpta toga virili latum clavum, quamquam fratre adepto, diu averſatus eſt, neque ut tandem appeteret, compelli niſi a matre potuit.* Saepe item accidit, ut quos vota parentum curiae deſtinaſſent, eos vel fortuna adverſa cogeret, vel propria voluntas impelleret retrocedere, et inferiore gradu ſubſidere: iis ponendus latus clavus erat elapſa aetate ſenatoria. Teſtis locuples Ovidius, qui poſtquam latum clavum a ſe ſumptum dixit, et vitam ſuam ad aetatem usque ſenatoriam deſcripſit, ſubdit:

Curia reſtabat: clavi menſura coacta eſt:
Maius erat noſtris viribus illud onus.

Poſtea eo ventum, ut etiam eorum, qui equites tantum erant, quidam latum clavum retinerent, et veſte ſenatoria decorarentur: quod ex Dione aliisque ſcriptoribus docti viri ante nos monuerunt. Ab hoc more manavit illa ſenatorum diſtinctio in iuvenes et honoribus perfunctos. Tiberius apud Tacitum, 6. Annal. c. 2. de ſena-

toribus loquens: *Sed quos omitti posse, quos diligi? semperne eosdem, an subinde alios? et honoribus perfunctos, an iuvenes? privatos, an e magistratibus?* Idem lib. 13, 25. *Iulius quidam Montanus senatorii ordinis, sed qui nondum honorem capessisset.* Iuvenem tum fuisse Montanum hunc, suadet hoc ipsum, quod de eo narrat ibi Tacitus: talis fuit et Iulius ille Calvaster, quem Suetonius in Domitiano vocat *tribunum laticlavium:* Dio quasi explicans, νεανισκὸν κεχιλιαρχηκότα εἰς βουλείας ἐλπίδα: *iuvenem, qui in spem senatorii ordinis tribunatu militum fuerat functus.* Isti sunt, quos *iuvenes secundi ordinis* appellabant: primo gradu iis concesso, qui domum Augustam, vel sanguine, vel affinitate, aut aliqua necessitudine contingerent. Statius praefatione lib. 4. Sylvarum: *Proximum est lyricum carmen ad Septimium Severum iuvenem (uti scis) inter ornatissimos secundi ordinis.* Caussam accipe ex ipso carmine ad Septimium misso, vs. 41.

Hic parvus inter pignora curiae
Contentus arcto lumine purpurae
Crescis, sed immensos labores
Indole patricia secutus.

Ait, inter iuvenes senatorios adolevisse istum, etsi contentum angustiore purpura: recte enim *arcto* lumine emendavit magnus olim Turnebus in suis Adversariis, non *alto.*

Protinus viril. tog. lat. clav. induere — interesse] Haec lectio cod. Viterb. Scribo, *virilem togam ac latum clavum. Protinus* significat continue, eodem tempore. Virgil. 8. Aen. 157.

Nam memini Hesiones visentem regna sororis
Laomedontiadem Priamum Salamina petentem,
Protinus Arcadiae gelidos invisere fontes.

Id est, uno eodemque tempore, ut recte Servius. Gallice, *tout d'une tire.* Id κυρίως est *protinus,* quod et *protelo* dicitur. Adi Varronem, Servium, Nonium. Non igitur sequimur alios codd. in quibus scriptum, vel

virili toga, ut in Turonenſi et Liſlaei: unde aliquis putet ſcribendum, *protinus a virili toga* vel *virili togae latum clavum induere,* ut habent editiones quaedam veteres.

Milit. auſpicantibus, non tribunat. modo legionum] Lib. 3. de Tiberio: *Stipendia prima expeditione Cantabrica tribunus militum fecit.*

Sed et praefecturas alarum] Ipſum loquendi genus indicat, praefecturas alarum honore tunc anteiſſe tribunatum militum: contra Claudii tempore. Suetonius lib. 5. *Equeſtres militias ita ordinavit, ut poſt cohortem alam, poſt alam tribunatum legionis daret.*

Senio vel aliqua corporis labe inſignibus] Puta, quibus nares praeciſae, vel aures, aut aliud quod vulnus impoſitum ἀεικέλιον, ut poetae vocant. Appianus in Mithridat. αἰσχήμονας ὠτειλάς. Ita affectos norat Auguſtus urbanis hominibus dicteriorum eſſe materiam: clarum exemplum in Horatio Coclite. Unde eſt illud ab eo dictum, quum ei in comitiis coxae vitium obiiceretur: *Per ſingulos,* inquit, *gradus admoneor triumphi mei.* Item Sex. Tidio, veniente ad Pompeium, quum eſſet ſilicernium, et utroque crure debilis: apud Plutarchum in Pompeio. Perverſiſſimi moris eſt, debiles et aliqua corporis labe inſignes deridere: cuius rei etiam in iis, quos vocant Apoſtolorum *Canones,* mentio eſt Canone 57.

In ordine] Explicat Dionyſ. Halic. Οἳ (intellige equites equo publico) κατὰ φυλάς τε καὶ λόχους κεκοσμημένοι στοιχηδὸν ἐπὶ τῶν ἵππων ὀχούμενοι πορεύονται.

Mox reddendi equi grat. fecit eis, qui — nollent] Sic ſcriptum in Viterb. et vetere Romana, aliisque multis: Liſlaei cod. *vellent* pro *nollent,* longe diverſa ſententia. Eſt vero hoc loco aliqua et rerum et verborum difficultas. Beroaldus intelligit factam poteſtatem, equitibus ſenioribus reddendi equum, quem ex publico accepiſſent, ſi vellent: et ita ab equeſtris militiae munere

ſolverentur; quae ſententia ex his verbis elici non poteſt. Quid enim eſt *gratiam facere alicuius* niſi, permittere ne aliquid fiat, quod alias neceſſum erat? Sic ante dictus Auguſtus c. 17., *Bononienſibus gratiam feciſſe coniurandi pro partibus ſuis*, id eſt, remiſiſſe neceſſitatem, qua alioqui tenebantur: ſic *gratiam facere iurisiurandi*, et alia ſimilia his. Ita igitur *reddendi equi gratiam facere*, κατὰ τὸ ἀνάλογον erit, permittere ne reddatur equus, ſed retineatur. Plane manifeſta ἀτοπία. Quare ſcribendum, ut ea ſententia efficiatur, *retinendi equi gratiam fecit*. Id erit, liberare neceſſitate retinendi equi. Olim qui equites equo publico dicebantur, ii asſignatum ſibi equum a Cenſore dum viverent retinebant; niſi idem, qui asſignaverat, Cenſor vel praeteritione vel notatione adimeret; inde eſt, quod modo dictum, de transvectione equitum ſenio inſignium. Etſi autem alendo equo ſtipendium accepere hi equites, eratque res non parvi honoris: nihilominus tamen durum onus multis hoc fuiſſe, ex eo colligimus, quod populus in beneficii parte ſolitus eſt, dare vacationem huius muneris. Exemplum in Livii lib. 39. ubi P. Ebutio indici Bacchanaliorum inter alia praemia decretum narratur, *ne Cenſor ei equum publicum asſignaret*. Hoc vetus inſtitutum princeps Auguſtus immutavit: quem conſtat plurimas partes militiae in mitiorem formam redegiſſe. Nemo autem miretur reddendi equi poſt annum XXXV. factam poteſtatem: quum cis annum illum potuerint equeſtria ſtipendia eſſe peracta. Quare non dubitem ſequi eos codd. qui hanc lectionem habent; etſi teſtantur docti, in aliis legi *XLV*.

Cap. 39. *Impetratisque — decem adiutoribus*] An potius *adiuratoribus?* quae fuit aliquando ſummi viri coniectura: nam qui Cenſori aderant cenſum agenti, adiuratores ſive iuratores e re dicebantur. Plautus Trinummo: *Cenſus iuratori ſi recte rationem dedi:* alludit obſcure et in Poenuli prologo:

— — *argumentum hoc hic censebitur*
Vos iuratores estis, quaeso, operam date.

Sed quum omnes veteres aliter habeant, nihil mutandum.

Atque ex improbatis] Viterb. *in exprobatis.* Lislaei, *in exprobratis.* Cuiacii, Pithoeique *ex improbatis.* Fortasse, *atque ex improbratis.* Καινοπρεπῶς, pro, *notatis probro.*

Cap. 40. *Comit. tribunit. — candidati senatores*] Nihil absurdius quàm ad tribunos militares haec referre, contra Dionis auctoritatem et rem ipsam. Tribuni plebis quanta invidia apud optimates essent, satis notum est, unde factum videtur persaepe, ut eum magistratum plerique refugerent. Ideo lata vetus lex, quae populo libertatem concessit, si comitiis tribunitiis deessent candidati, ex omni populo et quocunque ordine, quos vellet tribunos creandi. Appianus lib. 1. Ἐμφυλ. de C. Graccho iterum tribuno: Καὶ εὐθὺς ἐπὶ τῷδε, καὶ ἐς τὸ μέλλον ᾕρητο δημαρχεῖν· καὶ γάρ τις ἤδη νόμος ἐκεκύρωτο, εἰ δήμαρχος ἐνδέοι ταῖς παραγγελίαις, τὸν δῆμον ἐκ πάντων ἐπιλέγεσθαι. Interpretes Appiani longe aliter haec verba sunt interpretati: nos putamus, eampse sententiam esse quam ante expressimus. Postea vero, sive Sylla, sive alius, ait idem Appianus, tribunatum a plebeiis ad senatores transtulit; ex eo tempore tribunus nemo fieri potuit nisi senator: ut merito notatum in Augusto ante fuerit, quod tribunatum petiisset, quamquam patricius, necdum senator. Sanctionem Augusti pluribus refert Dio lib. 54. in anno DCCXLII; meminit et alibi.

In utro vellent ordine manerent] Nec dubium, multos equestri ordine contentos altiorem gradum insuper habuisse: quod per Claudium postea non licuit. Suetonius lib. 5. *Senatoriam dignitatem recusantibus, equestrem quoque ademit.*

Attrito bellis civilibus patrimonio] Teſtor, hanc eſſe lectionem et Turonenſis et Mſſ. omnium, non *matrimonio:* quam vocem, etſi doctiſſimis viris probatam, hic non agnoſcimus: nec fortaſſe in tota lingua Latina eo ſenſu agnoſci debet. Quae proferuntur exempla ei asſerendae omnia mihi ſuſpecta ſunt: quaedam manifeſto inania; cuiusmodi eſt Valerii Max. locus ex lib. 7. c. 8. §. 5. Nam *patrimonio* ſcribi, non *matrimonio;* diſcimus ex teſtimonio diligentiſſimorum virorum, qui vetera exemplaria contulerunt. Cuiusmodi item Auguſtini locus ex ſermone 185., quem profert Cuiacius: *Ibant ad paſſiones, obliviſcentes facultates et affectiones, patrimonia ac matrimonia ſua:* quo loco mirum eſt, tantum virum non attendiſſe, *matrimonium* pro uxore poni, tritiſſimo loquendi genere. Suetonius lib. 4. c. 25. *Edixiſſe matrimonium ſibi repertum exemplo Romuli,* id eſt, uxorem. Iuſtini Trogus lib. 3. de Lycurgo, *ut ſeverius matrimonia ſua viri coercerent:* aliquanto poſt: *ut ſervis interfectorum matrimonia pollicerentur.* Sic etiam Impp. in Codice ſaepius. Sic *clientelae,* pro clientibus, et id genus infinita. Ita autem interpretandum apud Auguſtinum arguunt praecedentes voces, *facultates et affectiones,* quibus iſtae *patrimonia ac matrimonia* ſunt ἀντίστροφοι. Declarant magis adhuc ſequentia, ſi quis locum perlegat.

Metu poenae theatralis] Lego, *poenae theatralis legis:* quis enim ita loquitur?

Sui cuiusque menſis] Coniectura docti viri ex Suida emendantis, *Nonis cuiusque menſis,* ratione caret: neque enim quod ille vult, Suidas dicit, ſed ut ariolus tantum coniectat.

Comitiorum quoque priſtinum ius reduxit] Caute accipe illa *ius priſtinum:* neque enim ius illud intelligit, quod ſtante rep. obtinuit, ſed illud ipſum, quod lib. ſuper. c. 61. a patre Auguſti Iulio Caeſare docuit fuiſſe nſtitutum. Id ius per bella civilia et triumvirorum ty-

rannidem omiſſum, reducit nunc Auguſtus. Dio clare explicat lib. 53. in octavo Auguſti conſulatu: *Ὅτε δῆμος ἐς τὰς ἀρχαιρεσίας καὶ τὸ πλῆθος αὖ συνελέγετο· οὐ μέντοι καὶ ἐπράττετό τι ὃ μὴ καὶ ἐκείνῳ ἤρεσκε. Τοὺς γοῦν ἄρξοντας, τοὺς μὲν αὐτὸς ἐκλεγόμενος προεβάλλετο, τοὺς δὲ καὶ ἐπὶ τῷ δήμῳ τῷ τε ὁμίλῳ κατὰ τὸ ἀρχαῖον ποιούμενος, ἐπεμελεῖτο ὅπως μήτ᾽ ἀνεπιτήδειοι, μήτ᾽ ἐκ παρακελεύσεως μήτ᾽ ἐκ δεκασμοῦ ἀποδεικνύωνται. Populus et multitudo iterum ad comitia conveniebant: neque enim fiebat quidquam, niſi quod ipſi placebat. Igitur magiſtratus quosdam ipſe electos a ſe creabat: quorundam delectum populo et plebi permittens, id curabat; ne vel parum digni renuntiarentur vel per factionem vel ambitum.*

Fabianis] Prima edit. *Sabotinis:* nota tribus Sabatina ex Feſto et lapidibus: ſed alteram lectionem ſuper Mſſ. confirmat vetus lapis:

C. IULIO. C.
FAB. SCAPT.
CAESARI
AUGUSTO.

Singula millia nummûm a ſe dividebat] Viterb. *aſſe dividebat.* Mendoſe pro *a ſe.* Hoc eſt, de ſuis nummis: ſic loqui Plautum, Ciceronem, Iurisconſultos aliosque, pueris notum. At vir doctus ſcribendum nuper cenſuit, *a ſe aſſe dividebat.* Vellem planius ſententiam ſuam interpretatus eſſet, et docuiſſet nos, quid ſit, *aſſe dividere:* tamen, ne quid disſimulemus, ineptum putamus.

Ab omni colluvione peregr. ac ſervil. ſanguinis] Dionyſ. Halic. lib. 4. aperit cauſſam et neceſſitatem huius legis Auguſti: quam nondum latam deſiderat ut plane neceſſariam. Apud Dionem lib. 55. in narratione eiusdem legis, ſcribo *πολλῶν τε πολλοὺς ἀκρίτως ἐλευθερούντων*, non *ἀκριβῶς*: niſi ſi *ἀκριβῶς ἐλευθεροῦν* poſuit pro donare libertate, non qualicunque, ſed plena et iuſta: illud melius.

Ac visa quond. pro conc. pullatorum turba] Reprehendit in aliis colorem vestis: in aliis colorem et genus vestis. *Pullati* dicuntur, et qui togam sordidam et coloris obsoleti gerunt; et qui penulas, quae pullo colore erant. Propria civium Romanorum vestis forensis toga fuit, eaque alba. Contra hanc observationem maiorum varie peccatum per illa tempora, et magis deinceps: tenuiores, posita toga in tunicis prodire non sunt veriti: inde apud Horatium, Tacitum, alios, *tunicatus populus* plebs infima idiotarum: alii penulam pro toga gestabant, vel togae superiniectam; multi togam retinebant, sed sordidam et obsoletam: et hi et illi pullati vocantur a scriptoribus. *Pullus* et *Φαιὸς* ancipitis significationis voces sunt: nam et *αὐτοφυῆ* atque ingenuum colorem notant, qualis ferme penularum erat, inde *Φαιὰ μανδύη* apud Dionem: et eum, quem vestis alba habendo contrahit. Talis Romae vestis reorum, qui Latinis scriptoribus *sordidati* et *esse in sordibus* dicuntur: Graecis *Φαιὰ ἐσθής*. Plutarchus in Cicerone: *Μίλωνος κόμην θρέψαι καὶ μεταλαβεῖν ἐσθῆτα Φαιὰν ἀπαξιώσαντος.* Magis proprie dixisset *πιναρὰν*, ut saepe Graeci: vel *πιναρὰν* et *κοινὴν*. Diodorus Siculus de Saturnino reo: *Πτήξας κατέφυγεν ἐπὶ τὸν κοινὸν τῶν ἀκληρούντων ἔλεον, καὶ τὴν ἐσθῆτα τὴν πολυτελῆ κατέθετο, πιναρὰν δὲ μεταμφιασάμενος καὶ κοινὴν καὶ πώγωνα τρέφων περιῄει.* Falluntur, qui pullatos dici putant solum ob pulli coloris vestem: nam etiam, qui togam sordibus infectam gestabant, eo nomine comprehensi ob similitudinem albi coloris obsoleti, et pulli *αὐτοφυοῦς*: quare auctores modo *pullatos*, modo *sordidos* vocant; interdum *sordidos pullatosque*, ut Plinius 7. epist. et Calphurnius ecl. 7.

Venimus ad sedes, ubi pulla sordida veste
Inter femineas spectabat turba cathedras.

Paullo post:

— — — — — *sed mihi sordes*
Pullaque paupertas et adunco fibula morsu
Offuerant.

Simili ratione Iulius Pollux vestimenta assignat calamitosis vel λευκὰ δυςπινῆ, vel φαιὰ, aut μέλανα, et qui Latinis dicitur panis sordidus, Graecis et φαιὸς appellatur et ῥυπαρὸς, ut in 3. Athenaei.

Cap. 41. *Foenore deminuto — pretiis accesserit*] Et quotidiana experientia, et vetus omnis historia hoc docet. Plinium lege epist. 19. lib. 6. Auctor Dio, tunc temporis Romae tantam pecuniae copiam fuisse, ut agrorum pretia plurimum intenderentur, et usurae trienti sive trientali vix locus esset: sic debent accipi haec illius verba, in quibus caecutiunt interpretes: Τοσοῦτον τὸ πλῆθος τῶν χρημάτων διὰ πάσης ὁμοίως τῆς πόλεως ἐχώρησεν, ὥςτε τὰ μὲν κτήματα ἐπιτιμηθῆναι· τὰ δὲ δανείσματα ἀγαπητῶς, ἐπὶ δραχμῇ πρότερον ὄντα, τότε ἐπὶ τριτημορίῳ αὐτῆς γενέσθαι. Ceterum Tranquilli vocem *plurimum*, qua certi nihil definitur (et revera nihil potest definiri) circumscribit Paulus Orosius: cuius sunt verba lib. 6. c. 19. *Roma in tantum opibus Alexandriae aucta est, ut propter abundantiam pecuniarum duplicia quam usque ad id fuerant, possessionum aliarumque rerum venalium pretia statuerentur.*

Iis, qui cavere in duplum possent] Explicat hunc locum iuris consultissimus Cuiacius Observv. lib. 5. c. 38.

Ac pro octingentor. mill. — duodecies HS. taxavit] Constans haec lectio est omnium librorum. Dio lib. 54. in utraque summa dissentit. Priore, quam facit δέκα μυριάδων: ea sunt HS. quadringenta millia. Posteriore, quam ait fuisse πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδων, hoc est, decies HS. In promptu sunt doctissimorum virorum super hac tanta, in re tanti momenti, diversitate sententiae non minus diversae: dum alii Graeco scriptori rerum Romanarum imperitiam ἀποτόμως obiiciunt: alii verecundius culpam in librarios declinant, et in Suetonio legunt *decies*. Ego adhuc ἐπέχω.

Nonnunquam ducenos, quinquagenosque] Non placet lectio, quam proferunt quidam, *ducenos quinqua-*

genos. Primum, quia aliter optimi codd., deinde, quia nihil in noſtra lectione abſurdi, quod inconſultius quidam pronuntiarunt: nam ſi Auguſtus amicis ſuis (diſerte notat Quintilianus) congiaria tam exigua dedit, ut ea ipſi vocarent *heminaria,* non *congiaria:* cur dubitemus, in tanta largitionum frequentia plebeculae illi prope infinitae viritim dediſſe aliquando nummos quinquagenos. Vide vero lapidem Ancyranum.

Cap. 42. *Severiſſima coercuit voce*] Mſſ. *voce,* pr. ed. et aliae quaedam *oratione:* quod non male interpreteris de edicto, quo Auguſtus populum increpuerit, ut ſolitum fieri a principibus. Dio alteram lectionem potius confirmat.

Populo promiſſum congiarium repoſcenti] Inſolens factum et praeter conſuetudinem. Cicero lib. 9. ad Famil. epiſt. 8. *Munus flagitare, quamvis quis oſtenderit, ne populus quidem ſolet niſi concitatus.*

Quamvis dare deſtinarat] Mſſ. *deſtinaret:* hoc eſt, quamvis in dandi voluntate nihilominus maneret.

Multos manumiſſos inſertosque civium numero] Non ſtatim ut aliquis manumiſſus erat, ad congiarium aliasve libertates admittebatur; ſed in tribum prius deſcribi oportuit. Beniguiores patroni, quos manu emiſerant, iis tribum ſtatim emebant, aut, ſi teſtamento libertas daretur, emi mandabant, ut ſcriptum eſt in lege 35. Dig. de legat. 3. Emtionem tribus ſignificat illis verbis Suetonius, *inſertos civium numero.* Referri etiam poteſt ad eos, qui ſuis ſibi pecuniis libertatem redimebant, aut ad gratos alias ſuis heris: nam et hi et illi videntur de induſtria appetente congiarii die fuiſſe liberati. Similis fraus notata Dioni lib. 19. in Pompeiana diviſione frumenti: ait enim, *πολλοὺς πρὸς τὰς ἀπ' αὐτοῦ ἐλπίδας ἐλευθερωθῆναι.* Sed verum eſt, occaſionem huius emendationis praebuiſſe Auguſto illiberalem lucelli cupiditatem, quae multos temporibus illis impellebat, ut ſervos ſuos nullo diſcrimine manumitterent. Hi

in tribus divisi, ad frumentationem, congiaria et id genus alia legitimorum civium commoda admittebantur: ac mox ad patronos suos omnia deferebant. Non tunc primum Romanorum moribus ea macula adhaerere coepit. Dionys. Halic. multos sua aetate libertate donatos queritur: Ἵνα τὸν δημοσίως διδόμενον σῖτον λαμβάνοντες κατὰ μῆνα, καὶ εἴτις ἄλλη παρὰ τῶν ἡγουμένων γίγνοιτο φιλανθρωπία, φέρωσι τοῖς δεδωκόσι τὴν ἐλευθερίαν. *Ut frumentum publice dari solitum, singulis mensibus accipientes, aut si quae alia largitio a principibus vel magistratibus fuerit celebrata, auctoribus libertatis suae id statim afferant.* Locus est lib. 4.

Venalitias et lanistarum familias] Dio lib. 55. Τούς τε μονομαχοῦντας, καὶ τὰ ἀνδράποδα τὰ ὤνια.

Magna vero quond. sterilit. ac difficili remedio] Eusebius in Chronico ad numerum MMXXII: *Fames Romae ita ingens facta, ut quinque modii venderentur denariis XXVII semis.* Nam haec verba ad hunc Suetonii locum pertinere, observat ibi doctissimus Scaliger.

Urbe expulisset] Ultra centesimum lapidem.

Impetum se cepisse — in perpetuum abolendi] Phrasis Suetonii, ut in Caligula c. 43. *Expeditionis Germanicae impetum cepit.* In Othone c. 9. *Impetum cepit moriendi.* Seneca ad Helviam: *Saepe iam, mater optima, impetum cepi consolandi te.*

Atque ita posthac rem temperavit] Placet magis, quod in aliis exstat, ut in edit. Rob. Steph. *Atque ita posthac rem temperavit.*

Ut non minorem — rationem deduceret] Nove dictum, ut alia multa in Suet. *rationem deducere,* pro *habere, ducere.* Compositum loco simplicis, ut apud Columell. *deputare vites* pro *putare,* et lib. superiore *rebus decedentibus* pro *cedentibus.* Mox, *crus effregerat* pro *fregerat,* quod tamen in membranis reperi, non compositum: hic quoque *duceret,* non *deduceret,*

habetur in quibusdam libris, c. 43. *thensas deducere* pro *ducere.* Sensus est: Augustum in divisione frumenti non minus aratorum ac negotiantium commodis consuluisse, quam plebis otiosae, quae in urbe morabatur. *Populum* appellat, ut saepe alibi, plebem, quae Romae frumento publico alebatur. Haec fere otiosorum hominum fuit, et magna ex parte functorum militia: cives enim Romani artes βαναύσους plerique a se spernebant, et solis servis dignas iudicabant, ipsi bellis vacabant: unde peractis stipendiis egeni plerumque, quod supererat vitae, degebant. Quod ut caveret Augustus, commoda missionum et militiae tempora definiit: *ne aut aetate aut inopia post missionem sollicitari ad res novas possent:* ut est infra c. 49. scriptum. Haec vel praecipua olim caussa excogitandarum legum agrariarum: ita enim exhauriebatur famelica illa multitudo, fere sentina urbis. Alterum mali remedium fuit publica frumenti largitio. Sed praeclarum hoc institutum secuta sunt non levia incommoda. Plerique enim de plebe in re facienda omissiores παρὰ τοῦτο facti sunt, neglectum negotiandi studium, spreta agrorum cura et servis vinctisque commissa: ex quo illa Livii gravis querela lib. 6. c. 12. *Olim multitudinem innumerabilem liberorum capitum in eis fuisse locis, quae nunc vix seminario exiguo militum relicto, servitia Romana ab solitudine vindicant;* vide etiam Appianum lib. 1. de bellis civil. Haec ratio est, cur Augustus et tollendi primo omnem frumentationem ceperit impetum: et quum postea e re non fore id iudicasset, κατὰ δεύτερον πλοῦν, quod aiunt, ut vulgi socordiam excitaret, ad frumentationem non minus eos admiserit, qui agros colerent et mercimonia exercerent, quam pauperes illos urbicos, qui soli, ut videtur, ante Augustum publico frumento ali soliti. *Negotiantes* sunt, non quos putat Torrentius, sed quicunque aliquam negotiationem exercerent, cuiusmodi erant centonaria, fagaria, lignaria, carbonaria, coenacularia,

et similes his aliae in veterum libris et antiquis lapidibus nominatae. Hi sunt, qui Imperatoribus in Codice dicuntur, *negotium gerere*, vel *in negotiis pecuniam tractare* aut *mercimonia agitare*.

Cap. 43. *Fecisse ludos se ait*] In breviario, ni fallor, rerum suarum.

Suo nomine quater] Mihi quoque suspectus hic numerus, etsi omnium libb. consensu confirmatus: et quod maius est, inter legendum Dionis historiam ludos ab Augusto suo nomine editos, non adeo multos observare visus sum: nam alii potius eius nomine edebant. Sed verius est, repetendum ex sequenti periodo verbum *vicies;* quae βραχυλογία Graecis Latinisque usitata est: verum ita fere, ut maior numerus in priore commate positus, etiam sequenti serviat, contra quam hic fit. Plinius lib. 18. c. 7. *In Transpadana Italia scio vicenas quinas libras farris modios pendere circa Clusium et senas.* Repete *vicenas.* Aristoteles in libello de miraculis auditis: Τὸ δ' ἐν τῇ Λιπάρᾳ ποτὲ καὶ ἐκλείπειν φησὶ Ξενοφάνης ἔτει ἑκκαιδεκάτῳ, τῷ δ' ἑβδόμῳ ἐπανελθεῖν. *Septimo*, id est, decimo septimo. Sive igitur quater suo nomine ludos Augustus edidit, sive, quod potius puto saepius, nihil hic mutandum censemus.

Athletas exstructis in campo Mart. sedil. ligneis] Factum sexto Augusti consulatu. Dio: Καὶ γυμνικὸς δὲ τότε ἀγὼν, σταδίου τινὸς ἐν τῷ Ἀρείῳ πεδίῳ ξυλίνου κατασκευασθέντος, ἐποιήθη. Ex collatione horum locorum apparet, quae fuerit stadiorum Graeciae forma.

Tiber. cavato solo, in quo nunc Caesar. nemus est] Eadem verba in breviario Ancyrano, unde sumsit Suetonius: quod moneo, ne quis τὸ *nunc* restringat ad tempora auctoris. Tacitus Annal. lib. 12. c. 56. *Lacu in ipso navale proelium adornatur, ut quondam Augustus structo cis Tiberim stagno, sed levibus navigiis et minore copia ediderat.* Frontinus de aqua Alsietina loquens: *Augustus quum opus naumachiae aggrede-*

retur, ne quid ſalubrioribus aquis detraheret, hanc proprio opere perduxit: et quod naumachiae ceperat ſupereſſe, hortis ſubiacentibus et privatorum uſibus ad irrigandum conceſſit.

Aureo torquo donavit] In ſolatium debilitatis honos hic eximius Nonio habitus: nam ceteri pueri, qui Troiam luſerant, galeis, haſtilibus, talibusque ſolum praemiis affecti. Baebius Macer: *Caeſar Auguſtus pueris, qui luſerunt Troiam, donavit galeas et bina haſtilia.* Virgilius lib. 5. obiter ad hanc hiſtoriam alluſit: ut alibi paſſim ad Iulii Caeſaris et Auguſti res geſtas.

Qui et ipſe crus effregerat] Memmianus et quidam alii, *crus fregerat*, idque melius: initio libelli de Grammaticis: *Quum in regione Palatii prolapſus in cloacae foramen crus fregiſſet.*

Ad ſcenicas quoque et gladiatorias operas] De ſcenicis reperio notatum a Dione ludis Marcelli lib. 53., de gladiatoriis lib. 56.

Senatusconſulto interdiceretur] Auctorem huius rei facit Auguſtum hiſtoria Dionis lib. 54. initio.

Adoleſcentulum Lucium] Varias γραφὰς huius loci annotavit Torrentius: ecce autem novam praeter illas omnes ex cod. Viterb. *Adol. Hirtium.* Ego rectum puto *Lycium*, non *Lucium:* nam quae haec eſſet deſignatio ſolo praenomine? eſt vero nomen *ἐθνικόν*. Neque aliter membranae regiae et Memmianus.

Bipedali minor librarum ſeptemdecim] Mira levitas, nec pro illa ipſa magnitudine eius corpusculi. Uſitata ſtatura, ut alibi notamus, erat pedum fere ſex; pondus librarum Romanarum centum plus minus. Plaut. Aſin. 2, 2, 35. *Nudus vinctus centum pondo es.* Locum vide. Hac proportione homo bipedalis alterum fere tantum pendere debuit: non igitur nanus ſolum hic fuit; ſed et monſtroſe gracilis ac levis: tertii miraculi loco vox Stentorea in tantulo homuncione. De gracilitate, ne nimis miremur, faciunt, quae Athenaeus lib. 12.

et Aelianus lib. 10. Ποικίλης de Archestrato narrant. At quae in Graecis epigrammatis lib. 2. titulo Εἰς λεπτοὺς leguntur, non solum poetica, sed pleraque inepta sunt, paucis exceptis; cuiusmodi hoc Lucilii sane venustissimum:

Ἐξ ἀτόμων Ἐπίκουρος ὅλον τὸν κόσμον ἔγραψεν
  Εἶναι, τοῦτο δοκῶν, Ἄλκιμε, λεπτότατον.
Εἰ δὲ τότ' ἦν. Διόφαντος, ἔγραψεν ἂν ἐκ Διοφάντου,
  Τοῦ καὶ τῶν ἀτόμων πουλύ τι λεπτοτέρου.
Ἢ τὰ μὲν ἄλλ' ἔγραψε συνεστάναι ἐξ ἀτόμων ἄν,
  Ἐκ τούτου δ' αὐτὰς, Ἄλκιμε, τὰς ἀτόμους.

Quae obiter ita vertebamus:

Mundum omnem ex atomis Epicurus credidit ortum,
  Cur? atomis credens nil magis exiguum.
Tunc, Diophante, fores: atque omnia de Diophanto
  Orta forent, vincis qui brevitate atomos.
Aut si cuncta alia ex atomis conflata putaret:
  Certe atomis ortum tu, Diophante, dares.

Per arenam mediam] Ut spectarentur prius a populi corona. Θεατρίζειν Graeci hoc vocant: ac quia in supplicio afficiendis potissimum id fiebat, verbum alias μέσον in malam partem tantum coepit accipi.

Superque se subsellio secundo locavit] Orchestram, sedem senatorum in theatro Romano, (nam aliter in Graeco) Suetonius *primum subselliorum ordinem* vocat paullo post. Ea vero pluribus constitit subselliis, sed uni ordini dicatis. Id appellat auctor *ordinem subselliorum*, item *ordines:* sequitur statim, *maritis e plebe proprios] ordines assignavit;* id est, propria subsellia, sive proprium subselliorum ordinem: subsellium est sedes sive lignea sive lapidea κύκλῳ τοῦ θεάτρου, in orbem extensa. Graece subsellium ex Pausania dixeris, θρόνον συνεχῆ πολλὰς ἔχοντα καθέδρας. In Heronis mathematici libello, quem habemus Ms., ubi problemata quaedam de theatris explicantur, βαθμοὶ et βαθμίδες τῶν θεάτρων appellantur. Scenae et podio proximum subsellium principum fuit et magistratuum: secundum et re-

liqua, quibus constitit orchestra, senatorum: in primo sedit Augustus: in secundo legatos collocavit: *super se,* ait Suetonius: quia ratio subselliorum ea fuit, ut imo sive primo secundum esset altius, secundo tertium et deinceps. Vel simpliciter accipe *super se* pro *pone se* et *ὑπὲρ νῶτον.* Alio sensu in triclinio dicitur aliquis alium super se collocare, quando in eodem scanno ambo sedent, aut in eodem lecto discumbunt, ut in 14. Annal. Taciti, c. 4. Quid hoc loco planius? Interpretes tamen omnes mire turbant, aliud nihil.

Quolibet loco publicare] Ἐκτίθεσθαι vel προτίθεσθαι εἰς ἐπίδειξιν, et, ut loquitur statim, spectandum publice edere. Ex eo more est, quod notat Solinus de muliere tricies enixa, a Pompeio publicata cum XX liberis: quodque Tacitus lib. 12. Annal. c. 21. de Mithridate, Armeniae rege captivo: *Rostra iuxta custodibus circumdatus visui populo praebetur.* Quod idem postea de Caractaco narrat.

Laxatis sellae curulis compagibus] Bene *laxatis,* non *luxatis,* ut quibusdam visum. Sella curulis quatuor lignis pluribusve constabat incurvis in modum fere litterae S productae et minus curvatae ab utraque parte. Haec funibus ita compacta erat, ut aperiri claudique posset. In aperta sedebatur super loris et linteis. Martialis 2. epigr. 57. *Recensque sella linteisque lorisque.* Meminit et Quintilianus alicubi. Lignorum formam egregie explicant Graeci, quum δίφρον ἀγκυλόποδα nominant, ut Plutarchus in Mario bis, et alibi; et ita in Glossario. Huiusmodi sellarum fabrica hodieque in usu est. Similis autem artificii fuisse videntur illae, quibus olim tanquam laqueis usi, qui alienae vitae insidiabantur. Pausanias in Atticis vocat θρόνον ἀφανεῖς δεσμοὺς ἔχοντα. Res hodie non incognita. Reperio et σιδηρᾶν κάθεδραν in cruciatibus Christianorum usurpatam. Eusebius historiarum lib. 5.

Cap. 44. *Ut quoties — usquam publice ederetur*] Spectacula olim edebantur in urbe, Italia et in provinciis. Et in urbe quidem, alia in theatro, alia in circo, alia in amphitheatro, quaedam in foro aliisque locis publicis. Quod ergo ait, *uspiam,* quomodo accipiemus? Puto, de urbe, Italia et provinciis intelligendum: id enim arguere manifesto videtur, quod modo dictum est de occasione facti decreti huius, quae Puteolis data fuit: et quod dicit, *quoties quid spectandum publice ederetur,* de theatro et scenicis gymnicisque ludis aut rebus admirandis, quae spectandae proponebantur, maxime interpretor: nam ea aetate extra Romam rarae venationes, rari circenses, ut pluribus alibi docemus. Nihil ergo Augusti temporibus de circi, nihil de amphitheatri sedibus decretum? De hoc quidem, quod sciam, nihil: de sessione in circo refert Dio lib. 55. a. U. C. DCCLVIII, cepisse χωρὶς μὲν τοὺς βουλευτὰς, χωρὶς δὲ τοὺς ἱππεῖς ἀπὸ τοῦ λοιποῦ πλήθους circenses spectare: quod in Claudio et Nerone qui sit intelligendum dicemus. Verum arbitror, Suetonium hoc loco institutum illud non respicere. Simile est, quod narrat Dio lib. 53. de Polemone rege, socio pop. Rom. appellato: Καὶ προεδρία, inquit, τοῖς βουλευταῖς ἐν πάσῃ τῇ ἀρχῇ αὐτοῦ ἐς πάντα τὰ θέατρα ἐδόθη.

Militem secrevit a populo] Ad legis huius similitudinem excogitata illa a Iunio Gallione, nobili adulatore, qui a. U. C. DCCLXXXV *censuit,* inquit Tacitus 6. Annal. 3. *ut praetoriani actis stipendiis, ius apiscerentur in quatuordecim ordinibus sedendi:* quem virum increpans Tiberius ait, *reperisse prorsus, quod divus Augustus non providerit.* Ubi non dubium alludi ad hanc ordinationem Augusti, quae hic commemoratur.

Maritis e plebe proprios ordines] Martialis lib. 5. epigr. 42.

Sedere in equitum an tibi liceat scamnis
Videbo, Dindyme: non licet maritorum.

Olim haec diſtinctio ignorabatur: poſt legem Papiam Poppaeam multa, quae ſenibus honoris cauſſa deferri ſolebant, ad maritos ſunt translata. A. Gellius lib. 2. c. 15. et paſſim in hiſtoria.

Praetextat. cuneum ſuum — paedadogis] Scio, quid ſit cuneus in theatro, neque hanc lectionem improbo: tamen videtur Auguſtus facturus fuiſſe commodius, ſi ſcamnum ſuum praetextatis asſignaſſet, et proximum paedagogis: ita potuiſſent illi mores diſcipulorum ſuorum obſervare, quod fuit ipſorum munus; ſed quia paedagogi ſervi fere erant, propterea ſeparatim illis ſuus cuneus asſignatus. Cuneum theatri Graecus magiſter vertit *φυλὴν θεάτρου*, quia certis perſonis certi cunei ſoliti asſignari. Quanta petulantia verſaretur in theatris, omnis Graeca Latinaque hiſtoria loquitur: propterea qui ſeverius iuventutem inſtituebant, a theatris arcebant. Iulianus in Miſopogone: Ἐμὲ ὁ παιδαγωγὸς ἐδίδασκεν εἰς τὴν γῆν βλέπειν εἰς διδασκάλους φοιτῶντα, θέατρον οὐκ ἰδεῖν, πρὶν μᾶλλον κομῆσαι τῆς κεφαλῆς τὸ γένειον. Negat ſibi per paedagogum licuiſſe prius theatris intereſſe, quam pilorum plus in mento quam in capite haberet. Cur ita loquatur, norunt, qui ſciunt, quid ſit exoletum eſſe in nequitiis veterum. Sic autem ille locus emendandus: nam vulgo *νομῆσαι* ſcriptum eſt: neque dubito, noſtram emendationem C. Cantoclaro, eius libri interpreti, probatum iri, quae eſt ampliſſimi illius et mihi amiciſſimi viri in ſumma dignitate doctrina, candore et probitate admirabili condîta. Porro lege trium Augnſtorum, qui ſtudiis liberalibus operam dant, non illi quidem theatris penitus arcentur, ſed tamen vetantur, ſpectacula frequentius adire. Exſtat lex in Cod. Theodoſiano, tit. 8. Quando autem in theatrum veniebant praetextati, paedagogos ſuos habebant comites, ut hic dicitur. Theophraſtus in Charact. *Solet*, inquit, *ad ſpectandum* ἄγειν τοὺς υἱοὺς καὶ τὸν παιδαγωγόν. Soliti etiam adeſſe educatores ſive τροφεῖς,

quos cum paedagogis Iulianus in Caeſaribus, et Iuſtinianus in Inſtitut. coniungunt. Graeci etiam βαϊούλους vocant.

Feminis ne gladiatores quidem] Nedum ludos ſcenicos: quibus tamen et ipſis interfuiſſe iam olim feminas conſtat, ſed non ſine eorum permiſſu, in quorum poteſtate erant. Valer. Max. 6, 3, 12. *Publ. Sempronius Sophus coniugem repudii nota affecit, nihil aliud quam ſe ignorante ludos auſam ſpectare.* Per leges Auguſti ad omnia ſpectacula Romani moris admiſſae mulieres, ſed non promiſcue. Quod ſubiicit de athletis, non mirum: id enim ludicri genus Graecum fuit, non Romanun.

Niſi ex ſuperiore loco] Neroni ὁ ἄνω βαθμός. Ea extrema cavea et ſedes pullatorum erat. Calphurnius Ecl. 7, 26.

Venimus ad ſedes, ubi pulla ſordida veſte
Inter femineas ſpectabat turba cathedras.

Ex his verſibus apparet, ſpectaſſe promiſcue plebem et feminas: an ita inſtituit Auguſtus? Videtur ex hoc loco poſſe colligi. Sed hoc quam alienum a gravitate et prudentia Auguſti? Illene, qui militibus, maritis e plebe, praetextatisque ſuos cuneos asſignavit, feminis permiſerit, cum ſordida plebe promiſcue ſpectare? Nunquam putem. Lego igitur in Suetonio *ſpectare conceſſit ſolis. Virginibus Veſt.* Ita duplici ratione pudori mulierum conſulitur: nam et in extremam caveam ſummotae, paene theatro eiectae videri poterant; et ibi quoque ſolae ſeorſim a viris collocatae.

Contra Praetoris tribunal] Proxime ſcenam et podium; atque, ut Prudentius ait, *podii meliore in parte ſedebant.* Vide amplius Tacitum lib. 4.

Athletarum vero ſpectaculo] Infamis Nero contra, *Ad athletarum ſpectaculum invitavit et virgines Veſtales,* infra lib. 6. c. 12.

Muliebrem ſexum omnem] Lectionem a Turnebo inventam et annotatam, *muliebre ſexus omne,* inveni notatam in ſchedis Liſlaei: in libro optimo Turonenſi et Pithoei, *muliebre ſecus:* quam vocem pridem explicarunt viri doctiſſimi: ſed quae huic loco non convenit.

Pontificalibus ludis] Quos, ut videtur, edidit pontificatu maximo ſuſcepto.

Mulieres ante horam] Ipſa ſunt edicti verba: MULIERES ANTE HORAM QUINTAM VENIRE IN THEATRUM NON PLACET: familiaris principi illi ſermo: ſic in epiſtola ad Liviam de Claudio: *Spectare eum circenſes ex pulvinari non placet nobis.*

Cap. 45. *Ipſe circenſes ex — coenac. ſpectabat*] In circo ſedes ſeparatas, neque ſenatus ante Claudium, neque equites ante Neronem habuerunt: propterea ne principi quidem certa ſedes fuiſſe videtur, utique Augusti tempore naſcente adhuc imperio. Is igitur, ut maieſtatis ſuae rationem haberet, e pulvinari ſpectavit, hoc eſt, ex circi loco, ubi ſimulacra deorum, magna pompa inferri et circum metas geſtari ſolita, collocabantur. Quae pars circi ea eſſet, mirum non explicaſſe Dionyſ. Halic. in eo ſermone: ſed dubium non eſt, quin, ut in theatro honeſtiſſimus locus erat ad podium, ſic in circo ad euripum, qui medium ſtadium cingebat. Auguſtus in epiſt. ad Liviam ſuper Claudio, c. 4. *primam frontem ſpectaculorum* eum locum vocat: *Spectare eum circenſes ex pulvinari non placet nobis: expoſitus enim in prima fronte ſpectaculorum conſpicietur.* Inde ſpectavit Auguſtus *ſedens,* ait Suetonius: non, ut Nero poſtea, accubans, ceu deus aliquis vivus inter ſimulacra mortua. Et, *cum uxore et liberis,* non inter imagines ipſas deorum. Interdum, ut Suetonius hic notat, ſolitus idem princeps, invidiae, ut arbitror, declinandae cauſſa, non e pulvinari, ſed e coenaculis amicorum aut libertorum eos ludos ſpectare. Idem factitatum Tiberio docet Dio lib. 57. Καὶ τούς γε τῶν ἱπ-

παν ἀγῶνας ἐξ οἰκίας καὶ αὐτὸς τῶν ἀπελευθέρων τινὸς πολλάκις ἑώρα: quum dicit *καὶ αὐτὸς*, innuit eis verbis, idem ante fe fcripfiffe de Augufto: fed locus hodie non exftat. Coenacula fuiffe in fupremis aedium partibus, imo, ut loquitur Livius lib. 39., fupra aedes, ex Martiale aliisque notum. An autem ex coenaculis circo vicinarum domorum commode fatis fpectari circenfes poterant? an ifta potius, de quibus fentit Suetonius, in ipfo circo erant? fiquidem fuper illa porticu, quae ab exteriore circi Romani parte adftructa illi fuit, et officinae et coenacula erant: quae, ut arbitror, Caeff. foliti locare coenaculariam facientibus: a quibus poftea inquilini et qui fine laribus erant. Dionyf. Halic. lib. 3. Ἐστὶ δὲ καὶ περὶ τὸν ἱππόδρομον ἔξωθεν ἑτέρα στωὰ μονόστεγος, ἐργαστήρια ἔχουσα ἐν αὐτῇ καὶ οἰκήσεις ὑπὲρ αὐτά.

Spectac. plurimas horas, aliquando — aderat] Lego, membranis reclamantibus, *aberat*. Scio, Auguftum fpectaculis deditum vel fuiffe, vel videri voluiffe, ut hac civilitate gratior effet vulgo: fed id profecto non eft, quod his verbis Suetonius fignificare voluit: quod manifeftiffime arguunt fequentia. Poftquam enim dixit auctor, unde ludos fpectaret Auguftus, commode fubiecit, faepe folitum illum abeffe, alio fubftituto, qui vicem ipfius praefideret: quod et Dio variis locis notat: deinde fubdit, *verum quoties adeffet*, quae verba ita clare noftram emendationem adftruunt, ut mirer, non folum interpretes, fed et eruditiffimum Lipfium aliosque viros doctos, qui hunc locum tractarunt, mendum non animadvertiffe.

Qui fuam vicem praefidendo fungerentur] In vita Galbae, A. C. *Caefare ludis fubftitutus poftridie, quam ad legiones venit.* Sed quam parum vulgo probaretur, fi princeps alium fubftitueret, qui fuam vicem ludis praeeffet, declarat egregius Taciti locus lib. 1, 76. quem libet adfcribere. *Edendis gladiatoribus, quos*

Germanici fratris ac suo nomine obtulerat, Drusus praesedit, quamquam vili sanguine nimis gaudens, quod vulgus formidolosum et pater arguisse diceretur. Cur abstinuerit spectaculo ipse varie trahebant: alii taedio coetus, quidam tristitia ingenii: et metu comparationis, quia Augustus comiter interfuisset. Iulianus quoque Misopogone parum se vulgo gratum fuisse indicat, quod ἐν ταῖς ἱπποδρομίαις διημερεύειν non soleret modo priorum principum. Ideo Impp. in Codice assiduitatem in spectandis ludis, nominant *popularitatem.* Lege 2. Cod. Theodos. de officio Rectoris prov. contra eos, qui spectacula aversabantur, βαρεῖς vocabant, *tristes et severos*, ut ait Simplicius.

Nihil praeterea agebat] Hoc est, quod modo vocabat Tacitus, *comiter interesse.*

Epistolis libellisq. legend. ac rescribend. vacaret] More, qui etiam in senatu a patribus servatus: nam ibi et libros lectitare, quod de Catone est notissimum, et epistolas scribere ac rescribere fuit nonnullorum consuetudo, ut vel ex M. Tullii epistolis satis liquet.

Seu studio spectandi, ac voluptate, qua teneri se] Tacitus lib. 1, 54. *Indulserat ei ludicro Augustus, dum Maecenati obtemperat, effuso in amorem Bathylli: neque ipse abhorrebat talibus studiis, et civile rebatur misceri voluptatibus vulgi.* Quam vocat hoc loco Tacitus civilitatem, Graeci συμπεριφοράν: ut quum Simplicius in Epictetum inter caussas, quae possunt sapientem impellere, ut ludos aliquando spectatum veniat, hanc refert, τὴν πρὸς τοὺς πολλοὺς συμπεριφοράν. Βαρεῖς γὰρ, inquit, φαίνονται αὐτοῖς οἱ τὴν συνήθη διαγωγὴν ὑπερτρέχειν δοκοῦντες. *Graves et odiosi vulgo habentur, qui vitae communis consuetudinem subterfugere videntur.*

Graeco certamini] Quod vel in Graecia celebraretur, aut Graecis Italiae urbibus, ut Neapoli; vel Romae, Graeco more et per Graecos scenicos. Utro mo-

do accipiat aliquis, non intereſt pili. Quin illud prius, quod damnat adeo Torrentius, melius convenire menti Suetonii putem: nam hoc tantum probare vult, Auguſtum fuiſſe natura φιλοθεάμονα. Quis dubitat autem, illum peragranda Graecia, Aſia, aliisque provinciis, ludis praeſertim ſacris interfuiſſe, quoties occaſio eſſet?

Spectavit autem ſtudioſiſſime pugiles] Quod apud Romanos gladiatores, id ſere apud Graecos pugiles ſive πυκτομάχοι. In hiſtoria eccleſiaſt. ſit aliquoties mentio damnatorum, εἰς τὸ πυγμῇ μονομαχεῖν, ut in 8. Euſebii.

Coercitionem in hiſtriones] Hoc eſt, *ius virgarum.* Tacitus lib. 1. Annal. c. 77. *Actum de ea ſeditione apud patres: dicebanturque ſententiae, ut Praetoribus ius virgarum in hiſtriones eſſet: interceſſit Haterius Agrippa tribunus plebei: increpitusque eſt Aſinii Galli oratione, ſilente Tiberio, qui ea ſimulacra libertatis ſenatui praebebat. Valuit tamen interceſſio, quia divus Auguſtus immunes verberum hiſtriones quondam reſponderat.*

Praeterquam ludos et ſcenam] Refer *ludos* ad *tempore: ſcenam* ad *loco.* Omnino autem legendum, vel *praeterquam ludis et ſcena,* ut in quibusdam Mſſ. offendiſſe teſtantur docti: vel, *praeter ludos et ſcenam.* Ita loqui memini Impp. lege 3. Cod. de ſpectaculis et ſcenicis et len. *Eos, qui agitandi munus exercent, illuſtris auctoritas tua nullis praeter circenſe certamen affici noverit oportere ſuppliciis.* Non parum legem hanc illuſtrabit collatio iſtorum Suetonii verborum.

Stephanionem togatarium] Ita omnes libb., nec placet emendatio non neceſſaria *togatarum.* Ut actorem ſecundarum Tullius in Bruto *ſecundarium* dixit, tertiarum actorem Valerius Max. *tertiarium,* (ſic enim veteres codd. habent lib. 9. c. 14.) ita noſter actorem togatarum, *togatarium.* Sic dicuntur *exodiarius, em-*

bolarius, unde *embolaria mulier* Plinio lib. 7. c. 48., *utricularius:* et uno verbo, nomina ἐπιτηδευμάτων hoc typo Latini efferunt. Vel Plautum adi in Aulularia.

In puerilem habitum circumtonſam matronam] Pueri delicati olim ſoliti circumtonderi, hoc eſt, περικείρεσθαι. Dio Chryſoſtomus, de regno, orat. 2. Μόνους αὐτοὺς τῶν Ἑλλήνων περιέκειρεν, αἴσχιστα κομᾷν ὄπισθεν ἀφεὶς, ὥςπερ οἱ νῦν τοὺς παῖδας τοὺς ἁπαλούς: item meretrices, quod diſerte teſtatur Heſychius: Σκαφίον, εἶδος κουρᾶς τῆς κεφαλῆς ὃ κείρεσθαί φασι τὰς ἑταιρευούσας· εἶναι δὲ περιτρόχαλον. Varro: *Alii ſunt circumtonſi et torti atque unctuli, ut mangonis videantur eſſe ſervi.* Inde apud Senecam epiſt. 115. *oratio circumtonſa et fucata*, de effeminata et molli. Videtur, id eſſe tonſurae genus, quod Graeci περίτροχον vel περιτρόχαλον vocant: nam ita tonderi ſolitos ephebos, attendentibus liquebit ex his Plutarchi de Ariſtodemo tyranno Cumanorum: Ἱστόρηται, ait, ὅτι τοὺς μὲν ἄῤῥενας παῖδας ἤσκει κόμαις καὶ χρυσοφορεῖν· τὰς δὲ θηλείας ἠνάγκαζε περιτρόχαλα κείρεσθαι, καὶ φορεῖν ἐφηβικὰς χλαμύδας καὶ τῶν ἀνακώλων χιτωνίσκων. Exſtant haec verba in libello de mulierum virtutibus: ea nos explicamus alibi fuſius. Quaecunque autem feminis a tyranno imperata ait Plutarchus, ea intelligere debemus epheborum fuiſſe propria: ſimile factum a Stephanione, ut merito in eum Auguſti ira exarſerit. Apud veteres vero Francos non eius aetatis propria, ſed omnium fuit ea tonſura communis: nam praeter regem omnes erant ita circumtonſi. Agathias lib. 1. Τοῦτο δὲ ὥςπερ τὶ γνώρισμα, καὶ γέρας ἐξαίρετον τῷ βασιλείῳ γένει ἀνεῖσθαι νενόμισται· ἐπεὶ τό γε ὑπήκοον περίτροχον κείρονται, καὶ κομᾷν αὐτοῖς περαιτέρω οὐ μάλα ἐφεῖται. Puto, et alias pleraſque gentes, quae per ea tempora Romanum imperium lacerarunt, eam tonſuram uſurpaſſe. Sane in exercitu Gulielmi, regis Siciliae, qui temporibus Andronici Comneni in Theſſalonicenſes flamma

et ferro graffatus eft, plerosque ἀποθριχθῆναι περιτρόχαλα, Nicetas auctor eft. Lege dei prohibita res olim Iudaeis, quos Choerilus vetus poeta appellat αὐχμαλέους, κέφαλὰς τροχοκουρὰδας, Mofes refert Levitici c. 19. commate 27., ex interpretatione veteri Latina: *Neque in rotundum attondebitis comam, nec radetis barbam.* LXX interpretes longe aliter acceperunt priora eius commatis verba Hebraea, et ita verterunt: Οὐ δὲ ποιήσετε σισόην ἐκ τῆς κόμης τῆς κεφαλῆς ὑμῶν. Suidas σισόην interpretatur τὸ πλεξείδιον. Sic vocat certam comae complicationem, aut fortaffe in fpiras collectionem et colligationem. Beatus Cyprianus *circum* vertit lib. 3. Teftimoniorum. Vox illa Graecorum non eft, fed Alexandrinorum, ut alia multa in interpretatione Bibliorum Graeca; vel Cilicum Phafelitarum. Collige ex Hefychio, cuius verba ita emendabis: Σισόη, κουρὰ ποιὰ, Φασηλῖται. Ineptiffime hodie in omnibus libb. Σισόκουρα ῥοιὰ Φασηλῖται.

Per trina theatra virgis caefum] Hoc proprie θεατρίζειν dicunt Graeci, et παραδειγματίζειν, ut fupra monebamus. Moris huius et in Graecis et Latinis fcriptoribus multa mentio. Apud Lucianum imperitus et vanus citharoedus ὑπὸ τῶν μαστιγοφόρων σύρεται διὰ μέσην τῆς σκηνῆς. Philo παράγειν et εἰςάγειν εἰς τὸ θέατρον dixit, hoc intelligens contra Flaccum. Non praetermittam egregium locum fuper hac confuetudine, qui in eodem Philonis lib. habetur: Τὰ μὲν πρῶτα, inquit, τῶν θεαμάτων ἄχρι τρίτης ὥρας ἢ τετάρτης ἐξ ἑωθινοῦ ταῦτα ἦν, Ἰουδαῖοι μαστιγούμενοι, κρεμάμενοι, τροχιζόμενοι, δικαζόμενοι, διὰ μέσης τῆς ὀρχήστρας ἀπαγόμενοι τὴν ἐπὶ θανάτῳ· τὰ δὲ μετὰ τὴν καλὴν ταύτην ἐπίδειξιν, καὶ ὀρχησταὶ καὶ μίμοι καὶ αὐληταὶ, καὶ ὅσα ἄλλα σκηνικῶν ἀθυρμάτων καὶ ἀγώνων. Ait, matutina fpectacula a Flacco exhiberi folita, fuiffe caedes et cruces varias Iudaeorum: meridiana, ludos fcenicos.

Querente Praetore] Scripti quidam, *quaerente.* Non probo. Tale illud in Iulio c. 48. *Libertum, quamvis nullo querente, capitali poena affecit.*

Demonstraſſet digito conſpicuumq. feciſſet] Graecis, καταδακτυλίζειν, σκιμαλίζειν, σιφνιάζειν.

Cap. 46. *Italiam duodetriginta*] Imperium Romanum triplici hominum genere Auguſti temporibus conſtabat: civium, Italicorum populorum, et provincialium: horum diverſa longe conditio erat: alio enim iure utebantur cives, alio Itali, alio, qui in provinciis erant. Hac diſtinctione uſus Suetonius in hac vita ſcribenda, dixit hactenus de iis, quae circa iura civitatis nova inſtituit, aut abolita reſtituit Auguſtus: ſubiicit nunc de iis, quae circa iura Italicorum populorum ſanxit idem: mox de inſtitutis illius circa provinciarum iura pauca dicturus.

Deductarum ab ſe] Solone, an etiam cum aliis? Nam et multas Auguſtus colonias triumvir deduxit ſuo et collegarum ſuorum nomine: plures poſtea ſolus. Utrum igitur has tantum intelligit Suetonius, an etiam illas? Probabile eſt, de iis tantum illum loqui, quas rerum potitus Auguſtus ſuis unius auſpiciis deduxit: has tamen, qui nominent aut numerent, ex antiquis ſcriptoribus nullus eſt.

Operibusque] Teſtes antiqui lapides paſſim in Italiae municipiis olim poſiti in honorem Auguſti: quorum hodie non pauci exſtant, quos huc afferre nihil neceſſe.

Vectigalibus publicis] Absque his nullum commune poterat conſtitui. In lapidibus non rara eorum mentio, qui publica vectigalia municipiorum conſtituerunt, auxerunt, vindicarunt. Non ſolum autem in ſuis agris Italici populi vectigalia ſua habuerunt: ſed etiam in remotiſſimis interdum. Cicero de Arpinatibus municipibus in epiſt. ad D. Brutum Galliae Cisalpinae propraetorem, lib. 3. ad Famil. ep. 2. *Arpinatium omnia commoda omnesque facultates, quibus et ſacra conficere, et ſarta tecta aedium ſacrarum locorumque communium*

tueri possint, consistunt in his vectigalibus, quae habent in provincia Gallia. Atellam item municipii Campani agrum vectigalem fuisse in Gallia eadem, ex alia eiusdem epistola intelligimus. Campanae coloniae reditus publici in Creta, ait Velleius Paterculus lib. 2. c. 81.

Etiam iure ac dignatione urbi — adaequavit] *Coloniae,* ut ait Gellius lib. 16. c. 13. *quasi effigies parvae simulacraque erant populi Romani.* Beroaldus ad colonias Augusteas hoc refert. Non probo, nec verum est: de tota Italia potius accipiendum facile assentietur mihi, qui diligentius mentem auctoris exquisiverit. An autem Italiae datum ius suffragiorum ab Augusto? Nequaquam: longeque ab ea mente mens Suetonii est. Civitas et ius suffragiorum sic *ἀντιστρέφουσιν,* ut definitio et definitum. Civis enim Romanus pleno iure is est, qui vel in urbe vel in agro Rom. habitans tribum cum honorum petitione, aut saltem suffragiis habet. Universa Italia ante Augustum civitatis ius habuit; ergo et suffragiorum: sed quia propter rei difficultatem et molestiam veniendi Romam singulis comitiis, paene inane id ius fuit, nullique usui populis Italicis; propterea Augustus solerter genus hoc suffragiorum colonicorum excogitavit.

Quodammodo pro parte aliqua] Dictum *ἐκ παραλλήλου,* ut multa alia: nam consensu librorum firmata haec lectio non videtur sollicitanda.

Equestrem militiam petentes] Sic recte prima editio et membranae: vulgo *petentis,* ex veteri consuetudine eos casus plurales scribendi. Multa ad illustrationem huius loci et totius militiae veteris Romanae dicemus, si deus volet, in editione Polybii.

Cuiusque oppidi] Non male membranae nostrae *cuiuscunque,* hoc sensu: tam patuisse aditum ad equestrem militiam ei, qui Ulubris aut Gabiis publice commendatus venisset: quam illi, quem florentissima quaevis colonia vel municipium commendasset.

At iis, qui] Malim abesse *at:* et natum videtur ex praecedentis dictionis fine. Ac nota traiectionem verborum prō *iis e plebe, qui.*

Singula nummorum millia pro singulis dividebat] Hoc dicit: data fuisse cuique patri tot millia nummûm, quot ille haberet liberos: sine caussa hanc veterum et MSS. editionem quidam improbant.

Cap. 47. *Nonnullas commutavit interdum*] Ut Cyprum et Galliam Narbonensem, quas populo tradidit recepta Dalmatia. Dio lib. 53. et lib. 54. item Strabo lib. ultimo.

Ad exitium licentia praecipites libertate privavit] Ut Cyzicum, Sidonem, Tyrum, alias: Dio et Strabo.

Terrae motu subversas] Ut Tralleis, de qua vide Agathiam lib. 2. suse.

Traiicere ex Sicilia apparantem] Notat Dio lib. 49.

Cap. 48. *Regna, quibus belli iure potitus est*] Haec oratio non longe abest, quin tantundem valeat, ac si diceret, omnia quae tum fuerunt regna in orbe Romano: nam omnibus πολέμου νόμῳ potitus est. Bello quippe Actiaco reges omnes, paucissimis exceptis, stetisse ab Antonio, Plutarchus, Dio, Appianus, ceteri historici docent.

Promptissimus affinitatis conciliator] Exempli gratia: Salome, soror Herodis Magni, auctoribus, suasoribus et impulsoribus Augusto et Livia, Alexae nupsit, non, ut cupiebat, Arabi Syllaeo. Iosephus lib. 18. c. 2.

Atque amicitiae] Grande documentum pii affectus, lis inter Herodem et filios ab Augusto disceptata. Iosephus lib. 16. c. 7.

Nec aliter universos] Ecquid hanc vocem ad cunctos imperii Romani cives, aut alias subditos extendere debemus? Ita erit egregia conclusio totius tractatus, quo illa recensuit, quae ab Augusto gesta in administra-

tione politica rerum urbanarum, Italiae provinciarum et sociorum. Sed et strictius accipere possumus de regibus sociis, de quibus proxime actum.

Parvis ac mente lapsis] Nempe e filiis vel filiabus regum: neque enim de civibus loquitur.

Educavit simul cum suis et instituit] In his Agrippam Aristobulo, Herodis filio natum. Iosephus lib. 18. c. 8. Ἀγρίππας ἐν τῇ Ῥώμῃ διαιτώμενος, καὶ ὁμοτροφίας καὶ συνηθείας αὐτῷ πολλῆς γενομένης πρὸς Δροῦσον τὸν Τιβερίου τοῦ αὐτοκράτορος υἱόν. Vide eiusdem magni scriptoris lib. 15. c. 13. Sed et cives quidam cum Augusti liberis et nepotibus educati: etsi eum honorem non temere cuivis ille detulit. Suetonius lib. de illustribus Grammaticis c. 17. *Verrius Flaccus ab Augusto nepotibus suis praeceptor electus, transiit in Palatium cum tota schola: verum ut ne quem amplius posthac reciperet.*

Cap. 49. *Ex militaribus copiis*] Haec quoque omnia explicamus ad Polybii tractatum de militia Romana.

Alteram Ravennae] Loco opportunissimo. Prae ceteris describit accurate Iordanus in Gothicis: qui locus sumptus ab eo ex Dione, hodie in libris nobilissimi eius historici non exstat.

Partim in urbis] Dio: Οἱ τῆς πόλεως φρουροὶ ἑξακισχίλιοί τε ὄντες καὶ τετραχῇ νενεμημένοι. Tacitus Annal. lib. 4. c. 5. *Tres urbanae cohortes.*

Partim in sui custodiam] Dio: Οἱ σωματοφύλακες μύριοι ὄντες καὶ δεκαχῇ τεταγμένοι. Tacit. dicto loco: *Praetoriae cohortes novem.*

Calagurritanorum manu] Id est, cohorte. Sic cohors Germanorum. In Galba: *Germanorum cohortem a Caesaribus olim ad custodiam corporis institutam dissolvit.*

Aerarium militare cum vectigal. novis instituit] Dio refert in a. U. C. DCCLIX, lib. 55. vectigalia novi

huius aerarii fuere ducentesima rerum venalium, bona damnatorum, quinquagesima venalium: Tacitus, Dio, Zonaras.

Celerius et sub manum] Ὑπογυίως vel ὑπὸ χεῖρα, ut LXX interpret. bis c. 21. 1. Sam. simile genus loquendi Hebraicum exprimunt. Vitruvius: *Non solum laudes aut vitia animorum ad manum aspicerentur.*

Quid in provincia quaque gereretur] Hinc manavit ille mos, quem notat Euseb. lib. 2. historiae eccles. referens, Pilatum de Christi servatoris nostri resurrectione Tiberium fecisse certiorem. Παλαιοῦ, inquit, κεκρατηκότος ἔθους τοῖς τῶν ἐθνῶν ἄρχουσι τὸ παρὰ σφισι καινοτομούμενα τῷ τὴν βασίλειον ἀρχὴν ἐπικρατοῦντι σημαίνειν, ὡς ἂν μηδὲν αὐτὸν διδράσκοι τῶν γινομένων. Haec sunt, quorum meminerunt Iustinus et Epiphanius lib. 2. adversus Tessarescaidecatitas, Πιλάτου ἄκτα. Posterioribus temporibus, quum Roma ut plurimum abessent principes, institutum est, ut quot mensibus senatus et populi acta ad Imperatorem mitterentur ex urbe. Auctor Symmachus lib. 10. epist. 37.

Iuvenes primo modicis intervallis] Res antiquissimae originis, nedum ab Augusto primo excogitata. Nam hi sunt Persarum *angari* et *astandae*, et Graecorum *hemerodromi.*

Dehinc vehicula disposuit] Cyrus, rex Persarum, primus hoc excogitavit, auctore Xenophonte lib. 8. Augustus hoc adinvenit, ne in singulis mansionibus veredarii mutarentur cum veredis: cuius inventi manifesta utilitas ea est, quam statim Suetonius explicat.

Ut qui a loco eidem] Alii lib. *iidem.* Nove autem *a loco* pro alicunde, et fortasse scriptum fuerat *a loco coque,* id est, quoque, pro quocunque. Vel *alicunde ei:* deinde scriptum in MSS. *si quid res exigant, possint.*

Cap. 50. *In diplomat. libellisq. et epist. signandis*] Superioribus subiicitur hic sermo occasione diplomatum.

Diplomata ab eo, qui tenet remp. maxime propter publicum cursum dari petique solita. Libera rep. Consulum et senatus ea fuit potestas: quum omnia in unius manum cessere, principis hoc quoque fuit, aut eius, qui ab eo dandarum evectionum, ut loquuntur Impp., potestatem accepisset. Imp. Fridericus regalia pleraque omnia recensens constitutione quadam, ponit inter alia angariarum, parangariarumque, et plaustrorum et navium praestationes. Apud Plutarchum in Galba Nymphidius candidatus imperatoriae maiestatis, diplomata data esse a Consulibus fert iniquissime, tanquam partes imperatorias illis occupantibus. Falsum est, quod doctissimos viros sentire video, *diplomata* sola illa dici, quae dantur ad cursum publicum. Ἃ γνωρίζοντες, inquit eo loco Plutarchus, *οἱ κατὰ πόλιν ἄρχοντες ἐν ταῖς τῶν ὀχημάτων ἀμοιβαῖς ἐπιταχύνουσι, τὰς προπομπὰς τῶν γραμματηφόρων.* Fecit haec persuasio, ut acutissimus doctissimusque Bosius locum Ciceronis ad Atticum male interpretaretur lib. 10. quem alibi explicamus. At *diplomata* dici etiam alias litteras indices ac testes concessi beneficii ab eo, qui praeest reip., vel unus Suetonii locus doceat, qui *diplomata civitatis Romanae* lib. 6. c. 12. appellat, codicillos, quibus delatum erat ius civitatis. Sunt autem a forma *diplomata* appellata: nam formabantur in modum tabellarum duplicium: quare etiam *διπλᾶς* Graeci vocant. Apollonius Tyaneus in epist. ad Euphratem: *Ἐπῆλθες ἔθνη τὰ μεταξὺ τῆς Ἰταλίας ἀπὸ Συρίας ἀρξάμενος ἐπιδεικνὺς σεαυτὸν ἐν ταῖς τοῦ βασιλέως λεγομέναις διπλαῖς.* Intelligit diplomata ab Imperatore Euphrati data, quibus commendabatur regionum et urbium praefectis: de iisdem in alia epistola sic scribit: *Εἰ δὲ ἀντιλέγων προκομιεῖς τὰς Χρυσίππου σχολὰς καὶ δόγματα, γέγραπταί τε καὶ ἐν τοῖς βασιλικοῖς γράμμασιν, Εὐφράτης, ἔλαβε, καὶ πάλιν, ἔλαβε.* Vocat *γράμματα*, quas prius vocaverat *διπλᾶς*: atque ex illius verbis intelligimus, solitum annotari in huiusmodi litteris,

quidquid occaſione illarum acciperetur. At litterae aliae principum, quibus aliquid iubebatur aut vetabatur, ἁπλᾶ vocabantur, ut videtur innuere Euſebius lib. 8. ſcribens: Ἤπλωτο πανταχόσε βασιλικὰ γράμματα, τὰς ἐκκλησίας εἰς ἔδαφος φέρειν: et iterum: Ἤπλωτο κατὰ πόλεις βασιλικὰ διατάγματα. Prioris generis epiſtolas principales Themiſtius orat. 4. vocat δέλτους σφυρηλάτους. Οὐ ταῦτα μόνα, inquit, ἐξὸν παρὰ βασιλέως καρποῦσθαι ἀλλ' ἐκεῖνα τοῦ μακροῦ καταλόγου τῆς τροφῆς, καὶ τῆς εὐπαθείας ὁπόσα ταῖς δέλτοις ἀκολουθεῖ ταῖς σφυρηλάτοις. Unde apparet, non encauto ſolum decoratas imperatorias litteras, ſed etiam ex ſolida materia factas: puta, argento, vel auro: unde appellata χρυσόβουλα. Idem Themiſtius orat. 6. Ἐγὼ μέντοι οὐκ ἐπ' ἐκείνῃ τῇ δέλτῳ, ἀλλ' ἐπ' ἄλλῃ μείζονι καὶ τελεωτέρᾳ, ᾗ καὶ τὰς δέλτους ἐκείνας ἤδη ἔχει ἐπ' ἐξουσίας· ἣν οὐκ ἐποίησαν ἐλεφαντουργοὶ οὐδὲ χρυσοχόοι.

Ad epiſtolas omnes] Intellige, quae de publicis rebus eſſent.

Cap. 51. *Clementiae civilitatisque*] Hactenus expoſitum Suetonio, quid in adminiſtranda rep. pace belloque Auguſtus geſſerit: nunc quasdam eius, ut ſic dicam, publicas virtutes enarrat, alias in privata illius vita expoſiturus. Eae, de quibus hic tractat, ſunt clementia et civilitas: de priore agit ad initium c. 52., de poſteriore ad finem c. 56. More enim ſuo, quod interpretes non obſervant, coniungit in propoſitione, quae deinde ſeparatim exſequitur. Etſi autem affines virtutes ſunt hae duae, longe tamen differunt. Ac clementia quidem nota virtus: civilitas vero, quam Graece dixeris ἰσονομίαν, virtus eſt, quae civi convenit, qua civis eſt. Quum enim civitas aequo iure conſtet, civis ꝗ civis virtus eſt, aequabilitatem iuris tueri cum ceteris. Plato videtur πολιτικὴν appellare, quum ita definit, ἡ πολιτικὴ ἐστὶν ἐπιστήμη ποιητικὴ δικαιοσύνης ἐν πόλει: tamen πολιτικὴ vulgo apud philoſophos et rhetores, itemque *civilitas*

apud Quintilianum alius generis virtus eſt. Hanc, qua de agimus, Antonius Imp. lib. 1. appellat πολιτείαν ἰσονόμον, κατ' ἰσότητα καὶ ἰσηγορίαν διοικουμένην: de hac enim ſentiebat, quum ſcriberet, didiciſſe ſe a fratre Φαντασίαν λαβεῖν πολιτείας ἰσονόμου κατ' ἰσότητα καὶ ἰσηγορίαν διοικουμένης καὶ βασιλείας τιμώσης πάντων μάλιστα τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἀρχομένων. Dio civilitatem hanc ἰσομοιρίαν ἐξ ἰσονομίας appellat, et alibi τὸ δημοκρατικὸν, egregia voce: ſimili ratione Theophraſtus in fragmento Characterum nondum edito ὀλιγαρχικὸν vocat hominem non civilem: de quo apte dixeris, quod de Iulio Caeſare Lucanus: *Conceſſa pudet ire via civemque videri.* Dio idem lib. 43. elegantiſſime ἀδημοκράτητα vocat honores inciviles, id eſt, qui excedant faſtigium civis ἰσονόμου, ſive, ut loquitur Velleius lib. 2. c. 7. *civilis dignitatis modum.* Latini interdum *aequalitatem* indigetant, vel *aequalitatem civilis iuris,* ut Seneca. Iuvenalis, *ſenſum communem,* acute: nam de hac virtute accipi debet hic locus Sat. 8, 76. *Rarus enim ferme ſenſus communis in illa Fortuna.* Virtutem hanc, fuere qui negarent, Imperatori convenire: et refert Lampridius c. 20. obiectam Alexandro Mammeae nimiam civilitatem: iure quidem, ſi nimia fuit: ceterum ἁπλῶς civilitatem in principe damnare, eſt negare, civem eum eſſe. Quo poſito ſequitur, quemadmodum docet Ariſtoteles, ut ſit vel deus vel fera: quare nullum erit ius commune principi cum ſubditis. Melius Plinius, qui in laudatione Traiani aliquoties eum *civem* appellat, et in Novell. ipſi ſe Impp. πολίτας.

Ne numerem, quot et quos diverſarum partium] Seneca de clementia de Nerone lib. 1. c. 10. *Ignovit abavus tuus victis: nam ſi non ignoviſſet, quibus imperaſſet? Salluſtios et Cocceios, et Dellios, et totam cohortem primam interioris admiſſionis ex adverſariorum caſtris conſcripſit:* et quae ſequuntur.

Alterum levi exſilio punire ſatis habuit] Vir doctus emendat *leni*, ſine applauſu meo. Non enim *exſilium lene* ita dici poteſt, ut *vinum* Horatio dicitur *lene tormentum*. Sed *leve* potius, ſicut *levis iactura*. *Lenis poena* aliaque facilius feram: infra c. 65. *Ex inſula in continentem lenioribusque paullo conditionibus transtulit eam:* quamquam ibi quoque malim *levioribus*. Quod affertur e lib. 3. *Nihilo lenior in convictores Graeculos fuit*, totum aliud eſt plane.

Quod male opinari de Caeſare ſoleret] *Opinari* eſt δοξάζειν, intra ſe aliquid ſentire: *opinio* enim ſive δόξα ſapientibus definitur λόγος, ὃν αὐτὴ πρὸς αὐτὴν ἡ ψυχὴ διεξέρχεται περὶ ὧν ἂν σκοπῇ, ut docemur in Theaeteto. Sed ut *opinio* Latine loquentibus pro *fama* paſſim capitur: ſic hoc loco *male opinari* maledicere ſignificat, et ad λόγον προφορικὸν referri debet, non ad ἐνδιάθετον. Niſi malis utrumque: ut in Iulio: *Si qua aut cogitarentur gravius adverſus ſe aut dicerentur.* Sic iunguntur alibi *opinio* et *ſermo*, ut lib. 3. c. 39. Item *mens* et *lingua*, ut lib. eod. c. 38. Ita autem alibi verbum *opinari* uſurpat Suetonius infra c. 67. *Servum graviſſime de ſe opinantem non ultra quam compedibus coercuit.* In Caligula: *Nec omnes gravibus ex cauſſis, verum male de ſuo munere opinatos.* Alibi pro eodem dixit, *exiſtimatione aliqua laedere.* Lib. 3. capitale erat, dictum ullum factumve eius *exiſtimatione aliqua laeſiſſe.* Sed et *exiſtimare* pro *loqui* obſervamus poſitum. Macrobius lib. 2. c. 4. *Venit forte Auguſtus in domum, in qua Cato habitaverat: deinde Strabone in adulationem Caeſaris male exiſtimante de Catonis pervicacia:* hoc eſt, λοιδοροῦντος: ſic fortaſſe accipiendum apud Senecam, et ſcribendum de ira lib. 3. c. 22. *Quid facilius fuit Antigono, quam duos manipulares duci iubere, qui excubantes regio tabernaculo faciebant, quod homines et periculoſiſſime et libentiſſime faciunt, ut de rege ſuo male exiſtiment?*

Idem ſcriptor epiſt. 31. *Nemo novit Deum: multi de illo male exiſtimant et impune.* In epiſt. 68. clare *loqui* et *exiſtimare* pro eodem ponuntur. Et in fine epiſt. 107. Hieronymus contra Luciferianos: *Cogor de beato Lucifero ſecus quidquam, quam et ipſius meritum et mea humanitas poſcit, exiſtimare;* id eſt, loqui. Sequitur enim: *Quid faciam? Veritas os reſerat et invitam linguam conſcium ad eloquendum pectus impellit.*

Nec quidquam ultra aut ſtatim — inquiſivit] Domitius Afer olim vere: *Princeps, qui vult omnia ſcire, neceſſe habet multa ignoſcere.* Caſſiodorus in formulis: *Nulla poteſtas eſt, quae qualitatem famae ſuae de ore hominum poſſit auferre.*

De eadem re ſedulo violentius — conquerenti] Sic Viterb. Liſlaei et prima editio, aliique codd. *Sedulo* ſignificat non ſolum ſine dolo, ſed etiam aſſidue: ita hic accipiendum. Sed in Turnebi libris *lentius* ſcriptum eſt, non *violentius.* Petrus quoque Pithoeus ex ſuo hanc lectionem annotarat, *ſedulo lentius,* et coniecturam ſuam adiecerat, forte legendum *ſed violentius,* εὐστόχως prorſusque bene. Sic enim in vett. libb. exſtare teſtatur Urſinus.

Aetati tuae, mi Tiberi] Quaſi ſaevitia, quae tum in Tiberio ſe prodebat, vitium eſſet aetatis, non naturae, ut in Claudio noſter ait. Ac videtur Auguſtus faciens de ſe coniecturam, ita opinatus de Tiberio: fore ut, quandoque matureſceret, ſimul et miteſceret eius ingenium. Sed quam falleretur ille in hoc ſuo iudicio, eventus demum docuit. *Aetati* autem ſcribitur in omnibus Mſſ. uno excepto Fr. Pithoei, ubi *pietati tuae.*

Cap. 52. *Templa quamvis ſciret*] Hinc orditur de civilitate Auguſti memorare: cuius hoc primum documentum ponit, quod honores a civibus ſuis ſupra humanum faſtigium non admiſerit: dico a civibus: nam quod in provinciis aras et templa ſibi poni ſiverit, non

putavit Suetonius id esse incivile. Adeo Quirites isti ceteros mortales ne hominum quidem loco habuerunt. Melius Tacitus, qui generaliter illud in Augusto culpatum notat, *quod templis coli voluerit.*

Proconsulibus decerni solere] Fidem fecerit vel illud Hadriani Imperatoris de Pompeio mortuo iactatum, τῷ ναοῖς βρίθοντι πόση σπάνις ἔπλετο τύμβου! Iam olim invaluerat haec ἀρέσκεια, ut vocat Polyb. lib. 5. apud Asiaticos, Graecos, Syros et alios, honorandi τοὺς εὐεργέτας θυσίαις καὶ βωμοῖς. Cicero ad Atticum: *Nullos honores mihi nisi verborum decerni sino: statuas, fana, τέθριππα prohibeo.* Quod vere nec sine caussa et Cicero gloriatur, et in Augusto hic a Suetonio laudatur; nam legibus Romanorum cautum erat diserte, ut proconsulibus ius esset permittendi, quo templa sibi et monimenta ponerentur. M. Tullius ad Q. fratrem: *In Asia,* inquit, *nescio quonam modo, Romae quidem non mediocri cum admiratione laudatur, quod quum ad templum monimentumque nostrum civitates pecunias decrevissent: quumque id et pro meis magnis meritis, et pro tuis maximis beneficiis, summa sua voluntate fecissent: nominatimque lex exciperet, ut ad templum monimentumque capere liceret,* etc. Sed provinciales quum suis proconsulibus templa erigebant, non ipsos, verum illorum virtutes consecrabant: quod longe aliud est. Hic honos et Q. Ciceroni Asiam administranti est habitus. M. Tullius ad fratrem: *In illis urbibus cum summo imperio et potestate versaris, in quibus tuas virtutes consecratas, et in deorum numero collocatas vides.*

Nisi communi suo Romaeque nomine] Quod olim Bibulus de templo Castoris et Pollucis dixit, idem istis Romae et Augusti evenisse videtur: ut duobus sacra de unius nomine appellarentur. Iosephus certe Caesaris templum nominat, in quo Romae etiam erat simulacrum, Originum lib. 15. c. 13. et alibi quoque. Eius

magni ſcriptoris locum ex lib. 1. Ἁλώσεως, c. 16. apponam, ut utriusque ſimulacri forma intelligatur. Loquitur autem de condita ab Herode Magno Caeſarea: Τοῦ στόματος ἀντικρὺς ναὸς Καίσαρος ἐπὶ γηλόφου κάλλει καὶ μεγέθει διάφορος, ἐν δὲ αὐτῷ κολοσσὸς Καίσαρος οὐκ ἀποδέων τοῦ Ὀλυμπιάσι Διός, ᾧ καὶ προσείκασται· Ῥώμης δὲ ἴσος Ἥρᾳ τῇ κατ' Ἄργος. Ex quibus verbis intelligitur, moris fuiſſe, ut, qui ſimulacrum Imperatori conſecrare vellent, in exemplar ſumerent nobile aliquod alicuius dei ſignum. Nihil autem per ea tempora illuſtrius apud Graecos Olympiaco Iovis coloſſo et Iunonis Argivae ſtatua. Quare Caeſarem ad illius, Romam ad huius ſimilitudinem formarunt. Fuiſſe autem in multis urbibus templa Auguſto et Romae communia, ex hiſtoricis veteribusque inſcriptionibus notum.

Nam in urbe — abstinuit hoc honore] Lege Dionis hiſtorias. Victor in Auguſto: *Hinc uti deo Romae provinciisque omnibus per urbes celeberrimas vivo mortuoque templa ſacerdotes et collegia ſacravere;* ſed templa vivo Auguſto fuiſſe in urbe exſtructa, ſalſum eſt: arae tantum ei genioque eius poſitae.

Argent. ſtatuas olim ſibi poſitas conſlavit omnes] Olim igitur ab iſtiusmodi adulatione non fuerat averſus, quod videtur magnam illi invidiam conflaſſe: vulgo enim iactatum *argenti uſum in ſtatuas primum ad honorem illius, in adulationem temporum transiſſe,* inquit Plinius: quem lege lib. 33. c. 12. Merito igitur eas conflavit, ſecutus Maecenatis conſilium, quod narrat Dio lib. 52. De his ſtatuis loquitur ipſe in breviario rerum ſuarum, quod eſt Ancyrae: STATUAE — QUADRAGENIS. ARGENTEIS. QUA. DE. PECUNIA. DONA. AUREA. IN. AEDEM. APOLLINIS. MEO. NOMINE. ET. FILIORUM. QUAE. MIHI. STATUERUNT. HONOREM. HABUERUNT. POSUI. Dio tamen lib. 55. in alios uſus has ſtatuas conflatas ſcribit.

Exque iis aureas cortinas Apoll. Palat. dedicavit] Cortinarum frequentiſſimus olim uſus in ornandis deorum templis, Apollinis praeſertim, ut Plinius ſcribit lib. 34., et Bacchi. In plerisque enim certaminibus (Baccho potiſſimum ſacris, ut notat lib. 2. Athenaeus) praemium fuit *τρίπους*, quem victor non auferebat domum, ſed ei deo conſecrabat, in cuius honorem celebrabatur id ludicrum. Herodot. Clio, lib. 1. c. 144. Ἐν τῷ ἀγῶνι τοῦ Τριοπίου Ἀπόλλωνος ἐτίθεσαν τὸ πάλαι τρίποδας χαλκέους τοῖσι νικῶσι· καὶ τούτους χρῆν λαμβάνοντας ἐκ τοῦ ἱεροῦ μὴ ἐκφέρειν, ἀλλ' αὐτοῦ ἀνατιθέναι τῷ θεῷ. In epitaphio Simonidis Cei legimus: Ἓξ ἐπὶ πεντήκοντα Σιμωνίδη ἤραο νίκας καὶ τρίποδας. Hos omnes ille diis conſecravit, quorum ludis vicerat. Similiter iis, qui ludorum impenſas faciebant, praemii loco data cortina deo conſecranda. Hi ſunt τρίποδες χορηγικοί, quorum mentione Graeca omnis hiſtoria, maxime autem Attica, refertiſſima eſt. Vide praecipue Iſaei orationem de hereditate Dicaeogenis, Lyſiam in Apologia δωροδοκίας, Demoſthenem in Midiana, et in eandem Ulpianum ac Plutarchum in Andocide. Grammatici veteres: Πύθιον ἱερὸν Ἀπόλλωνος Ἀθήνησιν ὑπὸ Πεισιστράτου γεγονὸς εἰς ὃ τοὺς τρίποδας ἐτίθησαν οἱ τῷ κυκλίῳ χορῷ νικήσαντες τὰ Θαργήλια. In his varia argumenta celabant, quae ad honorem dantis, aut dei, cui dabantur, pertinerent: quales aliquot tripodum inſcriptiones apud Herodotum et Pauſaniam hodieque exſtant, et ex Latinis apud A. Gellium lib. 3. c. 11. et Priſcianum lib. 1. ac lib. 6. Ariſtides ſacrarum orationum 4. Περανθέντων δὲ τούτων ἐδόκει χρῆναι ἀναθεῖναι τρίποδα ἀργυροῦν, ἅμα μὲν τῷ θεῷ χαριστήριον, ἅμα δὲ μνημεῖον τῶν χορῶν οὓς ἐστήσαμεν. Perlege totum locum: multa enim eo loci ſophiſta de inſcriptione eius tripodis. Eſt et epigramma iſtud Theocriti tripodis χορηγικοῦ inſcriptio:

Δαμοτέλης ὁ χορηγὸς ὁ τὸν τρίποδ', ὦ Διόνυσε,
Καί σε τὸν ἥδιστον θεῶν μακάρων ἀναθείς,

Μέτριος ἦν ἐν πᾶσι χορῷ δ' ἐκτήσατο νίκην
'Ανδρῶν, καὶ τὸ καλὸν καὶ τὸ προσῆκον ὁρῶν.

Brevior haec apud Plutarchum init. Ariſtidis: ANTIOXIΣ ENIKA. ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ ΕΧΟΡΗΓΕΙ. ΑΡΧΕΣΙΤΡΑΤΟΣ ΕΔΙΔΑΣΚΕ. De his accipiendus eſt alius eiusdem locus init. Niciae, quem, per ſe ſubobſcurum, interpretes obſcurarunt amplius, quum non intelligerent, quid eſſet τρίποδες χορηγικοί. Eum nos alibi fuſe tractamus.

Dictaturam magna vi offerente populo] A. U. C. DCCXXXII. Dio lib. 53.

Genu nixus] Sic Gordianus, quum Imperator ſalutaretur, reclamans ſe terrae affligebat. Capitolinus.

Deiecta ab humeris toga nudo pectore] Hebraeorum, Graecorum et Romanorum mos τῇ γυμνότητι ταπεινοῦν ἑαυτὸν, ut loquitur Plutarchus. Quare in omni graviore commotione veſtes lacerabant, ut paſſim in omnibus ſcriptoribus. Auguſtus vero etiam deiicit veſtem et nudat pectus, ut ſignificet, malle ſe occidi quam eum titulum recipere.

Cap. 53. *Domini appellationem*] Alia ſpecies civilitatis Auguſti: cuius moderati animi haec eſt, inquit Philo: Πίστις ἐναργεστάτη, τὸ μὴ δεσπότην μήτε θεὸν ἑαυτὸν ἐθελῆσαι προςειπεῖν, ἀλλὰ κ' ἂν εἰ λεγοιτό τις, δυςχεραίνειν. Inſecutos principes etiam bonos, *et domini, et rerum domini et heri* appellationem admiſiſſe, palam eſt. Sero Iulianus Auguſti et Tiberii conſuetudinem revocare conatus eſt, et dominum ſe appellari vetuit: quae eius εἰρωνεία a plerisque eſt irriſa, ut ipſe teſtatur.

Atque huiusmodi blanditias] Inter fratres ſunt blanditiae, adverſum poteſtates merae ſunt adulationes. Sic recte modo vocavit Suetonius, proprietatis ſermonum diligentiſſimus. Alibi monemus, has voces, ut apud Graecos ἀρέσκεια et κολακεία, ſaepe confundi, Martialis lib. 72.

Fruſtra blanditiae venitis ad me.
Attritis miſerabiles labellis,
Dicturus dominum deumque, non ſum.

B. Hieronymus vocat *officia, quibus nos invicem palpare ſolemus.* Huiusmodi autem blanditiis nulla lingua venuſtius aut frequentius uſa, quam vetuſtiſſima Hebraeorum, ut ſacrarum litterarum lectio docet: et recentior quoque, ut paſſim in Rabbinorum libris.

Niſi veſpere aut noctu] Ita Romam ſunt ingreſſi Octavius et Antonius pace orbi reddita DCCXV. Τὸ φορτικὸν ἐκκλίνοντες, ait Appianus 5. Ἐμφυλ., quod Suetonius dicit *officii cauſſa inquietare.* De Pompeio ſimile narrat Plutarchus. Refert Dio lib. 51. inter alios honores Auguſto decretos, fuiſſe, ut, qua die urbem ingrederetur, feſtum eſſet: quo honore tamen uſum eum non eſſe. Lib. 54. eidem notatum: Τὴν ἀπάντησιν, inquit, τοῦ δήμου καὶ τότε ἐξίστη· νυκτὸς γὰρ ἐς τὴν πόλιν ἐσεκομίσθη. Ὅπερ που καὶ ἀεὶ, ὡς εἰπεῖν, εἴτε ἐς τὰ προάστεια, εἴτε καὶ ἄλλοσέ ποι ἐκδημοίη, καὶ ἀφορμώμενος, καὶ ἐπανιὼν ὁμοίως ἐποίει, ἵνα μηδενὶ ἀστῶν ὀχληρὸς εἴη.

Saepe adoperta ſella] Placet *adaperta*, ut coniiciunt eruditiſſimi quidam viri. Hoc eſt, aliqua ex parte aperta: nam *adaperire* eſt ὑπανοίγειν, ſicut nuper ad Aeneam noſtrum dicebamus.

Promiſcuis ſalutationibus admittebat et plebem] Dies feſtos intelligit. Dio de ſalutationibus Auguſti lib. 56. Ἐν ταῖς ἑορταῖς καὶ τὸν δῆμον οἴκαδε προςεδέξατο.

Quaſi elephanto ſtipem] Mos agyrtarum, et eorum omnium, qui eiusmodi belluas oſtentant. Aelianus de animalibus lib. 6. c. 10. Appellat *ſtipem*, quae Galenus σμικρότατα νομίσματα initio Ἐπῳδοῦ, ſive poſtremi libri de uſu partium: Ὁ ἐλέφας, ait, ἐκείνῳ τῷ μορίῳ κατὰ τὸ πέρας ἅπαντα μεταχειρίζεται, περιπτυσσομένῳ τοῖς λαμβανομένοις ἄχρι τῶν σμικροτάτων νομισμάτων, ἃ καὶ τοῖς ἐπικαθεζομένοις αὐτῷ δίδωσιν. *Elephas* ex-

trema proboſcide omnia tanquam manu contrectat, res acceptas involvens ea parte, etiam minima aera: quae ſolet ſeſſoribus ſuis porrigere.

Die ſenatus] Vide notata ad c. 35.

Et quidem ſedentes] Ingrediebatur curiam noviſſimus, egrediebatur primus. Sedentes igitur ſenatores ingrediens et exiens, dum ipſorum praeterit ſubſellia, ſalutat. Sed an vetuit, ſibi ſenatores asſurgere? an potius ſedens ipſe ſedentes ſalutavit? Mihi non ſatis de hoc more liquet, neque apud alios quidquam obſervo, quod eum mihi penitus aperiat.

Nullo ſubmonente] Nihil muto: tamen in Pithoei codd. *nullo ſe movente. Etiam discedens.*

Sedentibus ſingulis valedicebat] Viterb. et Memmii: *ſedentibus valere dicebat*, ſine voce *ſingulis.*

Officia cum multis mutua exercuit] Lib. 3. *Mutua cum Graecis officia exercens prope ex aequo.* Et iterum: *Totum ſe ad quietem contulit, privata modo officia obiens.* Symmachus familiaria officia nominat. Auctor paullo poſt, *cuiusque ſolemnitates.* A graviore ſignificatu translata haec vox poſt Ciceronem apud Ariſtotelem 4. Nicomacheorum τὰ ἔντιμα, de his officiis interpretor: quo loco ait χαρακτηρίζων virum, qui magnos gerat ſpiritus, eum εἰς τὰ ἔντιμα μὴ ἰέναι, ἢ οὗ πρωτεύουσιν οἱ ἄλλοι. Tertulliani appoſitus locus huic Suetonii explicando in lib. de idololatria: *Circa officia privatorum et communium ſolemnitatum, ut togae purae, ut ſponſalium, ut nominalium, nullum putem periculum.* Paullo poſt eidem *officii titulus* dicitur pro *cauſſa*, ut apud Iuvenalem, 2. Sat. 132.

— — — — — — — *officium cras*
Primo ſole mihi peragendum in valle Quirini:
Quae cauſſa officii? quid quaeris? nubit amicus.

Sunt autem celeberrimae illae officiorum cauſſae, quae verbis ſuperioribus Tertulliani continentur: erant tamen et aliae multae, ut deductio magiſtratuum, candidato-

xum, et funeris, ſalutationes, recitationes, et aliae, quarum lib. eod. c. 10. Tertullianus meminit. Horum officiorum pleraque noctu vel prima luce ſolita celebrari obſervavimus: cuius rei teſtimonia de pluribus pauca proferemus lib. 5. *Togae virilis circa mediam noctem ſine ſolemni officio lectica in Capitolium latus eſt.* Non enim ut inſolens notat ratione temporis, ſed quod officii ſolemnitate caruit. Feſtus: *Prima aut ſecunda diei hora dicata ſponſalibus.* Lucianus Nigrino de ſalutatoribus Romae: Πολὺ δὲ τούτων οἱ προςιόντες αὐτοὶ καὶ θεραπεύοντες γελοιότεροι· νυκτὸς μὲν ἐξανιστάμενοι μέσης, περιθέοντες δὲ ἐν κύκλῳ τὴν πόλιν. Symmachus lib. 8. *Nondum ante ianuam eminentium poteſtatum vigilem noctem ſalutator expertus es.* Iuvenalis aliorumque poetarum locos praetermitto. Martialis vero etiam deſerendae Romae cauſſam hanc ſibi ait fuiſſe, lib. 12. epigr. 61.

Otia me ſomnusque iuvant, quae magna negavit
Roma mihi: redeo, ſi vigilatur et hic.

Iam funeris officium noctu fuiſſe celebratum, vel ipſum nomen indicio ſit. Vide vero Iuliani conſtitutionem, quae habetur in Cod. Theodoſ. lib. 9. tit. 17. lege 5. Atque haec ſunt, quae vocat Plinius officia antelucana epiſt. 12. lib. 2. Propter iſta erant Romae antipodes, qui noctu vigilarent, ſterterent interdiu: de quibus Seneca epiſt. 222. Talis vita Petronii, cui, auctore Tacito lib. 16. c. 18. *dies per ſomnum, nox officiis et oblectamentis vitae tranſigebatur.* Ex hac obſervatione intelligimus, quod infra hoc lib. c. 77. de Auguſto narratur: *Matutina vigilia offendebatur: ac ſi vel officii vel ſacri cauſſa maturius evigilandum eſſet, ne id contra commodum faceret, in proximo cuiuscunque domeſticorum cubiculo manebat.*

Ob id inedia mori deſtinantem] More, qui per illa tempora vigebat, ut debilitatem vel morbum immedicabilem ἀποκαρτερήσει effugerent: ſic Atticus obiit,

de quo Cornelius Nepos: ſic Corellius Rufus, de quo Plinius Epiſt. lib. 1. et alii multi. Hic fructus Stoicae doctrinae tum maxime florentis: quamquam et aliae ſectae nonnullae, et quidem voluptuariae, impellebant homines ad mortem: exemplo ſit Hegeſias ſecta Cyrenaicus e re Πεισιθάνατος dictus, quod vulgo hominibus mortem ſuaderet, cuius olim liber de eo argumento exſtabat Ἀποκαρτερῶν inſcriptus: de quo M. Tullius in lib. 1. Tuſculan.

Cap. 54. *Contradicerem tibi, ſi locum haberem*] Obiicit occupatam remp. ſive, quod idem eſt, omnia in rep. loca. Locus apud ſcriptores Romanos ita interdum accipitur. Sic in Veſpaſiano c. 2. *Praeturae ſextus locus.* Livius lib. 6. c. 37. *Duobusne in locis ſua voluntate impertituros plebi honorem, qui octona loca tribunis militum creandis occupare ſoliti ſint?* Lib. 7. c. 5. *Quum eo anno primum placuiſſet, tribunos militum ad legiones ſuffragio fieri, ſecundum in ſex locis tenuit.* Lib. 9. c. 30. *Ut tribuni militum ſenideni in quatuor legiones a populo crearentur, quae antea perquam paucis ſuffragio populi relictis locis dictatorum et Conſulum ferme fuerant beneficia.* Lib. 10. c. 15. *Vir acer et ambitioſus non ſui magis honoris cauſſa, quam ut patricii recuperarent duo conſularia loca, quum ſuis tum totius nobilitatis viribus incubuit.* Sic apud Lampridium, Alex. Sever. c. 46. *Praepoſiturae locorum civilium,* et apud Dionem lib. 54. χώρα eodem ſenſu. Qui acumen huius dicti exponeret, hactenus neminem vidi.

Licere oportere ſenatoribus de rep. loqui] Frequens formula in eiusmodi contentionibus: ut apud Livium lib. 4. *Oportet licere populo Rom. ſi velit, iubere legem.* In actis ſenatus apud Caelium: *omneis oportere ſenatui dicto audientes eſſe.*

Cap. 55. *Et magna cura redarguit*] Per edictum, ut opinor. Sic mox: *Iocis laceſſitus contradixit*

edicto. Haec eſt lectio plerorumque codd. In nonnullis, *nec magna cura redarguit,* cui videntur favere ſequentia.

Id modo cenſuit, cognoſc. poſthac de iis, qui] Tacitus Annal. 1. c. 72. de lege maieſtatis a Tiberio reducta: *Apud veteres facta arguebantur, dicta impune erant. Primus Auguſtus cognitionem de famoſis libellis ſpecie eius tractavit, commotus Caſſii Severi libidine, qua viros feminasque illuſtres procacibus dictis diffamaverat.* Adi, ſi libido eſt, Dionem lib. 56. et I. C. quorum haec propria cognitio eſt.

Alieno nomine edant] Melius *ederent,* ut ex ſcriptis prodit Urſinus.

Cap. 56. *De inhibenda teſtamentorum licentia*] Romanorum mos fuit in teſtamentis, increpare alios, maledicere aliis, et liberam, de quibuscunque vellent, vocem edere. Ideo dicebat Nigrinus apud Lucianum: *Μίαν φωνὴν οἱ Ῥωμαίων παῖδες ἀληθῆ παρ' ὅλον τὸν βίον προϊέναι (τὴν ἐν ταῖς διαθήκαις λέγων) ἵνα μὴ ἀπολαύσωσι τῆς σφετέρας ἀληθείας.* Per hanc licentiam factum ſaepe, ut in teſtamentis ſuis multi Auguſtum iocis laceſſerent. Senatus in gratiam Auguſti voluit decreto inhibere hanc petulantiam: Auguſtus interceſſit. Haec eſt vera ſententia huius loci, quam viderunt ante nos docti viri. At Torrentius, qui aliter interpretatur, non ſatis attendiſſe videtur, quid interſit inter libertatem teſtamentorum et eorundem licentiam. Scio, in quibusdam codd. pro *teſtamentorum* legi *iocorum:* verum illam ſcripturam meliorum librorum auctoritas confutat.

Ferebat et ipſe ſuffragium in tribu] Lego *tribubus* vel *tribus,* ut in membranis. Nam Auguſtus duabus in tribubus ſuffragium tulit.

Eisdem praetextatis adhuc asſurrectum] Cauſſam diſce ex verbis Taciti, Annal. lib. 4. c. 17. *Tiberius in ſenatu oratione monuit in poſterum, ne quis*

mobiles adolescentium animos praematuris honoribus ad superbiam extolleret: sed de theatro, quod ait Suetonius, et querela Augusti, quia populus eius liberis plausum dederat, referendum ad historiam de Caio filio eius, quae narratur Dioni lib. 54. Τῷ Τιβερίῳ ἐπετίμησεν, ὅτι τὸν Γάϊον ἐν τῇ πανηγύρει τῇ εὐκταίᾳ, ἣν ἐπὶ τῇ ἐπανόδῳ αὐτοῦ διετέλει, παρεκαθίσατο, καὶ τῷ δήμῳ, ὅτι καὶ κρότοις καὶ ἐπαίνοις αὐτὸν ἐτίμησαν. Suspecta autem fuisse et Caii et Lucii ingenia patri Augusto, docet idem lib. 55.

Sedit in subselliis] Iudicum, ait Beroaldus: imo vero rei et patronorum eius. A me stat Dio, si verba eius attente legantur, breviter hanc historiam sic narrantis: Φίλῳ τινὶ δίκην φεύγοντι συνεξετάσθη προεπικοινώσας αὐτὸ τοῦτο τῇ γερουσίᾳ. Nec moveor altero eiusdem principis facto, qui, ut amicis opem ferret, venit in forum, et in sella Praetoris consedit, ut narrat idem lib. 54. Nam in ea historia omnia diversa: ibi principem, hic amicum agit. De laudatione iudiciali Cicero lib. 5. in Verrem, et Plutarchus in Pompeio.

Adfuit et clientibus] Dio lib. 54. Ἐν τοῖς ἄλλοις ἐμετρίαζεν, ὥστε καὶ φίλοις εὐθυνομένοις παραγίγνεσθαι.

Sicut scutario cuidam evocato quondam suo] Non consentiunt hic libri. Membranae quaedam *scrutario:* id esset perinde ac si diceret, homini cuidam infimae sortis. *Scrutarius,* qui popello scruta vendit γρυποπώλης: sed princeps editio legit aliter. *Scutario evocato quondam suo,* cum littera maiuscula: ut videatur esse proprium nomen. In Glossario *scrutarius* exponitur ἀξίωμα στρατιωτικὸν φέρων, *qui dignitate militari est praeditus;* quo modo hodie in hoc regno *Escuier* gradus est nobilitatis, originem habens a re militari. Dio simpliciter, τινὰ τῶν συστρατευσαμένων ποτὲ αὐτῷ. Evocato suo dixit, ut in lapidum monimentis non raro EVOK. AUG. Hyginus lib. 2. *Nuper*

quidam evocatus Augusti, quum in Pannonia agros veteres ex voluntate et liberalitate Imp. Traiani assignaret in aere. Alii ab istis *evocati* Galbae, de quibus Suetonius c. 10.

Cap. 57. *Pro quibus meritis quantopere*] Egregium colophonem imponit parti libri huius, quae est de publice gestis ab Augusto. Bene autem, quod ultimo loco de his agit: nam hoc est superius expositarum virtutum ἀποτέλεσμα. Utinam ita bene cum rebus humanis ageretur, ut magni principes, qui se gaudent appellari Augustos, haec legerent et meditarentur.

Equites Romani] Qui et Liviam similiter postea coluerunt. Tacitus 3. Annal. 7, 11. *Donum pro valetudine Augustae equites Rom. voverant.*

Natalem eius sponte — biduo semper celebrarunt] Augusti natalem et circensibus et venatione fuisse celebratum quotannis per unum aliquem e Praetoribus, narrat Dio lib. 54. extremo. Idem libri sequentis initio decretos in eam rem annuos circenses ἀϊδίους auctor est. Meminit et alibi: non solum autem equester ordo, sed etiam collegia pleraque eum diem festivum habere solita: eratque arca ipsis communis ad festivitatis eius impensas. Declarat vetus inscriptio Romae: (apud Gruter. CLXXV.)

COLLEGIO.
CENTONARIORUM.

CUM. BASI. MARMOREA. ET. CERIOLARIB.
DUOBUS. AEREIS. HABENTIBUS. EFFIGI-
EM. CUPIDINIS. TENENTES. CALATHOS.
L. SEXTILIUS. SELEUCUS. DECURIO. D. D.
HOC. AMPLIUS. ARK. RER. P. COLLEGI. SS,
DONUM. DEDIT. X. V. UT. EX. USURIS.
CENTESIMIS. EIUS. QUANTITATIS.
QUAE. EFFICIT. ANNUOS. X. DC. DIE.
VIIII. KAL. OCTOB. NATALI. DIVI.
AUGUSTI. EROGENTUR. EX. ARK.

In lacum Curtii] Septum intelligit in medio foro Romano, ubi olim fuit lacus Curtius: nam tunc quidem lacus nullus erat, teste Dionys. Halic. lib. 2. De septo docuit nos Varro lib. 4. Quod autem stipem in lacum iaciunt Romani, veteris superstitionis ritus fuit. Sic enim solebant loca hominum opinione sacra, ut lacus, puteos, venerari. Pausanias Atticis de fonte quodam apud Oropios, lib. 1. c. 34. Νόσου δὲ ἀκεσθείσης ἀνδρὶ μαντεύματος γενομένου, κατέστηκεν ἄργυρον ἀφεῖναι καὶ χρυσὸν ἐπίσημον ἐς τὴν πηγήν. Similia narrat et alibi. Item Plinius 8. epist. 8. de Clitumno fonte. Notat hunc gentium morem Sozomenus lib. 2., ubi de quercu Mamre loquitur, et puteo ad eam olim effosso ab Abrahamo. Verba eius sunt: Περὶ δὲ τὸν καιρὸν τῆς πανηγύρεως οὐδεὶς ἐντεῦθεν ὑδρεύετο· νόμῳ γὰρ Ἑλληνικῷ οἱ μὲν λύχνους ἡμμένους ἐνθάδε ἐτίθεσαν· οἱ δὲ οἶνον ἐπέχεον, ἢ πόπανα ἔῤῥιπτον· ἄλλοι δὲ νομίσματα, ἢ μύρα ἢ θυάματα. Νομίσματα sunt stipes. Eadem fuit et gentium Gothicarum consuetudo. Arguit Ladislai regis Ungariae decretum de synodi sententia ante annos quingentos factum; *Quicunque ritu gentilium iuxta puteos sacrificaverint, vel ad arbores, et fontes et lapides oblationes obtulerint, reatum suum bene luant.*

Kal. Ianuarii strenam] Mos sub Augusto institutus, sub Tiberio intermissus, restitutus sub Caio, sublatus per Claudium. Auctores Suetonius, Dio.

Ex qua summa pretios. deor. simul. — dedicabat] Exempli caussa, ex ea stipe, quae collata est anno DCCXIV, Vulcano positum donum aut aedes ei facta est, vel refecta, teste veteri inscriptione, quam profert Torrentius: ea, quam contulit populus anno DCCL, laribus publicis consecrata est. Vetus lapis: (apud Gruter. CVI, 4.)

LARIBUS. PUBLICIS. SACRUM.
IMP. CAESAR. AUGUSTUS.
PONTIFEX. MAXIMUS.
TRIBUNIC. POTEST. XVIIII.
EX. STIPE. QUAM. POPULUS. EI.
CONTULIT. K. IANUAR. ABSENTI.
C. CALVISIO. SABINO.
L. PASSIENO. RUFO. COS.

In restitut. Palatinae domus incendio absumptae] Narrat Dio pluribus lib. 55.

Faustis ominibus] Εὐφημίαις, quam vocem pro loco *fausta nomina* vel *omina* vertere possis eodem sensu: nihil igitur hic muto, neque lib. 4. c. 13., ubi *fausta nomina* antiqui libb. habent.

Supplicium de quoquam sumeretur] Diem reditus Augusti in urbem ἱερὸν in perpetuum factum decreto senatus narrat Dio: festis autem diebus supplicio abstinuerunt veteres Graeci et Romani. Philo contra Flaccum: Τοῖς γὰρ ὀρθῶς πολιτευομένοις τῶν ἀρχόντων, καὶ μὴ προσποιουμένοις τὸ τιμᾶν (ita lego, non τολμᾶν) ἀλλ' ὄντως τιμῶσιν εὐεργέτας, ἔθος ἐστὶ μηδένα κολάζειν τῶν κατακρίτων, ἄχρις ἂν αἱ ἐπιφανεῖς γενέθλιοι καὶ πανηγύρεις αὗται τῶν ἐπιφανῶν Σεβαστῶν διεξέλθωσιν.

Cap. 58. *Patris patriae cognomen*] Dies, quo hic honos Augusto delatus, certus ex Ovidio, qui Non. Febr. id factum canit 2. Fast. De anno quaeri potest. Doctissimi viri, qui fastos concinnarunt, referunt ad DCLVIII, quippe eo anno Consul Valerius Messala, de quo hic Suetonius. Id si certum, qui constare poterit fides vetustissimae inscriptioni, quae Seduni in Vallesia hodieque visitur, ad maiorem summi templi portam:

P. CAESARI. DIVI. I.
UGUSTO. COS. XI.
RIBUNICIA. POTESTATE. XV.
PATRI. PATRIAE.
TIFICI. MAXIMO.
* AS. SEDUNORUM.
* * PATRONO.

Sed puto, numeros in hac inſcriptione eſſe corruptos et ex fide hiſtoriae emendandos: nam male ſuppleverunt viri docti, prorſusque in Auctario veterum inſcriptionum corrupte hoc egregium vetuſtatis monimentum eſt deſcriptum: non enim minus falſum, fuiſſe Auguſtum Pont. max. undecimo ſuo conſulatu, quam fuiſſe tum Patrem patriae ſalutatum. Quare ita potius emendandum:

IMP. CAESARI. DIVI. IULI. F.
AUGUSTO. COS. XIII.
TRIBUNITIA. POTESTATE. XXVIII.
PATRI. PATRIAE.
PONTIFICI. MAXIMO.
CIVITAS. SEDUNORUM.
* PATRONO.

Scio, exſiare lapides, qui vulgatam iſtius ſculpturam firmare videantur: ſed plus apud me hiſtoricorum in veritate valet conſenſus, quam paucorum lapidum in errore συγκυρία.

Neque acclamatione] Saepe honores maximi ita tributi impetu magis quam conſilio. Expreſſit Livius lib. 1. c. 16. hanc conſuetudinem in conſecratione Romuli: *Romana pubes ſedato tandem pavore poſtquam ex tam turbido die ſerena lux rediit, ubi vacuam ſedem regiam vidit, maeſtum aliquamdiu ſilentium obtinuit: deinde a paucis initio facto, deum deo natum, regem parentemque urbis Romanae ſalvere univerſi Romulum iubent.* Et exempla plura in hiſtoria Auguſtorum.

Sic enim nos perpetuam felicitatem] Plinius in Panegyr. c. 23. *Ut in unius salutem collata omnium vota? quum sibi se ac liberis suis intelligerent precari, quae pro te precarentur.* C. 72. *Debemus obsecrare, ut omnia, quae facis quaeque facies, prospere cedant tibi, reipublicae, nobis: vel, si brevius sit optandum, ut uni tibi, in quo et resp. et nos sumus.*

Felicitatem reip. et laeta huic] Traiectio Suetoniana, ut ante monebamus, pro *felicitatem et laeta reip. huic.* Sic statim, *ut praelato victimae titulo in Capitolium ducerentur;* pro *praelato titulo victimae in Capitolium.* Nihil ergo mutemus.

Cui lacrymans respondit Augustus] Repente exortum gaudium ingens lacrymae saepe consequuntur. Multa passim exempla, ut dicebamus ad Athenaeum lib. 5. c. 19. Sed non possum praetermittere simillimum exemplum, de lacrymis magni principis Ptolemaei Philadelphi. Hic quum allata recens a Iudaea legis dei sacra volumina venerabundus tractaret, eoque nomine Deo Opt. Max. gratias ageret: fausta omnium, qui aderant, acclamatione dilaudatus, lacrymas non tenuit. Iosephus 11, 2. eleganter: Ἐκβοησάντων δ' ὑφ' ἓν τῶν πρεσβυτέρων καὶ συμπαρόντων, γίνεσθαι τὰ ἀγαθὰ τῷ βασιλεῖ, δι' ὑπερβολὴν ἡδονῆς εἰς δάκρυα προὔπεσε φύσει τῆς μεγάλης χαρᾶς πασχούσης καὶ τὰ τῶν λυπηρῶν σύμβολα. Idem aliis verbis Aristeas, et antiquus et non inelegans scriptor: Ὁμοθυμαδὸν δὲ πάντων εἰπόντων ὑπὸ μίαν φωνὴν τῶν τε παραγεγονότων καὶ τῶν συμπαρόντων, Εὖ βασιλεῦ! προήχθη δακρῦσαι, τῇ χαρᾷ πεπληρωμένος· ἡ γὰρ τῆς ψυχῆς ἔντασις καὶ τὸ τῆς τιμῆς ὑπερτεῖνον δακρύειν ἀναγκάζει κατὰ τὰς ἐπιτυχίας. Sic Traianus ad voces dilaudantis populi et fausta comprecantis *lacrymis etiam et multo pudore suffundebatur,* inquit Plinius. Lege, si lubet, quae de huiusmodi lacrymis ex laetitia fluentibus disputat Philo Iudaeus in lib. περὶ ἀποικίας.

Cap. 59. *Statuam aere collato*] Formula non infrequens in lapidib. antiquis: qua declaratur populi affectio et consensus: Graeci *ἀνδριάντα ἐκ συντελείας* vertunt. De statua Musae decreta nihil Dio lib. 53. Naufragio eum periisse, testis Eusebius in Chronico.

Provinciarum pleraeque super templa et aras] Aliaque omnis generis monimenta, quae in honorem *εὐεργετῶν* solita exstrui. Mirum hunc populorum in Augustum amorem exprimit eleganter Philo, Legatione ad Caium: Augusto, inquit ille, *πᾶσα ἡ οἰκουμένη τὰς ἰσολυμπίους τιμὰς ἐψηφίσατο, καὶ ναοὺς, προπύλαια, προτεμενίσματα, στοάς· ὡς ὅσα τῶν πόλεων ἢ νέα ἢ παλαιὰ, τῷ κάλλει καὶ μεγέθει ὑπὸ τῶν Καισαρείων παρευημερεῖσθαι.* Arae ante alias nobiles fuere, quae Lugduni posita, quaeque Narbonae: cuius exstat hodieque consecratio.

Ludos quoq. quinquennal. oppidat. constituerunt] Tanquam Heroi, ut de Iulio Caesare notat Dio lib. 44. Augusto autem constituerunt *ἀγῶνας πενταετηρικοὺς* et in Italia quidam, ut Neapolitani, Suetonius infra, c. 98., et in provinciis multi, ut Pergameni, Dio lib. 51. aliique multi; quos imitatus Herodes Magnus, Hierosolymis tale ludicrum instituit. Iosephus lib. 15. Originum c. 11. *Πρῶτον μὲν ἀγῶνα πενταετηρικὸν ἀθλημάτων κατεστήσατο Καίσαρι, καὶ θέατρον ἐν Ἱεροσολύμοις ᾠκοδόμησεν.* Item Caesareae, lib. 16. eiusdem operis c. 10. *Ἀνετίθει δὲ καὶ τοῦτον τὸν ἀγῶνα Καίσαρι κατὰ πενταετηρίδα παρεσκευασμένος ἄγειν αὐτόν.* Ego vero etiam in urbe quinquennales ludos decretos in Augusti honorem post victoriam Actiacam, apud Dionem lego lib. 51. *καὶ πανήγυριν οἱ πενταετηρίδα ἄγεσθαι ἔγνωσαν.* Propter hanc quinquennalium ludorum frequentiam, qui ad olympici agonis imitationem inventi, etiam *ὀλυμπιάδες* dicebantur, factum tandem, ut *ὀλυμπιὰς* pro qualicunque victoria, aut adorea et gloria quocunque modo parta poneretur. Philostratus de vita

Apollonii lib. 4. Παρεσκεύαστο δὲ καὶ κατήγορος ἐς αὐτὸν, πολλοὺς ἀπολωλεκὼς ἤδη, καὶ τοιούτων ὀλυμπιάδων μεστός. Idem lib. 5. Τοῦτό σοι πολλῶν μὲν τυραννίδων, πολλῶν δὲ ὀλυμπιάδων μεῖζον· καὶ πανταχοῦ μὲν γεγράψῃ τῆς πόλεως, πανταχοῦ δὲ ἑστήξεις χαλκοῦς. Nicephorus Gregoras lib. 4. Καὶ περὶ ἴσων ἄλλων εἰκὸς ἦν περιεργάζεσθαι στρατηγὸν ἄνδρα, καὶ πολλῶν ὀλυμπιάδων τοιούτων μεστόν.

Cap. 60. *In ſuo quisque — condiderunt*] Notemus vocem *quisque:* nam apud Geographos tot Caeſareas vel Sebaſtas, eo tempore conditas non invenias. Eutropius duo tantum exempla ponit lib. 7. c. 10. *Sicut*, inquit, *in Mauritania a rege Iuba, et in Palaeſtina, quae nunc urbs eſt clariſſima.*

Perficere communi ſumptu deſtinaverunt] Aptius ad fidem hiſtoriae *deſtinaverant:* nam hoc conſilium exitum non habuit. De Iovis Olympici aede apud Athenienſes videndi Strabo et Pauſanias, et quae notamus ad Spartiani Hadrianum.

Quotidiana officia togati] Eutropius lib. 8. c. 10. *Multi reges ex regnis ſuis venerunt, ut ei obſequerentur: et habitu Romano, togati ſcilicet, ad vehiculum vel equum ipſius cucurrerunt.*

Cap. 61. *Referam nunc interiorem — eius vitam*] Τὰ ἔνδον. Iulianus in Miſopogone: Τὰ μὲν ἔξω ταῦτα· καί τοι πόσον εἴρηταί μοι μέρος τῶν ἐμῶν εἰς ὑμᾶς ἀδικημάτων; τὰ δὲ ἔνδον, ἄγρυπνοι νύκτες ἐν στιβάδι, καὶ τροφὴ παντὸς ἥττων κόρου. Sic apud Lucianum Ῥητόρων διδασκάλῳ· τὰ φανερὰ καὶ τὰ ἔξω pro *vita publice acta.* Imitatus eſt hunc locum Eginhardus in Caroli Magni vita: *Talem eum in tuendo et ampliando ſimulque ornando regno fuiſſe conſtat: cuius animi dotes et ſummam in qualicunque, et proſpero et adverſo eventu conſtantiam, ceteraque ad interiorem atque domeſticam vitam pertinentia, hinc dicere exordiar.* Videtur et diſertiſſimus ſcriptor Sulpitius in

vita beati Martini: *Interiorem vitam illius, et quotidianam converſationem, nulla unquam explicabit oratio.*

Cap. 62. *Nuptam ante duobus conſularibus*] Unum teneo, Scipionem illum Corneliae eius patrem, quam mortuam extrem. lib. 4. deflet Propertius: alterum adhuc quaero.

Ac ſtatim Liv. Druſillam] Dio in anno DCCXVI, qui fuit aetatis Auguſti XXV., lib. 48.

Et quidem praegnantem abduxit] Idque ex reſponſo Apollinis. Prudentius 1. contr. Symmach. 260.

— — — — mox editur inter
Feſcennina novo proles aliena marito:
Idque deûm ſortes et Apollinis antra dederunt
Conſilium: nunquam melius nam cedere taedas
Reſponſum eſt, quam quum praegnans nova nupta iugatur.

Tacitus et Dio, non Apollinem, ſed Pontifices conſultos, ſcribunt.

Cap. 63. *Tantum quod pueritia egreſſo*] Ita et noſtri. Gloſſarium: *Tantum quod,* ἀρτίως. M. Tullius ad Atticum lib. 9. *Haec quum ſcriberem, tantum quod exiſtimabam ad te orationem eſſe perlatam.*

Nam tum Agrippa alteram Marcellar. — liberos] Utrum plures? Ita vir doctus et amicus ad Tacitum accipit, et Suetonium μνημονικοῦ ἁμαρτήματος inſimulat: neque enim ullam ex hoc coniugio, niſi forte unam aliquam, prolem natam. Utri potius credemus? Suetonio, me auctore: quem adverſus hanc reprehenſionem valide tuemur nos: nam quod de brevitate eius coniugii affertur, ſomnium merum. Clarum ex hiſtoria Dionis: qui ſexto conſulatu Auguſti nuptias Agrippae cum Marcella refert: a quo tempore ad Marcellae mortem anni minimum quinque inveniuntur. At laudatur Plutarchus eius ſententiae auctor et fundus. Videamus eius verba: quae in extremo Antonio, ubi de Octavia loquitur, haec ſunt: Ἐκ δὲ Μαρκέλλου δυοῖν αὐτῇ θυ-

γατέρων οὐσῶν. ἑνὸς δὲ υἱοῦ Μαρκέλλου, τοῦτον μὲν ἅμα παῖδα καὶ γαμβρὸν ἐποιήσατο Καῖσαρ, τῶν δὲ θυγατέρων Ἀγρίππα τὴν ἑτέραν ἔδωκεν· ἐπεὶ δὲ Μάρκελλος ἐτελεύτησε νεόγαμος κομιδῇ καὶ Καίσαρι γαμβρὸν ἔχοντα πίστιν οὐκ εὔπορον ἦν ἐκ τῶν ἄλλων Φίλων ἑλέσθαι. Lege, relege totum locum: nego esse in eo quidquam, unde coniectura ulla fieri de brevitate earum nuptiarum possit; sed manifesto lapsus vir eruditissimus in voce *νεόγαμος*, quam ad Agrippam retulit contra auctoris clarissimam mentem. Quid quod ne tum quidem reprehensioni isti esset locus, si quod de una prole dicitur, certum esset? Quare enim Suetonio non idem ius, quod ceteris Quiritibus, quos vocem *liberos* etiam sic usurpare certum est?

Etiam ex equestri ordine] Seianus apud Tacitum lib. 4. Annal. 39. in codicillis ad Tiberium: *Audivi, in collocanda filia non nihil etiam de equitibus Romanis consultavisse Augustum.* Quibus ita respondet Tiberius: *At enim Augustus filiam suam equiti Romano tradere meditatus est. Mirum hercle, si quum in omnes curas distraheretur, immensumque attolli provideret, quem coniunctione tali super alios extulisset, C. Proculeium et quosdam in sermonibus habuit, insigni tranquillitate vitae nullis reip. negotiis permixtos.*

Dein Cotisoni, Getarum regi] Magna librorum varietas in hoc nomine: quidam corrupti palam, *Marco Tisoni.* Turonensis, *deinde Cosoni.*

Quo tempore sibi — in matrimonium petiisse] Male in quibusdam libris *petiisset.* Haec enim verba de Antonio sunt, non de Augusto accipienda: nam falsum est, Augustum ullam unquam regis filiam in uxorem petiisse: semel enim ductam Liviam unice ac perseveranter amavit. Antonii igitur haec sunt, suis et Cleopatrae nuptiis caussam praetexentis factum Caesaris modo expositum, quod Cotisoni, Getarum regi, Iuliam de-

spondisset. Possumus etiam ad historiam de Iotapa, Medi, regis Armeniae, filia, referre, quam narrat Dio lib. 49. petitam ab Antonio in uxorem filio suo: atque hoc, nisi fallor, rectius.

Cap. 64. *Adoptavit domi*] An *domi*, id est, in domum? sicut dici solet *adoptare in domum et familiam:* ita *humi* saepe valet in humum. An potius haec vox a Tranquillo adiecta, ut id praeter consuetudinem factum indicaret? Caius I. C. tit. 6. *Quae tamen mancipatio solebat ante praesidem fieri, modo ante curiam facienda est.*

Per assem et libram] Libb. omnes et scripti editi hanc lectionem habent. At docti viri affirmant, legendum *per aes*, non *per assem:* quibus non assentior: Quid enim? Non ergo aliter loqui licet, quam *per aes et libram?* Errarint igitur Graeci, qui ζυγὰ καὶ ἀσσάρια vertunt. Neutiquam vero: sed et illi et hic rem potius quam verba expresserunt: nam aes in hac formula vere assem notabat, ut Varro declarat lib. 8. et Festus in *Rodus.* Atque hic est, qui dicebatur in veteribus mancupiis *assis Caianus.* Statius 4. Sil. 9, 22. *Emtum plus minus asse Caiano.* Caius I. C. pro eo dixit, *unum aut duos nummos.*

Et Consules designatos] Tacitus 1. Annal. 3, 3. *Genitos Agrippa Caium ac Lucium in familiam Caesarum induxerat, necdum posita puerili praetexta principes iuventutis appellari, destinare Consules specie recusantis flagrantissime cupiverat.*

Filiam et neptes ita instituit, ut — assuefaceret] Egregium et in primis laudabile Graecorum et Romanorum institutum: cuius testes tot ferme sunt, quot scriptores in utraque lingua. Nos vero plura aliquando de his, in accuratissimis rei vestiariae commentariis, si deo visum, ut pridem inchoatum et prope affectum opus detexamus. Hanc porro Augusti disciplinam domesticam Carolus Magnus, princeps aeterna memoria di-

gnus, imitatus eſt, niſi Suetonium Eginhardus nimis imitatur. Sic ille: *Filios lanificio aſſueſcere, coloque ac fuſo, ne per otium torperent, operam impendere, atque ad omnem honeſtatem erudiri iuſſit.*

Et quod in diurnos commentarios referretur] O virum! Stupeo enim ad hanc tam exactam domus Auguſtae diſciplinam. Qui haec non mirantur, quid miraturi ſunt ἐν τοῖς οἰκονομικοῖς, equidem non video. *Diurni* iſti *commentarii* ſunt privatae domus Auguſtae ephemerides, quas ſervus vel libertus aliquis curabat, qui a memoria vel a commentariis dicebatur. At *diurni* illi *actus*, quos ipſe quotidie in lecticula ſua lucubratoria ſolitus conficere, alterius generis erant: continebant enim, quae ad imperii rationarium pertinebant. Mos iſte a Graecis ortus: quorum tamen ſolutior ſemper quam Romanorum diſciplina fuit. Exſtat apud Lucianum in Demoſthenis encomio Philippi, regis Macedonum, cum Antipatro familiare colloquium, quod deſcripſiſſe ait ille ex commentariis domus regiae Macedonum, in quae forte ſortuna inciderat. Habetur etiam apud Plutarchum in Alexandro pars noviſſima diurnorum commentariorum magni illius principis. Lege etiam Aelianum lib. 3. c. 23. Ephemeridas Alexandri quinque libris olim perſecutus erat Strattis Olynthius. Vide et Philoſtr. in Ariſtide Adrianenſi.

Ut L. Ticinio] Sic vetus editio Romana. In Viterb. *Lucinio*, ſine praenomine. Liſlaei, *Turinio.* Memmii et Pithoei, *Vicinio.* In tanta inconſtantia non invitus cum Torrentio ſcribam *T.* vel *L. Vinicio.*

Nepotes et litteras et natare] Conſtantiſſime omnes antiqui praeſerunt hanc ſcripturam: *natare* inquam, non *notare.* Quae tamen lectio non ita abſurda, ut quibusdam eſt viſa. Prudentius: *Raptimque punctis dicta praepetibus ſequi, Fictis notare verba ſignis imbuens.* Quod autem pueri ludum frequentarent, ut notis ſcribere diſcerent, quod indicat hic Sue-

tonius, declarant eiusdem Prudentii verba: *Magister litterarum sederat, Verba notis brevibus comprendere cuncta peritus.*

Quam ut imitarentur chirographum suum] Credo, quia eorum opera in scribendis secretioribus epistolis uti destinabat: non enim legimus, Augustum eorum ministerio usum, qui e re appellabantur *a cura epistolarum* vel *ab epistolis:* etsi habuit *a manu,* ut Thallum. Vide etiam Horatii vitam a Suetonio scriptam.

Neque coenavit una — nisi ut vehiculo] Eginhardus: *Filiorum et filiarum tantam in educando curam habuit, ut nunquam domi positus sine ipsis coenaret, nunquam iter sine illis faceret.*

Cap. 65. *Iulias filiam et neptem — relegavit*] Filiam quidem in insulam Pandateriam, Dio in anno DCCLVIII; neptem vero in insulam Trimerum, haud procul Apulis littoribus, Tacitus lib. 4. Annal. 71, 5.

In duodeviginti mensium spatio] Adi historicos, in primis Velleium 2, 102. In definitione temporis nonnullus mihi scrupulus, quem evelli cupio magis quam possum evellere.

Ob ingenium sordidum ac ferox abdicavit] Suspicor legendum, *stolidum ac ferox,* vel *horridum ac ferox.* Nam quae tantae sordes esse potuerint, ut propter eas pater in filium tantas iras conciperet? Tacitus 1. Annal. 3, 6. *Nepotem unicum Agrippam Postumum in insulam Planasiam proiecit: rudem sane bonarum artium, et robore corporis stolide ferocem, nullius tamen flagitii compertum.* Sic apud Livium lib. 7. duae illae voces iunguntur, et apud veterem Iuvenalis Scholiasten bis. Caussam abdicati Agrippae omnium optime declarat Dio in anno DCCLX.

Notum senatui fecit] Et poenituit: ut fere in iis accidit, quae suadente ira facimus: narrat Seneca 6. de beneficiis.

Etiam de necanda deliberavit] Obſcure innuit Tacitus 1. Annal. 6, 3. his verbis: *Auguſtus in nullius unquam ſuorum necem duravit.*

Phoebe nomine] Conſtanter Mſſ. *Foede*, et *Foedes* mox: placet tamen *Phoebe*, ut apud Dionem.

Cavit etiam S. C.] Cuius exſtat etiam apud Tacitum mentio.

Tres vomicas et carcinomata ſua] Agnoſce magni principis frontem non philoſophicam: nam ſapientius Stilpo, qui quum filiae impudicitiam loco probri audiret obiici: *Illa vero*, inquit, *non magis dehoneſtamento mihi eſt, quam ego illi honeſtamento.* Graeci melius: Τῆς θυγατρὸς οὐ κατὰ τρόπον βιούσης, εἶπέ τις πρὸς τὸν Στίλπωνα, καταισχύνοι αὐτόν· ὁ δὲ, οὐ μᾶλλον, εἶπεν, ἢ ἐγὼ ταύτην κοσμῶ.

Cap. 66. *Sed vit. quoq. et delicta — perpeſſus*] Gloſſographus: *Duntaxat*, μόνον καὶ μέχρι τούτου· δηλαδή. Poſtremam interpretationem huic loco aptaverim. In membr. ſcriptum erat, *ſed vitia quoque duntaxat, et modica delicta perpeſſus.* Ex eo adducor, ut ita cenſeam legendum, *nec vitia quoque duntaxat, ſed et delicta modica perpeſſus.*

Et Cornelium Gallum] Cui praenomen alii tribuunt *Cnaeus*, ut Eutropius: alii *Caius*, ut Euſebius in Chronic. et Paeanius apud Eutropium: alii *Aelius*: ſic enim Straboni nominatur, et Ioſepho quoque Γάλλος Αἴλιος, Origg. 15. Hoc verius: neque aliter magnus Galenus in libris de antidotis, ubi de hoc Gallo plura.

Alterum res novas — ſenatui tradidit] Dio lib. 48. et Appianus Ἐμφυλ. 5.

Ob ingratum et malevolum animum] Non ergo ſatis ad fidem hiſtoriae Ammianus Marcell. lib. 17. Eum lege. Ovidius propter linguae petulantiam periiſſe vult videri, quum per ebrietatem de Auguſto temere quaedam effutiſſet:

Nec fuit opprobrio celebraſſe Lycorida Gallo:
Sed linguam nimio non tenuiſſe mero.

Nec abhorrent verba Dionis: *Πολλὰ καὶ μάταια ἐς τὸν Αὔγουστον ἀπελήρει.* Usque adeo verum eſt, quod dixit ſcenicus Philoſophus: *Ἀχαλίνων στομάτων τὸ τέλος δυςτυχία.* Et quod magnus Plato bis inculcat: *Κούφου πράγματος, λόγου, βαρυτάτη ζημία.* *Verba, rem leviſſimam, poena ſequitur graviſſima.*

Domo et provinciis ſuis interdixit] Dignus mos generoſitate Romana, palam indicere inimicitias et domo interdicere. Livius, Cicero, Seneca, alii, teſtes. Eo more Auguſtus adverſus Gallum uſus, non ut Imperator, ſed ut privatus: niſi quod ad provinciarum interdictionem: nam iſtud quidem iam non amplius civile. Dio lib. 52. ſic vertit: *Ἠτιμώθη ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου, ὥςτε καὶ ἐν τοῖς ἔθνεσιν αὐτοῦ κωλυθῆναι διαιτᾶσθαι.* Omiſit Graecus ſcriptor *domo;* incogitantia fortaſſe priſci moris.

Laudavit quidem pietatem] Maledicere principi crimen *impietatis*, contrarium affectum *pietatem* nominant hiſtorici. Tacitus in ſimili Tiberii mimo, Annal. lib. 3. c. 51. *Id Tiberius ſolitis ſibi ambagibus apud ſenatum incuſavit, quum extolleret pietatem, quamvis modicas principis iniurias acriter ulciſcentium, deprecaretur tam praecipites verborum poenas.*

Ex levi rigoris ſuſpicione] Rigorem vocat, quod in Iulio, c. 68. *vultu minus familiari reſpicere:* cui opponitur ſalutatio cum quibusdam familiaritatis notis. Plinius in Panegyrico: *Gratum, quod tantum non ultro clientibus ſalutatis quasdam familiaritatis notas adderes.* Galenus hoc dicit, *φιλικοῖς ἐνιδεῖν ὄμμασιν*, initio libri ad Piſonem de Theriaca. Iam rigoris ſuſpicionem interpretor conceptam ab Agrippa opinionem, quaſi ſe Auguſtus minus familiari vultu reſpexiſſet. Eſt autem effectus pro cauſſa: non enim ſuſpicio oritur de rigore, qui in oculos incurrit, ſed de animi mutatione, cuius

effectus eſt rigor et vultus adductus. Sic multa dicuntur: ut quum *opinio* pro ſermone ponitur: nam ex opinione, hoc eſt, ἐκ τοῦ πληρώματος τῆς καρδίας, naſcitur ſermo. Praeter exempla, quae ſupra attulimus, ſic loquitur Suetonius etiam in Nerone, c. 53. *Exiit opinio, poſt ſcenicas coronas proximo luſtro deſcenſurum eum ad Olympia inter athletas.* Quid eſt *Exiit opinio?* Quod Graeci dicere ſolent λόγος ἐξέπεσε: nam docti viri, qui vocem illam cenſent eo loco amovendam, prorſus errant. Sic *fama exiit*, apud Cornelium Nepotem in Ageſilao et Annibale. Contra apud Plinium init. lib. 17. *affectare diligentiam*, pro *affectare laudem ex diligentia.* Cauſſam poſuit pro effectu. Mitto poetas, qui has ſermonum vices plurimum amant. Ita interpretamur hunc locum, quia ſedet nobis, librorum omnium conſenſum omni ope et opere, modo ne contra rationem, tueri. Alioquin placeat nimis acutiſſima Lipſii coniectura, *ex levi frigoris ſuſpicione.* Nam *frigora* ſive *friguscula* amicorum vel amantium offenſiones dici, eruditis pridem notum. Ptolemaeus friguscula huiusmodi appellare ſolet παρασιωπήσεις elegantiſſime. Quam illius vocem explicat locus Chryſoſtomi ex homilia 14. ad populum Antiochenum: Ὃ φίλοι πρὸς φίλους ποιοῦσιν ἐπειδὰν ὑβρισθῶσι, τοῦτο πρὸς τὸν δοῦλον ὁ δεσπότης ἐποίησε, παρεσιώπησε μόνον διὰ τῆς σιγῆς φθεγγόμενος, καὶ πᾶσαν ἐνδεικνύμενος αὐτῷ τὴν ὀργήν. Obſervabamus et in voce ψύγμα eandem elegantiam in ſermone Graeco. Ioſephus Ἁλώσεως lib. 1. c. 16. loquens de alienato Herodis animo a filiis: Οὐδενὶ ὁ πατὴρ φανερῶς ἀπεμέμφετο, συνίει δὲ (intelligit τὰ μειράκια) κατὰ μικρὸν ἐκ τοῦ ψύγματος, καὶ ὅτι πρὸς τὸ λυποῦν (ſic eſt ſcribendum) μᾶλλον ἐτραχύνετο. *Pater de nemine aperte conqueſtus erat: ſed adoleſcentes ex illius frigore paullatim rem intellexerant, et ex eo, quod ad omnem moleſtiam magis exaſperabatur.* In ſacris litteris et apud patres ψυγῆναι τὴν ἀγάπην, et ψύξις vel ψυγμὸς paſſim.

Mitylenas se relictis omnibus contulisset] Longe aliter Dio lib. 53. Ἐς τὴν Συρίαν εὐθὺς τὸν Ἀγρίππαν ἔστειλε· καὶ ὃς ἐκ μὲν τῆς πόλεως εὐθὺς ἐξώρμησεν, οὐ μέντοι καὶ ἐς τὴν Συρίαν ἀφίκετο· ἀλλ᾽ ἔτι καὶ μᾶλλον μετριάζων, ἐκεῖσε μὲν τοὺς ὑποστρατήγους ἔπεμψε, αὐτὸς δὲ ἐν Λέσβῳ διέτριψε. Vult in Syriam missum Agrippam, ut ei provinciae praeesset: ipsum per legatos illam rexisse, in Lesbo insula remanentem, moderationis caussa. Vide Iosephum lib. 16. c. 2. et 3.

Hic secretum] Maecenas enim quondam *praecipuus fuit, cui secreta Imperatoris initerentur.* Tacitus lib. 3. Annal. 30. Qui contra quam Suetonius scribit, frigore tandem percussum Maecenatem tradit, et *aetate provecta speciem magis in amicitia principis quam vim obtinuisse.* Dio idem narrat, sed aliter; caussam enim imminutae amicitiae fuisse certamen de forma inter Liviam et Terentiam: lib. 54.

Die virilis togae, vel nuptiarum] Dio in testamento Augusti haec verba ponit, ex quibus mos illius intelligitur: Τοῖς παισὶν, ὧν μικρῶν ἔτι ὄντων, τοὺς πατέρας τῶν οὐσιῶν ἐκεκληρονομήκει προςέταξε πάντα μετὰ τῶν προςόδων, ἐπειδὰν ἀνδρωθῶσιν, ἀποδοθῆναι· ὅπερ που καὶ ζῶν ἐποίει. Idem refert etiam Tiberius in laudatione funebri Augusti lib. eodem.

Cap. 67. *Ut Licinium Enceladum aliosque*] Mss. et prima editio *Lucidium.* Probo *Licinium.* Licinius Enceladus eiusdem liberti sunt appellationes, ut Tullius Laurea, et qui in veteri lapide nominantur Augusti liberti, C. Iulius Hilarus, ac C. Iulius Elainus: qui fortasse Ἕλενος ille est, quem Dio lib. 48. nominat ἐξελεύθερον Καίσαρος. Nominantur eidem vel aliis liberti Augusti, Thyrsus, Eros, Proculus, Epaphroditus, Polybius, Iulius Marathus, et apud Iosephum Origg. lib. 17. Celadus: unde non absurde suspicetur aliquis, legendum hic esse, *ut Licinium et Celadum aliosque.*

Idem Poculum] Memmianus et alii quidam *Polum.* Graecum est nomen Πῶλος.

Thallo a manu] Membr. *Tullo:* id esset nomen Sabinum: Festus. Melius *Thallus* in Apologia Apuleii et in veteri lapide Thallusa libertae nomen.

Crura effregit] Minus recte in Mss. *ei fregit.* Crurifragium olim servorum et ancillarum poena erat. Meminit iterum Suetonius lib. 3. c. 44. Fuit publicum maleficorum hominum supplicium: ut delatorum sub Commodo. Eusebius lib. 5. Ὁ δείλαιος παρὰ καιρὸν τὴν δίκην εἰςελθὼν, αὐτίκα κατάγνυται τὰ σκέλη: de crurifragio etiam Agathias sentit lib. 4. scribens: Πολλαχοῦ κατὰ τὰς πόλεις ἀγύρτας τινὰς τυχὸν ἢ καὶ λωποδύτας, ἢ καὶ ἄλλο τι τῶν ἀνοσίων πεπλημμεληκότας ὁρῶντες, νῦν μὲν τῆς κεφαλῆς ἀφαιρουμένους, νῦν δὲ τὼ πόδε διατεμνομένους. Sed exempla in Martyrologiis et apud alios etiam scriptores passim.

Grassantes oneratis gravi pondere — in flumen] Viterb. *in flumen iactavit.* *Grassantes* autem quam *grassatos* maluimus cum melioribus libb.: ex ipso enim genere supplicii coniicio, istos in provincia Syria vel Lycia, (nam inter auctores non convenit) ubi Caius obiit, poenas rapinarum dedisse: permittente hoc illis Augusto, prae cetera sua lenitate, ut suis legibus atque moribus in eos animadverterent. Fuit autem hoc supplicii genus Romanis parum in usu, etsi eius iterum mentio habetur lib. 4. c. 19. Graecis fuisse non incognitum, testes Polybius, Diodorus, Plutarchus. De Syris ex Evangelio et Hieronymo cuivis liquet. Matth. c. 18. καταποντισμοῦ (ita Graeci hoc supplicium vocant) modus is describitur, quo Thallus iste periit: Συμφέρει αὐτῷ, ἵνα κρεμασθῇ μύλος ὀνικὸς περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ καὶ καταποντισθῇ ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης. Graeci aliter, qui sontes in saccum, vel plumbeum dolium, ceu in culleum coniiciebant, ut ex Athenaei 10. et 14. palam est. Similia in Martyrologiis multa. Nec dissimilis modus

apud Aegyptios. Lyſimachus: Τοὺς λεπροὺς εἰς μολυβδίνους χάρτας ἐνέδυσαν, ἵνα καθῶσιν εἰς τὸ πέλαγος. Alibi gravia pondera non cervicibus, ſed pedibus appendebantur. Euſebius lib. 8. Τῇ ἑξῆς ἡμέρᾳ λίθων αὐτοῦ προσαρτηθέντων τοῖς ποσὶ, μέσῳ πελάγει κατεποντοῦται.

Cap. 68. *Marc. Anton. adoptionem — meritum*] In epiſtola ad Octavium, quae Ciceronis eſſe dicitur: *Cui nulla dignitas maiorum conciliaſſet eam potentiam, ſed forma per dedecus pecuniam, nomen nobile conſceleratum, impudicitia dediſſet.*

Crura ſuburere nuce ardenti] Pilos antiqui ſuburere ſoliti, vel metu, ut olim Dionyſius tyrannus, de quo eſt apud Tullium: et Commodus, de quo Lampridius c. 17. *adurebat comam et barbam timore tonſoris;* vel deliciarum cauſſa, ut hic de Auguſto dicitur. Tertullianus lib. de pallio c. 4. *uſtriculas* vocat mulieres, quarum opera in hanc rem uti moris erat. *Achilles,* inquit, *patiens iam uſtriculas, iam virum alicuius clanculo functus:* tamen illum locum docti viri aliter accipiunt: quod, ut puto, non oportuit.

Cap. 69. *Excuſantes, ſane non libid. — commiſſa*] Apage iſtam rationem contra rationem. Ita quondam Alcibiades factum excuſabat ſceleſtiſſimum cognita ſibi per adulterium Agidis, Spartae regis, uxore: Athenaeus lib. 12. Ἐν Σπάρτῃ ὢν ἔφθειρε τῆς Ἄγιδος τοῦ βασιλέως γυναῖκα Τίμαιαν· ἐπιπληττόντων δ' αὐτῷ τινῶν, οὐκ ἀκρασίας ἕνεκεν συνελθεῖν ἔφη, ἀλλ' ἵνα ὁ γενόμενος ἐξ αὐτοῦ βασιλεύσῃ τῆς Σπάρτης.

Quo facilius conſil. adverſariorum — exquireret] Scelus pridem notum hominibus ſacerrimis, notat Ariſtoteles 5. Politic. et exempla apud hiſtoricos non deſunt.

E triclinio viri coram in cubiculum abductam] Haec omnium libb. lectio: docti emendant *viro coram:* ſi placeat nihil mutare, intelligemus convivium in aedibus illius ipſius celebratum fuiſſe, cuius uxor abducta.

Rurſus in convivium rubentib. auriculis reductam] Theocritus Idyll. 2.

— — καὶ τὰ πρόςωπα
Θερμότερ' ἦς ἢ πρόσθε.

Denudarent atq. perſpicerent, tanq. — vendente] Lib. 4. c. 36. *Illuſtriores feminas plerumque cum maritis ad coenam vocatas praeterque pedes ſuos transeuntes, diligenter ac lente mercatorum more conſiderabat.* Venales olim, quum emebantur de mangone, denudare mos fuit. Seneca pater Controverſiarum lib. 1. de ſacerdote proſtituta: *Nuda in littore ſtetit: ad faſtidium emtoris omnes partes corporis et inſpectae et contrectatae ſunt.* Lucianus Βίων πράσει, conſuetudinem hanc ſolens ſuo expreſſit: inducit enim mercatorem, qui Pythagoram emturus erat, ſic loquentem: Ἀλλ' ἀπόδυθι· καὶ γυμνὸν γάρ σε ἰδεῖν βούλομαι. Menander Ἐφεσίῳ:

Ἐγὼ μὲν ἤδη μοι δοκῶ, νὴ τοὺς θεούς,
Ἐν τοῖς κύκλοις ἐμαυτὸν ἐκδεδυκότα
Ὁρᾶν, κύκλῳ τρέχοντα καὶ πωλούμενον.

Male vulgo in ſecundo verſiculo ἐνδεδυκότα apud Harpocrationem ſcribitur: unde hunc locum deſcripſimus. In tertio quid ſit κύκλῳ τρέχοντα, declarat Lucianus eodem loco: ſic enim praeco mancipium, quod veniebat, alloquitur: Ἐλθὲ καὶ περίιθι ἐν κύκλῳ τὸ συνέδριον. Experiebantur et ſaltu. Propertius 4. vſ. 52. *Caelati medio quum ſaliere foro.*

Tertullam aut Terentillam aut Ruſſillam] Amantium ὑποκορισμός: nam vera nomina fuere, Tertia, Terentia, Rufa. Tertulla ὑποκοριστικὸν a Tertia, ſicut a Mario fit Marullus, a Lucio Lucullus, a Catio Catullus.

Cap. 70. *Ipſum pro Apolline ornatum*] Auguſtus enim ſatus Apolline exiſtimatus eſt: infra c. 94. Propterea etiam factum illi ſimulacrum eſt cum Apollinis cunctis inſignibus, ſi ſatis vera Servii nota ad illud Virgilii Ecl. 4, 10. *Caſta, fave, Lucina, tuus iam regnat Apollo.*

Quum primum istorum conduxit mensa choragum] Id est, ubi primum pacti sunt isti cum chorago, de ornamentis praebendis ad coenam δωδεκάθεον. In historiis Graecorum χορηγὸς honestissimum nomen est, quod de eo dicitur, qui sumptus de suo praebet ad ludos sacros. Plauto aliisque Latinis *choragus* is dicitur, qui scenicis histrionibus locat ornamenta fabulae docendae necessaria. Inde apud Ciceronem lib. 4. ad Herenn. 50. *choragium falsae gloriae*, supellex et reliquum instrumentum ad pompam solitum comparari. Ita igitur hic quoque accipiendum: ac fortasse etiam *choragium* scribi melius, ut sit in postremo pede συνίζησις: nam quod eruditissimus Torrentius choragum interpretatur Augustum, tam est a ratione alienum, quam parum meo iudicio verum, quod idem ait, quia desit aliquid initio horum versuum, propterea vix posse eorum mentem percipi. Malliam in secundo versu unam e sex illis feminis fuisse, quae dearum habitu convivio intersuerunt, neque aio neque nego: tamen, quin pro uxore choragi queat accipi, non dubito. Beroaldus Capitolium ea voce putat significari, sed ut I. C. sine lege, ita nos sine auctoritate erubescimus loqui.

Coenat adulteria] Coenando exprimit et repraesentat, atque adeo imitatur. Vox praegnans, ut loquuntur γραμματικῶν παῖδες. Non dissimile est, *epulari iniquitatem* apud beatissimum Augustinum in libris Confessionum, et *magna vivere* apud Minutium Felicem: *Nos non eloquimur magna, sed vivimus.* Sic πηδᾷν ποταμὸν apud Iustinum, de Achille, qui saltu vehementiore aquae salientem e terra expressit. Ita etiam dicuntur Servio Heliades *flevisse succina.*

Fugit et auratos Iuppiter ipse thronos] In Mss. utrumque invenimus et *toros* et *thronos:* quae posterior lectio plurium consensu et in his Memmiani confirmata iure placuit. In pervigil. Veneris: *Cras Dionè iura dicet fulta sublimi throno.* Etsi malim ibi *toro.*

At isto loco, qui *thori* vel *tholi* lege debere contendunt, unde, obsecro, habent, fuisse tum in Capitolio lectisternium, quando haec coena coenata?

Ego Corinthiarius] Hic nomen est artificii, postea fuit ministerii in familia principum. Vetus Lapis: (apud Gruter. DCXXXIX, 7.)

CALLITYCHE ZOILI.
CORINT. AGRIPP.

Vasa Corinthia] Criticorum veterum placitum est, ut *Corinthiaca vasa*, non *Corinthia*, dicatur: cui observationi MSS. libri multorum scriptorum non consentiunt.

Aliquando ut vincat, ludit assidue aleam] Vetus versus est apud Aristotelem: Ἂν πολλὰ βάλλῃς, ἄλλοτ᾽ ἄλλον ἂν βαλεῖς. Nec minus vere quam eleganter Gallienus Imperator apud Pollion. c. 12. *Taurum toties non ferire difficile est.*

Cap. 71. *Circa libidines haesit*] Ductum a re nautica, ut apud M. Tullium, *ad columnam adhaerescere*, pro Sex. c. 8. *Ne Scyllaeo illo aeris alieni in freto, ad columnam adhaeresceret, in tribunatus portum perfugerat.*

Sylvius pater] Scribo *Silius*, ut in cod. Viterb. et Lislaei, vel *Salvius*: nam Sylvia gens Romana mihi nulla cognita.

Inter coenam lusimus γεροντικῶς] Liberaliores potationes, talorum institiis lusionibus diffindebant. Plautus, Propertius, alii. Ideo inter alia apophoreta dati etiam tali: Martialis et Athenaeus. Ait autem, lusisse γεροντικῶς: hoc est, ut faciunt senes otio redditi. Non omnes, qui alea ludunt, aleatores sunt, quod pessimum hominum genus esse inter sapientes convenit. Ludunt pueri, ludunt et senes: sed simpliciter et oblectamenti caussa, non cupiditate lucri.

Talis enim iactatis, ut quisq. canem — miserat] Lusus, quem describit Augustus, is est, quem Graeci πλει-

στοβολίνδα nominarunt. Ludebatur et talis et tesseris. Pollux lib. 9. n. 117. Ἡ *πλειστοβολίνδα οὐ μόνον ἡ διὰ τῶν κύβων, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἀστραγάλων, ἐπὶ τὸν πλεῖστον βαλεῖν ἀριθμόν.* Talis ita ludebant: quatuor talos vel ex auro factos, aut argento, aut ebore, vel revera talos alicuius animalis, in fritillum coniiciebant, eoque concusso super tabulam fundebant. Talorum *πτώσεις*, hoc est, varietates, quas iactu casuque exhiberent, erant numero triginta quinque: id enim observatum est a veteribus aleae magistris, non posse ultra eum numerum diversas species exhiberi iactu quocunque quatuor talorum. Dico talorum: nam in tesseris plures conspectus diversi reperiri possunt. Ratio diversitatis est, quia plures sunt *πτώσεις* tesserae quam tali: hic quatuor tantum habet partes, quibus insistat et incumbat: quum ab utraque longitudinis suae extremitate rotundetur: illa sex. Hoc optime docet *αὐτοψία.* Quin, etsi talus habere quatuor *πτώσεις* dici potest, fere tamen quum iacias, non aliter cadere videas quam duobus modis: vel in eam faciem e duabus, quas habet latiores, quae cava est: vel in oppositam, quae eminet et protuberat. Has talorum *πτώσεις* Graeci aiunt, *ἐξ ἑβδομάδος κατ' ἀντίθετον συγκειμένας* fuisse: hoc est, puncta vel numeros habuisse sic dispositos, ut, qui in oppositis duobus lateribus essent, iuncti semper efficerent septem hoc modo.
1....6 Ἀντέκειτο γὰρ, aiunt, *μονὰς καὶ ἑξὰς, εἶτα τριὰς καὶ*
3....4 *τετράς.* In tesseris amplius fuerunt *δυὰς καὶ πεντάς.*
Qui *πλειστοβολίνδα* ludebant, singulis iactibus infelicibus certam pecuniam, prout convenerat, in medium conferebant: aliquando in singulos talos singulos nummos, ut hic Augustus ait: aliquando in singulas unitates, quas iactus ostendebat, sive in punctum, ut loquitur Suetonius in Nerone, c. 30., singulos nummos. Hoc innuit Pollux in descriptione istius lusus, verbis hisce, ibid. n. 95. Ἀργυρίου *τινὰ ἀριθμὸν ἐπιψηφίσαντες καθ' ἑκάστην μονάδα διῃρημένην, δραχμὴν, ἢ στατῆρα, ἢ ὁποσονοῦν.* Sic ille

locus scribi debet. Atque istae sunt *manus*, quas vocat Augustus, quum ait in sequenti epistola: *Si quas manus remisi cuique, exegissem, aut retinuissem, quod cuique donavi, vicissem vel quinquaginta millia.* Duplicem suam benignitatem refert: alteram, quod collusoribus suis, qui ex iactu infeliciore tenebantur, pecuniam in medium conferre, remiserit conferendi necessitatem: alteram, quod iisdem pecunia destitutis ad conferendum, de suo sit largitus. Porro vincebat is, qui Venerem iaciebat: ita vocabant iactum, qui talos omnes diversa figura ostendebat. Lucianus in Amoribus: *Οἵ ποτε τὴν θεὸν αὐτὴν*, Venerem intellige, *εὐβολήσεις μηδενὸς ἀστραγάλου πεσόντος ἴσῳ σχήματι προσεκύνει, τῆς ἐπιθυμίας τεύξεσθαι νομίζων.* Vincendi rationem paullo aliter explicare Pollucem video: *Ὁ περιβαλλόμενος τῷ πλήθει τῶν μονάδων, ἔμελλεν ἀναιρεῖσθαι τὸ ἐπιδιακείμενον ἀργύριον.* Sic quum non in pecuniam facta erat conventio, sed in aliam conditionem, semper vincebatur *ὁ ἐλάττω βάλλων τοῖς ἀστραγάλοις*, ut loquitur Athenaeus lib. 10. Sed non dubium, *πλειστοβολίνδα* et similes lusiones variis modis solitas exerceri.

Tollebat universos] Pollux modo: *Ἔμελλεν ἀναιρεῖσθαι τὸ ἐπιδιακείμενον ἀργύριον.*

Quinquatriis satis iucunde egimus] Placet Memmii et Lislaei codd. lectio *Quinquatrus.*

Forumque aleatorium calfecimus] In plerisque urbibus inter loca aedilem metuentia fuit is, quo convenire soliti aleatores: quem Cicero 1. de Off. 42. *ludum talarium*, Quintilianus 1, 5. *ludum talarem*, Augustus *forum aleatorium* vocat. Forum enim dicitur locus omnis concursu negotiantium celebris: ubicunque autem conveniatur aleae caussa, ibi erit forum aleatorium, non in foro tantum: etsi ibi quoque alea solita exerceri: sed nonnisi ab hominibus perditis et profligatis, qui omnem existimationis suae curam posuissent. Cicero Philipp. 2. c. 23. *Hominem omnium nequissimum, qui non*

dubitaret vel in foro alea ludere, lege, quae est de alea, condemnatum, qui in integrum restituit, is non apertissime studium suum ipse profitetur? Ex his apparet, quam grave flagitium censeretur Romae, alea in foro ludere. Quare Augusti verba non ita accipio, quasi ille in foro lusisset, sed ita locutum arbitror ad declarandum suum in ludendo studium, et eorum, qui non parvo numero festi celebrandi gratia ad ipsum convenerant: ideo ait *forum calfecimus*, venustissima translatione, qua exprimitur ἐμφατικώτατα et studium simul et frequentia ludentium. Cicero ad Atticum lib. 1. ep. 1. *Quum Romae a iudiciis forum refrixerit, excurremus mense Septembri legati ad Pisonem.* Sic dixit Tertullianus, *aestuare carcerem*, pro, plenum esse, Apologetici c. 44.

Si, quas manus remisi cuique, exegissem] Exposuimus iam haec verba: nempe *manum* vocat, quam conferebat quisque post iactum infelicem. Proprie tamen manus est iactus ipse: nam in alea singuli iactus sic dicuntur manus, ut in re gladiatoria singulae manus et singuli ictus. Quintilianus lib. 9. c. 1. *In armorum certamine adversus ictus et rectas manus, quum videre, tum etiam propulsare facile est, aversae tectaeque minus sunt observabiles.* Et alibi apud eundem lib. 5. c. 13. *manus gladiatorum secundae, tertiae, quartae.* Cave, confundas, ut quidam, manum cum universa illa pecunia, quam singulis commissionibus victor auferebat, quamque vocari diximus Polluci τὸ ἐπιδικκείμενον ἀργύριον. Haec est, opinor, pecunia, quam A. Gellius *aes manuarium* vocat, quasi ex pluribus manibus collectum, lib. 18. c. 13. quamque σύνθεσιν Imperator lege 1. Cod. de aleatoribus: *Οἱ σφόδρα*, inquit, *πλούσιοι νομίσματος ἑνὸς ἑκάστην σύνθεσιν παίζουσιν:* nam, si σύνθεσιν ibi *manum* interpreteris, erit immensa summa, quam poterit aliquis una commissione, quae pluribus iactibus absolvitur, perdere.

Vel talis, vel par impar ludere] Non quin et talis par impar luderetur: nam ἀρτιασμοῦ per talos exemplum habes in Platonis Lyside, et notat Pollux lib. 9. Sed et tefferis, et ipfis nummis et nucibus etiam, ut apud Ovidium et Ariftophanis Scholiaften legere memini. Similis lufio erat, quando quaerebant *caput aut navim.* Auctor lib. de orig. urbis Romae, et Macrob. 1. Saturnal. c. 7. Sic apud Graecos ζυγὰ ἢ ἄζυγα, Scholia Ariftophanis ad Plutum.

Cap. 72. *Poftea in Palatio*] Vide Suetonii Grammaticos in Verrio Flacco et Dionis notam lib. 53. itemque lib. 55. Refert et Servius, Auguftum aedificatam a fe domum publicam feciffe: cauffa eft apud Dionem, quia Pontificem maximum in aliis quam publicis aedibus habitare, fas non erat: ideo Palatii publicationem Nerva quoque fecit renovato Augufti exemplo: quod alii principes neglexerant. Docet fubobfcure Plinius in Panegyr. c. 47. *Magno,* inquit, *animo parens tuus hanc ante vos principes arcem publicarum aedium nomine infcripferat.*

Sed nihilominus aedibus modicis Hortenfianis] Palatium et regionem in urbe interdum defignat, et faepius domum principalem. Haec ex pluribus domibus minoribus in unius maximae fpeciem fuerat conftructa. Itaque Palatii pars fuit vetus Hortenfii domus: ut hinc liquet. Pars alia fuit Catilinae domus, quae tamen poftea feparata eft a Palatio, ut indicat Suetonii locus in Verrio Flacco.

Eodem cubiculo hieme et aeftate manfit] Contra confuetudinem hominum eius temporis, qui in aedibus fuis alia habebant hiberna, alia aeftiva cubicula et triclinia. Varro de lingua Latina lib. 7. et Plinius in Epiftolis lib. 2. et Columella in defcriptione villae. De triclinio hiberno Iuvenalis loquitur Sat. 7, 183. — — *algentem rapiat coenatio folem.* Mos antiquiffimus, cuius inventores delicati et principes in Afia viri: nam,

ut de regibus Persarum nihil dicam, etiam in sacris litteris eius consuetudinis fit mentio, lib. Iudicum c. 3. comm. 20. et propheta Amos has populi Israelitici delicias graviter obiurgat c. 3. comm. 15. Tandem fuisse hominibus luxuriosis, praesertim Romanis, non triclinia solum pro tempore diversa: sed et supellectilem totam, et ea maxime, quae auro argentoque constabant, etiam annulos alios aestivos, alios hibernos, testis Iuvenalis Sat. 1. et de Graecis Alexis in Hippisco apud Athenaeum lib. 6.

Parum salubrem valetudini suae urbem] Praeter medicinae auctores Graecos et Latinos, qui hoc testantur, Frontini verba sunt in lib. de aquaeduct.: *Ne pereuntes quidem aquae otiosae sunt: nam immunditiarum facies et impurior spiritus, et caussae gravioris caeli, quibus apud veteres urbis infamis aer fuit, sunt remotae.* Adulatur vero Imperatori Nervae Frontinus, quum illa scribit.

Quem Syracusas et Technophyon vocabat] Hoc illud est, quod Varro notat in sui temporis hominibus, quos ait suis villis delicata nomina usque inde e Graecia petita imponere. Sic Pausilypum, Academia, aliaque villarum celebria nomina.

In alicuius libertorum suburbanum] Ita lego cum Lislaei cod. et edit. Lugdun. veteri, non *libertinorum*, ut in vulgatis codd. habetur. Similis locus c. 45.

Ager autem in domo Maecenatis cubabat] Mira consuetudo. Plinius Epist. lib. 7. ep. 16. *Ego in villas eius saepe secessi, ille in domo mea saepe convaluit.* Lego etiam de Ptolemaeo Lagi F. simile quid: notat enim Plutarchus in Apophthegm., solitum illum τὰ πολλὰ παρὰ τοῖς φίλοις δειπνεῖν καὶ καθεύδειν.

Ex secessibus praecipue frequentavit maritima] Romani proceres, quod ex Cicerone aliisque notum, soliti Roma per aestatem exire, et in aliquod Campaniae oppidum secedere, in quo tractu sua praetoria habebant;

praecipue vero frequentabant oram maritimam: quare etiam *amoena* huiusmodi loci κατ' ἐξοχὴν dicti. Glossarium: *amoenia, αἱ ἀκταί.* Scribe *amoena:* et ἀκταὶ accipe non pro quovis littore, sed quo modo a Latinis usurpatur, ut Cicerone in Verrinis. Veteres Glossae Turnebo descriptae: *Actae, littora amoena.* Servius ad Aeneid. 5, 734. *Amoena sunt loca solius voluptatis plena, quasi amunia.* Tacitus 3. Histor. 76. *Noctu dieque fluxi et amoena littorum personantes.* Victor in Aurelio Antonino: *Quae in tantum petulantiae proruperat, ut in Campania sedens, amoena littorum obsideret.* Propter hanc littoralem amoenitatem conqueritur Horatius submoveri maria: quod et Themistius oratione quadam novae Romae civibus obiicit, qui amore deliciarum hoc genus veteribus Romanis nihil cesserunt. Pro Campaniae ora fuit iis Propontis vicina, et Princeps, Prota aliaeque adiacentes insulae. In ora illa aestivabant Imperatores in magnificentissimis praetoriis: quorum amorem et desiderium rebus magnis saepe impedimento fuisse queritur Nicetas. Observat autem Hesychius, ab hoc principio obtinuisse, ut omnes loci, in quibus genio indulgetur, *actae* vulgo dicantur, licet a mari procul: Ἡ συνήθεια τοὺς ἐπ' εὐωχίαις ἀφωρισμένους τόπους ἀκτὰς καλεῖ, κἂν τύχωσι μὴ παραθαλλάσσιοι ὄντες.

Lanuvium] Lislaei cod. *Lavinium.*

Quam xystis et nemoribus] Quae ad usum et feria magis commodarent, quam ad voluptatem et elegantiam: in xystis per hibernum solem de rebus gravibus, vel inter ambulandum, vel sedentes tractabant: in nemoribus per aestatem umbram et opacitatem captabant: adeo autem nemoribus capiebantur vulgo elegantiores Romani et Φιλόκαλοι, ut etiam in urbanis aedibus, si alio loco nequirent, saltem in tectis haberent. Seneca testis est variis locis.

Qualia sunt Capreis] In Augusti praetorio, quod in ea insula exstruxit. Mss. nostri habent, *in Capreis.* Ursini, *capita.*

Quae dicuntur gigantum ossa] In Mss. sine distinctione ita legitur, *ferarumque membra praegrandia, quae dicuntur gigantum ossa*. Quae de gigantibus prodita sunt ab antiquis poetis et λογογράφοις, ea sunt ita fabulosa, ut merito Suetonius iis nullam fidem habuerit. Sed quod propterea gigantes nullos fuisse, aut nulla eorum ossa reperiri existimasse videtur, in eo fugit eum ratio. Illud manifesto sacrae litterae arguunt, hoc αὐτοψία multorum: suntque etiam nobis aliquando visa. Vide Augustin. de civitat. dei lib. 15. c. 23.

Et arma heroum] Qualia multa recensentur a Pausania, quae eius adhuc aetate inter donaria templorum Graeciae visebantur.

Cap. 73. *Nec toro quidem cubuisse — humili*] Veteres lecti alii erant non alti, in quos scansione simplici et scamno ascendebant: alii altiores, in quos subselliis conscendere oportebat: in alios duplicata scansione, hoc est, gradibus veniebatur. In lectis erant tori, quos alte suffultos habere et sublimes elegantiae erat: prorsus ut hodie in quibusdam locis fieri cernimus, ubi culcitrae plumeae tantum paleae supponitur, ut in altitudinem magnam assurgat torus. Tales Augustus gravabatur, humiles probabat. In quo fuisse aliquod specimen morum, declarant ea, quae alibi cum cura disputamus de lectis veterum.

Veste non temere alia quam domestica usus est] Nihil hic mutandum. Frustra est vir doctus, cui mirum adeo videtur vestes forenses a feminis fuisse contextas: non meminerat tot veterum testimoniorum, quibus hoc de facili probari potest. Mitto Alexandri exemplum, qui apud Curtium lib. 5. vestem, qua indutus erat, *sororum non donum solum, sed etiam opus esse*, serio affirmat. Apud Statium 4, 1, 49. Sylv. optat Roma Imperatori Domitiano:

— — — — — *Da gaudia fastis*
Continua; hos humeros multo sinus ambiat ostro,
Et properata tuae manibus praetexta Minervae.

Ecce optat, ut quotannis fiat Conſul, et ſemper conſulari praetexta manibus uxoris confecta decoretur. Ex hoc more interpretandum, quod refert Tacitus lib. 2. Annal. 14. Germanicum *per quietem vidiſſe ſe operatum et ſanguine ſacro reſperſa praetexta, pulchriorem aliam manibus aviae Auguſtae accepiſſe;* non enim ſine re hoc ſomniavit, ſed cauſſam habuit ex eo, quod Auguſtus et filii tam ipſius quam Liviae, togas praetextas, et id genus veſtes forenſes confectas Liviae, Octaviae et Iuliarum manibus geſtare eſſent ſoliti. Verum de his affatim alibi.

Togis neque reſtrictis nec fuſis] Illae erant praeparcorum et *μικρολόγων*; hae discinctorum et nepotum.

Clavo nec lato nec anguſto] Caute accipe: annon enim lato clavo uſus Auguſtus? Sane: ſed ita, ut purpuram, ex qua clavus fiebat, ſupra modum non dilataret quorundam more, qui *τῷ πλάτει τῆς πορφύρας*, ut Lucianus ait, ſeſe apud vulgus venditabant. Horum reſpectu anguſticlavius Auguſtus appellari potuit, qui tamen ratione inferioris ordinis laticlavius erat. In vita Alexandri Severi c. 33. legere memini, mitiſſimum illum principem *tunicis aſemis vel macrocheris ex purpura non magna uſum.*

Ut procerior, quam erat, videretur] Mos antiquiſſimus Graecorum et Romanorum, ſed magis feminarum, ſtaturam adiuvare ſubere in calceos inſarto: cuius rei teſtimonia multa. Norat magnus princeps, formae amplitudinem apud ſtultum vulgus gratiae et auctoritatis plurimum mereri: quam ſtultitiam elegantiſſime philoſophus ſcenicus increpat in Electra, vſ. 383.

Οὐ μὴ φρονήσεθ᾽ οἱ κενῶν δοξασμάτων
Πλήρεις πλανᾶσθε· τῇ δ᾽ ὁμιλίᾳ βροτοὺς
Κρινεῖτε, καὶ τοῖς ἤθεσιν τοὺς εὐγενεῖς;
Οὐ γὰρ τοιοῦτοι τὰς πόλεις οἰκοῦσιν εὖ
Καὶ δώμαθ᾽· αἱ δὲ σάρκες αἱ κεναὶ φρενῶν,
Ἀγάλματ᾽ ἀγορᾶς εἰσίν.

Et forensia autem et calceos nunquam — habuit] Intra aedes, inque omni remissione raro togati calceative erant Romani. Antoninus Philosophus de se testatur lib. 1., non solitum se ἐν στολῇ κατ' οἶκον περιπατεῖν: quod de toga accipio. Calceorum loco sumebantur soleae viris, feminis sandalia. Propterea σανδάλια olim in nuptiis adhibita σύμβολον οἰκουρίας, ut docet Plutarchus in Quaest. Rom.

Cap. 74. *Nec unquam nisi recta*] Sic ἐντελὲς δεῖπνον Luciano, cui opponitur sportula, seu δεῖπνον ἀπὸ σπυρίδος.

Excepto Mena, sed asserto in ingenuitatem] Ante Iustinianum et editam ab eo Novellam 78. assertis in libertatem ac manumissis, alio actu legitimo opus fuit, quo iura ingenuitatis consequerentur, et natalibus restituerentur. Lege tit. Cod. de iure aureorum annulorum et de natalibus restituendis. At dicta Novella conceditur omnibus libertinis ingenuitas et ius aureorum annulorum et restitutio natalium. Menam ab Augusto in ingenuitatem fuisse assertum, refert Appianus lib. Ἐμφυλ. 5. sed obscuriuscule: Μηνόδωρον ἐλθόντα ἐλεύθερον εὐθὺς ἀπέφηνεν ἐξ ἀπελευθέρου. Dio lib. 48. iure aureorum annulorum fuisse donatum scribit, quod minus erat quam restitui natalibus, ut continetur in disciplina iuris.

Ipse scribit, invitasse se quendam] Repete ex superioribus *libertinum:* nam de eo agit. Emendavimus sic corruptissimam priorum libb. lectionem, quae hoc cum superioribus confundebat.

In cuius villa maneret] Supra c. 72. *Hac transibat aut in alicuius libertorum suburbanum.*

Coenam trinis ferculis] Eginhardus: *Coena quotidiana quaternis tantum ferculis praebebatur praeter assam, quam venatores verubus afferre solebant.* Ferculum esse παράθεσιν, mensam unam, omnes norunt: sed rationem nominis non omnes observarunt. Proprie fer-

culum eſt τρόπαιον, cuius forma nota ex nummis et hiſtoria. His ſimilia erant menſarum fercula: non enim lances menſis imponebant elegantiores: ſed machinulis quibusdam venuſto artificio elaboratis partim imponebant, partim appendebant. In Satyrico Petronii coena lautiſſima deſcribitur, cuius guſtatio, ſive promulſis menſae, ita fuerat exhibita, c. 31. *In promulſidari* (menſam intellige, quam et *guſtatoriam* vocant) *aſellus erat Corinthius cum bisſaccio poſitus, qui habebat olivas in altera parte albas, in altera nigras. Tegebant aſellum duae lances, in quarum marginibus nomen Trimalcionis inſcriptum erat et argenti pondus. Ponticuli etiam ferruminati ſustinebant glires melle et papavere ſparſos: fuerunt et tomacula ſupra craticulam ferventia argenteam poſita: infra craticulam Syriaca pruna cum granis punici mali.* Deinde remota guſtatoria ſequitur ferculum, quod ita exhibetur: *Repoſitorium rotundum duodecim habebat ſigna in orbem diſpoſita: ſuper quae proprium convenientemque materiae ſtructor impoſuerat cibum: ſuper arietem cicer arietinum, ſuper taurum bubale fruſtum.* Similia apud Graecos legas.

Ad communionem ſermonis tacentes provocabat] Invitatus ad menſam Imperatoris modeſtiſſimus quisque reverentia linguam tenebat: ideo ſoliti principes benigni et comes ad loquendum convivas provocare. De Auguſto teſtatur hic Suetonius: de Traiano Plinius Paneg. 49. *Non tibi ſemper in medio cibus ſemperque menſa communis? non ex convictu noſtro mutua voluptas? non provocas reddisque ſermones?*

Acroamata et hiſtriones] Plutarchus Galba: Κάνου αὐλήσαντος αὐτῷ παρὰ δεῖπνον (ἀκρόαμα δὲ ἦν ὁ Κάνος εὐδοκιμούμενον) ἐπῄνεσε. Paſſim ita accipi vocem ἀκρόαμα, notum eſt: ſed et ἄκουσμα pro eo dixerunt, ut Lucianus Ῥητόρων διδασκάλῳ. Eginhardus et iſtud imitatus eſt: *Inter coenandum, aut aliquod acro-*

ama aut lectorem audiebat: legebantur ei historiae et antiquorum regum gesta.

Triviales ex circo ludios] Vilissimi homines et ἀνέστιοι, ut ludii, astrologi, coniectores, fanatici, popae et similes in circo morabantur. Inde est apud Ciceronem: *de circo* pro *vilis* et *abiectus.* Sic in nova Roma. Nicetas: Ἦν δὲ ὁ Ζιντζιφίττης ἀνθράριον εἰδεχθέστατον ταῖς τῶν σταδιοδρόμων ἵππων ἀμφιπεριστρεφόμενον ἄντυξι.

Interponebat] Non super coenam, sed inter coenam istos adhibebant. Plinius de Spurinna lib. 3. Epist. *Frequenter comoedis coena distinguitur, ut voluptates quoque studiis condiantur.* Vide eiusd. epist. 36. lib. 9.

Ac frequentius aretalogos] Lislaei et prima edit. *frequentius:* alii *frequentissime* cum vulgat. Aretalogos censeo appellatos miseros quosdam philosophos, mera hominum mendicabula, sectae fere Cynicae, vel Stoicae, qui quum scholam et sectatores non haberent, convivia beatorum frequentabant, et Romulidas saturos variis de virtute et vitio disputationibus oblectabant. Ita multos vixisse philosophos, ex Laertii et Luciani scriptis aliorumque apparet. Seneca in epist. 29. *circulatores philosophos* nominat. Vox est Romae nata, et, nisi fallor, Crispino illi primum attributa haec appellatio, de quo Horatius Sat. 1., post illa in usu remansit et res et nomen, sed apud Romanos tantum, quod sciam: etsi vocis origo Graeca est et forma. Sic apud Aristotelem ἀνθρωπολόγος, qui multus est in hominum laudibus, Nicomacheorum lib. 4. et Chrestologus apud Spartianum in Pertinace. Hesychius: Ἠθολόγος, θεατριστής. Videtur designare philosophos, qui de virtute ad ravim usque declamare soliti in theatris: quorum meminit Philo, περὶ ἀποικίας. Narrat vero idem disertissimus scriptor, Legatione ad Caium, morem sibi habuisse Augustum, super coenam viris doctis operam dare, ut simul cum

corpore animum quoque convenientibus pafceret cibis: Κατὰ τὰς ἐν δείπνῳ συνουσίας, inquit, ὁ πλεῖστος χρόνος ἀπενέμετο τοῖς ἀπὸ παιδείας, ἵνα μὴ τὸ σῶμα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ ψυχὴ τοῖς οἰκείοις ἀνατρέφοιτο: quos Suetonius voce minus honefta *aretalogos* nominat. Philo τοὺς ἀπὸ παιδείας: nifi potius intelligit Philo eruditos et philologos, quibuscum folitus Auguftus inter coenandum de litteris disceptare, vel inter fe disceptantes audire. Ptolemaeus, Hephaeftionis filius, τῆς εἰς πολυμάθειαν καινῆς ἱστορίας, lib. 5. Ὅτι τὸ Ὁμηρικὸν τιτρώσκεσθαι μέλλοντος τοῦ Μενελάου, Οὐδὲ σέθεν, Μενέλαε, θεοὶ μάκαρες λελάθοντο· προετάθη δὲ τὸ ζήτημα παρὰ δεῖπνον Αὐγούστου τοῦ βασιλέως, ποῖον στίχον παρῴδησεν ὁ χρησμός· καὶ τίς ἐστιν ὁ ἐν τῷ χρησμῷ ἱστορούμενος.

Cap. 75. *Feftos et folemnes dies — celebrabat*] Sententia imperfecta, meo quidem animo: expleo, inferta voce, quae excidit, lego *profufiffime nonnunquam, nonnunquam ioc. tant. celebrabat.*

Etiam veteres regios] Viterb. non habet τὸ *regios.*

Cilicia] Latet obfcoenitas. Perfius: *balanatum gaufape pectas.* Sic de ceteris, quae alium malo quam me explicare.

Titulis obfcuris et ambiguis] Puta fuper forfice fcriptum erat: *edentulo detur;* quia forfex eft ὀδοντάγρα, eique utilis, cui vitiofi dentes funt: fuper fpongia, *lippo detur;* quia fpongiae olim ufus in effingenda oculorum lippitudine: vel fic: *peffime omnium affecto;* quia medici πρὸς τὰς καταιονήσεις aliaque fpongia utebantur, cuius moris teftes praeter medicos Theodoretus Θεραπευτικῆς lib. 4. et Arrianus Differtatt. lib. 1. c. 11. Potuit et ad alios ufus fpongiae fieri allufio, ut eum, quem notat Feftus in *penicillus:* vel illum, quem Arifio in epigrammate de culinae inftrumento: Σπόγγον ὑπὸ στιβαρᾷ κεκλιμένον κοπίδι: vel il-

lum longe foediſſimum et obſcoeniſſimum, de quo Seneca epiſt. 70. ſuper cilicio, *omnium frigidiſſimo:* vel *alſioſiſſimo,* aut *hirſutiſſimo:* ſuper rutabulo, *optime vaſato.* Similibus titulis inſcripta munuscula ſorte dividebantur: inde cachinnorum materia in ſingulos, quaſi talis eſſet quisque, quale erat muneris elogium, quod ſortito obtigerat.

Solebat et inaequaliſſimarum rerum ſortes] Latini *ſortes* vocant res omnes, quae ſorte dividuntur: hic ita appellantur etiam, quae iocולariter veneunt in auctione. Falluntur interpretes, qui has ſortes cum apophoretis confundunt, quae gratis donabantur, non venditabantur, ut ſit ab iſtis in Auguſto. Magis affines ſunt illae ſortes convivales, de quibus ſcribit Lampridius in tam ridiculo illo quam tetro monſtro Heliogabalo.

In convivio venditare] Reperio obſcurum veſtigium huius moris, exhilarandi convivia facta licitatione, in commentariis Graecorum. Athenaeus lib. 13. c. 7. Εἶθ' ὕστερον πωλουμένης τῆς αὐλητρίδος, καθάπερ ἔθος ἐστὶν ἐν τοῖς πότοις γίνεσθαι, ἐν τῷ ἀγοράζειν πάνυ νεανικὸς ἦν, καὶ τῷ πωλοῦντι ἄλλῳ τινι θᾶττον προσθέντι ἠμφισβήτει, καὶ οὐκ ἔφη αὐτὸν πεπρακέναι, καὶ τέλος εἰς πυγμὰς ἦλθεν ὁ σκληρὸς ἐκεῖνος Φιλόσοφος.

Cap. 76. *Caſeum bub. manu preſſum*] Membr. *caſeum bubalum et m. p.,* alii corruptius *bibulum.* Scripſerim cum prima edit. *caſeum bub. manu preſſum.* Erat autem caſeus manu preſſus non multum diverſus, ut videtur, ab eo, quem minima forma conficiunt apud Gallos Allobrogas, et *tomas* vocant veteri voce proςτόμους. Columella lib. 7. c. 8.

Quocunque tempore et loco] In Claudio: *Cibi vinique quocunque et tempore et loco appetentiſſimus.* In membr. paullo aliter, *et ante coenam quocunque tempore et quo loco ſtomachus deſideraſſet.* Ita autem olim multi, quibus curae valetudo ſua erat; etiam

inter urbis vicos cibum ſumere, ſi ſtomachus deſideraſſet; quod de Antiocho medico teſtatur Galenus.

Cum paucis acinis uvae duracinae comedi] Quis non miretur, virum doctiſſimum hanc integerrimam lectionem ſollicitaſſe et legendum cenſuiſſe *cum paucis uvis duracinis.* Putavit homo linguae Latinae adeo peritus, acinos in uva eſſe τὸν πυρῆνα, nucleum, neque edendo eſſe, ut ipſe loquitur: abſurde prorſus. *Uva* et βότρυς totius fructus nomina ſunt, qui partibus conſtat *ſcapo, pediculo, acino* ſive *grano,* ut vocatur ab Ovidio, Columella, Scribonio. *Racemum,* qui idem eſt cum uva, male quidam docti putant eſſe ſcapum: quos facile ſit refellere infinitis Latine loquentium χρείαις, qui aliter nunquam eam vocem accipiunt, ſive de fructu vitis, ſive de hedera loquantur. Nam et uva et βότρυς et racemus ἀναλόγως dici ſolent de aliis quoque multis: ut et acinus pro baccis et corymbis hederae vel ſambuci ſaepe uſurpatur. *Acini* partes ſunt *folliculus, ſuccus, caro,* (qui et callus Plinio in uvis duracinis) *fibrae* ſive ἶνες et quaedam veluti filamenta (veteres, opinor, *floces* vocabant) *nucleus.* Folliculum Graeci στέμφυλον nominant; Plinius modo *corium,* modo *corticem,* interdum *cutem.* Succum quidam e veteribus, ἱδρῶτα βρομάδος πηγῆς, ut eſt apud Athenaeum: alii *ſanguinem terrae* appellarunt, (nam *ſanguis* appellatur ἀναλόγως plantarum ſuccus. Manilius lib. 5, 2, 12. *Et viridis nemori ſanguis decedit et herbis*) ut Andocydes in epiſtola ad Alexandrum. Plin. lib. 14. c. 5. multi auctores *ſanguinem uvae.* Caſſiodor. lib. 12. *Hiemale muſtum uvarum, frigidus ſanguis, in rigore vindemia, cruentus liquor, purpura potabilis, violeum nectar.* Nemeſianus Ecl. 2, 50. *Nam dum Pallas amet turgentes ſanguine baccas.* Auctor Sophiae Sirach. Καὶ ἔσπεισεν ἐξ αἵματος σταφυλῆς. Maccab. lib. 1. Καὶ τοῖς ἐλέφασιν ἔδειξας αἷμα σταφυλῆς καὶ μόρων. Euſtathius explicans vocem μιλτοπάρῃος apud poetam

Ἰλιαδ. β. καὶ αἷμα δὲ σταφυλῆς, τὸν οἶνον λέγειν ἐντεῦθεν ἤρτηται. Sed fallitur Eustathius, quod eo gravius in eo homine, qui episcopus fuit: debuit enim meminisse, sic locutum esse longe ante Homerum, optimum Iacobum, Genes. c. 49. comm. 11. Hesiodus δρόσον αἱματόεντα vocavit versiculo quodam a Fulgentio prolato in sermone de Bellerophonte, Mythologiar. lib. 3. c. 1. Sic ille: *Praetos Pamphyla lingua sordidus dicitur, sicut Hesiodus in Bucolico scribit.* — — — — *id est, sordibus* (lege *sordidus*) *uvarum bene calcatarum sanguineo rore.* Versum Hesiodi, qui excidit, ita restituendum censeo: Προῖτος εὐστιβέων βοτρύων δρόσῳ αἱματόεντι. Et nota sis rarum vocis προῖτος interpretamentum, quod alibi non memini legere: nam Graeci Critici, quorum libri ad nos pervenerunt, aliter tradunt. Simile est, quod oleum poetae αἷμα ἐλαίης, vel, quod idem significat, εἶαρ dixerunt. Nicander Alexiph. vs. 88. Τῷ καὶ πρημαδίης ἢ ὀρχάδος εἶαρ ἐλαίης. Scholiastes ibi: Εἶαρ ὑπὸ τῶν νεωτέρων τὸ αἷμα· καὶ Καλλίμαχος, ἐλαίας αἷμα τὸ ἔλαιον εἶπε· Πολλάκι δ' ἐκ λύχνου πῖον ἔληξεν ἔαρ. Sic legendum: quum pessime vulgo scriptum sit, ἐλαίας τὸ αἷμα τὸ ὀχυὸν εἶπε. Nucleum, non autem *acinum* appellari in uvis τὸ γίγαρτον, et quod in olea στέμφυλον, *samsa*, miror in Plinio non observasse virum eruditissimum, et illius auctoris adeo studiosum, ut in eum scripsisse profiteatur. Columella et eum secutus Palladius nucleos etiam *vinacia* vocant nove: nam *vinacia* potius sunt στέμφυλα. Notabis tamen *acinum* etiam pro nucleo usurpatum: sed mutata vetere Latinitate. Hieronymus in Isaiae caput primum: *Pro scoria, quod interpretatus est Symmachus, et Aquila στέμφυλα, id est, vinacia: Theodotion τὸ γιγαρτῶδες, id est, acinum uvae, interpretatus est.* Haec obiter explicare visum, quia in propriis harum vocum usurpationibus etiam doctissimos viros errare observavimus.

Ne Iudaeus quidem, mi Tiberi — ieiunium servat] Sabbatis ieiunasse Iudaeos verum est, si sabbatum pro hebdomade accipiamus. Publicanus Pharisaici fermenti plenus apud Lucam c. 18, 12. Νηστεύω δὶς τοῦ σαββάτου. Sin, ut solet, de septimo die hebdomadis (quae dies etiam ἑβδομὰς dicitur Philoni et Iosepho) intelligamus, falsum omnino est. Neque enim aut in sacris litteris, aut in Iudaeorum commentariis ullum huius moris exstat, quod quidem sciamus, vestigium. At Romani, qui norant, crebra ab iis usurpari ieiunia, quum praecipua castimonia sabbatum ab iisdem celebrari viderent, ignari morum eius gentis, istud sibi temere persuaserunt: non enim solus Augustus in hoc est hallucinatus; sed omnium ea fuisse opinio videtur. Iustinus lib. 36, 2. *Moses septem dierum ieiunio per deserta Arabiae cum populo suo fatigatus, quum tandem venisset, septimum diem more gentis sabbatum appellatum, in omne aevum ieiunio sacravit: quoniam illa dies famem illis erroremque finierat.* Tacitus 5. Histor. 4. paullo consideratius, hac quidem in re: *Longam famem crebris adhuc ieiuniis fatentur.* Meminerunt et poetae: sed Petronii unius epigramma recitabimus, ut obiter emendemus: nam vulgo non sine errore editur:

Iudaeus licet et porcinum numen adoret,
Et caeli (vel *cilli*) *summas advocet auriculas;*
Ni tamen et ferro succiderit inguinis oram,
Et nisi nodatum solverit arte caput,
Exemptus populo grata migrabit ab urbe;
Et non ieiuna sabbata lege premet.
Una est nobilitas argumentumque coloris
Ingenui, timidas non habuisse manus.

Duas bucceas] Panes in quadras, quadras in bucceas secabant. Inde *buccellatus* panis, qui ante *nauticus* vocabatur: vulgo *biscoctus:* Graeci interpretantur ξηρὸν ἄρτον. Et videntur eo usi Christiani in suis xerophagiis, ut Tertullianus nominat: etsi scio, non inde

tantum dictas esse *τὰς ξηροφαγίας*. A *buccea* Graeci vocem duxerunt *βουκκίζειν*, quam de ientaculo usurparunt. Glossarium: *βουκκισμὸς*, *iantaculum*. Alterum Glossarium: *iantare*, *βουκκίσαι*. Ibidem scriptum est: *Iantaculum*, *ἀκράτισμα*, *ἐνάγισμα*. Scribendum *καὶ γεῦσμα*.

Priusquam ungi inciperem] Postquam exierant e balneis, ante unctionem aliquid esitabant: ea dicebatur gustatio. Plinius lib. 3. epist. 5. *Post solem plerumque frigida lavabatur, deinde gustabat dormiebatque minimum: mox quasi alio die studebat in coenae tempus.* Seneca de consolatione ad Martiam in narranda morte Cremutii.

Ex hac observantia] Probavi olim hanc scripturam, omnium nostrorum tunc MSS. et editorum consensu firmatam. *Ex hac observantia* est, *ἐκ ταύτης τῆς συνηθείας*. *Observantia*, consuetudo, quae longo usu et observatione in habitum vertit. Sed docti viri laudant ex suis MSS. *inobservantia:* quod nec nos, in Turonensi inventum, repudiare possumus: interpretamur autem *inobservantiam*, indifferentem circa rationem victus animum; quae contraria est morositati certis legibus adstrictae.

Solus coenitab. quum pleno conviv. nihil tangeret] *Interdum*, inquit Velleius lib. 2, 31. *persona invidiam auget aut levat.* Sic est: saepe non tam interest, quid aliquis agat, quam quis sit, qui agat. Augustus ecce sine invidia idem facit, quod postea Domitiano usurpatum, magnam ei conflavit invidiam. Plinius in laudatione, c. 49. *Non enim ante medium diem distentus solitaria coena, spectator adnotatorque convivis tuis imminet: nec ieiunis et inanibus plenus ipse et ructans non tam apponis quam obiicis cibos, quos dedigneris attingere.* Similis arrogantiae nota in Theophrasteis Characteribus capite nondum edito: Περὶ ὑπερηφανίας. Ὅταν δὲ αὐτῷ δόξῃ ἑστιᾷν τοῖς φίλοις, αὐ-

τὸς μὴ συνδειπνεῖν, ἀλλὰ τῶν ὑφ' αὐτὸν τινὶ συντάξει αὐτῶν ἐπιμελεῖσθαι.

Cap. 77. *Cucumeris fruſt. vel lactuculae thyrſum*] Ratio eſt: nam cucumeris et lactucae natura refrigeratrix. Lactucae thyrſum cave cum ſcapo vel caule confundas: eſt enim in lactuca, quod cyma in braſſica. Qui veteris thyrſi Bacchici formam noverint, et in lectione Plinii non oſcitanter ſunt verſati, hoc ſatis intelligunt. Scio tamen etiam pro caule interdum uſurpari: et ita hic quoque videtur accipiendum: nam, ut ait Diphilus apud Athenaeum, lactucae pars ad ſitim tollendam apta eſt caulis. Sic ille lib. 2. Ὁ καυλὸς τῆς θρίδακος ἄδιψος εἶναι δοκεῖ. Quod alii tamen medici generalius de lactuca tota pronuntiant, ut Aegineta: Ὁ θρίδαξ ὑγρόν ἐστι λάχανον· ἔστι δὲ καὶ ἄδιψος.

Aut recens acidumve pomum ſucci vinoſioris] *Acidum* probat editio vetus Romana: membranae *aridum*: utramque lectionem poſſis non ineptis rationibus tueri. Senſus eſt, Auguſtum autumno quidem, recentibus et viridibus adhuc pomis, quando eorum eſt ſuccus vinoſiſſimus, ut loquitur Tertullianus lib. de anima, uti ſolitum, nullo diſcrimine, pomo aliquo recenti cuiuscunque ſaporis: reliquis vero anni temporibus, quum arida ſunt poma et ſiccata frigore, non aliis quam ſucci vinoſi. Quare et *aridum* recte ſcribes pro condito et ſervato: et *acidum*. Erit autem ἐκ παραλλήλου acidum pomum et ſucci vinoſi: nam apud Plinium *acida* poma et *vinoſa* eadem nominantur. Quare etiam ex his fructibus, qui acidi ſaporis ſunt, ut pomis, pyris, ſorbis, aliisque, ſubditítium quoddam vinum conficitur. Virgilius 3. Georg. 380. *Atque acidis imitantur vitea ſorbis*. *Acida* ſunt, quae Graeci τὸ οἰνῶδες ἔχειν dicunt, vel ὀξίζειν τὴν γεῦσιν: quo ſenſu *acidae aquae* ac *fontes* a Latinis nominantur. Ex his intelligimus, quis ſit Latinis ſapor acidus. Verum iſta, quia difficultates non paucas habent, ſubtilius alibi tractanda, pro-

pitio numine. Poma acida etiam *uvida* et sunt et dicuntur. Arnobius lib. 5. p. 164. *Addite huc etiam, idcirco esse uvida poma, idcirco vinosa, quod ex sanguine saburrato genus ducunt.* His abstinebant veteres quidam Christiani in stationibus ieiuniorum. Tertullianus adversus Psychicos; *Arguunt, quod xerophagias observemus, siccantes cibum ab omni carne et omni iurulentia, et uvidioribus quibusquam pomis, ne quid vinositatis vel edamus vel potemus.* Operae pretium est, videre, quam ingeniose hunc locum Eginhardus imitatione expresserit: *Aestate post cibum meridianum pomorum aliquid sumens ac semel bibens, depositis vestibus ac calceamentis, velut noctu solitus erat, duobus aut tribus horis quiescebat.* Negligenter legerat verba haec Suetonii, quae cum sequentibus cohaerere credidit: ita res alienissimas inepta aemulatione huius scriptoris in unam periodum commiscuit.

Cap. 78. *Post cibum meridian. — conquiescebat*] Antiquorum alii *diem inter otium et curas dividebant,* ut Seneca testatur, de tranquillitate vitae lib. 1. Hi sex septem horas negotiis tribuebant, reliquas otio et curae corporis. Plutarchus in Quaestionibus Roman.: Ἡ μεσημβρία πέρας ἐστὶ τοῖς πολλοῖς τοῦ τὰ δημόσια καὶ σπουδαῖα πράττειν: negatque idem, Romanos post meridiem solitos ποιεῖσθαι συνθήκας μηδὲ ὁμολογίας, *foedera aut pactiones contrahere.* Propterea dixit poeta epigrammatarius:

Ἓξ ὧραι μόχθοις ἱκανώταται· αἱ δὲ μετ᾽ αὐτὰς
Γράμμασι δεικνύμεναι ΖΗΘΙ λέγουσι βροτοῖς.

Alii, inquit idem Seneca, *medio die interiungebant.* Isti peractis negotiis maioris momenti, circa meridiem cibum sumebant, sed leviter: deinde meridiabantur, ac paullisper conquiescebant: quod Graecis quoque μεσημβριάζειν dicitur: postmodum ad negotia redibant, sc. *quae levioris fere operae erant,* ut idem Seneca loquitur. Alii diem totum curis impendebant: ut philo-

ſophi et qui occupatiorem vitam vivebant. Horatius 2. Sat. 3, 257. *Impranſi correptus voce magiſtri.* Perſius Sat. 3, 85. *Hoc eſt, quod palles, cur quis non prandeat, hoc eſt.* Quod ait Suetonius, *ita ut veſtitus calceatusque erat,* indicat ita leviter prandere ſolitum, ut non accumberet, aut certe non ita ut ſolebant ad coenam: ideo calceos non ponebat, ſoleas non ſumebat. Addit: *retectis pedibus,* quod nos interpretamur bene tectis et diligenter; ſic ſolent meridiaturi pedes, ut ſint bene tecti, curare. Ita autem habent membr. noſtrae non *rectis pedibus,* ut prima editio: quod eſſet, ſtans, et capite tantum ac corporis trunco in lectum reclinato. In aliis ſcribitur *reiectis pedibus:* id erit, quod apud Graecos *ἀφεικὼς τοὺς πόδας,* vel *καθεύδει ἐκταθείς, dormit extenſus,* vel *extenſis membris:* quae dici ſolent ad declarandam ſecuritatem *ἀμερίμνου* hominis *καὶ ἀφροντίστου.* Lucianus de paraſito: *Οὐδενὸς αὐτῷ τοιούτου παρενοχλοῦντος, ἐσθίει καὶ κοιμᾶται ὕπτιος ἀφεικὼς τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας, ὥςπερ Ὀδυσσεὺς ἐπὶ σχεδίας ἀποπλέων οἴκαδε.* Idem in De mercede ſervientibus, *ἀποτείνοντα τὼ πόδε καθεύδειν.* Philoſtratus de Apoll. lib. 2. *Ἔστι δὲ φάρμακα ὕπνου μεμηχανημένα τοῖς ἀνθρώποις, ὧν πιόντες, καὶ ἀλειψάμενοι, καθεύδουσιν ἐκτείναντες αὐτοὺς ὥςπερ ἀποθανόντες.* Idem in Heroicis de Proteſilao: *Κατὰ μεσημβρίαν ἀφικνεῖται καὶ καθεύδει ἐκταθείς.* Illi ſimile apud Menandrum et Terentium: *in aurem utramvis dormire, ἐπ' ἀμφότερα τὰ ὦτα καθεύδειν.* Reperi etiam in quibusdam codicibus *retractis pedibus,* non male, ſi de iacente intelligas. Cornelius Celſus pro eo dixit: *paullum reductis* (Hippocrates dixit, *τὰ σκέλεα ὀλίγον ἐπικεκαμμένα ἔχοντα*) et addit ex eodem Hippocrate, *qui fere ſani iacentis habitus eſt.* Nos *retectis* probamus cum Turonenſi: ac videntur mutaſſe eam lectionem, qui non obſervabant *τὸ re* in hac voce intendere, non autem negare, ut vulgo ſolet accipi verbum *rete-*

gere. Id vero mirum videri non debuit in hoc praefertim fcriptore, qui dictionibus non paucis aliter utitur quam vulgo fonent. Sic autem in multis τὸ *re* modo eft ἐπιτατικὸν μόριον, modo στερητικὸν, ut *recondere* apud Propertium 2, 23, 50. ἀντὶ τοῦ προαιρεῖν. *promere*, quum alias fit ταμιεύειν. *Reftringere* apud Lucretium 2, 408. pro aperire, ut legit et interpretatur doctiffimus Turnebus. Sic apud Propertium 2, 25, 70. *impreffa ubera* pro non preffis recte nobiliffimus Scaliger expofuit: et nos apud Perfium docemus *expertem* Latine dici et τὸν πεῖραν ἔχοντα, et τὸν μὴ ἔχοντα. Eiusmodi funt voces ancipites *inauratus, edurus, egelidus*, aliaeque veteribus Criticis notatae.

A coena fe in lecticul. lucubratoriam recipiebat] Inobfervantia prifci moris coegit doctos viros quaerere, quid effet *lecticula* hoc loco. Et eft in promptu expofitio eruditiffimi Torrentii, lecticam pro cella capientis: abfit, ut tanto viro iuveniliter infultemus: fallitur tamen et ipfe, et qui *cellulam* vel *zeteculam* putant effe legendum: nihil enim mutari debet: fed mos potius obfervandus antiquorum, qui meditationi aut fcriptioni operam daturi, in lectulis fuis fe componebant: cui rei parata erat haec, quam vocat Suetonius *lecticulam lucubratoriam.* Cicero de Oratore, lib. 3. c. 5. *Dum dedita opera quiefcentibus aliis in eam exhedram veniffet, in qua Craffus lectulo pofito recubuiffet: quumque eum in cogitatione defixum effe fenfiffet, ftatim receffiffe.* Seneca epift. 72. *Quaedam funt, quae poffis et in cifio fcribere; quaedam lectum et otium et fecretum defiderant.* Plinius lib. 5. epift. 5. *C. quidem Fannius, quod accidit, multo ante praefenfit. Vifus eft fibi per nocturnam quietem iacere in lectulo fuo, compofitus in habitum ftudentis, habere ante fe fcrinium: (ita folebat) mox imaginatus eft veniffe Neronem, in toro fediffe, prompfiffe primum librum, quem de fceleribus eius ediderat, eumque ad extremum re-*

volviſſe: idem ſecundo ac tertio feciſſe; tunc abiiſſe. Ovid. Triſt. lib. 1, 10, 37.

Non haec in noſtris, ut quondam, ſcribimus hortis:
Nec conſuete meum lectule corpus habes.

Perſius Sat. 1, 13.

— — — *Non quidquid denique lectis*
Scribitur in citreis.

Iuvenalis de poetis et hiſtoricis, Sat. 7, 105.

Eſt genus ignavum, quod lecto gaudet et umbra.

Themiſtius orat. 1. Ἐάν τις ὑπὸ φιλολογίας καὶ ἅμα οὐκ ἔχων ἕτερόν τι περιεργάζεσθαι, ἐν τῷ δωματίῳ τῷ αὑτοῦ καὶ τῷ κλινιδίῳ διαβουκολεῖται Ἀριστοτέλει καὶ Θεοφράστῳ ὀξέως ἐπύθοντο, κλινίδιον. Eundem morem Graecis hominibus fuiſſe in ſcribendo et commentando, non mihi, ſed Ariſtophani credi par eſt: eius verba ſunt Veſpis de formulariis et cauſſidicis, vſ. 1055.

Κατακλινόμενοι τ' ἐπὶ ταῖς κοίταις, ἐπὶ τοῖσιν ἀπράγμοσιν ὑμῶν
Ἀντωμοσίας καὶ προσκλήσεις καὶ μαρτυρίας συνεκόλλων.

In eadem paullo poſt, Βδελυκλέων magiſtrum fungens, Philocleonem ſic alloquitur: vſ. 1203.

Παῦ' ἀλλὰ δευρὶ κατακλινεὶς, προσμάνθανε.

Iubet bonus magiſter diſcipulum recumbere in lectulo, nempe alludit ad morem ſervari ſolitum in ſcholis quorundam philoſophorum, qui diſcipulos ſuos ſtudentes continebant in huiusmodi lectulis, qui ipſis erant inſtar ſcamnorum. In Nebulis Socrates Strepſiadem μαθητιῶντα ita componit ad diſcendum, et vſ. 253.

Κάθιζε τοίνυν ἐπὶ τὸν ἱερὸν σκίμποδα.

Scio, Suidam interpretari σκίμποδα, σκάμνον: ſed de vero grabato, quod erat lecti genus, quin ſit accipiendum, dubitabit nemo, qui ſequentes locos conſideraverit: ſequitur enim longe:

— — ΣΩ. Ἔξει τὸν ἀσκάντην λαβών.

Ἀσκάντης eſt grabatus, non δίφρος, ut dubitat ſcho-

liastes: nam vel cimicum proxima mentio de lecto accipiendum docet: respondet siquidem Strepsiades:

Ἀλλ οὐκ ἐῶσι μ᾽ ἐξενεγκεῖν οἱ κόρεις.

In eadem mox vs. 614.

ΣΩ. Ἀλλὰ κατακλινεὶς δευρί. ΣΤΡ. Τί δρῶ;
ΣΩ. Ἐκφρόντισόν τι τῶν σεαυτοῦ πραγμάτων.
ΣΤΡ. Μὴ δῆθ᾽ ἱκετεύω σ᾽ ἐνθάδ᾽· ἀλλ᾽ εἴπερ γε χρὴ
Χαμαί μ᾽ ἔασον αὐτὰ ταῦτ᾽ ἐκφροντίσαι.

Alibi in eadem re *ἀργακίδων* et *στρωμάτων* meminit, ut nemini dubium esse possit, quid appellet *σκίμποδα* in superioribus. Quod autem veteres scriptioni operam daturi in huiusmodi lecticulas se reciperent, caussam aperit Galenus lib. 3. de usu partium, non uno loco significans, scriptitasse illos non super mensis vel pluteis, ut nos hodie: sed super femore collocata charta: atque ut eius verbis dicam, *ἐκτείναντας κατὰ τοῦ μηροῦ τὸ βιβλίον*. Nec solum scripturi ad lecticulas se recipiebant, sed etiam audituri recitantem et scholam habentem magistrum. Itaque in Platonis Protagora pars illius consessus *ἀντιλαμβάνεται τῶν βάτρων*, pars *τῶν κλινῶν*.

Sed ut in illo temporis spatio — expergisceretur] Eginhardus: *Noctibus sic dormiebat, ut somnum quater aut quinquies non solum expergiscendo, sed etiam desurgendo interrumperet.* Quis neget, aut Magnum Carolum Augusti genium atque ingenium in plerisque expressisse, aut scriptorem illum, dum inepte Suetonii vestigia premit, multa affinxisse illi principi insulse, et *παρὰ τὸ ὄν*?

Producebatque ultra primam saepe lucem] Viri docti emendatio *plurimam* pro *primam* rescribentis, nec satis Latina est, nec ullius cod. auctoritate fulta: et omnino vera non est.

Si vel officii vel sacri caussa — evigilandum esset] Vulgata lectio *vigilandum* non est Latina; quare scripsimus et hic et duobus aliis locis, *evigilandum*, quantumvis reclamantibus plerisque libris. Fuisse officii

caussa mature evigilandum, notavimus ante ad c. 53. Fuit vero et sacrorum caussa publicorum. Censorinus c. 33. *Romani a media nocte ad mediam noctem diem esse existimaverunt: indicio sunt sacra publica, et auspicia etiam magistratuum: quorum si quid ante medium noctis est actum, diei, qui praeteriit, ascribitur: si quid autem post mediam noctem et ante lucem factum est, eo die gestum dicitur, qui eam sequitur noctem.* Plautus Poenulo, 1, 2, 104.

AN. Nimia nos socordia hodie tenuit. AD. Qua de re obsecro?
AN. Quia non iam dudum ante lucem ad aedem Veneris venimus,
Primae ut inferremus ignem in aram. AD. Ah non facto est opus.
Quae habent nocturna ora, noctu significatum ire occupant,
Priusquam Venus expergiscatur, prius deproperant sedulo
Sacrificare.

Sic accipe sequentia post paullo verba de Atia matre Augusti: qui locus cum isto collatus et dabit et accipiet mutuam lucem. *Lego*, inquit, *Atiam, quum ad solemne Apollinis sacrum media nocte venisset, posita in templo lectica, dum ceterae matronae dormirent, obdormisse.*

Ne id contra commodum faceret] Hoc est, contra valetudinem, ut loquitur auctor Rhetoricorum ad Herennium lib. 4. *Contra valetudinem suam se ad multam noctem exspectasse.*

Sic quoque saepe indigens somni] Legerat negligenter haec verba Victor Aurelius, qui inter Augusti vitia *somni intemperantiam ponit.* Non ea unquam Suetonio mens οὐδ' ἐν ὀνείροις fuit.

Remollitum] Ὑγρανθέντα, τεγχθέντα, τὶ παθόντα. Livius lib. 1. c. 9. *Mollirent modo iras, et quibus fors corpora dedisset, darent animos.*

Cap. 79. *Oculos habuit claros ac nitidos*] Philosopho oculi στιλπνοὶ sunt indicium λαγνείας. Ἀναφέρεται, inquit, ἐπὶ τοὺς ἀλεκτρυόνας καὶ κόρακας. Plinius Augusto tribuit oculos *glaucos et supra hominem albicantis magnitudinis;* quos timiditatis esse indices Aristoteles ait.

Quibus etiam existim. volebat, inesse — vigoris] Eadem scabies Caesarem titillavit, quem ait Dio voluisse, ut homines existimarent, ὅτι καὶ ἄνθος ὥρας ἀπ᾽ Ἀφροδίτης ἔχει.

Gaudebat, si quis sibi acrius cont. — submitteret] Iulianus Caesaribus: Εἶναι δὲ ἤθελε τὰς βολὰς τῶν ὀμμάτων, ὁποῖος ἐστὶν ὁ μέγας Ἥλιος· οὐδένα γὰρ οἱ τῶν πάντων ἀντιβλέπειν ἠξίου: paene ad verbum Suetonii sententiam expressit.

Et scabros] Scabrities inter vitia dentium. Martianus Capella lib. 3. *Protulit quoque limam, ex qua scabros dentes, vitiliginesque linguarum et sordes purgabat.*

Capillum leniter inflexum] Est, quem probant physiognomonici inter εὐθύτριχα et οὐλότριχα. *Leniter* autem scribi debet, ut in omnibus melioribus libb. Graecum fuerit πρᾴως vel ἠρέμα. In huiusmodi descriptionibus voces frequentes, et apud Sallustium: *clemens rumor:* non vehemens, ac mediocris.

Subflavum] Polemo: Τὸ πρᾴως ὑπόξανθον εἰς εὐμάθειαν καὶ ἡμερότητα καὶ εὐτυχίαν τείνει. Omnia Augusto competunt eximie, *docilitas, mansuetudo, felicitas.*

Supercilia coniuncta] Qui carent intercilio, Graecis συνόφρυες dicuntur. Latini eam partem etiam *glabellam* vocant. Martianus Capella lib. 2. *Quarum una deosculata Philologiae frontem illic, ubi pubem ciliorum discriminat glabellae medietas.* Aristoteles ista forma homines pronuntiat δυςχανίους.

Nasum et a summo eminentiorem] Hoc initium est nasi aquilini, talem Graeci intelligunt, quum dicunt τῆς ῥινὸς τὸ πρὸς τὸ μέτωπον διηρθρῶσθαι. Brevius Aristoteles, unde ceteri: Οἱ γρυπὴν ἔχοντες καὶ τοῦ μετώπου (malim ἀπὸ τοῦ μετώπου) διηρθρωμένην, μεγαλόψυχοι· ἀναφέρεται ἐπὶ τοὺς ἀετούς.

Et abimo deductiorem] Tenuem, λεπτόν. Male interpretes *depressum*. Aristoteles: Οἱ τὴν ῥῖνα ἄκραν λεπτὴν ἔχοντες ὀρνιθώδεις.

Colorem inter aquilum candidumque] Aquilus color in Glossis exponitur μέλας. Si ita esset, poterat parcere verbis et subnigrum colorem dicere: sed non ita est: neque *aquilus color* proprie est niger: non enim nigrae sunt aquilae: accedit tamen ad nigredinem, ut is, qui veteribus Graecis πέλας dicebatur, unde πέλεια et πελιδνός· talis fere color aquae praesertim concitatae: quae poetis μέλαν ὕδωρ dicitur. Color, quem intelligit Suetonius, est, nisi fallor, qualis in iis apparet, quos solis aestus torruit: quos lingua vernacula vocat *bassanez.* Marcellino, *color oblividus.*

Iulius Marathus libertus etiam in memoriam eius] Omnes libb. hic corrupti: non displicet Lipsii coniectura *et libertus et a memoria eius. A memoria,* nomen officii vel ministerii in aulis principum et magnatum, etiam Iudaeorum olim, qui videntur vocasse *hammazkir,* etsi LXX vertunt ὑπομνηματογράφους, et Hieronymus a commentariis. Magis tamen aliquanto placet nobis nostra: *I. Marathus libertus in memoria vitae eius.* Non dubitamus, Iulium Marathum de Augusti rebus aliquos scripsisse commentarios, quos auctor vocat *memoriam:* sic fere lib. 5. c. 1. *Nec contentus, elogium tumulo eius versibus compositis a se insculpsisse: etiam vitae memoriam prosa oratione composuit.* Baebius Macer apud Servium: *Hoc etiam Augustus in libro secundo memoriae vitae suae complexus est.*

Quinque pedum et dodrantis] Non igitur brevi ſtatura fuit, ſed prope iuſta, vide ad lib. ſeq. c. 68. Verum falſo hoc ſcriptum a Maratho fuiſſe, innuit Suetonii oratio.

Sed quae commodit. et aequitate — occuleretur] Lego *aequalitate.* Eginhardus, *tamen haec ceterorum membrorum caelabat aequalitas.* Lib. 3. de Tiberio, c. 68. *Ceteris membris usque ad imos pedes aequalis et congruens.* Ita exprimit auctor Graecas voces *συμμετρία* et *σύμμετρος.* Vitruvius Graecos propius imitatus *συμμετρίαν commenſum* dicit: A. Gellius lib. 1. c. 1. aptiſſime, *membrorum omnium competentiam.*

Cap. 80. *Genitivis notis*] Σημείοις σημφύτοις, ut exponebamus ad Theophraſteos Characteres. Sic *genitiva imago* apud Ovidium.

In modum et ordinem — ſtellar. caeleſtis Urſae] Sidonius Apollinaris in Anthemii Panegyrico has notas draconem potius repraeſentaſſe auctor eſt:

Magnus Alexander, nec non Auguſtus, habentur
Concepti ſerpente deo, Phoebumque Iovemque
Diviſere ſibi: namque horum quaeſiit unus
Cinyphia ſub ſyrte patrem maculis genetricis:
Alter Phoebigenam ſeſe gaudebat haberi
Paeonii iactans Epidauria ſigna draconis.

Sed remedio harenarum — confirmabatur] Remedium harenarum varie accipi poteſt. Vel enim de fomentis calidis affectae parti admotis. *Sunt autem,* ait Celſus lib. 2. *fomenta calida, milium, ſal, harena, quodlibet eorum calefactum, et in linteum coniectum.* Vel de ambulatione in alta harena. Hanc interpretationem amplectuntur eruditiſſimi viri, etiam medici. Poſſumus tamen et de volutatione in harena calida, vel etiam littorali aut fluviali accipere. Huius remedii plurima in libris veterum medicorum mentio: in multis enim morbis eo utebantur. Severus Samonicus cap. de Hydropyſi: *Nec non et tepidis convolves corpus harenis.*

Symmachus contra podagram eo se usum scribit: ita enim accipi debent haec illius verba lib. 8. epist. 45. *Sed valetudo saucia obstrepit voluntati. Humor enim noxius articulis illapsus etiam nunc me tenet lectulo, et vix littorali siccitate tenuatur.* Apud Graecos medicos, Aetium, Aeginetam, alios, legas multa περὶ ψαμμισμοῦ καὶ ψαμμοχωσίας. Talem aliquam vim inesse pulveri palaestrico existimavit Lucanus; videtur enim allusisse ad hoc genus remedii, quum de fabuloso Antaeo caneret lib. 4, 616. *Auxilium membris calidas infudit harenas.* Observavimus, veteres in exercendo corpore etiam extra morbi necessitatem volutasse se super candente harena, ut corpus ferendo calori assuefacerent: contra, ut ad tolerandum frigus praepararent, vel in nive se versabant, vel statuas nive obductas nudi amplexabantur. Laertius de Diogene Cane lib. 6. sect. 23. Καὶ θέρους μὲν ἐπὶ ψάμμου ζεστῆς ἐκυλινδεῖτο· χειμῶνος δὲ ἀνδριάντας κεχιονισμένους περιελάμβανε πανταχόθεν ἑαυτὸν συνασκῶν. Suidas de Antiocho Cilice, philosopho Cynico, qui castra Severi Imp. aliquando est secutus: Ἐπαλγοῦντας τοὺς στρατιώτας ὑπὸ τοῦ πολλοῦ ῥίγους, ἐπεράννυεν εἴς τε τὴν χιόνα ῥιπτῶν καὶ ἐν αὐτῇ καλινδούμενος. Hanc stultam consuetudinem reprehendit gravissimus auctor Epictetus apud Arrianum lib. 3. Dissertatt. c. 12. Τούτου ἕνεκα δεῖ καὶ ἡμᾶς μελετᾷν ἐπὶ σχοινίου περιπατεῖν, ἢ Φοίνικα ἱστάνειν, ἢ ἀνδριάντας περιλαμβάνειν; οὐδαμῶς. *Remedium arundinum* quid appellet hoc loco Suetonius, ne medicos quidem, viros eruditione praestantissimos, satis exploratum habere scimus. Equidem non aliud remedium fuisse suspicor, quam cuius Cato meminit c. 160. et ex Catone Plinius extrem. lib. 17.

Cap. 81. *Tempore certo recurrentes*] Περιοδικὰς νόσους Graeci. Aegineta ad verbum περιοδιζούσας κατά τινας καιρούς. Philo vero Iudaeus, simpliciter περιοδιζούσας νόσους.

Initio veris praecordiorum inflatione tentabatur] Invenio medicos, qui prodiderunt memoriae, Augustum doloribus laterum et thoracis tentatum, initioris cuiusdam theriacae usu convaluisse, quam Damocrates apud Galenum in secundo de antidotis describit: qui postea addit:

Ταύτῃ λέγουσι τὸν Σεβαστὸν ἡδέως
Χρησάμενον ὑγιᾶ γεγονέναι ἐν βραχεῖ χρόνῳ
Πλευροῖς τε καὶ θώρακι δυσχρηστούμενον.

Cap. 82. *Pingui toga*] Et Graeci παχὺ ἱμάτιον hibernum vocant, et non multo aliter στερεόν. Porro *pingua* hic opponitur λεπτῷ: nam si in propria significatione accipias, ἐλαιοπινέα vestimenta aestate gestari vult Hippocrates: καθαρὰ vero hieme, contra apud Trebellium Pollionem Saturninus in 30. Tyr. c. 23. *Discumbere milites cum sagis iubet hieme gravibus, aestate perlucidis.*

Et feminalibus et tibialibus muniebatur]. In vestitu veterum Iudaeorum, Graecorum et Romanorum nihil tam alienum fuit a nostris moribus, quam quod eorum usum ignoraverint, quae hodie appellamus *femoralia* et *tibialia.* Quod etsi certissimum est, reperias tamen doctos viros, qui aliter sentiant scribantque. Sunt enim, qui femoralia quum legunt in libris veterum, et tibialia, non alia fuisse illa putent ab iis, quae nos ita indigetamus. Falso et imperite: nam illis vocibus non intelligunt veteres Latini id, quod ipsi putant: sed fascias, quibus antiqui pedes, tibias, crura et femora sive femina involvebant. Nostras braccas non fuisse Graecis Latinisque in usu, eo probamus, quod nulla apud ullum Graecum aut Latinum scriptorem vetustiorem exstet eorum mentio, ac ne appellatio quidem nisi barbara. Alterum validissimum est argumentum: quod in cultu Graecorum et Romanorum, breviore veste amicti eas partes ostenderent, quae honeste nominari non possunt. Theophrastus in descriptione hominis inepti: Καὶ ἀναβε-

βλημένος ἄνω τοῦ γόνατος καθιζάνει, ὥςτε τὰ γυμνὰ αὐτοῦ φαίνεσθαι. Similis *ἀσχημοσύνη* eorum, qui vestem vel consulto consilio adducebant, quod *ἀνασύρεσθαι* et *ἀνελκύειν* Graecis dicitur: cuius rei exemplum in eod. libello Theophrasti in descriptione hominis *βδελυροῦ*: quem ait solitum, *ἀνασυράμενον δεῖξαι τὸ αἰδοῖον*: vel imprudentia: quod notavit olim in Philippo rege captivus eius, quum sub hasta venderetur. Praeerat auctioni Philippus *ἀνεσταλμένῳ τῷ χιτῶνι καθήμενος οὐκ εὐπρεπῶς*, inquit Plutarchus: accessit ad eum captivus, et monuit, ut vestem demitteret. *Μικρὸν*, inquit ille, *κατωτέρω τὴν χλαμύδα ποίησον· ἀσχημονεῖς γὰρ οὕτω καθήμενος.* Simile est, quod de Tusco haruspice facete narrat Martialis lib. 3, 24.

Ipse super virides aras laetantia pronus
Dum resecat cultro colla, premitque manu:
Ingens iratis apparuit hernia sacris.

Trebellius Pollio de Saturnino tyranno c. 23. *Huius insigne est, quod convivio discumbere milites, ne inferiora nudarentur, cum sagis iussit.* Hinc est, quod metu talis *ἀσχημοσύνης* Caesar in ipso casu quum occideretur, sinum vestis ad ima crura deduxit. Tertium superiori affine argumentum est, quod in mentione *τῶν περὶ κοιλιολυσίαν ὄντων*, vestis semper *καθέλκεσθαι καὶ ἀνέλκεσθαι* dicitur: Hebraei honestissime *tegere pedes.* Herodianus in Macrino: *Τὰς ἐσθῆτας τῶν μηρῶν καθέλκειν*: cuius loci interpretes non sunt interpretes. Non igitur braccas antiqui noverunt, sed earum loco, ut diximus, fascias, quibus varias corporis partes involvebant. Usus primus harum fasciarum fuit in aegrotis et imbecillibus, a quibus sumpserunt postea homines delicati et molles. Horatius 2. Sat. 3, 254.

— — — — *ponas insignia morbi:*
Fasciolas, cubital, focalia. — —

Vetus interpres ad illum locum: *Fasciolae ornamenta quaedam sunt brachiorum, pedum, articulorum, ve-*

lut vittae: ita legendum, non *vel vittae.* De cruralibus Quintilianus lib. 11. c. 3. *Palliolum ſicut faſcias, quibus crura veſtiuntur, et focalia, et aurium ligamenta ſola excuſare poteſt valetudo.* Coeperunt Romani his faſciis extra valetudinem uti Ciceronis temporibus. Varro, Cato, vel de liberis educandis: *Mihi puero modica una fuit tunica, et toga, ſine faſciis calceamenta, equus ſine ephippio, balneum non quotidianum, alveus rarus.* Faſcias intelligit pedules, quas Pollux alicubi *περιειλήματα ποδῶν.* De iis Ulpianus lege 25. Dig. de auro, argento, mundo: *Faſciae crurales pedulesque et impilia veſtis loco ſunt; quia partem corporis veſtiunt.* Videntur per ea tempora et crurales ac pedules in frequentiore uſu fuiſſe, quando Iurisconſultus eas numerat inter veſtes ordinarias. At Varronis aetate adeo res nova fuit, ut Pompeio ab eius obtrectatoribus inter alia obiectum ſit, quod faſcias geſtaret, et quidem cretatas: quorum alterum laſcivi hominis indicium, alterum etiam *τυραννιῶντος* videri volebant. Cicero ad Atticum lib. 3. epiſt. 3. *Epicratem* (ſic Pompeium vocat) *ſuſpicor, ut ſcribis, laſcivum fuiſſe: etenim mihi caligae eius et faſciae cretatae non placebant.* Valerius Max. lib. 6, 2, 7. *Pompeio candida faſcia crus alligatum habenti Favonius, non refert, inquit, qua in parte corporis ſit diadema.* Obiicit aperte regni ſuſpicionem, non propter faſciam (falluntur eruditiſſimi viri, qui id exiſtimant) ſed propter talem faſciam, hoc eſt, candidam: in promptu ratio eſt: quia diademata nihil aliud quam candidae faſciae erant, ut ad ſuperiorem librum notavimus. Ceterum Pompeius quod faſciam geſtaret, ſolitus id excuſare, quaſi tegendi ulceris cauſſa deformis, crus colligaret. Auctor Ammianus Marcellinus lib. 17. Obiectae ſunt et Clodio faſciae, ſed purpureae, non candidae: quare nequitiae ſolum id eſt attributum; ſuſpicione rerum novarum caruit. Cicero de haruſpicum reſponſis c. 21. *Clodius a crocota, a mitra, a mulie-*

bribus soleis, purpureisque fasciolis, a strophio, a psaltrio, a flagitio, a stupro est factus repente popularis. Inde est, quod in tragoedia Hippolyto tribuuntur Herculi apud Omphalen agenti inter alia nequitiae instrumenta et fasciae crurales, vs. 321.

Crura distincto religavit auro,
Luteo plantas cohibente socco.

Non dubium mihi est, quin et Graeci similiter fascias istas in usu habuerint: pedules illi περιπεζίδας appellarunt, crurales περισκελίδας; quas tamen etiam a puellis suisse gestatas, ex Menandro annotat Iulius Pollux, et ex Horatio nobis constat: ideo Graeci poetae feminas appellarunt εἰλίποδας, διὰ τὴν ἔνδεσιν τῶν μηρῶν, inquit Pausanias. Alibi docuimus, sero veteres calceamentis assuevisse: quum per longa saecula nudis pedibus, nisi cogeret necessitas, egissent. At posteaquam in frequenti usu calcei coeperunt esse: paullatim etiam pedules atque crurales fasciae sunt assumptae. Temporibus Dionis Chrysostomi, qui Traiano imperante vixit, fascias adhuc mediocris fortunae homines ignorabant. Clarum hoc ex hisce illius verbis in sermone de tyrannide: Ἔφη δὲ, τοὺς πλουσίους ὁμοίους εἶναι τοῖς νεογνοῖς βρέφεσι, δεῖσθαι γὰρ ἀεί ποτε σπαργάνων. Quum dicit scriptor hic excellens, proprium esse divitum, uti hoc genus fasciis, tacite significat, id quod dicebamus. Reperio, et Asiaticos fasciis feminalibus usos. De iis enim debet intelligi hic locus Iustini lib. 38. c. 1. *Mithridates incertum belli timens consilia ad insidias transfert: sollicitatoque iuvene ad colloquium, quum ferrum occultatum inter fascias gereret, scrutatori ab Ariarathe regio more misso, curiosius imum ventrem pertractanti, ait: caveret, ne aliud telum inveniret, quam quaereret.* Nescio tamen, an non sit verius, Mithridatem more multarum gentium barbararum braccas gestasse, quas scriptor Romanus fascias appellet non κυρίως, sed ἀναλόγως: quia Romae id erant fasciae, quod alibi braccae:

feminum nempe tegimen et involucrum: ſed braccarum uſum ita averſati ſunt Graeci Romanique, ut non ſine indignitate referat Ovidius, Ponti accolas quosdam braccas geſtaſſe, quum eſſent Graecis oriundi. Locus eſt Triſt. lib. 5, 10, 31.

Quos ut non timeas, poſſis odiſſe videndo
Pellibus et longa corpora tecta coma.
Hos quoque, qui geniti Graia creduntur ab urbe,
Pro patrio cultu Perſica bracca tegit.

Exiſtimabant enim, inclementiſſimi caeli id eſſe argumentum. Hyginus Poetico aſtronomico lib. 1. *Hinc intelligimus, illic maximum frigus et in aeſtivo circulo calorem eſſe, quod qua terra habitatur, eos videmus, qui proxime arcticon finem uti braccis et eiusmodi veſtitu veſtiri.* Sunt vero alii, qui ſubligacula apud veteres noſtris braccis putent reſpondere: quum certum ſit, et ſubligacula et campeſtria non aliud fuiſſe, quam pannum, quo verenda velabant ephebi exercentes, luperci currentes, ſcenici, athletae, popae, coci et alia vilia ſervitia inter miniſtrandum, et cauponum *οἱ ἀτελγέστατοι*, ut notat Philoſtratus lib. 4. in vita Apollonii. Sed omnium craſſiſſime errant, qui *caligas* veterum Romanorum volunt eſſe noſtra hodie femoralia. Legi id nuper in notis viri docti ad Dionis locum hunc lib. 48. *Διέσκωπτον γοῦν σφᾶς ἄλλά τε καὶ βουλὴν καλλίγαν ἀπὸ τῆς τῶν στρατιωτικῶν ὑποδημάτων χρήσεως ἀποκαλοῦντες*: loquitur Dio de militibus, qui ſua intercesſione pacem conciliare ſtudebant Octavium inter et Fulviam, Luciumque Antonium. Ait, et Antonium et Fulviam irriſui illos habuiſſe, ut parum dignos Palaemones, qui tantas controverſias diſceptarent. Propterea quum aliis ſcommatis ipſos affeciſſe, tum etiam appellaſſe per contumeliam *ſenatum caligatum*, a calceamentorum genere, inquit Dio, quo milites utuntur. Hic ſenſus eſt absque dubio ſuperiorum verborum Dionis: in quibus ſcribo *βουλὴν καλλιγάταν*, non *καλλίγαν*, neque poteſt hoc loco planius

quidquam esse. Caligam fuisse, quod Dio ait *στρατιωτικὸν ὑπόδημα*, id vero hodie ita omnibus notum, ut vix alicui tironi eius ignorantiae veniam arbitrer dandam. Praeter alia eius rei certissima testimonia sexcenta. Capitolinus in explicanda adagione *Caliga Maximini*, apertissime, *caligam*, *calciamentum*, et *campagum*, ut voces eiusdem significationes usurpat. (Vid. Poll. Gall. 16.) Mira vero docti illius viri in superioribus Dionis verbis explicandis incuria. Primum vult, subligaculis, hoc est, braccis nostris, usos esse veteres Romanos: deinde eas braccas censet caligas fuisse appellatas: postremo pronuntiare non veretur, *ὑποδήματα* non calceos significare, sed eiusmodi femorum tegmen. Putes, de alia qua lingua eum loqui, non de Latina et Graeca: ita nova effata haec sunt. Quid? nonne idem Dio Caligulam Imperatorem id nomen invenisse scribit diserte, quod educatus in castris militaribus calceis uteretur, non iis, quorum erat in urbe usus? Sic enim illo libro 57. *Ὅτι ἐν τῷ στρατοπέδῳ τὸ πλεῖστον τραφεὶς τοῖς στρατιωτικοῖς ὑποδήμασιν ἀντὶ τῶν ἀστικῶν ἐχρῆτο.* Quando coeperint Romani braccis uti, obscura quaestio est, neque huius loci: nos non dubitamus, paullo post Augusti tempora braccis coepisse assuescere Romanos, qui bella cum Germanis aliisque septentrionalibus populis gerebant, aut limites imperii in illis oris tuebantur. Inde est, quod Alienus Caecina, legatus superioris Germaniae, braccas gestare etiam Italiam ingressus non erubuit. Tacitus Histor. lib. 2. c. 25. *Caecina velut relicta post Alpes saevitia ac licentia modesto agmine per Italiam incessit. Ornatum ipsius municipia et coloniae in superbiam trahebant: quod versicolore sagulo braccas tegmen barbarum indutus, togatos alloqueretur.* Sed diu etiam post haec tempora ignotum vulgo fuisse Romanis etiam militibus braccarum usum, clare docet locus Trebellii Pollionis, quem posuimus. Verum haec alibi diligentius. Postquam igitur Romani usum braccarum partim a Gallis

braccatis, partim a Germanis, Gothis aliisque populis ſeptentrionalibus didicerunt, coepere nova notione accipi femoralia et tibialia. Iſidorus: *Femoralia appellata eo, quod femora tegant: ipſa et braccae, quod ſint breves et verecunda corporis iis velentur.* Ubi vides acumen Grammatici, braccas dici quaſi βραχεῖς ἐσθῆτας. Imo vero braccae ſunt βράκη vel βράκια, hoc eſt, ῥάκη vel ῥάκια. Ita primum Graeci Aſiatici Perſarum ἀναξυρίδας vocarunt: deinde Maſſilienſes Graeci vicinorum Gallorum femoralia ita nominarunt: et inde etiam appellata ab iisdem Gallia braccata. *B* in hac voce eſt ex Aeolica dialecto, qua plurimum uſos Phocaeenſes, quorum traduces erant Maſſilienſes, argumento ſit vel locorum ſitus: nam Phocaea Ionicarum urbium extrema in Aeolidis confinio ſita erat. Diodoro enim Siculo non aſſentior, qui βράκας vocem Gallicam facere videtur: neque Heſychio, ſcribenti, βράκκαι αἴγειοι διφθέραι παρὰ Κελτοῖς. In eodem legimus βράκες, ἀναξυρίδες, quaſi pluralis huius ſingulare eſſet βρὰξ, non βράκος, ut ῥάκος: ſed id per metaplaſmum ex licentia poetica. Aut etiam fortaſſe ſcribendum βράκεα. Idem Grammaticus βράκος alibi exponit πολυτελὲς ἱμάτιον: quo modo accipitur a Theocrito in Colo, οἷα γυναῖκες φορέοισ᾽ ὑδάτινα βράκη. Sed hoc nihil ad eas, de quibus agimus, braccas, quarum uſum quum Graeci didicerunt, videntur voce Romana Φιμινάλια appellaſſe. Suidas: Φιμινάλια, ἀναξυρίδες, βράκια: et Heſychius: Ἀναξυρίδες Φημινάλια, βράκια βαρβαρικά. Tibialia, quae nos appellamus, Graeci recentiores κουρτζουβάκια nominabant: quae vox apud Curopalatam exſtat. Sed haec iſto loco nimium multa: nam in commentariis de re veſtiaria, deo dante, accuratius iſta pertractabimus, et multos multorum auctorum utriusque linguae locos, ubi faſciarum fit mentio, exponemus atque illuſtrabimus.

Aeſtate apertis cubiculi foribus] Ad perflatum aeſtivum. Celſus lib. 1. *Habitare vero aedificio lucido perflatum aeſtivum, hibernum ſolem habente.*

In peristylio] In atrii parte, quam e re peristylium dicebant: vide, quae notamus supra c. 29. de Atrio libertatis.

Saliente aqua] Statius Papinius de Tiburtio Vopisci, 1. Sylv. 3, 35.

An picturata lucentia marmora vena
Mirer? an emissas per cuncta cubilia lymphas?

Idem in epithalamio Violantillae, 1. Sylv. 2, 154.

Excludunt radios sylvis decussa vetustis
Frigora: perspicui vivunt in marmore fontes.

Simili artificio et theatra refrigerarunt: eiusque rei primus auctor Pompeius Magnus. Valerius Maximus lib. 2. *Cn. Pompeius ante omnes aquae per semitas decursu, aestivum minuit fervorem.* Eo etiam spectat circi irrigatio, de qua Frontinus de aquae ductibus: *Quantopere curae esset, ne quis violaret ductus, aquamve non concessam derivare auderet: quum ex multis apparere potest, tum ex hoc, quod circus maximus ne diebus quidem ludorum circensium, nisi aedilium aut censorum permissu irrigabatur.* Transtulit hoc omne artificium Plinius Secundus in hippodromum, quem habuit in Tusculano suo, ut haec eius declarant: *E stibadio aqua velut expressa cubantium pondere, sipunculis effluit, cavato lapide suscipitur, gracili marmore continetur, atque ita occulte temperatur, ut impleat nec redundet.*

Atque etiam ventilante aliquo cubabat] Qui lecti veterum non erant vulgo, ut nostri, pannis oppansis clausi, ideo moris fuit ditioribus, ut, quando meridianum somnum maxime captarent, adstans aliquis ventulum faceret: simul refrigerandi caussa, et muscarum ac culicum abigendorum. Terentius Eun. 3. vs. 46.

Cape hoc flabellum et ventulum huic sic facito.

Poeta epigrammatarius lib. 2. Ant. c. 32. p. 231.

Ῥιπίζων ἐν ὕπνοις Δημήτριος Ἀρτεμιδώραν
Τὴν λεπτὴν, ἐκ τοῦ δώματος ἐξέβαλεν.

et saepe Nonnus in Dionysiacis. Claudianus in Eutropium lib. 1, 108.

Et quum se rapido fessam proiecerat aestu,
Patricius roseis pavonum ventilat alis.

Erant enim flabella elegantiorum, sive muscaria, pavonina, ut etiam Martialis indicat. Propertius 2, 8, 59.

Et modo pavonis caudae flabella superbae.

Tenuioribus pro flabellis caudae erant bubulae, ut ex eodem Martiale notum et Aeliano lib. 15. c. 14. Interdum agitatio manus pro flabello erat. Gregorius Naz. de largiendo mendicis, describens divitis accumbentis apparatum: *Δεῖ δὲ ἡμῖν τοὺς ὑπὲρ κεφαλῆς ἄνεμον ταῖς ῥιπῖσι σοφιζομένους, καὶ ταῖς ἐκ χειρῶν αὔραις τὸ πλῆθος τῶν σαρκῶν ἀναψύχοντας.* Ex Aristophanis Equitibus potest colligi, corollam myrteam aut simile quid Athenis flabelli usum praestitisse. Ut plurimum flabella erant e pennis inter se colligatis in unum fasciculum: quare elegantissimus poeta Euripides appellat *εὐπαγῆ κύκλον πτέρινον, circulum*, id est, *fascem plumeum bene compactum:* et notat ibi, morem esse barbaricum, e Phrygia ad Graecos allatum. Poetae verba sunt in Oresta, vs. 1426.

Φρυγίοις ἔποχον, Φρυγίοισι νόμοις
Παρὰ βόστρυχον αὔραν αὔραν
Ἑλένας Ἑλένας εὐπαγεῖ κύκλῳ
Πτερίνῳ παρῇδος ἀΐσσων
Βαρβάροισι νόμοισι.

Plura de his Athenaeus. Postea vero quam lectos velis obtegere coeperunt, ventilationis mos desiit. Paulus Silentiarius epigrammate *εἰς κωνωπεῶνα*, lib. 4. c. 32.

Ὕπνου δ' ἀστυφέλικτον ἄγω χάριν· ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς
Δμῶας μυιοσόβου ῥύομαι ἀτμενίης.

Loquitur ipse *κωνωπεών*, qui erat lecto oppansus, et ait, se fungi vicem servi ventulum facientis. Primus Romanis usus fuit conopeorum ad aegrotos et foetas mulieres, ut ex Varrone constat de re rustica lib. 2. c. 10. Porro, qui molliores erant, praesertim autem virgines delicatae,

iis non cubantibus tantum ventilatores aderant, sed etiam incedentibus per urbem servi cum flabellis simul et umbellis latus cingebant. Dionys. Halic. lib. 7. Ἠκολούθουν τε αὐτοῖς ἐς τὰ διδασκαλεῖα τῶν ὀρχηστῶν καὶ αὐλητῶν, καὶ τῶν παραπλησίων τούτοις μουσοκολάκων, παραπορευόμεναι παιδαγωγοὶ γυναῖκες σκιάδια καὶ ῥιπίδας κομίζουσαι. Claudianus iam dicto libro:

— — — — — flabella perosi
Aspirant trabeis. Iam non umbracula gestant
Virginibus, Latias ausi vibrare secures.

De antiquitate huius τρυφῆς possumus coniecturam facere, quum e versiculis Euripidis, quos supra descripsimus, tum argumento eius tumuli a Nicia vetustissimo pictore depicti, quem non penicillo, sed stylo expressit Pausanias in Achaicis, ubi inter alia sic scriptum: Θρόνος τε ἐλέφαντος καὶ γυνὴ νέα καὶ εἴδους εὖ ἔχουσα ἐπὶ τῷ θρόνῳ· θεράπαινα δὲ αὐτῇ προέστηκε σκιάδιον φέρουσα. Anacreon hymno in Artemonem illum delicatum, qui περιφόρητος est dictus:

— — — — παῖς κύκης
Καὶ σκιαδίσκην ἐλεφαντίνην
Φορεῖ γυναιξὶν αὕτως.

Exposuimus pluribus hunc antiquorum morem: cuius ignorantia Plutarchi interpretes hunc illius locum corruperunt in libello, εἰ πρεσβυτέρῳ πολιτευτέον. Ἔνιοι τὸν Ἡρακλέα παίζοντες οὐκ εὖ γράφουσιν ἐν Ὀμφάλης κροκωτοφόρον, ἐνδιδόντα Λυδαῖς θεραπαινίσι ῥιπίζειν καὶ παραπλέκειν ἑαυτόν. Mens auctoris clara: *Herculem,* inquit, *male quidam pingunt apud Omphalem muliebri palla vestitum, et Lydis ancillulis se permittentem ventilandum comendumque.* At docti viri consentiunt, emendandum esse ῥαπίζειν: an quia sandalio caput Herculi commitigatum fuisse ab Omphale Gnatho Terentianus ipsos docuerat? Speciosa ratio, sed prorsus tamen falsa: nam omnino ῥιπίζειν legi debet, ut omnes libri habent. In verbis Plutarchi ἐνδιδόναι παραπλέκειν ἑαυτὸν, est, quod de eodem Hercule ait Seneca in Hippolyto, vs. 329.

Passus aptari digitis smaragdos,
Et dari legem rudibus capillis.

Malim etiam ἐκδιδόντα scribere: ita enim potius auctores loquuntur. Philostratus in Timocrate: Ἐκδεδωκὼς ἑαυτὸν πίττῃ καὶ παρατιλτρίαις. Athenaeus: Ἐκδοὺς ἑαυτὸν ἔρωσιν ἀλογίστοις, alii παραδιδόναι. Plato in Phaedone: Παραδιδόναι ταῖς ἡδοναῖς ἑαυτόν.

Ut Praeneste vel Tibur biduo procederet] Hac ratione stadia centum indies, vel passuum circiter octo millia conficiebat: nam Praeneste stad. CC Roma distat, nec multo minus Tibur.

In primis lavandi raritate] Celsus aliique veteres medici ita faciendum praecipiunt iis, qui nervorum dolore laborant, ut Augustus. Nunquam autem fere difficilius obsequentes aegrotos habuere olim medici, quam ubi imperata erat balneorum abstinentia, ut ipsorum libri testantur: quae caussa est, cur hoc Suetonius notet. Persius contra de aegro intemperante 3. Sat. 98. *Turgidus hic epulis atque albo ventre lavatur.* Et apud Graecos θερμολουσίαι inter argumenta vitae dissolutae ponuntur.

Ungebatur enim saepius] Minus recte quidam libb. *ungebatur etiam.* Indicat, Augustum saepius usum ξηραλοιφίαις et assiduis sudationibus.

Perfundebatur egelida aqua] Cellae tepidariae solio insidebat, et tepida perfundebatur. *Perfundi aqua*, Hippocrati dicitur, περικλύδην λούεσθαι. Nihil hoc pertinet ad eam capitis perfusionem aqua frigida, quam tot locis tam diligenter commendat Celsus: nam huic loco ex iis potius lux danda est, quae scribit idem Celsus lib. 4. c. 24. *Debet, si podagra est, interpositis temporibus exiguis, invicem modo ingredi, tum antequam cibum capiat, sine balneo loco calido leniter perfricari, sudare, perfundi aqua egelida, deinde cibum sumere.* Omnia haec ita Augustus, ut narrat Suetonius.

Quoties — Albulisve calidis utendum esset] Celsus: *Si tumor nullus est, calidis fomentis opus est: aquam marinam vel muriam duram fervefacere oportet; deinde in pelvim coniicere, et quum iam homo pati potest, pedes demittere.*

Insidens ligneo solio] Haec sunt Augusti lautitiae: at illis temporibus etiam ex argento fiebant solia balinearum. Plinius lib. 33. c. 12.

Cap. 83. *Ad pilam — folliculumque transiit*] Ita ut paullo antequam lavaret, pila se exerceret, vel folle: nam ea fere hora erat huiusmodi exercitationum campestrium. Martialis lib. 7. ad Atticum, epigr. 31.

Non pila, non follis, non te paganica thermis
Praeparat, aut nudi stipitis ictus hebes.

Pilam ἁπλῶς quum dicunt Romani, ut multis locis Martialis, quin trigonalis intelligatur, dubium non est: de ea videtur et Suetonius sentire.

Ita ut in extremis spatiis subsultim decurreret] Hoc est, quum levi saltatione curreret: idque ex praecepto medicorum dubio procul: nam veterum Asclepiadarum divina solertia, quae ambulatio cuique morbo conveniret, subtilissime vestigaverat. Itaque alium iubebant per plana, alium per clivosa, alium brevioribus spatiis, alium longioribus ambulare: quosdam contento cursu, quosdam leni, nonnullos subsiliendo: sic ut duo vel tria exercitationis genera miscerent, ambulationem, cursum, saltum. Huius porro (saltum dico) species multae: in longum, in altum saliaris sive *fullonius*, ut Seneca appellat epist. 15. Erant et aliae paene innumerae ambulationum species, quarum Hippocrates lib. 2. et 3. de diaeta, Oribasius lib. 6. aliique medici passim meminerunt.

Sestertio vel lodicula involutus] Qui in campo se vel gymnasio exercebant, cetera nudi, τὴν αἰδῶ campestri tegebant: aut si corpore infirmiore erant, gausapam vel pallam, vel lodiculam, vel sabana sumebant.

Itaque plurimus horum usus fuit in gymnasiis et balneis: sic apud Petronium Trimalcio involutus coccina gausapa lecticae imponitur, post curatum in balneo corpus. Et Seneca epist. 53. *psychrolutes gausapatus* dicitur, qui aqua exiens post natationem gausapa se involvebat. In libris medicorum multa huius moris est mentio: qui etiam docent, in eum usum adhiberi solitas vestes potissimum *ἀγνάπτους*, quae fullonis arte non essent politae. Galenus 3. Commentar. in *περὶ διαίτης ὀξέων νόσων* Hippocratis: *Οὐδὲ οἱ νῦν ἰατροὶ χρῶνται στελεγγίσιν ἐπὶ τῶν ἀσθενούντων, οὐ μὴν οὐδὲ σπόγγῳ ἀλλ' ἐνειλίττουσιν αὐτοὺς μετὰ τὸ λουτρὸν εἰς ὀθόνην· οἱ δὲ εἰς ἱμάτια, καὶ μάλιστά γε τὰ ἄγναπτα περιστέλλουσι πανταχόθεν, ὡς ἱδρῶσι πλεῖστον.* Fuere in hunc usum linteamina quaedam dicta posterioribus Hebraeis Graecis ac Latinis *sabana*. Ad hunc igitur modum Augustus, dum se exercet, corpus lodicula tegit aut *segestri*: ita enim legendum esse vel *segestro*, assentior Phoenici quondam Iurisconsultorum Iacobo Cuiacio. Nam quidquid ad explicandam vulgatam lectionem *sestertio* hactenus docti attulerunt, ea partim incerta sunt, partim etiam inepta. Lodix et segestre iunguntur, quia pertinent ambo ad lectorum supellectilem. In itinere faciendo quum lecti olim essent circumferendi, ut monebamus ad Theophrastum, beatioribus gestabantur culcitae, vel pro culcitis tapetes. Synesius epist. 61. *Δαπίδα μεγάλην τῶν Αἰγυπτίων οὐχ οἵαν ὑποβεβλῆσθαι στρωμνῇ, ἀλλ' οἵαν αὐτὴν εἶναι καὶ μόνην στρωμνὴν, Ἀστέριος ὁ ταχυγράφος ἰδὼν ᾔτησε παρ' ἡμῶν, ὁπηνίκα με πρὸ τῶν μεγάλων ἀρχείων ἔδει καθεύδειν· ταύτην ὑπεσχόμην ἐξιὼν ἀπολείψειν αὐτῷ δῶρον· οὐ γὰρ ἦν πρὸς τὴν Θρακῶν χιόνα παραβαλλόμενον, τοιαῦτα χαρίζεσθαι.* Pauperibus culcitarum sive tapetum usum praebebant segestria: quae propterea Lucilius inter viae instrumenta refert:

Penula si quaeris, canteriu', servu', segestra,
Utilius mihi quam sapiens.

Plutarchus Craſſo de Alexandro philoſopho in comitatu Craſſi: Οὐκ ἦν ἀποφήνασθαι ῥᾳδίως πότερον προςῆλθεν αὐτῷ πενέστερος, ἢ προςελθὼν ἐγένετο· μόνος δ' οὖν ἀεὶ διὰ Φίλων αὐτῷ συναποδημῶν στέγαστρον ἐλάμβανεν εἰς τὴν ὁδὸν, καὶ τοῦτ' ἐπανελθὼν ἀπῃτεῖτο. Φεῦ τῆς ὑπομονῆς! Errant docti, qui putant στέγαστρον iſto Plutarchi loco lecticam ſignificare, et Varronis auctoritate male ſuum interpretamentum tuentur. Gloſſarium: *ſegeſtrum*, στέγαστρον, τεράδερμον: lego στεγάδερμον. Nam plane *ſegeſtrum* eſt στεγαστρὶς διφθέρα, vel *teges*, ut indicat Varro: *tegetem* autem pro culcita fuiſſe uſurpatam a pauperibus ad Theophraſtum notamus: quam etiam ad rem uſos eſſe veteres non dubito illis Gallicis ſagis, quae in lib. 8. Polyaeni vocantur σισύραι Γαλατικαί. Scribit eruditiſſimus Cuiacius in Obſervationibus *ſegaſtria*, Suidae dici egeſta: fierique eo auctore, ἐξ αἰγείων τριχῶν τῶν λεγομένων Κιλικίων. Atqui Suidae ἔγεστα, vel ἄγεστα, ut ipſe notat, ſegeſtria non ſignificat, verum aggerem: ita enim Graeci vocem illam Latinam enuntiant. Neque ἔγεστα ex pilis caprinis fieri unquam dixit Suidas, ſed hoc potius: pluteo, quem ſic deſcribit, tegi eos, qui aggerem faciant: quod ex Latinis ſcriptoribus ſatis certum eſt.

Talis aut ocellatis nucibusq. ludebat] Hae fuerunt pueris olim conſuetae luſiones: eſtque talorum παιδιὰ, cuius hic fit mentio, alia longe ab ea, de qua dictum ante. *Ocellatis* autem legendum, ut habent omnes meliores libb., non *oſcillatis:* quam lectionem qui defendunt, ſuam rerum antiquarum οὐκ ἐμπειρίαν ſatis produnt. Nam prorſus ratione omni caret illa lectio, neque defendi prudenter poteſt. Fruſtra etiam doctiſſimus Brodaeus fuit, quum *oſſiculis* legi voluit: neque enim ulla fuit apud veteres ὀστομαχία, ut ipſe putavit, inductus loco Auſonii corrupto. *Ocellata* ſunt, et hic apud Varronem, globuli vel lapidei vel eburnei, vel ex alia qua materia, quibus olim puellae ludebant, ut nunc quoque fit. Ovidius 10. Metamorph. 260.

— — — — modo grata puellis
Munera fert illi conchas, teretesque lapillos.

Graeci καλολαΐγγας appellant. Ioannes Tzetzes Chiliade 7. Λεῖαι λίθοι στιλπνόταται καὶ μέλαιναι εἰς ἄκρον καλολαΐγξιν, αἷς παίζουσιν αἱ κόραι. *Ocellata* autem dicta, quod ocellum referrent: ſicut *oculati circuli* apud Solinum. Beroaldus auctor eſt, repertum eſſe in vetuſtiſſimo codice, *caſtellatis nucibus ludebant:* quod genus luſionis ex veteri conſuetudine pueri noſtri hodieque uſurpant. Ovidius in Nuce, 75.

Quatuor in nucibus non amplius alea tota eſt:
Quum ſibi ſuppoſitis additur una tribus.

At illa caſtella, quae ſolitus de pomis componere Gallienus Imperator, referente Pollione, nihil cum hac luſione puerili commune habuerunt.

Cum pueris minutis — praecip. Mauros et Syros] Mos fuit veterum Romanorum, ſtudioſe conquirendi pueros minutos et procaces, atque, ut Suetonius ait, *garrulitate* ipſa *amabiles.* Iſtos Latini *delicias* vocant, non quos nequiſſimi Graeci παιδικά: non enim idem ſunt *puer delicatus* et *deliciae:* etſi interdum confundi has voces non negaverim. Talem habuit Auguſtus *Sarmentum.* Plutarchus in Antonio: Ὁ δὲ Σάρμεντος ἦν τῶν Καίσαρος παιγνίων παιδάριον, ἃ δηλίκια Ῥωμαῖοι καλοῦσιν. Appellat παιδάριον, ut Suetonius *pueros minutos.* Apud Ieremiam Prophetam c. 31. *Ieled ſchahaſchuhim,* Hieronymus vertit, *puer delicatus.* Graeci παιδίον ἐντρυφῶν. Videturque propheta ad delicias hoc genus alludere; fortaſſe etiam Salomon Proverb. c. 8. comm. 30. et ſequenti. In antiquis plerisque lapidibus Deliciae et Delicium ita accipere malim. Statius Epicedio in filium, lib. 5. Sylv. vi. 66.

Non ego mercatus Pharia de puppe loquaces
Delicias doctumque ſui convicia Nili
Infantem, lingua ſimul ſalibusque protervum
Dilexi.

De his loquitur Seneca lib. 2. de tranquillitate vitae, c. 11. *Pueros quidam in hoc mercantur procaces, et eorum impudentiam acuunt et ſub magiſtro habent, qui probra meditate effundant: nec has contumelias, ſed argutias.* Matronae nobiles his ſolitae otium ſuum oblectare. Dio lib. 58. de nuptiis Auguſti et Liviae loquens, *Παιδίον τι τῶν ψιθύρων, οἷα αἱ γυναῖκες γυμνὰ, ὡς πλήθει, ἀθύρουσαι τρέφουσι.* Quod ait Dio, nudos ſolitos haberi, intellige nudos a veſte, nam alias multo auro gemmisque exornabantur. Herodianus in Commodo: *Ἦν δὲ καὶ παιδίον πάνυ νήπιον, τούτων δὴ τῶν γυμνῶν μὲν ἐσθῆτος, χρυσῷ δὲ καὶ λίθοις πολυτίμοις κεκοσμημένον, οἷς ἀεὶ χαίρουσι Ῥωμαίων οἱ τρυφῶντες:* paullo mox appellat *παιδίον ἀθύρον.* Philoſtratus in Sophiſtis *παιδία ψελλιζόμενα:* unde intelligas, etiam inter viros eruditos huiusmodi delicias eſſe verſatas. Locus eſt in Herode. Nicetas de Iſacio Angelo ſcribit, ſolitum eum *ἔγερσι γέλωσιν ἀνθρωπίσκοις συμπαραθύρειν*, vel de pueris minutis iſtis, vel de nanis ſentiens. Excelluiſſe autem garrulitate pueros Syros, Alexandrinos et Mauros, ex Luciano, Petronio, Martiale, Statio Papinio et aliis notum. Lucianus ſcribit, hos ab Alexandrinis *πήχεις* fuiſſe vocitatos, in *Ῥητόρων διδασκ.* Philoſtratus in Nili imagine: *Περὶ τὸν Νεῖλον οἱ πήχεις, παιδία σύμμετρα τῷ ὀνόματι. Pumilos pueros vix cubitum altos, e re cubitos vocarunt.* Athenaeus lib. 3. *σπερμολόγα παιδάρια* eleganter.

Nam pumilos] Inter miniſteria magnatum nani et nanae ſemper fuerunt: etiam Auguſti, licet contrarium affirmare videatur Suetonius: fuit enim in eius domo Conopas ille minimus homo, duorum pedum et palmi, Iuliae neptis cura et amor. Plinius lib. 7. c. 16. Graeci iſta *ἀνθρωπάρια μικρὰ* vocant *νάνους* et *σκωπαίους* ac *στίλπωνας.* Fuerunt autem pumili non ſolum natura, ſed et cura atque inſtitutione. Mangones enim ut efficerent nanos, concluſos alebant in arca pueros et fa-

ſciis revinctos. Longinus in doctiſſimo περὶ ὕψους libello: Τὰ γλωττόκομα, ἐν οἷς οἱ πυγμαῖοι νάνοι τρέφονται, οὐ μόνον κωλύει τῶν ἐγκελεισμένων τὰς αὐξήσεις, ἀλλὰ καὶ συνάγει διὰ τὸν περικείμενον τοῖς σώμασι δεσμόν. Nanos et nanas aula eiecit Alexander Severus.

Distortos et omnes generis eiusdem — abhorrebat] Nihil perverſius corrupto luxuria homine. Romani miniſteria et paedagogia ſoliti habere forma exquiſitiſſima, poſtea luxus invexit conſuetudinem quaerendi distortos et quocunque modo prodigioſis corporibus inſignes. Hi maxime placebant et in pretio erant. Quintilianus declamat. 298. *Habent hoc quoque deliciae divitum, malunt quaerere omnia contra naturam. Gratus eſt ille debilitate, ille ipſa infelicitate distorti corporis placet: alter emitur, quia alieni coloris eſt. Haec, ut res eſt, acceſſit nova elegantia, inter perverſas delicias habere ruſticum. Ridiculum hoc, quod durus, quod inhabilis.* Quintilianus item Inſtitut. lib. 2. c. 5. *Illa, quae utcunque deflexa ſunt, tanquam exquiſitiora miramur: non aliter quam distortis et quocunque modo prodigioſis corporibus apud quosdam maius eſt pretium, quam iis, quae nihil ex communis habitus bonis perdiderunt.* Talis ille puerulus portentoſo parvoque capite, quem Domitianus coccinatum ſolitus ſecum circumducere, teſte Tranquillo. Clemens Alexandrinus de ſui temporis mulieribus: Ἀλλ᾽ αἵγε ἀστειότεραι τούτων, ὄρνεις Ἰνδικοὺς καὶ ταῶνας Μηδικοὺς ἐκτρέφουσι, καὶ συνανακλίνονται τοῖς φοξοῖς παίζουσαι, σικίννοις τέρασι γαννύμεναι· καὶ τὸν μὲν Θερσίτην ἀκούουσαι, γελῶσιν· αὐταὶ δὲ πολυτιμήτους ὠνούμεναι Θερσίτας, οὐκ ἐπ᾽ ἀνδράσιν ὁμοζύγοις, ἀλλ᾽ ἐπ᾽ ἐκείνοις αὐχοῦσιν, ἃ δὴ ἄχθος ἐστὶ γῆς. Appellatione *distortorum* continentur, me quidem interprete, et ſpadones. Ammianus Marcellinus lib. 14. c. 6. deſcribens comitatum matronarum Romanarum: *Poſtrema multitudo ſpadonum a ſenibus in pueros deſinens, coloris oblividi, distortaque*

lineamentorum compage deformis. Cyrillus istis τερατόμορφα πρόσωπα tribuit apud Suidam, in Σπάδων. Istis vero naturae ludibriis, ἀνθρώποις οὐκ ἀνθρώποις, ut appellantur ab Athenaeo, affines sunt fatui, quos iam olim proceres domi alere soliti, sapientibus eo nomine reprehensi. Seneca epist. 50. *Harpasten uxoris meae fatuam scis hereditarium onus in domo mea remansisse. Ipse enim aversissimus ab istis prodigiis sum.* Talis ille Denderis, de quo Cedrenus in rebus Theophili Imperatoris. Beatus Chrysostomus in priorem ad Timotheum paucis verbis omnes istas divitum delicias complexus: Οἱ μὲν, ait, πόρναις διδόασιν· οἱ δὲ παρασίτοις, οἱ δὲ κόλαξιν, οἱ δὲ τέρασι, καὶ μωροῖς καὶ νάνοις· καὶ γὰρ τὰ φύσεως ἁμαρτήματα ταῦτα φέρουσιν εἰς τέρψιν. Vocat τέρατα, quos Augustus *mali ominis.* Et *naturae peccata* illi, quae Augusto *ludibria.* Vide eundem Patrem in eam ad Timotheum, homilia 17.

Cap. 84. *Nisi meditata — de scripto fere*] Vide Dionis lib. 53. initio.

Quamvis non deficeret — facultate] Lego cum Viterb. *non deficeret a subita et ext. fac.*, vel, ut in aliis, *deficeretur.* Memmianus: *non deficeretur ad subita, extemporali.*

Dabatque assidue phonasco operam] Glossarium: Φωνασκὸς, *vocalis:* idem, φωνασκητὴς, *vociferarius:* usus auctorum alius est: nam ipsi artifices vocis *phonasci* vocantur, non *phonascetae.* Φωνασκητὴς tamen ut σωμασκητής. De hac re Persius sat. 1.

Praeconis voce ad populum concionatus est] Tenuerunt deinceps morem principes, ut populum vel per edictum alloquerentur, vel per praeconem sive *cocionem,* ut in Gallieno vocat Trebellius. At in senatu eorum orationes recitabant Quaestores candidati Caesaris.

Cap. 85. *Rescripta Bruto de Catone*] *Rescribere* pro *scribere contra.* Suetonius de illustribus Gram-

mat., Scribonio: *Verrii libris de orthographia rescripsit non sine insectatione studiorum morumque eius.*

Hortationes ad philosophiam] Ad ceteras in omni genere summas Augusti laudes accessit hic cumulus, quod studia sapientiae non neglexit, sed magno studio coluit. Agrippa in libello ad Caium misso, quem recitat Philo, de Augusto loquens: *Φιλοσοφίας οὐκ ἄκροις χείλεσι γευσάμενος, ἀλλ' ἐπὶ πλέον ἑστιαθεὶς καὶ σχεδόν τι καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἑστιώμενος, τὰ μὲν μνήμαις, ὧν ἡ διάνοια προμαθοῦσα τὰ φιλοσοφίας ἀνεπόλει, τὰ δὲ καὶ ταῖς τῶν συνόντων ἀεὶ λογίων συνδιαιτήσεσι.* Et in epistola Caii Norbani ad Ephesiorum magistratus, de eodem sunt haec verba: *Ὁ τοσοῦτος ἡγεμὼν κατὰ φιλοσοφίας οὐδενὸς δεύτερος.*

De vita sua quam tredecim libris exposuit] Non aliter libb. vet. omnes, qua scrîpti, qua editi, cum Suida consentientes: nec scio, unde orta sit illa, quam et Torrentius sequitur corrupta lectio, *XXX libris.* Horum librorum meminit praeter alios Appianus in Illyricis et alibi, vocatque *ὑπομνήματα.*

Poeticam summatim attigit] Sic, *panis summatim fermentatus,* apud Marcellum Empiricum. Glossarium: *Ἀκροθιγῶς, summatim, carptim:* in altero sic: *Summatim, κεφαλαιωδῶς, συλλήβδην:* apud Lucianum, *ἐν κεφαλαίῳ εὐφραίνεσθαι.* B. Basilius *ἐν κεφαλαίῳ* interpretatur *ἀθρόως καὶ ἐν ὀλίγῳ.*

Cuius et argumentum et titulus est Sicilia] Ex his verbis non aliud colligas, quam fuisse id carmen descriptionem Siciliae et eorum, quae habet miraculosa, qualis Aetna est in primis, solemnis omnibus poetis locus. Tamen, ut addubitem, facit Senecae epistola 79.: non enim videtur in eo sermone de hoc poemate Augusti fuisse taciturus.

Quidnam Aiax ageret] Suidas: *Ἔγραψε τραγῳδίαν Αἴαντα.*

In ſpongiam incubuiſſe] Pingentibus et ſcribentibus ſemper erat ad manum ſpongia deletilis. Poeta epigrammatarius ſcribae inſtrumentum recenſens non praetermiſit Anth. 6, 26. p. 578.

Καὶ βυθίην Τρίτωνος ἁλιπλάγκτοιο χαμεύνην
Σπόγγον, ἀκεστορίην πλαζομένης γραφίδος.

Auſonius in praefat. Griphi: *Poeticae ſcabiei quoniam facile contagium eſt, utinam quoque ad te prurigo commigret, ut fuco tuae emendationis adiecto impingas ſpongiam.* Idem Theoni, Epiſt. 7, 53.

Aut cunctis pariter verſibus oblinat
Fulvam lacticolor ſpongia ſepiam.

Inde Graecorum proverbium σπόγγῳ ἰᾶσθαι, *ſpongia curare,* ſive emendare: quod venuſte Auguſtus inflexit, faciens allusionem ad caedem Aiacis.

Cap. 86. *Cuius* μυροβρεχεῖς *— perſequitur*] Maecenas hic eſt exemplum cacozeli: Tiberius mox antiquarii. Ita autem elumbis, fracta et mollis fuit Maecenatis oratio, ut videatur omnes ſuperaſſe κακοζηλίᾳ. Vide Senecam epiſt. 19. et 101. nec non 114. Falluntur autem interpretes, qui verba Suetonii ita accipiunt, quaſi in oratione Maecenatis vocem Graecam μυροβρεχεῖς reprehenderit: nam contra ea voce ipſe Auguſtus more ſuo uſus eſt, ad exprimendum genus dicendi Maecenatis. Solens, inquam, fecit more ſuo Auguſtus, quod Graeco verbo uteretur. Arguunt quotquot fere hodie ſuperſunt ſcriptorum eius fragmenta, in quibus aliquod ſemper verbum Graecum inſertum reperias. Exſtant exempla, ſi quis requirat, infra lib. 3. c. 21. Et plura lib. 5. c. 4. Quintilianus lib. 1. *Auguſtus in epiſtolis ad C. Caeſarem ſcriptis emendat, quod is calidum quam caldum malit: non quia illud non ſit Latinum, ſed quia ſit odioſum, et ut ipſe Graeco verbo ſignificavit,* περίεργον. Exſtat apud A. Gellium pars epiſtolae eiusdem principis ad eundem C. Caeſarem: in qua leges Graece κλιμακτῆρα *annum,* et ἀνδραγαθούντων ὑμῶν καὶ δια-

δεχομένων, *stationem meam.* Possem plura proferre: sed qui attenderit, quae notavi, is neque de hoc Augusti more poterit dubitare, neque de errore eorum, qui vocem μυροβρεχεῖς in Maecenatis oratione ab Augusto putant exagitatam.

Et imitando per iocum irridet] Macrobius lib. 2. Saturn. c. 4. *Augustus, quia Maecenatem suum noverat esse stilo remisso, molli et dissoluto, talem se in epistolis, quas ad eum scribebat, saepius exhibebat: et contra castigationem loquendi, quam alias ille scribendo servabat, in epistola ad Maecenatem familiari, plura in iocos effusus subtexuit. Vale, mel gemmeum Medulliae, ebur ex Hetruria, laser Aretinum, adamas supernas, Tiberinum margaritum, Cilniorum smaragde, iaspis figulorum, berylle Porsennae, carbunculum Italiae, καὶ ἵνα συντέμω πάντα, μάλαγμα moecharum.* Ita lego lepidissimum Augusteae epistolae fragmentum, quod in vulgatis codicibus Macrobii multifariam corruptum editur.

Sed nec Tiberio parcit] Sosipater Charisius lib. 2. *Divus Augustus reprehendens Tiberium Claudium ita loquitur: scribis enim per viam, ἀντὶ τοῦ obiter.*

Quae mirentur potius homines quam intelligant] M. Tullius idem obiicit Philippica 3. *Nonne satius est esse mutum, quam loqui ea, quae nemo intelligat?*

Deinde ludens malum] Fort. *deinde ludens in malum.*

Tuque dubitas, Cimberne Annaeus — sint tibi] Expressimus lectionem, quam magno consensu servant libb. vett. et scripti et editi. Cimber hic ille est Rhetor antiquarius, in quem lusit Virgilius epigrammate eo, quod hodieque exstat in Catalectis et apud Quintilianum. *Anneius* is vel *Annaeus*, non *Annius*, habuit nomen, si fides libris antiquis: nam quod *Tullius* nominatur idem a doctissimis viris, auctoritate caret, nisi fallimur: nemo enim veterum sic eum vocat: et sane

longe diverſus ab iſto Rhetore dictis factisque barbaro, fuit Tullius, quem coniuratorum in Caeſarem unum fuiſſe, conſtat. *Veranius Flaccus* iſte mihi eſt incognitus. Veranium quendam laudant ſaepe Feſtus, Macrobius, alii, in explicatione verborum antiquorum: illi non male conveniat, quod hic de eo Auguſtus innuit, antiquarium et obſoletorum verborum amore ineptum in loquendo ſcribendove fuiſſe: ſed illi Veranio an fuerit cognomen Flacco, neſcio. Beroaldus, qui *Verrius Flaccus* emendat, etſi non ineptis rationibus movetur, tamen, quod ei obiiciatur, non deeſt, ut erudite obſervatum eſt a Torrentio. Nam ſatis liquet, eum, qui hic cum Cimbro nominatur ab Auguſto, ipſi fuiſſe *ἀπὸ θυμοῦ*, ingratumque atque adeo exoſum eius dicendi genus: ut parum ſit probabile, illius opera, quicunque tandem fuerit is, uſurum Auguſtum in liberis ſuis erudiendis. Non ergo *Verrius Flaccus* eſt, quem ille princeps praeceptorem ſuis nepotibus elegit, teſte Suetonio. Putem, haud temere affirmari poſſe, hunc eſſe *Granium Flaccum*, qui de iure Papyriano ſcripſerat: cuius auctoris et in Pandecte veterum Iurisconſultorum fit mentio, et apud Arnobium lib. 3.: nam et in horum libris pro *Granius* alii codices praeferunt *Uranius*, aut *Veranius:* quod teſtatur et Iacobus Cuiacius. Lepidiſſime vero Auguſtus irridet Antonium, deliberare eum dicens, utrum debeat ad imitandum ſibi proponere Cimbrum Anniumve, an Aſiaticos oratores: quum et horum et illorum diverſo genere vitioſa ſit *ἡ ἰδέα τοῦ λόγου*: quare neutrum horum in deliberationem venire debuit: nunquam enim homo *φρενήρης* et ſuae ſpontis de electione alterius e duobus malis deliberat, niſi incumbat neceſſitas, et urgeat vis maior: quod hic dici nequit. Videtur autem Antonius utrumque malum habuiſſe: nam et voces amavit ab uſu communi tum alienas, ut *adivi*, *piiſſimus:* et totius orationis eius idea et character erat Aſiaticus *καὶ κομπώδης*. Vere Plutarchus et

eleganter de eo: Ἐχρῆτο δὲ τῷ καλουμένῳ μὲν Ἀσιανῷ ζήλῳ τῶν λόγων ἀνθοῦντι μάλιστα κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον, ἔχοντι δὲ πολλὴν ὁμοιότητα πρὸς τὸν βίον αὐτοῦ, κομπώδη καὶ Φρυαγματίαν ὄντα, καὶ κενοῦ γαυριάματος καὶ Φιλοτιμίας ἀνωμάλου μεστόν. Omnino uti vixit, ita dixit.

Et quad. epiſt. Agripp. — ingenium collaudans] Haec eſt Agrippina, M. Vipſanii Agrippae et Iuliae filia, Auguſti neptis. Huius Agrippinae ex Caeſare Germanico filia fuit altera Agrippina, Claudii uxor, Auguſti vero proneptis, non neptis. Quare fallitur vir doctus, qui locum hunc Suetonii ex epiſtola Auguſti de illa Agrippina interpretatur, quae hiſtoriam ſcripſerat, cuius meminit Plinius lib. 7. Nam iſta, ut oſtendit Plinius, mater Neronis fuit, uxor Claudii: proneptis igitur Auguſti, non, ut Suetonius ait, neptis.

Cap. 87. *Litterae ipſius autographae*] Quae per ea tempora in eruditorum manibus adhuc verſabantur. Quintilianus lib. 1. c. 7. *Here nunc e littera terminamus: at in veterum comicorum adhuc libris invenio, Heri ad me venit. Quod idem in epiſtolis Auguſti, quas ſua manu ſcripſit aut emendavit, deprehenditur.*

Contenti ſimus hoc Catone] Qui ſaeculum ſuum vituperabant, dicere ſoliti, *Iam nullus Cato.* Nam Cato non hominis nomen, ſed ipſius virtutis eſſe, propter eius viri praeſtantiam, videbatur. Valerius Maximus lib. 2. in elogio de Catone: *Omnibus numeris perfecta viri virtus. Quae quidem effecit, ut quisquis ſanctum et egregium civem ſignificare velit, ſub nomine Catonis definiat.* Seneca: *Omne tempus Clodios, non omne Catones feret.* Caſſiodorus: *Fuit quidem noſtrorum temporum Cato, qui abſtinendo vitiis, alios formaret exemplis.* Notum illud: *Tertius e caelo cecidit Cato.* Auguſtus vero, qui tales voces non nimis libenter audiebat, quando aliquos non

ſapientiſſimos et quorum mores non probatiſſimi, vel in ſenatum legebat, vel ſenatui aut tribubus commendabat, dicere ſolebat, *Contenti ſimus hoc Catone.* Idem dictum, poſtea ab eo in epiſtolis ad alia quoque translatum, coeptum uſurpari, quoties, ut ait Suetonius, hortari voluit *ferenda eſſe praeſentia qualiacunque ſint.* Eadem ſententia proverbii Graeci: *Ἂν μὴ παρῇ κρέα, τῷ ταρίχῳ στερκτέον*; et illius, — *Ἀγαθὴ καὶ μᾶζα μετ' ἄρτον.* Romani dicebant: *Quomodo quisque poteſt.* Seneca epiſt. 50.

Velocius quam aſparagi coquuntur] Simile illi, *εἶδεν ἀφύη τὸ πῦρ.* Pro *velocius* libri habent *celerius.*

Et pro ſtulto bateolum] Legitur in multis libris, atque in his in Turonenſi, per *c, baceolum*; tum putarem, eam vocem eſſe omnino e Graeca *βάκηλος* fictam paullo licentius. Scio, Criticos quosdam Graecos non pati, ut ita ea dictio accipiatur: eſſe enim *τὸν ἀνδρόγυνον* et *impudicum.* Sed ego illis potius asſentior, qui utramque ſignificationem ei tribuunt. Heſychius: *Βάκηλος, ὁ μέγας καὶ ἀνόητος.* Ita accepit Oenomaus in vituperatione oraculorum: *Εἶτ' ἐγὼ ἀκούσας ὁ βάκηλος, καὶ αὐτὸς ἀπὸ τοῦ Ἡρακλέος ἐφυσήθην*: ita etiam Teles antiquus ſcriptor in libro de exilio: *Ἀλλὰ εἰ μήτι δυσχερὲς αὐτοῖς εἴη, εἰ ὠδυνῶντο ἐπὶ τούτῳ, οὐκ ἂν ἦσαν βάκηλοι*; Verum non eſt reiicienda lectio plurium exemplarium, *bateolum.* In ore infantium frequens vocula eſt *ba* vel *bat* aut *bad.* Inde multae voces fictae per *ὀνοματοποιΐαν*, partim ad exprimendam infantiam, partim ad alia vitia denotanda pueritiae affinia. Huius generis ſunt apud Graecos, *βάζειν*, *βαβάζειν* et *βάβαξ ὁ φλύαρος*, ut exponunt veteres Grammatici: item *βαμβαίνειν*, et *Bambalio* apud Ciceronem: *βάττος*, unde *βαττολογία* et *βατταρίζειν*, ut placet doctioribus Grammaticis: non a Batto, ſicut ſomniant poetae: item *βάταλος* et *βατὰς*, quae vocabula de homine diſſoluto et remiſſo primum, deinde etiam voluptuoſo dicta ſunt. Inde er-

go vox Augufti *bateolus* vel a *βάταλος* licentius, ut a principe deducta: vel nata in caelo Romano, aut ab ipfo Augufto conficta per *μίμησιν*, vel ab aliquo veteri comico: nam et Naevius ab eadem origine *buttubata* pro nugatoriis pofuit. Vide Feftum. Et aetate Senecae notae fatuitatis homo fuit, quem *Babam* nuncuparunt, cuius ipfe non femel meminit. Athenis *βαβὼ* muliercula quaedam dicta. Βάβης vero fervi nomen apud Pollucem et in Graecorum epigrammatis. Syri infantes atque etiam adolefcentes *βάβια* dixerunt: et deam *Babiam*, quae pueritiae credebatur praeeffe, ut fcriptum eft apud Photium. Ceterum *bateolus* dictum ut *foriolus*. Utraque vox de infantibus prope ufurpatur. Sunt et in lingua vernacula noftra fimiliter *ὀνοματοπεποιημέναι* voces, *badin*, *babouin*, *baveur*, *bavard*, aliaeque.

Pro pullo pulleiaceum] In vetuftis membr. reperi lectionem, quam et Turnebus annotavit, *apud pullum pulleiaceum;* alii libb. *pro pullum pulleiaceum:* et ita fere pr. edit. Sunt, qui corrigant *pro puleio puleiaceum:* et pulcium quidem effe *βλήχωνα* idem ac *pulegium*, vel ex Gloffario fcimus. Mihi non probatur, ut contra omnium libb. confenfum in prima fyllaba quidquam mutetur. Puto autem, fcripfiffe Suetonium, *ac pro pullum pulleiaceum:* quod *τεχνικῶς*, ut loquuntur, enuntiatum effe, qui non videbant, ex *ac pro* fecerunt *apud*. Quid autem intellexerit ifta voce Auguftus, incertum facit latiffima vocis *pullus* fignificatio: nam et inter colores *τὸ φαιὸν* pullum nominamus, et in plantis *τὴν παραφυάδα*, et in humano genere *τὸ παιδίον*, et in avitio *τὸ ὀρνίθιον*, et in ceteris omne genus animantibus *pullos* dicimus recentes partus. An igitur pullum gallinaceum intelligi voluit Auguftus, quum lafcivia quadam ingenii *pulleiaceum* diceret? an potius coloris pulli veftimentum *pulleiaceum* appellavit, formato ad fimilitudinem aliorum colorum nomine? Is enim *τύπος* in re colorum frequens eft: violaceus, minia-

ceus, hederaceus, herbaceus, galbaneus, ferrugineus, luteus, cereus, multa alia. Confirmat hanc sententiam et ratio: nam *pulleiaceum* ita dixit Augustus vestimentum pulli coloris, ut *helvaceum* veteres ornamentum coloris helvi. Festus.

Pro cerrito vacerrosum] MSS. *territo*. Male. In voce *vacerrosus* nihil Augusti praeter τύπον: nam alii *vacerram* dicebant. Livius poeta antiquus, *vecors et malefice vacerra.*

Et betissare pro languere — lachanissare dicitur] Ita scripsimus haec verba, non, ut in vulgatis libb., *betizare* et *lachanizare*. Isidorus: *A Graecis duas litteras mutuavit Latinitas y et z, propter nomina Graeca: et hae apud Romanos usque ad Augusti tempus non scribebantur: sed pro z ss ponebant, ut hilarissat: pro y vero i scribebant.* Priscianus: *Saepe pro z litteram s solemus geminatam ponere, ut patrisso,* pro πατρίζω, *pitisso,* pro πιτίζω, *massa,* pro μάζα. Sic etiam *malacisso,* pro μαλακίζω, apud Plautum et Cassiodorum de orthographia: et *tablissare* apud Diomedem e semigraeco ταβλίζειν. Porro vertisse Augustum Graecum λαχανίζειν, *betissare*, non mirum: nam λάχανον Atticis beta est. Legitur in veteri Glossario: *vacillant,* λεχανίζουσι, βαμβαίνουσι, perperam: lego λαχανίζουσι, βαμβαίνουσι.

Item simus pro sumus: et domos — pro domus] Marius Victorinus de orthographia lib. I. *Divus Augustus genitivo casu huius domos meae, per o, non, ut nos, per u, litteras scripsit. Messala, Brutus, Agrippa, pro sumus, simus.* Mirari soleo, Priscianum, Velium Longum, Cassiodorum, aliosque artigraphos haec praetermisisse.

Non dividit verba] Crassus error omnes paene libb. invasit, in quibus scriptum est *dividere:* nimis ἀτόπως.

Ibidem statim subiicit circumducitque] Circumductio haec, cuius hodieque usum retinemus, in scri-

bendis ſaltem verſibus, ſpeciem maiusculae litterae L praebet. Servius ad tertiam Aeneidem: *Hi verſus circumducti inventi dicuntur, et extra paginam in mundo;* et ita alibi. Monendi hic obiter antiquarii noſtri, erroris ſui, qui, quum in nummis hanc notam reperiſſent, nimis inepte illam ſunt interpretati: putarunt, eſſe litteram Latinam pro Graeca Λ: deinde, Λυκάβαντα ea littera notari divinarunt: quorum alterum ἀπίθανον, alterum nimis abſurdum. Scilicet in nummis poeticae voces (qualem eſſe hanc vel Artemidori teſtimonio ſcimus) ab uſu communi remotiſſimae ſculpi ſolitae: ac ne ſculpi quidem, ſed notari litterula una: quod nunquam fiebat, niſi in notiſſimis vocibus et ad coniiciendum facillimis. Putamus igitur, notam illam in nummis non litteram eſſe, ſed circumductionem tantum quandam, cuius uſus, quoties ambitus non capiebat omnes litteras. Nam in omnibus, quos vidimus, nummis, in medio ſculptus is character pleno margine prorſus in modum eius circumductionis, de qua hic Suetonius loquitur. Tales nummi ſunt hi: ΚΑΙΣΑΡ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΤΡΙΩΝ ΑΝΔΡΩΝ LΔ, hoc eſt, τῷ τετάρτῳ, ſupple ἔτει· item: ΑΥΤ. ΚΑΙΣΑΡ ΣΕΒΑΣΤΟΣ ΑΡΧΙΕΡ. ΜΕΓ. Ο ΥΠΑΤΟΣ ΔΗ. ΕΞ. LΙΖ. id eſt: Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Ἀρχιερεὺς μέγας ὁ ὕπατος δημαρχικῆς ἐξουσίας τῷ ἑβδόμῳ καὶ δεκάτῳ, nempe ἔτει. Ita autem in multis nummis Graecis Ο ΥΠΑΤΟΣ vel cum adiectione numeri, vel ſine adiectione reperitur. Ac videtur, quando numerus non eſt adiectus, intelligi, proconſulare imperium, quod in Auguſtis erat perpetuum. De nota ſuperiore legant ſtudioſi, quae disſerit Ioſephus Scaliger in libris de emendatione temporum.

Cap. 88. *Orthograph. non adeo cuſtodiit*] Placuit haec ſecuritas olim viris magnis. Porphyrius de Plotino ſcribit, nihil penſi eum habuiſſe, ut nitide aut eleganter ſcriberet: diviſionem ſyllabarum neglexiſſe: orthographiae regulas parum curaſſe: ad ſolam denique

mentem animum attendisse. "Εγραφε δὲ οὔτε εἰς κάλλος ἀποτυπούμενος τὰ γράμματα, οὔτε εὐσήμως τὰς συλλαβὰς διαιρῶν, οὐδὲ τῆς ὀρθογραφίας φροντίζων, ἀλλὰ μόνου τοῦ νοῦ ἐχόμενος.

Cuius manu ixi pro ipsi — animadverterat] Severe quidem Augustus: sed tamen quid isti in mentem venerat, ut *x* pro *ps* scriberet? An fuit insanus novitatis amor? nam ad Augusti fere tempora ignorata *x* littera fuit, si fides Isidoro: quod etsi merito suspectum, tamen inter legitimas litteras Romanas a plerisque tum non habitam, certum est. Varro: *Litterarum partim sunt et dicuntur, ut A et B; partim dicuntur et non sunt, ut H et X; partim sunt neque dicuntur, ut Φ, Ψ.* Ideo, ut Victorinus ait, *Nigidius in suis libris ea littera non est usus, antiquitatem sequens.* Et Augustus, ut hinc colligimus, eam gravatus est, praesertim tam alieno loco positam. Reperio et *sc* pro *x* in quibusdam dictionibus, ut apud Marcellum Empiricum, *ascella* pro *axilla*, c. 18. In veteribus monimentis mirum, quam saepe aut ex fabrili imperitia, aut prava vulgi consuetudine et scribendi et pronuntiandi, litterae huius sonus asperior sit factus adiectione sibili. Scribunt enim *dixserit, proxsimus, uxsor, exsigatur.* Simile est in antiquis libris *funcxerit* et id genus.

Quoties autem per notas scribit] Ita membranae, non, ut male vulgatum ante, *per notam.* Dio: Ἐπέστελλε δὲ καὶ ἐκείνοις, καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς πάνυ φίλοις, ὁπότε τι δέοιτο δι' ἀποῤῥήτων σφίσι δηλῶσαι, τὸ δεύτερον ἀεὶ στοιχεῖον τοῦ τῷ ῥήματι προσήκοντος ἀντ' ἐκείνου ἀντεγγράφων.

Pro z autem duplex aa] Male omnes libb. *pro x.* Res ipsa arguit, ultimam litteram intelligi: et ita recte scriptum in illa insipida et insulsa epistola, quam εὐήθως plane Isidorus, ut Augusti ad Caium profert lib. 1. c. 24.

Cap. 89. *Magistro dic. — Apollod. Pergameno*] Quintilianus lib. 3. *Apollodorus Pergamenus praece-*

ptor Apolloniae Caesaris Augusti fuit. Plura de hoc Strabo.

Eruditione varia repletus Sphaeri] Hoc est, Φιλολογίαν καὶ πολυμάθειαν ἀσκήσας, doctore Sphaero. Hoc vult Tranquillus, quod pauci observarunt, Augustum in eloquentia Graeca usum praeceptore Apollodoro, in philologia Sphaero, in philosophia Areo et filiis eius. Appello Φιλολογίαν historiae et rerum antiquarum cognitionem litterasque humaniores; quas qui tenent, eruditi proprie vocantur, ut docet M. Tullius. Inde Suetonio Φιλολογία *eruditio varia* nuncupatur, ut hic, vel ἁπλῶς *eruditio.* Lib. 4. *E disciplinis liberalibus minimum eruditioni, eloquentiae plurimum attendit.* Sphaerum hunc eumpse esse, quem Dio Octavii libertum et paedagogum nominat, quemque ab eo publico funere elatum notat lib. 48., non dubitandum.

Arei philosophi filiorumq. — contubernium iniit] In quibusdam libb. *contubernio* sine voce *iniit,* quam nec codd. Lislaei, Pithoei et Ursini agnoscunt. Exstat tamen in Viterb. et plerisque aliis: sed insolens merito videatur genus loquendi, *contubernium alicuius inire,* pro, adsciscere in suum contubernium, vel contubernio suo admovere; nam ita potius dicendum erat, ut lib. 3. c. 14. *Thrasyllum ut sapientiae professorem contubernio admoverat.* Augusti et Arei amicitiam et συμβίωσιν celebrant plurimi scriptores, Strabo, Seneca, Plutarchus, Dio, Themistius et Iulianus, quum in Caesaribus, tum in epistola ad Alexandrinos.

Si quid res exigeret] Ut quum Alexandriae Graecam orationem habuit, cuius Dio meminit lib. 51.

Eaque ad verbum excerpta aut ad domesticos] Haec fuit olim consuetudo virorum magnorum, qui in rebus agendis ea exercebant, quae prius in umbra et otio legerant et didicerant. Polybius Romae Demetrium Seleuci F. fugam ex urbe meditantem, atque in ipso rei articulo cessantem increpiturus, mittit illi pittacium, in

quo ad verbum hae gnomae erant descriptae, nihil amplius:

Οἱ δρῶν τὰ τοῦ μέλλοντος οἴχεται φέρων
Εἰς ὃ φέρει νύξ· τοῖς δὲ τολμῶσι τὶ πλέον.

Τόλμα τι, κινδύνευ', ἀποτύγχανε
Ἐπίτυχε, πάντα μᾶλλον ἢ σαυτὸν πρόου.

Νῆφε καὶ μέμνησ' ἀπιστεῖν· ἄρθρα ταῦτα τῶν φρενῶν.

Prorsus ad hoc exemplum erant Augusti libelli. At eruditissimus ille vir, qui fragmenta Polybii edidit, versus hos esse, non videtur attendisse: qui etiam in eo peccat vehementer, quod πιττάκιον germanissimam vocem Polybii, ter in πινάκιον vertit: nam huiusmodi tabellas, qualis haec Polybii, et Augusti, quas Tranquillus commemorat, Graeci πιττάκια vocant: estque ea vox non infrequens in libris prudentum, et aliorum scriptorum Graecorum ac Latinorum. Petronius Arbiter c. 34. *Statim allatae sunt amphorae vitreae diligenter gypsatae: quorum in cervicibus pittacia erant affixa cum hoc titulo:* FALERNUM OPIMIANUM ANNORUM CENTUM. Pittaciis, de quibus loquitur Polybius, similes erant illae, e philyra tabellae, quarum in voce Μάρκελλος Suidas meminit.

C. Metelli de prole augenda] Praeter A. Gellium, Florus, in epitome Livii, lib. 59. *C. Metellus censor censuit, ut ducere uxores omnes omnino cogerentur liberorum creandorum caussa. Exstat oratio eius, quam Augustus Caesar, quum de maritandis ordinibus ageret, velut eo tempore scriptam, in senatu recitavit.* Fuit censor a. U. C. DCXXIII.

Rutilii de modo aedificiorum] De Rutilio nihil ad ea, quae diligenter annotarunt Iacobus Cuiacius in 2. Observatt. et Torrentius, possumus addere: nam omnino quod certum sit, eruere nihil queas. Solitas vero etiam de huiusmodi rebus haberi ad populum conciones, indicat locus Frontini de aquaeductibus, sect. 76. *Ac de*

vitiis eiusmodi, inquit, *nec plura nec meliora dici possunt, quam a Caelio Rufo dicta sunt in ea concione, cui titulus est de aquis.* Videntur et Catonis Censorii pleraeque orationes, quarum praeter indices nihil fere superest, non dissimilis argumenti fuisse. Porro legis huius de modis aedificiorum necessitatem, nemo melius exprimit Aristide, Sophista, oratione *εἰς* Ῥώμην, cuius verba libet apponere: Καὶ *ὥσπερ τις ἀνὴρ πολὺ νικῶν τοὺς ἄλλους μεγέθει τε καὶ ῥώμῃ, οὐκ ἀγαπᾷ μὴ καὶ ἄλλους ὑπὲρ αὐτῶν ἀράμενος φέρειν· ὧδε καὶ ἥδε ἐπὶ τοσαύτης τῆς γῆς ᾠκισμένη οὐκ ἀγαπᾷ, ἀλλ' ἑτέρας ἰσομετρήτους ὑπὲρ αὐτὴν ἀραμένη, φέρει ἄλλας ἐπ' ἄλλαις· ὡς ἄρα ἐπώνυμον αὐτῇ τ' οὔνομα, καὶ οὐδὲν ἀλλ' ἢ ῥώμη τὰ τῇδε· ὥστ' εἴ τις αὐτὴν ἐθελήσειε καθαρῶς ἀναπτύξαι, καὶ τὰς νῦν μετεώρους πόλεις ἐπὶ γῆς ἐρείσας θεῖναι ἄλλην παρ' ἄλλην, ὅσον νῦν Ἰταλίας διάλοιπόν ἐστιν, ἀναπληρωθῆναι τοῦτο πᾶν ἂν μὴ δοκεῖ, καὶ γενέσθαι πόλις συνεχὴς μία ἐπὶ τὸν Ἰόνιον τείνουσα.* Quae verba propter summam elegantiam verterem Latine, nisi id doctissimus vir Guilielmus Canterus, cui vitam ille auctor debet, iam fecisset pari fide atque elegantia: eius interpretationem tironum caussa subiicere non pigebit: *Sicut vir aliquis, qui ceteris magnitudine ac robore multum praestet, alios quoque in se sublatos ferre gaudeat: eodem modo et haec, quum tantum terrae spatium contineat, non tamen quiescit, antequam et alias aequales sibi super impositas urbes, alteram super alteram ferat, ut eius fert nominis ratio: totumque, quod hic videmus, robur est. Quocirca si quis eam diligenter vellet evolvere: et quae nunc in sublimi sunt urbes, humi iuxta se invicem deponere, existimarem fore, ut omnis Italiae reliqua pars compleretur, atque una urbs ad Ionium usque mare continua protenderetur.*

Sed orationes et dialogos] Orationes recitari quibusdam olim non probatum, ut docet Plinius epist. 17.

lib. 7. Poematum potius et historiarum solebant τὰς ἀναγνώσεις ποιεῖσθαι, quemadmadum Athenaeus alicubi loquitur: ideo auctor Φιληκοΐαν Augusti notandum duxit: qui etiam orationum et dialogorum recitationibus interesset.

Nisi et serio et a praestantissimo offendebatur] Norat hunc animum Caesaris Ovidius, quum caneret, ex Ponto 1, 28.

Denique Caesareo, quod non desiderat ipse,
Non caret e nostris ullus honore liber.

Idem poeta alibi factum suum defendit, quasi excusatione opus esset, quod toties Augusti laudes attingeret:

Ipse pater patriae (quid enim civilius illo?)
Sustinet in nostro carmine saepe legi,
Nec prohibere potest: quia res est publica Caesar,
Et de communi pars quoque nostra bono est.
Iuppiter ingeniis praebet sua numina vatum,
Seque celebrari quolibet ore sinit.

Quare haec dicat poeta, nemo satis intelligit, qui horum Suetonii verborum non sit memor: potest eodem referri et illud Horatii in epist. ad Augustum:

— — — — — *Sed neque parvum*
Carmen maiestas recipit tua, nec meus audet
Rem tentare pudor, quam vires ferre recusent.

Nomen suum commissionibus obsolesieri] *Commissiones* sunt, quas Graeci dicunt δείξεις, ἐπιδείξεις vel ἀγῶνας. Tertullianus adversus Gnosticos: *Ita ab aevo dignissimum creditum est studiorum experimentum, committere artes, corporum et vocum praestantiam expendere, praemio indice, spectaculo iudice, sententia voluptate.* Iuvenalis 1. Sat. 162.

Securus licet Aeneam Rutilumque ferocem
Committas.

Auctor antiquus, qui scripsit vitam eius poetae, qui fortasse Suetonius ipse est: *Et tamen diu ne modico quidem auditorio quidquam committere est ausus: mox*

magna frequentia magnoque successu bis ac ter auditus est. Committebant autem vel in loco privato, hoc est, in auditorio: lib. 5. c. 41. *Quum primum frequenti auditorio commisisset, aegre perlegit.* Vel in loco publico, puta odeo, theatro, amphitheatro, basilicarum aliqua, vel Atrio libertatis, et similibus locis. De his commissionibus loquitur Tranquillus, maxime de iis, quae in theatro vel amphitheatro: nam hae sunt, quae pertinuerunt ad curam Praetoris, qui ludis praeerat. Observandum est, *commissiones* opponi a Suetonio seriis scriptis. Sic prorsus in Plinii Panegyr. c. 54. commissionibus *seria carmina* opponuntur. Locum vide: est enim isti par et geminus. Nam qui legunt apud Plinium *commessationibus*, falli eos, nullus dubito.

Cap. 90. *Circa religiones talem accepimus*] Religio Latinis dicitur et θρησκεία, sive pietas, et δεισιδαιμονία, sive meticulosa observatio eorum, quae a diis praedici videbantur. De Augusti pietate erga deos indicavit supra, quum de eius pontificatu scriberet: nunc de eiusdem δεισιδαιμονία sive superstitione agit.

Ut semper et ubique pellem — circumferret] Magicae huius vanitatis et persuasionis ineptae, quae olim mentes omnium tenuit, testes praeter Plinium et Spartianum in Severo, Plutarchus Symposiac. lib. 5. problemat. 9., ubi eadem vis inesse et ficis traditur. Geoponicorum auctor lib. 1. c. de grandine, et in simillimo argumento Palladius lib. 1. c. 35.

Cap. 91. *Somnia neque sua — de se negligebat*] Οὐκ ἀπεγίγνωσκε. Hippocrates de se, οὐκ ἀπογιγνώσκω τὰ ὀνείρατα: sed ille de suis loquitur; Augustus etiam aliena de se curabat. Sic olim solitum fieri ab hominibus superstitiosis: non enim tantum ad sua somnia attendebant, sed etiam aliena de se. Ex ea superstitione ortus mos, ut, qui de re publica aliquid somniassent, id susque deque non haberent, sed notum omnibus facerent, vel praeconis voce, vel proposito pittacio, quo

id contineretur. Artemidorus lib. 1. c. 2. Ἀλλὰ φησιν ὅτι ἤδη τινὲς ἰδιῶται καὶ πένητες εἶδον ὀνείρους δημοσίους, οὓς προκηρύξαντες, ἢ γράψαντες καὶ προθέντες ἐπιστεύθησαν, τῷ τὰς ἀποβάσεις ἐοικέναι τοῖς ὀνείροις. Meminit et Apollonius in admirandis hiſtoriis eius moris, niſi fallit memoria.

Amici ſomnio monitus] Satis ad librum primum eorum retudimus audaciam, qui hoc loco invitis omnibus libris *medici* pro *amici* παρεδιόρθωσαν. Appianus Ἐμφυλ. lib. 4. ex ipſis Auguſti commentariis de vita ſua, obſcurius narrat: quare ex aliis hiſtoricis lux facienda.

Et formidoloſiſſima] Ἀλλόκοτα καὶ δεινὰ, et, ut vocat Hippocrates, ἀλλόμορφα: ea ſunt ſomnia naturalia quidem; ſed quae exhibeant rerum ſpecies falſas et οὐκ οὔσας, ac proinde terribiles.

Tintinnabulis faſtigium eius redimivit] Dio ſimpliciter κώδωνα αὐτῷ περιῆψε, nempe Iovi Capitolino. Sed puto, legendum κώδωνας: nempe oculis ſubiiciunt veteres nummi, qui hodieque exſtant et a doctis viris ſunt expreſſi.

Quod ea fere ianuis dependebant] In aedibus magnatum amplis et ſpatioſis uſus tintinnabulorum fuit. Dio ait, illis uſos τοὺς τὰς συνοικίας νύκτωρ φυλάσσοντας, hoc eſt, cuſtodes inſularum et vaſtarum aedium, quas habuere Romani proceres. Gloſſarium: *inſula*, νῆσος συνοικία: ſed et ad alia utebantur. Lucianus de mercede conductis indicat, ita familiae ſignum dari ſolitum ad evigilandum: Ἕωθέν τε ὑπὸ κώδωνι ἐξαναστὰς ἀποσεισάμενος τοῦ ὕπνου τὸ ἥδιστον συμπεριθεὶς ἄνω καὶ κάτω. Ibidem aliquanto poſt: Ἔτι αὐτοῦ ταῦτα διαλογιζομένου, ὁ κώδων ἤχησε, καὶ χρὴ τῶν ὁμοίων ἔχεσθαι καὶ περινοστεῖν. De hoc ſigno vel tuba, qua etiam utebantur, Seneca epiſt. 95. *Transeo piſtorum turbam, transeo miniſtratorum, per quos ſigno dato ad inferendam coenam discurritur.* Idem de brevitate vitae:

Quanta celeritate signo dato glabri ad ministeria decurrunt?

Ex nocturno viso etiam stipem — emendicabat] Dio notat lib. 51. extremò. Cave confundas cum ea stipe, quam strenae nomine solitam eidem conferri ante dictum.

Cavam manum asses porrigentibus praebens] Gestu plane et more mendicorum: ita enim oportuit ad exorandam Nemesin. Eam deam formidabant, ut comitem perpetuam rerum laetarum ὑπερόγκων: quare ut eius tela effugerent, ipsi sibi propriae felicitatis quasi cumulum diruebant. Multa Plutarchus de hac veterum opinione philosophatur, et in Camillo, et in Aemilio Paulo, et in Apophthegmatt. et alibi. Propterea quae supra modum laeta erant, ea rerum tristissimarum mentione temperabant. Sic triumphantibus a tergo adstabat in eodem curru servus publicus, qui coronam illam auream immensi ponderis et amplitudinis sustinebat, et simul attendere triumphantem ad ultimi supplicii instrumenta currui appensa iubebat. Illa erant tintinnabulum et flagellum. Ἐνδεικτικὰ, inquit Zonaras, τοῦ καὶ δυςτυχῆσαι αὐτὸν δύνασθαι, ὥςτε καὶ αἰκισθῆναι, ἢ καὶ δικαιωθῆναι θανεῖν. Id, quod Horatio illi, qui Curiatios occidit, evenit. Et fortasse dedit is casus originem isti consuetudini. Tangit hunc morem et Tertullianus, Apologetici c. 33. Nota sunt, quae de Epaminonda victore narrantur non solum ab historicis: verum etiam ab Isidoro Pelusiota epist. 74. Non alia ratio est, cur Augustus Urbis et Orbis dominus mendici personam semel in anno assumeret. Sic enim θεῶν νέμεσιν et, ut loquuntur veteres, deûm invidiam se evitaturum sperabat. Ideo notat Suetonius de cava manu. Ita manum componere proprium est stipem emendicantium: quo verbo etiam Suetonius utitur: item Dio, ὡς καὶ προςαιτῶν. Balsamo in Photii Nomocanonem: Τοῦ αἰτοῦντος καὶ λαμβάνοντος ἐγγὺς ἵσταται ὁ Χριστὸς, συγκοιλαίνων τοῦ-

τῷ τὴν χεῖρα. Hominibus liberis et honeſtis cavare manum etiam, quum aliquid acciperent, probro vertebatur. Eucrates vetus comicus in Antilaide loquens de Laide anu et omnibus ſpreta:

Οὕτω δὲ τιθασσὸς γεγόν', ὥςτ', ὦ φίλτατε,
Τ' ἀργύριον ἐκ τῆς χειρὸς ἤδη λαμβάνει.

Sententiam pluribus ibi declaravimus. Ammianus Marcell. lib. 16. c. 5. *Inductis quadam ſolemnitate Agentibus in rebus in conſiſtorium, ut aurum acciperent, inter alios quidam ex eorum conſortio, non, ut moris eſt, expanſa chlamyde, ſed utraque manu cavata ſuscepit; et Imperator, Rapere, inquit, non accipere ſciunt Agentes in rebus.* Hinc eſt, quod Rufini, praefecti praetorio Orientis ſub Honorio, manus poſt eius caedem per novam Romam, ita formata ludibrii cauſſa, eſt circumlata. Hiſtoria exſtat apud Hieronymum et Zoſimum: ſed, quod diximus de cavata manu, unus exprimit Claudianus in eius caede, 2. in Ruf. 436.

Dextera quin etiam ludo conceſſa vagatur
Aera petens, poenasque animi perſolvit avari
Terribili lucro, vivosque imitata retentus
Cogitur adductis digitos inflectere nervis.

Elegantiſſime poeta *cavam manum,* quam Graeci κυλλὴν χεῖρα vocant, circumloquitur. Simul oſtendit, avaro et αἰσχροκερδεῖ ſolitam obiici cavam manum: quod Graeci dicere ſolent ὑπέχειν τὴν χεῖρα τῷ λήμματι. Libanius Progymnaſmate contra proditorem: Πρατὴρ ὑπέμεινας γενέσθαι τῶν τιμιωτάτων, ὑπέσχες τὴν χεῖρα τῷ λήμματι: et de avaritia Athenienſium exſtat proverbiale dictum Graecorum: Τὴν χεῖρ' ὑπίσχει καὶ ἀποθνήσκων Ἀττικός: *Athenienſis vel moriens cavat manum.* Seneca Naturalium lib. 4. *In tanto avaritiae certamine nunquam ſuppoſitam manum lucro.* Vide Suetonium in Veſpaſiano, c. 23. Explicavimus pluribus cauſſam huius mendicationis Auguſti cava manu factae: qua non intellecta vix eſt, ut quisquam facile in animum inducat, rem

factam fuiffe; quum tamen Suetonius hoc narret ut certum et indubitatum. Neque videtur aliam ob cauffam Dio fic hanc hiftoriam narraffe quafi fide caffam, quam quod cauffam eius facti ignoraret, mutatis, ut fit tractu temporis, moribus.

Cap. 92. *In compluv. deor. penatium transtulit*] Penatium et larium fedes in privatis aedibus non una: colebantur maxime in foco. Plautus Aulul. 2, 8, 16. *Haec imponentur in foco noftro lari.* Valerius Maximus lib. 2. *Valefius aquam calidam iis a foco petens, genibus nixus lares familiares, ut puerorum periculum in ipfius caput transferrent, oravit.* Item in cubiculo. Suetonius Domitiano, c. 17. *Puer, qui curae larium cubiculi ex confuetudine asfiftens, adfuit caedi.* Saepe in aliqua parte atrii: puto in compluvio (quod videtur idem effe atque impluvium apud Vitruvium lib. 6. c. 4.) ut hic: vel in porticu compluvio adiuncta. Petronius c. 29. *Notavi etiam in porticu gregem curforum cum magiftro fe exercentem. Praeterea grande armarium in angulo vidi, in cuius aedicula erant lares argentei pofiti.* Locus Fefti de Iovis Hercei ara, quem huc interpretes afferunt, nihil ad rem facit: neque item, quae de eadem ara notat Athenaeus lib. 5.

Obfervabat et dies quosdam] Intellige de diebus, quos peculiari fuperftitione obfervavit Auguftus: nam alioquin commune hoc illi cum ceteris fuit, τὸ αἰσιοῦσθαι τὰς ἡμέρας, et in omni re maioris momenti inchoanda diem cavere atrum, eligere album et fauftum. Exemplum notatum Appiano lib. 5. fuper die, qua claffem folvit contra Sex. Pompeium.

Ne aut poftridie nund. quoquam proficifceretur] Dies cuiusque menfis dividebant Romani bifariam: erant Nonae, Idus, Kalendae, erant praeterea nundinae, ut in noftro menfe hebdomades. Obfervatum autem eft publico more, ut dies poftridie Nonas, Idus, Kalendas, atri haberentur, ἀνέξοδοι καὶ ἀνεκδήμητοι: quod docent

nos praeter veteres Grammaticos Ovidius, Livius, Plutarchus, alii. Augusti vero propria superstitio fuit, ut etiam postridie nundinas diem haberet infaustum et inominatum. Quare? Fortasse ab eventu, quia aliquoties erat expertus, res postridie nundinas inceptas non vertisse bene: vel ad imitationem superioris observationis hoc ab eo excogitatum, ut est superstitio ingeniosa et solers. Nam et pertinet eodem, quod post Latinas ferias duos dies observabant ut religiosos et rebus inchoandis infaustos. M. Tullius ad Q. fratrem lib. 2. epist. 4. *De nostra Tullia tui mehercule amantissima, spero cum Crassipede nos confecisse. Dies erant duo, qui post Latinas habentur religiosi: ceteroqui confectum erat.* Meminit C. Ambrosius huiusmodi observationum, explicans Pauli verba ad Galatas c. 4. Ἡμέρας παρατηρεῖσθαι καὶ μῆνας καὶ καιροὺς καὶ ἐνιαυτούς. *Dies,* inquit, *observant, qui dicunt: ut puta, Crastino proficiscendum non est, post crastinum enim non debet aliquid inchoari.* Mox: *Tempus vero sic observant, quum dicunt: Hodie veris initium est, festivitas est, post cras Vulcanalia sunt: et talia iterum aiunt: Posterum est, domum egredi non licet.* Manifeste postremis verbis talem aliquam ἀλσίωσιν καὶ εὐλάβειαν notat, qualis ea est, quae hic Augusto tribuitur. Videtur autem et nundinarum dies pagum utilis rebus inchoandis habitus. Ideo quoties in Kalendas Ianuarias incidebant, intercalatione extra ordinem συνέμπτωσιν illam Pontifices declinabant. Dio 48, 33. Καὶ ἡμέρα ἐμβόλιμος παρὰ τὰ καθεστηκότα ἐνεβλήθη, ἵνα μὴ ἡ νουμηνία τοῦ ἐχομένου ἔτους τὴν ἀγορὰν τὴν διὰ τῶν ἐννέα ἡμερῶν ἀγομένην λάβῃ· ὅπερ ἀπὸ τοῦ πάνυ ἀρχαίου σφόδρα ἐφυλάσσετο. Caussa eius persuasionis fortasse fuit, similitudo nominum in diebus novendialibus (qui mortuis sacri erant, ideoque atri) et nundinalibus. Propter eandem rationem puto et Nonas Augustum in feriis rebus inchoandis devitasse: nam *nonae, nundinae* et *novendial* indidem, etsi diversa ratione, dicuntur.

Quare legi etiam malim, *δυςφημίαν nominis* quam *ominis*, quamquam non multum ſane intereſt. Porro huiusmodi obſervationum ſuperſtitioſarum plura exempla, ſi quis deſiderat cognoſcere, legat homiliam de rectitudine catholicae converſationis, quae inter B. Auguſtini opera habetur, etſi non eſt, ut videtur, Auguſtini.

Quidquam rei ſeriae inchoaret] In duabus fere rebus iſta temporum obſervatio locum habuit, in ſuscipienda profectione et inchoandis rebus ſeriis. Sic apud Plutarchum, Ὅθεν, inquit, *οὐκ ἄρχονται πράξεως οὐδ' ἀποδημίας ἐν ταύταις.* At quidam fuere ea ſuperſtitione, qui etiam in rebus prope nugatoriis dies obſervarent. In mulieribus ſuorum temporum rident hoc Iuvenalis et Lucianus: et nonne plus quam ridiculum eſt, quod refert Vopiſcus de Tacito Imperatore? *Nunquam,* inquit, *noctem intermiſit, qua non aliquid vel ſcriberet, vel legeret, praeter poſterum Kalendarum diem.*

Cap. 93. *Peregrinarum caerimoniarum*] Ita a maioribus inſtituti Romani fuerant, ut a peregrinis caerimoniis abhorrerent. Dilaudat eos hoc nomine Dionyſ. Halic. lib. 2., qui ab ipſo conditore Romulo hoc eſſe inſtitutum, atque ab eius poſteris ſancte ſervatum ſcribit. Inde eſt, quod cum tam paucis deis teſtamenti factionem habuerunt iidem veteres Romani. Ulpianus in Sententiis, tit. 22.

Sicut veteres ac praeceptas] Vel, ut alii codd., *receptas.*

Quod Iudaeam praetervehens — non ſupplicaſſet] Credo, Auguſtum, ne cuiquam videretur ſectae Iudaeorum ullo modo addictus, contra animi ſui ſententiam ſcripſiſſe hoc, vel dixiſſe: nam ipſum quidem aliter ſenſiſſe, neque ita a religione Iudaeorum abhorruiſſe, quum alia plurima declarant, quae de eius in illam gentem indulgentia narrant Philo et Ioſephus: tum illud unice, quod legatione ad Caligulam refert idem ille Plato *Ἰουδαΐζων.* Eius verba adſcribam, quia hiſtoriam continent

fcitu digniffimam: *Διετάξατο ἐκ τῶν ἰδίων προςόδων ἀναγενέσθαι θυσίας ἐντελεῖς ὁλοκαύτους τῷ ΥΨΙΣΤΩ ΘΕΩ καθ' ἑκάστην ἡμέραν, αἵ καὶ μέχρι νῦν ἐπιτελοῦνται· ἄρνες εἰσὶ δύω, καὶ ταῦρος, τὰ ἱερεῖα οἷς Καίσαρ ἐφήδρυνε τὸν βωμόν.* Id eft, *Conftituit de fuo certos reditus, ut admoverentur, quotlibet diebus* DEO ALTISSIMO *facrificia integra, ac penitus adolenda, quod hodieque fervatur: victimae, quibus aram honorari voluit Caefar, agni duo funt et taurus.* Reperias, et in eiusdem aliquot edictis deum Iudaeorum Θεὸν ὕψιστον appellari. Poteft etiam dici, Auguftum, quum prius fuiffet iniquior religioni Iudaeorum, poftea mitiorem effe factum, feritate gentium paullatim in eorum animis mitefcente, poftquam coepit dominus nofter ὁ *θεάνθρωπος* Iefus Chriftus in terris verfari, etfi nondum illis cognitus.

Tacta de caelo parte muri — rerum potiturum] In Etrufca difciplina de iactibus fulminum, iftud vocatur *fulmen regale.* De eo Seneca ex Caecinna Natural. lib. 2. c. 49. *Regalia fulmina funt, quorum vi tangitur, vel comitium vel principalia urbis liberae loca: quorum fignificatio regnum civitati minatur.*

Cap. 94. *In Afclep. Mend. Θεολογ. libris lego*] Satis mirum mihi videtur, Suetonium hominem Romanum in tanti momenti hiftoria Romana Aegyptio homini teftimonium denuntiaffe, eoque folo fuiffe contentum. Sed videntur Romani rerum Augufti fcriptores noluiffe hac fabella Augufto divinitatem adftruere, ne eadem pudicitiam matris eius in dubium vocarent: nam in prodendis credendisque eiusmodi deorum *ἐπιφανείαις*, parcius Romani, ea praefertim aetate, infanierunt, quam aliae multae gentes. At Afclepiades hic cur iftud exemplum laudaverit in fuis fcriptis, fatis poffumus ex ipfa re et libri indice facere coniecturam. Aegyptius is fuit ex Aegyptiaco nomo five praefectura, quae ab urbe praecipua Mendete, Mendefia dicebatur. Erat quidem univerfa Aegyptiorum religio foeda, ftulta et ridicula: fed enim ni-

hil tota Aegypto monſtroſius infamia Mendeſiorum, qui hircum pro numine colentes, excellentiſſima forma mulieres illius libidini ſubſternere ſoliti: atque ut prurigae boni, ceſſantem lege naturae beſtiam, proh fidem hominum! contra naturam inſtigare. Nota res eſt ex Herodoto, qui teſtis oculatus fuit, Pindaro, Strabone, Plutarcho, Gryllo, Ariſtide Rhetore, aliis. Hanc ſuorum irreligioſam religionem defendens Aſclepiades in libris Θεο-λογουμένων, non usque adeo miram videri illam *ἀθέμιτον μίξιν* debere dicebat, quum ex tali concubitu ortos maximos viros hiſtoriae teſtentur. In hoc album referebantur ab illo, quum ex fabulari hiſtoria multi, tum ex vera aut verum profeſſa Alexander, Scipio, et hic Auguſtus. Oportet autem hominem fuiſſe nugatorem magnum, et, quod de Timaeo olim dictum, *γραοσυλλεκτρίαν* ineptum, qui auſus ſit, fortaſſe ſolus, de Auguſti conceptu fabulam anilem, ut rem veram, memoriae tradere. Male autem interpretes Aſclepiadem hunc cum alio confundunt, cuius meminit Athenaeus, qui ſcripſerat Τραγῳδουμένων libros ſex. Nam eum fuiſſe Tragileſium ex oppido Thraciae Tragilo, Stephanus auctor. Hunc Mendeſium fuiſſe et ex libri argumento coniicias, et indicat Suetonius, qui Mendetem vocat: etſi parum, ut videtur, recte: non enim Μένδης eſt ἐθνικόν, ſed Μενδήσιος, vel Μενδίτις. Sic Athenaeo nominatur Harpocratio Μενδήσιος: Columellae, *Dolus Mendeſius,* et paſſim ita: vel Μενδαῖος, ut in Protagora Platonis Ἀντίμοιρος ὁ Μενδαῖος. Sed ne quid diſſimulem, ſuſpicor, ſcripſiſſe Suetonium *in Aſclepiadis Mendeſii* (aut *Menditae) Mendetis* Θεολογουμένων *libris lego.* Libri ab Aſclepiade ſcripti index, ni fallor, fuit, *Mendetis* Θεολογούμενα: quaſi aliquis Latine dixerit, *De diis, qui Mendete coluntur, et religionis eorum ritibus vel cauſſis.* Amant Graeci librorum ſuorum titulos ita concipere, ut Artemidorus, qui Γεωγραφούμενα ſcripſerat, Nicander Ἑτεροιούμενα, et ante omnes Ariſtoteles, qui Θεολογούμενα. Sic etiam Cae-

lius Aurelianus medicus Χειρουργούμενα ediderat: quorum ipſe meminit lib. 2. Tardarum paſſionum: nam faciunt inepte, qui illius operis titulum concipiunt Χειρουργούμενοι.

Quum ad ſolemne Apoll. ſacr. med. nocte veniſſet] Factum menſe Novembri a. U. C. DCXC.. Sed cur media nocte in templum venit Atia? Quia ſacrorum publicorum cauſſa interdum ita opus facto: hoc iam ante docuimus ad c. 68., ubi haec verba expoſuimus: ex illo etiam loco intelligimus, quod hic de matronis dicitur dormientibus in lecticis ſuis: nam hoc illud eſt ipſum, quod ſupra de Auguſto dictum: ſi ſacri cauſſa maturius evigilandum eſſet, depoſita lectica inter aliquas moras condormiſſe. Non igitur audiendus Beroaldus, qui hanc dormitionem ad divinitatem refert per incubationem: quae interpretatio falſa eſt multis modis: nam illae ἐγκοιμήσεις privata religione ab iis ſuscipiebantur, qui vel morbo vel alii cui malo remedium quaerebant: Suetonius ſolemne ſacrum ait fuiſſe. Deinde, qui ſomnia captabant, ſoli in templum accedere ſoliti: Atia cum magna turba ſacrum hoc concelebrat. Adde, quod capturi inſomnia caſtu prius praeparabantur et ieiuniis: quorum de Atia nihil narratur. Poſtremo, quis dixit Beroaldo, Apollinem illum, in cuius templo haec geruntur, conſulentibus per inſomnia ſolitum reſpondere? neque enim omnia omnium locorum et templorum ſimulacra eiusdem numinis eandem vim habuere: itaque diligenter annotant geographi et hiſtorici, quibus locis eo modo oracula peti reddique mos eſſet. Fallitur etiam vir ille doctus, qui de pervigilio quodam Apollinis hanc hiſtoriam interpretatur: ubi enim lectum Apollinem pervigilio cultum? Praeſertim apud Romanos, qui nocturna ſacra pauciſſima admiſerunt, διαπαννυχιασμοὺς Graecorum, et nocturnas pervigilationes abominati, ut et Dionyſius Halic. fatetur in ſecunda hiſtoria, et Cicero ſcribit de Legg. lib. 2. Sed demus, fuiſſe aliquod pervigilium

Apollinis: non tamen propterea concedam, de eo hic agi. Non enim media nocte, ut facit Atia, sed prima luce περὶ λυχνῶν ἁφὰς, *hora lucernari*, ut vocat Augustinus, in templum erat veniendum. Iam quid absurdius dici potest quam pervigilium fuisse, in quo matronae aut omnes aut pleraeque omnes dormiant?. nam verba illa, *dum ceterae matronae dormirent*, non esse eradenda, ut illi censent, et expositio nostra indicat et consensus omnium codd. evincit.

In corp. eius exstit. mac. velut depicti draconis] De Atia sermo est: atqui de Augusto id refert Sidonius Apollinaris iis versibus, quos ex Anthemii Panegyrico ante recitavimus.

Augustum natum mense decimo] Dio, τῷ ἱκνουμένῳ χρόνῳ.

Explicari per omnem] *Explicari* est μηρύεσθαι, quod verbum in re militari praeclarum usum habet, alibi explicandum.

Somniavit et pater Octavius] Dio, qui pleraque huius capitis verbatim ex Suetonio, ut videtur, transtulit, legit, *somniavit et pater Octavius eadem nocte, ut* etc. Vertit enim, Καὶ τῇ αὐτῇ νυκτὶ καὶ ὁ Ὀκταούϊος ἐκ τοῦ αἰδοίου αὐτῆς τὸν ἥλιον ἀνατέλλειν ἐνόμισε.

Obstrepentes forte ranas silere iussit] Olim de Hercule id iactatum. Solinus, de ranis loquens apud Reginos mutis: *Caussam Granius tradit, quum obmurmurarent illic Hercule quiescente, Deum iussisse, ne streperent: itaque ex eo coeptum silentium permanere.*

In nemore prandenti] Dio, τρεφομένου δὲ ἐν ἄγρῳ αὐτοῦ, hoc est, *quum cibum sumeret*, non, ut interpretes Dionis et Zonarae, *quum educaretur.* Male in cod. Cedreni στρεφομένου. Emenda ex Dione.

In eius sinum sign., quod — gestaret, reposuisse] Omnes fere libb., quos vidimus, consentiunt. Memmianus, *quam manuque.* At Dio sic vertit, quasi legisset *signum Romae:* Τὸν θεὸν εἰκόνα τινὰ τῆς Ῥώμης εἰς τὸν

ἐκείνου κόλπον ἐμβεβληκέναι. Ego *signum reipublicae* interpreter, δημοσίαν σφραγῖδα, qua obsignari solita diplomata, et quaecunque alia reip. nomine signabantur. Id signum visus secundum quietem Catulo reponere Iupiter in sinum Augusti: coniecturam ex eo fecit, in illius potestatem fore quandoque rempublicam. Symbolum enim dominii et potestatis est sigillum. Ideo soliti morientes annulum signatorium dare iis, quibus plurimum vellent, ut de Alexandro narrant Diodorus et Curtius: vel quos heredes instituissent, sicut est apud Valerium Max. Propterea Tiberio morienti annulus a Caio adimitur. Interpretes aliorsum haec trahunt, quos non sequor. Qua figura autem reipubl., id est, publicum signum fuerit, nisi si fuit ipsius Romae imago, qualis in nummis saepe videtur, nescio.

Eiusq. osculum delibat. — ad os suum retulisset] Quid retulisset? Nempe *osculum*: non enim possumus aliter exponere: tamen hoc genus loquendi alibi non memini notare. Consuetudo adorantium fuit, ut manu porrecta, et ad os relata, osculum labiis imprimerent. *Qui adorant,* inquit Hieronymus adversus Rufinum, *solent deosculari manum, et capita submittere.* Eum ritum obscure hic innuit Tranquillus: de quo plura viris eruditis sunt observata.

Eique Iovem flagellum tradidisse] Hoc symbolo peritura libertas significatur: nam libera civitate civem Romanum virgis caedi nefas, nedum flagellis. Iuvenalis ideo hac circumlocutione Iuliam designat: *Ad sua qui domitos deduxit flagra Quirites.*

Tunica lati clavi] Quam dedit ei Caesar induendam loco tunicae rectae, ut ante diximus.

Resuta ab utraque parte] Super humeros. Dio: Ὁ χιτὼν περιεῤῥάγη τε ἑκατέρωθεν ἀπὸ τῶν ἐπωμίδων, καὶ μέχρι τῶν ποδῶν κατεῤῥύη. Erant autem tunicae aliae ῥαπταὶ, aliae συμπόρπηταὶ, ut alibi pluribus enodamus.

Fuerunt, qui interpretarentur] Ipſum Octavium temere hoc dixiſſe, auctor Dio.

Apud Mundam D. Iulius] Apud Dionem paullo aliter hanc hiſtoriam narrantem, ita ſcribe lib. 43. *Καὶ οὐ λέγω μὲν, ὅτι οὐκ ἔφερέ πῃ τοῦτο ἀλλ' οὐκ ἐκείνῳ γε ἔτι, ἀλλὰ τῷ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ ἐγγόνῳ τῷ Ὀκταουΐῳ·* peſſime edunt vulgo, *ὅτι συνέφερέ πῃ τούτῳ.* Sic accipiunt verbum *φέρειν* Graeci pro *σημαίνειν* vel *φέρειν τέκμαρσιν*, ut loquitur idem Dio lib. 45. Idem lib. 50. *Ταῦτα μὲν οὖν ἐπὶ πάντας αὐτοὺς ἔφερε.* Lib. 46. *Ἐς πάντας ὁμοίως ἤνεγκεν*, et paullo ante, *ἐς μόνον ἂν αὐτὸν ἔτεινεν.* Philoſtratus in Apollonii vita lib. 8. *Εἰς νεώτερον ἔφερεν ἡ διοσημία.*

Ut non aequipararet modo matricem] Matrix eſt arbos, quae fuit *τύπος* Iulii Caeſaris patris, ſicut eius ſoboles Octavii filii.

Comite Agrippa] Fuiſſe Agrippam cum Octavio Apolloniae ſub tempus caedis Iulianae, et Velleius indicat.

Cap. 95. *Ingrediente eo urbem*] Mane hora diei tertia, incipiente luce ſolis, aerem forte tum ſpiſſiorem factum, ut plagam ſentire poſſet, ferire.

Circulus ad ſpeciem caeleſtis arcus — ambiit] Ambitioſius hoc narrat Velleius lib. 2, 59. *Quum intraret urbem, ſolis orbis ſuper caput eius curvatus aequaliter rotundatusque in colorem arcus veluti coronam tanti mox viri capiti imponens conſpectus eſt.* Faciunt inepte, qui eum locum cum alio Suetonii comparant et diſſonantiam in hac hiſtoria inter duos hosce ſcriptores notant. Dio breviter: *Ἐς τὴν Ῥώμην ἐσιόντος αὐτοῦ ἶρις πάντα τὸν ἥλιον πολλὴ καὶ ποικίλη περιέσχεν.* Idque, ait ille, ſignum a Deo editum, non futurae Auguſteae magnitudinis, ſed futurarum mox turbarum. Oroſius lib. 6. poſtquam verbis noſtri rem expoſuit, ita interpretatur: *Quaſi unum eum ac potiſſimum in hoc mundo ſolumque clariſſimum in orbe ſol monſtraret,*

cuius tempore venturus esset, qui ipsum solem solus, mundumque totum et fecisset et regeret. Notemus Suetonii accuratam dictionem, qui non arcum dixit, ut Dio et Zonaras ἶριν, sed *circulum ad speciem caelestis arcus:* neque enim arcus esse potuit, ut ex Meteorologicis Aristotelis et Olympiodoro constat. Cum Suetonio loquitur Seneca Naturalium Quaestionum lib. 1. c. 2. *Memoriae proditum est,* inquit, *quo die divus Augustus urbem ex Apollonia reversus intravit, circa solem visum coloris varii circulum, qualis esse in arcu solet: hunc Graeci halo vocant, nos dicere coronam aptissime possumus.* In quibus verbis subit duo mirari: nam ex sententia philosophorum ἅλως circulus ille non fuit, ut liquebit attendenti, quae ad tertium Meteorologic. accurate notat Olympiodorus. Deinde, si ἅλως fuit, cur *coronam* interpretatur? Nam Graeci huiusmodi διοσημίας vocant στεφάνους. Philostratus lib. 8. de Domitiani morte loquens: Τὸν τοῦ ἡλίου κύκλον περιελθὼν στέφανος ἐοικὼς ἴριδι τὴν ἀκτῖνα ἐμαύρου. Historiae miscellae auctor de signo, quod apparuit Gallo Antiochiam veniente, quando Caesar factus est a Constantio: *Columna sub specie crucis in caelo visa est, speciem luminis habens extensam a Golgotha usque ad montem olivarum. In circuitu autem eius corona erat, velut iridis speciem habens.*

Primo consulatu augurium capienti] Scio, doctissimos viros referre hoc ad sacrum consulare, quod Kal. Ian. faciebant novi Coss. in Capitolio: quorum auctoritati etsi plurimum in his litteris tribuo; tamen, ut hic iis assentiar, adduci non possum. Dionem potius sequor, qui factum hoc narrat primo die comitiorum, quibus Augustus consulatum est adeptus: recte sine dubio et vere: non enim Consuli Octavio, sed candidato consulatus hoc augurium apparuit. Atque hic vetus mos latet, ex prima antiquitate illustrandus. *Augurium capere* dicebantur candidati, quum nocte, quae

comitia praecedebat, ſub dio extra urbem cubantes, dein ſolida ſella ſedentes, in loco ei rei deſtinato exſpectarent, dum ipſis deus aliquis bonum ſignum mitteret: quod olim quidem vere ſolitum ſieri, eſtque is mos, a Romulo ipſo traditus, diutiſſime in rep. ſervatus, poſtea tantum umbra in uſu remanſit, re neglecta. Planiſſime haec omnia ita explicat Dionyſ. Halic. lib. 2. Ἐπαυλίζονται οἱ τὰς ἀρχὰς μέλλοντες λαμβάνειν, καὶ περὶ τὸν ὄρθρον ἀνιστάμενοι ποιοῦνται εὐχὰς ὑπαίθριοι, τῶν δὲ παρόντων τινὲς ὀρνιθοσκόπων μισθὸν ἐκ τοῦ δημοσίου φερόμενοι, ἀστραπὴν αὐτοῖς μηνύειν φασὶν ἐκ τῶν ἀριστερῶν τὴν οὐ γενομένην· οἱ δὲ τὸν ἐκ τῆς φωνῆς οἰωνὸν λαβόντες, ἀπέρχονται ταύτας παραληψόμενοι· οἱ μὲν αὐτὸ τοῦθ' ἱκανὸν ὑπολαμβάνοντες εἶναι, τὸ μηδένα γενέσθαι τῶν ἐναντιουμένων τε καὶ κωλυόντων οἰωνῶν· οἱ δὲ καὶ παρὰ τὸ βούλημα τοῦ θεοῦ κωλύοντος. In quibus verbis ἐπαυλίζεσθαι eſt extra urbem pernoctare, non quod putant interpretes: ita faciendum fuit candidatis. Plutarchus in Marcello: Ὅταν ἄρχων ἐπ' ὄρνισι καθεζόμενος ἔξω πόλεως κατ' οἶκον καὶ σκηνὴν μεμισθωμένην. Sic ſcribendus hic Plutarchi locus: nam καθέζεσθαι οἶκον barbarum eſt, non Graecum. Latini eum locum *templum* appellant, ut Seneca epiſt. 118. et Valerius Maximus lib. 3. c. 5. quia in eam rem ab auguribus certis caerimoniis effabatur, quas explicant Feſtus Pompeius et Servius. Ibi cubabant in tabernaculo, vel caſa publice conducta, ut indicat Marcelli hiſtoria apud Plutarchum, Ciceronem et Valerium Max. Inde viſis auſpiciis tollebant ſe ex templo ac ſurgebant. Unde ſunt verba augurum *tollere ſe* et *ex templo*, de quibus veteres. Ad ritum hunc refero verba haec Feſti lib. 3. *Cubans auſpicatur, qui in lecto quaerit augurium.* E lecto mane ſurgentes ſedebant in ſolida ſella, ut intelligimus ex ruderibus Feſti in voce *ſolida* cum ſuperiore Dionyſii loco comparatis. Similiter omina captabant etiam alii ſedentes in ſella. Cicero de Divinat.

lib. 1. c. 46. *Audivi, quum diceret, Caeciliam Metelli, quum vellet fororis fuae filiam in matrimonium collocare, exiffe in quoddam facellum ominis capiendi cauffa, quod fieri more veterum folebat: quum virgo ftaret et Caecilia in fella federet, neque diu ulla vox exftitiffet.* Quod adiicit Dionyfius de auguribus, quos candidati interrogare foliti, lucem accipere ex iis debet, quae Feftus notat in *filere,* et M. Tullius lib. 2. de Divinat. c. 30., ubi explicat, quid fit in difciplina augurali *filentium.* Id enim fucceffterat in locum eorum fignorum, quae prius fuiffe divinitus data candidatis, veteres hiftoriae memorant. Quo magis advertit omnes augurium Octavio datum, quod non folum fuit verum, nec fimulatum, ut erat tum moris: fed etiam magnificum et plane regium.

Duodecim fe vultures, ut Romulo, oftenderunt] Non ita Dio narrat: Πρώτῃ τῶν ἀρχαιρεσιῶν ἐς τὸ πεδίον τὸ Ἄρειον ἐσελθών, γῦπας ἕξ, μετὰ ταῦτα δημηγορῶν τι πρὸς τοὺς στρατιώτας, ἄλλους δώδεκα εἶδε.

Et immolanti omnium victimarum] Augurium modo expofitum contigit Octavio anno DCCXI, menfe Augufto. Hoc oftentum, quod hic memoratur, factum anno priore, menfe, ut arbitror, eodem, die primo poteftatis eius, quum abfens decretae fibi praetoriae dignitatis fusciperet infignia. Eft ergo in verbis Suetonii ὕστερον πρότερον, ut faepe alibi: nifi disfentit ille a ceteris hiftoricis in temporum ratione, et hoc quoque ad primum confulatum Octavii retulit.

Omn. victimar. iocinora replicata — paruerunt] *Omnium,* hoc eft, duodecim: tot enim tunc mactatae victimae. Dio: Διττὰ τὰ ἥπατα ἐν πᾶσι τοῖς ἱερείοις δώδεκα οὖσιν εὑρέθη. Ideo Plinius in Panegyrico, c. 5. dicebat, hoc et fuperius omen tangens: *Ceteros principes aut largus cruor hoftiarum, aut finifter volatus avium confulentibus nuntiavit.* Ex Dione difcimus, *replicata* exta et *duplicia* idem effe. Ea femper habita

ſunt laetiſſima, ſive omnino eſſent replicata, ſive tantum ex parte. Valerius Max. lib. 1. *Primae hoſtiae iecur ſine capite inventum eſt: proxima, caput iocinoris duplex habuit.* Sic et geminum ſel laeta portendebat. Plinius lib. 11. *Geminum ſel fuit divo Auguſto, quo die apud Actium vicit.* Scribendum autem *paruerunt,* non *patuerunt:* eſt enim, quod dicit Plinius in eadem re, lib. 11. c. 37. *reperta ſunt;* Dio εὑρέθη. Iulius Obſequens, *apparuerunt.* Altera vero lectio ſententiae plane contraria.

Cap. 96. *Duo corvos hinc et inde infeſtantes*] Dio: Δύω κόρακας προςπεσόντας αὐτῷ τίλλειν τε τῶν πτερῶν πειρωμένους.

Afflixit et ad terram dedit] Σχῆμα ἐκ παραλλήλου: nam *affligere* eſt προςουδίζειν, *ad terram dare.*

In Philippis Theſſalus quidam] Dio narrat lib. 47., cuius verba ſic lego: ſunt enim corrupta: Ἀνὴρ Θεσσαλὸς ἔδοξεν οἱ τὸν Καίσαρα τὸν πρότερον κεκελευκέναι εἰπεῖν τῷ Καίσαρι, ὅτι τε εὐτυχὴς ἡ μάχη γενήσοιτό οἱ, καὶ ἵνα ἀναλάβῃ τι ὧν δικτατωρεύων αὐτὸς ἐφόρει.

Utriusq. ſimulac. victor poſ. in templo — vertit] Glycas parte 3. Annalium, de Nicopoli ab Auguſto condita loquens: *Eodem in loco hominis et aſini ſtatuas aheneas impoſuit. Nam perhibetur ea nocte, quae proelii navalis diem anteceſſit, in hominem quendam incidiſſe, qui aſinum ageret: quumque illius de nomine ſciſcitatus fuiſſet; Mihi quidem, reſpondit ille, nomen eſt Eutyches, hoc eſt, felix, aſino vero, Nicon, id eſt, victor. Atque hae columnae deinceps Byzantium deportatae ſunt, et in circo equeſtri collocatae.*

Cap. 97. *Transgreſſaque in vicinam aedem*] Agrippam mortuum intulit Auguſtus in Mauſoleum ſuum: etſi, inquit Dio, proprium ipſe habuit in campo Martio monimentum. De eo videtur loqui Suetonius.

Quod Aesar *Etrusca lingua deus vocaretur*] Hesychius: *Αἰσοὶ θεοὶ ὑπὸ Τυῤῥηνῶν.* Est vero Graeca vox *aesar* Hetrusca terminatione formata; nam *αἶσα* est fatum, id est, deus, qui fatorum auctor: et ita in lib. de mundo.

Non si omnia morarentur, amplius — futurum] Postrema verba illa sunt, quae post in omen versa. Male autem vir doctus emendat *omina* pro *omnia. Non si omnia morarentur,* est, *οὐδ' ἂν εἰ μέλλῃ πάντα αὐτῷ ἐμποδιεῖν*, vel *κἂν ὁτιοῦν ἐμποδὼν γίγνηται.* Non nego, inter morae caussas potuisse esse omina sive *ἀκέλευθα σημεῖα*, ut Graeci vocant, et religionem obiectam, ut in Othone, c. 8. et apud Tacitum aliosque. Sed propterea hic legendum esse *omina,* id vero nego. Simile in Iulio, *per omnes moras exitu prohibere,* c. 34.

Inde praeter consuetud. de nocte — evectus est] Veterum superstitio, quidquid praeter consuetudinem suam alicui acciderat ante mortem, a morte id vertebat in omen. Augustus firmiore valetudine utens, solitus itinera facere et minuta et lenta: idem exacta iam aetate, et vapide se habens, ut est perverisimile, novissimum hoc iter magna contentione et paene sine remissione confecit. Declarat hoc Suetonius verbo *perrexit,* et eo quod ait, Astura esse evectum ad occasionem aurae. Quod intelligendum est, factum esse, quum non multo ante Asturam venisset; prorsus contra commodum valetudinis et consuetudinem ipsius: hoc illud est, quod postea versum est in omen: praesertim, quum navigatio ad auram nocturnam incerta et infida sit: ut temere illi se prudentes nisi necessitate urgeantur, non committant. Ideo disertissimus scriptor Dio Chrysostomus in altera Tarsicarum incertum atque instabilem reip. statum comparat navigationi, quae sit *τοῖς ἀπογείοις*, vel *τοῖς ἀπὸ τῶν γνόφων πνεύμασι.*

Cap. 98. *Puteolanum sinum — Alexandrina*] Navigationis mercaturae caussa temporibus illis palma

penes Alexandrinos erat. Ex eo emporio pleraeque merces Orientales in Italiam importabantur. Augustus vero Aegypto in provinciam redacta, certum frumenti numerum quotannis illi imperavit, egenae plebi Romanae dividendum. Haec est classis Alexandrina, quae dicitur, cuius tot locis fit mentio. Navigabant enim in Italiam ingenti numero, qua mercibus, qua annona onustae naves: vocatus et *commeatus Alexandrinus.* Suetonius Nerone, c. 20. *Alexandrini, qui de novo commeatu Neapolim confluxerant.* Graeci videntur exprimere voluisse hanc dictionem duabus suis *πορευτικὸς στόλος.* Vetus inscriptio:

ΥΠΕΡ ΣΩΤΗΡΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΜΟΝΗΣ
ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ
ΚΟΜΜΟΔΟΥ ΣΕΒΑΣΤΟΥ
ΟΙ ΝΑΥΚΛΗΡΟΙ ΤΟΥ ΠΟΡΕΥΤΙΚΟΥ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΟΥ ΣΤΟΛΟΥ.

Auctor huius inscriptionis, quem Latini vocant *commeatum,* non putavit, satis posse exprimi voce *στόλος*: addit igitur, *πορευτικός*: atqui Latinis ipsis stolus idem est ac commeatus: unde est in Codice *stolus Alexandrinus.* Dicta est haec classis et *cataplus.* Martialis lib. 12, 75.

Quum tibi Niliacus portet crystalla cataplus,
Accipe de circo pocula Flaminio.

Commeatus et *cataplus* dicuntur idiomate nostro vernaculo: *la flotte.* Κατάπλους proprie est non classis ipsa, sed classis appulsus ad portum, ac praesertim mercatorum. Aristides in Panathenaica: *Τῆς χώρας ἐχούσης τὸν ἀεὶ κατάπλουν τῶν ἐμπόρων.* Dio in Borysthenitica: *Τότε οἱ Βορυσθενεῖται πάλιν συνῴκισαν, ἐθελόντων, ἐμοὶ δοκεῖν, τῶν Σκυθῶν διὰ τὸ δεῖσθαι τῆς ἐμπορίας, καὶ τοῦ κατάπλου τῶν Ἑλλήνων.* Sic cape in 15. Polybii. Strabo de his ipsis navibus loquens lib. ult. *Γνοίη δ' ἄν τις ἔν τε τῇ Ἀλεξανδρείᾳ καὶ τῇ Δικαιαρχίᾳ ὁρῶν τὰς ὁλκάδας ἔν τε τῷ κατάπλῳ καὶ ταῖς ἀναγωγαῖς, ὅσον*

βαρύτεραί τε καὶ κουφότεραι δεῦρο κἀκεῖσε πλέουσι. Sed quum circa Puteolos et Neapolim, ubi maximus linguae Graecae fuit usus, plurimum in ore hominum esset ea vox, velut quum dicerent, *Exspectari κατάπλουν classis Alexandrinae*, et *tardare κατάπλουν*, aliaque hoc genus, tandem coepit *cataplus* pro ipsa classe accipi. Praeter Martialem sic loquuntur Ausonius in epigrammate de Narbone, et Sidonius duobus locis, et Marcellinus Empiricus in eo carmine, quo opus suum claudit: tamen non desunt, qui in superiore loco Martialis *catastius* scribendum contendant, non *cataplus:* quos in sua ignorantia insigniter durae frontis esse omnes vident, quibus *de meliore luto finxit praecordia Titan.* Excipio Brodaeum, virum eruditissimum, qui corruptissimam vocem ideo olim conatus est exponere, quia veram ignorabat. Simile postea accidit in voce *ἐμβολή*, quae quum significet navis *φόρτον*, et quidquid mercium illi imponitur, postea de hac ipsa classe usurpata est a Latinis. Inde *sacra embola* et *felix embola* in Codice: etsi non sine caussa placebat Scaligero τῷ μακαρίτῃ rescribi ubique *empola* et *ἐμπολή*: nam ita *Αἰγυπτίαν ἐμπολὴν* leges apud Hesychium, et similia apud alios. Solitae autem naves Alexandrinae Puteolano portu uti: eo appellebant, inde solvebant, ut testatur Suetonii iste locus, et Strabonis, quem modo protulimus. M. Tullius pro Rabirio Postumo, Philo contra Flaccum et Lucas quoque in Actis, c. 28. Praerogativa illius classis haec fuit, ut sola portum intraret cum supparo: ceterae naves, quum intraverant Capreas et Minervae promontorium, velo iubebantur esse contentae: supparum Alexandrinarum insigne erat. Auctor Seneca epist. 77. *Supparum* est veli linei genus, quod non ad usum, sed ad indicium gaudii rebus secundis attollebant nautae. Inde manavit proverbium, de eo, qui in adversa fortuna ea potius curat, quae ad gloriam faciant, quam quae ad salutem, *βυθιζομένου τοῦ πλοίου ἐπαίρει τοὺς σιφάρους.* Arria-

nus Dissertatt. Epicteti lib. 3. c. 2. Τοῖς εὖ παθοῦσι προςήκει πῦρ καίειν, ἀριστᾶν ἂν οὕτω τύχῃ, καὶ ᾄδειν καὶ ὀρχεῖσθαι· βυθιζομένου δὲ τοῦ πλοίου σύ μοι παρελθὼν ἐπαίρεις τοὺς σιφάρους; id est: *Rebus secundis convenit ignem accendere, prandere si ita contingat, cantare, saltare: at quando pessum it navis, tu mihi suppara attolleres?* Ita exponi locus ille debet ac scribi: quae deinceps attexuntur in Graeco cod. ad finem eius capitis, omnia sunt subdititia atque etiam corrupta. Lege praeterea apud Hesychium in voce Ἐπιδρόμου, hoc modo: Καὶ τὸ ἱστίον τὸ ἐν τῇ πρύμνῃ κρεμάμενον, ὃ καλοῦσι σίφαρον, καὶ ἔλασσον. Cetera de hac classe, quae inter legendum veteres notata nobis, alio loco exponemus.

Fausta omina et eximias laudes congesserant] Ita legendum cum melioribus libb., non *omnia*, ut in vulgat. Fausta omina congerere est Graecorum εὐφημεῖν.

Per illum se vivere, per illum navigare] Videtur exprimere modulatas laudationes vectorum nautarumque de navi Alexandrina. In Nerone, c. 20. *Captus modulatis Alexandrinorum laudationibus, qui de novo commeatu Neapolim confluxerant, plures Alexandria evocavit.* Apud Philonem in virum Iudaeum natione, habitatione Alexandrinum, congestas easdem laudes καὶ εὐφημίας offendi, Legatione ad Caium: Οὗτος ὁ καὶ τοὺς φανεροὺς καὶ ἀφανεῖς πολέμους διὰ τὰς ἐκ λῃστῶν ἐπιθέσεις ἀνελών· οὗτος ὁ τὴν θάλατταν πειρατικῶν μὲν σκαφῶν κενὴν ἐργασάμενος, φορτίδων δὲ πληρώσας· οὗτος ὁ τὰς πόλεις ἁπάσας εἰς ἐλευθερίαν ἐξελόμενος, ὁ τὴν ἀταξίαν εἰς τάξιν ἀγαγών. Et in hanc sententiam plura.

Quam in emptionem Alexandrinarum mercium] Cuiusmodi erant, aromata omnis generis, telae, libri, papyrus, chartae, vitra multifariam formata, lina, stuppae, sindones, polymita, vestes Babylonicae, Aegyptiaca mancipia venusta, atque alia παντοῖα. Addo his et vina, licet sit certum, Aegyptum non valde Baccho

amicam. Statius in Metii Celeris propemptico, 4. Sylv. 2, 21.

— — modo nam trans aequora terris
Prima Dicarchaeis Pharium gravis attulit annum:
Prima salutavit Capreas, et margine dextra
Sparsit Tyrrhenae Mareotica vina Minervae.

Spectavit assidue et exercentes ephebos] Graecum est *exercentes* pro exercentes se: Graeci magistri vocant σχῆμα κατ' ἀντιπάθειαν. Sic ἀσκεῖν pro ἀσκεῖν ἑαυτόν. Dio lib. 58. Τοὺς στρατιώτας ἀσκοῦντας ἰδοῦσα αἰτίαν ἔσχεν. Supra lib. 1. dictata *gladiatoribus exercentibus dare:* sic apud poetam, *tondent hirci, et accingunt omnes operi,* et similia passim apud optimos auctores.

Quorum aliqua adhuc copia — Capreis erat] Caprearum prisci incolae Graeci erant. Tacitus Annal. 4. c. 67. *Graecos ea tenuisse Capreasque Telebois habitatas, fama tradit.* Argumentum Graecae originis fuerit, vel, quod hic commemoratur, vetus institutum exercendi ephebos: cuius moris apud Artemidorum aliosque Graecos scriptores frequens mentio.

Diripiendique pomorum] Plautus Captivis: *Nominandi istorum tibi erit magis, quam edundi copia.* Varro de re rustica, lib. 2. c. 1. *Sive enim aliquod fuit principium generandi animalium.* Imperator Iulianus: *Sed quia leges Romanae huiusmodi contractus penitus ignorant omnem repetendi eorum, quae prodige nefarieque proiecerint, copiam prohibemus.*

Vicinam Capreis insul. Apragopolim appellabat] Vetus Iuvenalis interpres ad sat. 10. laudans hunc locum, *Capreas* legit: quae lectio nusquam exstat in nostris libb., nec nobis probatur. Nam ex praecedentibus colligi potest, dixisse haec Augustum, quum esset Capreis. Initio huius capitis instituit Suetonius referre, quae fecit Augustus in ora Campaniae proximisque insulis, et illo quatuor dierum secessu apud Capreas. De eo secef-

ſu loqui videtur ab illis verbis, *ſpectavit asſidue* ad illa, *mox Neapolim traiecit.* Quare, quae in medio narrantur, ea puto geſta dictavé ab Auguſto Capreis, vel in aliqua e vicinis inſulis.

Ex dilectis unum Maſgab. — conditorem inſulae] Auguſtus Capreas a Neapolitanis redemptas incolis frequentavit et reſtauravit. Ei negotio praefectus eſt Maſgabas e dilectis eius unus: quem eo miſiſſe cum aliqua manu videtur. Propterea illum vocat *κτίστην* per iocum et facetias: nam vérus *κτίστης* et conditor eius inſulae non Maſgabas fuit, ſed Auguſtus ipſe, qui fecit eam *ἴδιον κτίσμα*, ſicut ait Strabo. Vulgo tamen habitum pro conditore a ſuis popularibus, apparet ex eo honore, qui ipſi mortuo habetur: inſtitutum enim fuit, ut eius defuncti memoria quotannis die, quo obierat, coleretur: qui honos, ut ante notabamus, *κτισταῖς* exhiberi ſolitus. Etſi autem, quis fuerit hic Maſgabas, ſilentibus omnibus hiſtoricis, divinari non poteſt: Afrum tamen fuiſſe, ex ipſo nomine ſuſpicamur, id enim nomen uſurpatum in Africa ſcimus ex hiſtoria. Sic apud Livium Maſgaba memoratur Maſaniſſae filius. Vox eſt, ſi originem ſpectes, Hebraea, ut, ſi Graece dicas, Ὑψαῖος; nam שגב eſt *ὑψοῦν*.

Κτίστου δε τύμβον εἰςορῶ πυρούμενον] In voce *πυρούμενον* eſt *καινοπρέπεια*; vel potius faceti ſenis iocus: non enim ita ſolet accipi, ut hic: pro *luminibus frequentari*, ſed pro incendi et conflagrare. Fuit autem moris, in tumulis cereos ponere: quae conſuetudo poſtea ad honorem martyrum a Chriſtianis eſt translata, ut indicat ſaepe Hieronymus. Sic in omnibus locis, quibus aliquid religionis tribuebant, lumina ponebant. Unde, ut ait Servius, lucos quidam putarunt dictos, quod ſint ibi lumina cauſſa religionis: quod etymum, etſi aliis Criticis non eſt probatum, morem tamen arguit antiquum. Pro *πυρούμενον* Ioſepho Scaligero placebat *πυρσούμενον*.

Revocatumque ex itinere Tiberium] Litteris matris. Tacitus.

Diu secreto sermone detinuit] Ita quidam tradunt: alii aliter. Tacitus 1. Annal. 5. *Neque satis compertum est, spirantem adhuc Augustum apud urbem Nolam, an exanimem repererit.* Suetonius iterum affirmat lib. sequenti: item Velleius, qui Tiberio tum comes adfuit. Graeci, quorum princeps Dio, prorsus negant: Οὕτω γὰρ, inquit ille, τοῖς πλείοσι καὶ ἀξιοπιστοτέροις γέγραπται.

Cap. 99. *Capill. sibi comi — corrigi praecepit*] An ut dissimularet vim morbi, et spem visentibus faceret longioris vitae? an potius ex veteri Graecorum et Romanorum consuetudine, qui id diligenter caverunt, ut membris decenter et κατὰ φύσιν compositis abirent ad plures? Euripides Hippolyto, vs. 1443.

Αἶ αἶ, κατ' ὄσσων κιχάνει μ' ἤδη σκότος.
Λαβοῦ, πάτερ μοῦ, καὶ κατόρθωσον δέμας.

Κατορθοῦν est *corrigere:* alibi ὀρθοῦν pro eodem posuit. Scholiastes explicat ὀρθὸν κατακλίνειν. Idque in morientibus servatum scribit: quam vere, ipse viderit: nam Euripides etiam verbo ἐκτείνειν, quod est dirigere, in ea re utitur, fabula eadem. Apud principem poetam στόμα συνερεῖσαι interpretor, malas deformatas ἐκ τοῦ σφαδασμοῦ, hiantesque corrigere, et claudere. Locus est Ὀδυσσ. λ, 424., ubi de Clytaemnestra loquitur Agamemnon:

— — — οὐδέ μοι ἔτλη ἰόντι περ εἰς Ἀΐδαο
Χερσὶ κατ' ὀφθαλμοὺς ἑλέειν, σύν τε στόμ' ἐρεῖσαι.

Scholiastes: ἐρεῖσαι· ἁρμόσαι ἢ ἐπικλεῖσαι. Allusio ad hunc morem esse videtur in illis Satyrographi c. 14. *Patior ego vinculum extremum et veluti lecto funebri aptatus, exspecto mortem iam non molestam.* Scripsimus autem *labantes*, ut in Viterb., non *labentes*, ut est in vulg., quod tamen non damno. Seneca

Hippolyto, vſ. 364.

— — — — *Lapſae genae*
Lucem recuſant.

Minimum vitae commode transegiſſe] Vetus Graecorum dictum eſt, μῖμος ὁ βίος. Ad quod plurimi ſcriptores alluſerunt, quorum referendis verbis ſuperſedeo. Vide epiſt. Senecae 80. et Lucianum in Nigrino, et Simplicii Commentarium in Epicteti Enchiridion. Beatus Chryſoſtomus: Σκηνή τις ἐστὶν ὁ βίος, καὶ ὄναρ.

Adiecit et clauſulam] Solebant diſcedentes hiſtriones plauſum petere, eaque erat extrema fabulae clauſula, ut apud Terentium. Horatius Art. poet. vſ. 155.

— *donec cantor, Vos plaudite, dicat.*

Lucianus mortem Demonactis philoſophi prope Chriſtiani referens, πόδα κηρύκων vocat clauſulam ſimilem. Sic ille: Ὅδε δὲ συνῆκεν οὐκέθ' οἷός τε ὢν ἑαυτῷ ἐπικουρεῖν, εἰπὼν πρὸς τοὺς παρόντας τὸν ἐναγώνιον τῶν κηρύκων πόδα:

Λήγει μὲν ἀγὼν τῶν καλλίστων ἄθλων ταμίας,
Καιρὸς δὲ καλεῖ μηκέτι μέλλειν.

Καὶ πάντων ἀποσχόμενος, ἀπῆλθε τοῦ βίου Φαιδρός. Atque haec clauſula, quam uſurpat Auguſtus, comicorum hiſtrionum videtur propria fuiſſe. Similis illa fuit, qua uſi Rhapſodi: Νῦν δὲ θεοὶ μάκαρες. Citharaedorum: Ἀλλ' ἄναξ μάλα χαῖρε, quamquam alibi lego et tragoedos, clauſula huiusmodi uſos: Νῦν δὲ θεοὶ μάκαρες τῶν ἐσθλῶν ἄφθονοι ἔστησαν. Facit huc in primis Senecae locus epiſt. 77. *Quomodo fabula, ſic vita: non quamdiu, ſed quam bene acta ſit, refert. Nihil ad rem pertinet, quo loco deſinas: quocunque voles deſine: tantum bonam clauſulam impone.* Ceterum clauſulas metrici appellant non illas ſolum, quibus fabula clauditur: ſed cantici cuiusvis ἀπόθεσιν, quae fere minusculis colis conſtare ſolita. Lege Marium Victorinum lib. 2. c. de anapaeſtico metro.

Δότε κρότον, καὶ πάντες ὑμεῖς — κτυπήσατε] Prima edit. leniter emendata habet, *Δίδοτε κρότον καὶ πάντες ὑμεῖς μετὰ χερὸς*, absque verbo *κτυπήσατε*. Turnebus eruit ex suis codd. *Εἰ δὲ πᾶν ἔχει καλῶς, τῷ παιγνίῳ δότε κρότον, καὶ πάντες ἡμᾶς μετὰ χαρᾶς προπέμψατε*. Quam lectionem et nos reperimus levissime mutatam in codice Memmiano: et praeterea ex vacuo spatio, quod relictum erat in cod. Viterb. Plura videntur verba Graeca fuisse olim scripta, quam exstant hodie in vulgatis libris.

Ac vale] Vale et *χαῖρε* novissima verba morientium. Hippolytus apud Euripid. renuntians rebus humanis: *Ὦ χαῖρε καὶ σύ, χαῖρε πολλά μοι πάτερ*. Et saepe alibi.

Sortitus exitum facilem] *Εὐθανατήσας*: mox aliter vertit, *cito ac nullo cruciatu defungi*, et melius: tot enim verbis opus, ut vim Graecae dictionis exprimas: quod declarat Galenus, qui apud Hippocratem *δυςθάνατον* dici notat, *καὶ τὸ βραδυθάνατον καὶ τὸ σὺν ὀδύνῃ θνήσκειν*. Apud historicos tamen *εὐθανατεῖν* est, quod ait poeta, 2. Aen. 317. — — *pulcrumque mori succurrit in armis*. At eius *εὐθανασίας*, de qua hic loquitur Suetonius, contrarium est *τὸ ψυχομαχεῖν*, quum per graves ac longos cruciatus mors obitur. Ita accipitur ea vox in Quaestionibus sub Athanasii nomine publicatis: ubi quaerit auctor, *πόθεν ὁρῶμεν τινὰς δικαίους ψυχομαχοῦντας ἐπὶ ἡμέρας καὶ κρινομένους*: apud Polybium longe aliud vox *ψυχομαχεῖν* significat, ut ibi *σὺν θεῷ* exponemus.

Cap. 100. *Obiit in cubiculo eodem, quo pater*] Idem Tacitus: et simile libro ultimo de Tito: sed miror, non hoc potius Suetonio observatum, quod Dio ait, die eo Augustum obiisse, quo primum consulatum inierat. Tacitus 1. Annal. 9. *Multus hinc ipso de Augusto sermo, plerisque vana mirantibus, quod idem dies accepti quondam imperii princeps et vitae supremus.*

Diebus quinque et triginta minus] Ζήσας, inquit Dio, πέντε καὶ ἑβδομήκοντα ἔτη καὶ μῆνας δέκα καὶ ἡμέρας ἓξ καὶ εἴκοσι. Sed ἑπτὰ potius καὶ εἴκοσι scribere debuit Dio; tot enim sunt dies.

Vel in aede sacrarum maxima reponeretur] Mirum, non impedisse religionem. Notum enim, plerasque omnes olim gentes, et se, et quidquid erat sacrum diis superis, vel solo rei funestae contactu contaminari existimasse. Ex ea opinione multa instituta manarunt quum aliorum, tum etiam populi Romani et Iudaici. Quare etiam rex pius Iosias, quum vellet idolorum templa contra dei legem in Iudaea exstructa profanare, omnemque locis religionem adimere, mortuorum ossa in illas aedes intulit. 2. Reg. c. 23. 14. et 15. Romanis vero legibus ne admitti quidem in urbes solita cadavera, quae aliquo transferuntur. Paulus Iurisconsultus Sententiarum lib. 1. *Corpus in civitatem inferri non licet, ne funestentur sacra civitatis: et qui contra ea fecerit, extra ordinem punitur,* et in hanc sententiam plura in libris iuris. Ideo notatum, ut singularis argumentum honoris, si cuius corpori hoc concessum, ut in urbes, per quas iter erat, reciperetur. Factum id aliquando reperio in Sanctorum reliquiis, ut Amelii, quum Antiochiam deportaretur. Testatur Sozomenus lib. 7. c. 10. Λέγεται δὲ διὰ πάσης τῆς λεωφόρου κατὰ βασιλέως πρόσταγμα ἐντὸς τειχῶν εἰς τὰς πόλεις εἰσδεχθῆναι παρὰ τὸ νενομισμένον Ῥωμαίοις. Diserte ait, contra mores Romanos id esse: neque aliter licitum quam expresso principis iussu: ex quibus iam intelligimus, cur hoc notatu dignum Tranquillus existimarit. Non enim translatitium aut vulgare genus honoris, qui hoc privilegio delatus Augusto est: sive a Tiberio id profectum, sive a senatu, quod potius videtur. Nam et Tiberio ipsi, ut funus ducere Pontifex maximus posset, venia a senatu et collegio Pontificum fuit impetranda: quod non praetermisit notare Dio.

A Bovillis equester ordo suscepit] Re a Consulibus impetrata, ad quos legationem equitum Claudius pertulerat. Suetonius lib. 5. c. 6.

Urbique intulit] Repete ex superioribus, noctu: ita Dio.

Atque in vestibulo domus collocavit] Ita enim fuit moris. Persius Sat. 3, 103.

— — — tandemque beatulus alto
Compositus lecto, crassisque lutatus amomis
In portam rigidos calces extendit.

Ad quem locum plura notavimus non protrita.

Funus triumphali porta ducendum] Quod etiam factum est, teste Dione: tamen ex verbis Suetonii potius contrarium elicias. Viro docto, qui ad Tacitum suum miratur, perperam acceptum a nobis locum Dionis, quum haec scribebamus; respondeat pro nobis ipse Dio, cuius verba sunt ista post recitatam orationem Tiberii in funere Augusti: Μετὰ τοῦτο τήν τε κλίνην οἱ αὐτοὶ, οἵπερ καὶ πρότερον ἀράμενοι διὰ τῶν ἐπινικίων πυλῶν, κατὰ τὰ τῇ βουλῇ δόξαντα διεκόμισαν. *Lectum*, ait, *iidem, qui prius* urbi intulerant, (ii erant equites) *sustulerunt, et porta triumphali, sicut erat a senatu decretum, funus duxerunt.*

Canentibus naeniam principum liberis] Quia Augustus pater patriae, et communis omnium parens: nam ex ritu naeniam cantabant tantum, qui propinqui mortuis erant, vel eorum loco praeficae, ut innuit Nonius in *naenia.*

Ponendos annulos aureos] A senatu et equite: nam plebs ferreis usa.

Legenda ossa per sacerdotes summor. collegiorum] Hoc erat plane contra veteres religiones; quare merito non obtinuit. Summa autem collegia fuere quatuor, Pontificum, Augurum, Septemvirorum epulonum et Quindecimvirorum S. F. His solitum committi quidquid eximium fuit, quod ad curam sacerdotum pertineret. Sic ait

Dio lib. 53. ludos ob victoriam Actiacam, *μέλειν ταῖς τέσσαρσιν ἱερωσύναις ἐκ περιτροπῆς· λέγω δὲ τοὺς ποντιφικὰς καὶ οἰωνιστὰς, τούς τε ἑπτὰ καὶ τοὺς πεντεκαίδεκα ἄνδρας καλουμένους*. Postea sodalium Augustalium accessit collegium: nam et Dio lib. 58. ad quatuor summa sacerdotia Augustales adiicit, et Tacitus lib. 3. Annal. Recte igitur libb. omnes *per sacerdotes summorum collegiorum*, non, ut placet quibusdam, *sacerdotes summos collegiorum*.

Saecul. August. appellaretur, et ita — referretur] Arbitror, venisse hoc in mentem sententiae eius auctoribus ex eo, quod in contrarium solitum observari: nam quum aliquis contra leges remp. invaserat, tenueratque, sublata tyrannide, tyranni nomen de fastis delebatur, totumque id tempus appellatur *Ἀναρχία*, itaque in fastos referri solitum. Videtur horsum allusisse Corippus in Iustini laudibus, lib. 4.

Salve Augustorum numeri non ordine prime,
Sed meriti: largitor opum, largitor honorum,
Libertatis apex, mundi caput, unica virtus,
Et rerum manifesta salus, reparator opimi
Nominis antiqui, redeunt nova saecula fastis:
Augusti primum revocasti Caesaris aevum.

Bisariam laudatus est] Auctor ipse Augustus huius moris: primus enim, nisi fallor, eo usus est in suorum funeribus ornandis: exemplum in Octavia apud Dionem lib. 54. in fine, et in Druso lib. 55. eiusdem.

Pro rostris sub veteribus] Et Viterb. et Lislaei codd. *τὸ sub* non agnoscunt: nihil tamen muto. Varronem vide et in descriptionibus urbis.

Delatus in campum crematusque] In medio campo Martio fuit culina Augusti, sive ustrina. Strabo in descriptione eius campi: *Ἐν μέσῳ δὲ τῷ πεδίῳ ὁ τῆς καύστρας αὐτοῦ* (Augusti) *περίβολος καὶ οὗτος λίθου λευκοῦ, κύκλῳ μὲν περικείμενον ἔχων σιδηροῦν περίφραγμα, ἐντὸς δ' αἰγείροις κατάφυτος.*

Nec defuit vir praetorius, qui — iurasset] Melius *iuraret:* vel *iurassit, ἀρχαϊκῶς.* Porro videtur in omnibus consecrationibus iam inde ab exemplo Romuli, quasi aliquod carmen legitimum, hoc iusiurandum fuisse necessarium. Iustinus Martyr, Apologia altera: Καὶ τί γὰρ τοὺς ἀποθνήσκοντας παρ' ὑμῖν αὐτοκράτορας ἀεὶ ἀπαθανατίζεσθαι ἀξιοῦντες, καὶ ὀμνύντα τινὰ προάγετε ἑωρακέναι ἐκ τῆς πυρᾶς ἀνερχόμενον εἰς τὸν οὐρανὸν τὸν κατακαέντα Καίσαρα.

Reliquias legerunt] Quum suos defunctos cremabant, sic eos in pyra collocabant, ut cineres ossaque separata manerent, neque aut ligni cineribus, aut animalium, quae saepissime simul comburebantur, ossibus commiscerentur. Quare non abest, quin sit inanis illa quaestio, quae multos viros doctos habuit exercitos: *Ecqua ratione possent reliquiae illius dignosci, cui honorem habitum volebant:* nam et ossa fere, quod certum est et indubitatum, legebant: eaque nondum plane dissoluta, nec in pulverem redacta, in urnam condebant: et situs ac collocatio cremandi cadaveris eiusmodi fuit, ut discernendi facultas esset. Clare hunc morem docet Q. Smyrnaeus in descriptione funeris Achillei, lib. 3. vs. 720.

Δὴ τότε πυρκαϊὴν οἴνῳ σβέσαν· ὀστέα δ' αὐτοῦ
Φαίνετ' ἀριφραδέως· ἐπεὶ οὐχ ἑτέροισιν ὁμοῖα
Ἦν, ἀλλ' οἷα γίγαντος ἀτειρέος· οὐδὲ μὲν ἄλλα
Σὺν κείνοις ἐμέμικτο· ἐπεὶ βόες ἠδὲ καὶ ἵπποι
Καὶ παῖδες Τρώων μίγδα κταμένοισι καὶ ἄλλοις
Βαιὸν ἄπωθε κέοντο περὶ νέκυν· ὃς δ' ἐνὶ μέσσοις
Ῥιπῇ ὑφ' Ἡφαίστοιο δεδμημένος οἶος ἔκειτο.

Hoc puto verius, quam quod comminiscuntur alii de linteo lini ἀσβέστου: cuius sententiae veterum nemo auctor laudari potest: male enim quidam Plinii auctoritate abutuntur. In postremo poetae versu οἶος ἔκειτο, *solus iacebat igne confectus,* de reliquiis cremati corporis accipiendum: nunquam enim cadaver ita igne absumitur, ut non eius aliquid remaneat: unde illa quaestio veteribus philosophis tractata, cur igne cremati maneant reliquiae,

in sarcophago absumpti non maneant. Vide Theophrastum de igne, ubi quaestio ita concipitur: Διά τι τὸ μὲν ἐν πυρὶ κατακαιόμενον νεκρὸν γίνεταί τι λείψανον· ὁ δὲ ἐν τῇ Ἄσσῳ λίθος, ἐξ οὗ τὰς σοροὺς ποιοῦσι, καὶ ὅπου ἄλλοθι τοιοῦτος, ἀφανίζει πάντα καὶ ἐν ἑαυτῷ τέφραν ποιεῖ.

Tunicati et discincti pedibusque nudis] Omnia haec reverentiae et ταπεινοφροσύνης, vel, ut loquitur Tertullianus, ταπεινοφρονήσεως indicia: nec recte sentiunt, qui aliam caussam esse putant: qui etiam in eo falluntur, quod peculiarem Augusto habitum hunc honorem censent, ut a discinctis reliquiae eius legerentur. Nam in aliorum quoque funeribus idem factitatum. Tibullus 3, 2, 18.

Pars, quae sola mei superabit corporis, ossa
Incinctae nigra candida veste legant.

Imo vero in plerisque religionis superstitionisve ritibus obeundis calceos ponebant. Plinius lib. 17. extr. *Privatim autem contra erucas ambiri arbores singulas a muliere incitati mensis nudis pedibus recincta.* Sic matronae Vestae aedem nudis pedibus adibant. Ovidius 6. Fast. 397.

Huc pede matronam nudo descendere vidi.

Sic etiam bello Gallico *virgines ex sacerdotio Vestae, nudo pede fugientia sacra comitantur,* ait Florus lib. 1, 13. Et quum aquilitia Iovi immolabant, nudipedalia populo denuntiabant. Tertullianus de pudicit. 16. *Quum stupet caelum, et aret annus, nudipedalia denunciantur.* Sic accipio verbum *nuda* in hoc versu Iuvenalis, Sat. 6, 524.

— — — — — — — *Inde superbi*
Totum regis agrum, nuda ac tremebunda cruentis
Erreptet genibus.

Talia multa in veteribus ritibus notari possunt, quae praetermitto. Atque hunc ritum didicisse gentiles a Mose, scribit Iustinus in Apologia 2. Quare etiam Chri-

ſtianos veteres in clamanda litania idem aliquando factitaſſe, eccleſiae hiſtoria teſtatur.

Circumiectasque ſylvas et ambulationes] Melius capies, ſi cum Strabonis verbis conferas: eum adi lib. 5. Sylvae autem et nemora circa Mauſoleum inſtituta ex antiquorum ſuperſtitione, qui defunctorum heroum animas in huiusmodi locis morari exiſtimabant. Virgilius in epitaphio Daphnidis, vel, ut exiſtimarunt alii, Iulii Caeſaris, Ecl. 5, 4. — *inducite fontibus umbras.* Servius: *Hoc ideo, quia heroum animae habitant vel in fontibus, vel in nemoribus, ut lucis habitamus opacis.*

Cap. 101. *Teſtamentum*] Per aes et libram factum eſt, inque eo fuit familiae pecuniaeque emptor Domitius Aënobarbus, Neronis Auguſti avus. Suetonius lib. 6. c. 4.

Ac duobus codicibus ſcriptum] *Teſtamentum facere pluribus codicibus*, apud I. C. plurimis locis eſt, plura exemplaria eiusdem teſtamenti relinquere. Suetonius paullo aliter extremo lib. 2. *Teſtamentum duplex fecit, ſed eodem exemplo.* Attici hoc venuſte dicunt τὰς διαθήκας ἀντίγραφα ποιήσασθαι, ut Demoſth. κατὰ Στεφάνου oratione altera: ubi, quod negat διαῤῥήδην orator, factum unquam, ut teſtamenti ſui plura exemplaria aliquis relinqueret, oratoria fide dictum eſſe, vel Theophraſti unius exemplum arguit: qui ultimae ſuae voluntatis tria, ut veteres Graeci loquuntur, ἀντίγραφα, ut recentiores, ἰσότυπα vel ἴσα confecit, ac ſuo annulo obſignata, totidem amicis ſervanda tradidit. Auctor Laertius. Similiter Auguſtus duos codices ſive exemplaria ſui teſtamenti reliquit. Sed quaero, ſi ita eſt (quod neque Tacitus neque Dio annotarunt) cur utrumque ἀντίγραφον apud easdem Veſtales eſt depoſitum? nam e contrario fieri ſolitum videas, ut diverſa exemplaria diverſis locis maioris ſecuritatis cauſſa deponerentur. Sic Theophraſtus unum Hegeſiae, alterum Olympiodoro, tertium Adimanto tradidiſſe ſcribitur. Et Tiberius, teſte

Dione, πολλαχῇ ταῦτα γράψας κατέλιπε: quod interpretor, plura testamenta (Suetonius duplex fecisse scribit) sed eodem exemplo facta, diversis reliquerat locis. Propter haec putavi aliquando, verba Suetonii aliter esse exponenda: ut *testamentum duobus codicibus scriptum* sit, quod propter prolixitatem non una membrana aut tabula contineretur, sed duabus: nam id quoque solitum fieri, ex I. C. libris probari facile potest. Iuvant nonnihil hanc interpretationem, quae sequuntur verba, *partim ipsius, partim libertorum manu scriptum:* quae videntur de uno testamento commodius, quam de duplici posse accipi; neque ita locutus in Tiberio.

Polybii] In Mss. *Polibi.* Dio Πολύβιος, non Πόλυβος, ut falso vir doctus notat.

Depositumque apud se virgines Vestales] Emendavimus ex membran. Viterb. et Groslotii, quibus consentit Memmianus: neque aliter Robert. Stephanus olim ediderat: in plerisque tamen codd. scriptum *apud sex v. V.* Fortasse pro *apud se VI virg. V.* Sensu non improbo: depositum enim apud se testamentum intulisse videntur in senatum omnes simul Vestales, una dempta, quae maxima et erat et vocabatur. Zonaras Drusum ait fuisse, non Vestales. Errat vero Zonaras, vel is potius, unde sumpsit.

Cum tribus signatis aeque voluminibus] Quatuor Dio ait: *quartum* fuit, quod continebat providi senis Tiberio et reip. relicta praecepta bene gubernandi. Id volumen praetermittit Suetonius, quia partem tertii magis quam separatum corpus esse credidit. Apparet hoc ex verbis Taciti 1. Annal. 11. quae adscribo: *Tiberius proferri libellum, recitarique iussit. Opes publicae continebantur; quantum civium sociorumque in armis, quot classes, regna, provinciae tributa aut vectigalia et necessitates ac largitiones: quae cuncta sua manu perscripserat Augustus: addideratque consilium coercendi intra terminos imperii: incertum metu, an per*

invidiam. Confer nunc cum Dionis verbis: intelliges librum unum, imo quod mireris, libellum appellari a Tacito, quod *tertium et quartum volumen* Dio. Cum Tacito igitur fenfit Tranquillus. At fuper tempore, quo prolati et recitati hi libri in fenatu, Dioni confentiens Suetonius a Tacito diverfus abit.

Atque recitata funt] Reliqua Drufus recitavit: teftamentum Polybius, libertus Augufti. Cauffam Dio narrat. Vide et lib. feq. c. 23.

Ex parte dimidia et fextante] Ipfa funt Augufti verba, qui fic maluit fcribere quam ex beffe, quod erat brevius. Magis mirum, quod olim notabamus ex Theophrafto δύο ἡμιεκτέα pro ἑκτεύς. Teftamenti Augufti initium fuit: *Quoniam finiftra fortuna Caium et Lucium filios mihi eripuit, Tiberius Caefar mihi ex parte dimidia et fextante heres efto.* Recitantur haec verba lib. feq., ex quo coniecturam facere debemus, non folum vifum lectumque Suetonio Augufti teftamentum, fed etiam mentem eius ipfis Augufti verbis fuiffe expreffam: quod ad fequentium lucem valde notari velim. Nec mirum, fcriptorem hunc tabulas teftamenti Augufti effe nactum, quum etiam Sofipater Charifius, tanto pofterior natu, easdem habuiffe videatur. Laudat ille ex Augufti teftamento haec verba: *Gaufapes, lodices purpureas et coloreas meas.*

Liviam ex parte] Scribit Dio, petiiffe impetraviffeque Auguftum a fenatu, ut fibi contra leges veteres tantum Liviae relinquere liceret. Locus animadverfione dignus. Sic ille: Κατελέλειπτο δὲ ἐν αὐταῖς τὰ μὲν δύο μέρη τοῦ κλήρου τῷ Τιβερίῳ, τὸ δὲ λοιπὸν τῇ Λιουίᾳ, ὥς τινες λέγουσιν· ἵνα γάρ τι καὶ ἐκείνη τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἀπόνηται, παρὰ τῆς βουλῆς ᾐτήσατο, τοσοῦτον αὐτῇ καὶ παρὰ τὸν νόμον καταλιπεῖν δυνηθῆναι. Lex, quam Dio intelligit, Voconia eft: cuius capite uno fuit cautum, ut ne quis cenfus mulierem heredem faceret ultra quadrantem.

Quos et ferre nomen suum iussit] De Tiberio mirum merito videatur, quum is multo ante ab Augusto adoptatus, filius illius esset. Sed ut videtur, cetera quidem nomina adoptione erat consecutus, Augusti vero cognomen sibi uni proprium pater servaverat, ut in quo vis magna potentiae ipsius esset sita. Quare communicari cuiquam eam appellationem aequum non erat: propterea hoc nomen hereditarium fuisse Tiberio dicitur. Suetonius lib. seq. c. 26. *Ac ne Augusti quidem nomen, quamquam hereditarium, ullis nisi ad reges et dynastas epistolis adiecit.* De Livia certum est, post mariti excessum non Liviam sed Iuliam fuisse vocatam: etsi scriptores Latini fere nomen vetus retinuerunt: raro enim in eorum libris Iuliam videas appellari: nisi tamen, quod puto, multis locis corrupta ea appellatio fuit. At Graeci etiam in eorum narratione, quae vivo Augusto contigerunt, Liviam κατὰ πρόληψιν more poetarum Iuliam appellant. Iosephus lib. 16. c. 9. Ἰδίᾳ δὲ καὶ ἡ γυνὴ Καίσαρος Ἰουλία τὰ πολλὰ τῶν ἐκεῖ πολυτελεστάτων ἀπέστειλεν. Sic et lib. 17. c. 1. notavimus et alibi. In nummis quoque multis exstant hae similesque inscriptiones: ΙΟΥΛΙΑ ΣΕΒΑΣΤΗ, et ΘΕΙΑΣ ΙΟΥΛΙΑΣ ΣΕΒΑΣΤΗΣ, et Latine: IULIA AUGUSTA GENITRIX ORBIS. Nam etiam Augustae nomen ab eadem assumptum fuisse, certum est ex historicis et lapidibus inscriptis.

Liberosque eius] Adi lib. 4. c. 7.

Amicosque complures] Quosdam et inimicos. Tacitus: *Tertio gradu primores civitatis scripserat, plerosque invisos sibi, sed iactantia gloriaque ad posteros.*

Legavit pop. Rom. quadringenties — HS.] Palam est his verbis, duo legata contineri: quorum alterum populo, alterum plebi relictum. Plebem appello, quas Suetonius *tribus.* Tacitus hanc partem testamenti Augusti ita exprimit: *Legata non ultra civilem modum: nisi quod populo et plebi* $\overline{CCCCXXXV}$ *dedit.* Videtur con-

ſtundere haec duo legata: quod in errorem quosdam induxit: ſed notanda figura in eius verbis, qualis in illis Ciceronis, *urbem et cives integram incolumesque ſervavi.* Ergo in oratione Taciti CCCC ad populum, XXXV ad plebem referendum: et fortaſſe ſcripſerat auctor CCCC et XXXV. Suetonium putamus ipſa Auguſti verba retinuiſſe, ut ante monebamus. Duo legata eſſe diverſa, declarat et Dio, qui alterum poſuit, alterum penitus omiſit. Legavit τῷ δήμῳ, ait Dio, χιλίας μυριάδας, id eſt, populo *quadringenties ſeſtertium;* ſilet de tribubus aut plebe: quare et de relicto illi legato tricies quinquies tacet: de hoc genere praeteritionum diximus ſatis ad lib. 1. c. 38. et alibi. Errant late doctiſſimi viri, qui Dionis auctoritate moti, adulterina cenſent eſſe in Suetonio illa verba, *tribubus XXXV.* Mitto alias clariſſimorum hominum ſuper his verbis ſententias: nam omnes falli, qui in Suetonio aut Tacito quidquam cenſuerunt mutandum, non dubito. Quid autem mirum, diverſa eſſe legata populi et plebis, quum aliud populum eſſe, aliud plebem, ſit τῶν ἀναμφισβητήτων? nam etſi verum eſt, confundi ſaepe has voces, tamen proprie illas diverſum ſonare, etiam pueris notum. Accipiamus igitur hic propria ſignificatione, et legatum populi interpretemur, quod publice relictum eſſe civibus Romanis omnibus, qui conſortes eſſe talium liberalitatum aut vellent aut ſolerent: plebis vero illud, quod vico-magiſtris relictum eſt, vel in communia cuiusque tribus commoda impendendum, vel in tenuiſſimos quosque ſingularum tribuum erogandum. Similia Tiberii legata, qui patris exemplum in pleriſque ſecutus, *legavit plebi Romanae viritim atque etiam ſeparatim vicorum magiſtris.* Verba ſunt Suetonii lib. ſeq. extremo, qui locus omnino cum iſto conferendus erat interpretibus, ſi ſuum munus fungi vellent: diligenter enim notandum, *plebis* appellatione intelligi in Tiberii teſtamento, idem quod hic populi. Ne id quidem mirum: iam enim diximus, duo haec vocabula *populus* et *plebs* apud optimos

ſcriptores, Tacitum praeſertim, Suetonium, Plinios, et alios item confundi: quare etiam lib. 3. c. 57. Tranquillus in mentione horum legatorum Auguſti, plebem pro populo uſurpat. *Scurram*, ait, *qui praetereunte funere elato mortuo mandarat, ut nuntiaret Auguſto nondum reddi legata, quae plebi reliquiſſet.* Neque enim ibi capiendum, ut apud Tacitum, de legato tribubus relicto, ſed de populi legato. Quod autem vico-magiſtris reliquiſſe Tiberius libro ſequente dicitur, tantundem valet, ac ſi tribubus ſcriptum eſſet, aut plebi, ut quidem Tacitus accipit. Abſurdum enim ſit putare, cedere in propriam vico-magiſtrorum utilitatem illud legatum. Nam contra, eos fuiſſe velut adminiſtratores, et iſtiusmodi ſimiliumque largitionum diviſores, Aſconius alicubi indicat, et ex Plauto probat: quamquam ille non de vico-magiſtris, ſed curiarum id ſcribit. Verum arbitror, poſtquam creari coepere annui illi vicorum curatores ab Auguſto inſtituti, pleraque veterum curiarum magiſtrorum munia, in hos fuiſſe translata. Nec illud quidem novum, quod tribus appellet Suetonius vel Auguſtus potius, populi viliſſimam partem, quam Tacitus plebem κυρίως. Obſervare enim licet, quum populus Rom. a ſcriptoribus modo in tres ordines diſtinguatur, modo in quatuor, modo in plures, appellatione tribuum perſaepe ultimum ordinem notari. Statius Sylv. lib. 4, 1, 25.

Moribus atque tuis gaudent turmaeque tribusque
Purpureique patres.

Vult dicere, ſenatus populusque Rom. et equeſter ordo: populum appellat *tribus.* Sic Florus lib. 2. c. 6. aliique. Alii plebem a populo ſeparant, et illam tribuum appellatione notant. Exſtat vetus inſcriptio, quae hoc manifeſto docet; ita autem habet: (apud Gruter. CCXLIV, 4.)

IMP. T. CAESARI
DIVI. F.
VESPASIANO. AUG.
PLEBS URBANA
QUAE FRUMENTUM
PUBLICUM ACCEPIT
ET TRIBUS.

Plinius Panegyr. c. 25. *Nisi vero leviter attingi placet, locupletatas tribus datumque congiarium populo.* Martialis lib. 8, 15. *Dat populus, dat gratus eques, dat thura senatus, Et libant Latiae tertia dona tribus.* Inde est, quod *tribulis*, pro paupere et egeno ac capite censo sumitur. Horatius 1. Epist. 13, 15. *Ut cum pileolo soleas conviva tribulis.* Martialis 9, 50. *Nunc anus et tremulo vix accipienda tribuli.* Idem 9, 58. *Nec pallens toga mortui tribulis.* Manilius eleganter istos tribules *turbam sine nomine* vocat sub finem lib. 5.

Utque per ingentem populus describitur urbem,
Praecipuumque Patres retinent, et proximum equester
Ordo locum, populumque equiti, populoque subire
Vulgus iners: videas etiam sine nomine turbam.

Vulgus iners, plebs est: *sine nomine turba*, sunt tribus.

Cohortibus urbanis quingenos] Tacitus hanc partem omisit: neque assentior iis, qui negligentiae scribarum id acceptum ferunt, et locum interpolant ex Suetonio. Passim in optimae notae auctoribus tales omissiones observamus: quae si ad institutum sermonem non sunt penitus necessariae, cur scribis potius quam scriptoribus eas tribuamus, caussa non est. De errore interpretum Dionis, qui in hac sententia πολιτικὸν πλῆθος partim vertunt perperam, partim emendant prave, affatim cum deo dicemus ad Polybium.

Quam summam repraesentari iussit] An dicit, summam illam tantum, quae legionariis est legata? an potius de omnibus legatis intelligit, quae hactenus sunt

expofita? Hoc puto verius: inde illa fcurrae, imo vulgi querela lib. 3. c. 57.

Confifcatam femper repofitamque habuerat] *Confifcatam* ἀποτεθησαυρισμένην, in fifcis conditam et fervatam. Gloffarium: *confifcat*, ταμιοῖ, δημεύει. In altero: Ταμιοῦχος, *penarius*, *confifcator*, *cellarius*.

Reliqua legata varie dedit] Ita omnes libb. noftri. Alii, *varia edidit*. Nihil muto, et fimpliciter ad diem refero praefinitam folvendis legatis reliquis. Placet, fi codd. addicerent, *varia varie edidit*. Sed quum acrius hunc locum intueor, non abeft, quin ita fcribendum fit, *reliqua legata varie dedit, produxitque quaedam ad vicena feftertia: quibus folvendis annuum diem finiit:* vel potius annuam: fic enim I. C. loquuntur: et ita hic quidam libb. Reperi quibusdam pro *vicena feftertia*, *vicies feftertium*.

Quibus folvendis annuum diem finiit] Ut tribus penfionibus folverentur: quae fuit ufitata teftamentorum claufula.

Nec plus perventurum ad heredes fuos] Detracto fi quid fuit aeris alieni, et legatis perfolutis redditisque fuis bonis eorum liberis, qui Auguftum heredem fecerant: qua de re ante diximus.

Quam millies et quingenties] Aeftimatione Budaei, quae fi non exactiffime vera, proxima tamen verae eft, fuerint tricies fepties centena millia aureorum, et infuper quinquaginta millia.

Quamvis viginti prox. annis — percepiffet] Quis non ftupeat ad hanc fummam? quam idem ille profundiffimae eruditionis vir non minorem exiftimabat quinquies et tricies centenis myriadibus aureorum coronatorum: hoc eft, trecenties et quinquies centenis millibus.

Iulias filiam neptemque] Melius quam Dio, qui de nepte filet. Rurfus eo auctore, Iuliae filiae teftamento patris legati nomine aliquid faltem adfperfum: quod tacet Suetonius.

Vetuit ſepulcro ſuo inferri] Veteres, quos oderant, a ſuo ſepulcro et mortuos arcebant et vivos. Iſaeus oratione de hereditate Aſtyphili: Ὅτε ἀπέθνησκεν Εὐθυκράτης ὁ πατὴρ Ἀστυφίλου ἐπέσκηψε τοῖς οἰκείοις μηδένα ποτὲ ἐάσειν ἐλθεῖν τῶν τοῦ Θουδίππου ἐπὶ τὸ μνῆμα τὸ ἑαυτοῦ.

Uno mandata de funere complexus] *Uno*, ut apud Hebraeos *primo*. Dio: Ἐγέγραπτο δὲ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ, ὅσα τῆς ταφῆς εἴχετο.

Altero indicem rerum a ſe geſtarum] Eodem ordine Dio: Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τὰ ἔργα ἃ ἔπραξε πάντα. Huius indicis exemplum olim in Aſiam allatum, indeque clariſſimi viri Augerii Busbequii beneficio in Europam relatum, ſi infra deſcriberem, et notis illuſtrarem, recte et pro bono facturum me putavi. Eſt enim prorſus, quod aiunt, ex triſtiſſimo naufragio quantivis pretii ſuperſtes tabula.

Quem vellet incidi in aeneis tabulis] Appellat tabulas καταχρηστικώτερον, quae potius pilae erant dicendae: ita enim in lapide Ancyrano. Dio quoque στήλας nominat: nihil tamen mutandum cenſeo, omnibus Mſſ. mordicus hanc lectionem retinentibus: nempe tabulae appellantur quadratae pilae facies, quae praeſtant uſum tabularum, etſi proprie tabulae non ſunt. Graeci quoque στήλας appellant λίθους κυβοειδεῖς. Sic plurima dicuntur ex antiqua conſuetudine, ut notum eſt. Polyb. lib. 3. pilas aereas huiusmodi, modo στήλας nominat, modo χαλκώματα. Movet tamen nonnihil verbum *ſtatuerentur*, quod videtur pilis potius convenire.

Quantum militum ſub ſignis ubique eſſet] Viterb. et Memmianus, *eſſent*, πρὸς τὸ σημαινόμενον, ut *turba ruunt*: ὡς φάσαν ἡ πληθύς.